72706

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ
ANA BİLİM DALI

Hatice UÇAR

BAYBURT VE BAYBURT EVLERİNİN MİMARLIK TARİHİNDEKİ YERİ

I

METİN

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof.Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
GİRİŞ:
INTRODUCTION

I. BÖLÜM : BAYBURT'UN FİZİKSEL VE TARİHSEL DEĞERLENDİRMESİ

1.1 Coğrafi Yapı 1
1.2 Tarihsel Gelişim 1
1.2.1 Tarihte Bayburt 1
1.2.2 Ulaşım 10
1.2.3 Nüfus 12
1.2.4 Sosyal Yapı 14
1.2.5 Ekonomik Yapı 17
1.3 Jeolojik Durum 21
1.4 Topoğrafik Yapı 23
1.5 İklim 24
1.6 Akarsular 25
1.7 Göller 27
1.8 Dağlar 28
1.9 Ovalar 28
1.10 Bitki Örtüsü 29

II. BÖLÜM : BAYBURT'UN FİZİKSEL YAPISI

2.1 Yerleşme Dokusunun Fiziksel Gelişimi 31
2.2 Fiziksel Yapıyı Oluşturan Mimari ve İşlevsel Ögeler 39
2.2.1 Yol Dokusu 39
2.2.2. Evler 41
2.2.3 Konut Alanları 43
2.2.4 Çarşı Merkezi 48

2.2.5 Dini Yapılar 52
2.2.6 Eğitim Yapıları 62
2.2.7 Kamu Yapıları 66
2.2.8 Çeşme 68
2.2.9 Anıtsal Yapılar 71
2.2.9.1 (Harfi Kale) Kale 71
2.2.9.2 Hamamlar 75
2.2.9.3 Taşhan 77

III. BÖLÜM : BAYBURT EVLERİNİN KATALOĞU 79
3.1 Birinci Grup Evler 79
3.2 İkinci Grup Evler 85
3.3 Üçüncü Grup Evler 92
3.4 Dördüncü Grup Evler 96

IV. BÖLÜM : BAYBURT EVLERİ
4.1 Konut Alanlarının Mekan Düzenleme İlkeleri 99
4.2 Bayburt Evlerinin İşlevsel Özellikleri 102
4.3 Bayburt Evlerinin Biçimsel Özellikleri 107
4.3.1 Tasarımı Yönlendiren Genel İlkeler ve Plan Örgütlenmesi 107
4.3.2 Tasarım Ögeleri 111
4.3.2.1 Sofa (Avlu - Aralık) 111
4.3.2.2 Tandırevi -Yerevi-Mutfak 114
4.3.2.2.1 Tandırbaşı 114
4.3.2.2.2 Tecir - Terek 116
4.3.2.2.3 Tekir - Anbar 117
4.3.2.2.4 Taşkurun 117
4.3.2.2.5 Kehliz 118
4.3.2.2.6 Kırman 118
4.3.2.2.7 Seki 119
4.3.2.2.8 Tandırbaşı Masası (İskemle) 120
4.3.2.3 Oda 120

4.3.2.3.1 Odalardaki Donanım 124
4.3.2.3.1.1 Sedirler 124
4.3.2.3.1.2 Yüklükler 125
4.3.2.3.1.3 Tavanlar 128
4.3.2.4 Servis Birimleri 130
4.3.2.4.1 Ahır ve Samanlıklar 130
4.3.2.4.2 Kahve Ocağı 132
4.3.2.4.3 Helalar 133
4.3.3 Cephe Biçimlenmesi 133
4.3.3.1 Çıkma Düzeni 135
4.3.3.2 Pencere Düzeni 136
4.4 Bayburt Evlerinin Yapı Ögelerinde Kullanılan Malzemelerin Seçimi ve Yapım Özellikleri 137
4.4.1 Duvarlar 139
4.4.2 Döşemeler 141
4.4.3 Saçaklar 141
4.4.4 Merdivenler 142
4.4.5 Kapılar 143
4.4.6 Pencereler 144
4.4.7 Örtü 146

V. BÖLÜM : BAYBURT FOLKLORUNUN YAPI BİÇİMLENMESİNE ETKİSİ 147
5.1 Cenaze Gelenekleri 148
5.2 Evlenme 149
5.3 Bayburt'a Ait Oyunlar 153
5.4 Bayburt'a Ait Türküler 153
5.5 Bayburt'a ait Atasözleri, Dualar, Deyimler, Beddualar, Maniler ve Bayburt'ta Kullanılan Mahalli Sözcüklerden Bazıları 154
5.6 Bayburt'a Ait Yöresel Yemekler 158
5.7 Yöreye Ait Geleneksel Kadın ve Erkek Kıyafetleri 158
5.8 Bayburt'a Ait El Sanatları 159
5.8.1 Ehram Dokumacılığı 159

5.8.2 Kilim 160
5.8.3 Yük ve Binek Hayvanı Nal ve Koşul Takımları 161
5.8.4 Taş Mimari Ustalığı 161
5.8.5 Çömlekçilik 162
5.9 Mahalle Odası 163

VI. BÖLÜM : DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

6.1 Planı Örgütleyen Mekan Ögelerinin İrdelenmesi 165
6.1.1 Odalar 165
6.2.1 Divanhane 167
6.1.3 Tandırevi (Yerevi) 170
6.1.4 İç Sofalı Plan Tipinin İrdelenmesi 174
6.2 Yapım Sistemi ve Bezeme Özelliklerinin İrdelenmesi 178
6.3 Sonuç 180
6.3.1 Yerleşme Dokusuna Ait Sonuçlar 180
6.3.2 Bayburt Evlerine Ait Sonuçlar 184

NOTLAR
BİBLİOGRAFYA

ÖNSÖZ

Geçmişte, İslam dünyasının merkezi sayılan Tebriz'i, Erzurum ve Trabzon'a bağlayan önemli bir güzergah üzerinde yer alan ve tarihi süreç içinde önemli bir ticaret ve kültür merkezi olma niteliği taşıyan Bayburt ve çevresi birçok konuda araştırmacıların dikkatini çekerek araştırılmıştır. Ancak bu araştırmaların bir çoğunda evlerden hiç bahsedilmediğini veya evlerin ve Bayburt yerleşmesinin bütün özelliklerini gün ışığına çıkaracak bir araştırmanın yapılmadığının, değerli Hocam Sayın Prof. Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU tarafından belirtilmesi bende Bayburt ve Bayburt evlerinin mimarlık tarihindeki yerinin tez konusu olarak seçme arzusunu uyandırmıştır. Bayburt evlerinin ve yerleşmesinin özelliklerini ve mimarlık tarihimiz içindeki yerini belirlemeyi amaçladığım bu çalışmamın her aşamasında beni yönlendiren tez yürütücüsü Sayın Hocam Prof. Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU'na, çalışmalarımın yürütülmesi sırasında gösterdikleri ilgi ve anlayış için Atatürk Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Hocaları ile Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU'na; Bayburt'la ilgili alan araştırmalarım sırasında benden yardımlarını esirgemeyen Bayburt Valiliği Özel Kalem Müdürü Sayın Abdulkadir MUTLU, Çevre Müdürü Sayın Yüksel AKBAŞ, Bayburt Belediye Başkanlığı Personellerinden Sayın Nuh KARACA, Ramiz SALLANBAŞ ile Hülya-Ünal KARAKUŞ çiftine, şehrin halihazır haritalarının ozalit kopyalarının çekilmesi imkânını sağlayan Köy Hizmetleri İl Müdürü Sayın Bayram ALTINKAYA'ya, yöresel kaynaklara ulaşmamı sağlayan İl Kütüphane Müdürü Sayın Ergül KESKİN'e, Bayburt'un folkloru ile ilgili bana yardımcı olan İl Turizm Müdürü Sayın Hükmü PEKMEZCİ ve İl Kültür Müdürü Sayın Hüseyin GÜNAYDIN'a, Gümüşhane evleriyle ilgili yöresel kaynaklara ulaşmamı sağlayan Gümüşhane İl Kültür Müdürü Sayın Salih ÇUBUKÇU'ya ve rölöve çalışmalarım sırasında evlerini açarak elverişli bir çalışma ortamı sağlayan Bayburt halkına, rölöve çalışmalarımda bana yardımcı olan Sayın Yaşar İhsan OKUMUŞ ile mesai arkadaşlarım Hatice-Mustafa SEZGİN çiftine; bana verdiği maddi ve manevi destek için eşim Dr. Hüseyin Hüsnü UÇAR ile gösterdikleri fedakarlıklar için çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ:

Endüstri devrimi ile XIX. yüzyıldan itibaren kentlerin fiziksel yapılarında değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Yurdumuzda Cumhuriyet döneminden itibaren yoğunluğu artan değişiklikler öncelikle sanayileşmeye katılan kentlerde hissedilerek hızlı kentleşmenin etkileri geleneksel dokunun yok olmasına neden olmuştur. Bu kentlerin etki alanında olmayan, ulaşılması güç ve gelişmeleri içinde yeterli kaynak bulamayan, özellikle kasaba ölçeğindeki yerleşmeler ise geçirdikleri tarihi sürece ait geleneksel dokularını tüm özellikleri ile yakın bir zamana kadar muhafaza edebilmişlerdir. Ancak göç nedeniyle hızlı nüfus kaybeden bu tür yerleşmelerde çevre koşullarının yıkıcı etkileri ile geleneksel doku, ya yok olmuş ya da yok olma sınırına gelmiştir.

Anadolu Türk kentinin örgütlenme ilkelerinin ve geleneksel konut mimarlığının özgün biçimlerinin belirlenmesinde önemli rol oynayacak veriler içeren Bayburt yerleşmesi ve evlerinin tez konusu olarak seçilmesinin nedeni bugüne kadar tesbit edilememiş özelliklerinin belirlenmesidir. Ayrıca Bayburt'un Doğu Anadolu ile Kuzey Doğu Anadolu Bölgeleri arasındaki geniş alanında yer almasının yapı biçimlenmesine etkileri ile Doğu Anadolu Bölgesinde, İç Avlulu (Sofalı) - Tandırevli evlerin Erzurum'dan sonra en iyi örneklerini oluşturan Bayburt evlerinin tasarım programında yer alan mekânların örgütlenme biçimleri, iç mekân düzeni, süsleme unsurları başta olmak üzere, bütün mimari özelliklerinin saptanmasına çalışılmıştır.

Bu çalışmada; Bayburt Evleri'yle ilgili daha önce yapılmış araştırmalarda evlerin belirtilmeyen özellikleri saptanmaya çalışılmıştır. Evler plan tipleri bakımından dört grupta toplanmıştır. Evlerin tanıtımları daha önceki araştırmalarda yapıldığından çok ayrıntılı tanıtıma girilmemiştir. Her gruptan en tipik örnekler en ayrıntılı verilmek suretiyle katalogdaki diğer örneklerin bu tipik örneklerle farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

İki cilt olan tezin I.cildinde metin, II.cildinde ise ; evlerin rölöveleri, özellikli çizimler, fotoğraflar, evlerin halihazır haritalardaki yerleri, tesbit edilen geleneksel evlerin listesi ,Erzurum Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nca tescil edilen yapıların listesi ve mahalle sınırlarının son hali yer almaktadır.

6 bölümden oluşan tezin 1. Bölümünde; Bayburt'un coğrafi konumu ele alınmıştır. Bayburt'un varoluşundan bu yana politik tarihi, idari yapısı, nüfusu, ulaşımı, ekonomik yapısı, dağları, geçitleri, nehirleri ve gölleri "Tarihsel Gelişim" başlığı altında toplanarak, çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda incelenmiştir.

2. Bölümde; Bayburt'un fiziksel yapısı ele alınmıştır. Bu başlık altında Bayburt'a ait yerleşme dokusunun fiziksel gelişimi yazılı kaynaklar ile yapısal veriler doğrultusunda irdelenmeye çalışılmış bazı dönemlere ait varsayımlara dayalı sonuçlara ulaşılmak istenmiştir. Fiziksel dokuyu oluşturan mimari ve işlevsel öğelerin özellikleri çeşitli alan çalışmaları ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanılarak saptanmaya çalışılmıştır. 3. Bölümde; Bayburt evlerinin Katalogu yapılmıştır. Bayburt evlerinin yer aldığı 4. Bölümde ise Bayburt ve çevresini etkisi altına alan doğal koşullarının yerleşme dokusu ve yapı üzerindeki etkileri dikkate alınarak, evlerin yapılanma ilkeleri, işlevleri ve yapı özellikleri belirtilmeye çalışılmıştır. Bayburt folklorunun yeraldığı 5. Bölümde; yerinde yapılan tesbitler ve yöre halkı ile yapılan görüşmeler, Bayburt folklorunda nelerin yer aldığı, özellikleri ve folklorun yapı biçimlenmesine etkileri saptanmaya çalışılmıştır. 6. Bölümde ise Bayburt'un iki farklı kültürün ve doğal koşulların yer aldığı geçiş bölgesindeki konumu ele alınarak evlerin tasarımını etkileyen genel ve bölgesel gelenekler ve özellikleri irdelenmeye çalışılmış, farklı kültür ve doğal koşulları olan iki bölgenin arasında, geçiş bölgesinde yer alan Bayburt yerleşmesi ve geleneksel evlerinin Anadolu'daki Türk kentleri ve geleneksel evleri içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Bayburt'ta üretimi günümüze kadar azalarak gelen el sanatlarının yok olmaması ile mahalle odası kullanımının devamı için gerekli önlemler saptanmaya çalışılmıştır.

INTRODUCTION

Strarting from the 19th century, the phisical appereance of the urban areas have been started to change, by the indüstrial revolution. But in the period of Republic, while the influence of the change which appeared first in the cities joined to the industrialization, the affects of rapid civilization caused the disappereance of the conventional tissues, in our country. Those settlements especially in the scale of town, out of the range of effects of theese cities and difficult to reach and don't have sufficient sources which is necessary for their development, they could conserve their conventional tissues which belong to their historical background. However those conventional tissues either disappeared or came to verge of disapperance, because of the destructive influences of the enviromental conditions in these kind of settlements which loose population because of immigration.

The aim of the selection of Bayburt settlement and its houses which include the datas that have an important role to define the authentic forms of Anatolian Turkish city organization principles and traditional housing architecture as the subject to the thesis is to define the properties which have been not detected yet. Additianaly it has been examined to find out the whole architectural properties of Bayburt, especially the ornamentation technigues, inner organizations, the principles of organization of places which is in the planning of Bayburt houses as the best example after the houses with inner courts in Erzurum, as well as the influences on the organization of places of Bayburt's geographical stuation which is between the East Anatolian and North East Anatolion Regions.

İn this work it was fixed the characteristics of the houses that were not mentioned in the former researches on the houses of Bayburt. The houses were classified into four groups according to the types of their plans. Owing to the definitions that were given in the former researches, the detailed explanations were not mentioned in this work. İt was stated the differences between the typical samples and the other examples in the catalogue by giving the specific examples in each groups in details.

As having two volumes; the first volume of the thesis contains the text and the second volume contains the projects of the houses, the detailed drawings, photographs, the places of the houses in the present maps,list of the houses and the last position of the local boundaries.

In the 1st chapter of the thesis consisting of 6 chapers, it is held the geographical situation of Bayburt. Bayburt has been examined under the title of Historical Progress by the help of informations obtained from several sources in terms of its political history, administrative organization, population, transportation, economical structure, mountains, passages, rivers and lakes starting from its first establishment.

It has been held the phisical structure of Bayburt in the part 2. The phisical development of settlement tissue of Bayburt has been tried to investigate through the structural datas with printed sources and it is aimed to reach the results depends on assumptions sourced from some periods. Properties of architectural and functional components that forms the phsical tissue have been tried to determine according to knowledges obtained from field works and printed sources. In the 3rd section the Catalogue of Bayburt Houses is prepared. The principles of structures, functions and structural properties of houses have been tried to determine by taking into consideration of the affects of natural conditions which influence Bayburt and its surroundings on the settlement tissue and builging structure in chapter 4 which contains Bayburt houses. In section 5 which is about Bayburt folklore, it has been tried to define what is in Bayburt folklore, its properties and the influences of it on the forms of the buildings by the help of studies inplace and interview with the local people. It has been tried to examine the effects of general and local traditions on the planning of houses and their properties in consideration with the Bayburt's place in between the two different culture and natural conditions and it has been tried to indicate the place of Bayburt settlement and conventional houses with in the Anatolian Turkish cities and conventional houses in terms of its special transition place between two different regions of nature and culture in chapter 6. Additionaly the steps whic are needed to continue using neighbourhood chamber and to prevent disapperance of handcrafts that come today with the decreasing speed of producing are tried to be determine.

I. BÖLÜM

1- BAYBURT'UN FİZİKSEL VE TARİHSEL DEĞERLENDİRMESİ

1.1. Coğrafi Yapı

Bayburt; 40.15 Kuzey enlemi, 40.16 Doğu boylamları üzerinde(1) olup, Doğu Karadeniz Bölgesi'ni, Doğu Anadolu'dan ayıran dağ dizileri arasında ve yine bu iki bölgeyi birbirine bağlayan KOP, VAUK ve ZİGANA gibi önemli geçitler arasında kurulmuştur. Yüzölçümü 4758 km^2 dir.

Doğusunda Erzurum, batısında Gümüşhane, kuzeyinde Trabzon ve Rize, güneyinde Erzincan illeri yer alır. Anadolu'nun kuzey-doğusunda, Çoruh Nehri kenarında kurulmuş olup denizden yüksekliği 1556 m.dir. İlin coğrafi konumu; tarihte Kars ve Erzurum illerinin bulunduğu alanın askeri değerini, arttırmakta ve önemli bir odak noktasını oluşturmaktadır (2). (Harita 1).

1.2. Tarihsel Gelişim

1.2.1. Tarihte Bayburt

Yazılı tarih kaynaklarının en eskileri Hititler devrine ait olduğu için Bayburt'un tarihteki yerini de Hititler devrinden başlatabiliyoruz. Bayburt çok eski bir yerleşim yeri olup; Doğu Anadolu'nun dağlık kesiminde yaşayan Orta Asya Kökenli HURRİLER tarafından M.Ö. 3000-2500 yılları arasında kurulduğu tahmin edilmektedir (3).

Bazı kaynaklarda ise Bayburt'un çok eski çağlarda Haldiler'in yaşadığı alanda kaldığı belirtilmektedir.

Bölgenin tarihsel gelişimi hakkında bize en önemli bilgileri; 1906-1912 yılları arasında Boğazköy'de Alman Arkeolog HUGO WINKLER'in yaptığı kazılarda bulduğu çivi yazılı tabletler vermektedir. Bu tabletlerden birinde II. Mursilis'in Kuzeydoğu Anadolu'ya

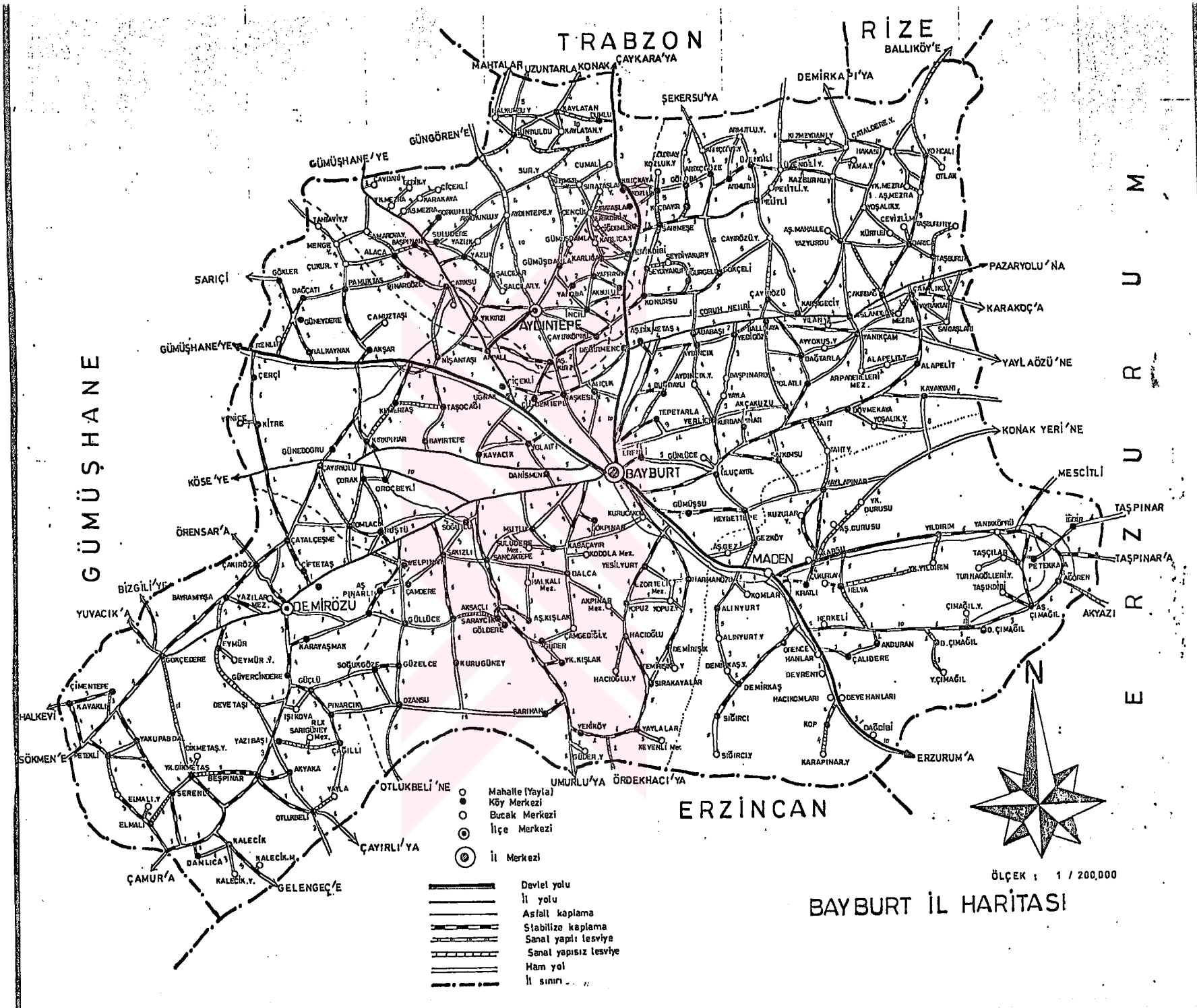
TRABZON
RİZE
ERZİNCAN
ERZURUM
GÜMÜŞHANE
BAYBURT
AYDINTEPE
DEMİRÖZU
MADEN
MAHTALAR
UZUNTARLA
KONAK
ÇAYKARA'YA
BALLIKÖY'E
DEMİRKAPI'YA
ŞEKERSU'YA
GÜNGÖREN'E
GÜMÜŞHANE'YE
SARIÇİ
PAZARYOLU'NA
KARAKDÇ'A
YAYLAÖZÜ'NE
KONAK YERİ'NE
MESCİTLİ
TAŞPINAR
TAŞPINAR'A
AKYAZI
KÖSE'YE
ÖRENSAR'A
BİZGİLİ'YE
YUVACIK'A
HALKEVİ
SÖKMEN'E
ÇAMUR'A
GELENGEÇ'E
ÇAYIRLI'YA
OTLUKBELİ'NE
UMURLU'YA
ÖRDEKHACI'YA
ERZURUM'A
Mahalle (Yayla)
Köy Merkezi
Bucak Merkezi
İlçe Merkezi
İl Merkezi
Devlet yolu
İl yolu
Asfalt kaplama
Stabilize kaplama
Sanat yapılı tesviye
Sanat yapısız tesviye
Ham yol
İl sınırı
ÖLÇEK : 1 / 200.000
BAYBURT İL HARİTASI

yaptığı seferler anlatılmaktadır. Bu tablette Karadeniz Sahili'nin doğusu ile Fırat (Karasu) Vadisi arasında kalan alan AZZİ ÜLKESİ olarak tanımlanmıştır.(4) Klasik dönemde Bayburt'un adının Domana olduğu bilinmektedir. Bu tabletteki çivi yazısının çözülmesinden Bayburt'un adının; DUKAMMA, Trabzon'un adının da ARİPŞA olduğu anlaşılmaktadır (5).

Yine bu tabletteki metinde, II.Mursilis'in kendisine başkaldıran ARİPŞA (Trabzon)'yı yerle bir ettiği ve bu durumu gören DUKKAMA (BAYBURT) halkının ise II.Mursilis'e heyetler göndererek ona bağlı kalacaklarını ve Hitit İmparatorluğu'nun bir parçası olduklarını ilettikleri anlatılmaktadır (6).

Prof. Dr. Hayri Erten tarafından çözülen bu tabletlerin metninde; ARİPŞA'(Trabzon)nın o tarihte var olduğu ve II.Mursilis'in ARİPŞA'dan sonra DUKKAMA(BAYBURT)'ya yöneleceği sırada bu şehirden kendisine giden heyetin ricasını kabul ederek DUKKAMA halkına adil davrandığı öğrenilmektedir (7).

Bu tabletler üzerindeki bilimsel araştırmalardan Trabzon'un tarihinin M.Ö. 3000 yıllarına kadar indiği ve DUKKAMA (BAYBURT)'un da aynı tarihlerde kurulduğu ve bir şehir devleti durumunda olduğu anlaşılmaktadır (8).

Yazılı belgelerden; bu günkü Yunanistan'ın M.Ö.VII. yüzyılda onu çevreleyen adalar ve Ege Kıyıları'nda güçlü bir devlet kurduğu öğrenilmektedir. M.Ö.IV. yüzyılda Yunan Komutan XENOPHON'un Pers Kralı II. Keyhüsrev ile dostluk kurduğu ve onbin mevcut askeri ile onun davetine katıldığı bugünkü Sart (Lidya) kentinden yola çıkan XENOPHON ve askerlerinin Eskişehir (Thymbrium), Konya (Ikonium), Adana (Dana), Antakya ve Halep üzerinden Fırat Nehri kıyısına, Basra'ya ve Dicle Nehri kıyısını da takip ederek Babil'e geldikleri, ancak bu sırada da II. Keyhüsrev (KURUS)'in II. Ardeşirli'yi yeneceği sırada ölmesi üzerine askerler ve XENOPHON'un sahile geri çekilerek (M.Ö. 401) Basra Kenti'ne, oradan da kuzeye doğru ilerledikleri ve gittikçe yükselen bir ülkeye vardıkları öğrenilmektedir. Burada tarif edilen yüksek yer Anadolu'dur. Daha sonra askeri birliğin Karadeniz Sahili'ne, Trabzon'a (TARPEZUS) ulaştıkları ve XENOPHON'un Trabzon'a inerken CHALYB (Kalib); şimdiki Murat Nehri ile Karasu arasındaki bölgeden geçerek SKYTHEN (İskit) lerin ülkesine geldikleri (9) ve buradan dört plethurm (Bir plethurm: 30 m.dir) genişliğindeki HARPASUS (Çoruh) Nehri'ne vardıkları (10) ve buradan 20 parasang

(Fersah) yaklaşık 110 km.(bir fersah : 5,5 km dir.) ilerleyerek zengin, kalabalık ve büyük bir şehre GYMNIAS'(BAYBURT)a vardıkları bilinmektedir (11). Burada bahsedilen GYMNIAS'ın bugünkü Bayburt'un yerine kurulmuş olan bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Bu kentin Hititler dönemindeki adı DUKKAMA olup M.Ö. 4. yüzyılda adı, GYMNIAS olmuştur.

GYMNIAS Kenti hakkında 1913'de Stuttgart'da basılan PAULYS REALENC ANSYCLOPADIE şu bilgileri vermektedir; "GYMNIAS, Chalyberlad'da onbinlerin geri çekilmeleri sırasında görüp öğrendikleri SKYTHEN (İSKİT)lerin başta gelen mesken yeridir. XENOPHON da GYMNIAS'ı zengin ve kalabalık nüfuslu bir kent olarak tanıtır. Onbinlerin dönüşü hakkındaki rapor Bayburt'un genel yerini güvenilir bir şekilde tarif etmektedir. Trabzon'un güneyinde, etrafı dağlarla çevrili GYMNIAS'ın vadi düzlüğündeki genel yeri tarif edilmektedir. Bu rapordan ÇORUH(HARPASOS) Nehri Vadisi'nin tarih boyunca önemli bir iskân yeri olduğu anlaşılmaktadır.

ÇORUH Nehri vadisinde kurulan BAYBURT'un Hititler döneminde adı DUKKAMA, eski Yunan ve İskit dönemlerinde ise GYMNIAS'dır. Farklı dönemlerde değişik isimler alan BAYBURT'un adı; V. yüzyıl Ermeni tarihçilerinden Khoren'li Moses'in eserinde "BEYBERD"tir. BERD hecesi Ermenicede yüksek kale anlamında olup, ilk hecesinin anlamı bilinememektedir (12).

Doğu Roma İmparatorluğu döneminde ise ismi "BAİBERDON"dur (13).

Bizans kaynaklarında Bayburt; "PAYPER, BAYBERD(14) ve PAYPERT(15)", İtalyan kaynaklarında "PAPERTUM"(16) ve XIII. yüzyılın sonlarında bu bölgeden geçen MARCO POLO'nun seyahatnamesinde ise "PAİPURTH" ve "BAİBURT" olarak anılmaktadır (17). XIII. yüzyıl Arap müelliflerinden YAKUTUL-HAMEVİ(18) ve XV. yüzyıl Memlüklü müelliflerinden İBN TAGRIBİRDİ'nin eserlerinde "BÂBİRT"(19) Akkoyunlular devrinde ise "BAYBİRD"(20) veya "PAPİRT"(21) olarak geçer. Ayrıca Selçuklu Sultanı II. GIYASEDDİN MES'UD adına 690 (1291) yılında BAYBURT'ta bastırılan paralarda da "BAYBİRT" olarak yazılmıştır (22).

1647 yılında BAYBURT'u ziyaret eden Evliya Çelebi BAYBURT'tan BAYYURT olarak bahsetmektedir. Bay=zengin, Yurt ise belde anlamına gelmektedir. Seyyaha göre bu

ismi Horasan'da Merv yakınında bulunan Mahan'dan gelen Akkoyunlular; Gümüşhane ovalarında buldukları zengin maden yataklarından dolayı vermişlerdir. Daha sonra isim Bayburt olarak kalmıştır (23).

Tapu Tahrir defterlerinde ise isim Bayburt olarak geçer. Bugünkü ismin XVI.yüzyıldan itibaren kullanıldığı görülmektedir (24).

Bayburt'un bir süre Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde kaldığı bilinmektedir. (M.S.395). Bu sırada Bayburt (GYMNIAS) Anadolu'daki şehir devletlerinden biridir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan insanların da Giresun'un güneyindeki dağlarda ve Bayburt yöresinde yaşayan halka HALT adını verdikleri yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (25). Bu nedenle M.Ö. 1000 yılından bu yana bölgede yaşayan insanlara verilen isim hiç değişmemiştir. Yapılan değişikliğin birkaç hece olduğu yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Zira bazı yazılı kaynaklarda çok eski çağlarda Bayburt'un Haldi'lerin yaşadığı alanda kaldığı belirtilmektedir (26). Burda Halt'ın Haldi şeklinde değiştiği tahmin edilmektedir (27).

Bir müddet Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde kalan Bayburt'un(28), imparatorluk ikiye ayrılınca (M.S. 395) Doğu Roma (BİZANS) İmparatorluğu toprakları içinde kaldığı bilinmektedir(29). Bizans İmparatorluğu teşkilatına göre; ülkenin bugünkü eyaletlere benzer bir takım temalara ayrıldığı; Bayburt'un da bu temalardan (Khaldia) Haldia temasına dahil olduğu yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir(30). Bu temada; Konstantinos Porphyrogennetos zamanında 7 piskoposluğa ayrılmış olup Bayburt'un (Paiper) bu piskoposlukların dördüncüsünü teşkil ettiği bilinmektedir(31).

Bu dönemde İmparator Jüstinyanus Bayburt Kalesi'nin askeri yönden önemini farkederek kaleyi onarttığı(32), hatta bu kaledeki en yüksek bir burca da Jüstiniaus'un adının verildiği bilinmektedir. Burç kente bakan yüksek surların ve kalenin orta yerinde ve her yöne doğru gözetleme imkanı sağlayan dört köşeli yüksek bir kule gibi durmaktadır(33).

Ayrıca yazılı kaynaklardan, Araplar'ın Ermeniyye'yi ele geçirdikleri sırada; Bayburt'un da Bagrat Ülkesi sınırları içinde kaldığı bilinmektedir (34).

Bayburt; Türklerin Anadolu'da ilk yerleştikleri yerlerden biridir. Türkler'in eline geçmesi ise (1071) Malazgirt Zaferi'nden sonradır (35). Bayburt'un Danişmendliler elinde ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Bayburt yakınında bulunan Danişmend Köyü o döneme ait bir köy olsa gerektir. Bayburt'da Danişmend'liler dönemine ait bir esere rastlanmamaktadır.

Danişmend Köyü'nde Emir Hoca Yâr Ahmed'e ait 671 (1272) tarihli bir mezar kitâbesi onun şehid olduğunu yazarsa da bu dönemde Trabzon Rumları'nın Bayburt'u istilası yoktur. Dolayısıyla Emir'in Moğollar tarafından öldürülmüş olabileceği kuvvetli bir ihtimaldir (36).

Ayrıca Danişmendnâmede Bayburt'un Danişmend şehri olduğu belirtilmediğinden; şehrin kısa sürede Saltuklular'a veya Mengücekler'e geçtiği tahmin edilmekte ve yine Danişmendnâmede Kemah (Mengücek) ve Bayburt Beyleri'nin Trabzon Rumları ile Müttefik olduklarını belirten kayıtlar görülmektedir (37). 1120 yılında Kemah Beyi İshak, artuklu Belek ve Danişmend'li Emir Gazi'ye karşı Trabzon Dukası Constantin Gabras ile ittifak ettikleri ve mağlup oldukları öğrenilmektedir. Destanın bu ifadesi; Mengücekler'in daha önce Kılıç Arslan'ın Danişmend Gümüştekin'i bozguna uğrattığı zaman Saltuklular'ın da bu sırada fırsat bulup Bayburt'u tekrar kendi hakimiyetlerine aldığını belirtir. (1120) 1202 yılında II. Süleymanşah Erzurum'u alınca Mugiseddin Tuğrul Şah'ın idaresinde kalır. Tuğrul Şah bu dönemde Bayburt Kalesi'ni yeniden inşa ettirerek kalenin kuşatılmasını zorlaştırmıştır. Kalede günümüzde Tuğrul Şah'a ait kitabeler mevcuttur (38). 1230 yılında Selçuklu sultanı Alaâddin Keykubat; Celaleddin Harzemşah'ı mağlup edince Bayburt ve Erzurum Selçuklu hakimiyetine girer (39). Selçuklu hakimiyetinin çok kuvvetli olduğu bu dönemde 684 (1288) yılında II. Gıyaseddin Mes'ud Bayburt'un Maden Nahiyesi'nde kendi adına paralar bastırır (40).

Türk devrinde Bayburt'un erken kaleden taşarak Çoruh Nehri kenarındaki düzlüğe yayıldığı anlaşılmaktadır. Kitabesi olmayan Ulu Cami'nin ilk Selçuklu ve Danişmend'li Camileri üslubunda yapılması, üzerinin çatı ve toprakla örtülmüş olması da bu fikri kuvvetlendirmektedir. Bu da caminin Saltuklular veya Tuğrulşah zamanında yapıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir (41).

İlhanlılar döneminde Tebriz'in İlhanlılar'ın ve İslâm Alemi'nin en büyük merkezi haline gelmiş olması; Tebriz-Trabzon yolunu canlandırmış ve bu güzergah üzerinde yer alan

Bayburt'un da gelişmesini sağlamıştır. Bayburt bu dönemde özellikle Venedik ve Ceneviz kervanlarının uğrak yeri olmuştur. Ayrıca bu dönemde Moğollar'la ticari ve siyasi münasebetlerde bulunan Avrupalılar'ın bir kısmı Trabzon-Erzurum yolunu kullanmışlardır.

İlhanlılar döneminde her bakımdan iyi bir gelişme gösteren Bayburt'da; Mahmudiye ve Yakutiye medreseleri inşa edilmiştir. Bu da Bayburt'un İlhanlılar döneminde bir kültür merkezi olduğuna işaret eder. Yazılı kaynaklarda İlhanlılar'ın Bayburt'dan her yıl 21.300 dinar altın vergi aldıkları belirtilmektedir (42).

Bayburt birçok istila ve yağmalara uğramasına rağmen Ortaçağda; iktisadi ve kültürel yönden ileri bir şehirdir. Bayburt'da bu dönemde Ahilik teşkilatının da kuvvetli olduğu bilinmektedir. Bayburt'lu Ahi Ahmet bu şehrin büyüklerinden ve zenginlerindendir. Mevlana Celaleddin'in şöhretini duymuş ve Konya'ya gitmek istemiş fakat babası kendisine izin vermemiştir. Uzaktan Mevlana'nın müridi olmuş, bu nedenle Sultan Veled ona, dost ve birader kelimeleriyle hitab etmiştir. Ulu Arif Çelebi 715 (1315) yılında Bayburt'a gidince birçok insan onun müridi olmuş ve Mevlevilik burada daha fazla yayılmıştır (43). Ayrıca Ahi Ahmed'in misafiri olan Sultan Veled'in bu sırada Bayburt'a gelen Hoca Yakut ile görüştüğü ve hep birlikte onun köyüne gittikleri, orada Mevlevi ayini yaptıkları da bilinmektedir.

İlhanlılar'ın çöküşünden sonra, yani son İlhanlı hükümdarı Ebussaid Bahadır Han'ın ölümünden sonra (1334) Bayburt'un; Sivas, Kayseri ve Ankara'ya hakim olarak bir devlet kuran Eretnaoğulları'nın idaresine geçtiği tarihi kayıtlardan ve kendi adlarına bastıkları paralardan anlaşılmaktadır (44).

Bir müddet sonra Erzincan Beyi Mutahharten; Bayburt ve Çemişkezek beldelerini idaresine alır. Daha sonra da Akkoyunlular'ın idaresine geçer. Akkoyunlu Devlet'inin kurucusu olan Karaosman Bey; memleketi göçebe Türk feodal anlayışına göre taksim ederken, Bayburt'u da yeğeni Kutlu Bey'e ikta olarak vermiştir (45). Osmanlılar Akkoyunlu Ülkesi'ne sahip olunca; Doğu Anadolu'da bir müddet "Hasan Padişah adı ile tanınan Uzun Hasan devrine ait kanunlar yürürlükte kalmıştır. Ancak Osmanlı vergileri daha hafif olduğu için, çiftçi, tüccar ve göçebelerin talebi üzerine, Anadolu (Rum) kanunlarının tatbik edildiği; Erzurum, Bayburt v.b. sancaklarda Kanuni Sultan Süleyman döneminde yeni nüfus ve arazi tahrirlerinin yapıldığı yazılı kaynaklardan bilinmektedir (46). Akkoyunlular'dan sonra, Bayburt

bir süre de Safevi Devleti'nin idaresine geçer. Bu dönemde Şiilik ve Safevilik kavgalarına sahne olur. Sultan I.Selim 1508'de Trabzon Valisi iken Şii tehlikesi nedeniyle Bayburt ve Erzincan'a kadar uzanan bir sefer yapar. Bayburt 1514'de Osmanlılar tarafından fethedilir (47). Osmanlı idaresine kesin olarak ise Çaldıran Zaferi'nden sonra geçer (48). Çaldıran Zeferi'nden sonra ordusunu dağıtan Yavuz Sultan Selim Tebriz-Kars-Pasinler yoluyla geri dönerken Erzurum civarında Titkir mevkiine geldiğinde, daha 1507'de sefer yaptığı Bayburt'un Kiği Kalesi ile birlikte fethedildiğini öğrenir. Burada Akkoyunlu Beyi Ferruhşâd Bey'e geniş topraklar verir. Bundan başka kaleleri zapteden Emir-i Ahur Bıyıklı Mehmed Paşa'ya Erzincan ve Bayburt eyaletlerini verir. Şarkikarahisar, Trabzon ve Canik sancaklarını da vilayetine ilave eder.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferi'nde (1535) Diyarbekir'e bağlı olan Bayburt'da Uzun Hasan (Hasan Padişah) kanunları yürürlüktedir. Halkın talebi üzerine Osmanlı kanunlarındaki vergiler uygulanır (49).

Evliya Çelebi 1647'de Bayburt'u ziyaret etmiş ve seyahatnamesinde şehrin o günkü halini tasvir etmiştir (50).

Evliya Çelebi ve ondan bir asır sonraki vesikalar; Bayburt'da bir yeniçeri garnizonu bulunduğunu yazarlar.

Uzun zaman eski Türk örf ve ananelerini devam ettiren Bayburt Türk kültür tarihinde Dede Korkut hikayelerinin geldiği alanda olması bakımından da önemlidir. Bu hikayelere göre Bayburt bir Hıristiyan beyi olduğu tahmin edilen Paraşar'a aittir. Bir rivayete göre Paraşar askeri bir fırsatta Oğuz Beylerinden Bey Börek'i 39 arkadaşı ile beraber esir alıp 16 yıl Bayburt'da hapseder. Ancak kızı Beybörek'e aşık olur ve Beybörek'i kaçırır. Beybörek Oğuz İli'nden getirdiği askerlerle kaleyi zaptederek arkadaşlarını da kurtarır (51). Hatta Beybörek'in mezarının Bayburt'un yakın köyü Duduzar'da olduğu söylenir. Günümüzde de mezar, yerli ve yabancı turistlere gösterilmektedir.

Bayburt uzun süre sancak beyliği olarak idari yapısını sürdürmüştür.

Bayburt Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra idaresi; Erzincan'la birlikte Emîr-i Ahur Bıyıklı Mehmed Paşa'ya verilir (52). Bıyıklı Mehmed Paşa Diyarbekir bölgesine gidince (1515), Bayburt ve Erzincan, Trabzon'la birlikte Kızıl Ahmet oğlu Mirza Bey'in idaresine geçer (53). Mirza Bey'in ölümünden sonra da, idare Nasuh Bey'e kalır (54). Nasuh Bey bu dönemde Bayburt Sancağı Beyliğiyle birlikte, Erzincan Sancağı Beyliğini de idare eder (55). Kayıtlarda gerek Mirza Bey'den gerekse Nasuh Bey'den Bayburt Sancağı Beyi olarak bahsedilmesi; merkezin Bayburt olduğunu göstermektedir.

XVI.yüzyılın ortalarına doğru; Doğu Anadolu'da stratejik bir mevkide bulunan Bayburt sancak olarak kalmış. Etrafındaki yerler Osmanlı idaresine geçince sancağın fonksiyonu yavaş yavaş ortadan kalkmış ve Bayburt kaza haline gelmiştir (56).

Bayburt sancağı Erzurum Beylerbeyliği kuruluncaya kadar zaman zaman Diyarbekir'e, zaman zaman da Rum Beylerbeyliğine bağlanmıştır. 1517 yılında düzenlenen ve Osmanlı idari teşkilatını gösteren bir defterde; Bayburt Sancağının; Kemah, Kiğı, Çemişkazek ve İspir Sancakları'yla birlikte Diyarbekir Beylerbeyliği'ne(57), 30 Mayıs 1520 tarihli Karaman- Rum Tahrir defterinde ise Rum Beylerbeyliği'ne bağlı olduğu belirtilmektedir (58). 22 Temmuz 1535 tarihli divanda Bayburt ve Kemah Sancakları tekrar Diyarbekir Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır (59). Kanuni'nin Irakeyn Seferi sırasında ise Bayburt ve Kemah sancakları birleştirilerek Dulkadırlı Hanedanından Alâüddevle Bey'in torunu ve Şahruh Bey'in oğlu Mehmet Han'a verilmiştir (60). Bir yıl sonra Irak Seferi'nden dönüldüğünde yeni oluşturulan Erzurum Beylerbeyliği de Mehmet Han'a verilince daha önce onun idaresine verilen Bayburt, Kemah Sancağı "Paşa sancağı" oldu (61). Bu sırada Erzurum harap olduğundan; ilk beylerbeyleri Bayburt'da oturmuştur. Bu durum 1548 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra beylerbeyleri Erzurum'da oturmaya başlamış ve Erzurum hem paşa sancağı, hem de eyaletin merkezi olmuştur (62).

Bayburt 1551 yılına kadar Erzurum Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak kalmıştır. Bu tarihten sonra Erzurum Sancağı'nın kazası olmuş (63), XVII.yüzyılın ortalarında (1631) da Erzurum Sancağı'nın bir livâsı olmuştur (64).

1561-1518 tarihli defterde Bayburt Sancağı'na Bayburt, Kelkit, Sadak, Kovans, Tercan-ı Ulyâ (Yukarı Tercan) ve Tercan-ı süfla (Aşağı Tercan: İç Tercan), nahiyeleri

bağlanmıştır (65). 1520 tarihli Karaman-Rum tahrir defterinden Bayburt Sancağı'nın Rum Eyaleti'ne bağlandığı ve çok geniş bir alanı kapsadığı öğrenilmektedir. Bu dönemde Bayburt Sancağı'na; Bayburt Kazası, Kelkit Kazası, Kovans Kazası ve buna bağlı Yağmurderesi Nahiyesi İspir Kazası ve ona bağlı Çeremlü veya Çermelü, Ovacık ve Kabahor nahiyeleri, Tercaneyn Kazası (Tercan-ı ulyâ ve Tercan-ı süflâ), Şogayn Kazası bağlanmıştır. Bu dönende Erzurum Nahiyesi'nin kendine bağlı nefs-i Erzurum, Serçeme, Cinis, Karaş-Kulı, Erzurum, Abad, Geçik, Tekman, Çeremlü, Ovacık nahiyelerinin Şogayn Kazası'na bağlı olduğu Tapu - Tahrir defterlerinden öğrenilmektedir (66). 1530'da sancağa bağlı kaza ve nahiyelerin aynen kaldığı Tapu -Tahrir defterlerinde görülmektedir.

1541-1542 tarihine kadar geçen devreye ait elimizde herhangi bir belge yoktur. Yalnız bu yıla ait bir tîmar yoklama defterinde(67) Bayburt'un Kelkit, Kovans ve Tercan nahiyelerinden oluşan bir sancak olduğu tespit edilmiştir.

Bayburt'un ne zaman sancaklıktan çıktığı kesin olarak tespit edilememiştir. Ancak 1568 tarihli Erzurum Sancağı'na ait bir icmal defterinde Bayburt'un Erzurum Sancağı'na ait bir kaza olduğu görülmektedir (68). Aynı deftere göre Bayburt Kazası Kelkit, Kovans (Gümüşhane'nin bugünkü Kale Köyü), Yağmurderesi nahiyelerinden oluşmaktadır. Bu durumun devam ettiği (1574-1595) III.Murat dönemine ait bir icmal defteri ve 1591 tarihli "Bayburt Mufassalı"ndan anlaşılmaktadır.

Bayburt 5 Aralık 1887 tarihinde, 4000 sayılı meclisi mahsus kararıyla kaza yönetimine dönüştürülmüştür (69), 1916-1918 yılları arasında Bayburt Rus işgali ve Ermeni mezalimine uğramış 21 Şubat 1918'de düşman işgalinden kurtulmuştur.

1927 yılına kadar kaza olarak Erzurum'a bağlanan Bayburt, 1927 yılından bu yana yine kaza olarak Gümüşhane'ye bağlanmıştır. 21 Haziran 1989 tarih ve 20202 sayılı resmi Gazete'de yayınlanan 3578 sayılı 4 il ve 5 ilçe kurulması ile ilgili kanunla il statüsüne geçmiş ve 69 uncu ilimiz olarak coğrafyada yeralmıştır.

1.2.2. Ulaşım

Bayburt İli Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Trabzon ve Rize illeri ile ulaşım yönünden doğrudan bağlantılı olup, bulunduğu yer açısından da önemli bir ulaşım merkezidir. Etrafındaki yüksek dağ ve yaylaların arasında bulunan, yükseklikleri 1900-2000 m. olan geçitleri aşarak Bayburt'ta birleşen yol ağı; Bayburt ve çevresine geniş ekonomik imkânlar sağlar.

Bayburt'un ulaşım ağındaki en önemli yolu; Kop ve Zigana geçitlerinden geçerek Erzurum'u Trabzon'a bağlayan ve "Transit Yol" diye adlandırılan karayoludur. Bu yol aynı zamanda kuzeybatı İran'ı Doğu Anadolu'ya ve Karadeniz'e bağlar. Bayburt Seçuklular'ın eline geçtikten sonra; "Tebriz-Erzurum-Trabzon" transit yolunun önemi çok artmıştır. İlhanlı Devleti döneminde de; İran ve Hindistan'dan gelen baharat ve ipek kumaş kervanları bu yoldan Trabzon limanına ulaşarak Bayburt'un çok gelişmesini sağlamıştır.

Ayrıca Venedik ve Ceneviz kervanları da bu yolu kullanarak hep Bayburt'ta konaklamışlardır (70).Ünlü Seyyah Marco Polo da Moğolistan'a giderken bu yoldan geçmiştir(71). Bu yol sayesinde İran; Avrupa ülkelerine daha çabuk ve güvenli ulaşır. Devamlı bakıma tabi tutulan yol asfalt kaplı olup Türkiye'deki uzunluğu 615 km.dir. Üzerinde ZİGANA, VAUK ve KOP geçitleri olmak üzere 3 önemli geçit bulunur.

Karadeniz ve Doğu Anadolu'yu birbirine bağlayan diğer bir yol ise transit yoldan Bayburt'a ayrılarak, bir müddet Çoruh Vadisi'ni takibettikten sonra Soğanlı Dağları'nda 2330 metre yükseklikteki Soğanlı Geçidi'nden geçerek biri Of'a, diğeri Uzungöl üzerinden Çaykara'ya bağlanan yoldur.

Bu yolu Karayolları bakıma almış olup, Bayburt'tan kısa sürede Karadeniz'e ulaşma olanağı sağladığı için önemlidir. **Bayburt-Of yolunun** Rus işgali sırasında Ruslar tarafından yapıldığı bilinmektedir (72). Bu yol stabilize ve engebeli oluşu ve Of limanının sınırlı imkanlara sahip olması nedeniyle günümüzde tali yol durumundadır. Yolun kalitesinin yükseltilmesine arazi koşulları el vermemektedir. Of-Bayburt yolunun uzunluğu 111 km.dir.

Bayburt - Araklı yolu Bayburt'u Karadeniz'e bağlayan en kısa mesafeli (85 km.) yol olması bakımından önemlidir. Toprak yoldur. Bayburt'tan çıktıktan sonra yine Soğanlı Dağları'ndan geçilir. Bu yol üzerinde KOSTAN Geçidi vardır. Bu geçit kış aylarında karayollarınca bakıma alınmadığı için sık sık kapanır. Bu yol da günümüzde tali yol durumundadır.

Bayburt-Köse-Kelkit-Erzincan Yolu: 152 km. uzunlukta olan bu yol aynı zamanda **Trabzon-Gümüşhane-Erzincan yolu** olarak da bilinir. Gümüşhane'den gelen yol Köse'de Bayburt'tan gelen anayolla birleşir. Stabilize kaplı olup, Karayollarınca devamlı bakıma alınmıştır. Köse'den anayol Kelkit ve Erzincan'a devam eder.

Bayburt-Köse-Kelkit-Şiran Yolu: 106 km. uzunluktaki yol stabilize kaplı olup, Şebinkarahisar'da ikiye ayrılır. Biri Suşehri'ne gider, diğeri Giresun'a iner. Bayburt'u Orta Anadolu ve Karadeniz'e bağlaması açısından önemlidir. 1914-1918 yıllarında devam eden Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt halkının 2/3'ü bu yolu takibederek Suşehri, Niksar, Tokat ve Sivas yörelerine göç etmişlerdir. Bu yol Kelkit Vadisi'ni Çoruh Vadisi'ne bağlar.

Bayburt-Gümüşhane yolu Trabzon-Erzurum transit yolunun bir parçası olup az engebelidir. Günümüzde asfalt kaplıdır. 79 km. uzunlukta olan yol 1875 metre yükseklikteki Vauk Geçidi''nden geçer.

Bayburt'u Ercincan'a 2 yol bağlar. Biri Bayburt'u İstanbul'a bağlayan anayol, diğeri Bayburt'un Demirözü ilçesinden dağ yoluyla Erzincan'a ulaşan yoldur. Gökçedere Nahiye'si ve Erzincan arasındaki Bayburt'a ait köyler Bayburt ve Erzincan ile ticari ilişkilerini bu yolla sağlarlar.

Bayburt-İspir Yolu: Bayburt'un kuzeydoğusundaki yüksek yaylalardan geçer. Çoruh Vadisi''ni bir müddet takibederek Başkaya Köyü'ne ulaşır. Bu mesafe yolun ilk 35 km.sidir. Bu bölüm stabilizedir. Burada Çoruh Vadisi'nden ayrılır. Pazaryolu Köyü'ne kadar toprak yol olarak 46 km. devam eder. Bu bölüm engebelidir. Pazaryolu'ndan sonra tekrar Çoruh Vadisi'ne iner. 20 km. devam ettikten sonra Erzurum'un İspir İlçesi'ne varır. Yol Ovit Dağı Geçidi'nden geçerek İkizdere üzerinden Rize'ye varır. Ruslar; 1828-1829 Osmanlı Rus

Savaşları ile, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'a bu yoldan büyük kuvvetler sevk etmişlerdir.

Bayburt-Maden-Yıldırım (Masat) Köyü-Ovacık Yolu: Bu yol ikinci derecede bir yol olup Bayburt'u kısa mesafeden Erzurum ve İspir'e bağlar. Toprak kaplıdır. Ayrıca Bayburt'un Erzurum'dan demir ve havayoluyla, Trabzon'dan da yine hava ve deniz yoluyla Batı ve İç Anadolu'ya bağlantısı güvenli olarak sağlanmaktadır.

1.2.3. Nüfus

Bayburt 1989 yılında il statüsüne kavuşan Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Gümüşhane'den sonra en küçük vilayetidir. 21.10.1990 yılında yapılan genel nüfus sayımında; ilin toplam nüfusu 107.330, il merkezinin nüfusu 33.677 dir. Aydıntepe ve Demirözü olmak üzere 2 ilçesi vardır. Bu ilçelerden Aydıntepe'nin merkezi nüfusu 5166, köyleriyle birlikte toplam nüfusu 16.081dir. İkinci ilçesi Demirözü'nün ise merkez nüfusu 2.452, köyleriyle birlikte toplam nüfusu 13.319 dur. Bayburt'un merkez ilçesinin köyleriyle beraber toplam nüfusu 77.930dur (73).

Bayburt kurulduğundan itibaren gittikçe gelişen bir yerleşme merkezi olmuştur. Bizans Dönemi'nde de şehir nüfusu artmıştır. Bu dönemde İran üzerinden Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya Orta Asya'dan, Hazar Denizi kuzeyinden ve Kafkasya üzerinden Kuzey Anadolu'ya, akın eden Türk boylarının saldırıları nedeniyle Bayburt-Erzincan ve Erzurum gibi kentlerde nüfus yoğunluğu artmamıştır.

İstanbul'un fethinden sonra; Fatih Sultan Mehmet Aydınoğulları Beyliği'ni zayıflatmak için İzmir Tire'den Bayburt'a 3000 kişi sürmüştür (74).

XVI.yüzyıla kadar Bayburt merkezindeki nüfusun çoğunluğunu Hıristiyanlar teşkil ediyordu. Bayburt'un nüfusu elimizdeki tapu tahrir defterlerinden edinilen bilgilere göre 1516'da 2477, 1520'de 4935, 1530'da 3213, 1591'de de 5630 kişidir. XVII.yüzyılın ortalarında bu durum tersine dönmüştür. 1642 yılında şehrin nüfusu 3535 olup bunun 2275'i Müslüman, 1260'ı ise Hıristiyan'dır (75). (Tablo 2) Bayburt Sancağı'nın toplam nüfusu; İspir, Kelkit, Şiran ve ilçe merkezi dahil; 124019 kişidir.

YILI	BAYBURT KAZASI	MÜSLÜMAN		HRİSTİYAN		MUAF
		HANE	MÜCERRET	HANE	MÜCERRET	
1516 Tapu 60,s 144-147.	ŞEHİR	130	41	312	51	25
	KÖYLER	368	115	1362	334	123
1520 Tapu 387, s .826.	ŞEHİR	93	127	410	224	94
	KÖYLER	575	574	1613	789	581
.1530	ŞEHİR	93	95	410	224	72
	KÖYLER	503	519	1609	809	869

TABLO (1).

BAYBURT ŞEHRİ	1516		1520		1530		1591	
MÜSLÜMAN	866	%35,4	2641	%53,5	937	%29,9	1960	%34,8
HRİSTİYAN	1611	%63,8	2294	%45,5	2294	%70,1	3670	%65,1
TOPLAM	2477		4935		3231		5630	

Tapu 60,s. 145-147; tapu 387, s 326; tapu 966,s. 99-107,kuyud-ı kadime Tapu 46, vr 6/6-11/6.

TABLO (2)

NÜFUSUN MAHALLELERE DAĞILIŞI

BAYBURT MERKEZ	1520		1530		1591	
MAHALLE ADI	MÜSLÜMAN	HIRİSTİYAN	MÜSLÜMAN	HIRİSTİYAN	MÜSLÜMAN	HIRİSTİYAN
CİĞERŞİN MAHALLESİ	217	529	197	529	485	975
CAMİ MAHALLESİ	141	—	121	—	395	—
KADIOĞLU MAHALLESİ	129	—	121	—	250	—
ŞEYH HAYRAN MAHALLESİ	161	—	127	—	—	—
FERRUHŞAD BEY MAHALLE.	63	—	63	—	35	—
AKKÜNBED MAHALLESİ	93	—	69	—	95	—
ŞİNGAH MAHALLESİ	71	614	67	614	315	1035
ORTA MAHALLESİ	52	537	52	537	85	865
TAŞ MAHALLESİ	120	614	120	614	155	795
TUZCUZADE MAHALLESİ					145	—
TOPLAM	1047	2294	937	2294	1960	3670

TABLO (3)(İsmet MİROĞLU)

Nüfusun çoğu (108.373 kişi) Müslüman ve Türk'tür. Geri kalan 15.646 kişinin de büyük kısmı Ermeni olmak üzere Hristiyan tebâayı teşkil eder. Bu dönemde Bayburt Sancağı'na 505 köy ve 40 bucakın bağlı olduğu bilinmektedir (76). (Tablo 1,3)

Vital CUINET ise "Asya Türkiye'si" isimli eserinin 23 üncü sayfasında Bayburt Kazası'nın nüfusunun; 46.812 Müslüman, 10.579 Ermeni, 589 Rum (Ortodoks), 333 kişi de diğer tebaalardan olmak üzere toplam 58.313 dür. Bu rakamlardan Hristiyan nüfusu Müslüman nüfusun 1/4'ü civarındadır (77).

1899 yılına ait Erzurum Vilayeti Salnamesinde ise merkez nüfusunun 6480 Müslüman, 1900 Rum ve Ermeni olmak üzere 8435 kişi olduğu belirtilmektedir.

Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımlarında Bayburt merkez ve köylerinin nüfusu aşağıdaki gibidir:

1938 yılında merkez ilçe 12633 dür.
1944 " " " 15184 köyleriyle toplam 96000
1965 " " " 17330 " " 104379
1970 " " " 20145 " " 110734
1980 " " " 22578 " " 105317
1985 " " " 30196 " " 111765
1990 " " " 33677 köyleri ve ilçeleriyle beraber toplam 107330 dur. (Tablo 4)

Bayburt'un 1960-1990 yılları arasındaki kırsal ve kentsel nüfus hareketleri incelendiğinde; kırsal nüfusun, toplam nüfus içindeki payının %88.19'dan 1990'da %68.83'e düşmüştür. Bayburt kentsel nüfusu da aynı yıllarda %11.03'den %31.17'ye yükselmiştir. 1970-1975 yılları arasında kentsel ve kırsal nüfus artış hızları en az düzeye inmiş ve artış oranları binde birlerde olmuştur. 1960-1975 arasında kırsal nüfus ortalama %3 azalım gösterirken bu oran 1980-1985 arasında %4, 1985-1990 arasında da %5.5 olmuştur. 30 yıl ortalamasına göre Bayburt köyleri nüfusu her sayım döneminde ortalama %3,36 oranında

GENEL NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE BAYBURT İLİNE AİT NÜFUS DURUMU

YILLAR	TOPLAM	ŞEHİR	KÖY	YILLIK ARTIŞ (%0)Binde
1935	64813	10339	54474	
1940	70507	10864	59643	17,57
1945	73908	9473	64435	9,6
1950	79701	9843	69858	15,6
1955	85171	13107	72064	13,6
1960	96237	11937	84300	25,8
1965	104379	15184	89195	16,8
1970	110734	20145	90589	12
1975	111815	20156	91659	1,8
1980	105317	22578	82739	-11,8
1985	109260	28068	81192	7,4
1990	107330	41295	66035	-3,56

1990 GENEL NÜFUS SAYIMINA GÖRE BAYBURT İLİNİN DURUMU

KIRSAL ALAN(KÖYLER)	66035
ŞEHİR(İL, İLÇE MERKEZLERİ)	41295
T O P L A M N Ü F U S	107330

İlimize bağlı 3 ilçe, 6 Belediye, 16 Mahalle ve 175 Köy vardır.

TABLO : 4

azalmıştır. Kentsel nüfusta da bu oranlarda artış izlenmiştir (78). Bu rakamlardan Bayburt'un köylerinden Bayburt merkezine sınırlı olarak göç olduğu anlaşılmaktadır.

Bayburt'tan sürekli olarak batıya göç olmaktadır. Bayburt'un toplam nüfusunun gelişimine bakıldığında 1965-1970 yılları arasında %6'lık bir artış görülür. 1970-1975 yılları arasında önemsiz bir artış olmuştur. 1975-1980 yılları arasında %5.27 1980-1985 yılları arasında %3.74 ve 1985-1990 yılları arasında da %1.2 oranında büyüme görülmektedir. Bu değerler Bayburt'un sürekli olarak göç verdiğini, göç verme oranında 1990'lara doğru bir iyileşme olduğu görülmektedir (79). Şekil 1)

Bayburt'un idari yapısı incelendiğinde 1960 yılında 172 köye sahip olduğu 1965'ten sonra da köy sayısının 176'ya çıktığı görülmektedir.

Köylerin %35'i nüfusu 250'ye kadar olan köyler grubunda yer almaktadır. %54'ü nüfusu 251-750 köy grubunda, %8.5'i 751-1500 grubunda, %3'ü de nüfusu 1500'den fazla olan köy grubunda yer almaktadır. (Şekil 2)

Bayburt köyleri, genelde küçük ve orta boy köylerden oluşmaktadır. Merkezi köy olarak gösterilebilecek köy sayısı beş olup, bunlardan ikisi (Aydıntepe, Demirözü) ilçe statüsü kazanmıştır (80).

1.2.4. Sosyal Yapı

Bayburt Türklerin Anadolu'da ilk yerleştikleri yerlerden biridir. Türklerin eline geçmesi ise Malazgirt Zaferi'nden sonradır.(1071)(81) Bölgedeki ilk Türk kökenli insanların XI.yüzyılda Türk akınları ile gelen Oğuz Boyları'na dayandığı bilinmektedir.

XVI.yüzyılın ortalarına kadar Bayburt'ta Müslüman halk daha çok köylerde, Hristiyanlar ise şehirlerde oturmaktaydı. Daha sonra Müslümanların ticaret ve sanayi faaliyetlerde bulunmaları onların da köyden şehire göçmelerine, Hristiyanlarla komşuluk münasebetlerinin yanısıra ticari ilişkilerde de bulunmalarını sağlamıştır (82).

TESBİTİ

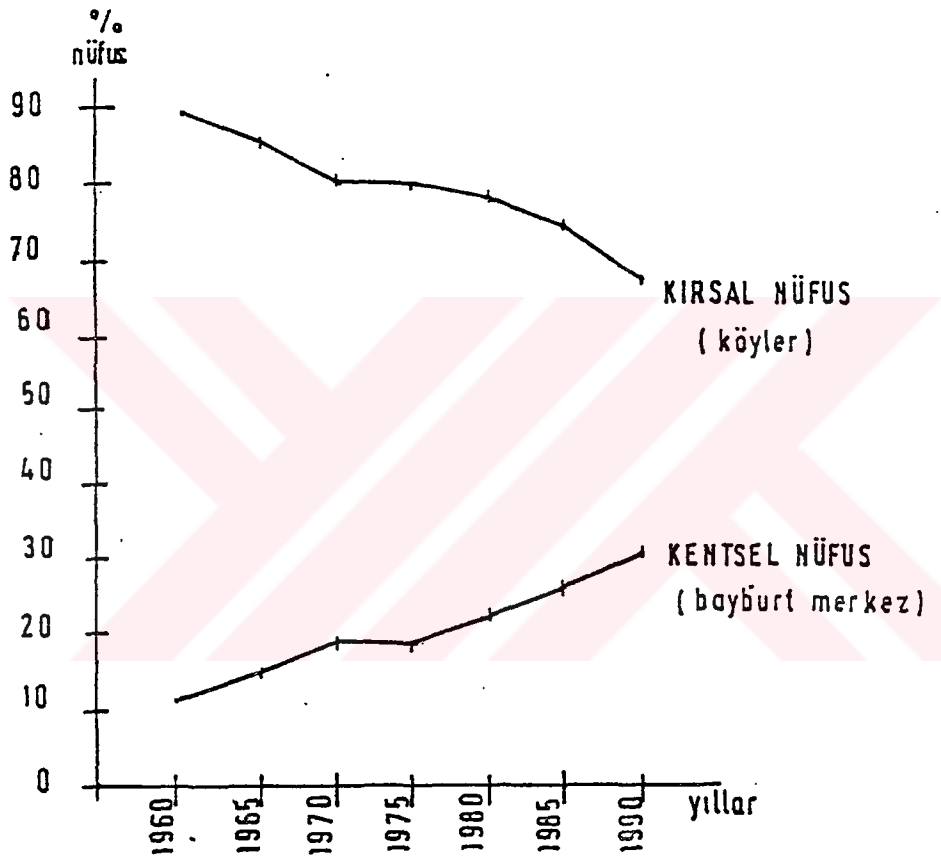

ŞEKİL 1 : Bayburt Kent-Kır Nüfus Gelişimi

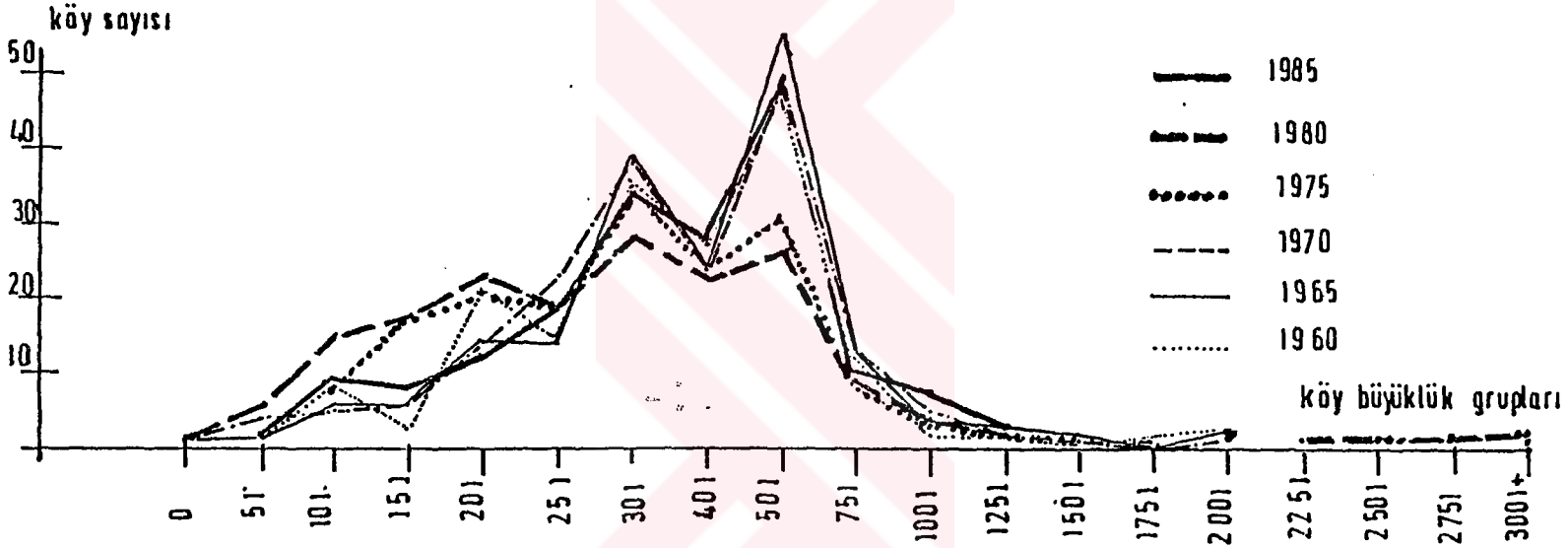

Şekil 2 : Köylerin Büyüklük Gruplarına Göre Dağılımı

1898 yılında basılan Erzurum Vilayeti yıllığındaki kayıtlara göre Hristiyanlar serbest ve ticari meslekler haricinde resmi görevlerde de bulunmuşlardır. (Bu kayıtlara göre Bayburt Kaymakam Yardımcısı Burhan Efendi, Tahrirat Kâtibi Yani Ağa, Bidayet (üst) Mahkeme üyesi Karabet Efendi, Mal Müdürü Simon Efendi, Ticaret Mahkemesi üyesi Kiryako Efendi, Şehir Belediye üyesi; Arakil Eczacı Yanko Efendi) (83).

Hrıstiyanlar şehirde oturduklarından ticaret sanayi ve zenaat alanında Müslümanlardan daha ileri oldukları bilinmektedir (84).

Bayburt İli'nin kültürel, ekonomik ve sosyal yapısını belirleyen etkenlerden biri ilin fiziki çevre şartlarıdır.

Çoruh Havzası'nda kalan Bayburt İli geniş tarım alanları içermektedir. Halk geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaya çalışmışsa da yeterli olmamıştır. Geçim sıkıntısı nedeniyle Bayburt insanı günümüzde batıdaki büyük şehirlere göç etmeye zorlanmıştır. 1990 yılından itibaren batıya göçün azaldığı görülür.

Oysa İlhanlılar Devri'nde Bayburt'un; Tebriz-Trabzon transit yolu üzerinde bulunması nedeniyle çok önemli bir ticaret merkezi haline geldiğini, Osmanlı idaresine girdikten sonra da durumunu bir müddet daha muhafaza ettiğini fakat XVI. yüzyılda Erzurum ve Erzincan gibi komşu şehirlerin önem kazanmasıyla ikinci dereceye düştüğünü yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz (85).

Evliya Çelebi "Seyahatname"sinde; "her Pazar günü Bayburt'un Kadızade Mehmet Çelebi Camisi önünde kurulan pazarda 5000-10000 kişinin alışveriş yaptığını" belirtir (86). Ayrıca kervanlarla gelen ya da transit geçen mallardan "bac-ı büzürk" denilen gümrük resmi ile ilde alınıp satılan her çeşit maldan, dokunan kumaştan ve kesilen hayvandan da "tamga-yı siyah" (kara damga) vergisi alındığı kaynaklarda belirtilmektedir. İlde 300 dükkan, bir bedesten olduğu, kilim ve seccadelerinin de meşhur olduğunu yazması ilde el sanatlarının geliştiğine işaret etmektedir.

Anadolu'nun geleneklerinden biri olan geniş aile düzeni Bayburt'ta da süregelmektedir. Kadının aile içindeki rolü eskiden beri çok büyüktür. Çocukların

yetiştirilmesi, eğitilmesi, evlendirilmesi ve evin içindeki her türlü üretim eylemini yönlendirme ve yönetme sorumluluğu kadına aitti. Evde anne, baba, varsa büyükbaba, büyükanne, çocuklar, evli çocuklar ve gelinler bulunur.

Batıya göçte amaç; erkeğin ailesini ve kendisini iyi bir sosyal düzeye ve ekonomik güce ulaştırmaktır. Zor koşullarda büyük şehirde iş düzenini kuran erkek ailesini de yanına almıştır. Fakat Bayburt'la ilişki koparılmamıştır. Her yaz Bayburt'a tatile ve büyükleri ziyarete gelinir. Büyük şehire yerleşen Bayburt'luların müteahitlik, kuyumculuk, oto alım satımı, tüccarlık gibi önemli işlerle uğraştıkları yapılan araştırmada tespit edilmiştir (87). XIX.yüzyılda Bayburt'ta ve büyük kentlerde elde edilen iş ve kazanç toplumsal tabakalaşmanın ana belirleyicisi olmuştur. Okumuş sınıfın etkinliğine, tüccar ve esnafın birbirlerine yakın ağırlıklarına karşın yine XIX.yüzyılda toplumsal denetim bölge dışındaki ticari faaliyetler ile zenginleşen kesime geçmiştir.

Bu değişim özellikle zenaat ve ticari alanda çok ilerleyen Ermeniler arasında sınıfsal farklılaşmayı birlikte getirmiştir.

Uzun zaman eski Türk yaşayış ve ananesini devam ettirmiş olan Bayburt halkının eğitime ve bilime önem verdikleri şehirde bulunan eğitim yapılarının çokluğundan anlaşılmaktadır. Ortaçağ'da özellikle İlhanlılar döneminde Sultan Olcaytu (1304-1316) zamanında Erzurum valisi olan Hoca Cemalettin Yakut Erzurum ve Bayburt'ta kendi adını verdiği birer büyük medrese yaptırmıştır. Yine İlhanlı umumi valilerinden Fahreddin Emir Mahmud da Mahmudiye Medresesi'ni yaptırmıştır (88). Bayburt'lu Ahi Ahmed ve Ekmeleddin Muhammed el-Bâbirti gibi önemli ki°iler bu medreselerde yeti°mi°lerdir (89).

Evliya Çelebi Bayburt'ta bir okuma evi ile bir adet öğretmen okulu (muallim-hane) olduğunu, camileri anlatırken her camide ve tekkede (hasbi) bedava, ücretsiz medreseler olduğunu, camilerin Müslüman halk için birer ibadet yeri olmasının yanında, kalabalık cemaatler içinde birer eğitim ve öğretim yeri olduğunu anlatmaktadır (90).

Ayrıca Şemsettin Sami, Kaamus-u Âlâm adlı eserinde Bayburt'ta 83 adet medrese olduğunu, bütün bu yapıların ve okuyan öğrencilerin sayısıyla Ortaçağ'da Bayburt'a uğrayan bazı yabancı yazarlar Bayburt'ta kültür düzeyinin yüksek oluşuna işaret ederler. Bunlardan

Vital CUINET "La Turquie d'Asie"adlı eserinde; "Bayburt'ta" Medrese (İslam dini ve hukuk okulu), 1 Rüştiye Okulu, 25 İlkokul, 8 Ermeni Okulu, 1 Rum Okulu olmak üzere toplam 118 okul olduğunu yazmaktadır (91).

1.2.5. Ekonomik Yapı

Bayburt toprakları kuzey ve güneyde dağlık bir yapı gösterirken, orta kesimlerde ise yüksek plato özelliği taşımaktadır. İl en önemli su kaynağı olan Çoruh Vadisi'nde yer alır. İki tane ovası vardır. (Düzüker ve Bayburt Ovası)(92) Tarihsel süreç içinde ilin ekonomisini fiziksel çevre koşulları yönlendirmiş olup, ekonomi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Tarım ekonomisinde temel kaynakları; hayvan yetiştiriciliği ve bitkisel üretim teşkil etmektedir. Ormancılığın ve su ürünlerinin payı çok düşüktür (93).

Bayburt ovası öteden beri tarım ürünlerinin en verimli şekilde yetiştiği bölgenin tahıl anbarıdır. Bu ovada tarihsel süreç içinde yetişen ürünler hep aynı olup en başta hububat çeşitleri sayılabilir.

Katip Çelebi ise Bayburt'un ekonomisiyle ilgili olarak "Cihannüma" adlı eserinde "ziraatinin ve hububatının çok olduğunu" kaydetmektedir (94).

XVI.yüzyılda Bayburt ve çevresinde yetiştirilen tarım ürünlerinin büyük çoğunluğunu arpa, buğday, fiğ, mercimek, darı, fasülye oluşturmaktadır. Köylerinin hepsinde halkın tümünün ziraatle uğraştığı, şehir ve kasabalarda oturanların çoğunun da bağ ve bahçeleri olduğu ve bu bahçelerde sebze meyve yetiştirdikleri, şehre yakın arazilerde de tarımla uğraştıkları bilinmektedir (95). Ayrıca XVI.yüzyılda ürünlerden alınan vergilere bakılırsa şehrin tarım alanında çok ileri olduğu anlaşılmaktadır (96).

Yine Osmanlı padişahı IV. Murat Erivan Seferi'ne çıktığı zaman, Vezir-i âzâm Mehmet Paşa; Yeniçeri bölük ve ocak ağaları ile beraber Erzurum'dan Bayburt'a yiyecek temin etmeye gelmişlerdir (97)

Bayburt'un 1635 tarihinde ne kadar büyük bir hububat merkezi olduğu bu kaynaktan da anlaşılmaktadır. Ayrıca buğdayın un haline getirilmiş olması da o tarihlerde merkezde, köy ve nahiyelerde bir çok un değirmeni olduğuna işaret etmektedir.

Evliya Çelebi'de"Seyahatnamesi"nde" yiyeceklerinden terütaze, tereyağı, beyaz yağlı çöreği, tavuk böreği, beyaz deve dişi buğdayının meşhur olduğunu" yazmaktadır (98). Beyaz devedişi nahiye buğdayının her başağında 28-36 tane bulunan buğday çeşitlerinden kirik buğdayı olduğu sanılmaktadır.

Bayburt yakın bölgesi için tarih boyunca Pazar şehri olmuştur. Evliya Çelebi "Seyahatnamesi"nde her Pazar Bayburt'un Kadızade Mehmet Çelebi Camisi önünde kurulan pazarda 5000-10000 kişinin alışveriş yaptığını, ilçede 300 dükkan, bir bedesten olduğunu, kilim ve seccade dokumacılığının yapıldığını, halk el sanatlarının çok geliştiğini, saz örgüsü adı ile anılan sepetçilik, örme zembil ve kutular(99) ile savatlı gümüşten tütün tabakası ve sigara ağızlığı da yapıldığını anıatmaktadır.(100). Ayrıca XVI.yüzyılda şehre kervanlarla getirilen ticari malların hem Bayburt'ta kurulan pazarlarda satıldığı hem de başka şehirlere nakledildiği bilinmektedir. Şehre satılmak üzere gelen veya transit olarak geçen mallardan "bac-ı büzürk" denilen bir gümrük recmi (gümrük vergisi) alınırdı (101). Şehirde alınıp satılan her maldan, dokunan kumaştan, kesilen hayvanlardan "tamgayı siyah" (kara damga) adı verilen bir vergi alınırdı.

1516-1518 yıllarında şehirde tamgayı siyah vergisi olarak 30.000 akça gelir sağlandığı tapu tahrir defterlerinin tetkikinden anlaşılmaktadır. Bu da Bayburt Şehri'nin o yıllarda ticari yönden çok yoğun olduğuna işaret eder (102).

Ayrıca şehirde XVII.yüzyılda bir boyahane olduğunu, boyahanenin 1516 yılında 35.000, 1520 yılında 32000, 1530 yılında ise yine 35000 akça geliri olduğu, tapu tahrir defterlerinden öğrenilmektedir. O yıllarda boyahanenin gelirinin bu kadar yüksek oluşu şehirde dokuma sanayinin gelişmiş olduğuna işaret etmektedir (103). Evliya Çelebi "Seyahatnamesi"nde, şehirde çok kıymetli seccade ve kilimlerin dokunduğunu ve her yere ihraç edildiğini yazmaktadır.

Bayburt'un köylerinde ve kazalarında boyahane, bezirhane ve şaphane, gibi küçük çapta da olsa bazı sanayi tesislerinin varlığı tapu tahrir defterlerinin tetkikinden anlaşılmaktadır. Örneğin Bayburt'un Pulur Köyü'nde senelik geliri 500 akça olan bir boyahane, Balahor (Akşar) da bir, Siptoros (Oruçbeyli)'ta iki, Kısantâ (Demirözü ilçesi)'da üç, Kopuz ve Çömürge'de birer bezirhane bulunduğu ve senelik gelirleri toplamının da 880 akçe olduğu bilinmektedir (104).

Küçük sanayisinde boyama seccade, kilim dokumacılığı, savati gümüşten tütün tabakası ve sigara ağızlığı imalatı, 1860'larda sırlı çanak-çömlek yapımı yer alır (105).

Ünlü Fransız bilim adamı Vital CUINET "Asya Türkiye'si" adlı eserinde "Bayburt'ta tarım ürünlerinden, hububat (arpa, buğday, fiğ, darı) ketentohumu, fasulye, lahana, soğan, nohut, pazı, şalgam ve meyvelerin her çeşidi, en bolu kiraz, üzüm ve dut yetişir (106). Sancağa bağlı İspir Kazası'nda da 27000 adet arı kovanı bulunduğunu, elde edilen balın büyük bir miktarının sancak içinde tüketildiği, baldan elde edilen balmumunun bir kısmının cami ve kiliselerde kullanıldığı, geri kalanın da Trabzon limanından yurt dışına; Fransa'ya ve Marsilya'ya ihraç edildiğini yazmaktadır" (107). Yine 1899 yılında basılan "Erzurum Vilayeti Salnamesi" (Yıllığı) Bayburt'un tarımından şöyle bahsetmektedir:

"Bu kasabada çok kaliteli hububat yetiştirilir. Çevresindeki 7-8 kazanın daimi hububat anbarı durumundadır. Hergün kesintisiz hububat satışı yapıldığından Bayburt'un adı zengin yurt anlamına gelir. Araziden elde edilen ürünler; arpa, buğday, sarıbaş, nohut, fig, çavdar, darı, keten tohumu, fasulye, mısır, mercimektir. Meyvelerden ise; elma, armut, erik, kavun, karpuz, sebzelerden de; soğan, patates, lahana, pancar, havuç, şalgam, çiriş ve yer elması yetişir" (108).

Bayburt İlhanlılar devrinde Tebriz - Trabzon transit yolu üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra da bu özelliğini bir süre korumuştur. XVI.yüzyılın ikinci yarısında Erzurum ve Erzincan'ın önem kazanmasıyla bu özelliğini az da olsa yitirmiştir (109).

1898 tarihli Erzurum Vilayeti Salnamesi'nde (Yıllığında) Bayburt'ta "748 dükkan ve mağaza, kahvehane, 77 Han, 739 oda, 3 Bezirhane, 1 dabağhane (deri fabrikası), 187

değirmen, 25 fırın, 1 sabunhane (sabun fabrikası), 1 boyahane (boya fabrikası), 87000 anbar ve samanlık, 1 mumhane (mum fabrikası) olduğu en iyi cins döşemelik, yan ve orta kilim, seccade, çorap, tozluk dokunduğu, kılıççı, bakırcı, kuyumcu, tüfekçi, kunduracı (kavaf) esnaf olduğunu, ilçede savatlı (gümüş işlemeli), sigara tabakası, sigara ağızlığı ve çubuğu ile dolmakalem yapıldığı bu ürünlerin Erzurum, İstanbul ve diğer illere satılmak üzere sevkedildiği belirtilmektedir.

Vital CUINET ise "Asya Türkiye'si" isimli eserinde Bayburt'un sanayi ve ticaretinden bahsederken "Bayburt'ta çok iyi cins halı kilim dokunduğunu, silah yapımcılığının ileri düzeyde olduğunu, her sistemdeki ateşli silahlar ve kesici silahlar imal edildiğini, bıçakçılık, kazancılık (bakır işçiliğinin bu dönemde Bayburt'ta ileri düzeyde olduğunu belirtmekte), saraççılığın ileri düzeyde olduğunu, Bayburt'ta imal edilen ayakkabı (yemeni, pabuç, çizme, sandal, kundura) ya komşu iller tarafından çok rağbet edildiği ve alıcı bulduğu, kuyumculuk ve mücevheratçılığın yanısıra çok ilerlemiş olan gümüş kaplı savatlı (işlemeli) tütün tabakası, enfiye kutuları, gümüş gömlek düğmeleri, broşlar ve mücevherat kutularının Rusya'da yapılanların ayarında olduğunu ve bu imalatların Trabzon, İstanbul ve İzmir'e sevk edildiği oralarda çok alıcı bulduğunu belirtmektedir(110).

XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da işletilen üç gümüş madeninden birinin Bayburt bölgesinde olduğu yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. Bayburt'ta Selçuklular ve daha sonraki dönemlerde para basılmasının nedeni buna dayanır.

Bayburt merkezinde altı adet banka şubesi bulunmaktadır.

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayileşmeyerek düştüğü iktisadi krizin genel etkileriyle beraber, ayrıca bölgenin Ruslar tarafından işgali (1828) ve Türk-Rus Savaşları, Ermeni İsyanı ile ticari hayatta önemli bir yer tutan Ermenilerin ülkeyi terketmeleri, İran-Trabzon transit ticaretinin duraklaması gibi önemli etmenlerle Bayburt ticari önemini kaybetmiştir(111). Ancak, Cumhuriyet döneminde belli bir miktarda kalkınma olmuşsa da sanayi geleneksel sanayinin ötesine geçememiş birkaç kamu yatırımıyla sınırlı kalmıştır.

Bayburt peynir-tereyağı fabrikası; Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nca 1979'da işletmeye açılmıştır. Fabrika, yılda 7500 ton çiğ süt işleyebilecek kapasitededir.

Yurt dışında çalışan işçilerin Bayburt'ta kurdukları Baytaş ve Baysan şirketleri Bayburt'ta tuğla-kiremit ve yem Fabrikasını faaliyete geçirmişlerdir.

Baytaş Tuğla-Kiremit Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin yıllık üretim kapasitesi 15 milyon tuğla ve 5 milyon marsilya tipi kiremittir. Baysan Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin ise yıllık kapasitesi 80.000 ton yem üretimidir.

Bayburt'un en önemli sanayi tesislerinden biri de et kombinasıdır. Et ve Balık Kurumu'nun bir yatırımı olan bu tesisin günlük kapasitesi 200 büyükbaş ve 200 küçükbaş hayvan olarak planlanmıştır. Ayrıca Bayburt'ta bir adet, günde 100 ton un ve 30 ton makarna kapasiteli makarna, irmik, un fabrikası vardır.

Erzurum yolu üzerinde küçük bir sanayi sitesi vardır. Bu sitenin zemin katları atölye, üst katları konut olduğundan mahalleye dönüşmüştür. Yine Erzurum yolu üzerinde yapımı devam etmekte olan daha geniş kapasiteli ikinci bir küçük sanayi sitesi vardır.

Bayburt Çoruh Havzası'nda yer alması nedeniyle, iklimi, bol su kaynakları ve geniş meralara sahip olması nedeniyle ilde hayvan besiciliğini ve süt inekçiliği çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. Cumhuriyet döneminde bu alandaki gelişme devam etmiştir. Etrafında bol yaylaları bulunan Bayburt'ta hayvan üretimi en doğal servet sayılmaktır. Hayvanlar canlı olarak Trabzon ve İstanbul'a sevkedilir. Sığır, koyun ve keçi yetiştirilir. Koyun ırkları arasında akkaraman önde gelir. İlde sığır ırkının ıslahı amacıyla kurulan bir boğa deposu vardır.

1.3. Jeolojik Durum

Baybut İli'nin kurulduğu alan çok karışık bir jeolojik yapı sunmaktadır. Bu alanlarda genel olarak 2. ve 3. zaman formasyonları yer alır. Şehit Osman Tepesi, askeri sahanın bulunduğu yerler ve güneydeki Garipler Mezarlığı'na kadar uzanan alan FİLİŞ FORMASYONU, KALKERLER, MARNLAR ile yer yer değişmektedir. Şehit Osman Tepesi'nde olduğu gibi bazı yerler tamamen kalker tabakalarından oluşmaktadır.

Erzurum-Trabzon transit yolunun (Pönserek Deresi'nin) güneyinde ise marnla münavebeli ince tabakalı kalkerler yer alır. Bu formasyon askeri sahaları da kaplar. Subay lojmanları ile batısını kaplayan marn ve grezo kalker değişikliğindeki formasyon kuzeyden güneye doğru eğimli olarak devam eder. Bunların üzerinde güney batıda; Beydağı yarı mermerize olmuş kalkerler yer alır.

Kanlı Çay kuru bir çay olup 0,10-0,15 m .genişlikte lacivert bir kil bandı ihtiva eden 0, 20-0,30 m. kalınlıktaki değişken kalker tabakaları Güney Doğu'ya ellibeş derece eğimle dalar. Aynı formasyonun devamı Erzurum yolu üzerinde 2 km. mesafede yol boyunda da görülür. Üzerleri kompak kalkerlerle kaplıdır (112).

Güneyde gelişmeye uygun eğimi %20'nin altında olan alanlar yer alır. Eğim kuzeye doğru yükselir. Bu nedenle kuzeydeki tepeler burayı kuzey rüzgarlarından korur. Güney batıdaki düzlükler eğim yönünden uygun olup, bu alanlar bazı bölümlerinde jeolojik açıdan yerleşmeye sakıncalı görülmüştür. Kale tepesinin kuzeyindeki alan şehre bağlanamama dezavantajı yanında eğim yönünden gelişmeye uygundur.

İller Bankası şehir imar planı hazırlarken Bayburt'un jeolojik yapısı araştırılmış bu araştırmada Bayburt'un güneybatısında, Çoruh Nehri'nin yatağı içindeki alüvyonal düz alanda yeraltı suyu seviyesinin yüksek oluşu ve bu alanın su taşkını tehlikesi ile devamlı karşı karşıya bulunması nedeniyle iskâna uygun olmadığı belirtilmiştir. Jeolojik verilere dayanarak bu alanda konut gelişmesinin normalde olmaması gerektiği; ancak Karayolları Genel Müdürlüğü ve D.S.İ. Genel Müdürlüğü gibi kamu kuruluşlarının gerekli tedbirleri almasından sonra yerleşmeye açılmasında bir sakınca görülmediği kanaatine varılmıştır. Son yıllarda bu bölgede sanayi sitesi kurulmuştur.

Şehrin kuzeyinde ve doğusunda 2. zaman kalkerleri yer alır. Bu kalkerler kompakt yapıda beyaz renkli ve oldukça sağlamdır. Bunlar arasında; Kaleardı Mahallesi'ne doğru 0,10 m. kalınlığındaki kalkerler, 0.30-0.40 m.lik marnlar ile değişiklik teşkil ederek ayrı bir fliş serisi halinde uzanırlar. Kaleardına giden yol boyunca rastlanan formasyon grezo-kalker çeşidi olup, devam edilirse buralarda işletilmekte olan taş ocaklarındaki taş çeşidinin, askeri kışlanın kuzeyinde işletilen taş ocakları ile (yani 3.zamana ait fliş serisiyle) aynı karakterde olduğu görülür. Bu açıdan doğudan batıya doğru tektonik bir itilmenin (saryaj) olduğu düşünülebilir.

SEKİL 3. BAYBURT VE CEVRESİNİN JEOLOJİ HARİTASI
(Gattinger–Erentöz–Ketin ,1962'den).

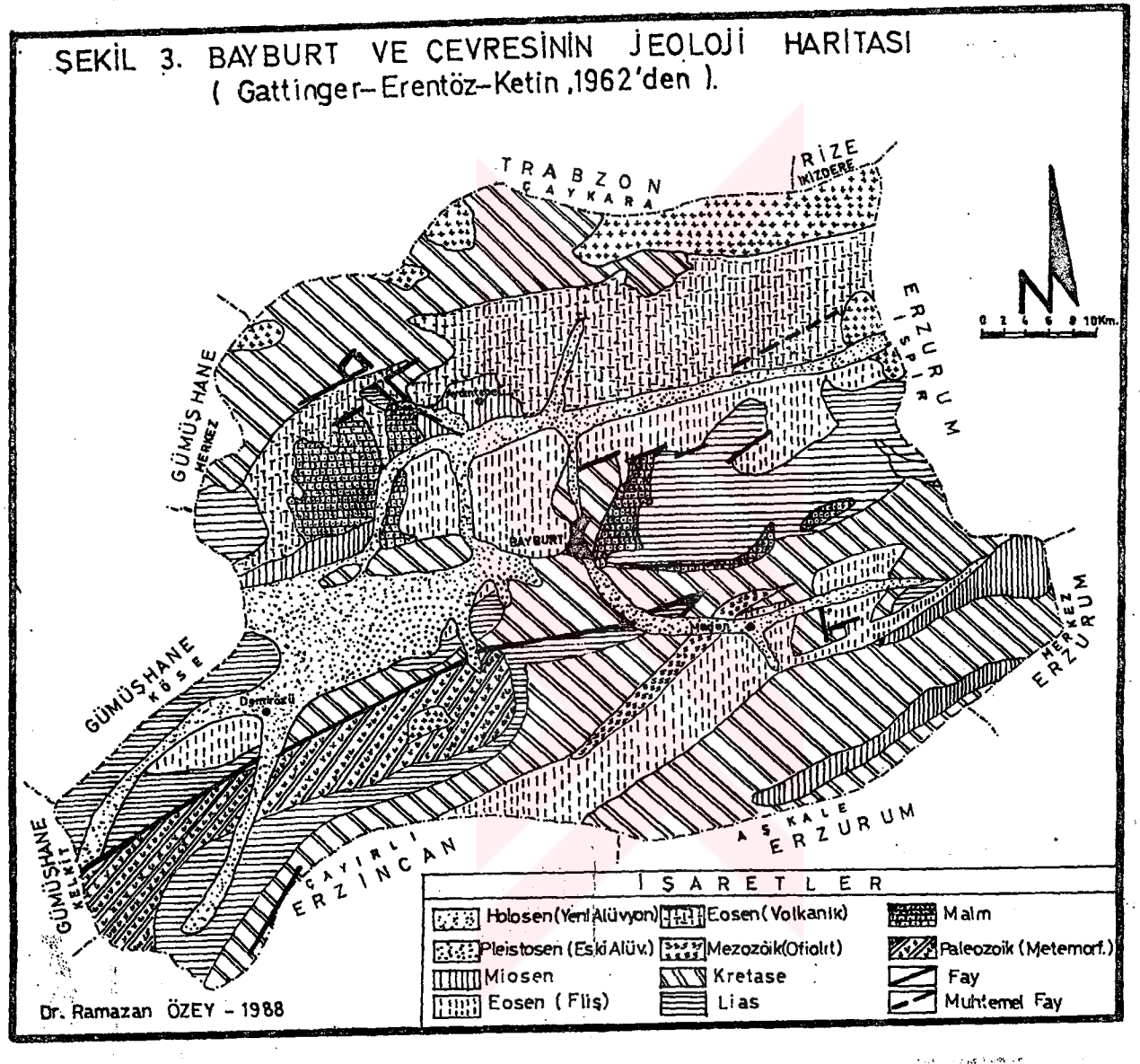

HARİTA : 2

Şehit Osman Tepesi'nin doğu eteklerinde, kalenin kuzeyinde ve Kale Mahallesi'ne ayrılan yol boyunca kızılımsı, sarı, yeşil renkli marn ve kilden oluşmuş bir serinin mostlara verdiği görülmektedir (3.zamana ait). Bunların üzeri yamaç molozu ile kaplıdır.

Kuzeyde (tahdit krokisinin dışında) Çoruh Nehri'nin batısındaki yamaçlarda da aynı formasyonlara rastlanır. Bu seri içerisinde linyit kömürü yatakları mevcuttur.

Şehrin mesken yeri kısmen alüvyon olup Çoruh Nehri boyunca uzanmaktadır. Doğu kısımda alüvyon sahanın genişlediği ve düz bir sahayı kapladığı görülse de bu alan gelişme için uygun değildir (Harita 2).

1.4. Topografyası

Bayburt'un topoğrafyası şehrin gelişmesinde ve şekillenmesinde büyük sorunlar yaratmaktadır. Kale, kuzeyindeki düzlükleri güneyindeki mevcut şehirden sert bir şekilde koparak gelişmeyi sınırlamaktadır. Ayrıca merkez kalenin dibinde bulunan şehir, merkezin çekiminden kurtulup güneye doğru gelişmekte de zorluk çekmektedir. Böylece Bayburt; Kale ile Şair Zihni Tepesi arasında, Çoruh Nehri'nin doğu ve batısındaki sert yamaçlara yoğun şekilde tırmanmaktadır.

Bu eğilim, fazla meyillerin kullanılması yönünde olduğu gibi, çok yükselme yönünde de sorunlar yaratmaktadır. Günümüzde 1610 m ve 1640 metreye kadar rastlanılan konutlar alt yapı ve özellikle de su temininde zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Şehir Çoruh Nehri'nin dar vadisinin imkanlarından kurtulmadıkça, konutların bu kadar eğimli yamaçlara yapılmasının önüne geçilemeyecektir.

Şehrin ve mevcut karayolunun güneyinde Garipler Mezarlığı ile kışla arasındaki alan arazi şekilleri yönünden konutlaşmaya uygun ve geniş bir gelişme imkanı sunmaktadır. Bu alan Şair Zihni Tepesi'nin doğu ve batısından şehirle bağlanmış durumdadır. Ayrıca burası arazi eğimi yönünden de gelişmeye uygun alan özelliği taşımaktadır. Kuzeydeki düzlükler kale tepesi tarafından şehirden koparılmış olunmasına rağmen, yol sisteminin iyileştirilmesi,

belirli bir gelişmeye imkan verebilir. Böylece şehrin gelişme yönlerinin tesbitinde arazi şekilleri en önemli etmenlerden birini te°kil ederler (113).

Mesken alanında şehir vadi içine sıkışmış durumdadır. Bu alanda eğim bazen %35-40'a kadar çıkmaktadır.

Bayburt'un çok özel topoğrafyası, bazen yerleşmeye açılmasının sakıncalı olduğu eğimde bile yerleşmeyi zorunlu hale getirmiştir. Mevcut yerleşik alanlar incelendiğinde, alüvyonal düzlükler dışında %35'e kadar varan eğimli alanlarda bile "teras tipi" yerleşmeler göze çarpmaktadır.

Güneyde gelişmeye uygun alan olarak nitelendirilen yamaçlarda eğim %20'nin altındadır. Eğimin kuzeye doğru olması uygun görülmese de, kuzeydeki tepeler bu alanı kuzey rüzgarlarından korumaktadır. Güney batıdaki alanlar ise, eğim açısından uygun olup, ancak bazı bölümlerinde, yerleşmenin jeolojik yönden sakıncalı olduğu, yapılan tetkiklerden anlaşılmıştır.

Kale tepesinin kuzeyindeki alanlar ise şehirle bağlanmama dezavantajı yanında; eğim açısından gelişmeye uygun alanlardır (Harita 3).

1.5. İklim

Bayburt; Doğu Karadeniz Bölgesi'ni Doğu Anadolu Bölgesi'nden ayıran dağ sıraları arasında ,Çoruh Nehri Vadisi'nde yer alır. Doğu Anadolu iklim özelliklerini taşıyan (sert yayla iklimi) Erzurum'un sert yayla ikliminin etkisi altındadır (114). Ancak denizden yüksekliğinin Erzurum'unkinden daha az olması, Çoruh Nehri Vadisi'nde yer alması, Karadeniz ikliminin belirli etkileri altında kalması nedeniyle Bayburt'un iklimi Erzurum'un ikliminden daha yumuşaktır.

Hakim rüzgar genellikle güneyden eser. Bayburt'u güneyindeki Doğu Anadolu Bölgesi'nden ayıran dağlar, Doğu Anadolu iklimini bu rüzgarlar sayesinde kısmen Bayburt'a ulaştırırlar.

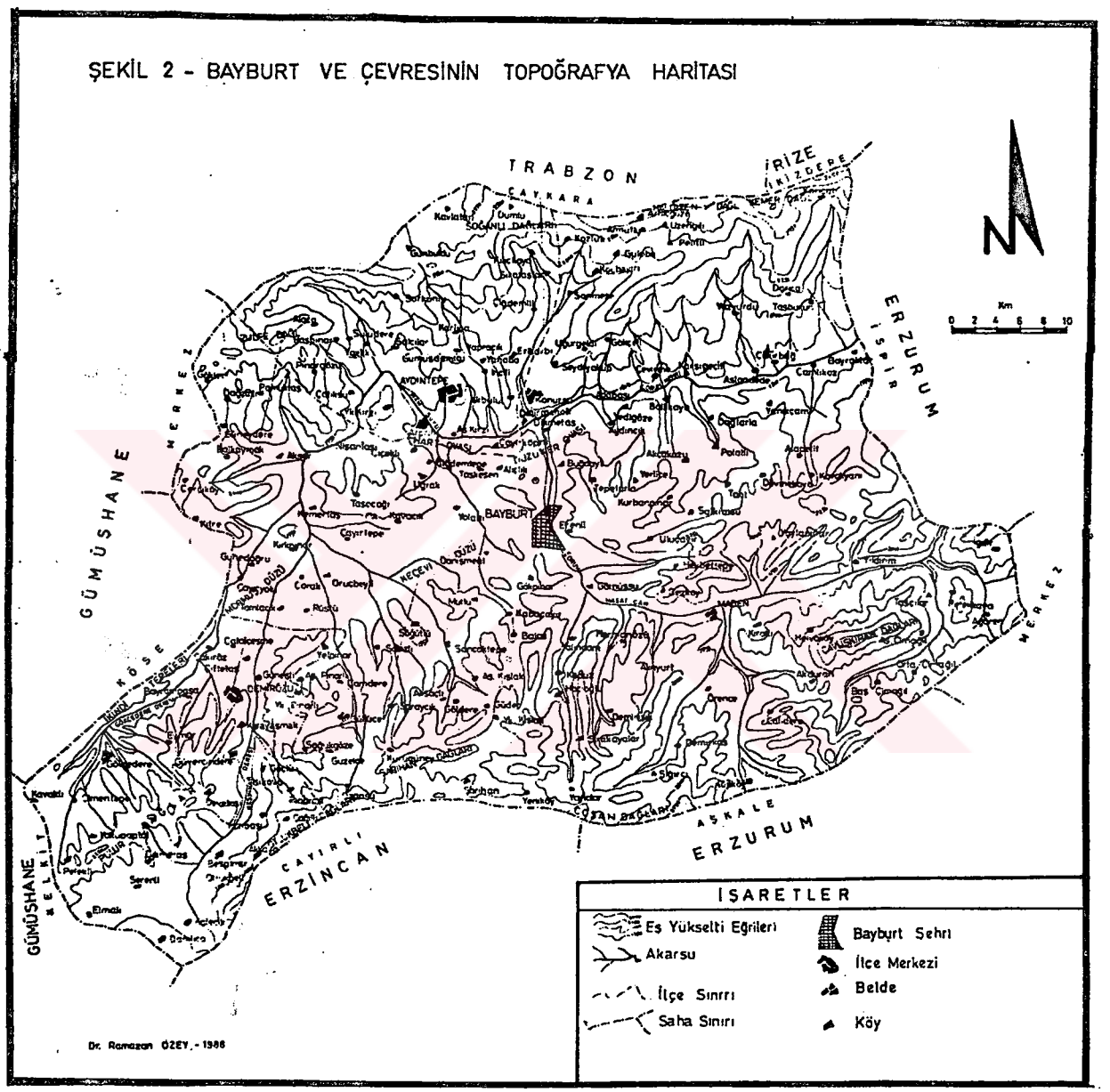
ŞEKİL 2 - BAYBURT VE ÇEVRESİNİN TOPOĞRAFYA HARİTASI
TRABZON
ÇAYKARA
İRİZE
İKİZDERE
ERZURUM
İSPİR
GÜMÜŞHANE
MERKEZ
KÖSE
TORUL
ŞİRAN
KELKİT
ÇAYIRLI
ERZİNCAN
AŞKALE
ERZURUM
BAYBURT
AYDINTEPE
DEMİRÖZÜ
Km
0 2 4 6 8 10
İŞARETLER
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsu
İlçe Sınırı
Saha Sınırı
Bayburt Şehri
İlçe Merkezi
Belde
Köy
Dr. Ramazan ÖZEY, - 1986

HARİTA : 3

Hakim rüzgar bazen de batıdan eser. Ancak bu yönden esen rüzgarlar sıra dağlara paralel etki ettiğinden şiddetlidirler (115).

Bayburt'ta; Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu iklimi arasında bir geçiş iklimi hüküm sürmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçer. Yaz mevsiminin etkisi Mayıs-Eylül ayları arasında görülür.

En yüksek sıcaklık yaz aylarında 36,2 ^{0}C ve en düşük sıcaklık kış aylarında -26,2 ^{0}C dir. Ortalama ısı ise 7,0 ^{0}C derecedir (116). Yazın ve sonbaharda gece ve gündüz arasında büyük ısı farkı görülür.

Planlama açısından güney ve kuzey rüzgarlarının genellikle hakim ve şiddetlerinin az olması, batı ve güneydoğu rüzgarlarının daha seyrek ve şiddetli olmaları; gerek iskân alanı gerekse sanayi için uygun bölgeleri seçmeyi zorlaştırmaktadır. Şehirleşmede topoğrafya ve diğer etmenlerin yanında rüzgar da 2.derecede önemli bir etmendir.

Bayburt'ta yağış miktarı tatmin edici değildir. İlkbaharda yağan yağmur miktarı normalin üzerindedir. Bu yağmurlara bölge halkı tarafından **"Kırkikindi Yağmurları"** da denir (117).

Bayburt, geçmişte her yıl kış mevsiminde kapanan yollar nedeniyle günlerce etrafindaki il ve ilçelerle bağlantı kuramamıştır. Günümüzde ise kış mevsiminde kapanma riski olan Bayburt; Erzurum yolundaki Kop Geçidi ile Bayburt Trabzon yolundaki Zigana Geçidi'nde "Karayolları Yol Bakım Şeflikleri" kurularak bu risk ortadan kaldırmıştır.

1.6. Akarsular

Bayburt topraklarından nehir niteliğinde geçen akar su sadece Çoruh Nehri'dir. Ama dereler yönünden Bayburt ve çevresi oldukça zengindir. Çoruh'un doğduğu kaynakla denize döküldüğü yer arasındaki uzunluk 376 km.dir. Bu uzunluğun 355 km.si Türkiye, 21km.si ise Rusya topraklarındadır (118). Erzurum ve Kars illeri civarında yer alan 3255 metre yükseklikteki Mescit Dağı' ndan doğar. Önce akış istikametinin tersine olarak batıya doğru

akar, sonra Bayburt'a ulaştığında ilin batısında, kuzeye, daha sonra kuzey doğuya dönerek akar. Düzenli bir rejimi yoktur. Yaz aylarında çok azalır. İlkbahar mevsiminde suları çoğalır, hatta zaman zaman taşar. E.İ.E.İ. Teşkilatının Bayburt İli yakınlarındaki rasatına göre debisinin 4.74-62.10 m^3/"sn arasında değiştiği tespit edilmiştir. Nehrin sularında sazangilllerin birçok tür ve alt türleri yaşar, zaman zaman alabalığa da rastlanılır. Birçok yan kolları vardır. Bunlardan en önemlileri Bayburt'a varmadan önce Maden Bucağı' nda birleştiği Kop ve Masat dereleridir. Bu derelerle birleştikten sonra birden genişleyerek kuzeye doğru akarak Bayburt'a ulaşır. İlin ortasından geçerek yoluna devam eder. Daha sonra ilin 12 km. kuzeyinde Değirmencik (Mam) Köyü yakınlarında sert bir dirsek yaparak doğuya döner. Bu dönüş noktasında en önemli kolu olan Çoruh Çayı ile birleşir (119). Çoruh Çayı ,Çayıryolu Ovası'ndan geçen Gökçedere Çayı ve Aydıntepe Ovası'ndan geçen Akşar ve Sorkunlu dereleri ile birleştikten sonra Çoruh Nehri'ne karışır.

Çoruh Nehri Düzüker Ovası'ndan geçer ve Değirmencik Köyü (Mamköyü) yakınında Değirmencik Suyu ile birleşir. Daha sonra Pulurçayı, Osluk Suyu ve Kırzı Deresi ile birleşir. Büyük bir kavis çizerek yoluna devam eder.

Bir müddet sonra Bayburt İli topraklarını terkederek Erzurum'un İspir İlçesi topraklarında akmaya devam eder. İspir ve Yusufeli'nden sonra Çimen Dağı'na yaklaşır. Burada Tortum ve Oltu çayları ile birleşir. Bir süre sonra Artvin İli'nin sınırları içine girer. Muratlı (Meredit) Köyü'nde de topraklarımızı terkederek Batum'da denize dökülür.

Bayburt İli''nin en önemli akarsuyu olan Çoruh Nehri'nin Milattan 500 yıl önceki adının; "HARPASUS"(120) İNCİL'de "PİŞON", Vital CUINET'in "Asya Türkiye'si" isimli eserinde "Le PHİSON" (121), Bizans döneminde "ÇORUK veya ÇORUK-SU", dediklerini Katip Çelebi ise Cihannüma isimli eserinde Çoruh Nehri'ne; "Nehr-i Çoruk"(123), Evliya Çelebi'nin ise Seyahatnamesinde ondan, "CUYİ RUH" diye bahsettiği görülmüştür.

Yöredeki Önemli Dereler

Kop Deresi: Kop Dağı'ndan doğar, Kop Köyü'nün kenarından geçer. Erzurum-Bayburt karayolunun 100.km.sinden sola sapılarak düzenli bir köy yoluyla güney batıya doğru gidildiğinde 7-8 km. sonra derenin alabalık avlanabilen yerine ulaşılabilmektedir. İçerisinde

büyük kaya parçalarının görülmesi sel olayını işaret eder. Yaz mevsimi ortasında debisi 0.4 $m^{3.}/_{sn.}$ olduğu tespit edilmiştir (124). Kop Deresi Kop Dağı'na 13 km. kadar uzaklıkta Kanlıçay ile birleşerek Masat Çayı'na dökülmektedir.

Kanlı Çay: Kop Deresi'nden itibaren Erzurum- Bayburt yolundan 15 km gittikten sonra sola girip düzenli bir köy yoluyla 7 km gidilerek derenin alabalık yerine gelinir. Etrafı çayırlıktır. Mahalli halka göre zaman zaman bu çayda sel oluştuğu için Kanlıçay adı verilmiştir. Yazın sular azaldığı zaman debisi 0.6 $m^{3.}/_{sn.}$ olarak tespit edilmiştir.(125) Kop Deresi'yle birleşerek Masat Çayı'na dökülür.

Saruhan Deresi: Bir adı Haho Deresi'dir. İlin merkezinden kuzey batıya doğru Kısanta (Demirözü) yoluyla 22 km. gidilerek batıya sapılır. Buradan düzenli bir köy yoluyla 20 km. gidildikten sonra derenin alabalık bulunan noktasına gelinir. Dere,Çoruh Nehri'nin üç kolu durumunda olup etrafı çayırlık ve zemini çakıllıdır. Debisi 0.5-0.7 $m^{3}/_{sn.}$ arasında tespit edilmiştir (126).

1.7 Göller (Göl, Gölet, Baraj)

Yörede kayda değer göl yoktur. Sadece Soğanlı Dağları üzerinde birkaç tane krater göl yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi Haldizen (Balıklı göl), ve Göloba (Atlı göl) dır (126). Yöre; arazisinin yapısı ve küçük akarsuların bolluğu ile gölet inşasına çok elverişli durumdadır.

Oruçbeyli Göleti: Bayburt-Kelkit yoluyla 12 km gidildikten sonra sola dönülüp 1 km kadar köy yolundan gidilerek varılır. Alanı tahminen 400 dekar civarındadır. 4.7.1987 de Saat 15.00 sıralarında hava sıcaklığı 23^{0}C iken suyun sıcaklığı 24^{0}C olarak ölçülmüştür (127).

Sakızlı Göleti: Bayburt Kelkit yolundan 17 km gidildikten sonra sola sapılarak düzenli bir köy yoluyla 6 km gidildikten sonra gölete ulaşılır. Alanı 350 dekar olarak tahmin edilmiştir. 4.7.1987 de saat 16.30 civarında suyun sıcaklığı 24^{0}C olarak ölçülmüştür (128).

Danişmend Göleti: Bayburt-Kelkit yolundan 5 km gidildikten sonra varılır. Alanı tahminen 2000 dekardır. Suyun sıcaklığı 4.7.1987 de saat 14.30 da 23^0C olarak ölçülmü°tür(129).

Bunlardan başka yörede Saraycık ve Eymir isminde 2 adet gölet daha vardır. Onların alanları da tahminen 300'er dekar civarındadır. Bu göletlerden ilin tarım alanlarının sulanmasında istifade edilir.

1.8. Dağlar

Bayburt Doğu Karadeniz Bölgesi'ni, Doğu Anadolu'dan ayıran dağ dizileri arasında yer alır. İlin kuzeyinde Kemer Dağı (2856 m), Soğanlı Dağları (2500 m), Haldizen Dağı (3000 m) ve Kırklar Dağı (3350 m), batısında Köse Dağı, güneyinde Coşan Dağları (2963 m) ve Kop Dağları (2600 m), güneybatısında Otlukbeli ve Divanyurdu dağları (2600 m) doğuya doğru gidildikçe Sarıçiçek Dağları (2250 m) yer alır.

Bayburt'u çevreleyen bu dağlarda yer alan yaylalarda yaz aylarında büyük ve küçükbaş hayvanların yayılmasına ve beslenmesine elverişli oldukça geniş otlaklar görülür. Bu dağların yüksek yamaçlarında yaz aylarında bile kar kalıntıları görülmektedir. Ayrıca Soğanlı Dağları'nın Bayburt'a bakan yamaçlarında geniş otlaklar, Karadeniz'e bakan yamaçlarında da sık çam ormanı yer alır.

Ayrıca bu tepeden Bayburt Uzungöl ve Bayburt Çaykara bağlantısı sağlanır. Soğanlı tepesinden Çaykara'ya giden yolu Ruslar'ın yaptırdığı halk tarafından söylenmektedir.

1.9. Ovalar

Bayburt İli'nin candamarı sayılan Bayburt Ovası; Çoruh Nehri'ni besleyen suların doğduğu yerden itibaren ilerledikleri su yatağının iki yanındaki düz alanlar ile Çoruh Nehri havzasının bütününü kapsar. Bayburt Ovası sınırları belirgin olmayan Düzüker Ovası, Aydıntepe (Hart) Ovası ve Gökçedere (Pulur) ovalarının bütünüdür. Bunlardan Düzüker Ovası Çoruh Vadisi'nin Mam Suyu ile birleştiği noktadan başlar. Mam Suyu Vadisi boyunca batıya

doğu uzanır. İl hududunda sona erer. Ovanın uzunluğu 35 km, genişliği 10 km.dir (131). Yüksekliği 1550 m olan Bayburt Ovası'nın bu alandaki yüksekliği 1000 m.nin üzerindedir.

Çoruh Nehri'nin kuzeye doğru akan kısmının batısında ve Değirmencik (Mam) Suyu'nun iki yanındaki düz alanda Bayburt Ovası'nın bir parçası olan Aydıntepe (Hart) Ovası yer alır. Bu ova güneyde Bayburt-Gümüşhane-Trabzon yoluna kadar devam eder. Doğudan batıya doğru gittikçe ovanın genişliği azalır. Genişliği 15 km derinliği ise yaklaşık olarak 35 km.dir. Alanı 525 km^2dir.

Soğanlı Dağları; Hart (Aydıntepe) Ovası ile Düzüker Ovası'nın kuzey sınırını, Çoruh Nehri ise Düzüker Ovası'nın batı sınırını, Hart (Aydıntepe) Ovası'nın da doğu sınırını oluşturur.

Bayburt-Gümüşhane-Trabzon yolunun güneyinde de GÖKÇEDERE (Pulur) Ovası yer alır. Bu ovanın genişliği 25 km, uzunluğu da 30 km.dir. Yüksekliği ise batıda 1600 metre doğuya doğru gidildikçe yüksekliğin 1400 m-1200 m.ye düştüğü görülür.

Pulur (Gökçedere), Hart (Aydıntepe) ve Düzüker ovalarını kapsayan Bayburt Ovası'nın yüzölçümü 1.475 km^2dir.

1.10. Bitki Örtüsü

Bayburt ve yöresinde görülen bitki örtüsü, aynı iklim kuşağında yeralan Gümüşhane, Erzurum ve Erzincan illerinin bitki örtüsüne benzer.

İlin arazisinin, %2'si çayır, %3'ü orman, %27'si ekilebilir arazi, %49'u mera ve yayla, %19'u da bozkır ve kayalıktır.

Bayburt bölgesindeki dağların yamaçlarında ve daha yüksek kesimlerinde ormanlık alanlar görülür. Ormanların sadece dağların yüksek kesimlerinde olması geçmiş yıllarda insanların bu dağların kolay ulaşılabilecek alanlarındaki ormanları ihtiyaçları nedeniyle yok ettikleri fikrini akla getirir. Bu bölgede sadece Gümüşhane İli'nin Trabzon İli ile sınır teşkil

eden alanlarında ve Çoruh Vadisi'nden ilerledikçe İspir ve Yusufeli ilçeleri yakınlarında çam ormanlarına rastlanılır.

İlkbahar mevsiminde; ovalar, yüksek platolar ve dağların alçak yamaçları çiçekler ve otlarla kaplanır. Çayır ve meralarda yavşan cinsinden oluşan otlar ve kış dikenleri ile kaplanır. Su kenarındaki alanlarda ise kısa otlar, baklagil çeşitleri ve düğün çiçekleri görülür.

Bölgeye yağışların genelde ilkbahar mevsiminde yağması ve hayvan sürülerinin çok olması nedeniyle bu doğal bitki örtüsü yaz mevsiminin ortalarında sararır ve yok olur. Bu nedenle Bayburt'taki ovalar ve platolar yaz mevsiminin ortasından itibaren step görünümü alırlar.

Yine çevrede çok geniş çam ormanları olduğunu, bu ormanlık alanlarda, çam, meşe, kavak, pelit, köknar, ardıç v.b. ağaçların bulunduğunu bilim adamlarımızdan Şemsettin Sami "Kaamus-u Âlâm- Büyük Dünya Sözlüğü" isimli eserinde anlatmaktadır.

1647 yılında Bayburt'a uğrayan Evliya Çelebi de "Seyahatnamesi"nde "Bayburt yöresinde çam ormanları bulunduğunu ve bu ormanlardan kesilen ağaçların da Çoruh Nehri'ne bırakılarak Bayburt'a nakledildiğini" yazmaktadır (134).

Bu çam ormanlarından elde edilen kerestelerin ve yuvarlak gövdeli direklerin, Bayburt'un geleneksel evlerinin tavanındaki ahşap iri gövdeli kirişler, tandırevinin kırmanınındaki ağaçlar, tandır evinin tavanını taşıyan orta direkler olduğu, mahalli araştırmada yöre insanlarından öğrenilmektedir.

1960 sayımına göre Bayburt'un 30 köyünün orman köyü olduğu bu köylerin yakınında yaklaşık olarak 50.000 veya 60.000 dönümlük arazinin orman olduğu öğrenilmiştir.

Bayburt yöresinde bu ormanlık alanlarda yaşayan av hayvanı türü az sayıdadır. Genelde bu alanlarda, yaban keçisi, kurt, ayı, tilki daha aşağılarda yaban domuzu, toy, kırsal kesimde ise keklik ve tavşan ile su kenarlarında da ördek görülmektedir. Çoruh Nehri'nde ise sazanbalığı, yayınbalığı, Çoruh'u besleyen büyük akarsularda (Kop, Otlukbeli, Yoncalı ve Msat dereleri gibi) ise bolca alabalık avlanabilmektedir.

II. BÖLÜM

2-BAYBURT'UN FİZİKSEL YAPISI

2.1. Yerleşme Dokusunun Fiziksel Gelişimi

Çok eski bir yerleşme yeri olan Bayburt'un yerleşme dokusunun gelişimi ile ilgili yararlanabileceğimiz kaynaklar XVI.yüzyıldan başlar.

İlk çağlardan bu yana sürekli olarak ekonomik, politik ve kültürel değişiklik gösteren bir bölgede yer alan Bayburt'un yerleşme yeri hakkında ise bize bilgi veren en eski yazılı kaynak; Hitit dönemine ait olup, Hitit Kralı II.Mursilis'in Kuzeydoğu Anadolu'ya yaptığı seferleri anlatan ve alman Arkeolog HUGO WINKLER'in 1906-1912 yıllarında Boğazköy kazılarında bulduğu çivi yazılı tabletlerden biridir. Bu tablete göre Bayburt; Karadeniz sahilinin doğusu ile Fırat (Karasu) Vadisi arasında yer alan ve AZZİ ÜLKESİ olarak tanımlanan bölgede bir şehir devleti olup; adı da DUKKAMA'dır (135). Aynı tabletteki metinde, AZZİ ÜLKESİ'nde sert kayalıklar üzerinde yapılmış kalelerden bahsedilmektedir. Buradan hareketle Bayburt kalesinin de bu kalelerden biri olduğu düşünülebilir.

M.Ö. VIII. ve VII. yüzyıllarda bölgede hüküm süren İskitler (SKYTHENLER) döneminde çevreye birçok saldırılarda bulunan Yunanlı komutan XENOPHON "Onbinlerin Dönüşü (ANABASIS) adlı eserinde"; Zengin, kalabalık ve büyük bir şehir olan GYMNIAS'tan ve HARPASUS (ÇORUH) Nehri'nden bahsetmekte ve nehrin genişliğinin ise 4 pletrum (1 pletrum= 30 m) olduğunu belirtmektedir (136). Burada bahsedilen GYMNIAS Bayburt'un İskitler dönemindeki adıdır (137).

Bayburt Şehri'nin ilkçağlardan beri varlığını irdelemeye yönelik bildiğimiz bu kaynakların yanısıra Amasya'lı ünlü coğrafya bilgini STRABON'un (M.Ö. 58-M.S. 25) "coğrafya" adlı kitabına ekli haritada PHARNAKIA'nın güneyindeki dağlık bölgede yaşayan kavimlerin adı KHALDAI (Haldi)dir (138). Daha eski dönemlerde ise aynı kavimin adının "KHLYBES" olduğunu XENOPHON "Anabasis" adlı eserinde belirtmiştir (139).

Strabon; bu kavmin Soğanlı Dağları ile Erzurum'un Kuzeybatısı'na isabet eden ve Karasu(Yukarı Fırat)'yun Vadisi ile ALADAĞ ve KOP dağlarından batıya doğru uzanan Çimen Dağları'nın çevrelediği bölgede yaşadığını belirtir (140).

Yine aynı kaynak; Pontus İmparatorluğu hükümdarı Mithridates Euportor'un GÜMÜŞHANE-KELKİT-BAYBURT-ERZİNCAN bölgesinde 75 adet kale yaptırdığını ve hazinelerini düşmandan korumak için bu kalelere koyduğunu belirtir. İşte, Bayburt Kalesi'nin de eğer bu dönemde yok ise yapılan 75 kaleden biri olduğu düşünülebilir. Ayrıca XENOPHON da aynı eserinde Kars çevresini de kapsayan TAOKLAR bölgesine girdiklerini anlatırken, Taoklar'ın müstahkem mevkilere (kaleye) çekildiklerini, ordunun bir kısmının da HARPASUS (Çoruh) Nehri'nin etrafını sardığı başka bir kaleye doğru gittiğini, fakat bu kaleye etrafı sarılarak hücum etmenin mümkün olmadığını belirtir. Bahsedilen kalelerin İspir-Yusufeli ve çevresindeki kaleler olduğu tahmin edilmektedir. Çoruh Nehri kenarında bahsedilen bu küçük kalelerin varlığı stratejik önem taşıyan Bayburt Kalesi'nin de o dönemde varolduğu düşüncesini kuvvetlendirir. Bu varsayımlara dayanarak kalenin Milattan 1300 yıl önce var olduğu düşünülebilir.

1912 yılında Stutgart'ta basılan PAULYS REALENCLOPADIE'de GYMNIAS için: "Chalyberland'da onbinlerin geri çekilmeleri esnasında görülen İskit (SKYTHEN)lerin başta gelen meskûn yeri olup aynı zamanda zengin ve kalabalık bir şehirdir" der (142).

Onbinlerin çekilişi hakkındaki raporlar ise GYMNIAS'ın (BAYBURT) Trabzon'un güneyinde dağlar tarafından çevrili BAYBURT'un vadi düzlüğündeki genel yerini güvenilir bir şekilde tarif ederek, bu ovada Çoruh Nehri'nin birçok kolunun asıl nehire katıldığını da belirtir. XENOPHON raporunda GYMNIAS'a gelişlerini anlatırken; "Chalyber ülkesinin dağlarını ine çıka yorgun argın yedi günde HARPASOS NEHRİ (ÇORUH)'ne ulaştıklarını daha sonra Çoruh Vadisi dirseğinden nehir boyunca araziden ilerleyerek SKYTHEN'in zengin köylerini geçtiklerini ve GYMNIAS Kenti'ne geldiklerini, buradan KYROS ve HARPASOS nehirleri arasından SKYTHEN bölgesinin ortasından geçerek Trabzon kıyı dağlarının (Soğanlı-Pont Dağları) tepelerine çıkmaya başladıklarını anlatır."

Bu verilerden İskitler döneminde Bayburt'un zengin, kalabalık ve birçok yolların birleştiği önemli bir merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Bir müddet Roma İmparatorluğu'nun, imparatorluk ikiye ayrılınca da Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalan Bayburt Kalesi'nin bu dönemde İmparator I.Jüstinian tarafından önemli bir onarım gördüğü yazılı kaynaklarda belirtilir (143).

Bayburt'un Danişmentliler'in elinde ne kadar kaldığı bilinmemekte ve Bayburt'ta Danişmentliler'e ait bir esere de rastlanmamaktadır. Ancak Bayburt yakınındaki Danişment Köyü'nün bu döneme ait bir yerleşme olduğu tahmin edilir (144).

Abdurrahim Şerif Beygu da Danişment Köyü'nün bu dönemde 700 haneli bir köy olduğunu "Erzurum Tarihi'nde" belirtmektedir (145).

Ayrıca Pontus İmparatorluğu döneminde Bayburt'u Armania sınırı içinde gösteren haritalar, Bayburt'un kuzey batısında bu günkü Balahor Köyü'nün bulunduğu bölgede IRIZA adı verilen eski bir şehrin bulunduğunu belirtir (146).

Bayburt Türkler'in ilk yerleştiği yerleşmelerden biri olup Malazgirt Zaferi'nden (1071) itibaren Türkler'in elinde kalmıştır (147). Türk devrinde Bayburt'un erken kaleden taşarak Çoruh Nehri kenarındaki düzlüğe indiği anlaşılmaktadır. Kitabesi olmayan Ulucaminin ilk Selçuklu ve Danişmentli camileri üslubunda yapılması, üzerinin çatı ve toprakla örtülmesi, yapının Saltuklular veya Tuğrulşah döneminde yapıldığına işaret eder. Bayburt'lu bir fıkıh aliminin sözlerine dayanan Yakut; Bayburt'un XIII.yüzyılda Erzurum'a bağlı mamur ve güzel bir şehir olduğunu yazar (148).

İlhanlılar döneminde Tebriz'in İslam dünyasının en büyük merkezi haline gelmesi ile Trabzon-Tebriz yolu canlanmıştır. Bu dönemde Moğollar'la ticari ilişkilerde bulunan Avrupalılar, bu yolu kullanarak aynı yol üzerinde bulunan Bayburt'un da daha fazla gelişmesine ve ticari canlılık kazanmasına imkan vermiştir (149).

Moğollar'ın istilalarından dolayı Azarbaycan ve Karabağ'dan kaçan Türkmenler'in bir kısmı Bayburt, İspir ve Erzincan yöresine yerleşirler. Yaz aylarında ise Soğanlı (PARHAR) Dağları üzerinde çadır kurarak yayla yaptıkları ve Erzincan-Bayburt yöresindeki Türkmenler'in ise yörede tahribatlar ve yağmalarda bulundukları (150) ve Toku Noyan

kumandasındaki bir ordu ile püskürtülerek Batı Anadolu'ya göçettirildiklerine bazı kaynaklardaki kayıtlar işaret eder (151). Hamdullah Kazvini'de 1336 yılında "Nüzhet-ül Kulüb" adlı eserinde "Bayburt eskiden daha büyük bir şehirdi, şimdi küçüldü" diyerek bu göçün doğruluğuna işaret eder (152).

1071 yılında Saltuk şehri olan Bayburt, 1202 yılında II.Süleyman Şah Erzurum'u alınca Selçuklu şehri olmuş ve en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde şehir imar edilmiş, kale onarılmış ve 1288 yılında Bayburt'ta II.Sultan Mesud adına paralar bastırılmıştır.

Bütün bu kaynaklar Bayburt'un ve kalesinin varlığı, yerleşmenin Çoruh Vadisi düzlüğü ile kalede ve kalenin sur dışındaki eteklerinde olduğuna işaret eder.

Yerleşmeye ait bizi aydınlatıcı belgelere dayanan bilgileri ise, XVI.yüzyıldan itibaren bulabilmekteyiz. Bu yüzyılda Bayburt 10 mahalleden oluşan bir kaza olup Erzurum eyaletine bağlı bir sancak merkezidir. Aynı yüzyılda hazırlanan 922-924 (1516-1518), 926 (1520), 937 (1530) ve 976 (1568) ile 1000 (1591) tarihli tahrir defterleri bize mekânsal yapıyı açıklayıcı bilgiler vermektedir. Bayburt Osmanlı idaresine geçtikten sonra hazırlanan 922-924 (1516-1518) tarihli tahrir defterinde ise mahalleler hakkında bir bilgiye rastlanmamakla beraber; bu defterden kazada o tarihte 130 hane ve 41 mücerred Müslüman, 312 hane ve 51 mücerred Hıristiyan ile 25 de muaf (153) olduğu tespit edilmektedir. 1520, 1530 ve 1591 tarihli tahrir defterlerinde (154) şehrin XVI.yüzyılda(155); Tuzcuzade, Şingah, Taş, Şeyh Hayran, Cami, Ciğerşin, Ferruhşad Bey Mescidi, Orta, Kadıoğlu ve Akkümbet mahallelerinden meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Adı geçen bu mahallelerden Şingah, Tuzcuzade, Kadıoğlu, Cami, Şeyh Hayran ve Taş mahalleleri bugünkü doku içinde yeri belli olan ve günümüzde de aynı isimle devam eden mahallelerin bir bölümünde yer alırlar. Osmanlı tahrir defterlerindeki (156) verilerden mahallelerin çoğunluğunun 10-30 hane arasında bir nüfustan oluştuğu öğrenilmekte ise de, Bayburt Kazasına ait 1530 ve 1520 tarihli tahrir defterleri (Tablo(1)) Ciğerşin (116), Şingah (121), Taş (120) ve Orta (96) mahallelerinin 40 hanelik nüfusu (hane sayısı) nadiren aşan, dönemin mahalle yapısına uymayan (hane sayısı ve nüfusa göre) hane sayısı yüksek mahalleler olduğuna işaret eder (Tablo 2).

YILI	BAYBURT KAZASI	MÜSLÜMAN		HRİSTİYAN		MUAF
		HANE	MÜCERRET	HANE	MÜCERRET	
1516 Tapu 60,s 144-147.	ŞEHİR	130	41	312	51	25
	KÖYLER	368	115	1362	334	123
1520 Tapu 387,s .826.	ŞEHİR	93	127	410	224	94
	KÖYLER	575	574	1613	789	581
.1530	ŞEHİR	93	95	410	224	72
	KÖYLER	503	519	1609	809	869

TABLO (1).

BAYBURT ŞEHRİ	1516		1520		1530		1591	
MÜSLÜMAN	866	%35,4	2641	%53,5	937	%29,9	1960	%34,8
HRİSTİYAN	1611	%63,8	2294	%45,5	2294	%70,1	3670	%65,1
TOPLAM	2477		4935		3231		5630	

Tapu 60,s. 145-147; tapu 387, s 326; tapu 966,s. 99-107,kuyud-ı kadime Tapu 46, vr 6/6-11/6.

TABLO (2)

NÜFUSUN MAHALLELERE DAĞILIŞI

BAYBURT MERKEZ	1520		1530		1591	
MAHALLE ADI	MÜSLÜMAN	HIRİSTİYAN	MÜSLÜMAN	HIRİSTİYAN	MÜSLÜMAN	HIRİSTİYAN
CİĞERŞİN MAHALLESİ	217	529	197	529	485	975
CAMİ MAHALLESİ	141	—	121	—	395	—
KADIOĞLU MAHALLESİ	129	—	121	—	250	—
ŞEYH HAYRAN MAHALLESİ	161	—	127	—	—	—
FERRUHŞAD BEY MAHALLE.	63	—	63	—	35	—
AKKÜNBED MAHALLESİ	93	—	69	—	95	—
ŞİNGAH MAHALLESİ	71	614	67	614	315	1035
ORTA MAHALLESİ	52	537	52	537	85	865
TAŞ MAHALLESİ	120	614	120	614	155	795
TUZCUZADE MAHALLESİ					145	—
TOPLAM	1047	2294	937	2294	1960	3670

TABLO (3)Yücel MİROĞLU)

Bu mahallelerden Ciğerşin ve Orta mahallelerinin mekânsal dağılımı, ilçenin fiziksel gelişimi içinde isimleri ile ilişki kurularak tespit edilememektedir. Ferruhşad Bey Mescidi Mahallesi'nin şimdiki Şair Zihni İlköğretim Okulu'nun karşısında yer alan aynı isimle anılan bir hamamdan aldığı ve şimdiki Uzungazi Mahallesi'nin Kurtuluş Caddesi civarına verilen isim olduğu, Akkümbet Mahallesi'nin ise Devlet Hastahanesi karşısında bulunan Ahi-Emir-Ahmed-i- Zencani Efendi'ye ait kümbetten aldığı, şimdiki Şeyh Hayran Mahallesi ile Tuzcuzade'nin Şeyh Hayran Mahallesi civarına rastlayan bölümünün XVI. yüzyılda ki adı olduğu bilinmektedir. Bu isimlerin yakın zamana kadar anıldığı şehrin, yaşlılarınca söylenmektedir. 4 tahrir defterindeki veriler XVI. yüzyılda Bayburt'ta oturan nüfusun çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğunu kaydeder (Bak nüfusa ait 1,2,3,4 Nolu Tablo).

Ancak gayrimüslimlerin etnik yapısını devam ettiren yapısal kanıt ise 1904 yılında onarıldığı belirtilen ve bugünkü Kadızade Mehmet Çelebi Mahallesi'nde o zaman Murahhashane mevkii olarak bilinen yerdeki kilise ile, 1858 yılında kazaya bağlı Peşki köyüne ve 1859'da Kalur Mahallesi'ne (tahminen Galer bugünkü Tuzcuzade Mahallesi) yapılan birer kilise ile(157) XIX.yüzyılda varolduğu kaydedilen 8 Ermeni Sıbyan mektebi ve 2 Ermeni manastırı, 1 Ortodoks Rum Sıbyan mektebi, 1 Rum imalathanesi, 6 adet Vank(Bahçeler ve bağlar ortasında yer alan ve vakıfları bulunan manastır) (158) İngiliz tarihçisi J.Arnott Hamilton'a göre XIII. ve XIV. yüzyıllarda Kalede doğu tarafta yapıldığı varsayılan ahşap çatılı bir kilisedir (159).

Bu eserlerin hiçbirinin kalıntıları günümüze kadar gelememiştir (Kaledeki kilisenin temel kalıntılarına yer yer rastlanmaktadır.).

XVI.yüzyılda hazırlanan tapu tahrir defterlerindeki kayıtlardan (1516 tarihli tapu tahrir defteri) şehrin 130'u Müslüman, 312'si Hristiyan olmak üzere toplam 412 haneden oluştuğu 1520 tarihli tahrir defterindeki kayıtlardan ise hane sayısının, 93'ü Müslüman, 410'u Hristiyan olmak üzere 503'e yükseldiği öğrenilmektedir. Bu veriler; yerleşmenin XVI. yüzyılın ortalarına doğru hızlı bir büyüme gösterdiğine ve Hristiyan nüfusun Müslüman nüfustan çok fazla olduğuna işaret eder. XIV.yüzyılda Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey'i ziyaret eden Venedik elçisi Barbara ise, Bayburt'u anlatırken; "Erzurum ile Trabzon arasında en önemli belde olup, kalenin altında, Çoruh Nehri kenarında 1500 hane yer alır"

der(160). 1647 yılında Bayburt'u ziyaret eden Evliya Çelebi "Seyahatnamesi"nde nüfusun çoğunluğunu; Fatih Sultan Mehmet'in Ege'de Aydınoğulları Beyliği'ni zayıflatmak için İzmir Tire'den Bayburt'a sürdüğü 3000 kişinin oluşturduğunu belirtir. Evliya Çelebi XVII.yüzyıl Bayburt'unu şöyle anlatır: "Kalesi yalçın kaya üzerinde beşgen şeklindedir. Hendeği yoktur. Hisar içinde 300 kadar eski usul evleri vardır. Çarşı, pazar, hamamı yoktur. İki kapısı vardır. Biri doğuya bahçeler tarafına açılır. Üç kat demir kapısı olup, diğer kapı batıya bakan nöbethana kapısıdır. Nöbethana kapısından aşağı olan şehirde 1000 kadar toprak örtülü evleri vardır. Şehir, 19 İslam, 9 Ermeni mahallesinden oluşur. Yahudi ve Çingenesi yoktur (161). İç kalede Ebulfeth Cami, Şengülbay Cami ve Çoruh Nehri aşağısında Yurt Mahallesi'ndeki eski Cami, bu caminin bir imarethanesi, bir ziyaret evi vardır ki gelip gidene nimeti boldur" der. Ayrıca "şehirde bir okuma evi ve bir muallimhane ile Köprü Hamamı, Şehit Ali Şingah Hamamı ve Kızıl Hamam diye üç hamamı, çarşı içinde ise 300 dükkan ve bir bedesteni vardır" demektedir.

Şehrin gelişme sınırı ile ilgili veri sunmayan bu bilgilerden; XVI.yüzyılda 10 mahalleden oluşan şehrin hızlı bir gelişme göstererek, XVII.yüzyılda; biri Çoruh Nehri aşağısındaki Yurt Mahallesi olmak üzere 19'u Müslüman 7'si Ermeni toplam 26 mahalleden oluştuğunu ve bu yüzyılda şehrin nüfusunun arttığını (1642 yılında nüfus 3535 olup; 227'si Müslüman 1260'ı Hristiyan'dır.) nüfusun çoğunluğunu, XVI.yüzyıldaki oranların tersine Müslümanların oluşturduğunu, ticaretin ise oldukça canlı olduğunu, kilim ve seccade dokumacılığının dışarı ihraç edilecek kadar geliştiğini; yabancı ve yerli kervanların uğrayıp mal alıp, mal satacak kadar önemli bir Pazar yeri olduğunu ve önemli yollar üzerinde yer aldığını öğrenmekteyiz(162) .Eldeki veriler kalede oturan bir kısım halkın; Kanuni Sultan Süleyman döneminde artık yavaş yavaş Çoruh Vadisi'nde yer alan mevcut şehre inmeye başladığını(163) işaret etsede 1828-1829 Rus harbinde kaledeki evlerinde oturan halkın buradan savunma mücadelesi verdikleri ve bu nedenle Rus komutanı PASKEVİÇ'in emriyle kalenin Ruslar tarafından yakılıp yıkıldığını, bu dönemde kalenin dışında oluşan şehirde ise 5000 adet ev olduğunu bazı kaynaklar yazar(164).

Bayburt'u topoğrafya yönünden dar Çoruh Vadisi'nin üzerinde yer alan kalenin bulunduğu tepe ile tanımlamak doğru olur. Denizden 1550 metre yükseklikteki vadiden oldukça sarp bir şekilde 1600 metreye yükselir. Bu topoğrafik özellikleri nedeniyle Bayburt kurulduğu dönemde savu[illegible]a elv[illegible] Y[illegible] burada kurulm[illegible]

nedeni ,Çoruh Nehri'nin varlığı ile vadisindeki arazinin verimliliği ve kalenin her taraftan gelebilecek tehlikeleri gözetleyebilecek konumda olmasından dolayı olsa gerektir. Çoruh Nehri kalenin etrafında dolanarak kaleyi bir yarımada konumuna getirmiştir. Kalenin; doğu, güney doğu ve kuzey doğu yönlerinde nehrin vadisi aniden dikleşerek kalenin iç ve dış surları haricinde adeta bir tabii sur oluşturur. Bu yönlerde kalenin yamaçları özelliklere sahip olması, gerek Çoruh Vadisi'ni gerek yol sistemini kontrol edebilecek konumu ile Bayburt'un tarih boyunca askeri açıdan stratejik önem taşıyan bir kale şehri özelliği taşıdığına işaret eder(165).

Ancak Bayburt'un topoğrafyası yerleşmenin fiziksel gelişmesinde ve şekillenmesinde büyük sorunlar yaratır. Kale tepesi; kuzeyindeki yerleşmeye oldukça uygun topoğrafik özellikler taşıyan alanları mevcut yerleşmeden tamamen koparark, yerleşmenin bu yönde gelişmesini adeta durdurur. Mevcut yerleşme merkezi ise, merkezin etkisinden kurtulup güneye doğru rahat bir gelişme gösterememiştir. Bu nedenle tarihi süreç içinde yerleşmenin fiziksel gelişmesi; Kale ile Şair Zihni Tepesi arasında; Çoruh Nehri'nin doğu ve batı vadisindeki yamaçlara tırmanarak şehrin büyümesi ve dokunun Çoruh Vadisi içinde oldukça sıkışıklaşması şeklindedir. Bazen yerleşmenin %35-40'a varan meyillere oturduğu da görülür. Ancak bu kadar yüksek eğimli alana oturan mahalleler çok önemli alt yapı sorunlarını da beraberlerinde getirmişlerdir.

Nüfus verileri dikkate alınarak fiziksel gelişme ile ilgili değerlendirme yapıldığında; 1899 yılında yayınlanan Erzurum İli yıllığı; Bayburt kent merkezinde nüfusun 8435(6480 kişi Müslüman 1900 kişi Ermeni ve Rum)(166), [a]emsettin Sami(167) 8000 olduğunu, Vital CUINET ise Bayburt Kazası'nın nüfusunun 46812 Müslüman, 10579 Ermeni, 589 Rum (Ortodoks) ve 333 diğer yabancılar olmak üzere toplam 58313 kişi olduğunu kaydeder(168). XVI.yüzyılın başlarında (1516) 2477 kişi, sonunda; 5630 kişi, XVII.yüzyılda ise (1642 yılında) 3535 kişi(169) olan Bayburt'un nüfusu; en yüksek sayısal değere ulaştığı XVIII.yüzyılda; mekânsal gelişim; yukarda da belirttiğimiz gibi yeni konut alanları oluşturularak, mevcut doku sıklaştırılarak kendini gösterdiği gibi yerleşme alanı sınırlarının genişlemeye zorlanması şeklinde görülür.

XVI.yüzyıla ait tapu tahrir defterlerindeki kayıtlarda yer alan mahallelere(170) XVII.yüzyılda Çoruh Nehri Vadisi'nde yeralan Yurt Mahallesi'nin eklenmesi bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır. XIX. yüzyıldan itibaren ise mevcut mahallelerin bazılarının

isimlerini aynen devam ettirdiği, bazılarının ise yeni isim alarak günümüze kadar geldiği görülür (Bakınız mahallelere ait tablolar).

Bayburt günümüze sadece Osmanlı döneminin daha doğrusu XIX. yüzyılın fiziksel özelliklerini sunar. Önceki yüzyıllara ait fiziksel görüntüler mevcut belgelerin eksikliği nedeniyle tespit edilememektedir. Mevcut anıtsal yapılar ise Osmanlı dönemi özellikleri taşırlar. Sadece birkaç dini yapı Osmanlı ötesinin özelliklerini taşıyarak günümüze kadar gelebilmişlerdir. Topoğrafyaya bağımlı yapılanma koşulları dikkate alındığında, fiziksel dokunun ana yerleşim ilkeleri ile farklı fonksiyonlara ayrılan alanların günümüze değişmeden geldiği görülür. Tarihi süreç içinde topoğrafyanın en önemli öğesi olan su kaynağı ve dereler yapılanmanın yerini belirlemiştir. Bayburt'ta da Çoruh Nehri ve vadisindeki yerleşmeye uygun verimli arazi yapısı şehrin merkez fonksiyonlarını kapsayacak ön koşulları hazırlamış ve yerleşmenin odağı olmuştur. Şehir içinde nehre katılan Pönserek Deresi ise ilkbaharda kar ve yağmur suyuyla beslenir. Yazın ise suyu kuruyarak yatağı bataklık görünümü alır. Çevresinde suyundan istifade ederek oluşturulan bahçeler yoktur. Zaman zaman çevresinde kavak ağacı görülür.

Şehirde günümüzde Osmanlı dönemi biçimlenmesinin yapıları egemendir. (Kale, cami, zaviye ev) (171) Çoruh Nehri'nin doğu ve batı vadisinin; mahalle ölçeğini aşan bir yerleşim alanının kullanımı için hizmet işlevini yüklendiği görülür.

Evliya Çelebi XVII. yüzyılda var olduğunu söylediği çarşının; bu günkü Zahit Efendi Cami ve Kadızade Mehmet Çelebi Cami etrafında yer alan 300 kadar dükkan ve bir bedestenden oluştuğunu belirtir. Eldeki veriler Bayburt'un bu yüzyılda önemli bir ticaret merkezi olduğuna işaret eder.

Çarşı merkezinin, ekonomik ilişkilerdeki gelişmelere paralel olarak süreç içinde yayılarak hızlı bir büyüme gösterdiği ve XIX. yüzyılda ise yönetim merkezi işlevini de yüklenerek yeni yapısal örgütlenmeleri kapsadığı gözlenir. Bu nedenle,Bayburt'ta yerleşme dokusundaki gelişmelere paralel olarak şehrin merkezini oluşturan çarşıda da değişiklikler meydana gelmiştir.

Bayburt'un XIX. yüzyılın ikinci yarısında ulaştığı gelişme sınırını 1989'a kadar koruduğu söylenebilir. Tarihsel süreç içinde, üzerinde bulunduğu güzergâh nedeniyle gerek kendi yöresinde, gerekse bölge dışındaki sosyo-ekonomik ilişkiler nedeniyle önem kazanan Bayburt, XIX.yüzyılın sonlarında Anadolu'da üretim ve ticaret ilişkilerinin değişmesiyle ticari önemini yitiren, zenaatleri yok olan ve buna bağlı olarak da devamlı göç veren bir yerleşme halini alır. Konut alanlarının gelişmesinde önemli rol oynayan dış göç ise yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Bayburt Cumhuriyet dönemine XIX. yüzyılın sonlarına ait konut alanlarının sınırları ile girebilmiştir. Ticaret bölgesi ise eklenen kamu ve eğitim yapıları gibi yeni ögelerle geleneksel ve yeni yapı olmak üzere farklı iki dokuyu günümüze kadar getirebilmiştir. Ancak 1927 yılından bu yana GÜMÜŞHANE İli'ne bağlı bir ilçe olan Bayburt 20202 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3578 sayılı kanunla il olur. Bayburt'un bu yeni statüsü ile Cumhuriyet dönemine durgun yapılaşma faaliyetleri ile girmenin acısını çıkarmaya başladığı gözlenir. İlk etapta mevcut imar planları revize edilerek acilen yapılması gerekli olan kamu ve eğitim yapıları ile, açılacak yeni konut alanlarının yeri belirlenmiş ve hızlı bir yapılaşma dönemine girmiştir.

2.2. Fiziksel Yapıyı Oluşturan Mimari ve İşlevsel Ögeler

2.2.1. Yol Dokusu

Bayburt ,Çoruh Nehri Vadisi'nin doğu ve batı yamaçlarında nehre paralel, kale tepesinin kuzey, batı ve güney yamaçlarında ise kale tepesine paralel çizgisel bir yerleşim gösterir.

Yerleşmenin kesin sınırlarını birden dikleşen batıdaki Şehit Osman Tepesi, güneydeki Şair Zihni Tepesi ve kuzeydeki kalenin yamaçları belirlemiştir. Şehir kuzeyde, kale, batıda Şehit Osman Tepe'si, güneyde Şair Zihni Tepe'si ve doğuda Çoruh Nehri'nin %30-%40'a varan sayısal değerdeki dik yamaçları arasında sıkışıp kalmıştır. Böylece Bayburt'un çok özel olan topoğrafyası normal olarak iskâna uygun olmayan bu meyillerde, yerleşmeyi çok önemli sakıncalarına rağmen kaçınılmaz hale getirmiştir.

Fiziksel dokuda; topoğrafyaya bağlı oluşum ilkeleri doğrultusunda arazinin eşyükseltisine paralel olarak oluşan yollar ile Çoruh Vadisi'nin batı ve doğusunda yeralan

yerleşmede şehri kuzey güney doğrultusunda kateden yolların, kale eteklerinde ise Kale Tepesi'ne paralel yolların egemenliği göze çarpar. Gerek Çoruh Vadisi'ne, gerek Kale Tepesi'ne paralel olan ve arazinin eşyükseltisini takip eden bu egemen yolların vadiye veya çarşı merkezine dik bağlantılarını ya basamaklı ya da çok dik eğimli yollar sağlar. Çoruh Nehri vadisinin batısında yer alan ve Tuzcuzade Mahallesi'nde şehir içinden geçerek Çoruh Nehri'ne katılan sadece ilkbaharda dere yatağında az miktarda su görülen, diğer mevsimlerde yatağı kuru olan Pönserek Deresi de nehre paralel yolları dik olarak kesen diğer bir etmendir. Derenin üzerinde ikisi Tuzcuzade Mahallesi'nde, biri de Cumhuriyet Caddesi üzerinde olmak üzere 3 tane köprü yer alır.

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde Anadolu'daki kentlerin şehir planlarının ulaşım şebekesi açısından temel özelliği olan işlevsel kademelenmenin ve ana arterlerin yokluğu(172) dikkate alınarak Bayburt incelendiğinde farklı veriler görülür. Şehrin en önemli caddesi şehri kuzey - güney doğrultusunda kateden Cumhuriyet Caddesi'dir. Bu cadde çarşı içinde saat kulesinin olduğu yerde dört yolun kesiştiği alanda yer alan ufak bir meydanda sona erer. Şehri güneyde Erzurum -Trabzon yoluna bağlar. Kuzeyde ise Fabrika Sokak ve devamında Çoruh Nehri üzerinde bulunan bir köprü ile kale ardı yoluna bağlar. Kaleardı yolu devam edilerek şehrin, kuzeyinde yer alan Soğanlı Dağları'na ulaşılır.

Tarihsel süreç içinde Osmanlı-Rus (1890-1928) Harbi döneminde Ruslar tarafından yapıldığı söylenen Çaykara-Of Yolu ile Trabzon bağlantısını sağlayan Bayburt; günümüzde ise yine aynı dağdan Bayburt-Uzungöl-Çaykara ve Bayburt-Araklı-Trabzon bağlantısını sağlar. Ayrıca tarihi süreç içinde Trabzon-İran Transit Yolu üzerinde bulunması bakımından da ayrı bir önem taşıyan Bayburt'ta; at, katır ve eşek gibi ulaşım da büyük ölçüde yararlanılan hayvanlarla yayaya dayalı olarak ölçülendirilen sokaklara oldukça sık rastlanılır. Fakat bu sokakların yapı adalarını gelişi güzel parçalamalarına ise az rastlanılır. Bunun nedeni, topoğrafyanın parsel ve yol oluşumunu yönlendiren koşulları haricinde, konut alanlarında yapı adalarının parçalanmasını gerektirecek kadar yoğun nüfus artışının olmayışına bağlanabilir. Şehrin merkezinde yer alan çarşı bölgesinde ise aynı özellikten söz etmek mümkün değildir. Çarşı bölgesinin sınırlı alanda yeralması ve yüklendiği işlevler nedeniyle bu alanda yoğun yapılaşmanın oluşması ile bunun sonucunda da artan sokak ihtiyacından dolayı yapı adalarının parçalandığı söylenebilir.

Bayburt'ta meydan olarak niteleyebileceğimiz alan sadece Saat Kulesi çevresidir. Cumhuriyet Caddesi'nin çarşı bölgesindeki devamında, 4 yolun (Fabrika Sok., Semerciler Cad., 1 No.lu Erzurum Yolunu Cumhuriyet Caddesi'ne bağlayan köprü ve Cumhuriyet Caddesi) kesiştiği alanda yer alan Saat Kulesi ve çevresi küçük bir meydan izlenimi verir.

Çoruh Nehri'nin doğusunda yeralan nehre paralel 1 no.lu Erzurum Caddesi ise çarşıyı oluşturan merkezde genişlemeden devam eder. Şehrin güneyinde Cumhuriyet Caddesi devamında yer alan ve işlevlendirilmiş alan olan Zahire Meydanı ise alışveriş zorunluluğunun sonucunda oluşmuştur.

Cumhuriyet döneminden sonra Trabzon-Erzurum Devlet Yolu ve şehrin güneyinde Garipler Mezarlığı ile Kışla arasında meydana gelen yerleşme alanında ise, arazinin eş yükseltisi doğrultusunda ve Trabzon-Erzurum Devlet Karayolu'na paralel yollar görüldüğü gibi, bu yolları dik kesen az eğimli yollar da göze çarpar. Basamaklı yolların görülmediği bu yeni yerleşme alanı şehir merkezine Şair Zihni Tepesi'nin doğu ve batısındaki yollardan bağlanır.

2.2.2. Evler

Bayburt'ta fiziksel dokunun esasını oluşturan evler, XIX. yüzyıl sonları ile XX:yüzyıl başlarına ait olsa gerektir. Bayburt geleneksel evlerinin bugün belirlenebilen biçimleri ise; XIX. yüzyıl öncesine ait olup olmadığını belirleyen veriler içeren sınırlı Anadolu kentleri arasında yer almaz. Bu nedenle XIX. yüzyıl öncesine ait yerleşme dokusunu oluşturan evlerin özellikleri hakkında yorum yapma olanağımız ise oldukça sınırlıdır. Bu konuda değerlendirebileceğimiz birkaç kaynak vardır. Bunlardan en önemlisi Evliya Çelebi'nin "Seyahatnamesi"dir. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi "Seyahatnamesi"nde Bayburt'u tasvir ederken "Kale hisarları içinde 300 kadar eski ev vardır. Kalenin garp kapısının altında 1000 kadar toprak örtülü ev şehri teşkil eder" diyerek sadece evlerin örtü şeklini belirlemekle yetinmiştir. Diğer bir kaynak ise XV. yüzyılda (1467-1478) da Uzun Hasan'ı ziyaret eden Venedik büyükelçisi Barbara'dır. Büyükelçi Bayburt'u anlatırken, "Erzurum ve Trabzon arasında en önemli beldenin Bayburt olduğunu, kalenin altında Çoruh Nehri kenarında,

şehirde 1500 hane bulunduğunu" belirtmiş fakat XV. yüzyıl evlerinin niteliklerine değinmemiştir(173).

Bu konuda; XVI. yüzyıla ait en önemli belgeler ise tapu tahrir kayıtlarıdır. Bu kayıtlardan 1516 yılında Bayburt'ta 171'i Müslümanlara, 373'ü Hristiyanlara, 25 tanesi muaflara ait olmak üzere toplam 559 hane olduğu(174); 1520 yılında 220'si Müslüman, 634'ü Hristiyan, 94 tanesi de muaflara ait olmak üzere toplam 948 hane olduğu(175); 1530'da ise 188'i Müslüman, 6374'ü Hristiyan, 72 tanesi de muaf olmak üzere toplam 894 hane olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar geçen tarihi süreç içinde, Bayburt'un sosyo - ekonomik yapısındaki, bölge dışı ilişkilere dayanan değişme ve gelişmeler evlerin biçimlenmesini de etkilemiştir. İçe dönük sosyo-ekonomik koşulların belirlediği toplumun yaşantısına göre biçimlenen XIX. yüzyıl öncesine ait Bayburt evleri ile -başta İstanbul olmak üzere diğer büyük şehirlerle- yoğunlaşan ticari ilişkiler sonucu bölge dışı verilerden de etkilenen XIX.yüzyıla ait evler arasında farklılıklar olmuştur.

Anadolu'nun konut mimarisini inceleyen araştırmacılar, geleneksel konutlar ile Anadolu'nun coğrafyası hakkında önemli değerlendirmeler yapmışlardır. Bu araştırmacılardan Prof. Dr. Doğan Kuban; geleneksel Konut Mimarisini; yöresel malzeme ve yapı gereçlerine göre yedi bölgeye ayırmıştır (176). Bayburt evleri bu yönden incelendiğinde; Erzurum'dan kuzeye doğru gidildikçe Kuzey Doğu Anadolu'nun ahşap hatıllı taş mimarisi, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ahşap iskeletli ev mimarisi, Orta Anadolu'nun kerpiç mimarisi, Orta Anadolu'dan (Sivas yöresinden) batıya doğru gidildikçe görülen hımış yapı tekniğiyle (taşıyıcı sistemi ahşap, kerpiç dolgulu, zemin katı genellikle taştan yapılan bir yapı türü) yapılmış olan konut mimarisi, Sivas, Kayseri ve Nevşehir yöresinde taştan yapılmış konut mimarisi arasında geçiş özelliği taşıdıkları söylenebilir. Ayrıca Bayburt evlerinin, Türk döneminde; Anadolu'da gelişen konut kültürünün temsilcileri oldukları (177) ve Osmanlı dönemi Anadolu'sunu sosyo-kültürel farklılık açısından iki ana bölgeye ayıran gruplamada (178) ise; özgün Anadolu sentezini içeren bölge ile geçiş bölgesi içinde yer aldıkları ve her iki bölgenin özelliklerini taşıdıkları görülür.

2.2.3. Konut Alanları

Bayburt'ta yerleşme alanı "Çarşı ve Yönetim Merkezi", "Konut Alanları" ile "Dini ve Sosyal Merkez"lerden oluşur.

Çarşı merkezi yönetim yapıları ile beraber ilin odak noktasını oluşturur. Tarihi süreç içinde Bayburt'un en önemli dini ve sosyal işlevli yapıları, Ulucami, bitişiğindeki (Kitabesine göre) Emir Fahreddin Mahmud'a ait, bugün yerinde olmayan ve hiç bir izine rastlayamadığımız Mahmudiye Medresesi ile Sultan Olcaytu zamanında Erzurum Valisi olan Cemaleddin Hoca Yakut tarafından yaptırılan ve bugün yerinde olmayan (Cumhuriyet Caddesi Ziraat Bankası yanındaki Yeni Cami'nin yeri ve çevresi) Yakutiye Cami ve Medresesi, Zahid Efendi Cami (179), Kadızade Mehmet Çelebi Cami ve bitişiğindeki Han (bu han Mehmet Çelebi tarafından yaptırılarak camiye vakfedilmiştir). Yine Kadızade Mahallesi'nde yer alan Pilaf Efendi Cami ve yakınındaki kilise gibi, (Kale içinde yer alan ve XIII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen ikinci bir kilisenin varlığını İngiliz Tarihçisi Hamilton doğrulamaktadır.) dini ve sosyal işlevli yapıların da çarşı çekirdeği içinde yeralması, çarşıya şehrin gelişmesinde bir odak noktası niteliği kazandırmıştır.

Konut alanlarının ise; tüm yerleşim alanına, çarşı çekirdeğinin devamından itibaren, eğime paralel ve zaman zaman da eğime dik yollar oluşturacak şekilde yayılmış olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle dini ve sosyal işlevli yapıların mahalle merkezlerinde yer aldığı söylenebilir.

Yazılı kayıtlardan Bayburt'un XVI. yüzyılda 10 mahalleden oluştuğu anlaşılmaktadır (180). Tapu Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre bu mahallelerin isimleri; "Cami, Kadıoğlu, Taş, Orta, Şingah, Ciğerşin, Şeyh Hayran, Ferruhşad Bey Mescidi, Akkümbed ve Tuzcuzade", dir. Bu mahallelerden; Şingah, Tuzcuzade, Taş, Şeyh Hayran mahalleleri günümüzde de aynı isimle, Cami Mahallesi Cami Kebir, Kadıoğlu Mahallesi ise Kadızade şeklinde değişikliğe uğramış bugünkü doku içinde yeri belli olan mahallelerdir. Diğer mahallelerin bugünkü doku içinde yerini belirlemek için şehrin yaşlılarıyla yapılan görüşmelerde, Ferruhşad Bey Mescidi Mahallesi'nin; Kurtuluş Caddesi'nin başlangıcında yer alan Şair Zihni İlköğretim Okulu'nun karşısında, günümüzde hiçbir izine ve kalıntısına rastlanmayan bir hamamdan kaynaklandığı

ve bu hamamın isminden dolayı içinde bulunduğu mahallenin de bu isimle anıldığı söylenmektedir. Günümüzde bu mahalle Uzungazi Mahallesi'nin içinde yer almaktadır.

Akkümbed Mahallesi'nin ise; Devlet Hastahanesi'nin karşısında, Hastahane Caddesi'nde yer alan, sarıtaştan yapılmış kümbetten dolayı bu ismi aldığı ve kümbetin çevresinde oluşan mahallenin o dönemdeki adı olduğu bilinmektedir. Ciğerşin ve Orta mahallelerinin ise yeri belirlenememektedir.

XVI. yüzyılda 10 mahalleden oluşan Bayburt'ta; daha sonraki yüzyıllarda nüfus artışından dolayı yapılaşmanın daha yoğunlaştığı ve yerleşme sınırlarının gittikçe genişlediği yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (181). XVII. yüzyılda Bayburt'a uğrayan Evliya Çelebi'nin "Seyahatnamesi"nde Bayburt'tan bahsederken "şehrin kale hisarları içinde 300 kadar eski, kalenin garp kapısının altında ise 1000 kadar toprak örtülü evden oluştuğunu, ondokuz İslam, yedi Ermeni mahallesi içerdiğini" belirtmesi, şehrin bir yüzyıl içinde çok hızlı bir büyüme gösterdiğini doğrular (182).

Osmanlı tahrir defterlerindeki verilerden de(183) Osmanlı mahallelerinin çoğunluğunun 10-30 hane nüfusundan oluştuğu öğrenilmekte ise de bu dönemde Bayburt Kazası'na ait 1520-1530 tarihli tahrir defterleri (Tablo 1) mahallelerin [Şingah (121), Taş (120), Ciğerşin (116), Orta (96)] 40 hanelik nüfusu (hane sayısı) nadiren aşan dönemin mahalle yapısına uymayan (hane sayısı ve nüfusa göre) hane sayısı yüksek mahalleler olduğuna işaret eder (184). (Bak. Tablo 1-2-3)

Belediyedeki kayıtlardan ise yaklaşık 1929'lu yıllarda bugünkü sayısına inen mahalleler, göç nedeniyle azalan nüfustan dolayı yan yana birkaç mahallenin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olsa gerektir.

Kalenin kuzeyinde, güneyinde, güneybatısında ve Çoruh Nehri'nin doğu ve batı vadisinde, çizgisel bir yerleşim düzeni içeren Bayburt'taki mahalleler; Çoruh Nehri'nin doğu vadisinde kuzeyden güneye doğru Kaleardı, Karasakal, Velişaban, Veysel Efendi ve Zahid Efendi, kalenin batısı ve güneybatısı ile Çoruh Nehri'nin batı vadisinde de kuzeyden güneye doğru; Şingah, Mehmet Çelebi, Uzungazi, Kadızade, Cami Kebir, Şeyh Hayran, Tuzcuzade ve Esentepe Mahallesi olarak yer alır (185).

Bu mahallelerden Kaleardı Mahallesi; kalenin topogafik yapısı nedeniyle şehirden birkaç km. kopuk bir yerleşim düzeni göstermektedir. Bu mahallenin aynı zamanda Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"de bahsettiği ("Çoruh Nehri aşırı Yurt Mahallesi yer alır") Yurt Mahallesi olduğu tahmin edilmektedir. Sonraki yüzyıllarda bu ad değişikliğe uğrayarak "Harfi Kala", Cumhuriyet döneminde de "Kaleardı" adını almıştır.

Ayrıca Ermeniler'in yoğun olduğu; Bent Hamamı, Bent Köprüsü ve çevresini içeren Bent Mahallesi de 1955'li yıllardan sonra Kadızade Mahallesi ile birleştirilmiştir. Bent Mahallesi bugünkü Kadızade Mahallesi'nin Çoruh Nehri kenarındaki bölümü ile, yine nehrin doğu vadisinde yer alan Bent Hamamı ve çevresinin 1900'lü yıllardaki adıdır. Bu ad, mahallenin önünde yapılan ve Kaleardı Mahallesi'ne girişte Kefeli Yakup Bey Değirmenini çalıştıracak suyu toplayan bendin bu mahallede bulunmasından dolayı verilmiştir (186). Mahallede "Konak tipi evler" çoğunlukta olup varlıklarını günümüze kadar koruyabilmişlerdir.

Bayburt'a ait XVI. yüzyıl tahrir defterlerindeki verilerden (ek Tablo 2, Tablo 3) oranlarının gittikçe değiştiği tespit edilen Ermeniler'in (187), XIX.yüzyılın sonlarına kadar Bayburt'ta Türkler'le birarada yaşadıkları bilinmektedir. Bu nedenle etnik ayırımın mahallelere yansıyan niteliğinin önem kazandığı görülür. Dini yapıların yerleşim alanındaki konumları ve çevrelerindeki nüfusun etnik özellikleri arasında ilişki kurularak, dönemin mahallelerinin etnik yapısını açıklayıcı bilgiler elde edilebilmektedir.

XVI. yüzyılda şehrin merkezini oluşturan ve çarşı bölgesini içeren; Zahid Efendi, Kadı, Cami ve Şeyh Hayran mahalleleri ile bu merkez mahallelerin çevresinde yer alan Ferruhşad Bey Mescidi, Akkümbed ve Tuzcuzade mahallelerinde tamamen Müslüman halkın oturduğu, Orta, Taş, Ciğerşin ve Şingah mahallelerinde ise Müslüman ve Hristiyan halkın birarada yaşadıklarını(187) bu döneme ait tahrir defterlerindeki kayıtlardan öğrenmekteyiz. XVII. yüzyılda ise şehrin 19 Müslüman, 7 Ermeni mahallesinden oluştuğunu(188), merkezdeki mahallelerde ise Cami Kebir, Zahid Efendi, Mehmet Çelebi, Şeyh Hayran, Ferruhşad Bey Mescidi gibi önemli camilerin bulunduğunu, Kadı Mahallesi'nde ise Pilaf Efendi ve Kadızade Mehmet Çelebi camilerinden başka, büyük bir Kilise ve müştemilatının bulunduğunu,

kilisenin 1904 yılı gibi yakın bir zamanda onarıldığını kaynaklardan öğrenmekteyiz (189). (Fotoğraf I)

Kalede; Ebüfeth ve Sarı Burç (Çini Mescid) Camilerinin yanısıra XIII.yüzyılda yapıldığı tahmin edilen, ahşap çatılı bir kilisenin bulunması(190) şehirde Türk ve Ermenilerin bir arada yaşadıklarını doğrular niteliktedir.

Ayrıca XIX.yüzyıla ait belgelerde rastlanan mahalle adlarından bazılarının kişi adları ve statülerinden alındığı görülür. Örneğin; Zahid Efendi, Kadızade Mehmet Çelebi, Tuzcuzade, Şeyh Hayran, Velişaban, Uzungazi, Veysel Efendi, Ferruhşad Bey Mescidi mahalleleri... Bunların haricindeki mahalle isimleri ise doğayı ve çevreyi tanımlayıcı niteliktedir. Örneğin Şingah (Şengah: Şenliği bol anlamında), Kaya, Kaleardı, Taş ve Orta mahalleleri gibi...

XVI.yüzyıl Osmanlı kent dokusunda, dini ve etnik grupları kapsayan mahallelerin belirginliği yanında sınıfsal farklılaşmaların belirgin olmadığı anlaşılmaktadır (191). Konut alanlarının sosyal niteliği ile ilgili verilere rastlayamadığımız bu yüzyılda, Bayburt'un da aynı genelleme kapsamına girip girmeyeceği hakkında yorum yapmak zorlaşmaktadır.

XIX.yüzyıldaki sosyo-ekonomik yapı ve büyük şehirlerde (İstanbul, İzmir, Trabzon v.b.) ticaret ve kazançla uğraşan kişiler tarafından yönlendirilen Bayburt'ta iki kesimden sözetmek gerekir. Bunlardan; halıcılık, dokumacılık, kuyumculuk, bakır, demir ve gümüş işlemeciliği, kalemcilik, kunduracılık, dericilik gibi çeşitli üretim dallarını kapsayan zenaatler ile önemsiz ölçüde ticaretle uğraşan küçük esnaf birinci grubu, üretimi örgütleyen ve denetleyen, işlenmeye hazır durumdaki hammaddeyi ve işlenmiş malı pazarlayan, büyük şehirlerde ticaretle uğraşan tüccarlar, zengin üreticiler, sarraflar, askeri bürokratlar ile yönetim örgütünde görevli devlet memurları ise ikinci grubu oluşturmaktadırlar. Bu iki farklı sosyal gurubun yerleşme dokusuna dağılmalarıyla, dokuda farklılıklar gözlenmektedir.

Sosyal tabakalaşmada orta ve üst kademeyi oluşturan Türk ve Ermeni tüccarlar, sarraflar, askerler, zengin üreticiler ve bürokratların çoğunluğunun; Şihgah ve Mehmet Çelebi mahallelerinde oturdukları, bir kısmının da başta Zahid Efendi Mahallesi olmak üzere diğer mahallelerde oturdukları yerleşme dokusunun incelenmesinden anlaşılmaktadır. İkinci grubun yaptırdığı evlerle, birinci grubun yaptırdığı evler; kullanılan malzeme, evin yayıldığı alan,

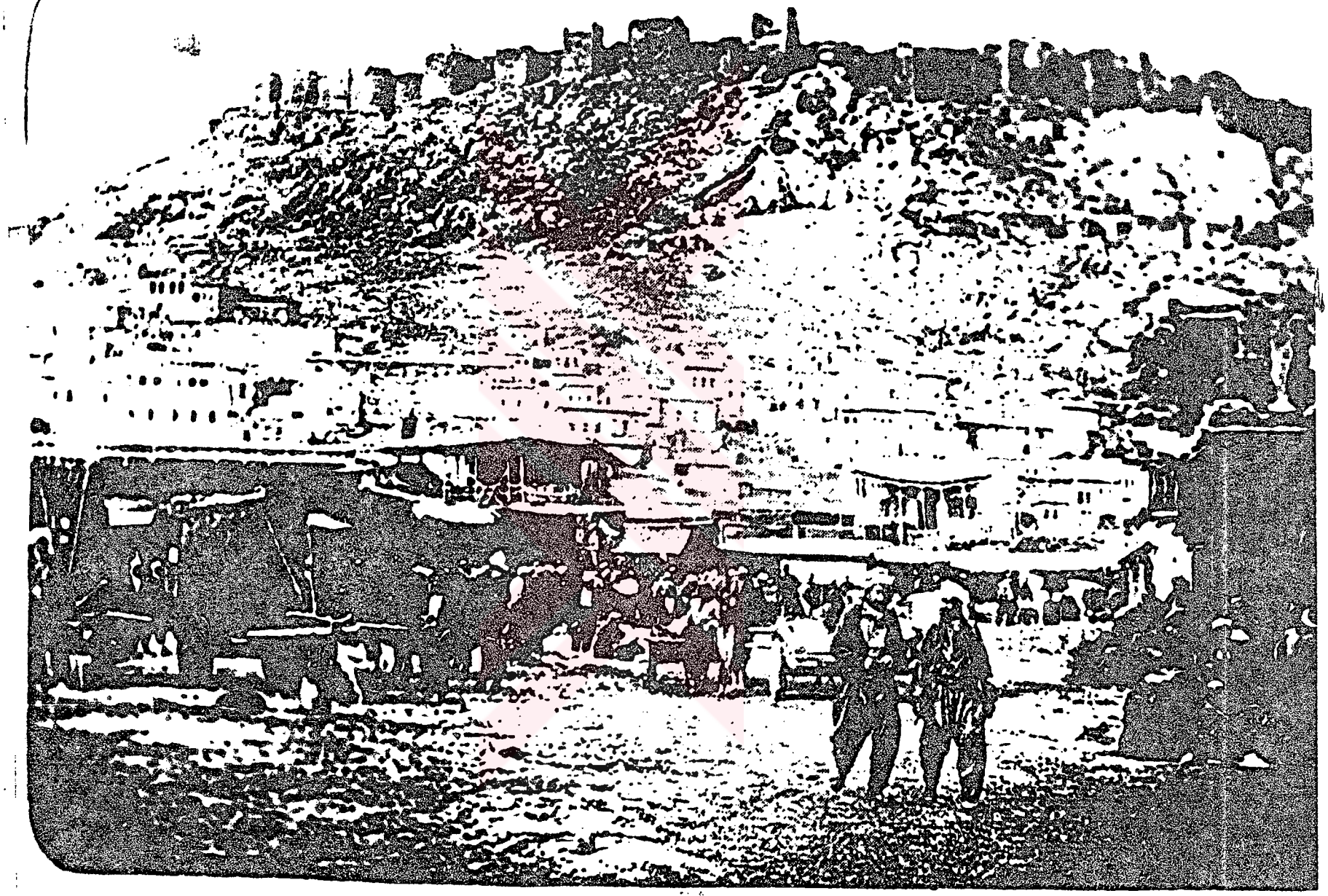

FI

evin büyüklüğü, cephedeki işçilik, pencere düzeni giriş kapıları ve kat adetleri yönünden birbirlerinden farklıdırlar.

Bayburt'ta XVI.yüzyıldan XIX.yüzyıl sonlarına kadar nüfus artışı ve nüfus artışına paralel olarak da hane sayısının arttığı (Tablo 1) XVI.yüzyıla ait tahrir defterleri (192) ve Salnamelerin(193) incelenmesinden anlaşılmaktadır. XIX.yüzyılın ikinci yarısında ulaştığı gelişme sınırını 1927 yılına kadar koruduğu da yine salnamelerin incelenmesinden ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel süreç içinde, üzerinde bulunduğu ticari güzergah nedeniyle, gerek kendi yöresinde gerek yöre dışındaki sosyo-ekonomik ilişkiler nedeniyle önemli konumda bulunan Bayburt; XIX.yüzyılın sonlarında Anadolu'da üretim ve ticaret ilişkilerinin değişmesiyle ticari önemini yitiren ve buna bağlı olarak da devamlı göç veren bir yerleşme halini almıştır. Bu dönemde konut alanlarının gelişmesinde önemli rol oynayan dış göç ise yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Bayburt'ta XIX.yüzyılın sonlarından itibaren konut alanlarının gelişmesinde (hane sayısının artmasında) bir durgunluk başlamış ve Cumhuriyet dönemine de XIX.yüzyıl sonlarının konut alanlarının sınırları ile girebilmiştir. 1927'de Gümüşhane İli'ne bağlı bir kaza olunca, aynı durgunluk, 1989 yılında il oluncaya kadar devam etmiştir. İl olduktan sonra şehre gelmesi gereken askeri ve sivil memurların artmasına paralel olarak doğan konut ihtiyacı, ilk etapta mevcut imar planlarının revize edilerek açılacak ve kat adedi yükseltilecek konut alanlarının belirtilmesini zorunlu hale getirmiştir.

1990 yılından bu yana Bayburt çok hızlı bir yapılaşma sürecine girmiştir. Yedi yıllık süreçte şehrin Trabzon ve Erzurum yönlerinde, devlet yolunun iki yanında çok hızlı bir ilerleme katettiği görülür. Bu gelişmenin;yeni konut alanlarının yapılaşması, mevcut konut alanlarında yeşil alanların yok edilerek yerine yapılaşma getirilmesi, yapılaşmış alanlarda ise boş arsalara yeni yapılar yapılarak, yapılaşmanın çok yoğunlaşması şeklinde olduğu görülmektedir. Bu hızlı gelişme; eski dokuyu yok ederek yerine çok katlı, betonarme ve eski dokuyla uyum sağlamayan yapıların çoğalması şeklinde kendini göstermektedir.

2.2.4. Çarşı Merkezi

Bayburt İlinde çarşı merkezi yönetim yapıları ile beraber merkezin odak noktasını oluşturur. (bkz. ekteki imar planı)

Çarşı merkezinin yeriyle ilgili ilk verileri XVII:yüzyılda (1642 yılında) Bayburt'u ziyaret eden Evliya Çelebi'nin" Seyahatnamesi"nden öğrenmekteyiz. Evliya Çelebi Bayburt'u anlatırken "Çarşının bugünkü Zahit Efendi Cami ile Kadızade Mehmet Çelebi Cami etrafında yer alan 300 kadar dükkan ve bir bedestenden oluştuğunu ve her Pazar günü Kadızade Mehmet Çelebi Cami önlerinde Pazar kurulduğunu, çarşının içinde Şengülbay Camisi'nin de yer aldığını" belirtir (194).

Çarşının XVII.yüzyılda varolduğunu ve yerini belirten bu kaynakta, çarşının fiziksel görünümü ile ilgili verilere rastlanmamaktadır (195). XIX.yüzyıla kadar çarşının fiziksel görünümü ve bu günkünden farklı konumda olduğunu belirten verilere de rastlanılamamaktadır. Elde edilen veriler tarihsel süreç içinde çarşının; iç ve dış ilişkileri sağlayan önemli yolların kesiştiği alanda yer alması, yüzyıllar boyunca boyutları değişse de konumunun değişmediği varsayımını kuvvetlendirmektedir. Ayrıca geleneksel Anadolu kentlerinde ticaret merkezinin Ulucami'nin çevresinde oluşması ve gelişmesi geleneğinin burada da devam ettiği söylenebilir.

Eldeki veriler Bayburt'un; İlhanlılar döneminde İslam dünyasının merkezi haline gelen Tebriz'i, Trabzon'a bağlayan İran-Trabzon transit yolu üzerinde bulunması, ekonomik yapısının önemli ticari etkinliğe olanak sağladığı fikrini kuvvetlendirir. Bu dönemde çok önemli bir ticaret merkezi ve pazar şehri olan Bayburt; Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra da bir müddet bu özelliğini muhafaza etmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Erzurum, Erzincan gibi komşu şehirlerin önem kazanmasıyla ticari bakımdan bu şehirlerin gerisinde kalmıştır (196). Çarşı merkezinin, gelişim süreci içinde sadece yerel gereksinimleri, çevredeki köyler ve göçebelerle yapılan alışverişe göre değil, dışarıdan gelen ve şehirden transit geçen ticari mallara göre örgütlendiği söylenebilir. XVI.yüzyılda şehre kervanlarla getirilen ticari malların Kadızade Mehmet Çelebi Cami önlerinde kurulan pazarda satıldığı ve başka yerlere nakledildiğini eldeki veriler belirtmektedir. Şehre satılmak üzere gelen veya transit olarak

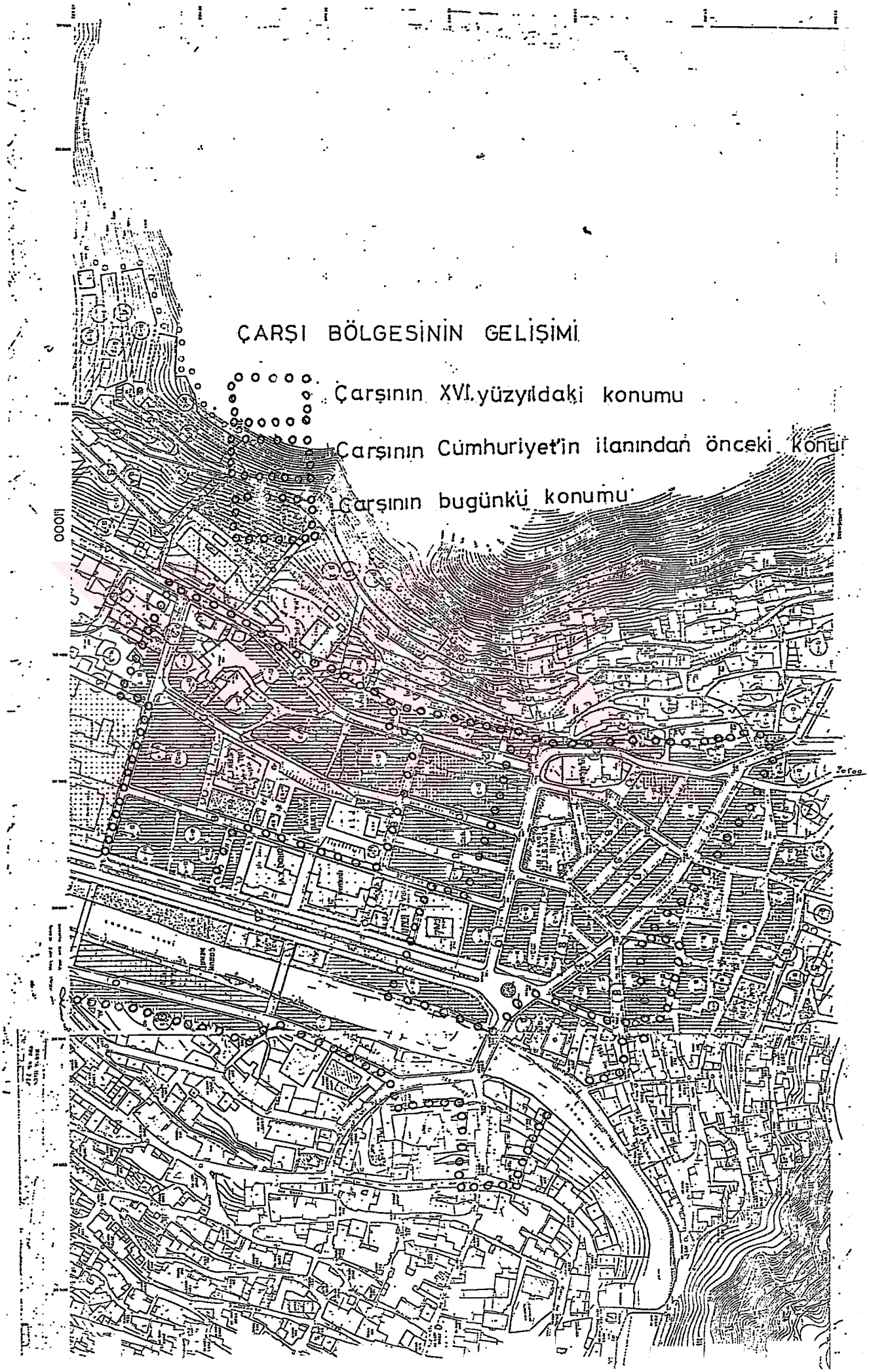
ÇARŞI BÖLGESİNİN GELİŞİMİ
Çarşının XVI.yüzyıldaki konumu
Çarşının Cümhuriyet'in ilanından önceki konu
Çarşının bugünkü konumu

geçen mallardan bacıbüzürk denilen gümrük resmi ile şehirde alınıp satılan her çeşit maldan, dokunan kumaştan, kesilen hayvandan tamgayı siyah (kara damga) vergisi alındığını(197) şehirde dokunan kilim, halı ve seccadelerin çok tutulduğunu(198) sancaktaki silah yapımcılığının da ileri düzeyde olduğunu, her cins kesici (kılıç) ve ateşli silahların en iyi şekilde imal edildiğini, ayrıca bıçakçılık, saraççılık ve özellikle kazan imalatı ve dolayısıyla bakır işçiliğinin de çok ileri düzeyde olduğunu, Bayburt'ta imal edilen pabuç, yemeni, kundura, sandal, çizme v.b. ayakkabı çeşitlerinin komşu illerde çok satıldığını, kuyumculuk ve mücevheratçılığın yanısıra çok ileri düzeyde olan gümüş kaplı ve savatlı her çeşit enfiye kutuları, gümüşten gömlek düğmeleri, broşlar, mücevher kutuları, tütün tabakaları ve sigara ağızlığı ile dolma kalemlerin Bayburt'tan Trabzon'a ve diğer sahil kentlerine sevk edilerek buralardan da İstanbul ve İzmir'e gönderildiğini ve bu illerde alıcı bulduklarını eldeki kaynaklardan öğrenmekteyiz. Evliya Çelebi'nin de "Seyahatnamesi"nde Gümüşhane ovaları'ndan çıkarılan gümüş ve altın madeninin Bayburt'ta işlenerek gümüşten çeşitli eşyalar yapıldığını ifade etmesi bu fikri kuvvetlendirir (199). Ayrıca XIV.yüzyılın ikinci yarısında Arap Tarihçisi EL'OMERİ' de Anadolu'da mevcut işletilen 3 gümüş madeninden birinin Bayburt bölgesinde (Gümüşhane'de) olduğuna işaret eder. Selçuklular ve onları takibeden dönemlerde Bayburt'ta para basılmasının nedeni, Bayburt'un gümüş madeni ve işlemeciliği bakımından zengin oluşundan olsa gerektir (200). Ayrıca ilde imal edilen balmumunun XVIII.yüzyılda Marsilya'ya ihraç edildiğini yine aynı dönemde Trabzon'a, oradan da yurtdışına ihraç edilen (koç, oğlak, kuzu, tavşan, ayı, tilki, vaşak, samur ve sansar gibi hayvanların) deri ürünleri ticaretinin de ileri olduğunu ve 1860'lı yıllarda ilde sırlı çanak, çömlek de yapıldığı eldeki verilerden anlaşılmaktadır (201).

İlhanlılar döneminde Tebriz - Trabzon yolu üzerinde bulunması nedeniyle daha da gelişen Bayburt; Venedik ve Ceneviz kervanlarının uğrayıp konakladığı bir şehirdir (202). Bu dönemde Moğolistan'a giderken buradan geçen Marco Polo da Bayburt'un zengin gümüş madenleri ile ün kazandığına işaret eder (203).

Trabzon-Tebriz yolundan gelip geçen deve kervanlarının getirdiği demir, pamuk, keten, sabun, ipekli kumaşlar, halılar, baharat, kalay ve çelik gibi ürünlerin Bayburt'taki pazarlarda alıcı bulması (204) o dönemde Bayburt halkının zengin olduğuna işaret eder.

Tapu tahrir defterlerinden şehirde sanayi tesisi olarak bir adet boyahanenin olması ve bunun 1516 yılında 35000 akça (205) ,1520 yılında 32000 akça (206), 1530 yılında da 35000 akça(207) vergi ödemesi şehirde dokuma sanayinin ileri olduğu fikrini kuvvetlendirir. Zira Evliya Çelebi'de bu yüzyılda Bayburt'ta dokunan halı, kilim ve seccadelerin her yere ihraç edildiğini "Seyahatnamesi"nde yazar.

Eldeki verilerden Bayburt'un bazı köylerinde ufak çaplı sanayi tesislerinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Pulur'da yıllık geliri 500 akça olan bir boyahane (208) ile Çömürge, Kopuz ve Balahor'da birer, Siptoros'ta iki, Kısanta'da 3 bezirhane bulunduğu ve bunların toplam yıllık gelirinin 880 akça olduğu(209) ve bu boyahanelerdeki boya üretiminin de yörede yetişen çeşitli bitkilerin yaprak, tohum ve köklerinden elde edildiği yöredeki yaşlıların sözlü anlatımlarından öğrenilmektedir.

XIX.yüzyılda İstanbul ile kurulan sosyo-ekonomik ilişkilerin Bayburt üzerindeki olumlu etkisi, tüketim olanaklarındaki artış, nüfusun artmasının da etken olduğun perakende ticaretin çeşitlenmesiyle dükkan sayısının gittikçe arttığını 1887 ve 1898 yıllarına ait salnamelerdeki çeşitli iş kollarının ticaret merkezindeki sayısal dağılımında görmekteyiz.

1887 (1304) tarihli Erzurum Vilayeti Salnamesi'nde Bayburt'ta 481 dükkan ve mağaza, kırk han, üç bezirhane, bir dabağhane, 177 değirmen, 19 fırın, bir debbeyi askeri sabunhane, mumhane, boyahane, üç hamam, bir eczane ve bir telgrafhane olduğunun (210) 1898 tarihli Erzurum Vilayeti Salnamesi ise bu yıllarda ilde 748 dükkan, mağaza ve kahvehane, 77 han, 739 oda, 3 bezirhane, 1 dabbağhane (Deri fabrikası), 187 değirmen, 25 fırın, 1 sabunhane (sabun fabrikası), 1 mumhane (mum fabrikası), 1 boyahane (boya fabrikası), 87000 anbar ve samanlık bulunduğunu yazar (211).

Bu iki salname ticaret alanının hızla büyüdüğüne işaret eder. 11 yılda dükkan ve mağaza sayısının 481'den 748'e, hanın 44'den 77'ye, değirmenin 177'den 187'ye fırın sayısının ise 19'dan 25'e yükseldiği görülür.

XIX.yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayileşmeyerek düştüğü ticari krizin genel etkileri haricinde, bölgenin Ruslar tarafından işgali (Türk-Rus Harpleri), Ermeni isyanları ve ülke ticaretinde önemli rol oynayan Ermeniler'in ülkeyi terketmeleri ve

İran-Trabzon transit yolundaki ticaretin duraklaması gibi nedenlerle Bayburt'un önemli ticari merkez olma özelliğini kaybettiği söylenebilir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra belirli bir kalkınma olmakla beraber özellikle sanayiye karşı rekabet olanağına sahip olamayan zenaat bir daha kalkınamamıştır.

Yerleşme dokusunda konut alanlarının çizgisel yayılmasına karşılık, çarşı bölgesinin bugünkü sınırlarıyla merkezi konumlanma eğiliminde olduğu görülür. Ancak eldeki verilere göre geçmişte Kadızade Mehmet Efendi ve Zahid Efendi Cami etrafında yer alan dükkanlar; günümüzde Cumhuriyet Caddesi'nin her iki kenarından şehrin güneyinde yer alan, eskiden Koruk Mevkisi olarak anılan, bugün ise küçük sanayinin faaliyet gösterdiği alana kadar devam eder.

Ekteki imar planında da görüldüğü gibi dükkanlar; Semerciler Yokuşunun her iki yanından kurtuluş caddesinin başlangıcına kadar devam eder. Çarşı çekirdeğinin kuzey sınırını Fabrika Sokağı'nın Kurtuluş Caddesi'ne birleştiği yere kadar sokağın iki kenarında sıralanan dükkanlar oluşturur. Batı sınırını ise Kurtuluş Caddesi'ni Ulucami'nin önüne bağlayan yolda yer alan dükkanlar ile Hastahane Caddesi'ne dik bağlayan, bir kenarında yine dükkanların sıralandığı, diğer kenarında ise Kız Meslek Lisesi, Bayburt Lisesi ve Ticaret Lisesi gibi okulların sıralandığı Türkistan Caddesi ile ayrılmıştır.

Çoruh Nehri'nin doğu vadisinde ise çarşı; 1 no.lu Erzurum Caddesinin 2 kenarında yer alan dükkanlar ile Saat Kulesi Meydanı'na köprü ile bağlanan yol üzerinde eski tekel birasının da yer aldığı Dik Sokak'ta sıralanan dükkanlardan oluşur.

Çarşı bölgesinde pazar işlevi gören alan, şehrin güneyinde, Çoruh Nehri kenarında, Cumhuriyet Caddesi'nin sonunda ve zahire meydanının yanında yer alır. Her Pazartesi günü genellikle sebze ve meyve alışverişlerinin yapıldığı bu alanın yanında tahılların satıldığı zahire meydanı ve devamında da toptancı hali yer alır. Bu hal şehirdeki manav ve marketlerin sebze ve meyve ihtiyaçlarını karşılar. Ayrıca her Pazartesi günü hayvan pazarında büyük ve küçükbaş hayvan ticareti yapılır.

Jaffa

Çarşı çekirdeğinde yer alan bedestende ise geçmişte geçirdiği yangınlar sonrasında tamir edilmediği için günümüzde herhangi bir ticari faaliyet sürdürülmemekte ve boş tutulmaktadır.

Etrafı dükkanlarla çevrili olan bedestenin dışarıdan sadece ana kapısının yer aldığı kuzeydoğu köşesi görülür.

XIX.yüzyıl sonunda Bayburt'ta; belediye, postahane, okullar ve bazı askeri binalar ile Hükümet binasının (bugünkü valilik) oluşturduğu yönetim merkezi çarşı çekirdeği içinde ayrı bir öge olarak yerini almıştır.

XIX.yüzyılın sonu, XX.yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'da üretim ve ticaret ilişkilerinin değişmesiyle ticari önemini yitiren, zanaatleri yok olan, üretim eylemleri giderek çöken ve buna bağlı olarak da devamlı göç veren Bayburt'ta azalan nüfus nedeniyle perakende ticaretin önemini yitirmesi ile de çarşı olumsuz yönde etkilenmiş ve dükkan sayısında azalma görülmüştür.

Ancak Bayburt'un 1989 Haziran ayında il olmasıyla yönetim kadrolarında meydana gelen artıştan dolayı çarşı çekirdeği yeniden canlanmış ve dükkan sayısında hızlı bir artış olduğu tespit edilmiştir (bkz. Çarşı bölgesini gösteren imar planı).

2.2.5. Dini Yapılar

Bayburt şehir merkezinde günümüzde, kaledeki yıkılmış olmak üzere toplam 15cami bulunmaktadır. Mescitlerin tamamı yıkılmıştır. Vilayet salnameleri ve diğer yazılı kaynakların incelenmesinden; XVI.yüzyılda Bayburt'ta 2 cami (Ulucami ve Şeyh Veysel Cami) ile 9 mescid(212), XVII.yüzyılda ise; Zahid Efendi, iç kalede Ebulfeth, Kadızade Mehmet Çelebi, Şengülbay (Şingah), Ulucami (Cami-i Kadim)(213), Şeyh Veysel Efendi Cami ve Kaleardı (Yurt) Mahallesi'ndeki Eski Tahta Minareli Cami olmak üzere 7 cami, H.1304/1887 yılına ait Erzurum Vilayeti Salnamesi'nden de Bayburt Sancağı'nda 111 cami ve mescid, 51 kilise ve manastır olduğunu(214), Vital CUINET ise 1890-1898 yıllarında; 111 cami ile 9 kilise (Bir adedi Rum-Ortodokslara ait) olduğunu belirtmektedir. Bu verilerden elde edilen sayısal

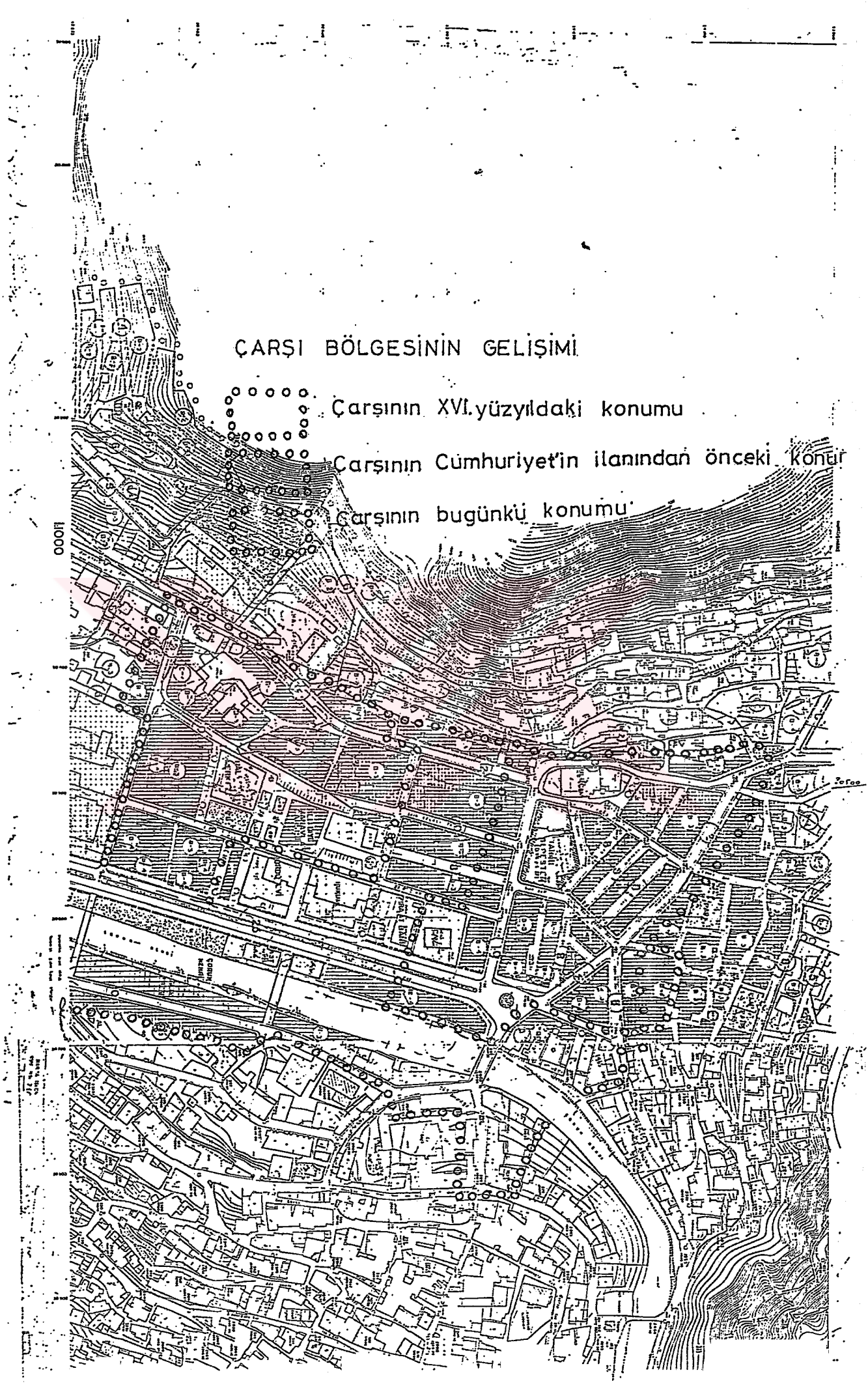
ÇARŞI BÖLGESİNİN GELİŞİMİ
Çarşının XVI.yüzyıldaki konumu
Çarşının Cumhuriyet'in ilanından önceki konur
Çarşının bugünkü konumu

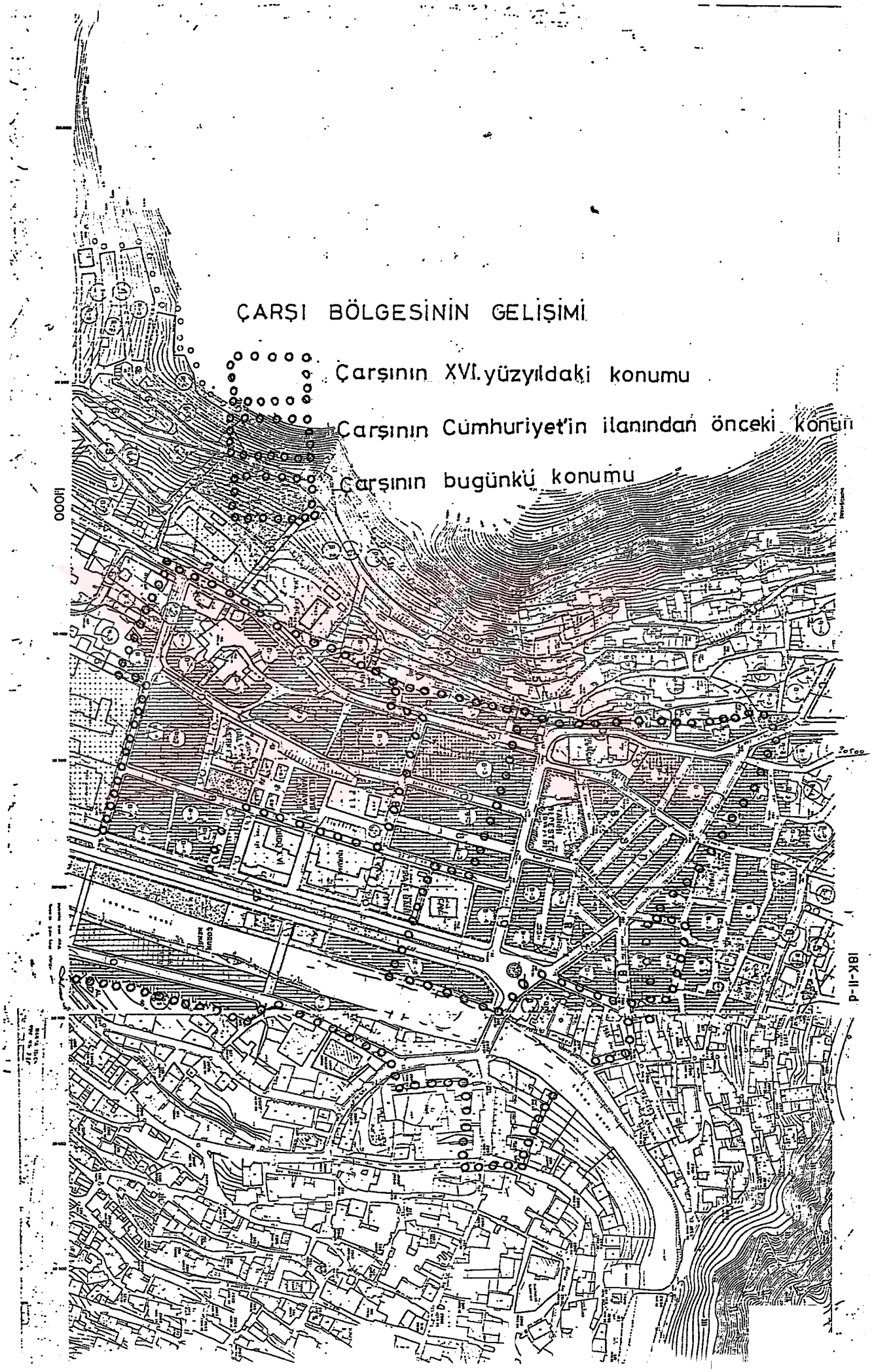
ÇARŞI BÖLGESİNİN GELİŞİMİ
Çarşının XVI.yüzyıldaki konumu
Çarşının Cumhuriyet'in ilanından önceki konum
Çarşının bugünkü konumu
IBK-II-d

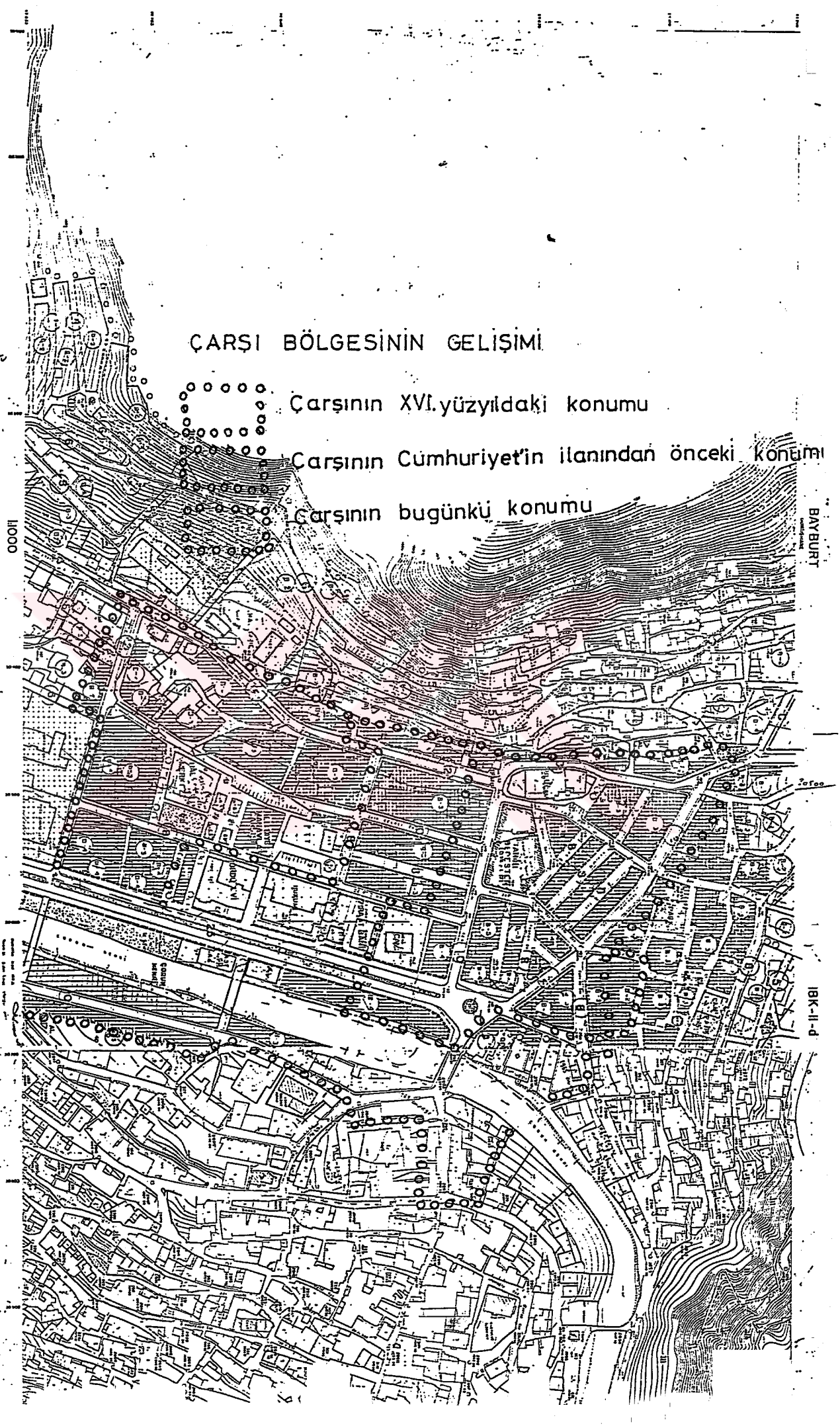
ÇARŞI BÖLGESİNİN GELİŞİMİ
Çarşının XVI.yüzyıldaki konumu
Çarşının Cümhuriyet'in ilanından önceki konumu
Çarşının bugünkü konumu
BAYBURT
IBK-II-d

Şingâh Camisi çevresi
11000

Ysgol Gynradd Gymraeg Penybryn

değerler cami ve mescit sayısında XVI.yüzyıldan XIX.yüzyıla kadar büyük bir artış olduğu görülmektedir.

Tarihi süreç içinde dini yapıların yerleşme dokusuna homojen olarak dağılmadığı gözlenmektedir. XVII.yüzyılda Zahid Efendi, Cami-i Kadim, Şeyh Veysel ve Kadızade Mehmet Çelebi camilerinin merkezde ve birbirlerine yakın konumda oldukları, oysa; Şengülbay cami, Yurt Mahallesi'ndeki Eski Cami, Kale içindeki Ebufeth Cami'nin birbirlerine uzak oldukları, hatta Galer (Tuzcuzade) Mahallesi yakınında ise cami olmadığı da dikkati çekmektedir.

Eldeki verilerden XVI.ve XVII.yüzyıllarda varolan mescidlerin çoğunun yerleri hakkında detaylı bilgiler elde edilememektedir. Bunlardan sadece Şeyh Hayran Mescidi'nin bugün yine aynı isimle anılan mahallede Şeyh Hayran Mezarı'nın yakınında olduğu bilinmektedir.

Yazılı kaynaklardan camilerin yapılış tarihinin XIII.yüzyıl öncesine gitmediği görülmektedir. Tarihlendirmeye göre şehrin en eski camisi XIII.yüzyılda Selçuklular devrinde yaptırıldığı bilinen Ulu cami (Cami-i Kadim)dir (215). Diğer camilerden Zahid Efendi(216) ve Şeyh Veysel(217) camilerinin yapım tarihlerinin XVI.yüzyıl, Şingah (Şengülbay) Kadızade Mehmet Çelebi, Ebulfeth ve Kaleardı (Yurt) Mahallesi'ndeki eski tahta minareli camilerin yapım tarihi ise XVII.yüzyıldır. Bu camilerden Veysel Cami 1950 yılında aynı yerinde, Cumhuriyet Caddesi'nde yer alan Yeni (Yakutiye) Caminin Yakutiye Medresesi'nin arsasının bir kısmında, Pilaf Efendi Cami'nin ise Bayburt Kilisesi'nin arsasında yapılan, küçük sanayideki cami, Mevlana Cami, Tuzcuzade Cami, Esentepe Cami ile Veli Şaban Cami'leri ise XX.yüzyıl yapılarıdır.

BAYBURT ULUCAMİ: Şehit Osman Tepesi'nin eteğinde yeralır. Bulunduğu mahalle ise bu caminin varlığından dolayı Cami-i Kebir Mahallesi olarak anılmaktadır. Ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmez. XIII.yüzyıl Selçuklu eseri olduğu yerleşmiş bir fikirdir. Son cemaat yerinde, geç devir Osmanlı yazılarıyla yazılmış beş adet kitabe mevcuttur. Bu kitabelerden mihrabın iki yanında yer alanlar Osmanlıca'dır ve kadıların çalışma düzeniyle ilgili iki ferman metnidir. Mihrabın üstündeki kitabe ise 619/1222 tarihli olup Arapça bir kümbet kitabesidir. Dış cephede duvar üzerinde yer alan kitabe ise 1293/1820

tarihli olup bir medrese kitabesidir. Son cemaat yerinin batı duvarındaki kitabe ise tam okunamamıştır (218). Birçok onarımlar geçirmiş, en son 1970 yılında tamamen sökülmüş, payelerin içi demir ve çimentolu harçla takviye edilerek, aslına uygun olarak yeniden inşaa edilmiştir(219).

Planında bir çarpıklık görülen Ulucami'nin harimi dikdörtgen şeklindedir. Harim; iki sıra halinde kıble duvarına dikey olarak sıralanan kalın sekiz adet taş peye ile üç nefe ayrılmıştır. Payelerden kıble duvarı önündeki ikisi kare diğerleri ise dikdörtgen şeklindedir. Orta nef bu kare kesitli iki payenin kıble duvarı önünde meydana getirdiği kare mekânla sona erer. Ayrıca payeler kuzey güney yönünde uzanan sivri kemerlerle birbirlerine bağlanmıştır. Yan neflerle hemen hemen aynı genişlikte olan orta nef üzerinde bir aydınlık feneri, 2 de ahşap kubbe yer alır. Ahşap kubbelerden büyüğü mihrap önü mekânını örter. Kuzey yönündeki kare kesitli iki paye bu ahşap kubbeyi taşır. Son onarımda açılan bu kubbe, kesme taşlarla yeniden inşaa edilmiştir. Kubbenin yükü ise mukarnaslı tromplarla mihrap önündeki kare kesitli iki payeye aktarılmıştır. Orta nefin üçüncü bölümü üzerinde ise kare şeklinde ve üzeri sonradan camla kaplanmış bir aydınlık feneri yer alır.

Tavan kuzey güney yönünde uzanan ve taş payeleri birbirine bağlayan sivri kemer dizileri arasına, doğu-batı yönünde uzatılan ahşap hatıllarla kapatılıp, üzeri toprakla örtülmüştür. Toprak damın ağırlığı ve yapının doğuya doğru eğimi dikkate alınarak taş payeler bir onarım sırasında ahşap direklerle desteklenmiştir. Bu direklerin yastıklarının mahalli üslupla işlendiği görülür. Yapının kurulduğu alan batıdan doğuya doğru eğimli olduğundan, yapının batı cephesine pencere açılamamıştır. Aynı nedenden kuzey cephesinde de pencere yoktur. Kapı ve pencereler; orijinalliklerini kısmen koruyabilen doğu ve güney cephesinde yeralmıştır. Güney cephesinde biri mihrabın üst kısmında, ikisi sağında, ikisi de solunda olmak üzere beş pencere, onarımlarda en çok değişikliğe uğrayan doğu cephesinde ise; iki pencere ile iki giriş kapısı yer alır.

Mihrap dikdörtgen bir bordürle çevrilmiş olup sivri kemerlidir. Kemerlerin içi ise basit mukarnaslarla bezelidir. En üstte ise bir kitabe yer alır. Mihrap orijinal değildir.

Son cemaat yeri caminin doğu duvarının önüdür. Dış tarafta; güneydeki kapı üzerinde yer alan kitabe (1266) ve Harime giriş kapıları son cemaat yerinin sonradan

eklendiğini belirtir. Ayrıca burada görülen ahşap konsollar ile onları destekleyen ahşap direkler burada bir ahşap son cemaat yerinin varlığına işaret eder. Son cemaat yerinin üzeri de içten enine atılan ahşap kirişlerle örtülmüştür.

Caminin harimi; mihrap duvarına açılan pencereler, orta nefin üçüncü bölümünde yer alan aydınlık feneri ile son cemaat yerine açılan iki pencere ile aydınlanır. Harime açılan iki giriş kapısı oldukça süslüdür. Son onarımda ilk yapıdan kalma kesme taş ile inşaa edilmiş taç kapılar meydana çıkarılmıştır. Kesme taşların üzerindeki süslemeler ise çok harap durumdadır. Her iki taç kapıda da giriş aralıkları daraltılmış, giriş aralıklarını örten sivri kemerlerin ise içten yuvarlak kemerlerle desteklendikleri görülür. Onarım sırasında güneydeki taç kapının üstünde bir de kitabe meydana çıkarılmıştır. Kitabe oldukça siliktir. Muharrem 8 (Şubat-Mart) tarihli ve Yakup bin Uzun Hasan adınadır (220). Kitabe bir vergi bağışından bahsetmektedir. Taç kapıların ölçüleri birbirlerinin aynı olup yan kanatları yoktur.

Taç kapılardan biri dikdörtgen bordürlerle sınırlı ve sivri kemerlidir. Kemerin iç sathı zincir motifiyle süslenmiş ve sonradan yağlı boya ile boyanmıştır. Kemerle dikdörtgen bordür arasında kalan bölüm zemine kadar sekizgen geçmelerle kaplıdır. Bu geçmeler pişmiş topraktan kesilmiştir.

İkinci taçkapı kemerinin alt yüzünde bir palmet motifi, kilit taşı üzerinde de aslan pençesi kabartması görülür (221). Taç kapının üzerinde görülen is lekeleri yapının bir yangın geçirdiğini gösterir. Harimin ahşap tavanının bu yangında yanmasıyla sonradan yenilendiği tahmin edilmektedir. 1970 onarımından önce mevcut olan 2 adet ahşap kubbenin de bu yangından sonraki onarımda yeniden yapıldığı tahmin edilmektedir.

Erzurum Ulucami'nin mihrapönü mekânını örten ahşap kubbenin de ilk yapıdan olmadığı tahmin edilmektedir. Erzurum ve Bayburt ulucamilerinde bazı ortak özellikler mevcuttur. Her iki yapıda da mihrapönü Mekânını örten kubbe, kuzey yönünde iki kalın paye üzerine oturmaktadır. Şayet ilk yapıda bu Mekânların birer ahşap kubbe ile örtülmeleri düşünülseydi, bunları taşıyan payelerin bu kadar kalın tutulmalarına gerek görülmezdi. Caminin kuzeydoğusunda yer alan minarenin kaidesindeki H.1277 tarihli kitabe caminin yakın zamanda onarıldığını gösterir. Minarenin arka tarafında, Ulucami'ye ait; İlhanlı Sultanı Olcayto Hüdabende Mehmet Han zamanında Fahrettin Emir Mahmut tarafından yaptırıldığı

bilinen(222) ve günümüzde hiç bir kalıntısı görülmeyen Mahmudiye Medresesi'nin yer aldığı yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir.

Minare ise köşeleri kesik kare bir kaide ile sekizgen bir tambur üzerinde silindir şeklinde bir gövde ile yükselir. Üzerindeki sıvalar döküktür. Tuğla gövdenin tamburu 8 tane dikdörtgen bölüme ayrılmış, bu bölümlerin her birinde sivri kemerli yüzeysel nişler oluşturulmuştur. Bu nişlerin yer yer çini parçaları ile kaplı olmaları bu yüzeylerin ilk yapıldıklarında tamamen çini kaplı olduklarını gösterir. Şerefenin altında ise basit mukarnas taklidi süslemeler görülür. Bu mukarnas süslemelerin hemen altında kalın bir çini kuşak yer alır. Mozaik çini tekniğiyle yapılan firuze ve patlıcan renkli çinilerin yıldız geçmeler meydana getirdiği seçilmektedir. Ayrıca minarenin şerefesinin altındaki kalın çini kuşakta palmet ve rumilerin yer aldığı görülür. Bu kalın kuşak, daha ince olan iki ayrı kuşakla çevrilidir.

Ulucaminin süslemesi iki taç kapı ile minare üzerinde toplanmıştır.

Bayburt Ulucami; kıble yönüne dik uzanan ve kalın payelere oturan, geniş kemerlerle bölünmüş üç nefli bir plan şemasına sahiptir. Orta nefi üzeri kubbe ile örtülü bir kare Mekânla son bulur. Bu plan şemasının Selçuklular ve Beylikler döneminde sıkça rastlanan bir plan şeması olduğu bilinmektedir. Bu plan tipindeki camilere; "Bazilikal planlı" camiler de denilir. Akşehir Ulucami (1213'den önce)(223), Kayseri Ulucami (XII.yüzyıl ikinci yarı)(224), Divriği Kale Cami (1180-1181)(225) bu plan tipindeki camilerdir.

Ayrıca mihrap önündeki kare mekânın üzerini örten kubbenin yükünün mukarnaslı tromplarla payelere aktarılması ve ortada da aydınlık fenerinin olması, Selçuklular'ın Anadolu'daki ilk camilerinde olduğu gibi payeleri birleştiren kemerler üzerine ahşap kirişler uzatıp, bu kirişlerin üstüne de toprak serilerek elde edilen düz toprak dam(226), camiyi plan şeması yönünden eskiye bağlar. Bayburt Ulucami bu plan şeması ile; Anadolu Selçukluları ile sıkı ilişkileri görülen Eşrefoğulları'nın Beyşehir'deki 1299 tarihli Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey Cami ve Aydınoğulları'nın, 1312 tarihli Birgi Ulucami'ye benzer.

Yine bir onarım sırasında; payeleri desteklemek amacıyla yerleştirilen; dekoratif başlıklı, profilli ahşap direkler de ahşap işçiliği bakımından Kastamonu Küre-i Hadit Cami'nin direkleriyle benzerlik gösterir (227). Ayrıca Ulucami'nin beş ayrı kitabesinin olması

ve geçirdiği onarımların çokluğu caminin çok eski oluşunu, caminin yıktırılması sırasında ortaya çıkan ve minare yönünde açılan kapının yanında hünkâr mahfiline ait taş merdivenlerin varlığı ise Ulucami'nin Selçuklu Sultanı II Gıyaseddin Mesud tarafından yaptırılmış olabileceği fikrini kuvvetlendirir. Yine onarım sırasında mihrabın iki tarafında sıva altında birer kandil motifinin bulunması(228) da Bayburt Ulucami'nin ilk Selçuklu eserlerinden biri olduğu fikrini kuvvetlendirir. Minaresi ise caminin Selçuklu eseri olduğuna işaret eden en önemli delildir.

Minare gövdesi üzerinde, şerefenin altındaki mozaik çini kuşağa, Anadolu Selçuklu dönemi minarelerinden bazılarında, XIII. yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. 1213 tarihli Sivas Ulucami minaresi (229) ile biçim ve bezeme yönünden benzer özellikler gösterir. Danişmendli eserlerinden olan Sivas Ulucami'nin tuğla minaresinde ve tamburunda görülün yüzeysel sivri kemerli nişlerdeki çini mozaik süslemeler Bayburt Ulucami'nin minaresinde de görülür. Sivas Ulucami'nin minaresinde tuğla gövdeyi çeviren çini mozaikten yapılmış küfi yazı bordürünün yerini Bayburt Ulucami'nde şerefenin altındaki kalın bir çini süsleme kuşağı almıştır (230). Yine XIII.yüzyıl başlarına tarihlenen Aksaray'daki Kızıl Minarede de benzer örnekler görülür (231). Çini kuşaklı diğer bir örnek olan Kayseri Ulucami minaresi(232) de 1205 yılına tarihlendirilmektedir. Akşehir Ulucami minaresi de(233) kare kürsüsü, sekizgen pabuç kısmı ve pabuç kısmında görülen sırlı tuğladan geometrik süslemeleri ile Bayburt Ulu cami minaresini anımsatmaktadır (234). Düz yüzeyli, nisbeten enli kaytanlarla meydana getirilmiş olan taçkapılarındaki geometrik örnekleri arkaik görünümdedirler. Kuzey taçkapısındaki geometrik şeridin hemen hemen aynısı Kayseri Kölük Cami taçkapısında (1210-11) görülür (235). Gerek planları gerekse diğer ayrıntıları ile Bayburt Ulucami'sine benzeyen örneklerin tarihlerine bakarak Bayburt Ulucami'sini XIII.yüzyıl başlarına tarihlemek mümkün görülmektedir.

Caminin vakfi 1516'da şehirdeki 11 zemin, 2 bahçe ile 15 dükkan ve bir değirmenin kirasından oluşmaktadır. Geliri 2920 akçadır (236). 1530'da vakfına Hart (Aydıntepe İlçesi) İlçesi'nin 1/2 malikhanesinin dört hissesinden bir buçuk hissesi, Hireverti Köyü'nün malikanesinin tamamı, Galir Köyü'nün nısf malikanesi Karaveri Köyü'nün 1/4 malikanesi, Gaberne Köyü'nün malikanesinin tamamı, Vank-ı Göci Köyü'nün 1/2 malikanesi ve Danişmendler Köyü'ndeki 2 çiftlik dahil edilmiş olup geliri 9892 akçadır. Bunun günlük 3 akçası hitabet, günlük 2 akçası sermahfil, günlük 4 akçası huffaz, 2 akçası nezaret, 1 akçası

ferraş, 3 akçası tevliyet, 2 akçası cibayet masraflarını, geri kalanı da senelik un ve yağ masraflarını karşılayabilmektedir (237).

ŞEYH VEYSEL CAMİ: Bugünkü Veysel Cami'nin yerinde olduğu söylenmektedir. Caminin plan şeması ile ilgili veri bulunamamaktadır. XVI.yüzyılda var olduğunu bu yüzyıla ait Tahrir defterlerinden öğrenmekteyiz. Vakfını ise şehirdeki Hristiyanlardan alınan cizye vergisi oluşturur. Geliri 4320 akçadır. Bunun günlük 3 akçası caminin imamına, 2 akçası hatibine, 2 akçası müezzinine, 2 akçası hafızına, 1 akçası ise caminin ferraşına tahsis edilmiştir (238).

ZAHİD EFENDİ CAMİ: Zahid Mahallesi'ndedir. Bir kaç kez onarım geçirmiştir (239).1514-1515 tarihlerinde Zahid Efendi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (240). 1577 yılında Bayburt'u ziyaret eden Ömer Aşıki'nin; eserinde, "Zahid Efendi'ye ait olandan başka Cuma kılınan bir kaç daha cami vardır"(241) ifadesinin yer alması, camiyi Zahid Efendi'nin yaptırdığını doğrulamaktadır. Onarım geçiren cami ve minaresi orijinal yapısını günümüze kadar koruyabilmiştir. Evliya Çelebi XVII.yüzyıl Bayburt'unu tasvir ederken bu camiden de bahseder.

MESCİTLER

Ahi Ahmed-i Zencâni Mescidi: Vakfının geliri 1516'da 540(242) 1530'da 835 akçadır. Planı ve yeri hakkında bilgi edinilememektedir. Mescid (bugünkü Şeyh Hayran Mahallesi'nin bir bölümü) mahallesinde hâla mevcut olan kendisine ait kümbetin yakınlarında olduğu tahmin edilmektedir.

Kadızade Mescidi: Vakfının gelirini; şehirdeki 50 kilelik bir zeminin geliri sağlar. 1530'daki geliri 360 akçadır. Bu paranın mescidin imamına harcandığı öğrenilmektedir.8243)

Şeyh Hayran Mescidi: Bugün de aynı isimle anılan mahallede olduğu tahmin edilmektedir. Vakfının geliri; Arozka Köyü'nün 1/4 hububat hissesi oluşturur. Vakfının gelirinin 1516'da 182(244), 1530'da ise 217 akça olduğu öğrenilmektedir.(245)

Şingah Mahallesi Mescidi: Günümüzde de aynı isimle anılan mahallede yer aldığı söylenmektedir. Vakfının gelirini; Vağında Köyü'nün 1/3 hububat hissesi oluşturur. Vakfının gelirinin 1530'da 540 akça olduğu öğrenilmektedir (246).

Kadı Mahmut Mescidi: Vakfının gelirini, Rumeli Köyü'nün 1/2 hububat hissesi oluşturmaktadır. Gelirinin 1516'da 360(247), 1530'da ise 315 akça olduğu bilinmektedir.

Bekir Çelebi Mescidi: Vakfının gelirini; Pağnik ve Ardusta köylerinin 1/4 hububat hissesi oluşturmaktadır. Gelirinin 1516'da 721(248), 1530'da 748(249) akça olduğu öğrenilmektedir.

Hasaniye Mescidi: Vakfının gelirinin 1516'da 380(250), 1530'da 360 akça (251) olduğu öğrenilmektedir. Vakfının gelirini ise şehirdeki 50 kilelik bir zeminin geliri oluşturmaktadır.

Hoca Ali Mescidi: Vakfını Keleverek Köyü'nün 1/2 hububat hissesinin geliri oluşturmaktadır. Vakfının gelirinin 1516'da 721(252), 1530'da 1744 akça(253) olduğu tespit edilmiştir.

Ferecullah Mescidi: Vakfının gelirini, Kokundos Köyü'nün 1/2 hububat hissesi oluşturmaktadır. Gelirinin; 1516'da 540, 1530'da 624 akçadır. Vakfın gelirinin 80 akçasının senelik yağ vs. masraflarının karşılandığı, günlük 1,5 akçasının da mescidin imamına verildiği tespit edilmiştir (254).

Bu mescitlerden hiçbirinin izine günümüzde rastlanılmamaktadır.

Ayrıca kalede de Ebulfeth Cami'nden başka, Sarıburç (Çini Mescit) adıyla başka bir mescidin olduğu yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (255). Bu mescidlerden hiçbiri günümüze kadar gelememiştir. (Sarıburç Mescidi ve Ebulfeth Cami'nden kalenin mimari özellikleri içinde bahsedilecektir).

KİLİSELER: Eldeki verilerden, Bayburt merkezinde, biri kalede olmak üzere toplam 3 kilise olduğu bilinmektedir. Birinin Kadızade Mahallesi'nde, Murahhashane mevkinde, bugünkü Pilaf Efendi Cami'nin yeri ve çevresindeki arsada müştemilatıyla birlikte yer aldığını, 1904 yılında onarıldığını yazılı kaynaklardan(256) ve şehrin 1900'lü yıllara ait

fotoğraflarından öğrenmekteyiz. Diğerinin ise 1859 yılında Kalur (galer-Bugünkü Tuzcuzade) Mahallesi'ne yaptırılan Rum kilisesi olduğu bilinmektedir. Bu kilisenin mahalle içindeki yeri ve plan şeması ile Murahhashane yöresindeki kilisenin plan şeması hakkında veri elde edilememiştir.

Kaledeki Kilise: Kalenin doğusunda hakim bir noktada yer alır. Günümüzde harabe halindedir. Hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Üç nefli bazilikal bir plan şemasına sahip olan yapının duvarları düzgün olmayan irili ufaklı taşlar ve kireç harcıyla örülmüştür. Kiliseyi daha sağlam haliyle gören Hamilton ve Tozer'in kiliseyle ilgili araştırmalarından kilisenin ahşap bir çatı ile örtülü olduğu, bema(257) ve prothesis hücrelerinin bulunduğu(258) bilinmektedir. Güney cephesinde yer alan dikdörtgen çevreli kapısında basit süslemeler, kapının üstünde yuvarlak kemerli bir tumpanon, altında ise sade bir blok taştan sövesi olduğu eldeki verilerden bilinmektedir (259). Kilisenin dıştan beşgen bir ana apsisi olduğu ve apsiste dışa doğru daralan pencereler ile apsisin önünde önceden bir kriptaya(260) işaret eden kapatılmış giriş yeri vardır. Kilisenin yan apsislerinin ise yarım yuvarlak olduğu kalıntılarından anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalarla, Bayburt Kalesi'ndeki kilise ile İspir Kalesi'ndeki kilise ve Trabzon-Erzurum yolunun 15 km güneyinde Ayvasil Köyü civarında yer alan Ayvasil kiliselerinin plan, ölçü, mimari elemanlar, malzeme ve işçilik ile süslemeleri yönünden birbirlerine çok benzedikleri tespit edilmiştir. T.Riche Ayvasil Kilisesi'nin XIII-XIV. yüzyıllara ait olduğunu söyler (261). Yukarıda sayılan benzerliklerinden dolayı İspir ve Bayburt kalelerindeki iki kilisenin de XIII.yüzyılda yapıldığı söylenebilir. Tarihi olayların incelenmesi de bu tarihlendirmeyi destekler gibidir. Üç kilisede de Ermeni yapılarında görülmeyen Pentagonal ana apsis ve yarım yuvarlak yan apsisin yer alması, bu kiliselerin Ermeni yapısı olmadığını, ayrıca Hamilton'a rehberlik yapan bir Ermeni'nin; Bayburt Kalesi'ndeki kilisenin bir Rum kilisesi olduğunu söylemesi de bu kiliselerin Ermeni yapısı olmadığını doğrulamaktadır. Zaten Tozer ve Hamilton Bayburt Kalesi'ndeki kiliseden Hıristiyan yapısı olarak bahsederler. Hamilton 1830'da üç kilisenin de harap olduğunu ve eski yapı gözüyle bakıldığını yazar. X.ve XI.yüzyıllarda yapılarda Ermeni tesiri başlasa da Bayburt'un 15 km. batısına kadar Bizans etkisini gösteren güzel Ermeni yapıları yoktur (262). David WINGIELD bu nedenle üç kilisenin tarihlendirilmesinin, XIII.yüzyıl ortaları veya sonları olduğunu yazar. Bu tarihlerde Selçuklular'a karşı Moğollar'la ittifak kuran I.Manuel Komnenos bu iki

kasabayı almış olabilir. (1238-1263)(263) XIV.ve XV.yüzyıllarda bu bölge Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar'ın elinde olduğundan kilisenin bu tarihlerde yapıldığı düşünülemez (264).

TÜRBELER: Bayburt'un merkezinde, ikisi Şehit Osman Tepesi'nde, bir tanesi de Hastahane Caddesi'nde, Cumhuriyet İlkokulu'nun karşısında yer alır.

Şehit Osman Tepesi'nde bulunan iki türbenin de Saltukoğulları'na ait oldukları yerleşmiş bir fikirdir. Türbelerden birinin Saltuk kumandanlarından Mengüç Gazi'nin kızkardeşine diğerinin ise erkek kardeşi Osman'a ait olduğu söylenmektedir. Bu konuda kesin bir bilgi yoktur. Kitabesi silik olduğundan okunamamaktadır. Bayburt'un güneybatısında yer alan tepe; üstündeki bu iki türbeden dolayı Şehit Osman Tepesi olarak anılmaktadır.

I No.lu Türbe: Kare altlıklı, silindirik gövdelidir. Gövdede süs şeklinde mazgal delikleri yer alır. İç Mekânda, kubbe eteğini dolaşan iki sıra düz silmenin, dışta üç sıra olduğu görülür. Plan şeması ise silindirik gövdeli, konik külahlı türbelerdendir. Sarıtaştan sade bir işçilikle yapılmıştır. Mihrabın 2 yanında ise mukarnaslı sütuncuklar yer alır. Yapının giriş merdivenleri yıkıldığından günümüzde kapı yüksektedir. Kapının mukarnas dolgulu güzel bir nişi vardır. Silindirik gövdeli konik külahlı olması(265) ve yapı malzemesinin de Bayburt Kalesi'nin yapı malzemesine benzerliği, türbedeki sadelik ve süslemenin giriş kapısında toplanması ve bu geleneğin XIII.yüzyıl ortalarına kadar sürmesi ile Saltukoğulları'nın buradaki hakimiyetlerinin 1071-1200 tarihleri arasında olması dikkate alınırsa türbenin XIII.yüzyıl da yapılmış olduğu görüşünü kuvvetlendirir.

II No.lu Türbe: Bu türbenin Şehit Osman Gazi'ye ait olduğu bilinmektedir (266). Plan ve biçim yönünden birinci türbeden farklıdır. Birçok onarımlar geçirmiştir. Kare altlıklı sekizgen gövdeli türbede kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Yapı ovalleşmiş bir kubbeyle örtülmüştür. Bu türbenin cephesi de oldukça sadedir. Penceresinin bordürlerinde şamdan şeklinde motifler yer alır.

Hamilton da eserinde bu türbelerden bahseder (267). Bu türbede olduğu gibi; kübik gövdenin üst köşelerine dıştan yerleştirilmiş tromp şeklindeki elemanlarla poligonal tambur ve külaha geçme, XIII.yüzyılın ikinci çeyreğinde (Tokat-Ali Tûsi/1234) ortaya çıkar ve

XIV.yüzyılda ise her bölgede oldukça sık görülürler (268). 1314 tarihli Tokat Nureddin Ibn Sentimur Türbesi, bu tipe giren başka bir örnektir (269).

Kümbet (Ahi Emir Ahmed-i Zencâni Türbesi): Hastahane Caddesi'nde Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun karşısında yer alır. Türbenin Ahi Ahmet Zencani'ye ait olduğu tahmin edilmektedir. Halk arasında bu yapı kümbet olarak anılır. İçte ve dışta sekizgen bir plana sahiptir. Kare şeklinde bir mezar odası vardır. Girişi çift taraflı merdivenlerle sağlanmıştır. Pencerelerinden batıya bakanı mihrap şeklindedir. Mihrap duvarının her iki tarafında da ince süs sütuncukları görülür. Bu sütuncukların gövde ve başlıkları ile içteki mihrap şeklindeki bölümlerde bitkisel (rumi ve palmet) ve geometrik dekorlu, taş işçiliği görülür. Bunlar Selçuklu taş işçiliğinin ikinci derece benzer kompozisyonlarıdır (270). H.1200 tarihli onarım kitabesi vardır.

2.2.6. EĞİTİM YAPILARI

Bayburt'un eğitim yapıları ile ilgili en önemli yazılı kaynak XVI. yüzyıla ait Tapu Tahrir defterleri ile Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sindeki XVII. yüzyıla ait kayıtlardır. XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerine göre Bayburt'ta XVI. yüzyılda 4 medrese, 2 muallim-hâne bulunmaktadır. Medreseler; Yakutiye, Mahmudiye, İkbaliye ve Museviye medreseleridir (271).

Yakutiye Medresesi: İlhanlı Hükümdarı Sultan OLCAYTU (1304-1316) zamanında Erzurum Valisi olan Hoca Cemalettin Yakut tarafından biri Erzurum'da, diğeri Bayburt'ta olmak üzere 2 büyük medrese yaptırılmış ve bu medreselere kendi isminden dolayı "Yakutiye Medresesi" adı verilmiştir (272). Bugünkü vilayet konağına yakın bir yerde yapıldığı yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (273). Medresenin vakfını Hart ve Kopuz köylerinin ½, Hınzeverek ve Çömürge köylerinin ¼, Rikey ve Everek köylerinin 1/3 gelir hisselerinin oluşturduğu, gelirinin 1516'da 4090 akça (274), 1530 da ise 7056 akça olduğu (275) tapu kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Mahmudiye Medresesi: Yine İlhanlı hükümdarı Sultan OLCAYTU zamanında İlhanlı Umumi valilerinden Fahreddin Emir Mahmud tarafından Ulucaminin bitişiğinde yaptırılmıştır (276). Kitabesinden 1308 yılında yaptırıldığı öğrenilmektedir. Yazılı kaynaklar

zengin bir kütüphanesinin olduğunu (277), (1828-1829) Rus harbinde bu kütüphanenin kitaplarından bir kısmının savaş ganimeti olarak Rusya'ya götürüldüğü kaydedilmiştir.

Medresenin vakfının gelirini, şehirdeki, 11 dükkân, Varıcna (Mutlu) Köyü'nün ¼'ünün geliri, Harmanözü (Maçur) Köyü'nün ¼'ünün geliri bir çiftlik ve bir mezbahanın geliri oluşturmaktadır. Bu vakıfın 1530 yılındaki gelirinin 4680 akça olduğu ve bu gelirin; medresenin öğretim ve talebe giderlerine harcandığı (278), Bayburt'lu Ali Ahmet ve Ekmeleddin Muhammed el-Bâbirti gibi önemli Şahsiyetlerin bu medreselerde yetiştiği yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (279).

Museviye Medresesi: Vakfını İrgü, Manas ve Kiv köylerinin 1/3 hububat hisseleri teşkil etmektedir (280). 1530 yılında 3600 akça olan gelirinin öğretim ve talebe giderlerine harcandığı yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir.

İkbaliye Medresesi: Vakfının gelirini, Havuns (Sarıçeşme) ve Kestesi (Alıçlık) köylerinin 1/3 hububat hisseleri oluşturmaktadır. Eldeki verilerden 1516 yılında vakfın gelirinin 280 akça (281), 1530 yılında ise 2006 akça olduğu (282) öğrenilmektedir.

Ancak yukarıda sayılan dört medreseden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Evliya Çelebi ise XVII. yüzyılda Bayburt'u tasvir ederken; "şehirde 70 miktarında sıbyan mektebi bulunduğunu, her cami ve bazı zaviyelerin ise medreselere de sahip olduğunu" anlatmaktadır (283). Ulucami, Mahmudiye ve Yakutiye medreselerine ise değinmemiştir.

Şemsettin Sami ise "Kaamus-u Âlâm" adlı eserinde Bayburt'ta 83 adet medresenin mevcut olduğunu belirterek (284) Evliya Çelebi'nin "Seyahatnâmesi"nde değindiği her Cami ve bazı zaviyelerin medreseye sahip olduğu açıklamasını desteklediği gibi medrese sayısının XVII. yüzyıldan sonra da arttığını belirtir.

"

Bu medreselerin haricinde XVI. yüzyılda Bayburt'ta; İslâm felsefesi ve düşüncelerini yaymada önemli rol oynayan 3'derviş **"tekkesi"** (285) 5 **"zaviye"** (286) ve 2 **"muallimhane"** olduğunu bunlardan birinin adının ikbâliye olduğu, diğerinin ise isminin bilinmediğini bu yüzyıla ait tahrir defterlerinden öğrenmekteyiz.

Hoca Yakut Zaviyesi: Vakfının 1530 daki geliri 720 akçadır. Vakfının gelirini Kopuz Köyü'ndeki bir çiftlik oluşturmaktadır. Vakfının gelirinden günde 2 akça zâviyenin şeyhinin masrafları karşılanmaktadır (287).

Ahi Emir Ahmed-i Zencâni Zaviyesi: Yapı günümüze gelememiştir. Vakfının gelirini; şehirdeki bir dükkanın kirası, Mutlu (varicna) Köyü malikhanesinin ¾ hissesi, aynı köydeki bir değirmen ve çiftliğin geliri, Kaliskavar Köyü'nün ¾ hububat hissesi, Klağuz ve Aknis köylerinin ½ hububat hisseleri, Berna Köyü'nün Keskü Mezrası'nın malikhanesi oluşturmaktadır. Vakfının 1516 daki gelirinin 2920 akça (288), 1530 da ise 6869 akça olduğu (289), vakfının gelirinden; günlük 3 akça zaviyenin şeyhine, günlük bir akça da cüz-hâna tahsis edilmiş olup geri kalanının da zaviyenin yiyecek masraflarına tahsis edildiği döneme ait tapu defterlerindeki kayıtlardan öğrenilmektedir.

Seyyid Salih Zaviyesi: Vakfının gelirini, şehirdeki 6 adet dükkanın kirası ile Abrans ve Zağzik köylerinin hububat gelirlerinin ½'si oluşturmaktadır. Vakfın gelirinin 1516'da 2330 (290), 1530'da 4110 akça olduğu, 4110 akçanın 3030 akçasının senelik yiyecek masrafına, geri kalanından ise günlük 3 akça olarak zaviyenin şeyhine ayrıldığını (291) tapu defterlerindeki kayıtlardan öğrenmekteyiz. Yapıdan günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Haydarî-Hâne Zaviyesi: Vakfının gelirini şehirdeki 12 adet dükkanın kirası ile Malansa Köyü'nün ½ ve Siptoros Köyü'nün ¼ hububat hisseleri ve Malansa Köyü'ndeki bir değirmen geliri oluşturmaktadır. Vakfın gelirinin 1516 da 2210 (292), 1530 da ise 3743 akça olduğu, 3743 akçanın 3023 akçası zaviyenin yiyecek masraflarına, geri kalanından günlük 2 akça zaviyenin şeyhine harcandığı (293) yine tapu defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yapısı hakkında bilgi yoktur.

Sultan Fakih Zaviyesi: Bunun da yapısı günümüze ulaşamamıştır. Vakfının gelirini, Dacirek Köyü'nün 1/3, Aşağı Ahsunk Köyü'nün ½ hububat geliri ile yine aşağı Ahsunk Köyü'ndeki bir değirmenin geliri oluşturmaktadır. Vakfının gelirinin 1516'da 1145 (294), 1530'da ise 2221 akça olduğu bu gelirlerden günlük 3 akça Zaviye şeyhine, günlük 6 akça cüz okuyanlara, geriye kalan 961 akçanın da yıllık yiyecek masraflarına ayrıldığını (295) tapu defterlerinden öğrenmekteyiz.

Ayrıca aynı yüzyılda şehirde var olduğu bilinen 2 muallimhâne'den ikbâliye muallim hânesinin vakfının gelirini bazı köylerin hububat gelirlerinin oluşturduğnu; 1520'de vakfın gelirinin 2006 akça olduğunu (296); diğer muallimhâne'nin vakfının 1530'daki gelirinin 720 akça (297) olduğunu dönemin tapu defterlerinden öğrenmekteyiz.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda şehirde bulunan medreseler, zaviyeler ve 70 kadar sübyan mektebi ile 2 muallihanenin varlığı Bayburt'un bu yüzyıllarda çok önemli bir kültür merkezi olduğunu işaret eder.

XIX. yüzyılda ise, Medrese, Rüştiye, Müslüman ve Gayrimüslimlere ait okulların sayıları vilayet salnamelerinden elde edilebilmektedir. H. 1304/1887 tarihli Erzurum Vilayeti salnamesinden Bayburt'ta XIX. Yüzyılda; 83 medrese, 1 Mektebi Rüşdiye, 34 sübyan mektebi olduğu tespit edilmektedir. Vital CUINET ise 1890-1898 yılları arısında Bayburt'ta eğitime açık müslüman ve gayrimüslim çocukların devam ettiği okulların sayısını belirtirken şehirde; 1 Rüşdiye okulu, 25 ilkokul, 8 Ermeni okulu, 1 Rum okulu olmak üzere toplam 118 okul olduğunu, dini yapıların sayılarının ise, 111 cami, 83 medrese, 9 kilise (1 adedi Rum Ortodoks) ve 2 manastır olarak belirtir (298).

Sayıları belirtilen bu eğitim yapılarından hiç birinin kalıntılarına günümüzde rastlanılmamaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Bayburt'taki en eski ilkokul bugünkü Cumhuriyet İlkokulunun yerinde yaptırılan ve yine aynı isimle anılan okuldur.

Bugün Kız Meslek Lisesi olarak faaliyet gösteren binanın ise 1939 yıllarında yapıldığını, 1946'lı yıllara kadar Bayburt'a gelen üst düzey bürokratların konaklama işlevini yüklendiğini, 1945-1952 yılları arasında ise Erkek Sanat Okulu olarak, 1952 yılından itibaren Pratik Kız Sanat Okulu daha sonra da Kız Meslek Lisesi olarak, günümüze kadar işlevini sürdürmüştür.

Bayburt Lisesi ise 1947-49' yıllarında ortaokul olarak işlev görmüş, 1966 yılından itibaren de lise olarak kullanılmıştır.

Günümüzde Bayburt'taki okulların; 13 ilköğretim okulu, 1 lise (bünyesinde süper lise var) 1 Kız Meslek Lisesi, 1 Anadolu Lisesi, 1 İmam Hatip lisesi, 1 Anadolu İmam Hatip Lisesi, 1 Endüstri Meslek Lisesi (bünyesinde teknik lise var), 1 Anadolu Öğretmen Lisesi ve 1 Ticaret Lisesi ile 1 Meslek Yüksek Okulu olduğu; İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nde yapılan araştırmadan saptanmıştır.

2.2.7. KAMU YAPILARI

XIX. yüzyıla kadar Anadolu kentlerinin arazi kullanımında yönetim yapısı olarak inşa edilmiş bir yapı örneğine rastlayamamaktayız. Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar yönetimden sorumlu kişi olan Naip veya Kadı'nın genelde çarşı merkezine yakın olan evi aynı zamanda yönetim birimi olarak da (Hükümet binası ve Belediye) kullanılmıştır (299).

Kamuya ait yapılar; XIX. Yüzyılın ikinci yarısında yönetsel örgütlenmenin niteliklerinin değişmesiyle birlikte kentlerin Mekânsal yapılarında "Yönetim Merkezi" olarak oluşmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde son olarak ARALIK 1887 gün ve 4000 sayılı Meclis-i Mahsus Kararı ile sancaklık yönetiminden kazalığa düşürülerek yönetim örgütlenmesinde değişiklik olmuştur(300). H. 1304/1887 tarihli Erzurum Vilayeti salnamesinde niteliği değişen yönetim örgütünde görevli kişilerin ilk listesi yer alır.

1647'de Zahid Efendi Camii'nin solunda bir mahkeme binasının çarşı, ile birlikte var olduğunu Evliya Çelebi'nin" Seyahatnamesi"nden öğrenmekteyiz (301).

Yönetim merkezi XIX. yüzyılda çarşı ile birlikte oluşmaya başlamış ve giderek hükümet konağı, belediye, telgrafhane, halk evi, tekel ve Ziraat Bankası binalarını içermiştir.

Belediye; kurulduğu 1873'de bugünkü Belediye'nin karşısında, 1 No'lu Erzurum Caddesi'nde yer aldığı bilinen Ozulu Ethem Efendi konağında faaliyetini sürdürmüştür. 1900'lü yıllardan itibaren ise belediyenin yerinde zemin katı taş, üst katı ahşap iki katlı bir binada faaliyetini devam ettirmiştir. Bugünkü, Belediye binası ise 1961 yılında Kaymakam Nevzat ŞENSOY tarafından yaptırılmıştır.

Hükümet Konağı: Bugünkü Hükümet Konağı'nın, 1937'lerde halk desteğiyle yaptırıldığı, daha önceden de aynı yerdeki 2 katlı ahşap bir binanın hükümet konağı olarak işlev yaptığı ve bir süre de o dönemde iki katlı olan şimdiki Astsubay gazinosunda işlevini sürdürdüğü, aynı binanın bir süre Askeri Hastane olarak da kullanıldığı söylenilmektedir. Şimdi Vilayet binası olarak kullanılan bina 1945 yılından 1989 Haziran ayına kadar Hükümet Konağı olarak işlev yapmıştır.

H 1304/1887 tarihli Erzurum Vilayeti salnamesinde bahsi geçen telgrafhanenin ise Semerciler Caddesi'nde yer alan Yılmaz Kırali ile Refik Polat'a ait, 2 apartmanın yerinde, tek katlı ahşap bir bina olduğu söylenmektedir. 1989'a kadar bu bina telgrafhane olarak kullanılmış, 1958-61 yıllarında Cumhuriyet Caddesi üzerinde Askeri Garnizon'un yanında günümüze kadar gelememiş binada olduğu, 1961'de ise bugün Telekom olarak işlev yapan binaya taşındığı söylenmektedir.

ZİRAAT BANKASI

Bugün, hâla, aynı işlevi yüklenen binanın 1940'lı yıllarda yapıldığı söylenmektedir.

TEKEL

Çoruh Nehri'nin karşısında Karasakal Mahallesi'ni çarşı köprüsüne bağlayan, Dik Sokak'ta yer alan, 1936'da yapıldığı üzerindeki kitabesinden anlaşılan Emetullah Okumuş Evi'nin Tekel binası olarak uzun yıllar kullanıldığı öğrenilmektedir.Tekel şimdi Erzurum yolu üzerinde yeni yapılan çok katlı binada faaliyetini sürdürmektedir.

KIŞLA BİNASI

Trabzon yolu üzerinde şimdiki Mal Müdürü lojmanının olduğu yerde bulunduğu belirlenen yapının bugün hiçbir izine rastlanmamaktadır. Bugünkü kışla çeşmesinin de adını, yakınındaki bu kışladan aldığı söylenmektedir.

HALKEVİ

1957-58 yıllarında Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan Çoruh Lokantası'nın, o zaman ahşap olan üst katında olduğu, 1960'lı yıllardan itibaren ise yine aynı caddede yer alan askeri garnizonun bitişiğindeki binada işlev yaptığı öğrenilmektedir. 1967-68 yıllarında ise, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, bugünkü yerinde işlev yaptığı belirlenmektedir.

ASKERİ GARNİZON

Cumhuriyet Caddesi üzerinde, Vilayet Konağı yanında yer alan yapının Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda yapıldığı söylenmektedir.

Çoruh Nehri'nin 1968 yılında taşmasıyla nehir kenarında yer alan Belediye arşivi, bu taşkında yok olduğundan, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin ilk yıllarına ait yapıların tespitinde Belediye arşivinden istifade edilememiştir.

Bayburt il olmadan önce kamu hizmetlerinin sürdürüldüğü yapılar, yerleşme dokusunun malzeme, biçim ve boyutları dikkate alınmadan yapılan yeni binalar olup, çarşı çekirdeğinde "geleneksel" ve "yeni yapı" olmak üzere farklı iki dokuyla günümüze gelebilmişlerdir.

İl olduktan sonra ise mevcut kamu binaları ihtiyaca cevap veremediğinden, genellikle Erzurum-Trabzon yolu üzerinde ve çevresinde, yeniden inşa edilen çok katlı yapılarda işlevlerini sürdürmektedirler.

2.2.8. ÇEŞME

Bayburt'ta yerleşme alanındaki ve çevresindeki ağaçlık ve sebze bahçelerinin su gereksinimi, şehrin içinden geçen ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en önemli akarsuyu olan Çoruh Nehri ile karşılanır.

Günümüzde evlerin su ihtiyacı her evin içine alınan şehir suyu şebekesi ile karşılanmaktadır.

Geleneksel Bayburt evlerinin XIX. yüzyıl öncesinden olanlarının nitelikleri hakkında veri bulamadığımız için dönemin çeşmeleri hakkında da yorum yapmamız mümkün görünmemektedir. Günümüze gelebilen evlerin biçimlerinin ise XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarına ait olduklarını bazılarının kitabelerinden anlamaktayız.

Bu nedenle günümüze kadar gelebilen bu evlerin su ihtiyacı (yerevi) ev denilen, tandır; mutfak ahşap anbar ve tecir - terek denilen (kap kacağın) tabak, tencere küp ve sinilerin dizildiği rafların yer aldığı ve evin esas yaşama bölümünü oluşturan Mekânda, boyutları yaklaşık olarak 1.00 m x 0.70 m. X 0.50 m.; monoblok bir taştan oyularak elde edilen, temiz suyun depolandığı "Kurun" adı verilen hazne ile karşılanmıştır. Kurun mahalle çeşmelerinden, ev halkı tarafından bakır bakraçlar ile getirilen su ile doldurulur. Kurunun üzeri bir ahşap kapakla, devamlı olarak örtülür. Evde görülen kurun; Erzurum evinin mutfağında olduğu gibi yerevinin (mutfağın) sağına veya soluna yerleştirilmiştir.

Erzurum'da kurun, tandır evi veya aşhane olarak da adlandırılan mutfağın çok önemli bir ögesidir. Fakir evlerinde cephesi çok basit süslü, üzeri ahşap kapakla örtülü, taş sandık şeklindedir. Orta halli ve zengin evlerinde ise ev sahibinin ekonomik gücünü temsil edebilecek şekilde şaşaalı yapılmışlardır. Basit sivri kemerlerle cephelendirilmiş, önlerinde yalak denilen taş tekne ile kemerleri içinde de maşrapalıkları olan biraz daha bezeli bir cepheye sahip su haznesi halinde veya sokak çeşmelerini andıran su haznesi ya da kemerli ve cepheleri oldukça süslü su haznesi halindedir. Kurunun Bayburt Evi'ne, Erzurum Evi'nden geldiği söylenebilir. Yalnız burada kurun basit bir dikdörtgen taş sandık halindedir. Bazı mutfaklarda, mutfağa giriş kapısının olduğu duvarda, bitişik olarak kapının sağına veya soluna yerleştirildiği gibi bazı mutfaklarda da yine aynı duvarda, kapının sağında veya solunda, duvarın içine yerleştirildikleri görülür. Yerden yaklaşık 0.60 m. veya 0.70 m. yükseklikte bir taş duvar dolabı halinde kurun yeri yapılmıştır. Bu taş duvar dolabı; kurunun içine rahatlıkla bakır bakraçlardan suyun boşaltılabileceği, kurunun ahşap kapağının rahat açılıp kapatılabileceği ve kurundan maşrafa ile kolay su alınabilecek boyutlarda yapılmıştır. Kurunların önünde ise genelde kurun kehlizi adı verilen taş tekne vardır. Bu teknenin ortasında 0,02 m. veya 0,03 m. çapında bir delik yer alır. Teknenin tabanına, ortasında yer alan deliğe doğru meyil verilmiştir. Kuruna su boşaltırken veya kurundan su alırken damlayan su kelize düşer ve kelizin ortasındaki delikten akarak yer döşemesinin altında oluşturulan ve

evin dışında son bulan kanal aracılığı ile dışarı akar. Kurunun suyunun temiz tutulmasına ve iktisatlı kullanılmasına özen gösterildiği anlatılmaktadır. Bayburt Evi'ndeki kurunun önünde yer alan kehlizin Erzurum Evi'ndeki adı yalaktır (302).

Yerleşme dokusunun içme suyu ihtiyacını mahalle meydanlarında ve yol kenarlarındaki çeşmeler karşılar. Mahalle çeşmelerinden suyun eve bakır bakraçlarla taşındığı öğrenilmektedir.

Kışla Çeşmesi:Çeşmelerden günümüze kadar gelebilenler; Trabzon-Erzurum yolundan Danişmentliler Caddesi'ne girerken solda yer alan kışla çeşmesi, günümüzde ilk yapıldığı yerde değildir. Çeşme yerinden kaldırılarak biraz geriye çekilmiş ve orijinalinde yola dik olan cephe (taşların numaralanmasıyla) yola paralel hale getirilmiştir. Günümüzde de çevre mahallelerin içme suyu ihtiyacını önemli miktarda karşılar. Şehrin 59 nolu kadastral paftasında, 507 nolu adada, 2 no'lu parselde yer alır. Üzerindeki kitabesinden 1929 yılında yapıldığı öğrenilmektedir.

Kondolotlar Çeşmesi: Kondolotlar Hamamı ve Tuzcuzade Cami'nin yer aldığı meydanda; bu meydanı Akgözler Sokağa bağlayan merdivenlerin solunda yer alır. Cephesi orijinaldir. Üzerinde kitabesi olan çeşmenin diğer adı Tuzcuzade Çeşmesi'dir.

Şingah Çeşmesi: Şingah Camisi civarında, Kaleardı yolunda yer alır.

Hafızağa Çeşmesi: Kaleardı Mahallesi'nin girişindedir. Çeşme biçim özellikleriyle orijinal olarak günümüze kadar gelebilmiştir. Üzerinde kitabesi vardır. Kışla çeşmesi kadar bu da şehrin içme suyu ihtiyacını önemli miktarda karşılar.

Şehrin 45 nolu Kadastral Paftasında, 457 nolu ada, 22 nolu parselde yer alır.

Narkazanı Çeşmesi: Bu da Kaleardı Mahallesindedir. Yanındaki kitabesinden Hacı Kahya kerimesi Emetullah Hanım tarafından, 1942 yılında, Nazmi Usta adında bir ustaya yaptırıldığı öğrenilmektedir. Suyunun çok lezzetli olduğu mahalle sakinleri tarafından söylenmektedir. Şehrin 45 no'lu Kadastral paftası, 459 no'lu ada, 1 no'lu parselde yer alır.

Asaf Umar Çeşmesi: Karasakal Mahallesi'nde Dik Sokak'ta yer alır. Üzerindeki kitabesinden 1941 yılında, Asaf Umar tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir.

Zahid Efendi Çeşmesi: 2. Nolu Erzurum Caddesi'nde Zahid Cami yanında yer alır. Şehrin 13 no'lu kadastral paftası 334 no'lu ada 1 no'lu parselde yer alır.

KIRK ÇEŞMELER: Cami-i Kebir Mahallesi'nde çarşı çekirdeğinde yar alır. Yol kotundan yaklaşık 1.5 m aşağıda dikdörtgen bir Mekânın, çoğunlukla iki uzun kenarına, muslukların abdest almaya müsait bir yükseklikte dizilmesiyle oluşturulan çeşmenin tavan örtüsünde bir de camla kaplanmış aydınlık feneri yer alır. Çeşmeye giriş; Hoca Ahmet Yesevi Caddesi (yeni cadde) ve paralelindeki Ulucami Sokak'tandır.

Her iki yoldan merdivenlerle yaklaşık 1.50 m. aşağıda yer alan çeşmede her musluğun karşısına birer tane olmak üzere, abdest alırken oturulması için, sabit oturak yerleştirilmiştir. Çeşmenin Ulucami'nin yakınında ve bu özelliklerde yapılması, evlerin su ihtiyacını karşılamasından ziyade namaz öncesi abdest almak için yapıldığı fikrini akla getirir.

2.2.9 Anıtsal Yapılar

2.2.9.1 (Harfi Kale) KALE:

Şehrin kuzeyinde yer alan tepede yalçın kayalarda inşa edilmiştir. Şehrin ortasından geçen Çoruh Nehri'yle çevrilen yarımada görünümündedir. Sarp bir kayalık üzerinde kurulmuştur. Deniz seviyesinden 1610 m yükseklikte başlar. Yükseklik iç kalede 1666 m. yi bulur. Kalenin yapım tarihi kesinlik kazanmamıştır. Bazı araştırmacılar kalenin ilk yapısının Ermeniler'e ait olduğunu belirtirken (303) ,bazıları da I. Justiniaus tarafından yaptırıldığını savunurlar (304). Gümüşhane ve çevresindeki tarihi eserlerle ilgili araştırma yapan Gülyüz AKAGÜN ise Bayburt Kalesi'nin; M.Ö. 58 yılından önce var olduğunu belirtmektedir(305). Yine kaleyle ilgili yapılan başka bir araştırmada, Xenophon'un Anabasis'in de Hellen ordusunun M.Ö. 401-400 yıllarında HARPASOS (Çoruh) Nehri kıyısındaki G.YMNIAS'a yakın Bayburt Kalesi önünden geçtiğini (306) belirten ibare ile bağlantı kurularak kalenin Urartu kökenli olduğu ve Urartular tarafından şekillendirildiği görüşü yer alır (307).

Kale Türkler'in eline geçmeden önce bazı mahalli prensliklerle, Bagratlı (308) Roma, Bizans, Müslüman Arap ve Trabzon Komnenosları idaresinde kalmıştır (309). Birçok defa onarım geçiren kalede günümüze gelen surların büyük bir bölümü Türkler tarafından yeniden inşa edilmiştir. Kalede; çoğunluğu kapılarda ve şehre bakan burçlarda 20 adet Arapça yazılı kitabe vardır. Kitabelerin üçü okunmayacak derecede bozulmuş, on dört tanesi ise yayınlanmıştır.

Okunabilir on kitabede, yaptıran, birinde tamir ettiren, sekizinde de mimarın adı yer almaktadır. Kitabelerin üçü tek levha, sekizi çift levha, biri de uzun yazı frizi şeklindedir.

Kalenin birçok defa onarıldığını surlardaki taş örülüş şekillerinden ve tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bayburt Kalesi Anadolu kaleleri içinde günümüze kadar sağlam gelebilen Selçuklu mimarisinin güzel örneklerindendir. Saltuklular zamanında başlayan inşaat'ın (310) Erzurum Meliki Mağisüddin Tuğrul Şah tarafından, H. 619 (1213) yılında en iyi şekilde tamamlatıldığı, kitabelerdeki metinlerden anlaşılmaktadır (311). Kalenin yapımından sorumlu Mimar Üstaddüdar Ziyaeeddin Kütval Bey Lülü'dür (312). Kalenin, Kanuni Sultan Süleyman ve H. 952/ M 1574 yılında ise III. Murat tarafından da onartıldığı bilinmektedir (313).

Kalenin dikdörtgene yakın bir planı vardır. Ancak tepenin konumuna uydurulduğu için düzgün olmayan altı kenarlı surlarla çevrilmiştir. Arazinin durumuna göre burçlar düz duvar, üçgen, kare ve yarım yuvarlaktır. Savunmada daha zayıf olan güney cephesinde ikili hatta üçlü dış surların izleri görülür. Yaklaşık 3 km. uzunluğundaki kalenin en geniş yeri 900 m. en dar yeri 500 m. genişliktedir (314). Surların temelleri sağlam kayaya oturur. Eskiden kalenin biri doğuya, diğeri batıya açılan iki kapısı olduğu doğuya bakan kapının 3 kat demirden olup bahçeler tarafına açıldığı ve adının da Demirkapı olduğu, diğer kapının adının ise Nöbethana olduğu kayıtlıdır (315). Günümüzde kapılardan biri tamamen yıkılmıştır. Diğeri harabe halindedir. Kaleye farklı açıklıklardan girilmektedir. Temelleri sağlam kayaya oturan surlar kaplama-dolgu duvar tekniğiyle yapılmıştır. 2.29-3.00 m kalınlığındaki duvarların dış yüzeylerinde koyu kahve ve sarı renkli kalker taş, iç kısımlarında ise harçla tutturulmuş moloz taşlar kullanılmıştır. Surların yüksekliği yer yer 30 m. Burçların ki ise 12-13 metredir. Hamilton kapı kemerinin bir tarafında Arap ve Türk kitabelerinin diğer tarafında kabaca oyulmuş büyük bir aslan tasvirinin bulunduğunu anlatır (316). Kalenin iç ve dış surları arasındaki mesafe 200 m dir. Surlar ve burçların üzerinde 1.20 m. genişliğinde mazgal dişleri

ile yer yer 1.60 m. genişlikte seğirdim yerleri görülür. Seğirdim yerleri iç surlarla dış surları birbirine bağlayan eğimli duvarlarda, basamaklı merdivenler şeklindedir. Manzara yönündeki kare burçlar iki katlı olup üst katı gözetleme ve seyir köşkü olarak düzenlenmiştir. Bu Mekânlar komutanların oturma yeri olarak ayrılmış bölümlerdir. Farklı dönemlerde onarımlar geçiren kalenin kuzey doğusunda, sarp bölgelerde yapı ve devir farklılıkları görülmektedir (317).

Kalenin süslenmesinde yeşil, mor ve firuze renkli, çoğu çanak şeklinde çiniler kullanılmıştır. Üçlü gruplar halinde; kare, baklava dilimi ve yuvarlak biçimli çiniler oyulmuş kayalara yerleştirilmişlerdir. Bu çinilerden dolayı kalenin diğer adı Çini Maçindir. Savaşlar ve tahripler nedeniyle bugün ancak kale etrafında parçalarına, kale duvarlarında ise oyuklarına rastladığımız çinilerin güneşin doğuş ve batışında, güneşin renkli ışınlarını çok uzak mesafelere aksettirdiği bilinmektedir (318).

Kaledeki kitabelerin süsleme amacıyla da kullanıldığı duvarlardaki dizilişlerinden anlaşılmaktadır. Üsttekiler dikdörtgen alttakiler kare şeklinde olan bu taş levhalarda 8 çift kitabe görülür. Batı cephesinde yer alanlarda 8 çift kitabe görülür. Batı cephesinde yer alan köşklü kare burçlarla, Melik Hatun'a ait kitabenin yer aldığı "Güzel Burç"ta ise geometrik geçme ve silmelerden oluşan basit süsleme şeritleri görülür. Ayrıca kitabe arasında palmet ve rumi motifleri yer alır. Z.N.T harfleri şeklindeki usta monogramlarının yer aldığı baklava dilimi şeklindeki örgü taşları ise ayrı bir görünüm sunar. Ermeni haçlarının işli olduğu ve surlara rastgele yerleştirilen mezar taşlarının da süsleme amacıyla kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda, Bayburt'u anlatırken; "Kalede dizdarı (muhafiz kumandanı), neferleri, şeyül-İslam ve nakib ül eşrâfi, âyân, sipâhi, kethudâ yeri ve yeni-çeri serdarı bulunur." demektedir (319). Ayrıca XVI. yüzyıla ait bir tapu defterinde de, kalede 7 adet buğday, arpa vs. hububat depolamada kullanılan anbarların bulunduğu kayıtlıdır (320). Bu yapılardan hiç biri günümüze kadar ulaşamamıştır. Kalenin güney doğusunda bulunan yerleşme alanının sadece izleri bellidir. Ayrıca kalede Çoruh Nehri'ne gizli yollarla gidilen ve basamakları kullanılmayacak derecede harap olmuş 2 tünel (sulak) vardır. Bu gizli su yolları doğrudan nehir kenarına ulaşmadan yakınında, üstü tonozla örtülü büyük bir Mekânda sonlanırlar. Bu su tünelleri kaleyi Urartu dönemine götüren önemli bir delil olarak

nitelendirilmektedir. Kalenin Urartu kökenli olduğuna ilişkin önemli bir diğer kanıt ise kilisenin apsisi önünde, düzenlenmiş kayaya oyulan, yuvarlak, libasyon çukurlarıdır.

Kaledeki yapılardan en belirgin olanı kilisedir. Kilisenin güneybatısında yer alan Ebulfeth Camisi'nin ise bugün sadece kale burcuna dayanmış mihrap kemeri görülür. Bu yapısıyla cami Erzurum Kale Mescidi ile büyük benzerlik gösterir. Ayrıca kalede Ebulfeth Camisi'nden başka Sarı Burç Cami veya Çini Mescid adıyla anılan ve Çini ile kaplı olduğu sanılan ikinci bir cami ile kalenin güneyinde iki sur arasında, içinde lahitler ve mezar taşları ile basit bir mihrab bulunan Türk dönemine ait bir Türbe-Tekke harabesi bulunur (321).

Kalenin kuzeydoğusunda toprak altında bulunan ve günümüze kadar ulaşabilen 20x45 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı ve sivri kemerli beşik tonozla örtülen duvarları düzgün kesme taşlardan örülmüş yapının, tapu defterlerinde kayıtlı hububat depolarından biri olduğu sanılmaktadır. Yapının bitişiğinde, toprak altında, aynı özellikte ikinci bir deponun yer aldığı görülmektedir.

Kalenin en büyük tahribatı 1828-1829 Rus harbinde gördüğü çeşitli kaynaklarda kayıtlıdır (322).

Bayburt'un sembolü olan kale 1990'dan bu yana, aralıklarla onarım görmektedir. Anadolu'daki Türk dönemi kaleleri içinde önemli yeri olan kale Sinop ve Diyarbakır kaleleri gibi üzerinde en çok kitabe bulunduran kalelerimizdendir. Kaleye, adını veren ve günümüze kadar ulaşamayan çinileri ile sivri kemerli köşkleri, süsleme şeritlerindeki palmet ve rumileriyle, kitabeler, kalenin Selçuklu özelliği taşıdığının delilleridir.

Bayburt Kalesi'nin sarp bir kaya üzerinde yer alması sur yüksekliklerinin, giriş kapılarının ve su yollarının birbirine benzemesi bakımından günümüzde harabe durumunda olan Bitlis Kalesi'ne (323), yine konumu, Türk dönemi öncesi ve Selçuklu döneminden kalan yapısıyla Divriği Kalesi'ne benzemektedir (324). Ayrıca Mengücekli gelinin Bayburt Kalesi'ndeki köşkünü süsleyen çinilerin benzerleri Divriği Kale Mescidi ve Kemah türbelerinde de görülmektedir.

2.2.9.2. Hamamlar

ÇARŞI (MEYDAN) HAMAMI

Kadı Mahmut Çelebi Vakfı olduğu bilinmektedir (325). Yapıya sonradan ilaveler yapılmıştır. Yapının sıcaklığının ilk halini muhafaza ettiği görülür. Bu bölümün tavan örtüsü sivri beşik tonozdur. Köşe odasından sıcaklık bölümüne geçildiğinde burada altı tane eyvanın bir yıldız şekli oluşturarak merkeze doğru açıldıkları görülür. Sivri kemerli kapılarla arkada yer alan küçük ve dikdörtgen odalara geçirilir. Sıcaklık bölümüne, birbirlerinden bir kemerle ayrılmış, tavanı kubbemsi bir tonozla örtülü iki Mekândan geçilir. Yavuz Sultan Selim'in bu hamamda yıkandığı, hamam tası ve takunyalarının yakın zamana kadar saklandığı halk arasında anlatılmaktadır. Hamamın ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. XVI. yüzyıla ait tapu tahrir defterlerindeki kayıtlardan (326) bu yüzyılda Bayburt'ta iki hamamın var olduğunu, bu hamamlardan birinin Bent Hamamı, diğerinin ise Şengülbay (Şingah) Hamamı olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Evliye Çelebi XVII. yüzyıl başlarında Bayburt'ta Köprü Hamamı, Şengülbay (Şingah) Hamamı ve Kızıl Hamam olmak üzere üç hamam bulunduğunu anlatır (327). Kızılhamamın; Çarşı Hamamı veya Kondolotlar (Paşaoğulları) hamamlarından birinin o zamanki ismi olduğu tahmin edilmektedir.

BENT HAMAMI

Akkoyunlu Ferruhşad Bey'in vakfına aittir. Çoruh Nehri kenarında, kalenin güney doğu eteğinde yer alır.

Cephelerinin çok onarım geçirdiği belli olan hamamda iç mekânların ilk halini muhafaza ettiği görülür. Plan şeması klasik dört eyvanlı hamam tipidir. Soyunma Mekânı, dört adet sütun üstüne oturan kubbe ile kubbenin yükünü taş sütunlara aktaran 4 adet kemerden oluşur.

Orta bölümde açık bir aydınlık feneri ile Mekânın etrafında beşik tonazla örtülü dehlizler görülür. Bu bölümün güneyinde ılıklık bölümü yer alır. Ilıklığa batı tarafından, kuzey-güney doğrultusunda uzanan sivri beşik tonazla örtülü, küçük bir dikdörtgen Mekân açılır. Ilıklıktan üzeri sivri tonozla örtülü olan klasik dört eyvanlı ve dört de köşe odası

bulunan sıcaklığa geçilir. Sıcaklığın merkezi kubbesi ile güney doğu köşe odasındaki kubbenin geçişi pandantifle, diğer köşe odaların geçişi ise Türk üçgeni ile sağlanmıştır. Külhan, sıcaklığın güneyinde yer alır. XVI. yüzyılda varolduğu tapu tahrir defterlerindeki kayıtlardan belirlenmektedir.

PAŞAOĞULLARI (KONDOLOTLAR) HAMAMI

Tuzcuzade Mahallesinde, Tuzcuzade Camisi ve Tuzcuzade Çeşmesi'nin bulunduğu küçük meydanda yer alır. Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Birkaç kez onarım geçirdiği bilinmektedir (328). Sıcaklık kısmında klasik dört eyvanlı plan şeması uygulanmıştır. Eyvanların merkezi bölmeye yuvarlak kemerlerle açıldığı görülür. Köşe odaları kubbe ile örtülüdür. Geçiş köşe taşlarıyla sağlanmıştır (329). Ilıklık kısmı beşik tonozla, sıcaklık, kubbeyle örtülüdür. Kubbenin geçişi pandantiflerle sağlanmıştır. Evliya Çelebi XVII. yüzyıl başlarında Bayburt'taki hamamlardan bahsederken, Paşaoğulları hamamına değinmemiştir. Günümüzde aynı işlevi sürdürmektedir.

ALİ ŞİNGAH HAMAMI

Şingah Camisi'nin yakınında yer aldığı tahmin edilmektedir. Akkoyunlular'a ait bir yapı olduğu bilinmektedir (330).

Kare planlı sıcaklık bölümünde, klasik dört eyvanlı plan şeması uygulanmıştır. Sıcaklık bölümünü kubbenin geçişinin mukarnas dolgulu tromplarla sağlandığı, yakın zamana kadar mevcut olan kalıntılarının incelenmesinden anlaşılmaktadır. XVII. yüzyılın başlarında var olduğu bilinmektedir (331).

Bayburt hamamları; Osmanlı dönemi hamamlarının erken örneklerini teşkil eder. Yıldız şeklindeki sıcaklık bölümünün örneklerine Bayburt Çarşı (Meydan) Hamamı'ndan başka, Diyarbakır Suakar Hamamı ile Mardin Emir Hamamı'nda rastlanıldığı ve bazı kaplıcalarda da aynı plan şemasının uygulandığı tespit edilmiştir (332). Örnekler arasında, İzmit, Mehmet Bey, Kaya ve Orta Hamam (XVI. Yüzyıl), Bursa Eski Kaplıca, Yeni Kaplıca (1552), İstanbul'da Kılıç Ali Hamamı (1580'e doğru yapılmış) ve Çardaklı Hamam sayılabilir (333).

Bent, Şingah ve Paşa hamamları ise dört eyvanlı ve köşe hücreli hamam tipine girmektedir. Haçvari şekil gösteren tipte, dört eyvan kolu arasında yer alan eyvan hücreleri tipinin iki veya üç eyvanlı varyantları da görülür (334).

Bu haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli plan şemasını uygulayan Bayburt'taki Paşa, Şingah (Şengülbay) ve Çarşı hamamlarına, Bursa Orhan Bey Hamamı erkekler bölümü (en eski onarım tarihi 1494), İstanbul Langa Hamamı (XV. yüzyıl) Konya Sahip Ata Hamamı (1270-1280) ile İstanbul Kızlar Ağası Hamamı (1670) örnek olarak verilebilir.

2.2.9.3. TAŞHAN

Bayburt Bedesteni Ulucami'nin yakınında ve çarşı içindedir. Erken Osmanlı döneminde yaptırıldığı bilinmektedir. Evliya Çelebi, 1647 de Bayburt'u ziyaret ettiğinde bedestenin o tarihte var olduğunu, "gayet müzeyyen ve zarif bir yapı" olduğunu anlatır (335). Geçirdiği bir yangından sonra kitabeleri kaybolmuştur. Üç bölümden meydana gelir. Her bölüme ayrı kapılardan girilir. Ana mekân kare şeklindedir. Ortada bir paye yer alır. Payeden dört yöne atılan sivri kemerlerin meydana getirdiği dört bölümün üzerini kubbeler örter. Bu kubbelerden biri orijinal halini kaybetmiştir. Yayvan kubbelerde açılan küçük pencereler orijinal değildir.

Giriş bölümünün üzerinde bir aydınlık feneri yer alır. Asıl giriş kapısının üstünde ise üç dilimli bir kemer görülür. Kuzey ve batı kapıları yüzeysel kemerler içinden açılırlar. Sonradan örüldüğü anlaşılan kapılar, yan mekânların ana mekânla irtibatını sağlayan kapılar olsa gerektir. Giriş kapılarının hepsinde çok güzel işlenmiş taş tezyinat görülür.

Dar bir dikdörtgen şeklinde olan ikinci mekân ana mekânın batısında yer alır. Üzeri arka arkaya sıralanan kubbe ve tonozla örtülüdür. Ortadaki tonozun iki yanında yer alan ve üzeri kubbe ile örtülü olan bölümler ile ana mekânın batısında yer alan kubbeli bölümler arasında irtibat birer kapı ile sağlanmıştır. Kubbelerin yükünün taşıyıcı sisteme Türk üçgenleriyle aktarıldığı görülmektedir. Ara bölümler yüzeysel sivri kemerlidir.

İkinci yan mekânın boyutu diğer yan mekânınkinden daha büyüktür. Geniş bir kemerle diğer bölümlerden ayrılmıştır. Yapı bir adet beşik tonozla sona erer. Kemer, pandantif ve kubbelerde tuğla, duvarlarda taş kullanıldığı görülür.

Yavuz Sultan Selim zamanında hapishane olarak kullanıldığı da söylenmektedir (336). Bu nedenle XVII. yüzyıla tarihlenen Vezirköprü Bedesteni'nden daha eski olduğu söylenebilir.

Bayburt Bedesteni; II. Beyazıd (1481-1512)'ın kapı ağası XVII. Yüzyılda, Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığı bilinen Vezirköprü Bedesteni (337) ile plan ve ölçü bakımından da eskiden bedesten olarak kullanıldığı söylenen Zile Cami ile büyük benzerlik gösterir. Hepsi, ana mekân; ortada yer alan büyük bir paye ve bu payeden dört yöne açılan kemerler ve üzeri kubbeyle örtülü dört bölümden oluşur.

III. BÖLÜM

BAYBURT EVLERİNİN KATALOĞU

3.1 BİRİNCİ GRUP EVLER:

ALİBEY ALİBEYOĞLU EVİ

XIX.yüzyıl sonlarında yapıldığı hane halkından öğrenilmektedir. Şingah Mahallesi Yazıcıoğlu Sokak'ta yer alan evin moloz taşla örüldüğü yan cephesinden anlaşılmaktadır. Öncephe sıvalı olup beyaza boyanmıştır. Iki katlı olan evin giriş ve üst kat bağlantısı yer evinde bulunan ahşap bir merdivenle sağlanmıştır. Ayrıca üst kata; evin ön cephesinde yer alan balkonu, zemine bağlayan ahşap bir merdivenle de ulaşılır. Birinci grupta topladığımız evlerin bütün özelliklerini taşır.

Giriş (zemin) katında, geleneksel mekân dağılımı görülür. Biri (konuk odası) iç sofaya, diğeri yerevine açılan iki oda bulunur. Üst katta ise; biri iç sofaya diğeri ise yer evinden ahşap bir merdivenle ulaşılan ve "selâmlık" adı verilen galeriye açılan iki oda yer alır. Üst kattan balkona açılan kapı bu kata dışarıdan ulaşımı sağladığından sofaya açılan oda selâmlık (konuk) odasıdır. Selâmlık odasının bitişiğinde bulunan ve galeriye açılan küçük oda ehram tezgahının yer aldığı odadır.

Evin cümle kapısı, ön cephede ve sofanın kısa kenarı üzerindedir. Giriş katta, sofanın ikinci kısa kenarından evin arka bölümünde bulunan yerevine geçilir. Tandırbaşını yerevinden sınırlayan iki cephesinde "ocak gaşı" görülür.

Evin ön cephesine özen gösterilmiştir. Bu cephede yer alan zemin ve üst kata giriş kapıları ile oda pencerelerinin oldukça sade olduğu görülür. Balkonun ahşap korkulukları ve ahşap kemerleri ile balkonun evin girişine bağlantısını sağlayan ahşap merdivenler ön cephenin, tandırbaşının ahşap ocak gaşı ile "tecir - terekler" ve kırman tavanı ise yerevinin başlıca süs ögeleridir. (Rölöve no: 16)

CELAL ÇİLİNGİR EVİ

Şingah Mahallesi, Ehram Sokak'ta yer alan ev iki katlıdır. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Zemin kata, sofanın dar kenarında bulunan iki kanatlı bir cümle kapısı ile girilir. Sofanın iki uzun kenarında yer alan odalardan küçüğü, ehram tezgahının bulunduğu odadır. Bu kattaki büyük oda, konuk odasıdır. Oldukça sadedir.

Cümle kapısının karşısındaki duvardan bir kapı ile geçilen yerevinin; diğer evlerden farkı tandırbaşının bulunmamasıdır. Yerevinden üç kollu bir ahşap merdivenle üst kat sofasına ulaşılır. Bu katta; öncepheye bakan iki oda vardır. Kilerin bir kenarındaki ahşap merdivenle çatı arasına geçilir. Kiler duvarında sofaya açılan ahşap dolap bu evi kendi grubundaki evlerden farklı kılmıştır. Evin içinde kullanılan ahşap malzeme oldukça sadedir. Dış cephe duvarları moloz taştır. Yerevi hariç bütün mekânlar çıtalı tavandır. (Rölöve no: 27)

HÜSEYİN TURGUT EVİ

Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta yer alır. Çevresindeki eski dokunun bozulmadığı görülür. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır.

Evin ön cephesinde cümle kapısı ve kilerin giriş kapısı yer alır. Giriş katta sofanın bir kenarında ahır, diğer kenarında kiler bulunur. Sofadan bir kapı ile ahıra geçilir. Kilerin sofayla bağlantısının kurulmadığı görülür. Kilerin dış cephe duvarında yer alan L şeklinde bir ahşap merdivenle üst katta odaya ulaşılır. Cümle kapısının karşısındaki duvardan dört basamaklı bir taş merdivenle yerevine geçilir. Tandırbaşı yerevine giriş kapısının karşısındaki duvarda, çok kenarlı bir niş şeklindedir. Diğer evlerde yeralan tandırbaşından farkı yerevine tek cephe ile açılması ile çokgen şeklinde olmasıdır. Yerevinin bir kenarındaki ahşap merdivenden üst kata ulaşılır.

Üst katta selâmlık (galeri) tan sofaya geçilir. Sofaya dört tane oda açılır. Odaların üçü ön cephede yer alır. Kilerden ahşap merdivenle ulaşılan oda doğrudan sofaya açılmaz. Sofa ile bu oda arasında küçük bir oda daha vardır.

Yerevinin başlıca süs ögeleri; tandırbaşının tek cephesindeki "ocak gaşı", bıçak işi ahşap "tecir- terek"leri ile üst kat odalarıyla, bağlantıyı sağlayan ahşap merdiven ve korkulukları ile selâmlığın (galerinin) ahşap korkuluklarıdır. Düzgün kesme taşla örülmüş öncephe duvarı ahşap hatıllar ve pencerelerle oldukça sadedir. Çatısı metaldir. Yerevinin tavanı "kırman", diğer mekânların tavanı ise çıtalı tavandır. (Rölöve no: 2)

LÜTFÜ PAMUKÇU EVİ

Şingah Mahallesi, Şair Zihni Sokak'ta yer alır. İki katlıdır. Çatı örtüsü metaldir. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerine sahiptir. Evin dış cephe duvarları düzgün kesme taş ile örülmüştür. Cephe oldukça sadedir.

Ön cephede iki cümle kapısı bulunur. Bu cümle kapılarından giriş katta yer alan birbirleriyle ilişkisi olmayan iki ayrı sofaya girilir. Sofaların her birine ön cepheyi oluşturan birer oda açılır. Sağdaki sofanın diğer dar kenarından bir kapı ile yerevine geçilir. Yerevinin bir kenarında hela ve küçük bir oda, diğer kenarında ise üst kat bağlantısını sağlayan bir ahşap merdiven bulunur. Ayrıca soldaki sofada cümle kapısının karşısında görülen iki kollu ahşap merdivenle üst kata ulaşılır.

Üst katın, arka cephede bulunan bir kapı ile sokak bağlantısı sağlanmıştır. Üst kat sofasından selâmlığa(galeriye) geçilir. Bu katta biri sofaya ikisi selâmlığa (galeriye) birer kapı ile açılan üç oda yer alır. Selâmlığa açılan ve iki basamakla ulaşılan oda, evin başodasıdır. Başodanın iki dış cephe duvarında pencereler yer alır. Selâmlığa açılan diğer oda yerevine bakmaktadır. Dış çevre ile bağlantısı yoktur (Rölöve no: 20).

MURAT YILDIZ EVİ

Mehmet Çelebi Mahallesi, Saraydüzü Sokak'ta yer alan ev iki katlıdır. Dış cephe sıvalı ve oldukça sadedir. Evin cümle kapısı sofanın dar kenarında yer alır. Sofadan geçtiğimiz yerevinin bir köşesinde tandırbaşı görülür. Bu evin Bayburt evlerinden ayırtkan özelliği yerevinde iki adet ahşap merdivenin bulunmasıdır. Merdivenlerden biri evin arka cephesine yönelmiştir. Yerevini sınırlayan duvarlar; ahşap merdivenler, tandırbaşı, "tecir-

terek" ve "tekir" adı verilen dolapla donatılmıştır. Tandırbaşının bitişiğine, günümüzde banyo ilave edildiği görülür. Sofada, cümle kapısının kenarında küçük bir helâ yer alır.

Üst katta biri arka cephede diğeri ön cephede olmak üzere iki adet selâmlık (galeri) bulunur. Bu selâmlıkların herbirine birer oda açılır. Öncephede konumlanan oda bir pencere ile sokağa açılır. Bu oda ile selâmlık arasında hol işlevi yüklenmiş ufak bir geçiş alanı ile buraya açılan bir ahşap dolap yer alır. Arka cephedeki odanın dışa açılan penceresi yoktur. (Rölöve no: 21)

MUSTAFA NARMANLI EVİ

Tuzcuzade Mahallesi'nde, Kurdal Sokak'tadır. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Iki katlıdır. Dış cephe duvarları moloz taşlarla örülmüştür. İki kanatlı bir cümle kapısı ile girilen sofanın diğer dar kenarındaki bir kapıdan yerevine geçilir. Sofaya girilen cümle kapısının sağında hela yer alır. Yerevinden bir kapı ile evin arka bölümünde yer alan ahıra geçilir.

"Tecir-terek"ler ile tandırbaşının iki cephesini oluşturan "ocak gaşı" ve selâmlık korkuluğu yerevinin başlıca süs öğeleridir.

Üst katta, yer evinin bir kenarında bulunan ahşap tek kollu bir merdivenle ulaşılır. Selâmlık (galeri) tan ulaşılan oda yancepheye açılan bir pencere ile aydınlanır. Bu odadan iki kanatlı aynalı oldukça işli bir kapı ile evin baş odasına geçilir. Bu odanın yüklük, tavan ve pencere pervazları ile pencere aynalarında görülen ahşap işçilik evi diğer evlerden farklı kılar. Ahşap bezemede kullanılan motiflerin Yusuf Öznur Evi'nin başodasının ahşap bezemesindeki motiflerle benzemesi veya bazılarının aynı olması bu iki evi aynı ustanın yaptığına işaret eder. Odaların taban döşemesi de ahşaptır. "Yerevi"nin tavanı kırman, baş odanın tavanı tekne, diğer odanın tavanı ise çıtalı tavandır.

Evin dış cephesi oldukça sadedir. (Rölöve no: 24)

NEVZAT AKGÖZ EVİ

Tuzcuzade Mahallesi, Akgöz Sokak'ta yer alan ev düzgün kesme taş ile örülüdür. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Giriş katta iç sofaya yakacak deposu ve yerevi açılır. Yakacak deposunun bir köşesinde helâ bulunur. Bu gruptaki evlerden farklı olarak sofadan "yerevi"ne üç basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Tandırbaşını sınırlayan duvarda tandırbaşı malzemelerinin konulduğu bir adet duvar dolabı görülür. Tandırbaşının ahşap kemerli "ocak gaşı" ile "tecir terek"lerdeki bıçak işi ahşap işçilik dikkat çeker. "Yerevi"nin ortasında "kehliz"i vardır.

"Yerevi"nden ahşap merdivenle ulaşılan üst katta; iki oda bulunur. Küçük odanın pencereleri yerevi ne açılır. Büyük oda ise dış cephede yer alır. Bayburt'taki bütün evlerden farklı olarak bu odaya ardarda yerleştirilmiş iki kapı ile geçilir. Kapı; odada, duvar boyunca devam eden yüklüğün bir kenarındadır. Yerevinin tavanı "kırman", odalarınki çıtalı tavan, deponun tavanı ise yuvarlak kesitli ahşap girişlerle geçilmiş düz tavandır.

Evin tek cephesi olan ön cephesi oldukça sadedir. (Rölöve no: 15)

SAMİ OZAN EVİ

Ev Tuzcuzade Mahallesi, Trabzon Yolunda'dır. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Bu gruptaki evlerden farkı üst katın, köşk katı olmasıdır.

Kısa kenarından girilen sofanın iki uzun kenarında birer oda yer alır. Sofanın solundaki başoda (özerk oda) da makat adı verilen sedir ile yüklük yer alır.

Sofanın diğer dar kenarında bulunan bir kapı ile geçilen yerevinden, yine bir kapı ile kilere geçilir. Evin arka cephesinde yer alan ahıra kilerden geçilir. Günümüzde ahırın ancak izine rastlanılır. Yerevinden üç basamakla küçük bir odaya geçilir. Diğer evlerden farklı tarafı yerevinin dış cephe duvarında iki pencerenin yer alması ve önündeki sekinin aynı zamanda merdiven sahanlığı işlevini yüklenmesidir. Sekiden geçilen ahşap bir merdivenle köşk katına ulaşılır. Bu katta; evin öncephesine bakan balkonlu bir oda ile tandırbaşı bacasının içinden

yükseldiği depo işlevi yüklenmiş bir mekân ve sofa yer alır. Sofanın iki kısa kenarında "köşk odası"nın iki yanında bulunan çatı arasına açılan birer küçük kapı görülür.

Evin cephe duvarları düzgün kesme taş ile örülmüştür. Pencere ve cümle kapısının taş söveleri ile köşk odasının önünde yer alan balkonun ahşap, işli korkuluk ve kemerleri ile balkonun üzerinde bulunan ahşap alınlık öncephenin başlıca süs ögeleridir. Yerevi hariç diğer mekânların tavanı çıtalı tavandır. (Rölöve no:9)

ŞABAN CİBALİ EVİ

Veysel Mahallesi, Issız Sokak'ta yer alan ev birinci grupta topladığımız evlerin en güzel örneklerindendir. Cümle kapısı iç sofanın uzun kenarında yer alır. İç sofaya helâ ahır ve yerevi açılır. Yerevinin iki duvarında L şeklinde tecir - terek bulunur. Tandır başının ahşap "ocak gaşı" ile "tecir- terek"lerin bıçak işi ahşap süsleri yer evine güzel bir görünüm kazandırmıştır.

Yerevinden ahşap bir merdivenle L şeklindeki selâmlığa (galeriye) ulaşılır. Üst katta selâmlığa birer kapı ile açılan iki oda yer alır. Bu odalardan biri konuk odası (başoda) olup, duvar boyunca yer alan yüklüğün dantel gibi işlendiği görülür. Cibali evi; bu yüklüğün şekli, yüklükte yer alan takçe gözleri ve işçiliği ile Bayburt evlerinde tek örnektir. Cibali evi 1996'da yılıkarak, yerine apartman yaptırılmıştır. Yerevinin tavanı kırman, odaların tavanı ise çıtalı tavandır. (Rölöve no: 12)

YAŞAR UÇKAN EVİ

Kadızade Mahallesi, Çiğdem Sokak'ta yer alan ev iki katlıdır. Ön cephede yer alan cümle kapısının üzerindeki kitabeden 1849 yılında yapıldığı öğrenilmektedir. Birinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Duvarlar düzgün kesme taştan örülmüş, ahşap hatıllı duvarlardır. Cümle kapısından girilen sofa (avlu)ya hela, depo ve yerevi açılır. Yerevinde tandırbaşı yoktur. Yerevinden ahşap bir merdivenle üst kat sofasına ulaşılır. Yerevinin "tecir terek"leri sadedir. Üst kat; arka cephede sade bir tek kanatlı kapı ile sokağa açılır. Üst kat sofasının geniş kenarından odaların önünde yer alan küçük bir hole geçilir. Konuk odası ön cephede çıkma yaparak belirginleşmiştir. Evin diğer odası ise; alçı işli şömine yaşmağı ile

dikkat çeker. Şömine ve yaşmağı evin; Bayburt evleri arasındaki ayırtkan özelliğidir. Evin cephesine özen gösterilmiştir. Başoda çıkmasını taşıyan ahşap kirişler alttan işli ahşapla kapatılarak çıkma; cephede daha da belirginleştirilmiştir. Ev kapalı olduğundan içerden fotoğraf alınamamıştır. Günümüze kadar gelebilmiş en eski yapım tarihli evdir. Yerevinin tavanı yuvarlak kesitli ahşap girişlerle geçilmiş düz tavan, diğer mekânların tavanı ise çıtalı tavandır. (Rölöve no: 11)

3.2 İKİNCİ GRUP EVLER:

ABDULLAH PRUT EVİ

Veysel Mahallesi, Dik Sokak'tadır. Iki katlıdır. İkinci grupta topladığımız Bayburt evlerinin özelliklerini taşır. Evin dış cephe duvarları saman kıtıklı çamurla sıvalıdır. Yer yer dökülen sıvalardan dış cephe duvarlarının moloz taşlarla örüldüğü görülür. Ön cephesindeki ileri geri oynama hareketi evin Bayburt evlerinden ayırtkan özelliğidir. Evin cepheleri oldukça sadedir. Giriş kat sofasında cümle kapısının arkasında helâ yer alır. Giriş sofasından "yerevi"nin önündeki ikinci bir sofaya geçilir. Burada evin üst kata ulaşımını sağlayan bir ahşap merdiven yer alır. Yerevininin önünde çevirme adı verilen avlu niteliğindeki bahçeden çift kanatlı bir kapı ile bu ek sofaya girilir. Burası evin selâmlık bölümü sofasıdır. Sofadan geçilen yer evinde özenle yapılmış birkaç basamaklı ahşap merdivenle çıkılabilen bir seki görülür. Seki yerevinin çevirmeye bakan pencereli duvarının önündedir. Sekinin yer aldığı diğer duvarda ise, seki boyunca tavandan, sekinin zeminine kadar devam eden bir ahşap dolabı vardır. Tandırbaşı tek cephe ile "yerevi"ne açılır. "ocak gaşı" ve "tecir-terekler"i oldukça sadedir.yerevinin tavanı ahşap kirişlerle geçilmiştir. Tandırbaşının tavanı ise kırman tavandır. Evin cümle kapısının açıldığı sofadan bir kapı ile evin selâmlık bölümüne, diğer bir kapı ile de harem bölümüne geçilir. Giriş katta harem bölümü sofasındaki iki kollu bir ahşap merdivenle üst kata ulaşım sağlanır.

Giriş katta harem bölümü sofasına, dışarıya penceresi olmayan bir oda açılır. Harem sofasından bir kapı ile evin arka bölümünde yer alan çanak çömlek atölyesine geçilir. Bu atölye Abdullah Prut evinin Bayburt evleri arasındaki ayırtkan özelliğinden diğeridir. Atölyede, Bayburt merkez ve köylerinin ihtiyaçlarına cevap verecek kapasitede kiremit, baca,

tandır ve güveç imal edildiği hane halkı tarafından söylenmektedir. Günümüzde ise sadece tandır imal edilmektedir.

Harem sofasındaki iki kollu merdiven ile üst katta küçük bir ek sofaya ulaşılır. Buradan birkaç basamakla harem bölümü üst kat sofasına geçilir. Bu bölümde sofaya bir oda açılır. Odaya giriş kapısı yüklük duvarında ve bir kenardadır. Harem sofası bir kapı ile selâmlık bölümü sofasına açılır. Selâmlık sofasına iki oda açılır. Bu odalardan köşedeki büyük oda başodadır. Pencere duvarı önünde sedir yer alır. Pencere duvarının karşısında bulunan yüklüğün kapakları gri ve kahverengi boyalıdır.

Mekânların tavanı "çıtalı tavan"dır. Odaların kapılarının da yüklük kapakları ile aynı renkte boyandığı görülür. (Rölöve no:3)

CEVRİYE MANGAN EVİ

Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta bulunan ev ikinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Düzgün kesme taşla derzli örülmüş cephe duvarlarını kapı ve pencerelerin etrafındaki taş söveler ile kat silmesi ve köşe taşları süsler. Eve avlu niteliğine bürünmüş bir bahçeden çift kanatlı bir ahşap cümle kapısı ile girilir. Sofanın bir kenarında yer alan helâ sofayı ikiye ayırmıştır. Ön sofaya yerleştirilen oda giriş katın konuk (selâmlık) odasıdır. Bu odanın giriş kapısının arkasında duvar boyunca bir yüklük, pencere duvarında ise oturma amacıyla kullanılan bir makat (sedir) yer alır. Bir ara kapı ile ikinci sofaya geçilir.

Sofanın bir kenarına yerleştirilen ahşap tek kollu bir merdivenle üst kata ulaşılır. Giriş kat sofasında iki oda bulunur. Bu odalardan biri sofaya açılır. Diğer odadan sofaya ulaşılmaz. Bitişiğindeki odaya açılan bir kapısı vardır.

Sofanın dar kenarında yer alan bir ahşap kapı ile yerevine geçilir. Yerevi iki kanatlı bir kapı ile dışarı ile doğrudan ilişki kurar. Bu kapının arkasında; merdivenin karşısındaki duvarda yer aldığı, hane halkı tarafından söylenen ve birkaç basamaklı merdivenle ulaşılan ahşap "seki" ile, "yerevi"nin ayrılmaz ögesi olan "tecir-terek" ve "tandırbaşı"nın, kaldırılarak yerevi günün koşullarına uygun bir mutfağa dönüştürülmüştür. Yerevinin bir kenarındaki iki kollu ahşap merdivenle üst kattaki büyük bir odaya ulaşılır. Bu oda yerevi ile üst kat odaları

arasındaki ilişkiyi sağlayan servis odasıdır. Üst kat sofasına bu servis odasının haricinde dört oda açılır. Bu dört odadan; aralarındaki duvarlarda yer alan birer iki kanatlı ahşap kapı ile birbirlerine geçilir. Sofanın kısa kenarına yerleştirilen odada küçük bir dolap içinde oluşturulmuş banyosu vardır. Servis odasının yanındaki odada duvar boyunca yer alan ahşap işli yüklük nedeniyle odadan sofaya doğrudan geçilen kapı yerleştirilememiştir. Bu odadan iki kanatlı bir ahşap kapı ile bitişiğinde bulunan başodaya geçilir. Başodanın; iki yan duvarına yerleştirilen iki kanatlı birer ahşap kapı ile diğer iki oda ile ilişkisi doğrudan sağlanmıştır. Başodanın dış cephe duvarında demir korkuluklu küçük bir balkon yer alır.

Üst kat sofasının kısa kenarındaki yuvarlak ahşap merdivenle, çatı katına ulaşılır. Bayburt evlerinde köşk katı adı verilen bir küçük sofa ile balkonlu bir odanın yer aldığı kat, bu evde Gümüşhane evlerinin özelliği olan çatı arası kullanımına dönüşmüştür(341).

Çatı katında bir sofa ile sofaya açılan iki oda vardır. Bu odaların ikisi de evin yan cephe duvarında yer alır. Küçük odadan, dış cepheye açılan iki pencere arasındaki iki kanatlı camlı kapıdan demir korkuluklu küçük bir balkona geçilir.

Evin; "yerevi" hariç bütün mekânlarının tavanı "çıtalı tavan"dır. Oda kapıları ve yüklük kapıları aynalıdır. Yerevinin tavanı ahşap kirişlerle geçilmiş "düz tavan"dır. (Rölöve no:1)

EHSAN POLAT EVİ

Ev Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta yer alır. Çevresinde bozulmamış eski doku görülür. İkinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Düzgün kesme taşlardan örülen cephe duvarlarının süsleme ögesini ahşap pencereler ve üst kat pencerelerinin alt ve üstünden geçen ahşap hatıllar oluşturur. Çatı örtüsü metaldir. Evin plan şemasında simetri hakimdir. Öncephede bulunan iki cümle kapısı ile eve girilir. Ev ortasından geçen bir duvarla ikiye ayrılmıştır. Her iki tarafta da sofanın kenarında yer alan birer ahşap merdivenle üst kata ulaşılır. Simetrik plan şeması uygulandığı için bir tarafın tanıtımı diğer taraf için de geçerlidir. Evin ön bölümünde, sofaya açılan oda konuk odasıdır. Odada L şeklinde "makat (sedir)" yer alır. Arka bölümde ise depo işlevi yüklenmiş bir mekân "yerevi"ne açılır.

Simetrik plan şemasının üst katta da uygulandığı görülür. Ahşap birer merdivenle ulaşılan üst kat sofasının önünde iki oda yer alır. Sağ taraftaki odaların herbirinde sofa ile bağlantı kuran birer çift kanatlı aynalı kapı yer alır. Sol tarafta ise üst kat sofasını sokağa bağlayan bir kapı yer alır. Sofaya açılan iki oda da, sofa ile bağlantıyı sağlayan birer çift kanatlı aynalı kapı olduğu gibi, aralarındaki duvarda birbirleriyle bağlantı sağlayan yine çift kanatlı aynalı bir ahşap bulunur. Tavanlar, yerevi hariç diğer mekânlarda "çıtalı tavan"dır. (Rölöve No: 19)

HACI KOCAMAN EVİ

Şingah Mahallesi, Şair Zihni Sokak'ta yer alan ev ön cephede üç katlı, arka cephede ise iki katlıdır. Cephe duvarları düzgün kesme taşlarla örülüdür. Çatı örtüsü metaldir. İkinci grupta topladığımız evlerin özelliklerine sahiptir.

Eve ön cepheden girilir. Dikdörtgen şeklindeki sofanın bir kenarında yer alan iki kollu ahşap bir merdiven ile üst kata ulaşılır. Giriş katta sofaya, depo işlevi yüklenmiş iki mekân açılır. Ayrıca bu iki mekân arasındaki doğrudan ilişki, aralarındaki duvara açılan bir kapı ile sağlanmıştır.

Üst kat sofası; ön cephe duvarına paralel olarak odaların önünde yer alır. Bu kata giriş kattan, sofadaki merdivenle ulaşıldığı gibi evin arka cephesinde ve yan cephesinde sokakla ilişkisini sağlayan birer kapı ile de ulaşılmaktadır. Sofanın uzun kenarında yer alan üç oda evin ön cephesini oluşturur. Diğer uzun kenarında ise üç basamak ile ulaşılan yerevi ile, yerevine birer kapı ile açılan mutfak, helâ ve depo işlevli küçük bir mekân yer alır. Bu katta evin arka cephesinde yer alan sokak kapısından ufak bir sofa aracılığıyla yerevine ulaşılır. Evin yan cephesinde; birkaç basamakla ulaşılan giriş kapısından ise odaların önündeki sofaya ulaşılır. Sofadaki merdiven bu kat ile köşk katı arasındaki bağlantıyı da sağlar. "Köşk katı" merdiven ile ön cephede konumlanan bir oda ve bu odanın arkaya doğru devamında bulunan bir mekândan oluşur (Rölöve no: 22).

ÖMER CAN EVİ

Mehmet Çelebi Mahallesi, Mektep Sokak'ta yer alır. Ev ikinci grupta topladığımız Bayburt evlerinin özelliklerini taşır. İki katlı olup, giriş katı ve üst kat arasında içten bağlantı kurulmamıştır. Giriş ve üst kata ön cepheden giriş verilmiştir. Evin dış cephe duvarları düzgün kesme taştan örülmüştür. Çatı örtüsü metaldir. Giriş kata iki kanatlı bir ahşap kapıdan girilir. Sofa T şeklindedir. Sofanın iki yanında birer oda bulunur. Sofanın solundaki oda konuk odasıdır. Bu katın arka bölümünde yer alan iki odanın arasındaki duvarda odalar arası geçişi sağlayan tek kanatlı bir kapı görülür. Arka bölümdeki küçük oda günümüzde değiştirilerek helâ, banyo ve bu mekânlara geçişi sağlayan bir hole dönüştürülmüştür. Evde "yerevi" yoktur.

Üst kat sofasının sol kısa kenarı sonradan bölünerek depo işlevi yüklenen küçük bir mekân daha oluşturulmuştur. Evin içi oldukça sadedir. Tavanlar ahşap kirişlerle geçilmiş düz tavandır. (Rölöve No: 17)

RIZA SİSNELİ EVİ

Zahit Mahallesi, İki No.lu Erzurum Caddesi üzerinde bulunan evin, diğer evlerden ayırtkan özelliği, yer katını ihtiva etmesidir. İkinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Evin dış cephesi saman kıtıklı çamur sıvalıdır. Yer katı ve giriş katının moloz taşla örüldüğü yer yer dökülen sıvalardan anlaşılır.

Tek kanatlı bir ahşap kapı ile girilen sofaya üç oda birer kapı ile açılır. Odaların pencereleri yan cepheye açılmıştır. Sofa değiştirilerek bir kenarına iki küçük mekânın yerleştirildiği görülür. Sofanın bir kenarında yer alan ve üst katla giriş kat arasındaki ulaşımı sağlayan ahşap merdivenin günümüzde izleri mevcuttur.

Merdiven üst katta hayat adı verilen açık bir mekândadır. Hayatın dış çevresinde ahşap korkuluklar mevcuttur. Hayattan tek kanatlı ahşap bir kapı ile üst kat sofasına geçilir. Sofanın diğer dar kenarında ahşap bir pencere bulunur. Sofanın iki uzun kenarına odalar ve bir mutfak yerleştirilmiştir. Mutfakta; zemini döşemeden mutfak tezgahı yüksekliğinde bir ocak

yer alır. Mutfaktaki bu ocak, evi diğer evlerden ayıran ikinci bir özelliktir. Bu katın iç ve dış duvarları bağdadidir. Ev dış cephe duvarındaki malzeme farklılığı ile Karadeniz Evlerini ve Gümüşhane Evlerini andırır(340).

Yer katına yan cepheden girilir. Bu katta yakacak depoları ve hela yer alır. Sofanın iki depo arasındaki duvarın uzantısıyla bölündüğü görülür. Arkadaki sofa merdivenin kenarında bulunan küçük bir pencere ile aydınlanır. Sofada yer alan merdivenle ulaşılan evin giriş katında; yan cepheye açılan iki oda ile odaların önünde dikdörtgen şeklinde bir sofa yer alır. Evin çatı örtüsü metaldir. Tavanlar ise, ahşap kirişlerle geçilmiş düz tavanlardır. (Rölöve No: 6)

SELAHATTİN ALTUNCU EVİ

Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta yer alan evin dış cephe duvarları düzgün kesme taşlarla örülüdür. İkinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. L şeklindeki giriş kat sofasına evin ön bölümünde, konuk odası (başoda) açılır. Duvar boyunca yer alan yüklüğün kapakları aynalıdır. Sofada ulaşılan yerevinin tandırbaşı tamamen bozularak, günümüz koşullarına uygun mutfağa dönüştürülmüştür. Tandırbaşı bölümüne iki basamaklı bir taş merdivenle ulaşılır. "Yerevi"ni çevreleyen duvarlarda sonradan helâ, banyo ve depo oluşturulduğu görülür. Evin oturduğu arsanın konumu nedeniyle, sofadan yerevine girildikten hemen sonra, bir kaç basamaklı taş merdiven konulmuştur. Yerevine giriş kapısının arkasında, duvara açılan bir niş içinde, sade bir taş sandık şeklinde kurun yerleştirilmiştir. "Kurun"un kapağı ahşaptır. Yerevinde kurunun bulunması, Erzurum evlerinin tandırevi ögelerinin(338) Bayburt evlerinde de görülmesinin işaretidir. Yerevinin (tandırevinin) tavanı kırmandır. L şeklindeki giriş katı sofasının bir kenarında yer alan ahşap bir merdivenden üst kat sofasına ulaşılır.

Üst kat sofası dikdörtgen şeklinde olup, kısa kenarında yer alan bir kapı ile sokağa bağlanır. Diğer kısa kenarında tavandan yere kadar duvar boyunca devam eden yüklüğün, kapakları aynalıdır. Üst kat sofasında yer alan bu yüklük evin, Bayburt evleri arasındaki ayırtkan özelliğidir. Sofaya ön cephedeki üç oda açılır. Baştaki odada pencere duvarı önünde

bulunan makat (sedir) oturmak için yapılmıştır. Bu odada yöreye özgü oldukça işli ahşap bir beşik vardır.

Yerevi hariç, evin diğer mekânları çıtalı tavan, çatısı metal örtülüdür. Evin ön cephesi oldukça sadedir (Rölöve 25).

ŞAHAN HAFIZ EVİ

Ev Şingah Mahallesi, Şair Zihni Sokak'tadır. İki katlıdır. İkinci grupta topladığımız evlerin özelliklerin taşır. Üst kat ve zemin katın girişleri birbirinden ayrılmıştır. Çatısı metal örtülüdür.

Üst kata evin öncephe duvarında yer alan bir merdivenle ulaşılır. Giriş ve üst kat arasındaki iç bağlantı giriş kat mutfağında bulunan iki kollu bir merdiven ile sağlanmıştır.

Tek kanatlı bir cümle kapısı ile girilen giriş katı sofasının iki uzun kenarında birer oda kısa kenarında ise mutfak yer alır. Sofanın sağındaki odadan tandırın bulunduğu mekâna geçilir. Üst katta bu mekânın üzerinde sonradan iki depo ile bir hol oluşturulmuştur. Mutfaktaki ahşap merdiven ile üst katta odaya ulaşılır. Bu katta da giriş katının plan şemasının aynen tekrarlandığı görülür. Giriş ve üst kat sofasında ön cephe duvarına yerleştirilmiş birer helâ yer alır. Evin ahşap işçiliği oldukça sadedir. Evin bütün mekânlarında tavanlar çıtalı tavandır. (Rölöve no: 8)

YUSUF ÖZNUR EVİ

Ev Mehmet Çelebi Mahallesi, Kısa Sokak'ta yer alır. İki katlıdır. İkinci grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Duvarlar, düzgün kesme taştan örülmüştür. Alt ve üst kat ayrımı cephedeki taş silme ile belirginleştirilmiştir. L şeklindeki giriş kat sofasının sağındaki oda evin başodasıdır. Odanın ahşap ögeleri dantel gibi işlenmiştir. (Tavan, pencere aynaları, yüklük) Bu oda ile, Tuzcuzade Mahallesi Akgöz Sokak'ta yeralan Mustafa Narmanlı Evi başodasının ahşap işçiliğinin; kullanılan motiflerden, aynı usta tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Şingah Mahallesi'nde yer alan Hacı Dursun Onatçı Evi'nin tavanları ile kapı

ve pencere aynalarındaki motiflerin de bahsi geçen başodaların motifleriyle benzerlik göstermesi, aynı ustanın bu evin ahşap ögelerini işlediğine işaret eder.

Giriş kat sofasının diğer kenarında bulunan oda ile bu odanın arkaya doğru devamında yer alan oda, aralarındaki duvara açılan bir kapı ile birbirleri ile doğrudan bağlantı kurabilmektedirler. Bu kapının sağında ve solunda öncepheye açılan odaya ait tavandan yere kadar devam eden birer dolap görülür. Arka bölümde yer alan odanın sofa ile bağlantısını sağlayan ayrıca bir kapısı vardır. Giriş katın arka bölümündeki mekânlar bozularak kiler, mutfak, banyo ve helaya dönüştürülmüştür.

Sofanın arka bölümünde yer alan ahşap merdivenle üst kat sofasına ulaşılır. Sofadan birbiri ile bağlantılı iki odaya geçilir. Sofaya açılan odadan küçük bir kapı ile çatı arasına geçilir.

Evin başodası "tekne", diğer mekânların tavanları ise "çıtalı tavan"dır. Mekânların kapıları ise cilalanmış aynalı kapılardır. Çatı örtüsü metaldir. Yonu taştan örülen ön cephe duvarı birinci kat silmesinden itibaren sıvanarak beyaza boyanmıştır. Zemin katın taş örgüsü açıktadır. (Rölöve no: 18)

3.3 ÜÇÜNCÜ GRUP EVLER

HACI DURSUN ONATÇI EVİ

Ev Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta yer alır. İki katlıdır. Selâmlık bölümü cümle kapısı üzerindeki kitabeden 1904 yılında yapıldığı öğrenilmektedir. Üçüncü grupta topladığımız Bayburt evlerinin özelliğini taşır. "Geleneksel Bayburt evlerinin" en güzel örneklerindendir. Evin harem ve selâmlık bölümü vardır. Çift kanatlı sanatkarca işlenmiş bir cümle kapısından selâmlık bölümü sofasına girilir. Sofanın bir kenarında üst katla bağlantıyı sağlayan ahşap tek kollu bir merdiven yer alır. Merdivenin yanında ise helâ bulunur. Sofanın uzun kenarına selâmlık odası yerleştirilmiştir. Odanın tavanı yüklüğü ve pencere pervazlarındaki ahşap işçilik Bayburt evlerindeki iç süslemenin en güzel örneklerindendir.

Sofanın dar kenarındaki kapıdan selâmlık bölümü "yerevi"ne geçilir. Yerevinde tandırbaşı ile tandırbaşının karşısında ise "tekir" görülür. Yerevi bir kapı ile ahır ve merekle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Selâmlık bölümü sofasından harem bölümüne bağlanan kapının kenarında oldukça sade bir taş kurun yer alır.

Selâmlık bölümü sofasından bir kapı ile harem bölümü sofasına geçilir. Sofaya sokaktan tek kanatlı sade ahşap bir kapı ile de girilir. Sofanın bir kenarında ahır, diğer kenarında ise harem bölümü yerievi bulunur. Ayrıca sofanın bir kenarında, selâmlık bölümü tuvaleti bitişiğinde helâ yer alır. Harem bölümü yerevinde selâmlık galerisinin altında, başka hiçbir evde benzeri görülmeyen ahşap dolap yer alır. "Tecir-terek"lerdeki bıçak işçiliği ve tandırbaşının iki cepheli "ocak gaşı" selâmlık korkulukları ile birlikte yer evini süsleyen elemanlardır. Yerevinin bir kenarında bulunan ve yakacak deposu işlevi gören mekânın bir kapı ile doğrudan merekle ilişkisi sağlanmıştır. Yerevindeki tek kollu merdivenlerden selâmlık galerisine çıkılır. Galeriden tek kanatlı bir ahşap kapı ile L şeklindeki harem bölümü sofasına geçilir. Sofanın kısa kenarı evin ön cephe duvarı ile sınırlandırılmıştır. Iki kenarında yer alan odalardan büyüğünde sonradan kaldırıldığı yerindeki izlerden anlaşılan bir yüklük olduğu bilinmektedir. Dış cephe duvarı önünde bir sediri vardır. Odanın; tavanı, pencere pervazları ve odaya giriş kapısı üzerindeki ahşap işçilikler Bayburt evlerinin en güzel örneklerindendir. Sofadan sade bir kapı ile selâmlık bölümü üst kat sofasına geçilir. Burası kahve ocağı işlevini yüklenmiştir. Sofadan oldukça süslü çift kanatlı ahşap bir kapı ile selâmlık odasına geçilir. Oda; yüklüğü, tavanı ve pencereleri ile harem bölümü odası gibi Bayburt Evi'nin en güzel örneklerindendir. Evin çatı örtüsü düz toprak damdır. Evin selâmlık bölümü cephesine çok özen gösterildiği görülür. Katları birbirinden ayıran, üzerinde şeritler yer alan kat silmesi, pencereler ve cümle kapısının taş söveleri ile koç boynuzu şeklindeki tokmağı ve cephedeki frizler ön cepheyi süsleyen elemanlardır. (Rölöve no: 5)

HÜSSAM DEVELİ EVİ

Ev Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta yer alır. İki katlıdır. Cephesi oldukça sadedir. Üst katta bulunan başodanın öncephede yaptığı çıkma dikkat çeker. Evin harem ve selâmlık bölümü vardır. Üçüncü grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Çift kanatlı bir kapı ile girilen sofanın bir kenarında önceden ahır olarak kullanılan bir oda yer alır. Diğer kenarında bulunan tek kanatlı bir ahşap kapı selâmlık bölümü ile bağlantıyı sağlar. Harem bölümü

sofasından bir kapı ile "yerevi"ne geçilir. Sofanın kısa kenarında üst kata bağlantıyı sağlayan ahşap tek kollu merdiven ile yakacak deposuna açılan kapı yer alır. Tandırbaşının ocak gaşı, "tecir - terek"ler ve üst kata bağlantıyı sağlayan ahşap merdiven ve korkulukları, kırman tavan ve selâmlık galerisinin korkulukları "yerevi"nin başlıca süsleme elemanlarıdır. Yerevi ve sofadaki birer merdivenle çıkılabilen üst katta, iki oda selâmlık galerisine açılır. Başodanın önünde selâmlık galerisinden de geçilebilen küçük bir hol bulunur. Bu hole harem bölümü sofasında yer alan merdivenle çıkılır. Holün bir kenarında küçük bir yakacak deposu görülür. Başodaya yüklüğün yer aldığı duvarın orta aksından girilir. Yüklük kapakları aynalıdır. Dış cephe duvarı dışarıya çıkma yaparak başoda cephede belirginleşmiştir. Ön cephe duvarının önünde sediri vardır. Çıkmanın cephe duvarlarına açılan pencerelerle başoda da oldukça ferah bir ortam oluşturulmuştur. Yerevinin tavanı "kırman", diğer mekânların tavanı " çıtalı tavan", çatı örtüsü ise metaldir. (Rölöve no: 7)

İSMAİL ÇİKOT EVİ

Şingah Mahallesi, Tozlu Sokak'ta yer alır. İki katlıdır. Üçüncü grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Giriş katta sofaya birer kapı ile iki oda açılır. Evin arka bölümünde yer alan tandırbaşı diğer Bayburt evlerinde olduğu gibi "yerevi"nin içinde değildir. Yerevinin bitişiğinde ayrı bir mekân halindedir. Yerevinin zemin tandırbaşının zemininden yükseltilmiştir. Kiler ise tandırbaşının kenarında bulunur yer alır. Üst kata sofa ve yerevindeki merdivenlerle ulaşılır. Giriş kattaki sofa ve iki kenarında yer alan odalar bu katta da aynen tekrarlanmıştır. Selâmlık galerisine açılan küçük odada ehram tezgahı yer alır. Bu odanın dış cephe duvarında pencere yoktur. Yerevine bakan bir penceresi vardır. Dış duvarları moloz taşla örülmüştür. Çatı kaplaması metaldir. Yerevi ve "tandırbaşı" "kırman tavan"la örtülüdür. Diğer mekânların tavan örtüsü ise çıtalı tavandır. (Rölöve no:10)

KAVALALILAR EVİ

Ev Zahit Mahallesi, İki No.lu Erzurum Caddesi'nde yer alır. Çevresinde bozulmamış eski doku görülür. Üçüncü grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Giriş katı, üst kat ve köşk katı olmak üzere ön cephede 3 katlı, arka cephede ise iki katlıdır. Giriş katı tamamen taş duvarla örülüdür. Üst katın ön cephe duvarları ile ara duvarları bağdadidir. Evin dış cephesi sıvalıdır. Üst kat, giriş katın üzerinde, ön cephe boyunca dışarıya çıkma yaparak, üst kat

kütlesinin köşelerinde dönen boyalı ahşap malzeme, pencereler ve köşk katı balkonu ile ön cepheye çok zengin bir görünüm kazandırmıştır.

Dikdörtgen şeklindeki giriş katı sofasına iki kanatlı bir cümle kapısı ile girilir. Sofanın bir kenarında yer alan, ilk iki basamağı taş olan ahşap bir merdivenle üst kata ulaşılır. Giriş katı sofasının iki kenarında bulunan odalardan soldaki evin zemin kattaki konuk odasıdır. Konuk odasının ön cepheye açılan iki penceresinin etrafında dönen taş söve, üzerindeki süslemeler ile; giriş katın ön cephesine, sofanın diğer kenarında yer alan ve "yerevi"ne açılan kış odası (harem odası) pencerelerinin, dış cephedeki profilli ahşap pervazları ön cepheye zengin bir görünüm kazandırmıştır. Giriş katındaki konuk odasının pencerelerinin iç pervazlarında görülen kalem işi; evin Bayburt evleri arasındaki ayırtkan özelliğidir. Bu odada yer alan, bir duvar boyunca tavandan yere kadar devam eden yüklük aynalı kapaklarındaki ahşap işçiliği ile dikkat çeker. Evin ikinci bir ayırtkan özelliği ise yüklüğün yer aldığı duvarda, konuk odasının kilerle, dolaylı olarak da "yerevi"ne bağlantısını sağlayan bir kapının bulunmasıdır. Bu kapı "yerevi"nde konuklar için hazırlanan ikramların kilerden, odaya ulaştırılmasını sağlayan, servis kapısı olsa gerektir. Böyle bir kapıya başka hiçbir evin yüklük duvarında rastlanılmamıştır. Sofanın diğer kısa kenarından "yerevi"ne geçilir. Tandırbaşının iki cepheli, kemerli, ahşap "ocak gaşı" tecir- terekler ve üst kata ulaşımı sağlayan ahşap merdiven ve korkuluklar bu mekânı süsleyen elemanlardır. Yerevi evin arka bölümündedir. Kiler ve kış odası adı verilen, genellikle hanımların kullandığı harem odasının açıldığı yerevinden, ahşap bir merdivenle, L şeklindeki selâmlık adı verilen üst kat galerisine ulaşılır. Galerinin çevresinde sade ahşap korkuluk görülür. Galeriye; helâ birkaç basamakla çıkılan ve evin yan cephesinde yer alan bir oda ile üst kat sofası, birer kapı ile açılır. Üst kat sofasına, giriş kat sofasının bir kenarında yer alan ahşap bir merdivenle ulaşılır. Burası evin selâmlık bölümüdür. Üst kat sofasının iki uzun kenarında bulunan iki oda evin selâmlık odalarıdır. Çift kanatlı aynalı birer ahşap kapı ile sofaya bağlanırlar. İki odada da ahşap işçiliği ve renkli camları ile dikkat çeken birer yüklük vardır. Soldaki odanın önünde yeralan balkona kapı ile bağlantı yapılmadığı görülür. Sağdaki odanın dış cepheye yakın duvarında bulunan dolabın ahşap kapağında, yüklükteki ahşap işçilik devam ettirilmiştir. Sofanın öncephe duvarında bir makat (sedir) vardır.

Selâmlıktan (galeriden) bir ahşap merdivenle köşk katına ulaşılır. Köşk katı; bir sofa ile sofanın önünde yer alan bir balkonlu odadan ibarettir. Evin tavanları çıtalı tavandır. Ev

Kültür Bakanlığı'nca istimlâk edilerek Bayburt Müzesi olarak kullanılmak üzere restore edilmektedir (Rölöve no: 23).

NAZIM İŞAŞIR EVİ

Mehmet Çelebi Mahallesi, Saraydüzü Sokak'tadır. Üçüncü grupta topladığımız Bayburt evlerinin özelliklerini taşır. Üst kata ulaşım "yerevi" ve sofadaki ahşap merdivenlerle sağlanır. Çift kanatlı bir cümle kapısıyla girişkat sofasına girilir. Bu katta sofaya bir oda açılır. Üst katta sofa öncephe duvarına paralel konumdadır. Sofaya iki oda açılır. Odalara yüklüğün ortasında yer alan birer kapı ile girilir. Diğer evlerde yüklük duvarına yakın bir kenardan odaya açılan kapı, bu evde yüklüğün ortasındadır. Sofada giriş katı ve bu katı birbirine bağlayan merdivenin haricinde çatıya ulaşımı sağlayan ikinci bir merdiven bulunur. Ev iki katlıdır. Tavanları çıtalı tavan olup, çatı örtüsü metaldir.

Pencere etrafında dönen taş söveler ile ön cephenin iki düşey kenarını oluşturan kesme taşlar ön cepheyi süsleyen elemanlardır. (Rölöve no: 26)

3.4 DÖRDÜNCÜ GRUP EVLER

FEHMİ ARICI EVİ

Zahit Mahallesi, Bahçeli Sokak'ta yer alan ev iki katlı olup dördüncü grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Dış cephe duvarları saman kıtıklı çamurla sıvalıdır. Giriş kata sonradan yapılmış bir merdiven ile ulaşılır. Sofanın iki kenarında birer oda bulunur. Soldaki oda sonradan bölünerek küçük bir mutfak oluşturulduğu görülür. Sofanın kısa kenarından evin arka bölümünde yer alan yakacak deposuna geçilir. Yakacak deposu yan cepheye açılan küçük bir pencere ile aydınlanır. Yakacak deposunun bitişiğinde ahır görülür. Ahırın sokakla doğrudan ilişkisini sağlayan kapısı yan cepheye açılır. Bu katta; ahır ve yakacak deposunun tavanlarının yuvarlak kesitli ahşap kirişlerle örtüldüğü görülür. Evin ön bölümünde yer alan diğer mekânların tavanı ise çıtalı tavandır. Evin alt ve üst katı arasında içten bağlantı kurulmamıştır.

Üst katın girişi yan cephede bulunan merdivenlerle sağlanmıştır. Bu katta cümle kapısı ek sofaya açılır. Ek sofada tek kanatlı bir ahşap kapı ile iç sofaya açılır. İç sofa iki kenarında yer alan iki oda ile birlikte öncephede yer alır. Evin arka bölümünde, odaların devamında, mutfak ve odun deposu oluşturulduğu görülür. Mutfağın bir kapı ile bitişiğindeki odayla doğrudan ilişkisi sağlanmıştır. Her iki katta da evin iç mekânında sadelik egemendir. Üst katta yakacak deposu hariç diğer mekânların tavan örtüsü; çıtalı tavandır. Evin çatı örtüsü metaldir. (Rölöve no: 13)

FEHMİ SEKMENLİ EVİ

Ev Veysel Mahallesi, Issız Sokak'tadır. İki katlıdır. Üst ve alt katı arasındaki bağlantı sofada yer alan merdivenle sağlandığı gibi, her katın dışarıdan ayrı girişleri vardır. Dördüncü grupta topladığımız evlerin özelliklerini taşır. Doğu Karadeniz Bölgesi evlerinin ve Gümüşhane evlerinde uygulanan plan şemasının bu gruptaki evlerde uygulandığı görülür (339). Alt kat kapalı olduğu için girilememiştir. Alt kata ön cepheden girilir. Üst katın cümle kapısı arka cephede yer alır. Desenli demir levha kaplı cümle kapısı, kaplamadaki desen ve kapı tokmağı ile arka cephede dikkat çekicidir. Ev köşe parsele oturduğu için yan ve ön cepheye özen gösterilmiştir. Yan ve ön cepheyi süsleyen elemanlar pencere etrafındaki taş söveler ile iki katı birbirinden ayıran taş silme üzerindeki şeritlerdir. Üst katta, ön ve yan cephenin köşesinde, çatı saçağına yakın bir yerde, mavi çini tabaklarla süsleme yer alır. Çatı örtüsü metaldir. Evin tüm mekânlarında çıtalı tavan görülür. Üst kat ön ve yan cephede sıvanmıştır. Cephe duvarları düzgün kesme taştan örülmüştür. Üst katta; ön cephede yer alan çokgen çıkma, ön cepheye değişik ve oldukça güzel bir görünüm sağlamıştır.

Üst kata; arka cephede yer alan demir levha kaplı cümle kapıdan girilir. L şeklindeki sofaya önde mutfak ve hela açılır. Sofada ilerledikçe sağda alt ve üst katı birbirine, içten bağlayan ahşap merdiven yer alır. Sofanın devamı ön cephede çıkma yapar. Sofanın bu bölümü zeminden yaklaşık bir basamak yükseltilmiş ve camekânlı bir bölme ile sofadan ayrılmıştır. Çıkma pencerelerinin önüne oturma amaçlı bir sedir yerleştirilmiştir. Bu mekânın yöredeki adı divanhanedir. Divanhane ve divanhanenin giyotin pencereleri ile Fehmi Sekmenli Evi; Bayburt evleri arasında tek örnektir.

Evin iç süslemesini, aynalı oda kapıları, çıtalı tavanlar (yörede Rus tavanı adı da verilir) ve ön cephede yer alan iki odadaki yüklükler oluşturur. Ön cephedeki odalardan sağdaki odada sedir, pencere duvarının önünde, yüklük duvarına paralel olarak yer alır. Soldaki odanın yan yola da cephesi olduğundan sedir, ön ve yan cephe duvarı önünde L şeklinde yer alır (Rölöve No:14).

ZÜLKARNİ BOYACI EVİ

Ev Mehmet Çelebi Mahallesi, Akasya Sokak'ta yer alır. İki katlıdır. Evin ortasında yer alan duvar evin ekseni gibidir. Bu duvarın iki tarafında da aynı plan şemasının uygulandığı görülür. Sofa ve iki kenarında birer oda bulunur. Odanın devamında görülen iki kollu ahşap bir merdivenden üst kata çıkılır. Evin arka bölümünde ise ahır ve ahırdan geçebilen bir mereği vardır. Üst katta da aynı plan şemasının devam ettirildiği görülür. Giriş katta yer alan merek ve ahırın üzerine üst katta depo işlevi yüklenmiş mekânlar yerleştirilmiştir. Bu mekânların tavanı; yuvarlak kesitli, ahşap kirişlerle geçilen düz tavanlardır. Evin içi oldukça sadedir. Tavan örtüsü; giriş katta ahır ve merek ile üst katta depo işlevi yüklenmiş mekânlarda yuvarlak kesitli ahşaplarla geçilen düz tavandır. Odalar ve sofalar ise çıtalı tavandır. Çatı örtüsü ise metaldir. Cephe duvarları düzgün kesme taşlarla örülmüştür. Üst katın ön cephe duvarlarında düzgün kesme taşların verevine konularak örüldüğü görülür. Cephe oldukça sadedir. Ev dördüncü grupta topladığımız Bayburt evlerinin özelliklerin taşır. (Rölöve no: 4)

IV. BÖLÜM

4. BAYBURT EVLERİ :

4.1 Konut Alanlarının Mekân Düzenleme İlkeleri

Günümüzde 14 mahalleyi kapsayan Bayburt'ta, Belediye sınırları içinde 200'e yakın geleneksel ev bulunduğu tesbit edilmiştir. XV. yüzyılda kalenin altında, Çoruh Nehri kenarında 1500(342) XVI. yüzyılda (1516'da 559, 1520'de 948, 1530'da 894 hane)(343) XVII. yüzyılda ise 300'ü kale içinde 1000 tanesi de kalenin garb kapısının altında olmak üzere 1300 hane(344) olduğu, H.1305/1887 tarihli Erzurum Vilayeti salnamesinde ise 10363 haneye ulaştığı eldeki verilerinden öğrenilmektedir. Bu yüzyıllardaki konutların sayısal değerleri karşılaştırıldığında,.konut alanlarının özgün durumlarını zamanla yitirdikleri görüşü ortaya çıkmaktadır. Geleneksel konut sayısındaki azalmayı sözlü anlatım ve yazılı kaynaklardan yoğunluğun fazla olduğu Şingah, Zahid, Kadızade, Orta, Taş, Ciğerşin, mahallelerinden; Orta ve Ciğerşin mahallelerinin tamamen yok olmasına, az sayıda konutun yer aldığı mahallelerde ise yeni doku arasında gittikçe yıkılıp yok olmalarına bağlayabiliriz. Bunlardan bazılarının izlerine yeni doku arasında günümüzde sıkça rastlanabilmektir.

Semerciler Caddesi'nin iki kenarında yer alan dükkanların haricinde çarşı çekirdeği düz bir alana yayılmıştır. Çarşı çekirdeğinin devamında oluşan konut dokusunun ise genelde %35-40'a varan eğimli bir araziye yerleştiği görülür. Konut dokusunun en belirgin özelliğini; eğime paralel ve dik yolların iki kenarlarına sıralanan ayrık, bitişik ve birbirine geçmiş evler oluşturur. Bu ev sıraları eğime dik yöndeki basamaklı yollarla birbirlerine bağlanmıştır.

Evlerin %60'ında evin yol ile dolaylı olarak ilişki kurma işlevini yüklenmiş bahçe görülür. Bahçenin sınırlarını oluşturan duvarların yüksekliği bir insan boyundan fazla olup bahçe içindeki faaliyetlerin dışarıdan görülmesini engelleyecek niteliktedir. Bahçelerin alanı 14 m^2 ile 84 m^2 arasında değişmekte olup evler arasında yeşil dokunun hakimiyetini sağlama işlevini yüklenmemiştir. Helâ, çamaşır ve atölye gibi sonradan ilave edilen işlevler ve genişleme ihtiyacı nedeniyle bazı mekânların bahçeye kaydırıldığı görülür. Bu nedenle bahçeler genelde avlu niteliğindedirler.

Arazinin topografik durumuna göre biçimlenmiş, eğime paralel ve dik yolların iki kenarında yer alan evlerle bunların işlevsel ilişkilerinin nitelikleri bu yollara farklı mekânsal nitelikler kazandırmıştır.

Eğime Paralel Yolların Mekânsal Özellikleri :

Arazinin topografik yapısı nedeniyle çizgisel olarak gelişen yerleşme dokusundaki yolların iki ögesinden birini, eğime paralel yollar oluşturur. Bu yolların kenar çizgilerinden birini evlerin ön cepheleri, diğerlerini ise arka cepheleri belirler. Bayburt evlerinde sokak; evlerin çevreyle görsel bağlantısını sağlayan ve evin yönlendirilmesinde etken olan bir dış çevre ögesi niteliğinde değildir. Sokağın ev ile ilişkisi, sadece, evin girişinin sağlandığı önemli bir dış çevre ögesi düzeyindedir.

Eğime paralel yolların kenar çizgilerinden birini, evlerin avlu niteliğindeki bahçesini ve evin avlusunu sokağa (yola) bağlayan özgün kapılar (kanat veya cümle kapıları) ile evlerin ön cepheleri biçimlendirir. Yolun belirtilen yanında yer alan evlerin "alt katları" (giriş katlar) evin yol ile doğrudan ilişkisini sağlarlar. Bu katta, örgütlenmiş mekânlara ait ahşap pencerelerin dizildiği ve evin cümle kapısının yer aldığı taş duvarların sokak dokusu ile bir bütünlük sağladığı gözlemlenir. Alt katın üstünde yer alan birinci kat; bazen düz, hareketsiz bir cephe, bazen de bir açık veya kapalı çıkma ile sokağa taşan ve svüng adı verilen saçaklarla sona erişleriyle sokak slüetine katılırlar. Aynı zamanda evin ana katını oluşturan birinci katın üstünde bazı evlerde balkonlu bir oda ve önündeki küçük sofadan oluşan ikinci bir kat yer alır. Bu kattaki odanın diğer adı gelin (köşk) odasıdır. Bu odanın sokakla ilişkisini sağlayan çok iyi işlenmiş ahşap korkuluk ve ahşap saçakları ile zarif bir görünüme sahip balkonları evin sokak slüetine katılımını tamamlar. Yan yoldan veya ayrık nizamlı evlerde yan cephenin de yoldan algılanabildiği durumlarda ise; metal çatı kaplaması arasından yükselen ikinci katın yan duvarları, bu duvar üzerindeki ahşap pencereler ve ön cephedeki ahşap işçilikli zarif bir balkon bu katın, perspektife katılımını sağlanmaktadır.

Eğime paralel yolların diğer kenarını ise, evlerin yol ile doğrudan ilişkisini sağlayan birinci (anakat) katlarının arka cephesi sınırlar. Genelde kesme taş duvar örgüsünden oluşan ana kat arka cepheleri üzerinde biçimlenen ahşap veya metal kaplı giriş kapıları, bu kapıların

ahşap veya taş söveleri ile kapıların üzerindeki gayet sanatkârca işlenmiş kapı tokmakları ve bazen de servis mekânlarına ait pencerelerde yol silüetine katılırlar.

Bazı evlerde birinci katın üzerinde yer alan ve evin ön cephe yüzeyi ile sınırlanan gelin (köşk-yazlık) odası arka cephede sokak silüetine katkı getirmez.

Yapılan araştırmalar geleneksel Türk şehri sokaklarında, genelde, ağaç olmadığını belirlemiştir(345). Evlerin avlu ve bahçelerinde yer alan yeşiller, avlu veya bahçenin duvarını aşarak sokak görünümüne katılmışlardır. Bayburt evleri bu açıdan ele alındığında; yukarıda da bahsedildiği gibi %60'ında görülen bahçenin; helâ, atölye v.b. genişleme amaçlı bazı mekânların yer aldığı avlu görünümünde olduğu, bu nedenle sokak silüetine, yeşil dokusuyla katılmadığı görülür.

Eğime dik yolların mekânsal özellikleri:

Eğime dik yönde, basamaklı olarak oluşturulan yolların kenar çizgilerini evlerin yan cepheleri ile bazen avlu niteliğindeki bahçe duvarları ve bazen de arka cepheleri oluşturur.

Bu yolları eğime paralel yollardan ayıran özellik her iki kenarında da benzer siluet oluşturan evlerin her katı ile sokak siluetine katılmalarıdır. Ayrıca her katın yol ile doğrudan ilişkisini sağlayan cümle kapısı ve bahçe (kanat-çevirme) kapısı ile genelde düzgün kesme taşlardan, derzsiz olarak örülmüş cephe duvarları ve farklı işlere ayrılmış mekânların farklı pencereleri ile evlerin çevreleriyle bütünleştiği görülür. Cephe duvarları; bazı evlerde ahşap hatıllı moloz taşla, bazılarında ise düzgün yontulmuş, çokgen veya dikdörtgen şeklinde kesilmiş taşlarla örülmüştür.

Bayburt evlerinde kat adedi evin arazideki konumuyla ilintili olarak belirlenmemiştir. Günümüze kadar gelebilmiş evler, bu açıdan incelendiğinde, arazinin hangi noktasına yerleştirilirse yerleştirilsin, evin iki tane tam kata sahip olduğu görülür. Az sayıda evde ise, anakatın (birinci katın) üzerinde, ön cepheden ayrık nizamlı evlerde ise, yan ve ön yoldan algılanabilen, özellikle balkonundaki işli ahşaplarıyla dikkat çeken bir üçüncü kat yer alır. Bu kat, anakatın (birinci katın) tümünü hiçbir zaman kaplamaz.

Köşk katı genellikle ön cephenin orta aksında yer alır. Bu kesim fazla büyük olmayan, dikdörtgen şeklinde bir oda ve iki dar kenarından, dış cephedekinin önünde yer alan balkon ve diğer dar kenarın önünde yer alan küçük bir avludan ibarettir. Çok az sayıdaki evde ise arazinin topografik yapısıyla uyumlu bodrum kata rastlanır. Bodrum katları tümüyle toprağa gömülü değildir. Eğime paralel yolun evin giriş katı kotunda olduğu biçimlenmelerle eğime dik yolları sınırlayan evlerde, arazinin eğimine uygun olarak oluşan bodrum katının, daha çok yakıt (tezek, kerme, odun) deposu, atölye v.b. işlevler için ayrıldığı gözlenmektedir. Ayrıca, bazı evlerde arazinin eğimi doğrultusunda giriş katının, arka cephesinin tamamı ile yan cephesinin bir kısmının toprağa gömülü olduğu görülür.

Genelde iki katlı olan, az sayıda üç katlısına da rastlanabilen Bayburt evlerinde her katın dış çevre ile doğrudan ilişkisi sağlanmıştır. Bu ilişki evin oturduğu arazinin topografyası ve yolun konumuna göre çeşitlilik gösterir. Eğime paralel yolları sınırlayan evlerde yol ile doğrudan ilişki tek kattan sağlanmıştır. Bazı evlerin ise eğime paralel yolu; ön cephede giriş katı ile arka cephede ise ana (birinci) kat ile sınırladığı görülür. Bu katlarda pencerelerin haricinde eve girişi sağlayan birer cümle (giriş) kapısı da yer alır. Bu cümle kapıları katların yol ile doğrudan ilişkisini sağlar. (Tablo 5 ve Şekil 3)

Eğime dik yolları sınırlayan evlerde ise, yol ile doğrudan ilişki, her kattan sağlanabilmiştir. Bu konumdaki evlerde eve giriş, topografyaya bağlı olarak, bodrum kat ve giriş kat veya giriş kat ve ana katta yer alan birer cümle kapısı ile sağlanmıştır. (Tablo 5 ve Şekil 4)

Bu konuda sonuç olarak; Bayburt evlerinde eve her kattan ve yönden girişin sağlanabileceği temel ilke olarak benimsenerek, ana kata arka cepheden, alt katlara ise ön veya yan cepheden giriş sağlandığı görülmektedir. (Tablo 5 ve Şekil 5)

4.2 Bayburt Evlerinin İşlevsel Özellikleri

Bayburt evleri, yapıldıkları dönemde; ailenin günlük yaşantısında tekrarlanan yaşama, üretim ve hizmet eylemleri ile ekonomik ve sosyo-kültürel konumunun belirlediği ilişkilerle yönlenen bir tasarım programı ile inşa edilmişlerdir. Bütün evlerde etkin olduğu gözlenen yaşama eylemleri; oturma, yeme, yatma ve misafir ağırlama ve üretim eylemleri

TABLO 5 BAYBURT EVLERİNDE TOPOĞRAFYAYA BAĞLI OLARAK; EĞİM - YOL - GİRİŞ İLİŞKİLERİ

		EĞİME PARALEL YOL KONUMU		EĞİME DİK YOL KONUMU	
		YOL ÖN CEPHEDE	YOL ARKA CEPHEDE	YOL YAN CEPHEDE	YOL ARKA VEYAN CEPHEDE
		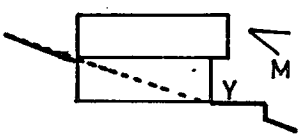	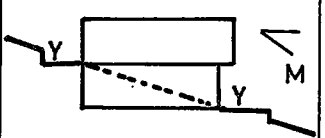	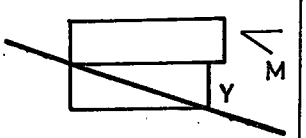	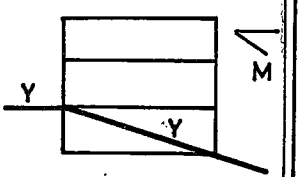
TEK KOTTAN GİRİŞ		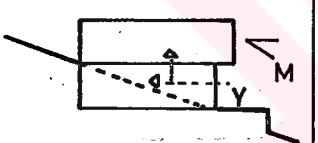	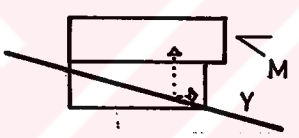		
İKİ KOTTAN GİRİŞ	AYNI YOLDAN	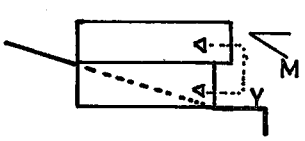			
	FARKLI YOLDAN	KÖŞE PARSEL 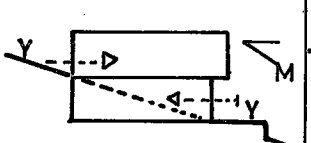	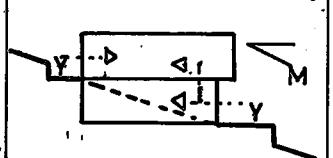	KÖŞE PARSEL 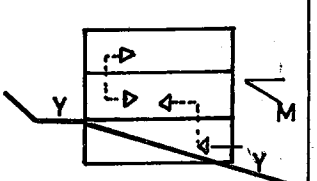	

Y : S M

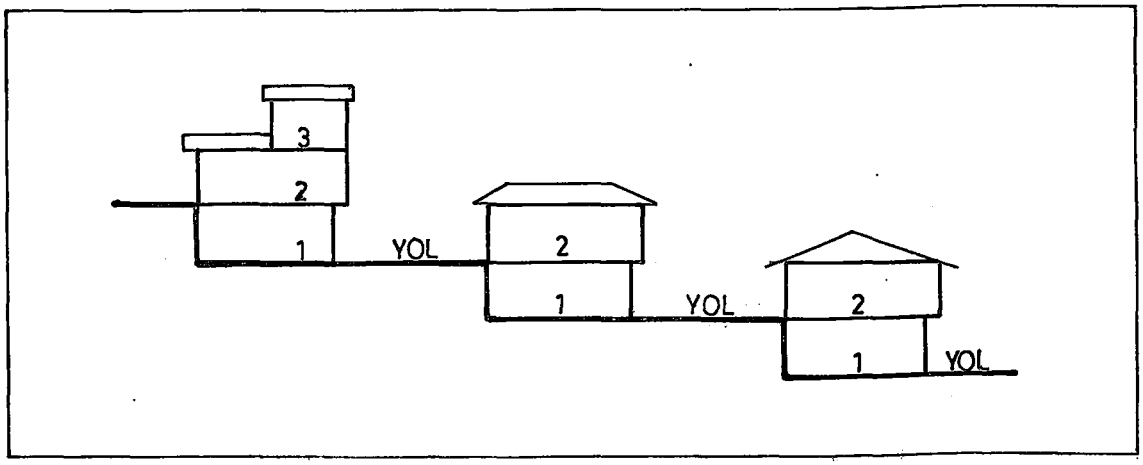

ŞEKİL 3 EĞİME PARELEL YOL EV İLİŞKİSİ

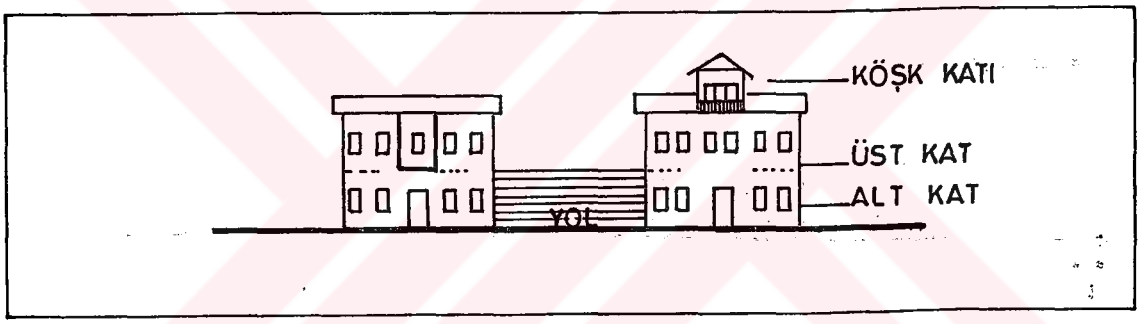

ŞEKİL 4 EĞİME DİK YOL EV İLİŞKİSİ

	GİRİŞ YÖNÜ		
	ÖN CEPHEDEN	ARKA CEPHEDEN	YAN CEPHEDEN
ALT KAT			
ÜST KAT			
YER KATI			

ŞEKİL 5 BAYBURT EVLERİNDE KATLARA GİRİŞ SEÇENEKLERİ

halı, kilim, seccade, ehram dokuma ve bunların dokunmasında kullanılan yünün ip haline getirilmesi, boyanması, nakışlı yün çorap örülmesi, sebze ve meyve yetiştirilmesi, kurutulması ve bunların değerlendirilmesi, hizmet eylemlerini de; hazırlama, yıkama, pişirme, temizlik ve hayvan bakımı ile, bu eylemlerin sürdürüldüğü işlevsel mekânları da oturma ve servis mekânları olarak gruplandırmak olasıdır.

Oturma mekânları; "başodalar" halkın sosyo-kültürel değerlerinin oluşturduğu "selâmlık odaları" ile "yazlık-kışlık odaları" içermektedir.

Servis mekânları ise, "tandır evi-mutfak" ile mevsimlik yiyeceklerin saklandığı "kiler", ailenin kendi tüketimi için beslenen koyun, inek, tavuk, at ve eşek gibi hayvanların barınmasına ayrılan "ahır" ve "samanlık (merek)" ile evin yakıtında kullanılan tezek, kerme ve odunun depolandığı yakacak deposu ve baş odaların bitişiğinde yer alan ve başoda (konuk odası) da oturan misafirlere ikram edilecek çay ve kahvenin hazırlanması için inşa edilmiş ocağın bulunduğu ve konuk odalarına hizmet veren kahve ocağı adı ile anılan oda ve çoğunlukla ehram tezgâhı olmak üzere halı, kilim ve seccade tezgâhlarının bulunduğu ve dokuma işleminin yapıldığı odayı içermektedir.

Bayburt evlerindeki tasarım programının; oturma ve servis mekânlarının bir tek yapı içinde örgütlendiği çözümü seçtiği görülür. Anadolu geleneğinin yarattığı tam işlevsel ev düzeninin özelliklerini Bayburt evlerinde de görmekteyiz. Giriş katta, yaşama ve hizmet eylemlerinin gerektirdiği işlevsel mekânlar (anbarlar, kiler, mutfak, ahır, samanlık, odunluk) birinci katta (üst katta) ise uyuma ve konuk ağırlama (selâmlık odası-Başoda) gibi farklı işlevlere hizmet eden (yüklük, çiçeklik ve gusülhaneyi içeren) dolap ve sediri de ihtiva edebilecek nitelikteki mekânların yer aldığı görülür. Bazı evlerde selâmlık katının üstünde yer alan köşk odası ise, daha çok yaz aylarında, evin gelininin kullanımı için düzenlenmiştir. Bayburt evlerinin katları arasındaki bu örgütlenme düzeninin; geleneksel Türk evlerinin katları arasındaki işlevsel kademelenmeye(346) uyduğu gözlenmektedir. Genellikle, zemin katta servis ve hizmet birimleri, birinci katta ise oturma birimleri yer almaktadır.

Farklı eylemlerin yapıldığı işlevsel mekânları tek bir yapı içinde ve genelde farklı katlara dağıtan bir örgütlenme düzeninin görüldüğü Bayburt evlerinde bu örgütlenmenin oluşumunda rol oynayan birinci etmenin konut dokusunun yer aldığı arazinin topografik

yapısı olduğu gözlenmektedir. Eğimli arazinin sınırlı ve zor koşullarında, çoğunlukla iki, bazen de üç katlı olarak tasarlanan cephe, manzara cephesidir. Genellikle ön cephe olarak tasarlanan bu cephede oturma birimleri, arka cephede ise gerek ışıklandırma, gerek manzara olanağı sınırlı olduğundan servis birimlerinin yer aldığı görülür. Ayrıca, arazinin eğimi evin her katının dış çevreyle doğrudan ilişkisini sağlamıştır.

Bayburt evlerinde geleneksel yaşamın üretim eylemlerini devam ettiren bazı ailelerdeki gözlemlerimiz bizi kesin sonuca götürecek kadar bilgilendirmese de tarihsel süreç içinde tarım ve hayvancılıkla uğraşmayan ailelerin şehir yaşamına yakın bir yaşama biçimlerinin olduğu belirlenebilmektedir. Bazı ailelerin ise, kendi tüketimleri için, evin giriş katı ile doğrudan ilişkili ahırlarda; koyun, inek, at ve eşek besledikleri, koyun ve inekten elde edilen ürünlerin fazlasını ise pazarda sattıkları, evin yakın çevresinde yetişen sebze ve meyveleri ise kurutarak değerlendirdikleri gözlemlenmektedir.

Bayburt evlerinde, hayvancılık ve tarımla ilgili eylemler ile; ehram, kilim, halı, seccade dokuma v.b. ekonomik olgular ve sosyo-kültürel konumun belirlediği yaşam şeklinin yönlendirdiği tasarım programında, genel ve Bayburt geleneklerine göre özelleşmiş mekânların varlığı görülür.

Bazı evlerin giriş (cümle) kapısı doğrudan sokağa açıldığı gibi, bazı evlerin önünde, alanı 14 m^2 ile 84 m^2 arasında değişen, içinde yeşile yer vermeyen, avlu niteliğindeki bahçe yer alır. Evin kendi tüketimi için şehrin yakınlarındaki tarla ve bahçelerde yetişen sebze ve meyvelerin kurutulması değerlendirme sürecinin en önemli bölümünü oluşturur. Evin düz toprak damı ve avlu niteliğindeki bahçesi ise kurutma eylemi için ayrılmıştır.

Bu özelleşmiş mekânlarda, yaz aylarında kurutulan sebze ve meyveler evin kiler bölümünde kışın kullanılmak üzere saklanmaktadır. Ayrıca, tarlalardan elde edilen buğdayın yan ürünlerinden un, bulgur, gendime ve erişte (kesme ev makarnası) tandırbaşının da yer aldığı ve günlük yaşamın sürdürüldüğü mutfaktaki, ahşap, üstten ve önden kapaklı, genelde iki bölümden oluşan ahşap anbarlarda depolanır. Fasulye, nohut v.b. kuru baklagiller ise yine mutfakta, tandır başının bitişiğindeki duvarda yer alan "tecir-tereğin" döşemeden 0,30 m. yükseklikteki en alt bölümünde sıralanmış "zap" ve "tekir" adı verilen küplerde muhafaza

kav lor ve vil

gibi ürünlerden bazıları küplerde, bazıları da bu ürünlerin depolanması için işlenmiş "post" adı verilen koyun ve keçi derisinde muhafaza edilir. Küplerde, postlarda ve tenekelerde tüketilmeye hazır durumdaki bu ürünlerin uzun süre korunması ve depolanması eylemi için özelleşmiş mekân mutfakla doğrudan ilintilenmi° olan "kiler"dir.

Her evde, farklı boyutlarda tasarlanan bu mekânın küçük ve yüksekte yer alan pencereleriyle evin arka cephesinde veya arka cepheye yakın bölümünde konumlandığı gözlenmektedir.

Birinci katta yer alan selâmlık odası ve diğer odalara bazı evlerde (yerevi- tandır evi) sadece mutfakta yer alan bir ahşap merdivenle çıkılan selâmlık galerisinden, bazı evlerde ise sadece evin girişinde yer alan avludaki (sofadaki) bir ahşap merdivenle, bazı evlerde ise mutfak ve evin girişinde yer alan (Sofa) avludaki birer ahşap merdivenle çıkılan birinci kat avlusundan ve selâmlık galerisinden ulaşılır. Bu odalar, işlevleri yönünden ayırıcı özellikler taşıyan mekânlardır. Tek bir yapıda diğer mekânlarla birlikte örgütlenen selâmlık odalarında, diğer mekânlardan yalıtılmasını sağlayacak bir tasarım programının tercih edilmesinin işlevsel farklılaşmadan kaynaklandığı düşünülebilir.

Genelde, hane erkeklerinin iş düzenlerini şehir merkezinde sürdürmeleri, evin hanımı için, dedikodudan uzak, içe dönük bir yaşamın tercih edilmesi ve ailede mahremiyetin önem kazanması, Bayburt evlerinin tasarım programlarına selâmlık odalarını oluşturmaya zorlamıştır. Eve genellikle akşamları gelen erkek misafirin bu odalarda ağırlandığı, öğrenilmektedir. Ek olarak, selâmlık odalarının genellikle büyük boyutlu olmasının çok sayıda konuğun birarada olabilme zorunluluğundan kaynaklandığı, tarihi süreç içinde şehrin erkeklerinin dönüşümlü olarak her gece toplanıp şehrin ve ülkenin sorunlarını konuştukları, geleneksel eğlenceler yaptıkları ve sohbet ettikleri bilinmektedir. Bu odaların; kız isteme, doğum, ölüm, düğün, sünnet gibi önemli olaylara ait törenler için kullanıldığı ve farklı yaşlardaki erkeklerin geleneklere uygun olarak (hiyerarşik oturma düzeni) oturabileceği şekilde donatıldığı da belirmektedir. Bazı evlerde selâmlık odalarının bir avlu, hela ve çay-kahve pişirmede kullanılan bir ocak ve tereği olan ufak bir mutfakla (kahve ocağı) birlikte örgütlenmesi Bayburt evlerinde selâmlık odalarının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kent ekonomisinde önemli yeri olan ehram, halı, kilim ve seccadelerin, evlerde, hanımlar tarafından, tezgâhlarda dokunduğu, bazı gezginlerin seyahatnamelerine konu olabilecek kadar ünlü olduğu (347) ve pazarda çok alıcı bulduğu bilinmektedir. Bu eylemi sürdüren evlerde, dokuma tezgâhlarının konulduğu ve dokumanın yapıldığı bir oda yer alır. Bu odanın bazı evlerde harem bölümünde, giriş katta, mutfağa açılan bir mekân olduğu, bazı evlerde ise, yine evin harem bölümüyle doğrudan ilişkili, selâmlık galerisine açılan bir mekân olduğu gözlemlenmektedir.

Bayburt Evi'nde en önemli işlevi (mutfak-tandırevi) "yerevi" yüklenmiştir. Bu mekânın büyüklüğü yüklendiği işlevle ilintili olarak evin harem bölümünde yer alan bir iç sofa olmak durumundadır. Harem bölümündeki bütün mekânlar tandıreviyle (yereviyle) doğrudan ilişkili olup, bu mekân evin günlük yaşamına cevap verecek kapasitededir. Bazı yerevlerinde tandırbaşının yakınında yer alan, bir kaç basamakla çıkılabilen ve etrafı korkulukla çevrilmiş "sekiler", evin günlük bayan misafirlerinin ağırlandığı "yerevi"nin özel bir bölümüdür. "Yerevi"nin önemli bir bölümünü oluşturan tandırbaşının da; "tandırbaşı iskemlesi" adı verilen küçük bir masanın etrafında evin günlük bayan misafirlerinin ağırlanması, akşamları ise ev halkının bir araya gelip oturma ve ısınması işlevlerini yüklenmiş, özel bir mekân niteliği taşıdığı belirlenmektedir (Bkz. Bayburt evlerinin işlev şeması).

Bayburt evlerinde işlevlerine göre özelleşmiş mekânların yanısıra, iklimin özelleştirdiği mekânlara da rastlanmaktadır. Bu mekânlar yazlık ve kışlık odalardır. Kışlık odalar evin yerevi- mutfağına doğrudan veya kolaylıkla ulaşılabilecek bölümünde yer alır. Kışın, misafirlerin ağırlandığı oda; evin giriş avlusunda yer alan ve bu avludan geçilebilen oda ile tandıreviyle (mutfakla) aynı katta yer alır. Kışın bu odalar oturma ve yatma işlevini yüklenmiştir.

Tarihi süreç içinde Bayburt evlerinin mekân kullanımını yönlendiren bir çok eylemin terkedildiği, değiştiği veya başka mekânlara taşındığı görülmektedir. Günlük ev işlerinin fazla değişmeden sürdürüldüğü, ancak bu günlük işlerde artık teknolojik gelişmelerden elde edilen makinalardan yararlanılarak, bu eylemlerin gerektirdiği sürenin oldukça azaldığı, bu nedenle

BAYBURT EVLERİNİN İŞLEV ŞEMASI

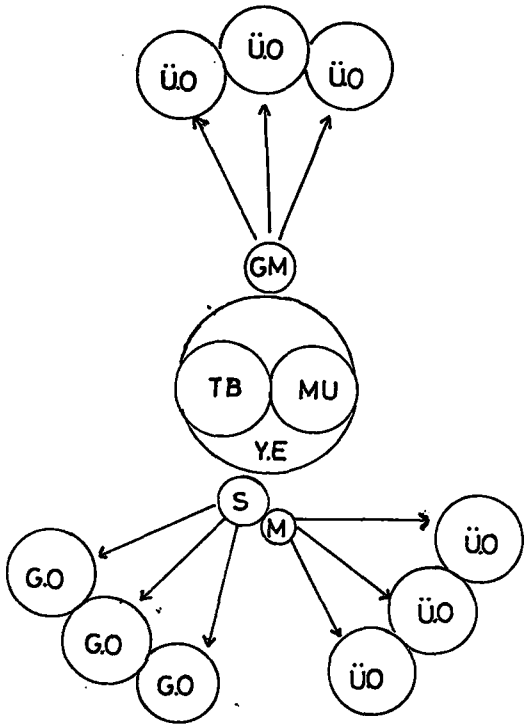

SAF TİP T1

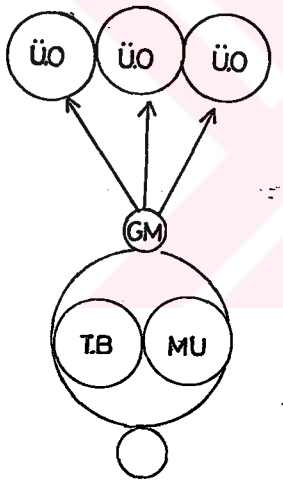

EVRİMSEL TİP T2

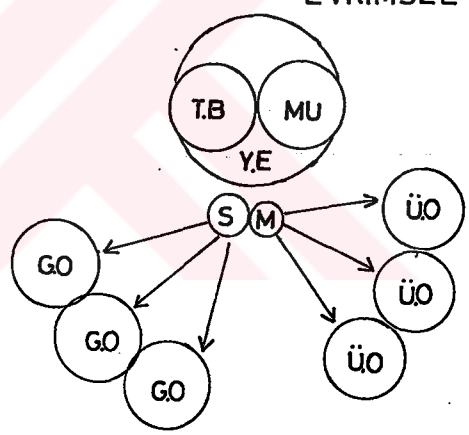

EKLEŞİK T3

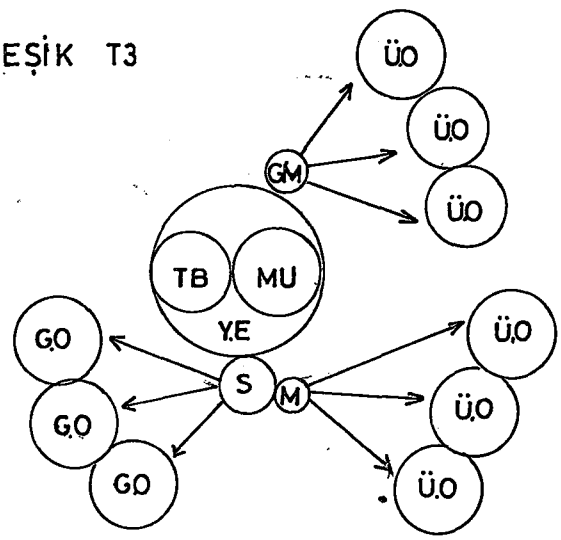

KARNIYARIK T4

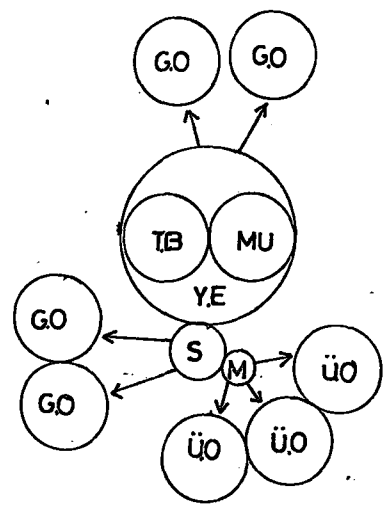

Y.E: YER EVİ, S: SOFA, M: SOFA MERDİVENİ, G.O: GİRİŞ KAT ODASI,

de bir çok mekânın geçmişteki işlevlerinden farklı kullanımlara ayrılma zorunluluğunun doğduğu görülmektedir.

Yüzyıllar boyu göç veren Bayburt'ta azalan nüfustan kaynaklanan sosyal yaşamdaki farklılaşma evlerin mekânlarının da farklı biçimlerde kullanılmasını gerektirmiştir.

Çekirdek ailenin kullanımına cevap verecek bir tasarım programı ile örgütlenen mekânlardan oluşturulan ev; günümüzde, sadece içinde barınan yaşlı bir erkek ve bayanın kullanımına ayrıldığından, bu iki insanın günlük eylemleri için gerekli olmayan bazı mekânları içerir hale gelmiştir. Bu nedenle katları birbirine bağlayan ahşap merdivenin işlev dışı bırakılmasıyla en az iki ailenin kullanımına ayrılarak değerlendirilmiştir.

Bazı evlerde ise çekirdek ailenin sadece büyüklerinin yaşadığı görülmektedir. Bu tür kullanımda ise sosyal yaşama önem verilerek oluşturulan selâmlık odaları ve diğer mekânlardan bazılarının eski işlevlerini yitirdikleri ve yeni işlev de verilmeyerek boş bırakıldıkları görülmektedir. Ayrıca bir çok evin de sahibinin şehirden göç etmesi nedeniyle başkasının kullanımına verilmediği kapalı tutularak , özgün değerlerinin korunmasına çalışıldığı gözlemlenmektedir.

4.3. Bayburt Evlerinin Biçimsel Özellikleri:

4.3.1. Tasarımı Yönlendiren Genel İlkeler ve Plan Örgütlenmesi :

Geleneksel Türk evlerinin yerleştiği parsellerin boyutları ve şekilleri birbirlerinden farklı olduğundan evlerin zemin katları, yerleştikleri arazinin özelliklerine bağlı olarak biçimlenmiştir. Bu nedenle geleneksel Türk evlerinde plan tipoloji; servis alanlarını içeren zemin kata göre değil iki katlı evlerde zeminin üstündeki katın ikiden fazla katlı evlerde ise en üst katın mekân örgütlenmesine göre değerlendirilmektedir(347).

Bayburt evlerini bazılarının duvarlarında yer alan tarihlere dayanarak, en çok 157 yıl öncesine götürebilmekteyiz. Ortalama bir buçuk yüzyıllık bu evlerin plan tipolojisi yapılırken ençok evin sokakla doğrudan ilişkisini sağlayan zemin kata bakılmalıdır.

Çünkü bazen birinci kat da evin sokakla ilişkisine göre zemin kat konumuna bürünmektedir. Katlar yöre halkı tarafından alt kat ve üst kat ; köşk odasının bulunduğu evler de ise köşk katı olarak tanımlanmaktadır.Geleneksel Türk evinin iç sofalı plan tipinin mekân düzenlenmesi Bayburt evlerinde de görülür. Ancak, bu evlerin tipolojisinde en önemli etkenin tandırevi (yerevi-mutfak) olduğu unutulmamalıdır. Genellikle arazinin eğimine paralel ve dik olarak yerleştikleri gözlenen evlerde, Çoruh Nehri'nin sağladığı manzaraya yönelme isteğinin hakim olduğu gözlenir. Bayburt evlerinin plan tipolojisi; evin arka cephesinde yer alan tandırevi-(yerevi) ve yerevine açılan galerinin varlığı ile üst kat merdiveninin konumuna göre dört grupta toplanabilir(348).

I. "GALERİLİ TİP" olarak adlandırılabileceğimiz bu grup iç sofalı plan tipinin mekân düzenleme ilkeleri doğrultusunda, alt katta evin girişindeki avlu (sofa) ve bu avlunun etrafında yer alan odalar ile (yerevi) tandır evinin, üst kat ise tandır evinden ahşap bir merdivenle çıkılan ve selâmlık adı verilen bir galeri ile bu galeriye açılan odaların örgütlenmesiyle biçimlenen ev tipidir.

II. İkinci tipe "GALERİSİZ EVLER" yerleştirilebilir. Galerili evlerin biraz daha gelişmiş tipidir. Alt kat, eve giriş kapısının açıldığı avlu (sofa) ile bu avlu etrafında yer alan odalar ve (yerevi) tandırevinden ibarettir. Birinci tipte toplanan evlerden farkı tandırevinden üst kata çıkılan ahşap merdivenin bu mekândan kaldırılarak giriş avlusuna yerleştirilmesidir. Üst kat ise giriş avlusunun üstünde yer alan üst kat avlusu (sofa) ile bu avlu etrafında yer alan odaların örgütlenmesinden oluşmuştur.

III. Üçüncü Plan tipi; birinci plan tipindeki "GALERİLİ" evler ile ikinci plan tipindeki "GALERİSİZ" evlerin birleştirilmiş şeklidir. Eve giriş avlusu ve etrafında yer alan odalar ile tandır evinin örgütlenmesinden oluşan alt kattan üst kata; giriş avlusu ve tandırevinde yer alan birer ahşap merdivenlerle sağlanır. Tandırevindeki ahşap merdivenlerle selâmlık denen galeriye çıkılır. Üst kattaki odaların bir kısmı, giriş avlusundan bir merdivenle çıkılan üst kat avlusunun etrafında yer alır. Bazıları da selâmlık galerisine açılır. Galerinin üst kat avlusuna, bir kapı ile bağlanıldığı görülür. Bu nedenle üçüncü plan tipindeki evlere "EKLEŞİK PLAN TİPİ" veya "KARMA PLAN TİPİ" de denilebilir.

IV. Dördüncü plan tipi ise "KARNIYARIK PLAN TİPİ"dir. Bu plan tipinde alt kat ve üst kat planları bir avlu ile bu avlu etrafında yer alan odalar ve bu katları birbirine bağlayan avlunun bir kenarındaki ahşap merdivenlerden oluşur (Bkz. Bayburt evleri plan tipolojisi).

Bu dört grupta topladığımız evlerin hepsinin de "iç sofalı" plan tipinin mekân düzenleme ilkeleri doğrultusunda düzenlendiği gözlenmiştir .

Eğime paralel veya dik yollarla bağlantılı olan Bayburt evlerinde; ön cephenin genişliği, avlunun odalarla veya bazen avlunun devamının, bazen de bir odanın uzantısının cephede oluşturduğu çıkmanın diğer mekânlarla ilişkisinin, odaların işlevsel özellikleri, örgütlenme düzenleri ve servis mekânları ilişkilerinin iç sofalı plan tipinin tasarım ilkelerini değiştirmediği söylenebilir.

Bayburt yerleşmesindeki evlerden %35-40'a varan eğimli araziye oturanlar yatayda fazla yayılmayıp, düşeyde yükselen, katlı yapı tasarımına yönelmişlerdir. Evlerin tümünde "sofa" evin diğer mekânlarının bahçe ve sokak ile doğrudan ilişki kurabilecekleri şekilde örgütlenmelerini sağlayan birer ögedir. Evlerde kayıp alan en aza indirgenmiş kullanılabilir alanlar çoğaltılmıştır. Bayburt evlerinde, iç sofalı plan şemasının uygulanmasında ise bölgeyi etkisi altına alan çok sert iklim koşulları ile arazinin topografyasının, rasyonel biçimi de, iklim koşulları dikkate alınarak kullanıldığı görülmektedir.

Bayburt evlerinde farklı katlarda yer alan ve iç sofalı plan şemasının tasarım ilkeleri doğrultusunda örgütlenen mekânların biçimsel ilişkilerinde topografya ve manzaranın etkinliği dikkati çekmektedir. Evlerin oturma birimlerinin şehrin ortasından geçen Çoruh Nehri'nin oluşturduğu manzaraya yöneldikleri görülür. Bu nedenle evlerde tek yönlü cephe anlayışı egemen olmuştur. Bu da Ortaçağ geleneksel mimarlık anlayışının, bu süreçte de sürdüğüne bir kanıttır.

Arka cephe ise; bazı evlerde tamamen toprağa gömülü olup bir istinat duvarı durumundadır. Bu tip evlerde evin düz toprak damı arka yolla aynı kottadır. Arka cephelerde kısmen toprağa gömülü ve üzerinde bir kaç adet küçük servis penceresinin yer aldığı görülür.

BAYBURT EVLERİ PLAN TİPOLOJİSİ

GALERİLİ (T1)

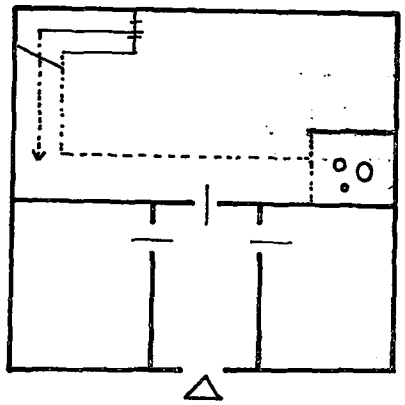

GİRİŞ KATI

GALERİSİZ (T2)

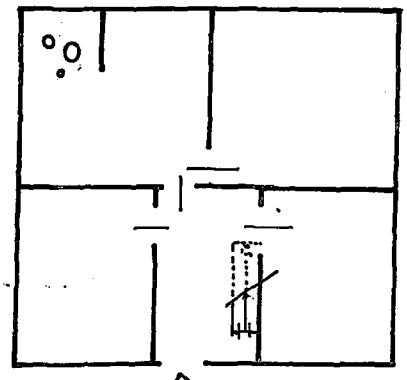

GİRİŞ KATI

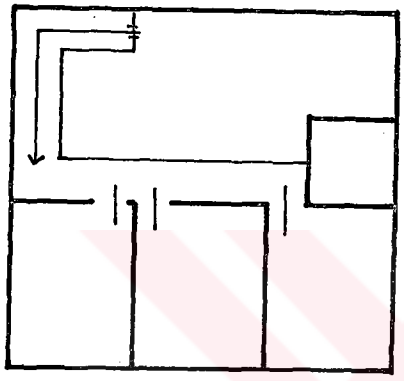

ÜST KAT

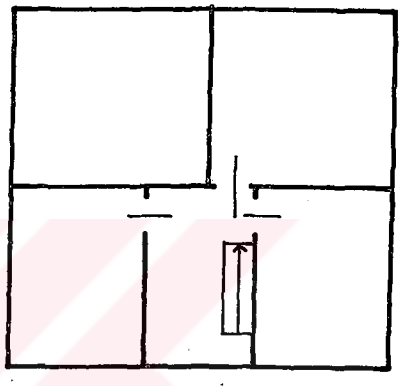

ÜST KAT

EKLEŞİK TİP (T3)

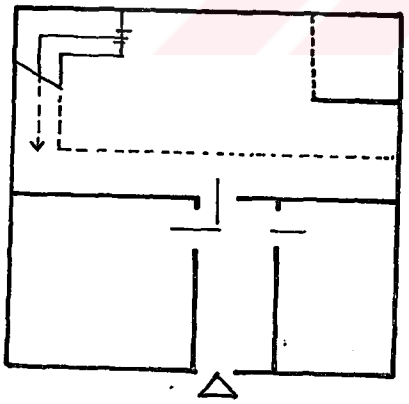

GİRİŞ KATI

KARNIYARIK (T4)

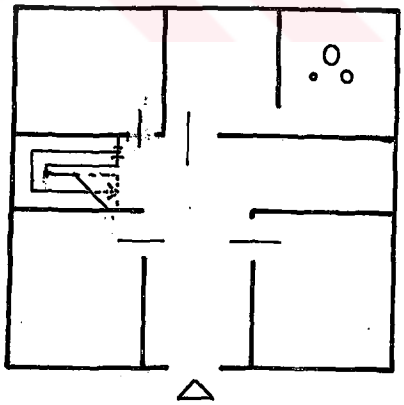

GİRİŞ KATI

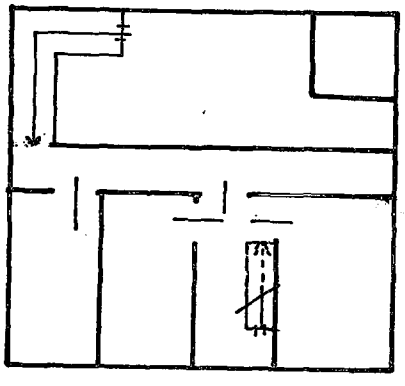

ÜST KAT

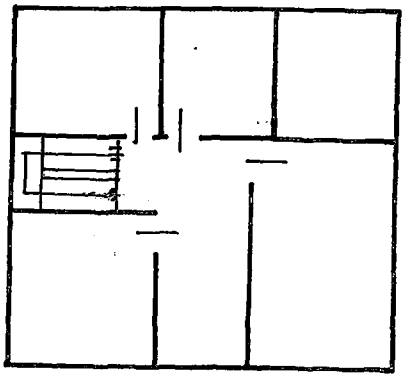

ÜST KAT

Bu cephenin, diğerlerine göre daha az önemli olan odalarla servis mekânlarına ayrıldığı, yan cephenin ise öneminin azaldığı, köşe parsele oturan bazı evlerde ise odanın bir kenarının sınırlandığı, giderek yan cepheye ve ön cepheye pencerelerle açıldığı görülmektedir.

Bayburt evlerinde iç sofalı plan şemasının özgün biçimini meydana getiren başlıca ögelerin ortadaki avlu (iç sofa), avlunun iki kenarında (evin ön cephesini sınırlayan odalar) yer alan genel ve özelleşmiş mekânlar, arka ve yan cepheyi sınırlayan servis mekânları ve birkaç evde ise sofanın uzantısının ön cephede oluşturduğu çıkmayı içeren oturma mekânı ile biçimlendiği saptanmaktadır.

Bayburt evlerinde, kat planlarının içerdiği mekânların biçimsel örgütlenmesinde, modüler bir sistemin kullanılmadığı, sadece, bazı evlerde alt ve üst katta avlunun iki kenarında yer alan cephenin sınırladığı odaların genişliklerinin aynı olduğu, avlunun boyuna ekseninin doğusunda ve batısında simetrinin hakim olduğu gözlenmektedir. Çıkmalı evlerde ise çıkmanın doğusunda ve batısındaki mekânların dış cephede aynı boyutlarda olduğu söylenebilir.

Evlerin cepheleri ile pencerelerinde bazı oranların varlığından sözedilebilir. Cephelerin eni ile boyu arasındaki oranın 3/2, pencere boşluklarının eni ile boyu arasındaki oranın ise 1/1 ve 1/2 olduğu, bu oranlardan 1/1'in sayısal değerinin 0,3/0,3 m, 0,4/0,4 m, 0,5/0,5 m ile 1/2'nin ise 0,7/1,40 m olduğu rölövesi çıkarılan evlerden tesbit edilmiştir. Üst katlardaki ışıklandırmanın giriş katların ışıklandırılmasından çok fazla olduğu, pencere sövelerinde ise taş veya ahşap malzeme kullanıldığı ve bazı evlerde de sövelerin taşıyıcı öge olarak yer aldığı, bu nedenle bazı evlerin cephelerinde ahşap sövelerin aynı zamanda hatıl olarak görev yaptığı ve bu çözümün gereği olarak da kilit taşının kullanıldığı görülür. Pencereler için çoğunlukla güney ve batı cepheleri tercih edilmiştir. Evlerin cümle (giriş) kapısının ise binanın ya simetri ekseni üzerinde ya da simetri ekseninin doğusunda yer aldığı iki oda ve aradaki avludan (sofa) meydana gelen ve simetrik mekân düzeninin hakim olduğu, ana cephenin de pencere ve cümle kapısının konumuyla ilişkili olarak, genelde batı ve güney yönlerinde biçimlendiği gözlemlenmektedir. Ayrıca bazı evlerin cephelerinde saptanan genişlemenin, bu genişlemeyle ilişkili olarak her katta yer alan mekânların sayısındaki artışı işlevsel farklılaşmanın, evlerin plan tipolojik gelişmesinin sonucu olmadığı, sadece evin

sahibinin sosyal statüsünün ve ekonomik gücünün göstergesi olduğu söylenebilir. Şu da belirtilmelidirki cephelerde ileri-geri oynamalarına çok az rastlanmaktadır.

4.3.2. Tasarım Ögeleri

Bayburt evlerinde, geleneksel Türk evi plan tiplerinden iç sofalı plan tipinin, arazinin topoğrafyası, peyzaj ve iklim koşullarına bağımlı olarak uygulandığı, tasarım programı ve katlar arasındaki işlevsel kademelenmenin önceden belirlendiği, bitmiş, net dikdörtgen mekânlardan oluştuğu gözlemlenmektedir.

Plan şemasının içerdiği mekânlar; işlevlerinden başka, her kat planını doğrudan etkileyen manzara ve arazinin topografik yapısı gibi doğal dış çevre ögeleri ile sağlanan doğrudan ilişkileri düzeyinde önem kazanırlar.

4.3.2.1. Sofa (Avlu-Aralık)

Bayburt evlerinde avlu olarak adlandırılan sofa; zemin katta odalar, yerevi (mutfak) ve bazen de ahırın, üst katta ise odaların doğrudan açıldığı bir geçit yeri ve ortak kullanım mekânıdır. Sofa, katların dış çevre ile doğrudan ilişkisini sağladığı gibi, evin biçiminin belirlenmesinde de en önemli etkendir. Geleneksel Türk evinin ögelerinden biri olan avlunun yapı içinde kullanılmasının bir anlatımı olan sofa, Bayburt evlerinde, iklimin de etkisiyle, küçülerek, bir geçit yeri haline gelmiştir.

Geçit ögesi işlevini aşan boyutları, sokağın kaplaması ile aynı olan döşeme kaplaması ve bazı evlerde dış cephe duvarının önünde yer alan sedirli üst kat sofaları evin içi ile dışı arasında doğal bir bütünlük sağlar. Bayburt evlerinde sofanın yüklendiği işlevleri üst katta avlu, alt katta ise tandırevi-yerevi yüklenmiştir. Sofanın, evin tasarım programı oluşturulduğunda katların planlanmasının temel bileşeni olduğu gözlenir.

Ayrıca evin her katta dış çevre (doğa) ile doğrudan ilişki kurabilmesi, özellikle üst katın doğrudan dış çevre ile ilişkili olmasına bağlı olarak, girişin; sofanın planlamadaki konumunun belirleyicisi olduğu ve iç sofanın üst katın planlanmasındaki özgün çözümünün sofanın kısa kenarı veya evin arka cephesinde yer alan girişe bağlı olarak ön cepheye dik biçimde konumlandığı belirlenmektedir. Bazı evlerin üst katlarında yer alan, arka cepheden

giriş yapılmayan durumlarda, özellikle eğime paralel yolun alt kat kotunda olduğu, biçimlenmelerle sofanın ön cepheye dik konumu korunmak şartıyla giriş ile ilişkisinin bir koridor veya ek sofa aracılığıyla kurulduğu görülür.

Üst katlarda, genelde, arka cepheden bazen de yan cepheden girişin sağlandığı çözümlemelerde ve eğime paralel yolun alt kat kotunda olduğu biçimlenmelerde sofanın alt katta, ön cepheye dik, üst katta ise ön cepheye paralel veya dik konumda biçimlendiği gözlemlenmektedir. Yan cepheden girişin sağlandığı evlerde sofanın ön cepheye paralel biçimlendiği gözlenmektedir. Bu tür çözümlemeye genellikle ön cephe genişliği sınırlı ve küçük alanlı evlerde rastlanılır.

Büyük konaklarda ise harem ve selâmlık bölümleri arasındaki ilişkinin sofa aracılığıyla kurulduğu, bazılarında "yerevi"nden bir ahşap merdivenle ulaşılan, bir tarafı oda duvarları ile sınırlanmış diğer tarafı ise tandır evine açılan selâmlık koridorundan bir kapı ile selâmlık sofasına geçildiği, bazılarında da harem bölümünde yer alan sofadan bir kapı ile selâmlık sofasına geçildiği görülür. Bu tip konaklarda, selâmlık sofası ile mutfak işlevini yüklenen tandırevi-yerevi arasındaki ilişki doğrudan olmayıp, harem bölümü sofası aracılığıyla kurulabildiğinden, selâmlık sofasının bir servis mekânı niteliğine büründüğü ve servis ögeleriyle donatıldığı gözlenir. Dış cephe duvarı önünde sedir, duvarlardan birinde, yerden 1.00 m. yükseklikte kahve ocağı ile ocağın iki yanında küçük duvar dolabı ve sedirin karşısındaki duvarda ise iki bölümlü, evin selâmlık bölümü için kullanılacak tabak, bardak, tas, sini vb. mutfak malzemelerinin dizildiği "tecir- terek" yer alır (örnek:Hacı Dursun ONATÇI evi).

Bayburt evlerinde, tandırevinin (yerinin) üzerine kat çıkılmadığından, üst kat odalarının tek cepheye veya L şeklinde iki cepheye yerleştirildiği gözlenir. Bu tür biçimlenmelerde sofalar odaların arkasında yer alırlar.

Alt kat sofasından üst kat sofasına, sofanın bir kenarında yer alan, genelde ahşap, tek kollu merdivenle ulaşılır. Ancak bazı evlerde bu ahşap merdivenin ilk iki basamağının taş olduğu görülür (örnek:Şaban CİBALİ Evinin yerevi merdiveni, Hacı Dursun ONATÇI Evi'nin selâmlık sofası merdiveni, KAVALALILAR Evi'nin sofa merdiveni).

Sofanın ön cepheye dik konumda biçimlendiği bazı evlerde ise ahşap merdiven çift kolludur. (örnek: Nazım İŞAŞIR Evi, Fehmi SEKMENLİ Evi). Çift kollu merdivenin sofada, genellikle iki mekân arasına yerleştirildiği gözlenir. Merdiveni sınırlayan duvarlardan biri yerevi ile sofanın diğeri ise sofaya açılan odalardan birinin duvarıdır.

Bayburt evlerinde sofalar alt katta, eve giriş kapısının (cümle kapısının) üstünde yer alan küçük pencerelerle, üst katta ise (ön cepheye) aynı cepheye açılan odaların pencereleri ile aynı boyut ve biçimdeki bir pencere aracılığıyla aydınlanırlar.

Bazı evlerde üst kat sofaları ön cephede bir cumba oluşturarak sona ererler. Bu cumbanın bazen dikdörtgen şeklinde olduğu, bazı evlerde ise çokgen şeklinde olduğu gözlenir. Bu cumbaların dış cephe duvarlarına (ön ve yan ceplerine) pencere yerleştirilmiştir.

Bazı evlerin alt katında, sofadan, bir kapı ile yer evine geçilir. Üst katta ise, yerevi-sofa ilişkisinin, yerevinden bazen tek kollu, bazen de çift kollu ahşap merdivenle ulaşılan selâmlık galerisinde sofaya açılan bir kapı ile sağlandığından evlerin bu biçimlenme şeklinde, üst ve alt kat sofaları arasında birer geçit yeri niteliğinde kurulduğu görülür. Bu planlama şeklinde sofaya doğrudan açılan odalara servis, yerevinden (tanırevinden) yapılır.

Sofaların dikdörtgen veya kare planlı olabildiği, ancak, evin tasarımına bağlı olarak L veya T şeklinde olduğu da görülmektedir (Örnek:Yusuf ÖZNUR Evi'nde sofa T şeklinde, Hacı Dursun ONATÇI Evi harem bölümü üst kat sofası ile Selahattin ALTUNCU Evi giriş sofası L şeklindedir).

Bayburt evlerinde sofalar, iklim koşullarına bağlı olarak, birer geçit niteliğinde oldukları gibi, bazen de oturulan, kahve pişirilen ve odalar arasında, kullanılan "orta mekânlardır." Ancak, Türk evi plan tipleri arasında " iç sofalı plan tipi"ne giren "Bayburt evleri"nden bazılarının plan şeması incelendiğinde sofanın dış sofa konumunda olduğu görülür. Evin yapılanma koşulları doğrultusunda biçimlenen bu tip sofaların, sağır cephe duvarları ve mekân özellikleri dikkate alındığında ise dış sofa kimliğinde olmadıkları görülür.

4.3.2.2. Tandırevi-Yerevi-Mutfak

Tandırevi-yerevi; geleneksel Bayburt evinin çok önemli bir ögesi olup, tasarım programında, evin diğer mekânlarının, çok amaçlı yaşama bölümü olan bu mekân çevresinde örgütlendiği gözlenir. Evin harem bölümünde yer alan bir iç sofa durumunda olup, harem bölümündeki bütün mekânlar onunla doğrudan ilişkilidir. Yerevine bazen doğrudan, bazen de bir iç sofa aracılığıyla ulaşılır.

Geleneksel Erzurum evlerinde "tandırevi" olarak anılan bu mekân, Bayburt evlerinde "yerevi" veya "ev" olarak adlandırılmıştır. "Geleneksel Bayburt evlerinde" yıkama, hazırlama, pişirme, saklama, oturma, dinlenme ve gerektiğinde evin hanımının misafirlerinin ağırlanması v.b. işlevleri yüklenen ve giderek evin günlük kullanımına ayrılan bu mekân; giriş katında ve evin manzara yönüyle ters konumdaki arka bölümünde; sağ veya sol yanda, bazen de ortada yer alabilir. Tandırevleri işlevleri bakımından Kayseri evlerinin "toğana" Avanos evlerinin ise "Tofana" adı verilen kışlık mutfağıyla benzerlik gösterir. Toğana da tandır genellikle ortada yer alır.

Bayburt evlerinde tandırevi(yerevinin) konumu, üst kattaki odaların yönlenişini etkiler. Evin oturduğu arazinin topografik yapısına bağlı alarak tandırevi (yerevi)nin taştan yapılmış dış cephe duvarları, bazen tamamen toprağa gömülüdür. Düz araziye oturtulmuş evlerde ise bu duvarlar açıktadır. Yerevinin vazgeçilmez donatısı, etin parçalanmasında ve kıyma haline getirilmesinde kullanılan ahşap et kütüğü, satır ve ahşap hamur teknesidir.

Yerevine giriş kapısının karşısındaki duvarın iki yan köşesinde, yerevinin en önemli bölümü olan tandırbaşı (aşhane) yer alır.

4.3.2.2.1. Tandırbaşı

Tandırbaşı, yerevinin konumuna göre, bir veya iki yayvan, ahşap kemerle cephelendirilmiştir. Kemerleri yerden yaklaşık olarak 2.00 m. yükseklikteki ahşap direkler taşır. Bu direkler ve kemerler çok sade olabileceği gibi bazı evlerde çok sanatkârca işlenmiş de olabilmektedir. Tandırbaşını cephelendiren ahşap kemere halk arasında "ocak gaşı" denir. Bu kemer Erzurum evlerinde de aynı isimle anılır(351)."Ocak gaşı"nın üzerinde genelde dışa

taşan bir silme bulunur. Bu silmenin üzerine sini, lenger v.b. bakır mutfak gereçlerinin dizildiği, görülmektedir.

Tandırbaşının zemini, yer evinden 0,40-0,50 m. daha yüksektedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı bir mekândır. Boyutları 2.00 m.-2.00m. veya 2.00m.-2.30m. dir. Yerevi ve tandırbaşının zemini; bazı evlerde toprak, bazı evlerde ise saltaşı döşenmiştir. Halk arasında tandırbaşının diğer adı "aşhane"dir. Tandırbaşının zemininde, farklı büyüklükte, üç adet tandır yer alır. Bir çeşit topraktan yapılan tandırın tandırbaşı zeminindeki yüzünün çapı, yere gömülü yüzünün çapından küçüktür. Bir kenarında "külve" denilen bir hava deliği vardır. Tandırlar, tandırbaşı zemininde, kendileri için özel olarak hazırlanmış çukurlara "şurt"un yüzeyi yer düzeyinde olacak şekilde dik olarak yerleştirilmişlerdir.(352). Tandırların külve delikleri, tandırbaşı zemininde; "çaput" olarak adlandırılan bez parçaları veya "duvag"adı verilen kırmızı topraktan yapılmış bir kapakla kapatılır. Tandırbaşı zemininin yerevi zemininden 0.50m. yüksek olmasının nedeni, tandıra külve, deliğinden rahat hava girmesini sağlamak içindir. Tandırbaşını çevreleyen duvarlarda küçük dolaplar bulunur. Bu dolaplar el hizasında, kapaksız ve küçüktür. Evin hanımı küçük kaplarını ve eşyalarını bu dolaplara koyar.

Tandırbaşı zemininde yer alan, farklı büyüklükteki üç tandırdan en büyüğü, ekmek pişirileceği, çamaşır yıkanacağı, kavurma yapılacağı ve misafir için yemek hazırlanacağı zaman kullanılır. Orta büyüklükteki tandır evin genel işlerinde, küçük tandır ise her gün kullanılır(Örneğin; çay yapılırken, süt ve su kaynatılırken, ev halkı için yemek pişirilirken yakılır).

Tandırbaşında yer alan tandırların sayısının hane sahibinin ekonomik gücüne göre değiştiği gözlemlenmektedir. Bu sayı zengin evlerinde üç iken ekonomik gücü normal ailelerde ikidir.

Tandırın, tandırbaşı zeminindeki yüzüne "tandır ağzı" veya "şurt" adı verilir. Yemek pişirilirken, su ısıtılırken, çay yapılırken şurtun üzerine "hattıçek" denilen sabit veya hareketli bir demir yerleştirildikten sonra; tencere, kazan, çaydanlık gibi kaplar konulur. Ayrıca yemek pişirilirken ve ekmek yaparken el altında bulunması gereken tuz, salça, oklava, "rapata" (üzerine yufka serilerek tandıra yapıştırılmada kullanılan araç) gibi malzemeler

olduğu için duman sorun olmaz. Tandırbaşının dumanını dışarıya aktaran 1.00m.-1.00m. boyutlarında, "hapen" adı verilen baca, kırman tavan örtüsünün sona erdiği noktada, evin düz toprak damından yükselir.

Bayburt evlerinde genelde yerevine giriş kapısının karşısındaki duvarda, bazılarında da bu duvarla birlikte bitişiğindeki duvarda da devam eden "tecir-terek" görülür.

4.3.2.2.2. Tecir - Terek

Tecir - terek bir duvarda üç bölümlü olarak yer alır. Ahşaptan yapılmıştır. Terekleri üçe ayıran direkler ile raflar çok sade olabileceği gibi zengin evlerinde çok sanatkârca işlenmiş de olabilirler. Süslemelerde, direklerin başlarındaki bıçakla işlenmiş bitki motifli oymalar, tereklerin kenarlarında ise, tekrar eden "diş"lerin egemen olduğu gözlenir. Tereklerin yer evinin zemininden itibaren ilk sırasına halk arasında "tecir" adı verilir.

Tereklerin dizilişine çok önem verildiği ve tandırevinin en önemli donanım ögesinin; tandırbaşını tandırevinden cephelendiren ve "ocak gaşı" adı verilen ahşap kemerler ile bu kemerleri taşıyan ahşap direkler ve tecir-terekler olduğu görülmektedir.

Genelde üç bölüm halinde yer alan tecir-terekte, her bir bölümde, beş sıra terek bulunur. En üst tereğe bakır sini, lenger, semaver, bakır ibrik, hamur teşti ve tahta sofra gibi büyük ebatlı mutfak gereçlerinin, en alt sıraya, "zap" ve "tekir" adı verilen, içinde kavurma, lor, süzme yoğurt, bulgur, gendime, turşu v.b. gıda malzemelerinin saklandığı toprak küplerin, ortadaki tereklere ise ufak bakır sahanların, serpuşlu sahanların, tasların ve tavaların dizildiği gözlenmektedir.

Tecir-terekler, yer evinin döşemesinden itibaren, 3.00 m. veya 4.00 m. yükselir. En alt raf yerden 1,50 m. yüksekliktedir. Zap ve tekirlerin dizildiği bölüm ise yerden 0,30 m. yükseklikteki ahşap bir basamaktır ve burası "tecir" adıyla anılır. Sahanların dizildiği "terekler" ise 0,25-0,30 m. Aralıklarla, tekrarlanmıştır. Tereklere dizilen kapların sık sık kalaylanarak, sürekli olarak parlak kalmasının sağlandığı bilinmektedir.

4.3.2.2.3. Tekir - Anbar

Yerevine giriş kapısının iki yanında (sağında veya solunda) ; ahşaptan yapılmış, genelde iki bölümlü büyük bir sandık şeklinde, içinde kışlık un depolanan ve halk arasında "tekir" olarak anılan oldukça yalın bir anbar yer alır.

Tecir-tereklerdeki ahşap işçilik anbar yüzeyinde görülmez. Tekir'in üstüne turşu, salça ve buna benzer kışlık yiyeceklerin saklandığı küplerin dizildiği görülür. Her bölümün önünde anbarın tabanından itibaren başlayan 0,10 m.-0,15 m. genişlik 0,30 m. yüksekte, düşeyde hareket eden ve anbarda saklanan unu az az almada kullanılan bir kapak bulunur. Anbarın üst yüzeyinde ise daha büyük bir kapak yer alır ve bu kapak anbara un doldurulduğunda kullanılır.

4.3.2.2.4. Taş Kurun

Yerevine giriş kapısının bulunduğu duvara bazen bitişik, bazen de duvarda oluşturulmuş bir niş içinde, taştan yapılmış "kurun" yer alır. Kurun, genelde, yerevinin giriş kapısının arkasındadır(Örneğin; Şingah Mah. Doğan Sok. No:23 İsmail YILMAZTÜRK Evi). Hacı Dursun ONATÇI Evi'nde bu kural bozulmuş, kurun selâmlık sofası ile yerevi duvarının önünde sofadadır. Monoblok bir taşdan oyularak elde edilen dikdörtgen sandık şeklindeki su deposu olup, üstünde ahşap bir kapağı vardır. Su, bu kapak kaldırılarak kuruna doldurulduğu gibi, kurunda biriktirilen suyun temiz kalmasını da sağlar. Kurunda biriktirilen su, kurunun tabanına yakın mesafedeki, kurunun ön yüzeyinde yer alan musluktan alınır. Bakır su bakraçlarıyla mahalle çeşmelerinden taşınan sular, ahşap üst kapak açılarak kuruna doldurulur. Kurundaki suların çok iktisatlı kullanıldığı belirlenebilmektedir.

Duvar içine kurunu yerleştirmek amacıyla yapılan niş, yerevi zemininden yaklaşık 1.00m. yüksekliktedir. Niş; içine kurun oturtuldukdan sonra, kurunun ahşap üst kapağının rahat açılabileceği, içinden maşrapa ile su alınabilecek ve mahalle çeşmesinden bakır bakraçla getirilen suyun rahatlıkla boşaltılabileceği yükseklikte yapılmıştır (Örnek; Selahaattin ALTUNCU evi).

Erzurum evlerinde, gayet sanatkârca işlenen ve ev sahiplerinin mali durumuna göre; cephesinde basit süslemeler yer alan taş sandıklar halinde, cepheleri basit sivri kemerlerle oluşturulmuş ve kemerleri içinde maşrapalıkları da olan, büyük evlerde ise sokak çeşmelerini andıran, kemerli, cephesi oldukça süslü olarak, değişik tiplerde oluşturulan ve süslü ahşap kapakları ile de dikkat çeken kurunlar(353) Bayburt evlerinde, yukarıda belirtildiği gibi, basit bir taş sandık şeklindedir. Cephesi ve ahşap kapağı ise oldukça sadedir.

4.3.2.2.5. Kehliz

Kurunun önünde, yerevinin zemininde yer alan, taştan yapılmış Kehliz; kuruna su doldurulurken ve kurundan su alınırken dökülen suyun tahliyesini sağlar. Duş teknesi şeklinde olup derinliği 0,03-0,05 m. dir. Ortasında suyun tahliyesini sağlayan bir deliği vardır. Kehlizin köşelerinden tahliye deliğine doğru meyil verilmiştir. Kehlize dökülen su ortadaki tahliye deliğinden yerevinin zemininde, yüzeye yakın bir derinliğe döşenen boruyla dışarı akıtılır.

Ayrıca yerevinin ortasında; yerevinin aydınlanması ve havalandırılması için kırman döşemenin sona erdiği noktada yer alan orta bacanın (kırmanlı bacanın) altına gelecek şekilde yerleştirilmiş kurunun, önündeki kehlizle aynı boyutlarda ikinci bir kehliz daha bulunur. Diğer adı "çaydaşı"dır. Bu kehliz el, yüz ve ayak yıkamada kullanıldığı gibi yağmurlu havalarda orta bacadan yerevine düşen yağmur damlacıkları ve kar tanelerinin tahliyesi ile sebze, meyve ve bulaşık yıkanırken kullanılan suyun tahliyesi işlevini üstlenmiştir.

4.3.2.2.6. Kırman

Yerevi ve yerevinin iki dış cephe duvarının kesim noktasında yer alan tandırbaşının tavanı, yörede "kırman" olarak anılır. Kırmanın Erzurum evlerindeki adı "kırlangıç kubbe"dir. Kırmanın genellikle kare kenarlar üzerine oturduğu gözlenir. Kırman döşemede ilk sıra ağaçlar yörede "direk" olarak anılan yuvarlak kesitli ahşap ayaklar tarafından taşınır. Genellikle yuvarlak, bazı evlerde ise dikdörtgen kesitli olan ahşap kirişler, köşelere çapraz oturtularak sekizgen şekline getirilir. İlk sıranın üzerine içe taşırılan ikinci ahşap kiriş sırası ile sekizgen alan kare şekline getirilir. Yine içe taşırılan üçüncü ahşap kiriş sırası ile alan sekizgene dönüştürülür. İşlem sırayla aynı şekilde tekrarlanır. Bindirmeli olarak yükseltilen tavan örtüsünde, son kare, yerevinin aydınlatılması ve havalandırılması işlevini yüklenmiştir.

Buraya halk arasında baca veya kırmanlı baca denir. Üzerindeki kapağa takılan iple gerektiği zaman yerevinden açılıp kapatılabilmektedir. Üzerine yerleştirilen haç şeklindeki demir damdan aşağı düşmeyi önler. Baca kışın naylonla kapatılarak aşağıya yağmur suyu veya kar düşmesi önlenir.

Kırman döşemedeki bindirme adedinin evlere göre değişken olduğu ve 5-7-9 sıra arasında değiştiği, üzerinde kırman döşemeyi taşıyan yatay ahşap kirişler bulunduğu görülür. Bu kirişlerin bazen tek olduğu, bazen de iki tanesinin bir arada olduğu gözlenir. Tek olan yatay ve yuvarlak kesitli ahşap kirişler "direk", ikisi bir arada olan yatay ve yuvarlak kesitli ahşap kirişler ise yerli halk tarafından "çifte direk" olarak adlandırılmaktadır. Bu çifte direği taşıyan ahşap direğe "keyvane direği", tek direği taşıyan ahşap direğe "gelin direği" denmektedir. Keyvane direği gelin direğinden daha kalın olup, kayın valideyi temsil ettiği, keyvanenin ise maharet yetenek anlamına geldiği öğrenilmektedir. Tandırbaşının (aşhanenin) tavanı, yerevinin tavanından ayrı olup, yine kırman döşemedir. Kırmanın sona erdirildiği 1,00 m. x 1,00 m. ebadındaki baca "hapen" olarak adlandırılır. Hapenin camlı kapağına ip bağlanarak açılıp kapatılması, gerektiği zaman yerevinden yapılabilmektedir.

4.3.2.2.7. Seki

Yerevinin önemli donanımlarından biri de "seki"dir. Erzurum Evlerinde olduğu gibi, evin hanımının misafirleri, burada ağırlanır. Yerden en az üç basamak olmak üzere birkaç basamak yüksekliktedir. Kenarlarında ahşap korkuluk bulunur. Küçük bir ahşap merdivenle çıkılır. "Seki"nin altı anbar olarak kullanılır. Erzurum evlerinin tandırevinde yer alan ve yaklaşık olarak 3,00 m. x3,00 m. ölçülerindeki "seki"ler Bayburt evlerinde daha küçük boyutlardadır. (Örneğin; Abdullah PRUT Evi'nde 1,50 m. x 1,50 m. ebadında, Sami OZAN Evi'nde Yerevi dış cephe duvarı boyunca yaklaşık 1,30 m. eninde). Bazı evlerin dış cephe duvarında yer alan "seki"lere bu duvardan pencere açılarak (Örneğin; Abdullah PRUT Evi ve Sami OZAN Evi) ferah birer oturma mekânı haline getirildikleri gözlenir. "Seki"nin döşemesi, cepheleri, merdiveni ve küpeşte ahşaptandır.

"Seki"nin üzerine serilen halı ve kilimin üzerine, yün minderler atılarak oturulduğu bilinmektedir. Abdullah Prut Evi'nde "seki"nin kendine ait büyük, birkaç kapaklı, ahşap dolabı bulunmaktadır. "Seki"ler her zaman dış cephe duvarında yer almazlar. Yerevini

çevreleyen iç duvarlardan birinin önünde yer aldıkları da görülmektedir (Örneğin; Selahattin AILTUNCU ve Cevriye MANGAN evleri).

4.3.2.2.8. Tandırbaşı Masası (İskemle)

Tandırbaşının (aşhane) en önemli donatısı tandırbaşı masasıdır. Halk arasında "iskemle" olarak adlandırılır(354). Dört tane ayağı vardır. Ahşaptan yapılmış masa 2.00 m. x 2.00 m. boyutlarında olup, alçaktır. Tandır yanıp ateşi söndükten sonra masa tandırın üzerine konulur. Etrafına ev halkı veya gündüz evin hanımının misafirleri oturarak masanın altına ayaklar uzatılır. Masanın üzerine büyük bir battaniye veya kilim, bazende" yorgan" veya "şilte" örtülerek masanın altının devamlı sıcak kalmasının sağlandığı bilinmektedir. Tandırbaşı masası etrafında ev halkı veya bayan misafirlerin oturup sohbet etme geleneği Erzurum evlerinde (355) Kemaliye evlerinde(356) ve Divriği evlerinde de(357) görülmektedir.

4.3.2.3. Oda

Bayburt evlerinde oda; Türk evinin mekân biçimlenmesinde olduğu gibi ana birim olarak ele alınmıştır. Evin tasarım programında ulaşılmak istenen sonuç, odanın en uygun yöne yerleştirilmesi ve kullanımın gerektirdiği biçimde oluşturulmasıdır. Bu bağlamda Bayburt evlerinde odalar "Geleneksel Türk Evi" odasında olduğu gibi, yemek yeme, oturma, yatma v.b. bütün işlevlere cevap verebilecek nitelikte tasarlanmışlardır.

İç sofalı plan tipinin Mekân düzenleme ilkeleri doğrultusunda sofaya; zemin katta; bir veya iki, üst katta ise genellikle iki oda açılır. Zemin katta yer alan, bazen bir, bazen iki odadan birinin sofaya, birinin ise tandırevine açıldığı görülür. Tandır evine açılan oda harem odası olarak kullanılır. Gündüz ve gece evin hanımına gelen bayan misafirler bu odada ağırlanır, ev halkının ise tandırevinin yanısıra, akşamları burada oturdukları bilinmektedir. Erkek misafirler kışın zemin katta, sofaya açılan odada ağırlanırlar. Alt ve üst katta sofanın iki kenarında konumlanan odaların, aralarında işlevsel farklılık olmadığı zaman, simetrik bir düzen oluşturdukları gözlenir.

Odalar dikdörtgen şeklinde olup, kısa kenarları uzun kenarlarının yarısı kadar

kaynaklanan zorunluluğa göre, kısa veya uzun kenarın bir köşesinde bulunur. İncelenen evlerde, açılı köşe girişlerine rastlanmamıştır. Sofadan odaya girildiğinde değişmeyen kural, kapının solundaki duvarın tavandan yere kadar yüklük olarak değerlendirildiğidir. Bayburt evlerinde tesbit edilen ana özelliklerden biri, yüklüğün her zaman pencere duvarına paralel olan duvarda yer almasıdır. Ancak incelenen evlerden Cibali Evi selâmlık odası ve Doğan Sokak No:23, İsmail Yılmaztürk Evi'nde, yüklüğün pencere duvarının bitişiğinde (solunda) yer aldığı görülür.

Odalar yüklük duvarına paralel kısa kenara yerleştirilen pencerelerle manzaraya açılırlar. Üst katta sofa ile, alt katta ise eve giriş (cümle kapısı) kapısı ile aynı yöne bakacak şekilde konumlanmışlardır. Pencerelerin içe doğru genişlediği gözlenir. Dış cephede ölçüleri 0,75 x 1,50 m. dir. İncelenen evlerde; oda pencerelerinin kısa kenarı ile uzun kenarı arasındaki oranın ½ olduğu belirlenmiştir.

Yerleşmede hakim manzara yönünü çoğunlukla Çoruh Nehri teşkil etmektedir. Nehri göremeyen mahallelerin bir kısmında ise hakim manzara ögesinin "Kale" olduğu gözlenir.

Gözlenebilinen bu iki etkin manzara ögesinin dışında evlerin; tek yönde manzaraya egemen oldukları ancak iki yönde manzaraya egemen olabilecek şekilde konumlandıkları da görülür. Bu tür konumlanmada manzara ögesi; evin dışa bağlantısının sağlandığı (cümle kapısının bağlandığı yol) eğime paralel yol ile bu yolu dik kesen yan yollardan biridir. Bu yollara yönelmek amacıyla odaların; eksenleri birbirini dik kesecek şekilde, birden fazla cepheye açıldıkları gözlenmektedir.

Odaların yönelme eğilimi, uzun ekseni yönünde ve kısa kenarı üzerinde yer alan pencere donanımları ile belirlenir. Manzaraya açılması amaçlanan kısa kenarda, birim modülde (pencerelerde belirlenen birim modül; kısa kenar uzun kenarın yarısıdır.) sayıları bir, iki veya üç olan pencere yer alır. Çift yöne açılmış odalar da (Örnek; Fehmi SEKMENLİ Evi) ise uzun kenarda; en fazla kısa kenarda yer alan birim modüldeki pencere sayısı kadar pencerenin yer aldığı görülür. Yapım yönteminin sınırlaması içinde, çift yöne açılmanın amaçlandığı odalara, az sayıda da olsa rastlanmaktadır.

Bayburt evlerinin üst katında, cepheye hakim, bir çıkma ile diğer odalardan biçimsel olarak ayrı, iç donanımları bakımından ise diğerlerine benzer özelliklere sahip, geleneksel Türk evindeki "Başoda"nın karşılığı olarak çözümlenmiş, selâmlık odası (başoda - misafir odası) yer alır. Erkek misafirler burada ağırlanırlar. Bu mekânın planda olduğu gibi cephede de görsel bir egemenlik kurduğu görülür. Bayburt evlerinin üst katında yer alan "Şahnişin" tarzındaki "Başoda" (Misafir odası) nın bu konumlanma şekli "Geleneksel Erzurum Evlerinin" üst katında yer alan "Ayvan Oda" nın konumlanma biçimiyle aynıdır(358).

Çıkma yapan odalarda, sokağa hakim köşelere, çıkmada yer alan pencerelerle aynı boyutlarda birer pencere yerleştirilmiştir.

Bayburt evlerinde, selâmlık odasının, bazen alt ve üst katın ikisinde de yer aldığı görülür. Alt kattaki kış aylarında, üst kattaki ise yaz aylarında erkek misafirlerin ağırlandıkları mekânlardır. Genelde üst kattaki odalar ile bu katın üstünde yer alan ve az sayıda uygulandığı tesbit edilen köşk odası, bölgede hüküm süren soğuk iklim koşulları nedeniyle yaz aylarında kullanılırlar. Köşk odaları, genellikle evin giriş cephesi ile aynı yöne bakar.

Kış mevsiminde kullanılmak amacıyla örgütlenmiş odalar, (zemin) giriş katta yer alırlar. Bu odalardan, sofanın bir kenarında yer alarak sofaya açılan, dışarıyla doğrudan irtibatlı oda, kış aylarında akşamları erkek misafirlerin ağırlandıkları odadır.

Yerevine açılan oda ise harem odası olarak kullanılır. Harem odaları; harem ve selâmlık bölümlerini içeren büyük konaklarda, birinci (üst) katta yer alırlar.

Selâmlık odasının; yüklendiği işlev bakımından, hane halkının günlük olağan yaşamından başka, çevresiyle kurduğu sosyal ilişkiler doğrultusunda biçimlendiği gözlenir.

Yapı bütünü içinde bazen bir, bazen iki adet olarak yer alan bu odaların, mekânsal örgütlenmedeki yeri, kullanım biçimi ve diğer mekânlarla olan biçimsel ve işlevsel ilişkileri incelendiğinde; evin iç yaşamından belli ögelerle ayrıldıkları, bazen alt (zemin-giriş) katta, bazen üst katta, bazen de her iki katta yazlık ve kışlık olarak, hatta büyük konaklarda selâmlık bölümü olarak ayrı bir bina halinde tasarlandıkları gözlenir (Hacı Dursun Onatçı Evi).

Üst kattaki odalara ulaşımın bazı evlerde tandırevinde yer alan bir ahşap merdivenle, bazı evlerde tandırevi ve sofada yer alan birer ahşap merdivenle, bazılarında ise sadece sofada yer alan bir ahşap merdivenle sağlandığı görülür. Tandırevinden üst kat odalarına; bu odaların önünde yer alan ve yerevine açılan selâmlık galerisine bağlanan yerevindeki ahşap merdivenle ulaşılır. Yerevindeki ahşap merdivenle ulaşılan ve yerevine açılan üst kat odalarına Erzurum evlerinde de rastlanır. Ancak Erzurum evlerinde tandırevine açılan üst kat odalarının önünde tandırevine açılan selâmlık galerisi yoktur(359).

Selâmlık odalarının işlevsel farklılığı belirleyen en önemli özellikleri, yapı bütünü içinde, diğer mekânlardan yalıtılmış olmalarının yanı sıra, odanın niteliğini vurgulayan, iç donanım ögelerine sahip olmalarıdır. Ancak bazı evlerde sadece selâmlık odasına hizmet veren ve selâmlık odasıyla doğrudan ilişkili kahve ocağı ve tecir - terek gibi iç donanımlar içeren, sofa niteliğinde bir mekânın yer aldığı gözlenir (Naim Saatçı Evi ile Hacı Dursun Onatçı Evi). Yerleşmenin bütünü içinde incelenebilen evlerin odalarında ocak izine rastlanılmamıştır. Ancak (Çiğdem Sokak No:23) Yaşar UÇKAN Evi'nin üst kat odasında, sanatkârca işlenmiş alçı yaşmaklı bir ocak günümüze kadar bozulmadan gelebilmiştir. İç donanımları ile benzerlik gösteren Geleneksel Erzurum evlerinin odalarında da ocak izine rastlanmaz(360).

Bayburt evlerinde odaların boyutlarının işlevlerine göre değiştiği gözlenir. Kat yükseklikleri ise her evde 3.00 m. civarındadır. Oda boyutları ve kat yüksekliklerinin belirlenmesinde odanın kış şartlarında temiz havayı uzun süre barındırmasının etken olduğu görülmektedir.

Evlerdeki oda sayısı değişken olup bu durum hane reisinin ekonomik gücüyle doğrudan ilişkilidir. Odaların genelde dikdörtgen veya kareye yakın dikdörtgen şeklinde olduğu gözlenir.

Geleneksel Bayburt evlerinde odalar; Türk ve İslam gelenekleri dikkate alınarak donatılmıştır. Konaklardaki donatılar dışta tutulursa, genelde sadelik egemendir.

Odalar yüklüğü, yüksek tavanları, bol ışıklı pencereleri ve pencereli dış cephe duvarında yer alan sabit sedirleri ve işlemeli ahşap tavanlarıyla insanlara huzur veren birer mekân niteliği taşırlar.

4.3.2.3.1 Odalardaki Donanım Ögeleri

Türk evlerinde olduğu gibi, geleneksel Bayburt evlerinde de tasarım programı oluşturulurken, odaların bazı sabit donanım örgeleriyle bütünleştiği görülür. Aynı işlevi yüklenen odalarda, tekrarlanan sabit donanım ögelerinden sedir, yüklük ve bazen de değişik boyuttaki kapaklı duvar dolabı yer alır. Odalar; bu sabit donanım ögelerinin oda içindeki konumlarıyla en verimli ve kullanışlı hale getirildikleri gibi derin ve büyük mekânlar olarak da algılanabilmektedirler.

Bayburt evlerinde odaların iç donanım ögeleri, geleneksel Türk evlerinin tasarım programında yer alan ögelerden olup işlevsel özellikler içerirler.

Bazı evlerde (Hacı Dursun Onatçı Evi selâmlık bölümü giriş kat odası) odaya giriş kapısının açılıp kapandığında süpürdüğü alan olarak bilinen, yaklaşık 1.00 m^2 lik "seki altı" bulunur ki bunun sofayla aynı katta olduğu gözlenir. Odanın taban döşemesinden 0,10 - 0,15 m. aşağı kotta yer alır. Seki altı; zemini toprak olup, odaya girip çıkarken ayakkabıların çıkarılıp bırakıldığı bir tür ayakkabılıktır.

Genelde odaların sofadan bir eşikle ayrıldığı görülür. Odanın manzaraya açılan duvarında sedir yer alır. Bazı evlerde ise sedirler, başta manzara duvarı olmak üzere bu duvara bitişik duvarda da devam ederek odayı L şeklinde dolanırlar. Köşe parsellerede yer alan ve iki yöne pencere açılan odalarda, sedirin bu iki duvar boyunca, L şeklinde yerleştirildiği gözlenir.

4.3.2.3.1.1 Sedirler

Sedirler ahşaptan yapılmıştır. Oda döşemesinden yüksekliği 0,60 m. dir. Sedirin ön yüzü ahşaptır ve bu yüze bir veya iki ahşap kapak, açılarak altının depo olarak kullanılması sağlanmıştır. Sadece oturma işlevini yüklenen sedirler 0,65 - 0,70 m. genişlikte olup halk

arasında "makat" olarak adlandırılırlar. Hem oturma hem yatma işlevini yüklenen sedirlerin ise bir yatak serilebilecek genişlikte (1.00 m.) yapıldığı gözlenmektedir(361).

Sedirler, üzerine sedir halısı yerleştirildikten sonra yastıklar ve duvara dizilen "zilden" yapılmış halı veya kumaş kaplı yastıklar ve sedir halısı üzerine aralıklarla yerleştirilen içi yün doldurulmuş desenli döşemelik kumaştan yapılmış minderlerle süslenerek rahat bir oturma alanı haline getirilmişlerdir. Ekonomik gücü iyi aileler de zil yastığın üzerine ve sedirin alnına (ön yüzüne) ince, altın simle işlenmiş, ipek kumaş örtüler örtüldüğü (Zahid Mahallesi 31 Numaralı ev) ekonomik gücü normal ailelerde ise kaneviçe işli, beyaz renkli, dantelli örtülerin kullanıldığı örneklerden ve hala kullanılmakta olan evlerden anlaşılmaktadır.

4.3.2.3.1.2 Yüklükler

Geleneksel Türk Evlerinde odanın en önemli donanım ögesi olan yüklük; Bayburt evlerinde en işlevsel biçimiyle odaya giriş kapısının solunda veya sağında, pencerelerin yer aldığı duvara paralel olan duvarda, değişmez bir kural olarak yer alır. Bazı evlerde ise, odaya giriş kapısının karşısında, pencere duvarının solundaki duvarda bulunur (Cibali evi selâmlık odası ve Doğan sok. No:23 teki İsmail YILMAZTÜRK EVİ Selâmlık Odası). Yüklüğün duvar boyunca tavandan yere kadar devam ettiği gözlenir. Genellikle her evde sedirin karşısındaki duvarda, abartılı bezemelerden arındırılmış olarak, en yalın biçimde uygulandığı görülür. Az sayıdaki evde ise çok abartılı olarak işlendiği görülür.

Dolap düzeni fazla çeşitlilik göstermeden üç modül olarak uygulanmıştır. Kenardaki modüllerden birine yatak ve yorganlar konulur, diğeri ise gusulhane işlevi görür. Ortadaki modül derinliğinin bir miktarı (0,25 -0,30 m.) kadar "çiçeklik" ve lamba konulmak amacıyla, zemini el hizasında, açık bir niş oluşturulmuştur. Nişin zemininde, lamba konulacak yerlerini belirgin hale getirmek için; nişin iki kenarında yatayda hareket eden birer, küçük kapaklı çekmece oluşturulmuştur. Lambalıklar açık nişin zemininden 0,10-0,15 m. yüksektedir.

Yüklüğün orta modülünde oluşturulan açık nişin devamında ise bardak, kahve fincanı ve yemek tabaklarının konulduğu, vitrin işlevinin yüklenmiş bir dolap yer alır. Bu dolabın kapaklarında, bazı evlerde şeffaf cam, bazılarında ise orijinal, renkli cam yer aldığı gözlenir.

Gusulhane işlevini yüklenen modül genelde odaya giriş kapısının arkasındadır. Dolabın içinde betondan bir duş teknesi bulunmaktadır. Bu teknenin bir tarafının raf şeklinde yükseltildiği, üzerine sabun, banyo tası ve su kabı yerleştirildiği görülür.

Yüklüğün oda zemininden itibaren 0.60 m. Yükseklikteki bölümüne bir küçük kapı açılarak burası kışın odada gün boyu yakılacak odun ile tezek, kerme v.b. yakacak malzemelerinin depolandığı yerdir. Ancak bu bölüme; gusülhane işlevi gören modülde duş teknesi ve gider borusu yerleştirilmiştir. Yüklüğün oda zemininden itibaren 0.60 m.- 2.20 m.yükseklikteki bölümü en çok kullanılan bölümüdür.

Yüklüğün üst bölümü oda tavanına bağlanmıştır ve bu bölüm dolap olarak kullanılmaz, sabittir.

Bazı evlerde odaya giriş kapılarının yüklük duvarında yer aldığı gözlenir. Bu düzenleme giriş kapısı kenarındaki modüllerden birinde (Tuzcuzade Mahallesi Akgöz sokak, Nevzat Akgöz Evi selâmlık odası giriş kapısı) yer aldığı gibi, bazen orta modülde de yer alır (Fabrika sokak Akif Kocaman Evi üst kat selâmlık odası).

Bazı konak tipi evlerin birden fazla olan selâmlık odalarının üç modülden oluşan yüklüklerinde, kenarda yatak-yorganların dizildiği modül ile gusülhane işlevi yüklenen modülün aynı boyutta olduğu, ortadaki modülün ise daha geniş tutulduğu, iki yanda, tek kapılı birer dolap daha oluşturulduğu gözlenir (Hacı Dursun Onatçı Evi).

Yüklüğün kapaklarının, ekonomik gücü iyi ailelerde gayet sanatkârca işlendiği, kapaklardaki motiflerin oda tavanı ve pencere boşluklarının etrafında döndürülen ahşap pervazlardaki motiflerle bir bütünlük sağlandığı gözlenir (Tuzcuzade Mahallesi Mustafa Narmanlı Evi selâmlık odası, Mehmet Çelebi Mahallesi Kısa Sok. no:27 Yusuf Öznur Evi - İlk sahibi Tatar Ahmet Efendi zemin kat selâmlık odası, Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta Hacı Dursun Onatçı Evi selâmlık bölümü zemin kat ve üst kat odası). Bu üç evin yüklük kapakları, oda tavanları ve pencere pervazlarındaki ahşap işlemelerin Marangoz Mecnun Usta adındaki usta tarafından, yapıldığı öğrenilmektedir.

Ekonomik durumu normal olan ailelerde ise yüklükler oldukça yalın ve işlevsel biçimde karşımıza çıkarlar.

Çalışma kapsamındaki evlerden sadece Cibalı Evi selâmlık odasında değişik biçimde bir yüklüğün yer aldığı görülür. Buradaki yüklük, diğer evlerdeki yüklükler gibi üç modülden oluşur. Dolap kapaklarının ise çok sanatkârca ve dantel gibi işlendiği görülür. Ortadaki modülde derinlik azaltılarak çiçeklik oluşturulduğu ve çiçekliğin her iki kenarında, çiçekliğin zemininden başlayarak yukarıya doğru aralıklarla üçer tane "takçe göz"ün yer aldığı ve çiçeklik nişinin yuvarlak, yüzeyi oldukça bezeli bir ahşap kemerle sona erdirildiği görülür. İki kenardaki modülde ise değişmeyen kural olarak gusülhane ve yatak yorgan yüklüğünün yer aldığı belirlenir. Bu yüklükler takçe gözleri ve çiçekliğin yuvarlak bir kemerle sonlandırılması bakımından geleneksel Erzurum evlerinde ve Kappadokya bölgesinde yer alan Aksaray İli Güzelyurt İlçesi geleneksel evlerinde yer alan yüklüklerle benzerlik gösterir(361). Ayrıca Bayburt evlerindeki yüklükler modül sayısı ve dizaynları yönünden Bursa evlerindeki yüklüklerle de benzerlik gösterirler(362).

Odaya giriş kapısının yerinin evin tasarımına bağlı olarak değiştiği gözlenmektedir. Kapıların bazı evlerde yüklük duvarında, üç modülden oluşan yüklüğün, kenardaki modüllerinden birinde yer aldığı (Örnek: Tuzcuzade Mahallesi, Akgöz Sokak'ta Servet Akgöz Evi selâmlık odası giriş kapısı, Tuzcuzade Mahallesi Kurdal Sokak'ta Mustafa Narmanlı Evi selâmlık odası giriş kapısı), bazı evlerde yine yüklük duvarında, yüklüğün ortadaki modülünde (Örnek: Kadızade Mahallesi, Fabrika Sokak'ta Akif Kocaman Evi üst kat selâmlık odası giriş kapısı), bazı evlerde de yüklük duvarına bitişik duvarda, köşeye en yakın yerde bulunduğu görülür. Odaya giriş kapısının, Geleneksel Bayburt evlerinde, çoğunlukla yüklük duvarının bitişiğinde, köşeye en yakın yerde konumlandığı ve yüklükteki gusülhane modülünün hemen giriş kapısının arkasında yer aldığı gözlenir. (Örnek: Şingah Mahallesi Doğan Sokak'ta Hacı Dursun Onatçı Evi selâmlık ve harem bölümü iki adet üst kat odası, selâmlık bölümü giriş katı odası, Akif Kocaman Evi giriş kat odası, Mehmet Çelebi Mahallesi Kısa Sokak'ta Yusuf Öznur Evi selâmlık odası, Tuzcuzade Mah. Erzurum Caddesi'nde Sami Ozan Evi, Şingah Mah. Doğan Sokak'ta Selahattin Altuncu Evi giriş katı selâmlık odası kapıları).

Araştırma kapsamına giren evlerden, sadece Selahattin Altuncu Evi'nde, yüklüğün odada yer alması kuralı bozularak, üst kat sofasında bulunduğu, görülür. Ayrıca üç modülden oluşan ve odaya giriş kapısının arkasındaki modülde gusülhanenin yer aldığı yüklüklerin değişmez tasarım şeklinin Cvriye Mangan Evi'nde bozulduğu, üst kat selâmlık odasının bitişiğinde yer alan ve bu odadan bir kapı ile, doğrudan geçilen odada, sofadan odaya giriş kapısının yer aldığı duvarda, küçük, tek kapılı dolap içinde, gusülhane yapıldığı görülmektedir. Bu şekilde oluşturulmuş gusülhaneye başka hiç bir evde rastlanmamaktadır.

Ayrıca, bazı evlerin odalarında, genelde pencere duvarına paralel olarak, odaya giriş kapısının sağında veya solunda, bir duvar boyunca, tavandan oda döşemesine kadar devam eden yüklükten başka, duvara gömülü, farklı boyuttaki, kapaklı dolaplara da rastlanır. Bu dolapların ahşap kapağındaki işçilik ile yüklük kapaklarındaki işçiliğin birbirlerini bütünlediği gözlenir. Dolapların kapaklarında orijinal, porselenden yapılmış, düğme şeklinde kapı tutaçları, günümüze kadar gelebilmiştir. Kadızade Mahallesi, Çiğdem Sokak No:23 de Yaşar UÇKAN Evi selâmlık odası dışında, çalışma kapsamındaki evlerin odalarında ocak veya ocak izine rastlanamamıştır. Ancak, bahsi geçen evde, oda döşemesinden başlayan oldukça işli, alçı yaşmağıyla günümüze kadar gelebilmiş büyük bir ocağın yer aldığı gözlenir.

4.3.2.3.1.3 Tavanlar

Geleneksel Bayburt Evlerinin oda tavanları ahşaptır ve yapım tekniği yönünden incelediğinde üç grupta toplanabilir.

1- Ters Tavan: Orta halli ailelerin evlerinde, tandırevi - yerevi hariç diğer mekânların tavanları, ters tavan tekniğinde yapılmıştır. Bu teknikte, mekânların düz toprak damını, yuvarlak veya işlenerek köşeli hale getirilmiş kalın ahşap kirişler ile bu kirişlerin arasına dizilen işlenmiş veya işlenmemiş mertekler taşır. Kalın kirişlerin arasını kaplayan ahşap merteklerin bazen düz, bazen de kırlangıç kuyruğu şeklinde yerleştirildiği gözlenir.

2- Düz Tavan: Evin düz toprak damını taşıyan kalın ahşap kirişlerin üzerine kaplanan tavan şeklidir. Bu tür tavanlarda fazla bezeme görülmez. Ancak kenardaki pervazlarda ve köşelerde basit süslemeler yer alır.

Araştırma kapsamına giren evlerde yaygın olarak düz tavan tekniğinin uygulandığı görülmektedir. Perdahlı tahtaların uzunlamasına yerleştirildiği, iki tahtanın birleştiği yer üzerinde değişik profile sahip ince çıtaların çakılması ile meydana gelen bir tavan çeşidi olduğu görülmektedir. Düz tavan örtüsünün yer aldığı tavana, kenarı profilli çıtalarla çeşitli süslemeler yapıldığı gözlenir. Bu süslemelerin; profilli ahşap çıtaların düz tavanı oluşturan ahşabın birleşme yerlerine uzunlamasına, bazen tavanı sınırlayan iki komşu kenarla 45° açı oluşturacak şekilde verev, bazen de baklava dilimi ve kare oluşturacak bir biçimde yerleştirilerek elde edildiği gözlenir. Düz tavanların Bayburt evlerindeki adının "Rus Tavanı" olduğu öğrenilmektedir.

3- Nakışlı Tavanlar: Bu tip tavanlara, tavan zemini dikkate alınarak "tekne" veya "çökürtme tavan" adı da verilir. Genellikle ekonomik gücü iyi ailelere ait konutlarda yer aldığı gözlenir. Malzeme ahşaptır. Bazı evlerde tekne tavanın ortasında küçük bir göbek ile tavanın dört köşesine birer köşe tezyinatı konulmuştur. Zengin ailelerde tavan tezyinatına çok önem verildiği, hatta bu tezyinata karşılık ustaya 20 litrelik 1 teneke altın ödendiği halk arasında anlatılmaktadır. Ailelerin, evin en fazla baş odasının (selâmlık odası) tezyinatına önem verdikleri, diğer odalar ile, alt ve üst kat sofalarının tavanlarının ise, ahşap çıtalarla süslenmiş düz tavan veya ortada küçük bir göbek ve dört köşeye yerleştirilen köşe süsleri ile oluşturulan tekne tavanlara sahip oldukları gözlenir. Ancak, tavanlarda değişmeyen kural, duvarlardan tavana ahşap pervazlarla yumuşak bir geçişin sağlanmasıdır. Bu ahşap pervazların, orta halli ailelerde sade, ekonomik gücü iyi ailelerde ise, tavandaki oyma ahşap işlemelerle bütünlük sağlayacak şekilde, dantel gibi işlendiği görülür.

Araştırma kapsamına giren geleneksel evlerden Tuzcuzade Mahallesi Akgöz Sokak'ta yer alan Mustafa Narmanlı,Şingah Mahallesi Doğan Sokak'ta yer alan Hacı Dursun Onatçı Evi ile Mehmet Çelebi Mahallesi, Kısa Sokak'ta yer alan Yusuf Öznur evlerinin selâmlık odaları tavanları, pencere üst kesimleri ve yüklük dolapları kapaklarının, ahşap süslemelerle, abartılı bir şekilde bezendiği görülmektedir. Yusuf Öznur Evi selâmlık odası ile Mustafa Narmanlı Evi selâmlık odası tavanının, duvardan tavana yumuşak geçişi sağlayan ahşap pervazlar, pencere boşluğunun tavanı ile yüklük kapaklarının; ahşap oymalarla, birbirlerini bütünleyecek şekilde, ama abartılı olarak, dantel gibi işlendiği görülür. Ahşap süslemelerin, Hacı Dursun Onatçı Evi'nde, yukarıda belirtlen iki eve göre daha sade olduğu

gözlenir. Bu üç evin tavan süslemelerinin Mecnun Usta tarafından, uzun zamanda, büyük emek harcanarak yapıldığı bilinmektedir.

Geleneksel Bayburt evlerinde yer alan tekne tavanlardaki tezyinatın, Geleneksel Erzurum evlerinde yer alan tavan tezniyatıyla benzeştiği görülmektedir. Tavandaki göbek ve köşe motiflerinin "Bursa evleri"nin tavan tezyinatında da yer aldığı görülür(365). Duvardan tavana yumuşak geçişi sağlayan pervazlar da oldukça süslüdür.

Tekne tavanlarda, tavanın tamamının tek düze motiflerle süslendiği de gözlenir. Bu tip tavanlara işlemeli tavanlar denilir. Bunlarda "sabun kalıbı' ve "baklavalı" v.b. sade çıtakâri süslemelerin hakim olduğu gözlenir. Divriği evlerinde de bu tip tavanlara rastlanmaktadır (Örnek: çıtakâri işlemeli tavan, Şakir Müftü Evi, Ayan Ağa Konağı tavan göbeği) (366).

Tavanların ahşap malzemesi çamdır. Nedeni yöreye yakın mesafede yetişmesidir.

Tavanların yapımında ince ve dört köşe, başsız çiviler kullanılmıştır. Tavanlarda yer alan motiflerin seçimi, oluşturulması ve dizaynının da yapan ustaya ait olduğu, motiflerin ise çakı ile, elde yapıldığı öğrenilmektedir.

4.3.2.4 Servis Birimleri

4.3.2.4.1. Ahır ve Samanlıklar

Ahır ve merek (samanlık); geleneksel Bayburt evlerinin ayrılmaz mekânlarındandır. Hayvancılık ailelerin geçim kaynağı olarak benimsenmemiş, kendi tüketimlerini karşılamak amacıyla besledikleri keçi, koyun, inek ile tavuk v.b. kümes hayvanları ile taşımacılıkta kullandıkları at, eşek ve katır gibi hayvanların barınmasına yönelik olarak tasarım programında yer alan ahır ve samanlık (merek) birimleri, ev sahibinin ekonomik gücü ve evin oturduğu arazinin topoğrafyasına bağımlı olarak, farklı konumlar kazanmıştır.

Zengin ailelerde, evin oturduğu arazi düz ve ev iki katlı ise; ahırlar zemin katta yer almış, giriş kapıları sokağa veya evin kanat'ına açılmışlardır(367). Bu tür biçimlenmelerde evin içinden de ahıra geçiş yapılabilmektedir (Örnek: Zahit Mahallesi, Bahçeli Sokak No:31 Fehmi Arıcı Evi, Tuzcuzade Mahallesi Trabzon Yolu No:25 Sami Ozan Evi). Ahır ve samanlığın

zemin katların bir bölümünde yapıya bitişik ama ayrı bir mekân olarak yer aldığı da görülür (Örnek: Şingah Mahallesi, İhramcı Sokak No:75 Hacı Dursun Onatçı Evi, Şingah Mahallesi Doğan Sokak No:23 İsmail Yılmaztürk Evi)

Evin oturduğu arazi çok eğimli ve ikiden fazla katlı ise; ahır ve samanlığın evin alt katında, depo ve yakacak mekânları ile birlikte konumlandığı görülür (Örnek: Zahit Mahallesi 2 Nolu Erzurum Caddesi, Zahit Camii karşısında Rıza Sisneli Evi).

Küçük , fakir evlerinde ise ahır ve samanlığın evle aynı planda tasarlandığı görülür. Bu biçimlenme şekline Şingah Mahallesi'nde çok rastlanılır. Ahırın girişi evin avlusuna açılır.

Araştırma kapsamındaki evlerde ahır ve samanlığın, Erzurum evlerinde olduğu gibi evle birlikte tasarlandığı görülür. Bu birliktelik, ahır ve samanlığın; ya evin alt katının bir bölümünde ya da yapının bitişiğinde konumlanması şeklindedir(368). Gümüşhane evlerinde ise ahır ve samanlığın evin zemin katının bir bölümünde konumlanmasına, nadiren rastlanır (Örnek: Zeki Kadirbeyzede Evi, zemin katında, taşlığın güneyinde ve batısında birer ahır yer alır)(369). Genellikle büyük meyve bahçeleri içinde yer alan Gümüşhane evlerinde, ahır ve samanlığın bahçenin bir kenarında olduğu görülür(370).

Bayburt evlerinde ahırlar, taştan örülmüş duvarlarında açılan, bir veya birden fazla küçük pencere ile aydınlanırlar. Samanlıkla beraber kare veya dikdörtgen plan oluştururlar. Ahır duvarlarının önünde "müsürlük-yemlik" yer alır. Yakın çevrede "müsürlük"de denilmektedir (Örnek: Kelkit Vadisi, Alucra, Şebinkarahisar). Büyükbaş hayvanlar bu yemliklere, boğazlık yardımıyla bağlanmaktadırlar.

Erzurum evlerindeki ahırların, en önemli donanımlarından biri olan "seki"ye (371) veya izine Bayburt evlerinin ahırlarında rastlanmamıştır. Ahırlarda zeminin, halk arasında "sal" olarak adlandırılan düz taş levhalarla kaplandığı görülür.

Samanlık ahıra bitişik bir mekân olarak planlanmıştır. Ahırdan açılan bir kapı aracılığı ile, samanlıkla doğrudan ilişki kurulur. Hayvanların, kış boyunca, yiyecekleri; ot, saman v.b. yiyeceklerin depolandığı mekân "samanlık"tır. Konumlarına bağlı olarak, bazılarında pencere ve bazılarında ışıklık olarak adlandırılan tavandan açılan hava bacası

yoktur. Burası ahırın bir bölümü şeklindedir. Bazılarının havalandırılma ve ışık gereksinmesi ise tavana açılan, kare şeklindeki bacalar ile sağlanır (Örnek: Hacı Dursun Onatçı Evi samanlığı).

Ahır ve samanlığın tavan örtüsü düz toprak damdır. Damın mertek adı verilen kalın ve yuvarlak ahşap kirişler ile, bu kirişler arasında sıralanan, uçları ahşap kirişlerde sabitlenen tahtalar, tahtaların yerine ağaç dallarının yerleştirildiği, bunların üzerine karılmış toprağın serilmesiyle oluşturduğu öğrenilmektedir, gözlemlenmektedir.

4.3.2.4.2 Kahve Ocağı

Bayburt'taki bazı büyük konaklarda selâmlık odası önünde yer alan ve bu odaya çay-kahve servisi hizmeti sunan, halk arasında "kahve ocağı" olarak adlandırılan bir mekân da vardır. Ofis niteliğinde tasarlanmışlardır ve selâmlık (baş oda) odasıyla doğrudan ilişkilendirilmişlerdir. Ancak, bu mekânlarda görülen ocaklar küçük boyutlu olup, yerden 0,90-1,00 m. yükseklikte yer alarak, selâmlık odasındaki misafirlere çay ve kahve pişirmek işlevini yüklenmişlerdir. Isınma amacıyla kullanılmadıkları sorulup, araştırıldıkça belirlenmektedir.

Ocak, duvar nişleri içindeki dolaplar, sedirler, tecir-terekler mekânın başlıca donanım ögeleridir. Bütün bunlar evin ön kesiminde yer alırlar. Pencere boyutları, selâmlık odasının pencereleriyle aynı boyuttadır. Pencere duvarının önünde sedir, ocağın yer aldığı duvarda ve ocağa yakın mesafe de ise açık duvar nişi veya nişleri, duvarlardan birinde de küçük bir tecir tereğin yer aldığı görülür.

Selâmlık ve harem bölümü girişleri ayrı olan evlerin bazılarında ise; selâmlık sofasının duvarlarından birinde, ocakla aynı boyutlarda ve aynı nitelikte bir ocağın yer aldığı görülür (Örnek: Uzungazi Mahallesi Naim Saatçi Evi selâmlık bölümü sofasının duvarında yer alan ocağın, selâmlık (başoda) odasındaki misafirlere çay ve kahve hazırlamak için kullanıldığı belirlenebilmektedir). Bu nedenle, geleneksel Bayburt evlerinde, sofaların bazen kahve ocağı işlevini yüklendiği de söylenebilir.

Ocaksız tasarımların yer aldığı Bayburt evlerinde, selâmlık odasındaki, misafirlere kahve hazırlama işlevi ile tandırevinde (yerevinde) hazırlama çayın sıcaklığını muhafaza etme işlevini mangalın yüklendiği gözlenmektedir (Örnek: Kavalalılar Evi-Müze olarak kullanılan ev). Ayrıca, inceleme kapsamındaki bazı evlerde, giriş katı sofasında yer alan ahşap merdivenle doğrudan ilişki kuran biçimlenmelere de rastlanmaktadır. Selâmlık bölümü üst kat sofası oluşturan, bu biçimlenmede harem bölümüne geçiş kapısı da vardır. Bu tasarım şeklinde "kahve ocağı" ofis niteliği taşıyan oda ile alt kattan üst kata ulaşımı, üst katta ise selâmlık bölümünden harem bölümüne geçişi ve üst kat mekânlar arasındaki ilişkiyi sağlayan üst kat sofası niteliğindedir (Örnek: Şingah Mahallesi, Doğan Sokak'ta Hacı Dursun Onatçı Evi). Bu nedenle evin harem bölümünde, selâmlık odasındaki misafirler için hazırlanan servisin, bu mekâna, doğrudan getirildiği anlaşılmaktadır.

4.3.2.4.3 Helâlar

Bayburt evleri tasarlanırken, helâların, yapının içinde yer almasına dikkat edilmiştir(372). Türk mimarlığında "helâ" çok önemli bir ögedir ve dini mimarlık verilerinde çok daha önce (Örnek: Diyarbakır Ulucamî Külliyesi'nde) önemle mimari anlamda vurgulanmıştır. Giderek medreselerle ilgili araştırmalarda da benzer uygulamalarla karşılaşılmıştır (Örnek: Çorum Alaca Kalehisar Medresesi). Türk evi içine XIX. yüzyıldan sonra giren helâların(373) Bayburt evlerinin mekânsal örgütlenmesindeki yerleri incelendiğinde ise; tipolojik saptamalara veri oluşturamadıkları görülür. Genellikle, evin cümle kapısına yakın ve sofanın kısa kenarında, yer aldıkları söylenebilir (Örnek: Şingah Mahallesi Doğan Sokak'ta Cevriye Mangan Evi, Hacı Dursun Onatçı Evi selâmlık bölümü ve harem bölümü, helaları Şair Zihni Sokak'ta Şahan Hafız (Osman Türker) Evi, Hüssam Develi Evi, Kadızade Mahallesi Çiğdem Sok. No:13'te Yaşar Uçkan Evi, Veysel Mah. Issız Sok. No:13 Fehmi Sekmenli Evi v.b.) bazı örneklerde ise evi oluşturan ögelerin örgütlenmesi sonucu, uygun görülen yerde konumlandığı söylenebilir.

4.3.3 Cephe Biçimlenmesi

Bayburt evlerinde ön yüzler, evin yerleşim alanının topoğrafik yapısı, kale, Çoruh Nehri'nin varlığı dikkate alınarak konumlandırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, Bayburt evlerinin ön yüzlerinin, manzaraya egemen ön arazideki konumlarına bağlı olarak doğu veya

batıya yöneltilmelerinin bazı genellemeler yapmayı sağlayacak özellikler içerdiği görülür. Etkin biçimlenmelerde, her katın, dış çevre ile, doğrudan ilişki kurabilmesinin ön planda tutulduğu belirlenebilmektedir.

Arka ve yan yüzlerde ise, her evin kendi biçimini oluşturulduğu türdeşleşmeler görülür. Evlerde ön cephenin biçimlenmesinin ana amaç edinildiği de gözlenmektedir.

Bayburt evlerinde; ön yüzü, alt ve üst katta örgütlenen oturma birimlerinin dış duvarları ile köşk odasının yer aldığı köşk katının dış duvarları oluşturur. Ayrıca, bazı evlerde görülen yer katı cephelerinin de bazen bu biçimlenmeye katıldığı görülür. Köşk odalarının ön yüzlerin biçimlenmesindeki etkinliğinin, oldukça fazla olduğu gözlenir.

Ön cephelerde varsa, yer katı, boşluk oranı az olan dolu bir taş kütle görünümündedir. Evin giriş katı ve üst katında ise artan pencere yüzeylerini taş veya ahşap söveler, pencerelerin demir parmaklıkları ile evin cümle kapısı ve bunları bezeyen elemanlardır. Köşk katının yer aldığı evlerde ise "köşk odası"nın pencereleri ile bu pencerelerin arasında yer alan "balkon kapısı", balkonun ahşap korkulukları ve çatının uzantısı olarak algılanan ahşap kemerli dekoratif süslemelerin ön yüzü oluşturulan başlıca ögeler olduğu görülür.

Evlerde alt kat (giriş katı) ile üst kat ayırımını; bazı evlerde taş silmeler (Şingah Mah. Hacı Dursun Onatçı Evi, İspirlilerin Evi), bazılarında baş odanın (Selâmlık odası) ön yüzde oluşturulduğu çıkma (bir çok evde görülür), bazılarında ise sofanın oluşturulduğu çıkmalar belirler. Köşk katının yer aldığı evlerde ise, üst kat ile bu kat arasındaki ayırımı köşk odasının, önünde yer alan balkon belirler.

Bayburt evleri genel olarak düz ve hareketsiz bir cephesel özelliğe sahiptirler. Evlerde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, sıkça rastlanan zemin kat-birinci kat cephe malzemesi farklılaşmasına dik sokakta yer alan eski tekel binası ile Abdullah Prut Evi ve Mehmet Çelebi Mahallesi'nde yer alan Cilaralıların Evi'nde, v.b. rastlanır. Çünkü bunlarda, zemin katlar taş örgülü, üst katlar ahşaptır. Diğerlerinde ise giriş katı ve birinci kat cephelerinde, malzeme farklılaşmasına rastlanmamıştır.

Evlerin kütlelerinde olduğu gibi ön yüzlerinde ve alt kat ile üst katları arasında, geometrinin egemenliği gözlenir. Evlerin bu prizmatik görünümü, düz damlı evlerde çizgisel saçak düzeniyle tamamlanmıştır. Sac kaplı, çatılı evlerde ise (beşik çatılı), ahşap kaplı, genişliği 0,40-0,70 m. arasındaki saçakların cepheyi bütünlediği görülür. Bazı evlerin cephelerinde yatay ahşap hatıllar kullanılmıştır.

Cephelerde; beyaz, krem, açık toprak ve sarı renk egemendir. Ön yüzler; taş örgü olup, yöresel dokudur. Ön yüz duvarlarında süslemeye rastlanmaz. Çok az sayıdaki evin ön yüzlerinde frizlere, kabartmalara ve oymalara rastlanmıştır (Hacı Dursun Onatçı Evi, İspirlilerin Evi örneklerinde olduğu gibi).

Evlerin ön yüzlerinde; simetrik bir biçimlenmenin egemen olduğu gözlenir. Bazı evlerde; giriş katı sofası ve iki yanındaki birer odanın, üst katlarda ise üst kat sofası ve iki yanında yer alan birer odanın bulunduğu ve bunların yönlendirildiği plan şemalarında simetrinin ön yüze yansıdığı görülür (Örnek: Fehmi Sekmenli Evi). Bazı örneklerde de bu simetrinin; üst katta, ortada, başoda ve iki yanında yer alan birer odanın oluşturulduğu plan şemasıyla sağlandığı görülür.

Bayburt evlerinde, ön yüzü oluşturan ögelerin; köşk odasının dış duvarlarındaki "pencereler", "balkon kapısı" ve "balkonunun ahşap korkulukları"; üst katta ise "oda pencereleri", "varsa balkon", giriş katında "cümle kapısı" ve iki yanında yer alan "giriş katı odaları"na ait pencereler olduğu belirlenebilmektedir.

4.3.3.1 Çıkma Düzeni

Osmanlı toplumunda, dini gelenekler nedeniyle, gizliliğe dayanan aile yaşantısı, evin zemin katının; işlevsel zorunluluk olarak dışa kapalı biçimlenmesine yol açmıştır. Zemin katlarının dışa kapalılığı, değişik biçim gelenekleri ile, bütün bölgelerde görülür. Sokak veya manzara (peysaj) ile görsel ilişkinin kurulduğu üst katta yer alan oturma odalarının uygun yönlendirme ve rasyonel biçimlenebilmeleri ön plana alınarak zemin katın üzerinde çıkmalar oluşturulmuş, bu yolla ayırtkan bir uygulamaya gidilmiştir.

Bayburt evlerinde, "çıkma" örneklerine, üst kat, ön cephelerinde rastlanır. Çıkmalar; mekânsal örgütlemeyle yaşama birimleri arasındaki kademelenmeyi, evin dış çevreye, manzaraya açılmak istediği yönü ve evin üst katının işlevsel önemini belirlemektedir.

Söz konusu evlerde mekânların görsel ilişki kurma çabasında olduğu dış çevre; "sokak" ve genellikle "Çoruh Nehri" ile "kale"dir. Evlerin sokakla sınırlanmaları dışında kenarları dik açılıdır, rasyonel biçimdeki tasarımlarıyla ön cephede yer alan çıkmalar, genelde, düz çıkmalar biçimindedir. Sadece Fehmi Sekmenli Evi'nde, sofanın devamı olan çıkma, beşgen şeklindedir. Düzeltme çıkmasına ise; Uzungazi Mahallesi, Kurtuluş Caddesi, Kura Sokak'taki bir evde rastlanmıştır Bayburt evlerinde çıkma oluşumundaki istencin; cephede, özellikle vurgulanması amaçlanan veya daha çok yönden manzaraya egemen olması istenen işlevsel birimin belirgin hale getirilmesidir. Çıkma sayesinde belirginleşen mekânın, hem evin bütün kütlesi içinde görece özerklik kazandığı, hem de çevre üzerinde görsel egemenlik kurduğu görülmektedir.

Bayburt evlerinde çıkmalar, genellikle selâmlık odası (başoda)nda yer alır (Örnek: Yaşar UÇKAN Evi, Hüssam DEVELİ Evi). Bazen de sofanın uzantısı olarak yer alır (Örnek: Fehmi Sekmenli Evi). Bu alanlarda, genelde, konsol şeklindeki çıkmalarla karşılaşılır.

Bayburt evlerinde, ön yüzde yer alan "çıkma yüzeyleri"nin ön yüzlerin malzeme ve yapım özellikleri ile aynı olduğu görülür. Genelde, 1.00 m. genişliğinde olan çıkmalar; bezemesiz, dairesel kesitli, ahşap kirişlerle desteklenmişlerdir. Bu kirişlerin başının bazen profillendirildiği, bazen de alttan, ahşapla kaplandığı görülür (Örnek: Yaşar Uçkan Evi'nde çıkmayı taşıyan kirişleri alttan bezemeli ahşapla kapatılmıştır).

4.3.3.2 Pencere Düzeni

Türk evinde; dış çevre ile görsel ilişki, pencerelerle kurulmuştur. Alt katta yer alan mekânların sokağa (dışa) açılan pencereleri oldukça küçük yapılmışlardır. Bu katta dışarıyla ilişki kısıtlanmıştır. Üst katlarda ise çok sayıda ve büyük boyutta pencere yapılarak bu katlarda yer alan mekânların ışık ihtiyacı ve çevreyle ilişkisi pencerelerle sağlanmıştır. Türk

evinde pencerelerin bazen sofa, avlu veya bahçeye, bazen de sokak veya meydana göre yönlendiği görülür (374).

Bayburt evlerinde yaşama mekânlarının yer aldığı ön cephe pencerelerinin, genellikle "Çoruh Nehri" ve "Kale"ye yönlendirildiği gözlenir. Bazı evlerin cümle kapılarının önünde yer alan ve kanat adı verilen avlu niteliğindeki bahçe, zemin katta yer alan odanın pencerelerinin sokakla bağlantısını kısıtlamaktadır. Bayburt evlerinde yer alan servis mekânları ve tandırevi (yerevi) gibi geniş pencere yüzeyi gerektirmeyen mekânlar evin arka cephesinde yer alır. Ayrıca arazinin doğal yapısının getirdiği sınırlamalardan ötürü bazen, evin, tek yöne açıldığı da görülür. Üst katlarda konumlanmış oturma ve yaşama birimlerinde; bazen bir bazen iki yönlü pencere düzenlemeleri mekânın çevre ile ilişkisini kurmuş ve ortamının ışık gereksinimleri karşılanmıştır.

Söz konusu evler pencere düzenlemelerinin, en çok ön yüzlerin biçimlenmesinde önemsendiği görülür.

Türk evinde, ışıklandırma açısından, önemli yeri olan "tepe pencereleri"ne; Bayburt evlerinde rastlanmamaktadır. Ancak, bazı evlerin cümle kapılarının üstünde, çok küçük bir pencerenin yer aldığı görülür (Örnek: Çiğdem Sok. Yaşar UÇKAN Evi cümle kapısı üzerindeki pencere).

4.4 Bayburt Evlerinin Yapı Ögelerinde Kullanılan Malzemelerin Seçimi Ve Yapım Özellikleri

Bayburt evleri taş örgülü olup, Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz Bölgesi arasındaki geçişi sağlamaktadırlar. Bazen, dış duvarların ahşap hatıllı moloz taş, bazen sadece ön cephenin kesme taşla, diğer cephelerin ahşap hatıllı moloz taşla örüldüğü görülür. Bu yapım yönteminde, kullanılan malzeme; taş ve ahşaptır. Ana malzemenin; taş, toprak, ahşap, maden ve demir olduğu da, açıklık getirmek bakımından, söylenebilir.

Bütün bu malzemelerin ve yapım yöntemlerinin seçiminde; yöredeki iklim ve kolay sağlanabilir (taş) malzeme koşullarının etkin olduğu gözlenmektedir. Taş malzemenin Bayburt yakınındaki taş ocaklarından elde edilmesi, taşın ocaklardan kolay işlenebilecek yumuşaklıkta çıkması ve hava ile temasından sonra zamanla sertleşmesi giderek soğuk iklim koşulları

konut yapımında taşın kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Tavanlarda kullanılan ahşabın, taş duvarlarda aralıklı olarak kullanılan ve bağlayıcı özellik taşıyan hatılların; oda kapıları, pencere doğramaları, cümle kapısı ve iç merdivenlerin, Karadeniz yöresinden getirilen çam ağaçları işlenerek elde edilen kerestelerden yapıldığı, bazı tavanlarda yer alan yuvarlak veya köşeli kesitteki ahşap kirişler ile tandır evinin tavan örtüsü olan kırman döşemedeki ahşap kirişte sadece çam ağaçlarından bazen de Karaağaçtan elde edilen kirişlerle karışık olarak kullanıldığı ustalardan öğrenilmektedir. Oyma işlerinin yer aldığı yüklükler, dolaplar ve bazı oyma tavanlarda da (Örnek: Mustafa Narmanlı ve Yusuf Öznur evlerinin başodalarının iç kaplamaları) ceviz ve gürgen ağaçlarının işlenmesiyle elde edilen kerestelerin kullanıldığı öğrenilmektedir.

Yerleşim merkezindeki arazinin eğimli yapısı; yapılanma zorluğu ile birlikte yapım süresince de çeşitli güçlükleri, beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, Bayburt'ta bir ev yapılırken; taş duvarın, taş duvar yapım yöntemlerinin, özellikleri yapının sağlamlığı ile uyumuna özen gösterilmi°tir.

Geleneksel Türk evlerinde, çevreye göre, bazen sadece zemin kat duvarlarında, bazen temelden dama kadar yükselen taş duvarlar, yukarıda sayılan zorunlulukların etkinliği nedeni ile Bayburt evlerine de yansımakta, temelden dam düzeyine kadar yükselmektedirler.

Taşın, Bayburt evlerinin duvarlarında, iki şekilde kullanıldığı görülür;

Evlerin dış duvar köşe ve cephelerinde "kesme-yonu" taş diğer kısımlarda (iç duvarlarda) moloz taş duvar örüldüğü görülmektedir. Toprağın, moloz taş duvarların derzlerinde saman katığı ile karıştırılan, bağlayıcı (harç) malzeme olarak kullanıldığı öğrenilebilmektedir. Saman kıtığına yakın çevrede "kıtık" ya da "kitik" denilmektedir. Düz damlarda ise; örtü malzemesi olarak sıkıştırılmış toprak kullanılmıştır. Eğimli çatılarda örtü malzemesi metaldir. Evlerde, çatı örtüsü çeşitlilik göstererek; "düz çatı", "kırman çatı" ve "beşik çatı" biçiminde karşımıza çıkarlar. Beşik çatılarda örtü malzemesi, bölgedeki soğuk iklim koşulları nedeniyle metal olarak seçilmiştir. Baca (hapen) da malzeme ahşaptır. Diğer bacalarda ise malzeme; taş, metal veya ilde Abdullah Prut evindeki atölyede yapılan ve malzemesi pişmiş kırmızı toprak olan silindir veya dikdörtgen prizma şeklindeki bacadır.Bu

bacanın her yüzeyinde hava delikleri ve üstünde de şapkası vardır. Ancak bu atölye, yapan ustanın ölümü nedeniyle günümüzde kullanılamamaktadır.

"Demir"in; kapı çivilerinde ve tokmaklarında, süsleyici, çift pencere arasında, balkon korkuluklarında ise koruyucu olarak kullanıldığı görülür. Sıcak işlenmiş olarak kapı ve pencerelerde kullanılmış (Örnek: Kapıların menteşeleri, kuşakları ve çivileri dövme demirdendir). Pencerelerde ise çift doğrama arasında kullanılmıştır. Kapı tokmakları, ayrıca üzerlerindeki rozetler, zirza ve kitleklerininde demirden yapıldığı görülmektedir.

4.4.1 Duvarlar

Bayburt evlerinin taş duvarları; temelde, katlarda ve bölmelerde, değişik biçimde karşımıza çıkarlar. Tavan örtüsünün evin mekânlarına göre çeşitlilik gösterdiği gözlenir. Yerleşim alanının eğimli olması, yapının sağlamlığı öncelikle dikkate alınarak; temel duvarlarının olduğu ve derinliklere inildiğinde, temellerde çeşitli büyüklükte taşların bağlayıcı nitelikli kireç harcı veya saman kıtıklı çamur harcıyla birlikte kullanılması ve temelde duvar kalınlığının genellikle 1,00 m.olması gerektiği Bayburt'un yaşadığı olaylar ve aşamalar nedeniyle açıkça ortaya çıkmaktadır.

Zemin kat ve birinci katlarda; duvar köşeleri, pencere ve kapı kenarları düzgün kesme taş, diğer bölümler ise moloz taş ile örülüdür. Bazı evlerde duvarlar örülürken kapı ve pencere boşlukları bırakıldığı, belli düzeyde, duvarlarda ahşap hatıllara yer verildiği görülmektedir. Duvarların iskeleti sayılan ahşap hatılların çam ağacından yapıldığı evin sahibinin ekonomik durumuna göre, sık veya seyrek atıldığı yöredeki yapı ustalarınca söylenmektedir. Kapı ve pencerelerin üst seviyesinden de hatıl geçirildiği gözlenir. Ayrıca, taş pencere sövelerinin hatıl olarak görev yapan taşıyıcı öge olma durumuyla da karşılanabilmektedir. Sövelerin hatıl olarak görev yaptığı durumda sövede kilit taşına da rastlanılır. Hatıllara, deprem bölgesinde yer alan Bayburt evlerinde, bağlayıcı özellikleri nedeniyle önem verildiği yapı ustalarının güncel konuşmalarından da anlaşılmaktadır.

Bazı evlerin bütün cephelerinin moloz taşla örüldüğü, bazılarının ise sadece ön yüz duvarının düzgün yonu taş ile diğer cephe duvarlarının ise moloz taşla örüldüğü, geri kalan bir kısmının ise bütün dış cephe duvarlarının düzgün kesme taşlarla örüldüğü görülür. Evlerin

dış cephe duvarlarının, bazen işlenmiş fakat dik köşeli olmayan yonu taşlarından örüldüğü görülse de, bunların sayıları çok azdır.

Zemin kat duvarları tamamlandıktan sonra taşıyıcı kirişlerin serildiği, eğer cephede çıkma yapılacaksa bu kirişlerin çıkma miktarı kadar birinci kat duvarından dışarıya taşırıldığı görülür. Daha sonra, birinci katın duvarının örülmesine başlandığı görülür. Birinci katın duvarları, eğer köşk katı yoksa, saçaklarla son bulur. Saçaklar, düz toprak damlı evlerde çizgiseldir. Beşik çatılı evlerde saçaklar alttan ahşap kaplanmıştır. Yapıların tamamı taş örgü olup doku yöreseldir. Cephelerde Bayburt taşının renginden kaynaklanan; sarı, krem, beyaz ve açık toprak rengi egemendir.

Cephe duvarlarında zemin kat ve birinci katı ayıran çizgi dışında kapı ve pencere kenarları ile evin köşelerinde, taşlar dışarıya bir miktar taşırılarak, cephenin hareketlendirildiği görülür. Cephe duvarını süsleyen ögeler; cümle kapıları ve pencere söveleridir. Ancak, Şingah Mahallesi'nde Hacı Dursun Onatçı ve İspirliler'in Evi'nde, ön cephede, frizler ve kabartmalar, Veysel Mahallesi Fehmi Sekmenli Evi'nin yan cephesinde ise çatı saçağına yakın köşe taşında, oyularak yerleştirilmiş, tabak şeklinde, mavi renkli çinilerin yer aldığı görülür.

Köşe parsellerde bulunan evlerde, evin ön ve yan yola bakan cephe duvarlarının düzgün kesme taştan, ara parselde yer alan evlerde ise sadece ön cephenin düzgün kesme taştan yapıldığı gözlenir (Fehmi Sekmenli ve İspirliler'in evleri; ön yol ve yan yola bakan cepheler, Hacı Dursun Onatçı Evi'nde sadece ön cephe, düzgün keseme taştan örülüdür). Bazı evlerde ise tüm cephelerin moloz taştan örüldüğü görülür.

Duvarlar içten saman kıtıklı toprakla sıvanarak, üzerine kireç badana yapılmıştır.

Ayrıca ev inşa edildiği zaman, Bayburt evinin en önemli mekânı olan tandır evinin (yerevinin) yeri belirlenerek, tandırbaşı ve dolayısıyla tandırın tabanının yeri tandır evindeki pis su kanalları ve bu kanalların bağlandığı kehlizlerin yerleştirileceği alanların önceden belirlendiği ildeki yapı ustalarından öğrenilmektedir.

Dış cephelerde taş duvar kalınlıklarının 0,70-0,80 m. arasında değiştiği, bu kalınlıkların iç bölme duvarlarda azaldığı gözlenir. Ancak Fabrika Sokak'ta yer alan Akif Kocaman'a ait evlerden birinin iç bölme duvarının "bağdadi" duvar olduğu tespit edilmiştir. Bu duvarlarda, aradaki boşluklara ot ya da talaş konulduğu belirlenmiştir.

Bayburt genelinde taş örgü olan dış duvarlar; Veysel Mahallesi, Dik Sokak'ta yer alan eski tekel binası ile, Mehmet Çelebi Mahallesi'nde Nazım İşaşır Evi arkasında yer alan Cilaralılar'ın Evi'nde, Zahit Mahallesi'nde Rıza Sisneli Evi ve Veysel Mahallesi, Dik Sokak'ta Abdullah Prut Evi'nde zemin kat cephe duvarları taş, üst kat cephe duvarları ise ahşaptır.

4.4.2 Döşemeler

Bayburt evlerinde gözlenen döşeme kaplamaları ahşap ve taştır. Ahırlar, servis mekânları, avlular (sofa), helâlar ve tandırevleri (yerevi)'nin döşemesinin sal taşı adı verilen düzgün taşlarla kaplandığı görülmektedir. Ancak, günümüzde bu mekânlardan, tandırevi (yerevi), sofa (avlu) ve servis mekânlarının döşemeleri üzerine beton kaplanarak kapatıldığı gözlenmektedir.

Sal taşı kaplamaya günümüzde sadece ahır, samanlık (merek) ve odun depolarının döşemelerinde rastlanmaktadır.

Ahşap döşemelerde ise yuvarlak kesitli kirişlerin üzerine ince tahta parçaları, söğüt dalları vb. konulduğu ve bu tabanın üzerinde de 0,05-0,10 m. kalınlıkta çamur serildikten sonra, çamdan, 0,03 m. kalınlıkta taban döşeme tahtaları çakıldığı yapı ustalarından öğrenilmektedir (Tavanlar odalar bölümünde anlatılmıştır). Odaların döşeme kaplamaları kesinlikle ahşaptır.

4.4.3 Saçaklar

Saçakların; düz ve hareketsiz olan Bayburt evlerinin cephelerindeki monotonluğu giderdiği gözlenir. Prizmatik kütle görünümündeki evler saçaklarla bütünlük kazanarak sona ererler. İklim koşulları nedeniyle, saçaklar sık sık yenilendiğinden, günümüzde eski, özgün

saçaklara rastlamak zordur. Kullanılmayan eski evlerde, saçakların taşıntılı olduğu görülür. Dış cephe duvarının, üzerinde en az 0,40 m. taşırılan, tavan örtüsünün taşıyıcı kirişlerinin üzerine yatay bir merteğin konulduğu, bu merteğin üzerine semer duvarın yapıldığı ve arkasına yağmur oluğunun yerleştirildiği günümüzde de gözlenebilmektedir. Daha sonraları, bu uygulamadan vazgeçildiği, bunun yerine, yonu taştan örülen taş saçakların oluşturulduğu görülür.

Taş saçaklarda, "semer duvarı" adı verilen duvar evin dış cephe duvarının yüzeyi aynı düzlemdedir. Bu duvardan, oldukça uzun, taş çörtenlerin uzatıldığı görülür. Çörtenler; ahşap veya taştan yapılmıştır (Örnek: Şingah Mahallesi Doğan Sokak'ta İsmail Yılmaztürk Evi). Yuvarlak veya dörtgen kesitlidirler. Bazı taş çörtenlerin stilize hayvan başı şeklinde olduğu görülür.

Metal çatılı evlerde ise, metalin altındaki ahşap çatı kaplaması ve merteklerin evin dış duvarından en az 0,40 m., en çok 0,70 m. olmak üzere dışa taşırılması ile oluşturulan geniş saçakların alttan ahşapla kaplanması cepheye hoş bir görünüm kazandırmaktadır.

4.4.4 Merdivenler

Geleneksel Bayburt evlerinde, katlar arasındaki düşey bağlantı, evin içinde yer alan, ahşap, genellikle tek, bazen de çift kollu merdivenlerle sağlanmıştır. Bu merdivenlerin ilk iki veya 3 basamağı taştandır. Diğer basamaklar ve küpeşte bütünüyle ahşaptır.

Merdivenler; Bayburt evlerinin bazılarında, yerevinde (tandırevinde) bazılarında da yerevinde ve sofada yer alır. Bazı evlerde üst kata, dışarıdan, tek veya çift kollu birer merdivenle çıkıldığı da görülür (Şingah mah. Alibey Alibeyoğlu Evi).

Mekânsal örgütlemede, yapılanma koşullarından kaynaklanan bir değişimin söz konusu olmadığı durumlarda merdiven, sofanın bir ögesidir ve sofanın uzun eksenine paralel bir konumdadır.Yerevindeki merdiven ise, çoğunlukla, yerevini sınırlayan duvarların birine bitişiktir. Genellikle tek kollu olmakla birlikte, Kavalalılar Evi'nde üç kolludur.

Merdivenler genelde iki tane limon kirişi üzerine oturtulan ahşap basamaklar şeklindedirler. Basamaklar, alttan düz bir yüzey oluşturulacak şekilde kaplanmıştır. Bazı evlerde merdivenlerin cephesinin ahşapla kapatıldığı ve küçük mekânlar oluşturulduğu görülür (Akif Kocaman Evi).

Merdiven kollarının genişliği 1,00 m. dir. Ahşap korkuluklarının ise, basit oyma profilli veya profilsiz düşey çubuklar ile profilsiz bir trabzandan oluştuğu görülür. Bu tasarım özellikleri dikkate alındığında; merdivenlerin konumlandıkları mekânlara görsel bir katkıda bulundukları da söylenebilir. Yerevinde, selâmlık korkulukları ile bütünlük sağlayarak, içten, benzer bir görsel katkıda buludukları da bu değerlendirmeye katılabilir.

Çok az evde yer alan ve dışarıdan evin üst katına alaşımı sağlayan merdivenlerin de evin cephesine görsel bir katkılarının olduğu göz ardı edilmemelidir.

4.4.5 Kapılar

Bayburt evlerinde iç kapılar, tek ve çift kanatlı olarak yer alırlar. Tek kanatlıların genişlikleri 0,85-0,90 m. yükseklikleri ise 1,80-2,20 m. arasında değişmektedir. Başoda (selâmlık odası) gibi özelleşmiş odaların kapıları genellikle çift kanatlıdır. Bu kapıların genişlikleri 0,90-1,00 m. yükseklikleri ise yine 1,80-2,20 m. arasında değişir.

Sadece Fehmi Sekmenli Evi'nin, çıkma olarak uzayan, üst kat sofasının çıkma bölümünü içine alacak şekilde oluşturulan, oda işlevli sofa uzantısını, sofadan ayırma amacı ile yapılan kapı ise sonradan yapılan ek olarak düşünülebilir. Bu örnek geleneksel Bayburt evlerinde tektir.

Baş oda (selâmlık odası) gibi özelleşmiş odaların kapılarının bütün evlerde aynalı kapılar olduğu görülür. Diğer mekânların kapıları ise çakma kapılardır. Ekonomik gücü iyi olan ailelerden bazıları mekânların niteliğine bakılmaksızın bütün mekânlarda aynalı kapı kullanmışlardır. (Örnek: Akif Kocaman Evi gibi).

Evlerde selâmlık (başoda) gibi özelleşmiş mekânların dışındaki mekânların kapılarının, "çakma kapı" sisteminde yapıldığı görülür. Kapı kanadı, yatay konumdaki 0,8-0,1

m. genişlikte olan iki kuşağa, "mıh" adı verilen başı yaklaşık 0,03 m. genişlik veya çaptaki, dairesel veya kare görünüşlü çivilerle, yan yana çakılmış, düşey geniş latalardan oluşur. Çivilerin daire ve kare şeklindeki başları kapıların bezemesine katkıda bulunurlar. Bu kapılardan bazıları, çeşitli şekillerdeki kapı kolları, bazıları ise "zırza" adı verilen tutaç ile açılıp kapanırlar.

Çakma kapılarda, çivilerin bazen sadece birbirine paralel 2 veya 3 yatay kuşak üzerine, eşit aralıklarla çakıldığı, bazen de kapının üzerinde Z şekli oluşturacak şekilde çakıldığı görülür.

İç kapılarla benzer sistemde tasarlanan dış kapılar, bazı evlerde tek, bazılarında çift kanatlıdır. Genellikle 1,00-1,20 m. genişlik, 1,80-2,20 m. yükseklikteki bu giriş kapılarına yörede "cümle kapısı" denilmektedir.

Cümle kapılarının, çoğunlukla yapının simetri ekseni üzerinde, bazılarında ise eksenin sağında yer aldığı görülür. Bunlar genellikle ahşaptan yapılmıştır.Ancak, az sayıda da olsa sac ve demirden yapılan örneklere de rastlanmaktadır. Sac ve demirden yapılmış cümle kapılarının yüzeyinde; çivi başlıkları sanatkarca işlenmiş kapı tokmakları pencerelerle birlikte evin ön cephesini süsleyen ögeler kimliğindedirler. Cümle kapılarında yer alan kapı tokmaklarının; stilize edilmiş hayvan başı (Örnek: Hacı Dursun Onatçı Evi selâmlık bölümü cümle kapısı tokmağı koç boynuzu şeklindedir.) ve el şeklindeki (Örnek: Bir çok evin cümle kapısında görülür.) örneklerine rastlanmaktadır.

Bazı evlerin, önünde yer alan ve "kanat" adı verilen avlu niteliğindeki bahçeye sokaktan girişi sağlayan kanat kapıları çift kanatlıdır ve yukarıda anlatılan çakma kapı sisteminde yapılmışlardır. Çivilerin kanat kapılarına, birbirine paralel konumda, alt, üst, bazen de ortada yatay olarak, aralıklarla çakıldığı örneklerin yanısıra, alt ve üst yatay kuşağın çapraz çakılan çivi başlarıyla, Z şeklini aldığı örneklere de rastlanır.

4.4.6 Pencereler

Bayburt evlerinde pencereler boşlukları bölgede hüküm süren soğuk iklimin etkisi ile küçük tutulmuşlardır. Pencere boşluklarının en ve boylarının; 0,30/0,30, 0,40/0,40, 0,50/0,50

m., yaygın olarak da, 0,70/1,40 m. olduğu tespit edilmiştir. Pencereler, iklim koşulları dikkate alınarak çift doğramalı yapılmıştır. Doğramalar dış cephe yüzeyine çok yakın yerleştirilmiştir. İki doğrama arasında genellikle demir çubuklar bulunmaktadır. Pencereler çoğunlukla çift kanat sistemiyle çalışırlar. Az sayıda da olsa giyotin pencereye de rastlanır (Örnek: Fehmi Sekmenli Evi, beşgen sofa çıkmasının pencereleri). Çift kanat sistemiyle çalışan pencerelerde; dıştaki doğrama dışa, içteki doğrama içe açılır. Dış duvarlar kalın olduğu için pencere boşlukları içeriye doğru mazgal deliği gibi genişler. Pencere boşluğunun; dışta 0,70/1,40, 0,75/1,50 m. olan boyutlarının içte; 1,00/2,00 m. (Hacı Dursun Onatçı Evi, selâmlık bölümü giriş kat oda penceresi,) 1,10/1,90 m. (Akif Kocaman Evi) boyutlarında olduğu gözlemlenmektedir. Ancak dış cephe duvarları bağdadi olan evlerde pencere boşluklarının dış cephede ve mekânın içindeki boyutlarının aynı olduğu görülür (Örnek: Veysel Mah. Abdullah Prut Evi, üst kat, baş oda penceresi; Hastahane Caddesi No:1'deki evin oda penceresi). Daha küçük boyutlu (0,70/1,00-1,30 m.) oda pencerelerine de rastlanmaktadır.

Pencerelerde, "denizlik", yok denecek kadar azdır. Olanlarda da taş veya metaldendir. Buna karşı pencerelerin, dıştan, "damlalıkları" vardır. "Söveler", taş veya ahşaptandır. Ayrıca, pencere sövelerinin yer yer hatıl gibi görev yapan, taşıyıcı ögeler olmak niteliği taşıdıkları da görülür. Pencere açılımında; doğu, batı ve güney yönlerin yeğlendiği saptanmıştır.

Birinci katlardaki doğal ışıklandırma, zemin katlara göre daha fazladır. Zemin kat pencereleri; avlu, hela, ahır, odun deposu, kiler v.b. servis işlevli mekânları aydınlattığından küçük boyutludurlar ve içeriye doğru şevlidirler. Ayrıca, zemin katta, cümle kapısının üzerinde, bazen kapı genişliğinde ve yaklaşık 0,30 m. yükseklikte (Örnek: Akif Kocaman Evi, zemin kat, cümle kapısı) bazen de aynı sıradaki iki taş arasında, 0,10-0,15 m. aralık bırakılarak, zemin kat sofasının aydınlanması sağlanmaya çalışılmıştır (Örnek: Çiğdem Sokak'ta Yaşar Uçkan Evi).

Bütün bu belirlemeler ve gözlemler sırasında Bayburt evleri oda pencerelerinin zemin kat ve birinci katlarda aynı boyutlarda, olduğu saptanmıştır.

Odalarda, pencere kasalarının iç yüzleri ahşap kaplıdır. Bu kaplamaların oymalı örneklerine de rastlanır (Örnek: Yusuf Öznur Evi, Mustafa Nurmanlı Evi, Hacı Dursun Onatçı

Evi, Akif Kocaman Evi oda pencereleri). Pencere kanatları bazı evlerde 3 çift gözlü (Örnek: Akif Kocaman Evi) olup bu gözlerden üstteki ikisi sabittir. Alttaki iki gözlü kanatlar açılıp-kapatılarak odanın havalandırılması sağlanır (Örnek: Akif Kocaman Evi, Hacı Dursun Onatçı Evi oda pencereleri). Bazı örneklerde ise oda penceresinin içteki doğramasının üstteki iki gözü sabit olup alttaki iki gözün çift kanadı içe açılır. Dıştaki doğrama ise üç gözlü iki kanat şeklinde olup kanatlar dışarıya açılır. Hacı Dursun Onatçı Evi oda pencerelerinde, düşeyde dört tane, çift gözlü doğrama örneklerine rastlanılır. Abdullah Prut Evi'nde ise üstteki iki çift gözün, iç ve dış doğramada sabit bırakıldığı, altta ise iki tane, çift gözlü kanadın yer aldığı, bu kanatlarda, iç doğramadakilerin içe, dış doğramadakilerin ise dışa açıldığı görülür. Pencereler, ahşap veya taştan yapılmış söveleri, bu sövelerdeki oyma kabartma ları ile zaman zaman rozetleri ve çift doğrama arasında yer alan demir parmaklıklarıyla Bayburt Evi'nin yaygın olarak ön, bazen de (köşe parsellerde konumlanan evlerde) yan cephelerini süsleyen ögelerdir. Bayburt evlerinde, oda pencerelerinin üzerinde, tepe penceresi izine rastlanmamaktadır.

4.4.7 Örtü

Bayburt evlerinde çatı örtüsünün, düz toprak dam, metal kaplı beşik veya kırma çatı olarak çeşitlendiği görülür.

Düz toprak damın; odaların ve avluların üzerinde uygulandığı görülür. Bu uygulamalarda önce yuvarlak veya köşeli kesitteki ahşap kirişler yerleştirilir. Bu kirişler; 0,20-0,25 m. kalınlıkta, genelde çam, bazen de karaağaçtır. Bunların üzerine söğüt dalları yerleştirildikten sonra bir kat karılmış çamur dökülür ve düz duvarın her tarafına serilerek sıkıştırılır. Yağmur oluklarının yerine uygun olarak eğim oluşturulur. Bu tabakanın üzerine tuzla karıştırılmış, elenmiş toprak serilerek, "loğ taşı" ile iyice sıkıştırılır. Tuzun elenmiş toprağa karıştırılmasındaki amacın damda ot yetişmesini önlemek için olduğu kuşkusuzdur.

Metal kaplı beşik ve kırma çatıların, günümüzün yapım tekniğinde yapıldıkları görülür. Çatı kaplamasında, metalin tercih edilmesini bölgede hüküm süren soğuk ve yağışlı iklim koşulları zorunlu hale getirmiştir. Kiremit kaplama; gece ve gündüz meydana gelen büyük ısı farkından kaynaklanan çatlamalar nedeniyle zorunlu olarak kullanılamamaktadır.

V. BÖLÜM

5. BAYBURT FOLKLORUNUN YAPI BİÇİMLENMESİNE ETKİSİ

Bayburt, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu gibi her yönüyle birbirinden farklı iki bölgenin arasında ve bu iki bölgeyi birbirine bağlayan geçiş noktasında (iki bölgenin kesişme noktasında) olduğu için önem kazanmaktadır.

İlhanlılar döneminde Tebriz-Trabzon yolu üzerinde bulunması nedeniyle çok gelişen Bayburt, önemli bir ticaret ve kültür merkezi haline gelmiştir. En parlak devrini bu dönemde yaşayan Bayburt, Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra, bu niteliğini bir müddet daha muhafaza etmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Erzurum, Erzincan gibi komşu illerin öne çıkmasıyla ikinci dereceye düşmüştür(375). Süreç içinde, üzerinde bulunduğu ticari güzargâh nedeniyle, gerek kendi yöresindeki, gerek yöre dışındaki sosyo-ekonomik ilişkiler nedeniyle önemli konumunu koruyan Bayburt XIX. yüzyılın sonlarında, Anadolu'da, üretim ve ticaret ilişkilerinin değişmesiyle ticari önemini yitirmiş ve buna bağlı olarak da devamlı göç veren bir şehir haline gelmiştir. 1989 yılında il olunca, ekonomik ve sosyal bakımdan yavaş yavaş hareketlenmeye başlamıştır.

Tarihi süreç içinde geleneksel Bayburt evlerinde yaşayan aile; büyükbaba, büyükanne, onların çocukları, gelinler ve torunlardan oluşan, geniş ya da büyük aile şeklindeydi. Aile düzeni İslamî kurallara dayanıyordu. Erkekler, çarşıda, kendi sanatlarında, işlerinde çalışırlar, okul çağındaki çocuklar okula gider, okuldan çıktıktan sonra da dükkana, babalarına yardımcı olmak ve baba mesleğini yavaş yavaş öğrenmek için giderlerdi.

Kadınlar ise; evde, evin günlük işlerini yürütürlerdi. Kadınların günlük yaşantılarının çoğu, tandırevinde (yerevinde) geçerdi. Çünkü yemek, çamaşır, bulaşık, ekmek pişirme, çay demleme işleri burada yapılır, ve misafirler burada ağırlanırdı. Boş vakitlerini ise; ehram, kilim, seccade dokuma, nakış yapma, çorap ve dantel örmekle geçirirlerdi. Bunun haricinde, ailenin kendi günlük ihtiyaçlarını karşılaması için beslediği; keçi, inek, koyun, at, tavuk, horoz v.b. hayvanların günlük bakımlarını yapar ve barınaklarını (ahırlarını,kümeslerini) temizlerlerdi.

Bayburt'ta halkla yapılan görüşmelerden, geçmişte ve günümüzde günlük yaşamın çok sade olduğu ve iyi komşuluk ilişkileri üzerine kurulduğu öğrenilmektedir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de mahalle halkının, birbirlerinin sevinç ve kederlerine ortak oldukları ve birbirlerine saygı duydukları görülür. Komşular ve mahalle halkı arasındaki bu dayanışma, günümüzde de, günün koşullarına uygun olarak devam ettirilmektedir.

Cenaze ve düğün gibi özel günler ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda, Bayburt'taki gelenek ve göreneklerin, sevinç ve kederin sembolü olan bu iki olay ile biçim bulduğu ve bunun özünde de, komşular ve mahalleli arasındaki güçlü dayanışma ve yardımlaşmanın yattığı görülür. Bu dayanışmaya evlerin odalarının, zamanla cevap veremediği görülünce, aynı amaçlarla kullanılmak üzere "mahalle odaları"nın yapılması gündeme gelmiştir.

5.1 Cenaze Gelenekleri

Bayburt'ta, eskiden, bir mahalleli öldüğü zaman, mahallede büyük kalabalığı alabilecek büyüklükte evi olanlardan biri evinin bir kaç odasını mahalleliye açarak, cenaze evinin erkeklerini üç gün bu evde konuk ederlermiş. Bu sürede, mahallenin erkekleri, eş, dost ve tanıdıkların taziye için bu eve gelirlermiş.

Cenaze evinin kadınları ile yakın akrabaları ise, kendi evlerinden ayrılmayarak, mahallenin kadınlarının ve tanıdıkların taziye ziyaretlerini beklerlermiş. Üç gün boyunca, cenaze evinin kadın ve erkeklerinin yeme-içme gereksinimleri komşuları tarafından karşılanırmış. Yemek verecek komşular mahalle muhtarına başvurarak muhtarca sıraya konulurlar, her gün, iki komşu, biri kadınlara biri erkeklere olmak üzere yemek verirmiş. Konukluk dördüncü gün, kahvaltıdan sonra, cenaze evinin kadın ve erkeklerini günlük yaşama döndüren bir törenle sona erermiş. Mahallenin imamı erkeklerin konuk edildiği evde mahalle halkı ve tanıdıkların katıldığı bir toplantıda, cenaze sahibi adına herkese teşekkür ettikten sonra dua ederlermiş. Daha sonra cenaze evinin erkekleri imam ve muhtar başta olmak üzere toplantıya katılan kişiler tarafından işyerine götürülerek işe başlatılırlarmış. İşsizler ise en sık gittikleri kahveye götürürlermiş. Kadınlar arasındaki tören ise oldukça sade imiş. Ölünün başka mahallede oturan, birinci derecedeki yakınları, komşularından oluşturulan bir grup ile cenaze evinden alınarak kendi evlerine götürülürlermiş. Eğer, Bayburt dışından gelmiş iseler,

mahalleli komşuları tarafından, otobüse kadar uğurlanırlarmış. Cenaze sahibinin ilk üç günkü acil, ailevi ve ticari işleri ile defin işlemleri, mahalle muhtarları ve yardımcıları tarafından yürütülürmüş. Bu törelerin bir kısmına, günümüzde de, bozuşup eksilmekle birlikte rastlanmaktadır.

Süreç içinde, Bayburt'ta, tekke-zaviye ve medreselerin toplum üzerinde çok etkili olduğu ve dini hayata çok önem verildiği söylenebilir.

Evlerle ilgili pek çok inanış olduğu da öğrenilmektedir. Evlerin kapılarının üzerinde taşa yazılı veya levha halinde "Maşallah, Ya malik'ül-mülk" yazılarına günümüzde de rastlanmaktadır. Ayrıca, evlerin kötülüklerden uzak kalması için, giriş kapılarının üstlerinde geyik boynuzu çakıldığı, evlerin içine ise, nazardan korunmak amacıyla üzerlik otundan yapılmış nazarlıklar asıldığı ve bunun günümüzde de sürdüğü görülmektedir.

Bayburt'ta, Fabrika Sokağın Pilaf Efendi Sokağı ile kesim noktasında yer alan 1 numaralı ev ile Ulucami'nin karşısında, Hastahane Caddesi ile Hoca Ahmet Yesevi Caddesi'nin kesim noktasında yer alan 1 numaralı evin çatı mahyasında, çok yakın zamana kadar, metalden yapılmış birer horoz olduğu bilinmektedir. Horozun evin reisinin ekonomik gücünün çok iyi olduğunun veya evde evlenme çağında bekâr erkek bulunduğunun sembolü olduğu öğrenilmektedir.

5.2 Evlenme

Kız İsteme

Evlenme çağındaki oğlunu evlendirmeye karar veren anne, yanına birkaç kadın akrabasını alarak, evlenme yaşına gelmiş kızı olan veya tavsiye edilen kız evlerine, sabah saatlerinde, kızın ev işlerindeki temizlik, düzen ve becerilerini de ölçmek amacıyla günümüzde de gidilmektedir. Kızın, fiziki güzelliğine, ahlakına, el becerisine ve çalışkanlığına dikkat edilmektedir. Oğlan tarafı, kızı beğenmezse, ailesine hiç bir şey söylemeden çıkıp gider. Beğenilirse; oğlan annesi, yakınlarıyla birlikte birkaç kez daha kız evine gider. Sonra oğlanın annesi ve yakınları kızı, annesi ve yakınlarından isterler. Eğer kızın ailesi kızını vermek istemiyorsa, "kızımın yaşı küçük" diyerek, isteği geri çevirir. Kız

verilmek isteniyorsa; oğlanın ailesinden, işi aile büyüklerine ve kızın babasına iletmek üzere birkaç gün süre istenir. Oğlanın ailesi, bir kaç gün sonra, tekrar kız evine giderek, kızı ailesinden ister. Kızın annesi "Allah yazmışsa olur" diyerek kararı ailenin erkeklerine bırakır. Bu, kızın verilmesinin işaretidir. Bu aşamada oğlan babası, yanına erkeklerden bir grup alarak, kızı babasından istemeye gider. Kız babası kızı vermek niyetindeyse "Allah yazmışsa ne diyelim, her iki tarafa da hayırlı olsun" diyerek kızı verir.

Gruptan biri kızın babasından, yöre halkı tarafından "pusula" veya "kesire" adı verilen, kız tarafının erkek tarafından istediklerini belirten listeyi alır. Oğlan tarafı pusulayı fazla bulursa anlaşmaya çalışılır, anlaşılamazsa vazgeçilir. Pusula, oğlan tarafından, doğrudan veya anlaşılarak kabul edildiğinde; damat ve gelin adaylarının babaları, isteme olayını mahalleye resmen duyuracakları günü ve bunu hangi mahalle odasında yapacaklarını, muhtar eşliğinde belirlerler. Kahve içme törenine çağıracakları kişilere davet çıkarılır. Belirlenen zaman ve yerde toplanan mahalle erkeklerinin, eş-dost ve imamın huzurunda, muhtarın sözcülüğüyle kız, babasından bir kez daha istenir. Babanın olumlu yanıtı ile söz kesilmiş olur. Sonra erkek tarafı tüm davetlilere kahve ikram eder. "Kahve İçme" diye adlandırılan bu tören aynı gün kadınlar arasında, kız evinde yapılır. Bu törende erkek evinin sözcülüğünü ailenin ya da mahallenin yaşlı ve çok sevilen bir bireyi üstlenir. Mahalle odasındaki kahve ikramından sonra, lokum ve şeker sunulur. Daha sonra, bir genç tarafından, ailenin büyüğüne ve oğlan babasına ikram edilmek üzere bir tepsi içinde ikinci kez kahve getirilir.

Kahve içildikten sonra, oğlan babası ikramı yapan gençlere verilmek üzere tepsiye "bahşiş" koyar. Daha sonra topluluk huzurunda, kız ve oğlan vekili, hocanın yanına oturtularak "dini nikah" yapılır. Dua edildikten sonra topluluk dağılır.

Nişan günü tespit edildikten sonra oğlan tarafından birkaç kişi yanlarına bir yakınını da alarak, kızı çarşıya çıkarırlar. Nişan takıları ve giysileri ile hamam takımı yanısıra kız tarafına da hediyeler alırlar. Buna nişan selesi denir. Bu "nişan selesi" oğlan evinde, serilerek, komşulara ve yakınlarına gösterildikten sonra kız evine gönderilir. Kız evinde de, serilerek, komşulara ve yakınlarına gösterilir.

Nişan günü oğlan tarafı kız evine gider. Önce yemek yenilir. Sonra kızın takıları ve yüzüğü takılır. Eğlence bittikten sonra topluluk dağılır. Kız tarafı oğlan tarafına nişana

gelenlerle bir tepsi baklava gönderir. Nişandan sonra kız tarafı gelen nişan selesinin karşılığı olarak damat ve yakınlarına hediyeler gönderir. Buna "nişan selesinin geri dönmesi" denir. Bir süre sonra ise oğlan tarafı "Peştimbal hamamı" yaparlar. Hamama; gelin, gelinin ve damadın annesi, yakınları ve tanıdıkları davet edilir. Davetlilere hamamda, gelin tarafı hamur işleri, damat tarafı ise meyve ikram eder. Banyo yapılır ve eğlenilir.

Nişanlılık süresi içinde, tespit edilen bir günde, nikah memuru gelin tarafına götürülerek; gelin, damat ve şahitlerin huzurunda, sade bir törenle resmi nikah yapılır. Kahve içme töreni ile düğün arasına ramazan ayı rastlarsa, ramazanın 15 inci gecesi, damadın ailesinden bir grup, gelinin evine altın ve çeşitli hediyeler götürür. Sahur yemeği yenildikten sonra geri dönülür. Buna "on beşi" denir. Ramazan Bayramında da geline altın ve çeşitli hediyeler gönderilir. Kurban Bayramında ise bir koç alınarak, koç süslenerek, boynuna lira, bilezik veya beşlik (beşibiryerde) takılarak, alınan diğer hediyelerle birlikte gelin tarafına gönderilir.

Düğün günü belirlendikten sonra damadın ailesi, gelin ve bir yakını alınarak çarşıya çıkılır. Gelinlikle birlikte geline çeşitli ihtiyaçları ve annesine "süt hakkı" adı verilen bir hediye ile gelinin yakınlarına da ayrıca hediyeler alınır. Alınan bu hediyeler ve pusuladaki istekler önce damadın evinde serilerek, yakınlara ve komşulara gösterilir. Sonra geline alınan yeni sandığa konularak gelin tarafına gönderilir. Sandıkla birlikte gönderilen çerezler küçük paketler halinde hazırlanarak sandığa bakmaya gelen yakınlara ve komşulara verilir.

Düğün gününden onbeş gün önce gelin, yakınları ve komşuları tarafından yemeğe davet edilir. Bu davetlerde eğlenceler düzenlenir. Buna "Kınaya Çıkarma" denir. Düğünden birkaç gün önce, gelinin çeyizi, serilerek komşulara ve yakınlarına gösterilir. Çeyiz toplanmadan önce oğlan tarafının büyükleri, mahallenin muhtarı ve imamı kız evine giderek kızın çeyizinin değeri belirlenir ve çeyizin listesi çıkarılır. Buna "çeyiz yazma" denir. Giden gruba şerbet ikram edilir. Yazılan çeyiz toplanır, sandığa yerleştirilerek, diğer eşyalarla birlikte damadın evine gönderilir. Sandık evden çıkmadan önce, gelin tarafından bir çocuk sandığın üzerine oturur oğlan tarafından, bahşiş alır. Damadın evine gönderilen çeyiz, kız tarafından gelen bir grup tarafından serilir ve yerleştirilir.

Düğünden iki gün önce gelin hamamı yapılır. Damat hamamdan sonra sağdıcının evine gider ve o gece orada yatar. Ertesi gün gelinin evine gidilir ve gece, baş örme (kına gecesi) yapılır, yemek yenir ve eğlence düzenlenir.

Kına gecesinde, gelin topluluğunun olduğu odaya geldiğinde, damat tarafının yenge tabir edilen temsilcisi gelinin ayağının önüne bir kaç metre uzunlukta "ayakeni" tabir edilen bir kumaş yayar. Gelin, sağdıcı, damadın tarafı ve gençler ellerinde yanan mumlarla odaya girerler. Gelin sağdıcıyla birlikte misafirlerle görüştükten sonra bir kenarda ayakta bekler.

Ayak eni toplanır. Baş sağdıca "eni" asılır. Kayınvalide ve damat tarafı geline para ve pul serptikten sonra takılar takılır. Takı işlemi bittikten sonra takıları takan kişi gelinin başını tutarak kayınvalideden "baş parası" alınır. Ayrıca damadın tarafı baş sağdıca verilmek üzere kına gecesine gelen topluluktan para toplar. Buna "el parası" denilir. Bu gecede oyunlar oynanır eğlenilir. Tören bitince damat tarafı kız tarafından izin isteyerek ayrılır. Damat tarafından bir kaç genç kız gelinin yanında kalır. Eğlence yapılır. Geç saatte sağdıç gelinin eline kına yakar. Kına yakılırken gelinin ağlaması gelenektir. Hüzünlü türküler söylenerek gelin ağlatılmaya çalışılır.

Kız evinde kına gecesi olurken, oğlanın baş sağdıcının evinde de sağdıç gecesi yapılır. Bu gecede yemekler yenir ve eğlenilir. Sabah namazından sonra hamama gidilir. Sağdıcının evinde kahvaltı yapıldıktan sonra eve gelen berber, damat ve sağdıcı tıraş eder. Damat tıraştan sonra, gelin tarafından alınan düğün kıyafetleri giydirilerek, düğünün yapıldığı yere, sağdıçları tarafından götürülür. Burada düğün yemeği yenir ve barlar oynanarak eğlenilir.

Damat tarafından bir grup, arabalarla gelini evinden almaya gider. Gelinin ailesi bu gruba şerbet ikram eder. Şerbet içildikten sonra tepsiye şerbeti ikram eden gençlere verilmek üzere bahşiş bırakılır. Gelin evinden çıkarılırken kardeşi kapıyı tutar. Damadın tarafı gelinin kardeşine para verdikten sonra kapı açılır. Gelin damadın evine girerken ayağının altına bardak konularak kırdırılır, sonra yüzüne ayna tutulur ve kolunun altına kuran konur. Gelinin başına, damat, para ve çerez serper. Gelin eve girdikten sonra damat sağdıçlar ve arkadaşları tarafından eve getirilir.

5.3 Bayburt'a Ait Oyunlar

Bayburt yöresinde oynanan oyunlara "bar" denir. Bar sözcüğü gönül birliği, el birliği, beraberlik anlamında kullanılmaktadır. Barlar el ele tutuşularak, düğünde, bayramda ve asker uğurlamada, davul, zurna eşliğinde, topluca oynanan oyunlardır.

Bayburt halk oyunları, Bayburt'un Doğu Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında yer alması nedeniyle, iki bölgenin oyunlarının izini taşır. Bazen Karadeniz oyunları gibi hareketli, bazen de Doğu Anadolu oyunları gibi ağır oynanır.

Bayburt'ta oynanan halk oyunları kadın ve erkekler tarafından ayrı ayrı oynandığı gibi, beraberce oynananları da vardır. Şehir merkezinde oynanan oyunlar genelde davul zurna eşliğinde olmakla beraber, keman, ud, klarnet ve def gibi çalgılarla da oynanır.

Bayburt Erkek Barları:

Baş bar, Aşvurma barı, Cantemur, Hançer barı, Kotan barı, Sallanma, Saç bağı, Sekme barı, Sarıkız barı, Hoynarı, Şillo, Sürütme, Mehmet Turan barı, Tavuk barı, Tilliko ve Ters ayak'tır.

Bayburt Kadın Barları:

Kuşburnunun kurusu, Kuşburnu pirlenir mi, Yılan inceden öter, Serçe Tiliko, Şillo, Hanım barı, Gelin gel bara, Lazutlar, Koçları vurdum dereye ve Saç bağı'dır.

5.4. Bayburt'a Ait Türküler

Bayburt'un halk oyunları gibi türküleri de çoktur. TRT halk müziği repartuarında 40'a yakın Bayburt türküsü mevcuttur(376).

Bunlardan bir kaçı;

Al Çuha, Mavi Çuha, Ay Doğar Ayistandan, Baba Ben Dervişmiyem, Söyleyin Bayburt'un Vasfi Halini, Deli Kız Sinin Geliyor,Giydim Çarıklarımı, Herg Eden Oğlan, Tiliko, Vardım Ki Yurdumdan Ayağ Göçürmüş, Köprünün Altı Diken, Can Temür Ağa, Yılan İnceden Öter, Mendilimde Oya Var, Kara Basma İz Olur, Kavurma Koydum Tasa, Bayburt Dağlarında Tabakam Kaldı, Bayburt'un İnce Yolunda, Bacadan Aşıyor Ayvanın Dalı, Sarı Kavun Dilimi, Karanfil Eker misin.

5.5 Bayburt'a ait Atasözleri, Dualar, Deyimler, Beddualar, Maniler ve Bayburt'ta Kullanılan Mahalli Sözcüklerden Bazıları

Bayburt'a ait Atasözleri

Açığı it yer, sahipsizi kurt yer.

Bilinmeyen aş, ya karın ağrıtır, ya baş.

El eli yur, el de döner yüzü yur.

Deliye el ver, eline bel ver.

Kurt gitti yazıya, meydan kaldı çıngıllı tazıya.

Tarlayı taşlı yerden, kızı kardeşli yerden alasın.

Yağmur yağdı, yarıklar kapandı.

At beslenende, kuş seslenende, kız istenende güzeldir.

Er'in seni sağ sever, komşun seni tok sever.

Anası ne ki, danası ne ola.

Koçluk kuzu, kom önünde belli olur.

Bayburt Duaları :

Allah seni Fadime anamıza komşu ede.

Analı babalı büyüyesen.

Allah seni hiç bir yerde bunaltmaya.

Allah seni efendimizin şefaatından mahrum koymaya.

Ab-u Kevser'den içesen.

Alimlerle otura kalkasan.

Ayağın taşa dokunmasın.

Bayburt Deyimleri:

Anam olsun ağzı olmasın, babam olsun eve gelmesin.

Ana bir kavut çorbası büşür de, hereklenek (ana bir çorba pişir de ısınalım). (Kavut: Kavrulmuş buğday unu).

Aç karın, yüksek nalın, salın ha salın.

Cahalınan sohbet edeceğine, sırganınan tehret et.

Evinde bişmez bulgur aşı, kendi gezer bölük başı.

Gada bugün şehre gitme yollar çelpeşük (ağabey bugün şehire gitme yollar çamur).

Bayburt'a ait Beddualar:

Akşamlar üstehen kara gele.

Ayakların kırıla, kud olasan.

Gidişin ola da, dönüşün olmaya.

Seni çor tuta.

Gorbagor olasan.

Tandur başlarında kalasan.

Suratahan baba çıka.

İtinen alamete, kurdunan kıyamete kalasan.

Ekmek atlı, sen yaya olasan.

Bayburt Bilmeceleri

El keser, elim keser, su vurdukça kan keser: (Kına).

Baldan tatlı, zehirden acı: (dil).

Keser sapı, kel kitabı, beş dalı var, beş çiçeği: (kol, el parmak, tırnak).

İnim, inim inler, cümle alem dinler: (davul).

Bayburt Manileri:

Armut dalda dal yerde
Bülbül ötmez her yerde
Mevlam bizi ayırmış
Her birimiz bir yerde

Elmayı soyamadım
Tabağa koyamadım
Çok yerleri gezdim de
Bayburt'a doyamadım

Bayburt'a giden yollar
Uzadıkça uzarlar
Geçme bizim kapıdan
Eller bana kızarlar

Bayburt'un bucağında
Ot yanar ocağında
Çocuk ola gezeydim
O yarin kucağında

Kahve döktüm kuruna
El vurmayın durula
Yarime yar diyeni
Sol göğsünden vurula

Bayburt'ta Kullanılan Mahalli Sözcüklerden Bazıları:

Aba: Ana, Anne
Agırşak: Teşinin üstündeki yuvarlak parça.

Ahan: İşte.

Anık: Yeterince mayalanmamış ekmek hamuru.

Bedura: Su kovası.

Bıldır: Geçen yıl.

Bibi: Hala.

Cameş: Manda.

Cılcıbıl: Çıplak.

Cücük: Yavru civciv.

Cırnak: Kuşların ayak parmak ucu.

Çar: Bir tür bez, çarşaf

Çit: Kadınların başlarına örttükleri oyalı tülbent.

Dadağ: Yemek

Debbe: Bakır su kabı

Eğiş: Demirden yapılmış tandır karıştırıcısı.

Eşgere: Açıkça, alanen.

Eze: Teyze bırakmak

Hereklemek: Bir şeyi tandırda veya güneşte kurulamaya bırakmak.

Hetircek: Yemek pişirileceği zaman tandırın üstüne konan demirden yapılmış alet.

Kelem: Lahana.

Lenger: Geniş yayvan bakır kap.

Lüle: Çeşme musluğu.

Merek: Samanlık.

Pahar: Çeşme.

Sahan ne: Sana ne.

Şaplak: Tokat.

Şor: Tuzlu.

Teşi: Yün eğirmeye yarayan araç.

Yuha: Sığ derin olmayan.

5.6 Bayburt'a ait Yöresel Yemekler

Bayburt'a ait yöresel yemeklerde yörenin coğrafi konumunun etkisi görülür. Yörede, ağırlıklı olarak, buğday, kuru fasulye, beyaz lahana gibi tarım ürünleri tüketilir. Büyük ve küçük baş hayvanlar yetiştiğinden, yemekler tahıl ve et ağırlıklıdır. İle özgü yemeklerden birkaçı; Süt böreği, tatlı çorba, kesme çorba, galacoş, ekşi lahana, yalancı dolma, lor dolması' dır.

5.7 Yöreye ait Geleneksel Kadın ve Erkek Kıyafetleri

Kadın Kıyafetleri:

Bayburt'ta yaşayan, yerli hanımlardan edinilen bilgilere göre, eski hanımlar başlarına tepelik adı verilen, evin maddi imkanları doğrultusunda etrafı altın veya gümüş paralarla süslü bir fes takarlarmış. Fesin üzerine ise çevresi oyalı veya pullu, halk arasında "çit" adı verilen bir yazma örtülürmüş.

Vücuda, içte "köynek", onun üzerine "işlik" ve "üç etek" veya "bindallı", alta ise "şalvar" giyilirmiş. Üç etek elbisenin açık yakası üzerine, iç çamaşırın görünmemesi için kumaştan yapılan ve "delme" adı verilen bir önlük bağlanır, bu önlük ise göğüs hizasına kadar inermiş. Bin dallının üzerinde, bele, elde dokunmuş bir "kuşak" sarılır, öne ise "peştamal" bağlanarak kıyafet tamamlanırmış. Sokağa çıkıldığı zaman, en üste Bayburt' ta dokunan ehram örtülürmüş.

Ayağa ise, yaygın olarak, deriden yapılmış "çarık", ekonomik durumu iyi ailelerde ise "kalloş" potin giyildiği anlatılagelmektedir.

Erkek Kıyafetleri:

Erkekler, başlarına "keçe küllah, fes ebaniye" adı verilen bir başlık takarlarmış. Şapka devrimiyle bu başlığın kullanımı son bulmuş. Vücuda ise, içte "köynek", köyneğin üzerine özel yaptırılmış "içlik" giyerlermiş. İçliğin üzerinde ise kapaklı "gezeki" (çuha) yer

alırmış. Gezekide, biri göğüs hizasında, ikisi altta, yanlarda (biri sağda, diğeri solda) olmak üzere üç cep yer alırmış. Bu giysiyi daha ziyade ekonomik durumu iyi erkekler giyerlermiş. Gezekinin kolları kaytanlı, düğmeleri ise süslü olurmuş. Gençler, bellerine "kuşak", kuşağın üzerine ise "kemer" bağlarlarmış. Yaşlılar ise bellerine "lahuri" veya "Horasan" kuşağı sarar, kuşağın üzerine de silahlık takarlarmış. Silahlık deriden yapılırdı.

Bayburt erkekleri gençlik çağlarında "güngörmez" adı verilen, yanlarında kaytanlı, ön ve arkası bir olan, ağlı, paçaları topuğa kadar inen bir elbise giyerlermiş. Güngörmezin uçkurlu ve kaytansız olanına, "şalvar" adı verilirmiş. Ayrıca "zığva" adı verilen, topuktan dizkapağına kadar üç veya dört körüğü olan giysi de çok makbul sayılırmış.

Ayağa yünden elde örülmüş çorap giydikten sonra, "çarık", "çapula", "hasıl" veya "yemeni" gibi kösele ve deriden yapılmış ayakkabılar giyerlermiş.

5.8 Bayburt'ta Ait El Sanatları

Bayburt'ta yapılan en önemli el sanatlarının önemli örneklerini; Ehram dokumacılığı kilim ve seccade dokumacılığı, yük ve binek hayvanlarına ait nal ve koşum takımları yapımı, kiremit ve çömlekçilik, taş mimari ustalığı ile evlerin kullanımı için örülen dantel, örgü ve nakış çeşitleridir.

5.8.1 Ehram Dokumacılığı

Ehram; Doğu Anadolu Bölgesi' nde Erzurum-Erzincan'ın bazı yöreleri ile Bayburt'ta, örtünmek amacıyla kullanılan bir giysidir. Çok eski tarihlerden beri kullanıldığını Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi' nden öğrenmekteyiz. Uzun ve yorucu bir üretim süreci sonunda kullanılacak hale gelen bu dokuma türü, koyun yününün doğal renklerindedir. Yün, yüncülerden ehramlık yün olarak alınıp yıkanır. Kurutulan yün çırpılıp, elde açıldıktan sonra "Sümek" adı verilen fitiller yapılır. Sonra "teşi" adı verilen eğirme aletinde, çok ince, ip haline gelecek şekilde eğrilir. Kelepçe adı verilen bir araçla "kelep" yapılır. Kelep halinde iken "çiriş" vurulur. Çirişlenme ile ipe kayganlık ve mukavemet sağlanır. Çirişlenmiş ipler ıslak olarak masuralara sarıldıktan sonra "cağlık" denilen bir aracın cağlarına takılır. 6.00-7.00 m. uzunluklarda uzatılarak gerilen ipler kurutulur. Bu işleme "ehrem uzatma" denilir.

Cağlık üzerindeki masura sayısı ip çilelerini belirtir. Bir ehramın eni 9-15 çile ip (bir çile 0,95 m. genişlik sağlamaktadır) gerektirir. Boy 7-8 "helebi"dir. Bayburt ehramları 8 helebi boy, 13-14 çile endedirler (helebi 0,70 m. uzunlukta bir ölçüdür).

İpler daha sonra tezgaha çekilerek dokunmaya hazırlanır. Bayburt'taki ehram tezgahları daha çok "yüksek tezgah" adı verilen döşeme üstü tezgahlarıdır. Dokumanın atkı ipi ile çözgü ipi aynı olup mekik ise elle atılır.

Ehramları süsleyen motifler çok çeşitlidir. Dokuma sürecinde, ayrıca, boyanmış yünden yapılırlar. Yöredeki adları "nakış"tır. İsimleri ise; "uçan kuşlar", "arı dala ters kondu", "pirinç deni", "ceviz kanadı", "beli bağlı boyun bağı", "hanım göbeği", "elma şeleği", "reyhan dalı", "üç mercimek", "elifler", "şark yıldızı", "kuş gözü", "çift kartlar", "antika", "gagalı kuş uçtu", "elmas küpe", "sinek", "çiftliği sattı", "kordayı aldı", "kepenek", "mercimek deni", "çift zincir", "kordası peten haşiye"dir.

Ehramın kenarlarında zincir şeklinde devam eden motifler yer alır. Bunların adları ise; "içi dolu aynalı kutu", "tetikli zenzir", "saman yolu", "korda", "aynalı kutu" ve "tek zenzir"dir.

Üzerinde nakış olmayan kendiliğinden desenli tiplere de rastlanır ki bu tür ehramlara "sandal" adı verilir. İlde çok sayıda ehram tezgahı olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüzde hepsi kullanılmamaktadır.

Ehramlar beyaz, mor, kahverengi, ve siyah renktedirler. Beyaz ve açık renkli ehramları gençler, siyah ve kahve rengi ehramları ise yaşlı hanımlar örtünürler.

5.8.2 Kilim

Bayburt'ta dokunan kilim ve seccadelerin, geçmişte, pazarlarda satıldığı ve ihraç edildiği bilinmektedir. Süreç içinde çevresinde çok değer verilen Bayburt kilim ve seccadeleri, Cumhuriyet dönemi ile çoğalan fabrikasyon kilim ve seccadelerden sonra önemini yitirmiştir. Bayburt kilimlerinin üzerinde yer alan motiflerden, Erzurum ve Sivas

kilimlerinden etkilendiği anlaşılır. İlde, günümüzde az sayıda kilim tezgahı olduğu saptanmıştır. Bayburt kilimlerinin zemini siyah olup üzerinde sarı, yeşil, kırmızı çiçek ve yaprak motifleri yer alır.

Kadınların evde dokudukları kilim, seccade ve çorapların pazarlarda satıldığını Evliya Çelebinin Seyahatnamesinden öğrenmekteyiz. Bu yolla evin erkeğine ekonomik katkıda bulunduklarını, evin ihtiyaçlarının temininde sadece erkeğin değil ev halkının hepsinin elbirliği ile çalıştığı söylenebilir.

5.8.3 Yük ve Binek Hayvanı Nal ve Koşum Takımları

Tarım ve hayvancılık yöresi olan Bayburt'ta, yük ve binek hayvanları ile sabana koşulan öküzlere ait "nal", "semer" ve "koşum takımları" ve şunlarla ilgili aksesuar da üretildiği bilinmektedir. İlde giderek az yararlanılan bu hayvanlarla ilgili gereçlerin de giderek daha az üretildiği görülmektedir. İlde 2-3 semerci ile 5 nalbur bulunmaktadır. Bu zenaat tarımda makinalaşmaya geçildiği için, zamanla yok olacaktır.

5.8.4 Taş Mimari Ustalığı

Bayburt ve çevresinde, konutlarda, askeri, idari ve dini yapılarda, özgün taş işçiliği görülür. Bunun nedeni, Bayburt'un yakın çevresinde Bayburt taşı olarak adlandırılan açık renkli, işlenmesi kolay, bir taş türüne ait ocakların yer almasıdır. Ocaktan çıkarılırken yumuşak olduğu için kolay işlenebilen bu taşın, hava ile teması nedeniyle, zamanla sertleştiği görülür. Taşın özelliklerini bile ustalar, taşla ilgili bilgileri çırak ve kalfalarına aktararak, taş işçiliğini günümüze kadar getirebilmişlerdir.

1960'lı yıllardan itibaren zengin çeşitlerle müşteri karşısına çıkan yapı malzemeleri endüstrisi, Bayburt taşına duyulan ilginin azalmasına neden olmuştur.

Günümüzde, Bayburt taşı, sadece, cami, çeşme ve şadırvanların inşaatında kullanmakta, bu nedenle, taş ustaları işsiz kalmakta ve yeni çıraklar yetişmemektedir.

Bayburt taş ocaklarında, farklı renklerde ve özelliklerde taşlar çıkarılmaktadır. Taş ustaları bu özellikleri bildikleri için, inşaatın türüne göre taş seçerler.

Kestesi Köyü taşı: Beyaz ve dayanıklı bir taş olup günümüz de özel idare tarafından işletilmektedir.

Yolaltı Köyü (zaksık) taşı: Damar desenli bir taştır.

Sarı taş: Bayburt kalesinde kullanılan taştır.

Guanam taşı: Fırınlarda kullanılan taştır.

Yöredeki taş ustalarının kendi ürettikleri ve yörede ki adları; "yaprak", "kütüklük", "hıyas soyma" ile "fişeklik" olan motifleri cami ve minare süslemelerinde kullandıkları görülür.

Bayburt'ta, yerli ustalarla yapılan görüşmeden, eski taş ustalarından Muhittin isimli ustanın Bayburt ve çevresinde ünlü olduğu, diğerlerinin isimlerinin ise Nazım Usta, Battal Usta, Şevket Usta, Ziya Usta, Ağabey Usta, Eşref Usta, Ali Usta, Hacı Baba, Fırat Usta, Reşit Usta ve Lütfü Usta olduğu bilinmektedir. Bugün bu ustalardan hiçbiri hayatta değildir. Hayatta olan taş ustaları isimleri ise; Lütfi Kaya, Salih Tutar, Ali Tutar, Kadir Kiki ve Osman Narman'dır.

İlde çeşitli ocaklarda, değişik özelliklere sahip "kil"de çıkarıldığı bu ustalardan öğrenilmektedir. Bu killer:

Kumsal Çamur: Şingah harmanları civarında

Mat toprak: Mü°ehrek Köyü'nde

Yağlı Çamur: Koyu kahverengi olup Müşehrenk, Duduzar ve Erenli köylerinde

Killi Çamur: Tuzcuzade Mahallesi civarında bulunur.

5.8.5 Çömlekçilik

Bayburt'ta yok olmakta olan bir el sanatıdır. Yakın zamana kadar Abdullah Prut ailesine ait atölyede yapılan çömlekçilik bu şahsın ölümü ile durma noktasına gelmiştir. Günümüzde bu atölyede sadece tandır yapılmaktadır.

Bu atölyede, geçmişte baca boruları, baca korumaları, tandır, tuğla, güveç ve kiremit testi, pöh renk (küçükten büyüğe doğru; zencir, orta, sultani, (ağım) üretildiği hatta Bayburt ve çevresinin bu alandaki gereksinimlerinin tamamının buradan karşıladıkları öğrenilmektedir.

5.9 Mahalle Odası

Geleneksel Bayburt evlerinde giriş kart sofasına açılan büyük oda (özerk oda) veya odalar özel günlerde mahalle halkının toplandığı Mekânlardı. Bu odalarda, cenaze, kahve içme ve mahalle halkını ilgilendiren toplantılar yapılırdı. Şimdi Bayburt Müzesi olarak hazırlanmakta olan Kavalalılar'a ait evin odalarının geçmişte, mahalle halkı tarafından, sıkça bu amaçlarla kullanıldığı mahallelilerden öğrenilmektedir.

Mahallelerin büyümesi ile özel günlerde toplanan kişi sayısı artmış (100-150 kişinin biraraya geldiği gözlenmiş), 1970 yılından itibaren, evlerdeki bu özerk odaların, artık bu tür toplantılara yeterli gelmediği görülmüştür. Aynı zamanda günlük yaşamın da uğradığı değişiklik ile evlerdeki bu özerk odalar mahalle halkı tarafından kullanılmaz olmuştur. Günün bu koşuları dikkate alınarak, 1980'li yıllardan bu yana, mahalle halkı ve muhtarların ortak kararı ile, her mahalleye, yukarıda saydığımız amaçlarla ve mahalle halkının sık sık biraraya gelebilmesini sağlamak amacıyla özerk oda (mahalle odası) inşa edilmeye başlanmıştır. Muhtarlıklara bağlı olan bu odaların mahalle Camileri ile bütünleşmiş konumda oldukları gözlenir. Yapılaşması yaygın olan büyük mahallelerde ise, halkın kolay ulaşabilmesi için, mahalle odası sayısının birden fazla olduğu görülür.

Mahalle halkının yaptığı toplantıların, evlerin özerk odalarından mahalle odasına taşınması bu odaya yeni işlevler yüklemiştir. Günümüzde, düğün, sünnet ve doğumlarda okutulan mevlitlerin ve dernek toplantılarının artık bu odalara taşındığı görülür.

Bazı mahalle odalarında; dini kitaplardan oluşan bir kitaplık, okuma köşesi ve bazen de halkın eğitimine ayrılmış bir eğitim odasının yer aldığı görülür. Çoğunlukla kış mevsiminde akşamları, yatsı namazına kadar mahalleliye açık tutulan bu odalarda siyaset ve dedikodu yapılmadığı gençlerin bu odalarda toplanmayı tercih etmediği daha ziyade ya da orta

yaş ve üstündeki şahısların buralarda toplandığı gözlenir. Ancak, özel günlerde yapılan toplantılardaki hizmetler gençler tarafından yürütülür.

Mahalle odasının giderleri mahalle halkı tarafından, muhtarca paralarla karşılanır.

Ölüm kahve içme, Sünnet, doğum mevlüdü v.b. törenlerde imamında mahalle odalarında sosyal görev üstlendiği görülür. İmamın bu gibi törenlerde mahalle odalarının baş kişilerinden olması, odaların camilerle yan yana konumlanmasını gerektiren sebeplerden biri olmalıdır.

Bayburt'ta görülen; mahalleli, muhtar ve imam ilişkisi ile bu ilişkilerin sürdürüldüğü "mahalle odaları"nın yurdumuzun hiç bir şehrinde bu aşamaya gelmediği söylenebilir. Muhtarların resmi görevleri dışında üstlendikleri sosyal ve diğer görevler ile imamın mahallen odasında yapılan toplantılardaki rolü dikkate alındığında, mahallelerin sosyolojik bakımdan köylerde görülen kapalı bir toplum yapısı sergilendiği görülür (377). Oysa Bayburt tarihi süreç içinde hep önemli bir eğitim, kültür ve ticaret merkezi olmuştur.

Ayrıca, Bayburt'taki mahalle odaları batıdaki toplum merkezlerine (Community Centre) benzetilebilirler (378). Batıdaki toplum merkezlerinde amaç, sosyal içerikli olup, yeni gelişen mahallelerde mahalle sakinlerinin ortak etkinlikler sırasında, birbirleriyle kaynaşmalarını ve şahıslara "ait olma duygusu" kazandırmaktadır. Bayburt mahalle odalarının, yüklendiği işlevlerle Batı toplum merkezleriyle uyum içinde olduğu söylenebilir.

VI. BÖLÜM

6- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

6.1. Planı Örgütleyen Mekân Ögelerinin İrdelenmesi

Geleneksel Türk Evlerinde sofanın niteliği ile sofa-oda ilişkisine dayanan gruplandırmada "Geleneksel Bayburt Evleri"nin "İç Sofalı" plan şeması ilkeleri doğrultusunda biçimlendiği saptanmıştır. İç sofalı plan şemasını uygulandığı bölgelerdeki yerleşmeler; sosyo-ekonomik yapıları, yerel mimari birikimleri ile fiziksel çevre koşulları, v.b. etkenlerden dolayı farklı ev biçimleriyle karşımıza çıkarlar. Bu şema ile biçimlendiğini belirlediğimiz "Geleneksel Bayburt Evleri"ni plan bütünü düzeyinde incelemeden önce, planı örgütleyen mekân ögelerinin yakın ve uzak çevresindeki evlerin biçimlenmeleriyle ilişkilerini zaman sürecini de dikkate alarak irdelememiz, bizi sonuca götürecek önemli verilere ulaştırabilir.

Diğer bölümlerde değinildiği gibi Bayburt, fizik, kültür ve iklim şartları bakımından tamamen birbirinden farklı Doğu Anadolu Bölgesi ile, Karadeniz Bölgesi arasında yer alan geçiş bölgesi üzerinde bulunmaktadır. Burada konut mimarisinin oluşumunda etkili rol oynayan iklim, kültür ve fiziki çevre faktörlerinin değerlendirilmesi, planı örgütleyen mekânların irdelenmesi ile mümkündür.

6.1.1. Odalar

"Geleneksel Bayburt Evleri"nde odalar; genellikle dikdörtgen şeklindedir. Odalar, kısa kenarları uzun kenarlarının yarısı olabilecek boyutta biçimlenmiş mekânlardır. Planın örgütlenmesinde, uzun eksenleri ön cepheye dik konumdadır. Mevcut plan tiplerindeki odaların, iç mekân düzeninde, kısa kenarları ön cepheyi oluşturacak şekilde, uzunlamasına biçimlendikleri görülür.

Anadolu'da bugüne kadar incelenebilmiş, Neolitik devirden itibaren, bazı dönemlere ait izlerin bulunduğu yerleşmelerde, dikdörtgen şeklindeki mekân biçimlenmesine rastlanmaktadır.(379) Dik açılı mekânlara, (Beycesultan, Troya ve Karataş-Semayük'teki Erken

Tunç Devri evleri gibi) Anadolu'nun güneyinde ve batısındaki evlerde rastlanılmakta olup, bu evlerde "Megaron" tipi yapının benimsendiği görülür.

Anadolu'nun, Doğu, Güneydoğu ve Ortaanadolu bölgelerindeki yerleşmelerdeki evlerde ise, düzgün olmayan, dikdörtgen mekânların yer aldığı, oysa anıtsal yapılarda dik açılı mekânlara yer verildiği belirlenmiştir.(380)

Dikdörtgen mekânın oluşturulmasında, düz atkılı tavan örtüsünün açıklık geçme sınırı yönlendirici etken olmuş, belli genişlikteki mekân ancak boyuna uzatılarak daha büyük alanlar elde edilebilmiştir. Süreç içinde anıtsal yapıların gelişimi, bu yapıların merkezi mekânlarının tavanın örtebilme arayışı şeklindedir (381). Türk evlerinin temel yaşama birimi olan odalarda bu gelişim, dikdörtgen Mekânda kare bir seki üstü alanı elde etme şeklinde kendini göstermiştir. "Geleneksel Bayburt Evleri"nin odalarında ise böyle bir merkezi alan elde etme çabası ile ilgili veri elde edilememiştir. Odanın genişliğini, bu genişliği desteksiz geçebilecek ahşabın boyu belirler. Bu nedenle odanın biçimi tasarımın başında belirlenmiştir. Genellikle evlerin tavanlarında da odayı yalın, dikdörtgen biçimde algılayabilmemizi destekleyen bezemeler (çıtalı tavan) yer alır. Ayrıca odalardaki sedir ve yüklük düzeninin de odayı dikdörtgen olarak algılamamıza yardımcı olduğu söylenebilir.

Bu nedenle evlerdeki yalın dikdörtgen odalar ile bölgedeki araştırma alanlarında tespit edilen, geçmiş kültür katlarında yer alan odalar arasında; büyük zaman farkı olmasına rağmen, boyutsal ve mekânsal benzerliklerin olduğu söylenebilir. Bölgede, çeşitli araştırma alanlarında yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan odaların boyutlarına ait veriler bu benzerliği destekler (Pulur-Sakyol Höyüğü ve Norşuntepe Kazısı)(382).

R.NAUMANN; Suriye ile Güneydoğu Anadolu'da odaların genişlemesine kullanıldığını, Anadolu'da ise uzunlamasına oda kullanımının yaygın olduğunu belirtir.(383) Yazarın Hitit tapınaklarının kült odaları için belirlediği tasarım ilkeleri ile Bayburt evlerinin uzunlamasına oda kullanımı arasında benzerlikler bulunmaktadır. Odaya giriş uzun duvarın bir kenarında, pencereler ise oda girişine en uzak olan kısa kenarda yer alır. Böylece uzunlamasına mekân etkisinin odanın boyutlarını da aştığı söylenebilir. Bu algılama odaya girildiği anda değil, yarım dönüş yaptıktan sonra gerçekleşitr. Aynı biçimlenme "Kült Odaları" için de sözkonusudur.(384)

Odalarda pişirme eylemine yer verilmediği için ısınma amaçlı sabit ocaklara veya izlerine rastlanmamaktadır. Araştırma kapsamı içindeki evlerden sadece birinde (Çiğdem Sok. Yaşar Uçkan Evi) ocak görülmüştür. Buna karşılık taşınabilir mangal ile ısınma yönteminin yaygın olduğu yerli halktan öğrenilmektedir. Ayrıca, bölgede de erken çağlarda, taşınabilir ocakların yaygın olarak kullanıldığını belirten veriler elde edilmiştir.(385) Kültepe (şekil 6:c), Değirmentepe, Pulur ve Han İbrahim Şah'daki (şekil 7:b,c,e,f,g ve h) bu tür ocakların haricindekilerin Erzurum tandır kürsülerine benzediği söylenebilir.(386) Öte yandan bunların XIX.yüzyılda da kullanımı bilinmektedir.(387) Ayrıca göçebe Türkler'in yaşama birimleri olan çadır da ortada ateş yeri barındırır (şekil 6:f).

Bayburt evlerinde çatı arasında oda oluşturma şeklindeki biçimlenme ile çok az karşılaşılmaktadır. Buna karşılık Gümüşhane evlerinde ise, bu biçimlenme şeklinin çok yaygın olduğu görülür (Bkz. Gümüşhane'den konut cephesi örneklerineait fotoğraflar).

6.1.2. Divanhane

"Geleneksel Bayburt Evleri"nden, sadece Fehmi Sekmenli Evinde divanhane yer alır. Divanhanenin üst kat planının özgün tasarımında, iç sofanın uzun aksında yer aldığı, yükseltilmiş döşemesi ile de iç sofadan ayrıldığı görülür.

Divanhane, simetrik iki kapalı mekân arasında yer almasıyla biçimsel olarak "eyvan"da benzer. Ancak eyvanın avlu veya dış sofa gibi mekânlarla doğrudan ilişkisi ve bu mekânlara bir yönüyle açık olması bu ögeyi divanhaneden farklı kılar. Bu iki öge arasındaki ayırtkan özelliklerden biri; eyvanların iç ve orta sofalı biçimlenmelerde, iki oda arasındaki açık mekânların sofaya yönelik olarak planlanmasıdır. Divanhanenin ise dış çevreye (manzaraya) egemen olacak biçimde planlandığı görülür. Onun yapıdaki görsel egemenliğini ön cephedeki konumu ve bitişiğindeki mekânlarda ileriye taşıyan bir çıkma olması belirler. Divanhane, odalar arasındaki konumu ve sofa ile ilişkisi bakımından planda eyvanı anımsatırken , manzaraya yönelmesi ve seyir yeri olması bakımından da köşk ögesinin işlevini yüklenmiştir.(388)

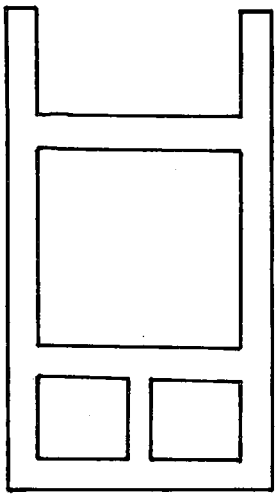

a.

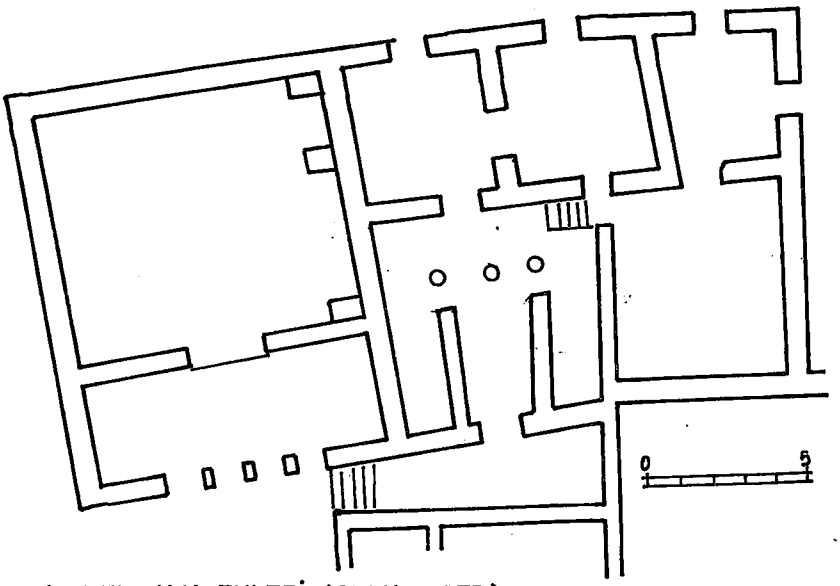

b. BERGAMA EVLERİ (SEMA ESER)

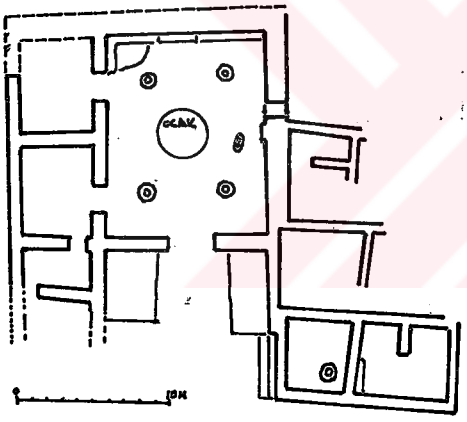

c. KÜLTEPE, MEGARON (R. NAUMANN)

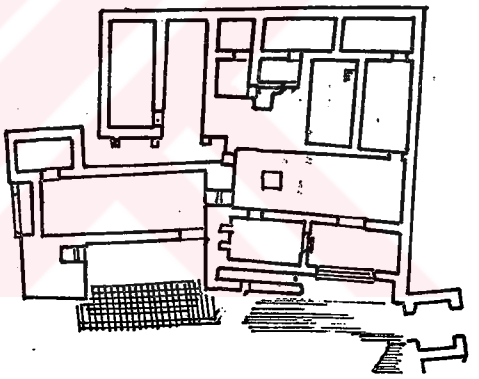

d. ZİNCİRLİ, SARAY YAPILARI (R. NAUMANN)

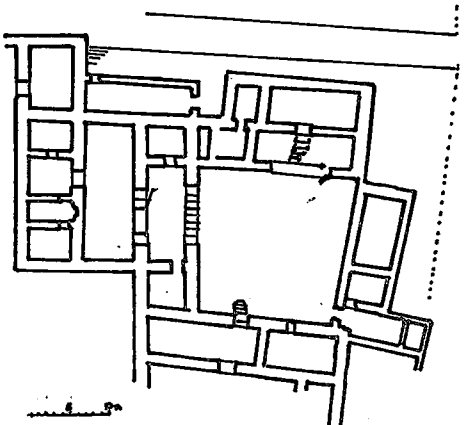

e. ZİNCİRLİ, YUKARI SARAY (R.N.)

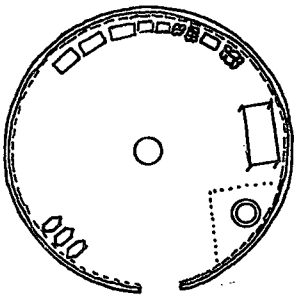

f. BIR KAZAK-KIRGIZ ÇADIRI (C.E. ARSEVEN)

EKİL 6

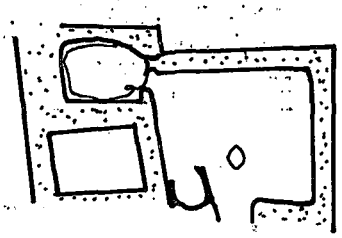

a. TÜLİNTEPE 2A TABAKASI
(U. ESİN)

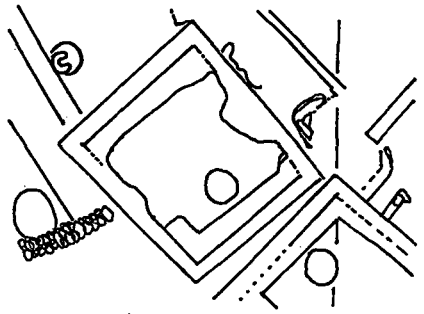

b. HAN İBRAHİM ŞAH 5.YAPI KATI
(H. ERTEM)

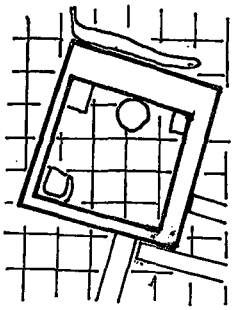

c. DEĞİRMENTEPE
2.YAPI KATI EVİ
(R. DURU)

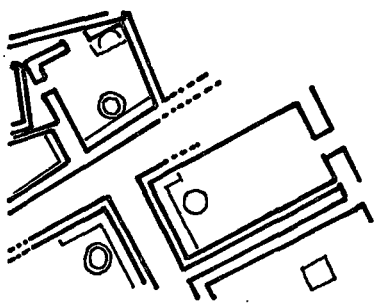

d. TEPECIK İ.T.Ç. 3 YARI KATI KATI EVLERİ
(U. ESİN)

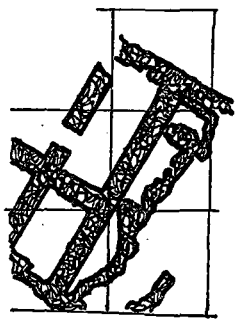

e. HAN İBRAHİM SAH
5 YAPI KATI
(H. ERTEM)

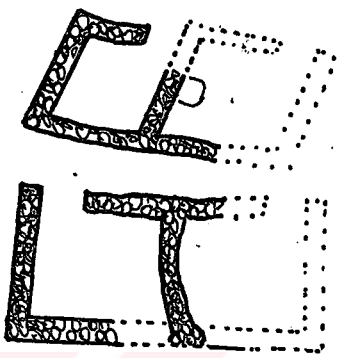

f. PULUR 7. YAPI KATI EVLERİ
(H. KOSAY)

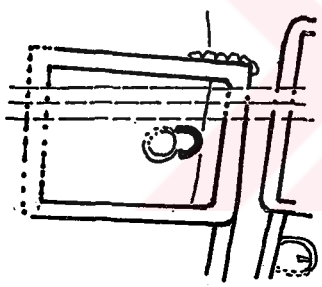

g. NORSUN TEPE 7 YAPI KATI
İ.T.Ç. 3 EVLERİ (H. HAUPTMANN)

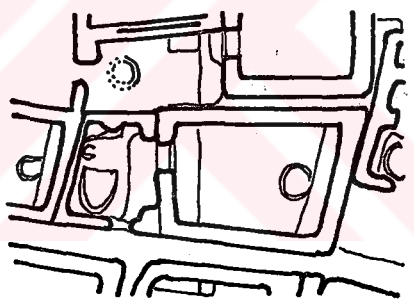

h. NORSUN-TEPE 8. YAPI KATI
İ.T.Ç. 3 EVLERİ (H. HAUPTMANN)

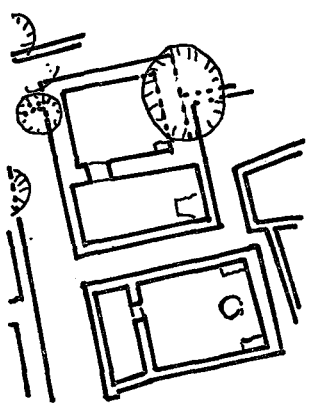

i. TEPECIK İ.T.Ç. 3 YAPI KATI EVLERI
(U. ESİN)

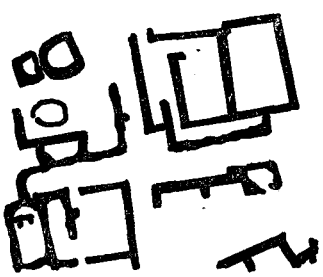

j. TÜLİNTEPE, KALKOLİTİK ÇAĞ EVLERİ
(U. ESİN)

ŞEKİL 7

Mekânsal örgütleniş ilkeleri ile tanımlanan "köşk"ün ayırtkan bir biçimi yoktur. Çeşitli ve değişik tasarımlarla karşımıza çıkar.

Divanhane; seyir yeri / köşk işlevli nitelikleri taşıyan her öge ile karşılaştırılarak irdelenebilir. Dış sofalı plan tipinin uygulandığı evlerde; hayattan bahçeye ve avluya taşırılmış, taht adı verilen sekilerin tek başına incelendiğinde, işlev ve örgütlenme ilkeleri bakımından divanhaneye benzediği söylenebilir(389).

İç sofalı plan düzeni içindeki örgütlenme ilkeleri bakımından incelediğimiz divanhanenin, bazen balkon, bazen cihannüma (şekil 8:a-c) ya da konuk odası (şekil 8:d,e,g,h) gibi mekânlarla da çakıştığı söylenebilir. Farklı mekânsal nitelikleri olsa da iç sofa ile olan ilişkileri ve manzaraya yönelme kaygısı bu üç mekânı temelde birleştiren veriler olarak değerlendirilebilir. Erzurum evlerinde, sofanın birkaç basamakla çıkılan uzantısı konumundaki "ayvan oda" divanhane ile aynı işlev ve tasarım ilkelerini paylaşır.(390)

Diyarbakır'da, avluya dönük tasarlanmış evlerin dış dünyaya açıldığı şahnişinli odalar da (şekil 8: f) divanhane ile benzerlik kurulabilecek mekânlar arasında yer alır.

Divanhane, sofayla ilişkili bir mekân olması dikkate alınmadan bağımsız bir birim olarak ele alındığında ise büyük mekânlardaki manzaraya açılan şahnişler ile benzerlik gösterir (şekil 9). Öte yandan, XIX.yüzyıl sonlarında, İstanbul'da yapılmış sıra evlerde ve bazı başodalarda görülen sokağa taşırılmış seyir nişlerinin, divanhanelerin prestij köşeleri olduğu söylenebilir (şekil 9: e,f,g).

İç sofanın doğrudan yapı kitlesinden taşırıldığı biçimlenmelere (şekil 10) Bayburt evlerinde rastlanmaz. Ancak birkaç evde öncephe duvarı ile sınırlanmış, manzaraya açık iç sofa düzenlemesi görülür. İç sofanın cephede çıkma yaptığı tasarımlarda işlev bakımından farklı olan iç sofa ve divanhane benzer cephe görünümü ile karşımıza çıkarlarki bu tür örneğe Malatya evlerinde rastlanmaktadır. Bu evlerin dış cephesinde çıkma oluşturan üst kat sofası, yörede "makat" adı verilen sedirle son bulur. Gümüşhane evlerinde cephenin en önemli çıkma unsurunu iç sofaların oluşturduğu görülür. Bu çıkmaları ahşap konsollar, ahşap kolonlar, bazen de madeni payandaların taşıdığı görülür (Bkz.Gümüşhane evlerinde çıkma örneği F1).

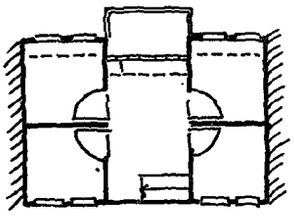

a. ESKİŞEHİR'DE BİR EV (N. SÖNMEZ)

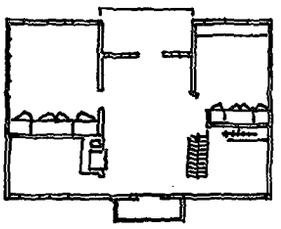

b. BULGARİSTAN'DA BİR EV (N. AKIN)

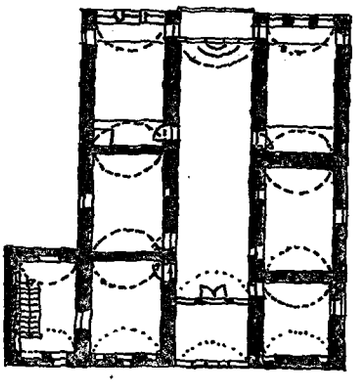

c. GELVERİ'DE BİR EV (H. ÇUBUKÇUOĞLU)

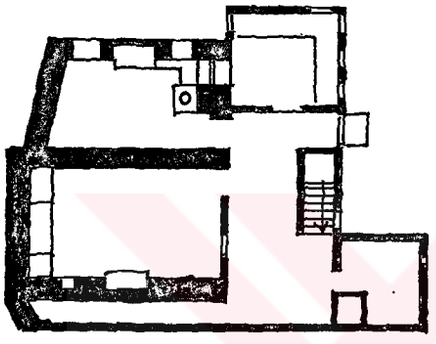

d. ALANYA AZAKOĞLU EVİ (H. ŞENER)

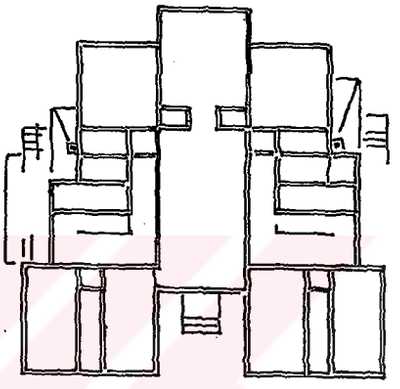

e. KUZGUNCUK'TA MİMAR EVİ

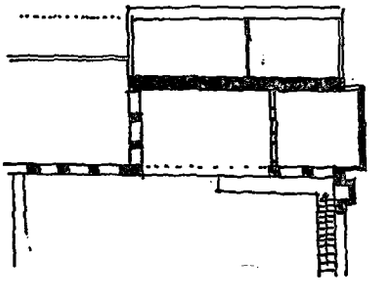

f. DİYARBAKIR PİRİNÇÇİLER KONAĞI (D. ERGİNBAŞ)

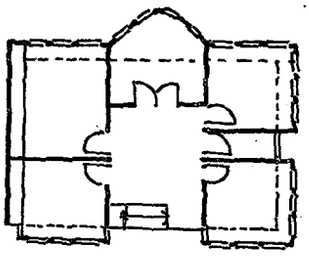

g. ESKİŞEHİR'DE BİR EV (N. SÖNMEZ)

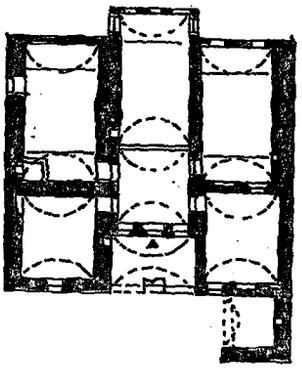

h. GELVERİ, NAİLE KOYUNCU EVİ (H. ÇUBUKÇUOĞLU)

ŞEKİL 8

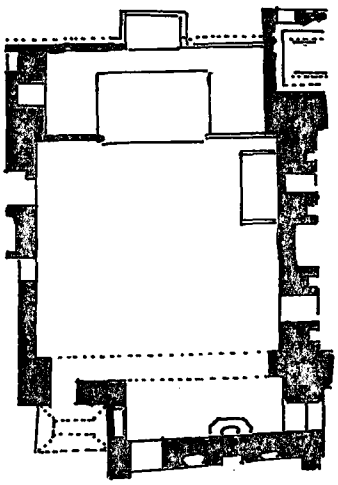

a. TOPKAPI SARAYI HÜNKAR SOFASI
(S. HAKKI. ELDEM)

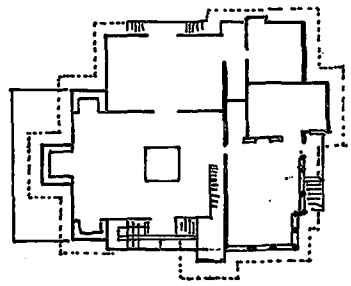

b. EDİRNE KUM KASRI (E.AKSOY)

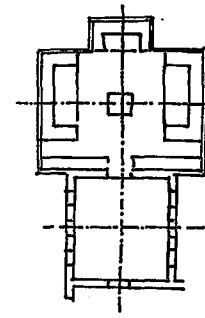

c. EDİRNE VEZİR KONAĞI
(S,HAKKI ELDEM)

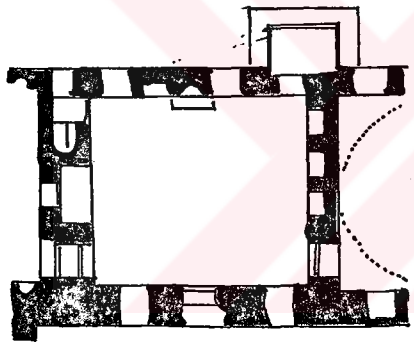

d. TOPKAPI SARAYI FATİH KÖŞKÜ (S.HAKKI,ELDEM)

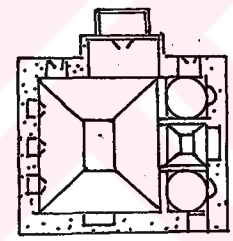

e. İSTANBUL MÜRSEL PAŞA 234 NOLU EV
(S. HAKKI ELDEM)

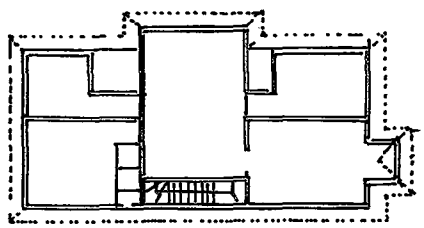

f. BURGAZ, BAY REFİK YALISI (S. HAKKI.ELDEM)

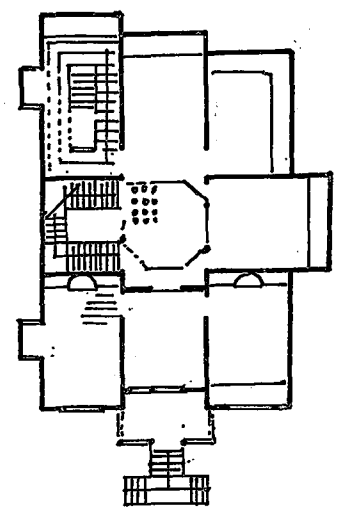

g. KAYSERİ GESSİ ARİF AĞA EVİ
(N. ÇAKIROĞLU)

ŞEKİL 9

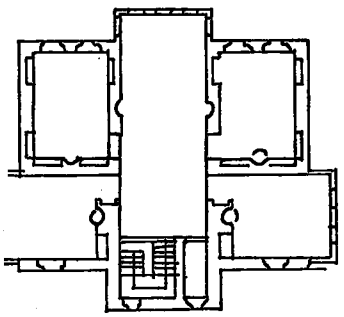

KONYA, NAKIPOĞULLARI EVİ
(C. BERK)

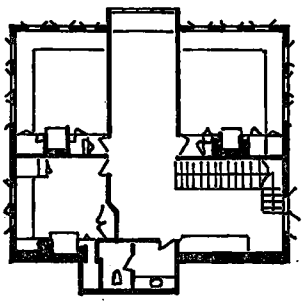

b. SAFRANBOLU,
ARAPHACILAR EVİ (R.GÜNAY)

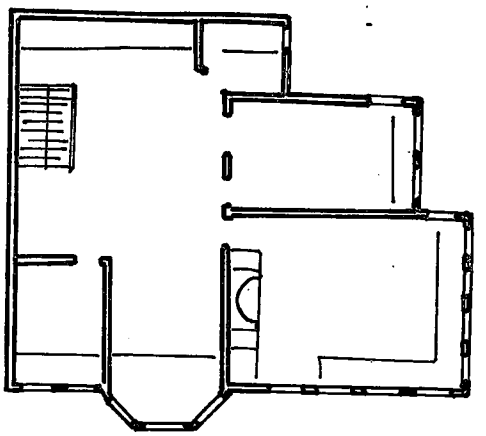

c. İSTANBUL EVİ (SEMA ESER)

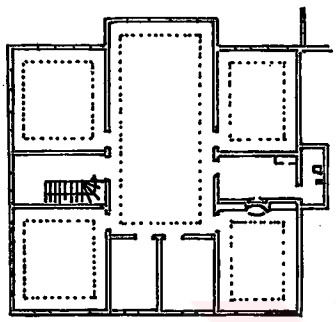

d. FİLİBE'DE NOTKOVİÇ EVİ
(N. AKİN)

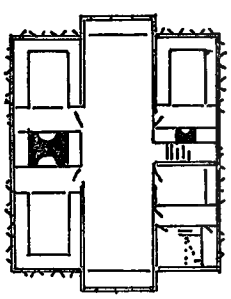

ANKARA KEÇİÖREN'DE
BİR EV (S.H. ELDEM)

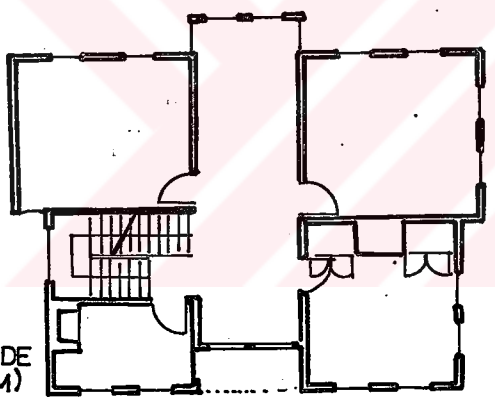

f. KASTAMONU'DA EV (KEMAL KUTGÜN
EYÜPGÜLLER)

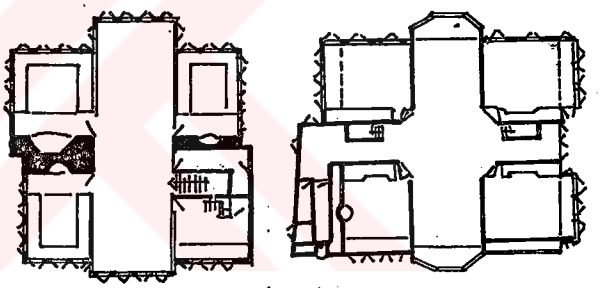

g. İSTANBUL HASKÖY'DE h.KULA KÜÇÜK
BİR EV (S.H.ELDEM) GÖLDELİLER EVİ

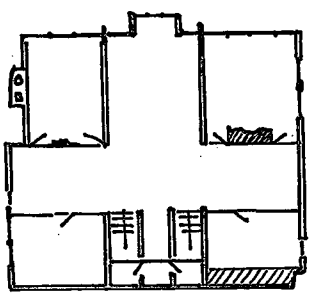

AFYONKARAHİSAR,
TURUNÇZADE EVİ (S.H. ELDEM)

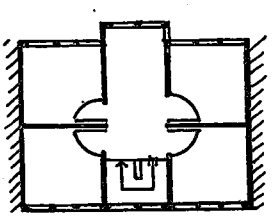

j. ESKİŞEHİRDE BİR EV
(N. SÖNMEZ)

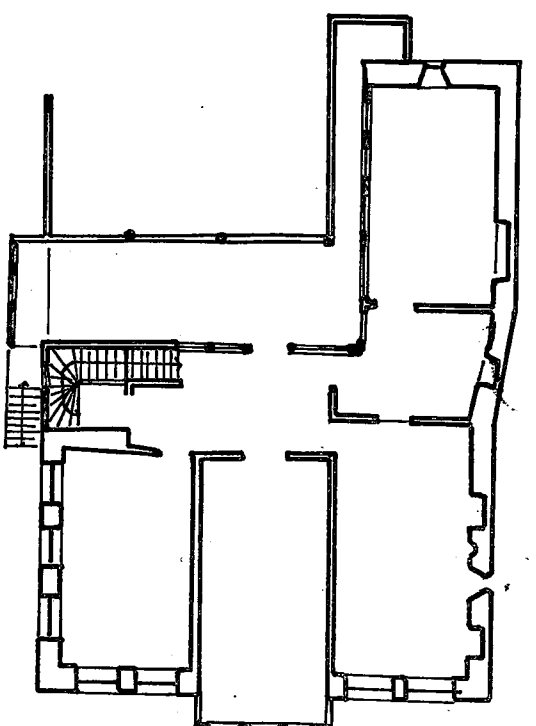

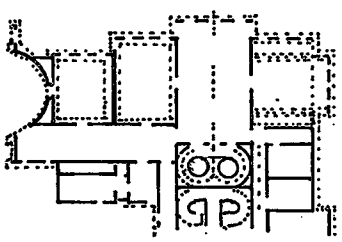

ÇAĞLAYAN KASRI

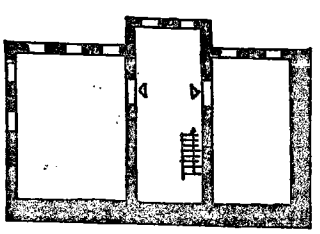

l ŞİRİNCE AHMET URLUS EVİ

m, MALATYA'DA BİR EV (SEMA R)

Ana katı üç yönden çevreleyen yarı açık mekânlar veya cihannüma şeklinde oluşturulan üst kat biçimlenmeleri "köşk" olarak tanımlanmakta (391) Bayburt evlerinin bazılarında; evin giriş katı üstünde (Trabzon yolunda Sami Ozan Evi köşk odası), bazen de birinci katın üstünde yer almaktadırlar. Evin uzunlamasına orta aksı üzerinde, iç sofanın bu kattaki devamı şeklinde, öncephede oluşturulan ve önünde mutlaka bir balkonu bulunan, önce yan cephelere açık olarak tasarlanmış bu odalar da, köşk işlevini yüklenmektedirler. Zaten yöredeki adları da "köşk odası", "yazlık oda" veya "gelin odası"dır. Bayburt evlerinde tek bir cephede oluşturulan köşk odaları, Gümüşhane evlerinde daha belirginleşerek evni dört yönden izlenmesini sağlamak amacıyla, haçvari şekilde oluşturulmuştur.(392) Köşk odalarına Gümüşhane'de "frontol" odalar da denilmektedir. Köşk odalarının Bayburt ve Gümüşhane evlerinde donatılmadığı görülür (Bkz. Gümüşhaneden konut cephesi örneklerine ait fotoğraflar). Sofa aksının yapı kitlesinden taşırılması olgusu biçimsel kaygılara da dayandırılabilir. Özellikle kitlesel tasarımların ağırlık kazandığı XIX.yüzyıl sonunda inşa edilmiş olan saray ve konaklarda rastladığımız bu biçimlenmeye Çağlayan Kasrı'nda hünkar köşklerinin açıldığı harem ve selâmlık sofaları örnek olarak gösterilebilir (şekil 10: k).

Başodanın da zaman zaman köşk işlevi yüklendiği hatta köşk olarak adlandırıldığı görülmektedir.(393) Bu işleve yönelik tasarım şeklinde, başoda plan örgütlenmesindeki bağımsız konumuyla veya cephede belirginleşen çıkmasıyla karşımıza çıkar.(394) Bayburt evlerinde de bu biçimlenme şeklindeki başodalar ile, az sayıda da olsa karşılaşılmaktadır (Yaşar Uçkan Evi Başodası). Bu biçimlenme şeklini içeren başodalar aynı zamanda köşk işlevini yüklenerek evin manzaraya yönelen en önemli mekânı olma özelliğini kazanmışlardır. Bayburt evlerinde rastladığımız az sayıdaki bu başoda biçimlenmesinin haricindeki başodalar (Selâmlık odaları) ise konuk ağırlama ve biraraya gelme işlevlerinin gereği olarak; düz ve hareketsiz cepheli evlerde, içe dönük olarak tasarlanmış mekânlardır.

Bayburt evlerinde; iç sofanın çok az sayıda da olsa küçük bir eyvan niteliğine bürünmüş oluşumuna rastlamaktayız (Hacı Dursun Onatçı Evi harem bölümü üst kat sofası).

6.1.3. Tandırevi-Yerevi

Doğu Anadolu geneli ile Erzurum ve Bayburt özelinde olduğu gibi, diğer bölgelerdeki evlerde, tandırevi özel bir mekân olarak yer almaz. Tasarım planı içindeki önemi sadece işlevinden değil, örtü sisteminin ortasında yer alan aydınlık feneri "tütekliği"nden kaynaklanmaktadır.

Tandırevinin Doğu Anadolu ile Orta Asya'yı kapsayan geniş bir alanda kullanıldığı, tüteklikli mekânların ise Hint ve Çin Mimarisi'nde dini önem taşıdıkları, yapılan araştırmalardan öğrenilmektedir.(395)

Tandırevinde yer alan bu tüteklikten dolayı, evlere de "tüteklikli evler" denilmektedir. Tüteklikli mekânların görüldüğü geniş coğrafi alan dikkate alındığında, bu evleri, ekolojik ortamın belirlediği, ortamı oluşturan temel etkenlerin ise, soğuk iklim, yakacak kıtlığı ve sınırlı ahşap boyutlarının bir arada olması olduğu belirlenmektedir. Soğuk yörelerde çok önem kazanan yakacağın kolay elde edilememesi, onun dikkatli kullanılmasını gerektirmiştir. Aynı zamanda pişirme ve aydınlatma işlevlerine de karşılayan ocağın ısısından, çok nüfustan oluşan ailenin tümünün yararlanması gerekmektedir. Bölgeyi etkisi altında tutan uzun ve soğuk kış ayları süresince günün her saatinde birlikte yaşama zorunluluğu büyük bir mekân oluşturmayı gerektirmiştir. Mekânın ısısının muhafazasının gerekliliği de dikkate alınınca, bu mekânın kare ve ocağın da merkezde yer alması gerekmiştir. Ateşin dumanının ısısından da en fazla nasıl yararlanılacağı çözömüne ulaşabilme çabası ile dumanın evin içinden yavaş yavaş çıkmasını sağlayabilecek şekilde, mekânın üzeri; ortasında tütekliği olan iç bükey bir örtü ile kapatılmıştır. Tüteklikli evin tavan örtü sistemi için, büyük ebatlardaki kare bir mekânı kısa ebatlı ahşap kirişler ile örtmek kullanılabilecek en iyi çözüm olarak gözükmektedir.

Tüteklikli evler Anadolu'nun yaklaşık 1/5'ini kapsayan alanda, önde gelen ev tipidir. Daha çok kırsal yerleşmelere özgü olan bu ev tipini en çok Erzurum, Kars, Bayburt, Tercan, İspir, Şarkışla ve çevrelerinde görebilmekteyiz. Kayseri evlerinde de, yakın zamana kadar önemini koruyan "togana", Kayseri'nin geçmişteki tüteklikli evlerinin anılarını olanca

yoğunluğuyla yansıtmaktadır. İsli tepe penceresi, sonradan eklenen ocak ve bacalar, mutfağın ortasındaki ateş ise bu varsayımı doğrulayan ögelerdir.(396)

Doğu Karadeniz dağlarının su bölümü çizgisi Bayburt evlerinin kuzey sınırını oluşturur. Bu dağları aşan geçitlerde yapılan gözlemlerle bu sınırın kesinliğini göstermektedir. Ardahan-Şavşat arasında yer alan Yalnızçam Geçidi üzerindeki yayla evleri tütekliklidir. Erzurum'u Rize'ye bağlayan Ovit Dağı geçidinin güneyinde yer alan İspir'de ve Zigana geçidinin güneyinde yer alan Kale'de tüteklikli evlerin başladığı görülür. Sivas-Tokat arasında yer alan Çamlıbel geçidinin güneyinde bulunan Yıldızeli'nin köylerinde de tüteklikli evler görülür. Doğuda ise Van Gölü'nün güneyinde az sayıda görülse de çevresindeki köylerde yoğun olarak görülür. Muradiye, Ahlat, Tatvan, Erciş ve Adilcevaz'ın köylerindeki evlerinde tüteklikli olduğu, Gürpanır'a bağlı köyler ve Güzelsu'da ise zaman zaman bu tür evlere rastlandığı Muş'un batısında yer alan Yaygın'a kadar yol boyundaki köylerde de görüldüğü bilinmektedir. Yaygın'dan Bingöl'e kadar olan yol boyunca tüteklikli ev görülmez. Bu yolun tüteklikli evlerin güney sınırını oluşturduğu söylenebilir. Doğuda ise sınırlarımızın dışında da devam eden tüteklikli evlere; Çaldıran, Arpaçay ve Doğubeyazıt gibi sınır ilçelerinin köylerinde yoğun olarak rastlanır. Sivas'ın batısında ise tüteklikli evlerin sayısı azalmakla birlikte Alacahöyük'te, Nevşehir'in batısında Acıgöl'de ve Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesine bağlı köylerde tüteklikli evlerin yoğunluğu artmaktadır.(397) Anadolu'da Van, Muş, Bitlis, Kars, Erzincan, Bingöl, Ağrı, Erzurum, Sivas ve Bayburt illerine bağlı yerleşmelerde oldukça yoğun tüteklikli ev olduğu bilinmektedir. Anadolu'da tamamen toprağa gömülü, yalnız ön cephesi açıkta arka tarafı toprağa gömülü veya tüm duvarları açıkta olan örnekleri ile karşılaşılmaktadır. Yere tamamen gömülü olanlar Muş'un 18 km. doğusunda Hasköy'de, yamaca gömülü olanlara Sivas, Şarkışla, Höyük Köyü'nde, tüm duvarları açıkta olan tiplerin en güzel örneklerine ise Erzurum, Tercan ve Bayburt'ta rastlanmaktadır.

Tüteklikli evin tavan örtü sistemi, yukarıda bahsedildiği gibi sadece evlerde değil; saray ve dini yapılar ile bazı anıtsal yapılarda kullanılmıştır(398).

Tüteklikli eve benzer şekilde yere gömülü ve üzerleri ahşap konstrüksiyonla örtülmüş çukur evlere (pit houses, Grubenhauser) Yakın Doğu'nun ve Ege'nin, özellikle erken katmanlarında rastlanılmıştır.(399) Bu tip ilkel evlerin, uzak ve farklı fiziksel koşullardaki bölgelerin neolitik dönemlerinde de ortaya çıkmış olması, çukur evin aynı kültürel aşamadaki

insanlar tarafından tercih edilen özellikleri olduğuna işaret eder. Asya'nın çeşitli bölgelerinde de(Japonya, Çin, Güney Sibirya, Transkafkasya, Güney Karadeniz) geç neolitik dönemde başlayıp, yer yer milattan sonraki yüzyıllarda da görülmüştür.(400) Bu bölgelerde, olasılıkla fiziksel koşulların da zorlamasıyla, vazgeçilemeyen neolitik kökenli çukur evler, giderek, özgün bindirme örtünün geliştirilmesiyle tüteklikli eve dönüşmüş olsa gerektir. Ancak ahşabın zaman içinde çabuk çürüyüp yok olması nedeniyle, ahşapla kurulmuş olan tüteklikli örtünün erken dönemlere ilişkin verileri, kazılardaki bulgular üzerine kurulan varsayımlara dayanmaktadır.(401) Bu nedenle Asya'da tüteklikli örtü kullanımının başlangıcı konusunda kesin bilgi elde edilememiştir.

M.Ö. 401-400 kışında Xenophon'un Malazgirt dolgularında görüp anlattığı evler; konik veya piramidal biçimli ve tüteklik içeren örtülüdürler (402), M.Ö. I.yüzyılda Vitruvius'un yapım aşamalarını verdiği, konik örtülü Frigya Evi'nin de tüteklikli ev olması kuvvetle muhtemeldir. Vitruvius bir Doğu Karadeniz evini anlatırken, bu evin duvarlara paralel ahşap kirişlerle kurulan bindirme örtüsünü hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde tanımlar.(403) Bu ev yere gömülü olmayan bir evdir. Bu belge ahşap bindirme örtünün evlerdeki kullanımına ait ilk belge olması bakımından önemlidir.

Tüteklikli örtülerin dini yapılar ve saraylarda da kullanıldığını yukarıda bahsetmiştik. Kalıcı malzemeyle uygulanan en erken örneklerin ise Anadolu'da yoğunlaştığı bilinmektedir. Belevi tümülüsünün altındaki birinci hücrenin tüteklikli örtüsü, bilinen ilk örneklerden sayılmaktadır.(404) Ayrıca M.Ö. IV.yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Mudanya yakınındaki mezar anıtı, Kırklareli-Mezek Köyü yakınında bulunan Kurtkale Mezarı, Eskişehir-Iğdır Köyü'ndeki mezar ile Hellenistik döneme tarihlenen ve bir tümülüsün altında yer alan Gordion'daki mezar ve ön hücresi, geç Hellenistik veya erken Roma dönemine tarihlenen Milas'taki Gümüşkesen mezar anıtı, Ankara yakınlarındaki M.Ö. I.yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Karalar'daki çifte mezar hücreleri, taşla uygulanmış birer tüteklikli örtüye sahip anıtsal yapılardır.(405)

Tüteklikli örtünün, mezar yapıları dışında, Bergama Akropolü'ndeki bir kuyuda Hellenistik dönemde uygulandığı(406), ayrıca Nysa'da (Sultanhisar'da) Roma veya Erkan Bizans dönemine tarihlenebilecek olan iki mekânın tuğla tonozlarının da salt biçimsel özellikleriyle bir bezemeye dönüştüğü bilinmektedir.(407)

Tüteklikli örtünün Orta Asya'daki uygulaması ise eldeki verilere göre, Trakya ve Anadolu'daki erken bulgular döneminden sonraya rastlamaktadır. Parz Krallarının taht salonu olduğu varsayılan ve 500 yıl ayakta kaldığı bilinen Nisa'daki (Türkmenistan) kerpiç yapının tüteklikli örtü ile örtüldüğü, ayrıca Pencikent'teki (Özbekistan) M.S. 5-6.yüzyıla tarihlenen varsıl evlerinin görkemli kabul salonlarının tavanınında tüteklikli tavan örtüsü olduğu eldeki verilerden anlaşılmaktadır.(408) Yine Hindistan'daki çeşitli kültlerin tapınaklarında, Çin (Kansu'da) de bir budist kaya manastırında, Afganistan Bamyan'da, Doğu Türkisetan'da da bazı kaya mekânlarında bu tavan örtüsünün kullanıldığı bilinmektedir.

Bu örtünün Türkiye'de de evlerin yanısıra dini yapılarda da kullanıldığını görmekteyiz. Bu yapı türünün tanınmış örneğini Erzurum Ulucami'sinin ahşap kubbesi oluşturur. XIII.yüzyıl başlarına tarihlenen ve ahşap tüteklikli örtüsü bulunan İspir Tuğrul Şah Camisi, 1604 yılına tarihlenen Erzurum Yukarı Mumcu Camisi, 1864 tarihli Kırşehir Çarşı Cami, Bayburt'un Hınzeverek Köyü Camisi ile Konursu Kasabası camilerinin tüteklikli tavan örtülü oldukları görülmektedir.

Ayrıca Hacıbektaş Tekkesi meydanevi ile Aksaray'da Darphane adıyla bilinen Yusuf Hakiki Tekkesi, Melik Mahmud Gazi Hanoğlu Tekkesi ve Şarkışla, Yahyalı Köyü'nün cemevi de ahşap tüteklikli örtü içermektedirler.(409)

Türkiye dışında, Bakü Cuma Camisi, biri mihrap önünde olmak üzere iki adet ahşap tüteklikli kubbe içerir (XIV.yüzyıla tarihlenir). Ayrıca Türkistan, Kumul'da bir Türk Beyi'nin yaptırdığı, XVIII.yüzyıla tarihlenen ahşap camide tüteklikli ahşap örtünün kullandığı, Hindistan'ın yerel kült yapılarında kullanılan tüteklikli örtünün ise devşirme malzemeyle, camilerin revaklarında yer aldığı kaynaklardan öğrenilmektedir(410).

Yukarıda Anadolu'daki sınırları belirtilen alanda yer alan tüteklikli evlerin yayılma alanı kesintiye uğramadan Transkafkasya'daki tüteklikli evlerin yayılma alanıyla bütünleşir. Bu evlerin adı; Azerbaycan'da "Karadam", Gürcistan'da "Darbazi", Ermenistan'da ise "Glhatun" dur. Bu evlerdeki yaşama biçimi ile Doğu Anadolu'daki evlerin yaşama biçimi arasında benzerlik olduğu bilinmektedir. Yapım tekniği, kullanım alışkanlıkları, ev ve ögelerine, eşyaya ait inanç ve adların birbirlerine benzedikleri görülmektedir.

Transkafkasya'da kullanılan "tonir" veya "tondir (tandır)", ocak, marak, kürsi, kom, otah (oda) gibi isimlerin Doğu Anadolu'da da kullanıldığı görülür.(411)

Günümüzde, tüteklikli evlerin, Hindukuş Dağları'nın Küçük Pamir ile birleştiği coğrafi alanda(412), Asya ile Amerika kıtalarının birbirlerine yaklaştığı alanda da toprağa gömülü olanlarının bulunduğunu(413), tüteklikli örtü sisteminin daha gelişmiş biçiminin ise Etiyopya'daki evler ile ABD'nin Oklahoma Eyaleti'nde yaşayan Navaholar'ın "hogan"larında görmekteyiz.(414) Ayrıca, "Yurt" olarak adlandırılan, Asya'nın yaygın çadır tipi, tünglüğün, merkezdeki ocağı ve mekânı desteksiz örtmeyi sağlayan konstrüksiyonuyla(415) tüteklikli evlerle ortak özellikler içerdikleri, bu iki ev tipini de kullanıcılarının, mevsime bağlı olarak kullandıkları söylenebilir. Irak'ta da ilk kez Abbasiler'le ortaya çıkan ve gelen8eksel Bağdat evlerinde varlığını sürdüren "serdap" adı verilen yeraltı mekânının, kubbenin ortasındaki açık deliği ile tüteklikli mekânı andırdığı görülür(416). Hassa alayını oluşturan Türkler tarafından Abbasi Sarayı'na getirildiği varsayılan serdap geleneğinin aslında Orta Asya- Uygur kökenli olduğu ileri sürülmektedir.(417) Söz konusu geleneğin Turfan'da, günümüzde de sürdüğü bilinmektedir (418).

Tüteklikli evlerin yayılma alanı, tarihlendirmeleri ve Transkafkasya'da kullanılan terimler dikkate alındığında tandırevinin kaynağının Orta Asya kültür çevresi olduğu ve kosmik inanışın da bu biçimlenmede etkisi olduğu söylenebilir.

6.1.4. İç Sofalı Plan Tipinin İrdelenmesi

Günümüze kadar yapılan kazılarla ortaya çıkarılan yerleşmeler, bizi Orta ve Doğu Anadolu'daki erken devirlere ait ev tipleri hakkında yeterince bilgilendirmiştir.(419) Bu kazılardan, İç Anadolu ve Çatalhöyük Neolitik yerleşmesindeki evlerin, tek mekânlı, dik açılı olmayan dikdörtgen şeklindeki bir ana oda ile bir veya iki yan odadan oluşna bir kaç mekânlı evler olduğunu öğrenmekteyiz (şekil 11: d). Ancak M.Ö. 2000'li yıllara doğru, iki odadan oluşmuş, dikdörtgen tasarlı ev tipi, evlerin ana tipini oluşturmaktadır(420). Bu evlerde, artık, topluluktan ayrılarak, kendi duvarını oluşturmanın başlangıcı görülür.

Kültepe-Kaneş Ia ve Ib katlarında ortaya çıkarılan iki odalı, ön avlulu tasarımlar ise bölgeye ait başka bir ev biçimi olarak belirlenmiş (Şekil 11 : a-d) ve Boğazköy ile Alişar

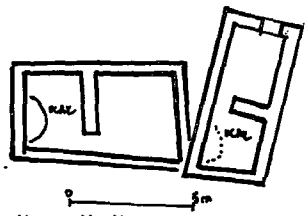

a. BOĞAZKÖY, BÜYÜKKALE E.H.Ç. EVLERİ (R.NAUMANN)

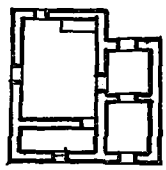

b.

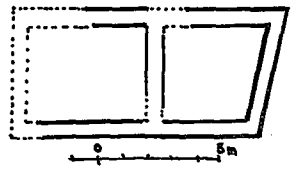

c. ALİŞAR E.H.Ç. EVLERİ (R. NAUMANN)

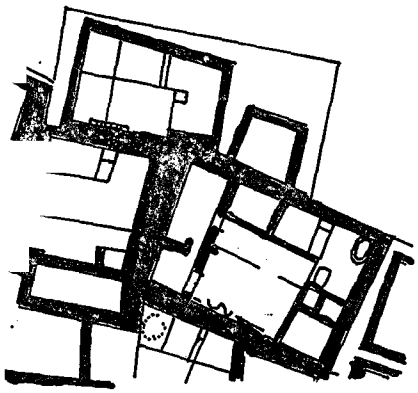

d. ÇATAL HÖYÜK TABAKA VI A. EVLERİ (R. NAUMANN)

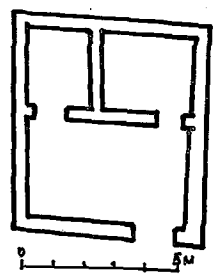

e. KÜLTEPE-KANEŞ TABAKA IA (R.N.)

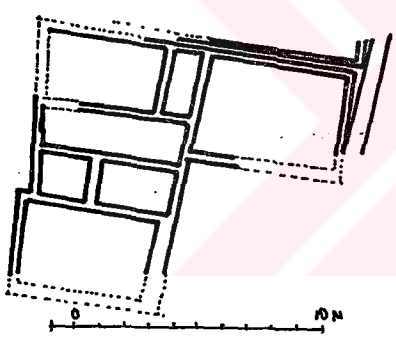

f. ALİŞAR E.H.Ç. EVLERİ (R.N)

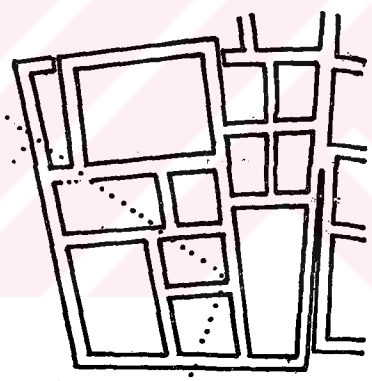

g. BOĞAZKÖY, B.K.Ç. EVLERİ (R.N)

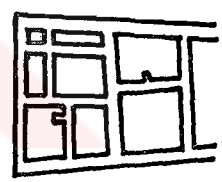

h. BOĞAZKÖY, AŞAĞI KENT'DE B.K.Ç. EVLERİ (R.N)

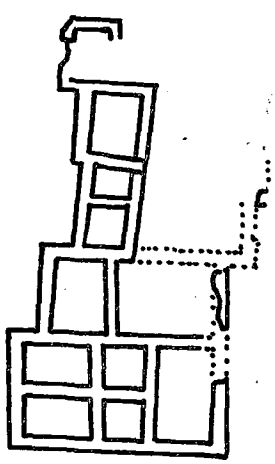

i. ALİŞAR (R.N)

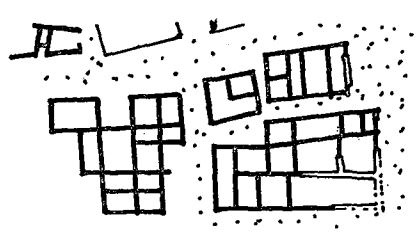

j. ALACA HÖYÜK TABAKA II (R.N)

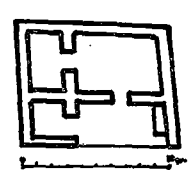

k. ALİŞAR, B.K.Ç. EVLERİ (R

ŞEKİL 11

evlerinde de gözlendiği gibi Büyük Krallık Çağı'nda da (ana biçim) (Şekil 11 : f,g) olarak varlığını sürdürmüştür (421). İki katlı olabildiği varsayılan bu evler ile Anadolu'da Türk döneminde gelişen dış sofalı evlerin biçimlenmesi arasında tasarım ilişkisi kolayca kurulabilmektedir.(422) Duvarları dik açı ile birleşmeyen, farklı boyutlardaki odaların birbirine eklendiği, belirli bir tasar tipine bağlanamayan bağımsız evler özellikle Büyük Krallık Çağı uygulamaları (Şekil 11:i,j) arasında yer alır. Yine aynı çağın sonuna tarihlenen Boğazköy'deki ev ise bölgede ender rastlanan direkli ön avlulu/örtmeli/hilani ev tipine (Şekil11:k) örnek oluşturmaktadır(423).

Doğu Anadolu'nun bazı kesimlerinde kazılar sonucu ortaya çıkarılan yerleşmelerde, bir odalı, arka arkaya veya yanyana konumlanmış iki odalı veya birkaç odadan oluşan evlerin Tunç Çağı'nın ev tipleri olduğu saptanabilmektedir.

Bölgede, Bizans ve Anadolu Selçuklu ev tiplerinin özelliklerini belirlemek için yeterli belgeye ulaşılamamıştır. Bu nedenle geleneksel Bayburt evlerinde planı örgütleyen ana mekânların, bölgenin eski kültür katmanlarının biçimlenmeleriyle ilişki kurulabilse de, iç sofalı plan bütününün erken plan tipleri ile doğrudan benzerliğinden söz etmek mümkün değildir.

Diğer yandan geleneksel Bayburt evlerinden günümüze gelebilen örneklerinin en eskilerinin XIX.yüzyıla ait olması ve bütün evlerde aynı tip (iç sofalı) plan örgütlenmesinin uygulanması, bu plan tipine nasıl bir aşamadan sonra varıldığını saptayamamamıza sebep olmuştur. Uygulanan bu şemanın, aynı dönemin benzer biçimlenmeleri doğrultusunda, yakın ve uzak çevre ile irdelenmesi, plan tipi tercihinin kültürel boyutunu değerlendirebilmemizi sağlayacaktır.

İki oda ile aralarındaki bir açık hacimden ve bunların önünde uzanan bir saçak altından meydana gelen plan kurgusu Anadolu Türk dönemi evlerinin tasarımında gözlenebilen en ilginç ve sürekli özelliktir.(424) "Kuramsal düzeyde ev planlarının tasarlanması bu biçimsel çekirdekten başlayarak oluşur"(425). Geleneksel Bayburt evlerinde de bu plan kurgusunu, iç sofalı planın ana belirleyicisi olan; iki dikdörtgen oda ile aralarındaki sofa belirler. Bu iki ögeli şema, yaygın olarak evlerin ön kesimini oluşturur, simetrik bir cephe görünümü ile karşımıza çıkarlar. Bu şema en yalın biçimiyle eyvanlı evlerde (Şekil 12 : a) ve

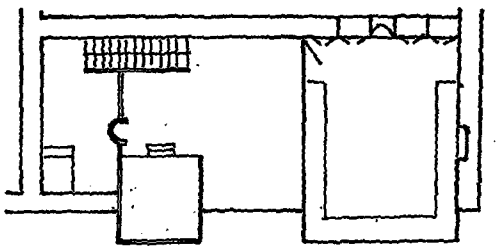

a. ANKARA, ULUCANLAR'DA BİR EV(M.AKOK)

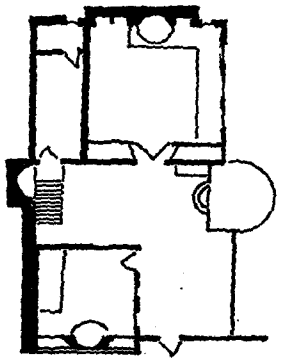

b. TOKAT, SEZAİ EVİ (M.AKOK)

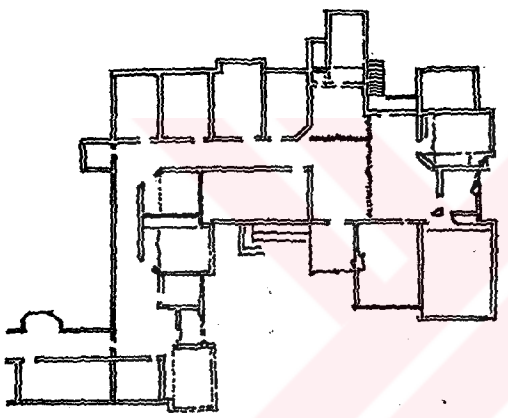

c. DİVRİĞİ AYAN MEHMET AĞA KONAĞI (N.SAKAOĞLU)

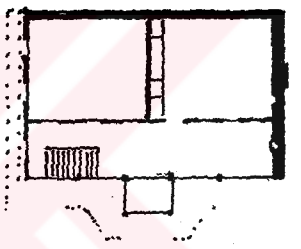

d. MUĞLA'DA BİR EV(U.TANYELİ M.KAZMAOGLU)

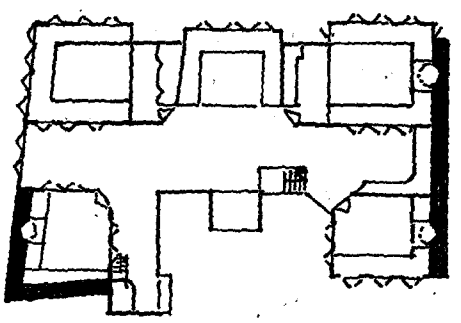

e, BİRGİ, CAKIRAĞA KONAĞI

ŞEKİL 12

kırsal yerleşmelerdeki Hilani olarak adlandırılan evlerde (Şekil 12 : c) görülmektedir (426). Bu tip evlerin egemen olduğu yerleşmelerdeki iç sofalı biçimlenmenin (Şekil 12: b), orta mekân ve bunu sınırlayan iki simetrik odanın, ön cepheye dik, orta eksen doğrultusunda tekrarlanmasıyla oluştuğu söylenebilmektedir (427).

Simetrik üçlü cephe düzeni ve tümel biçimin korunması ilkesine dayanan benzerliğe karşın, hilani ve eyvanlı evlerdeki, yalnızca bir yönüyle, dışa doğrudan açılan orta mekân ile kapalı odalar arasındaki karşıtlık Geleneksel Bayburt evlerinin, iç sofalı şemasında çarpıcı değildir. Sofa dışa doğrudan açılmaz, buna bağlı olarak eyvanın kemerli alın duvarı, hilaninin girişi (hilammar) nin sütun dizisi gibi açıklığı sınırlayan ögenin karşılığı Bayburt evlerinde sofayı sınırlayan öncephe duvarı ve pencerelerdir. Eyvan ve hilammar, yapının içine yönelen mekânlardır ve aynı zamanda mekânın tamamlayıcısı olan sözkonusu cephe ögeleri ile bu yönelmeyi pekiştirirler (428).

İç sofanın öncephede yer alma biçiminin; oda-eyvan-oda düzenindeki tümel biçimle aynı olduğu söylenebilir.

İç sofalı simetrik biçimlenmenin gözlendiği, Kappadokya evlerinde, sofanın içeriye çekilerek portikli bir girişe dönüşmesi veya ön cephede, yarı açık balkonla sonuçlanması (şekil 8: c,h), hilaniyi anımsatmaktadır. Orta mekânın ileriye taşan çeşitlenmeleri ile geleneksel Bayburt Evleri arasında benzerlik ilişkileri kurulabilir. Ayrıca eyvanlı yapı ve hilanilerin tek cepheli olma özelliği ile tek yöne açılan Bayburt evleri ile de aralarında benzer ilişkiler kurulabilir. Ancak, Bayburt evlerinde, evin cephe sayısı, evin oturduğu arsanın topoğrafik yapısı ile parselin yapı adası içindeki konumuna göre değişmektedir.

Geleneksel Bayburt evlerinin, iç sofalı plan şemasının Hitit mimarlığının iki odalı ön avlulu ev tipi (şekil 11: e,f,g) ile ilişkisi varsayım düzeyinde de olsa, irdelenebilir. Bu şemadaki ilkenin, dikdörtgen odaların önünde yer alan yarı açık mekânın, ön yüzünün ikinci bir oda sırası ile kapatılması sonucu gelişen "simetrik biçimlenme" olduğu düşünülebilir. Ancak enine gelişmiş bir mekân olan örtme ile, derinlemesine gelişmişlik gösteren iç sofayı özdeşleştirmek bazı kaygıları birlikte getirmektedir. Hitit evinin uzun eksenleri ön cepheye paralel, açık ve kapalı dikdörtgen mekânlarına karşın, Bayburt evlerinde sofa ve odalar, uzun eksenleri ile, ön cepheye dik konumdadırlar. Buna karşın, iç sofalı plan tipinin

indirgenebildiği dış sofalı evlerin, iki odalı ön avlulu Hitit evleri ile ilişkisi kolayca kurulabilmektedir. Ancak, dış sofalı plandan, iç sofalıya geçişin, dış sofanın uzun kenarının kapatılması yoluyla değil, kısa kenarlara oda ilavesi ile, sofa uzun kenarının kısalması ve kısa eksen doğrultusunda evin içine girmesi biçiminde bir süreç izlediği savunulmaktadır.(429) Bütün bu irdelemelerin sonucunda benzer şemaların, farklı çözümleme yaklaşımlarının ürünü olabileceği kaygısının önemi ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel Bayburt evlerinin, iç sofalı plan bütünü düzeyinde irdelendiklerinde, Anadolu Türk dönemi evlerinin gelişim sürecinde, ileri bir aşamanın temsilcisi olarak ele alınmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. XVIII.yüzyılda dış sofalı evden merkezi sofalı eve geçiş aşamasını oluşturan bu şemanın, XIX.yüzyılın ikinci yarısından sonra, öncelikle İstanbul ve yakın çevresinde, tekrar etkin olduğu belirlenmektedir.(430) XIX.yüzyıl sonunda, farklı konut bölgelerinde eş zamanlı, ancak değişen yoğunlukta uygulandığı saptanabilen bu plan örgütlenmesi bazen merkeze oykünen, bazen de bölgesel verilerin yönlendiriciliğinde örnekler vermiştir.(431) Kırsal ev tipinden, kentsel eve geçişi de simgeleyen iç sofalı şemanın sosyo-ekonomik yapıdaki dönüşümlere bağlı olarak değişen toplum yapısında, belli sosyal sınıflarca, dış etkilenmeler sonucu benimsendiği, araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır.

Belli bir plan tipolojisine uymayan ev biçimlenmesinin egemen olduğu Divriği'de "Merkez-i Vilayet Tipi" olarak adlandırılan iç sofalı şemadaki evlerin (şekil 12: c), dış âlemle âlakalı tüccar takımına ait evler olduğu kaydedilmektedir(432). Konya'da aynı plan tipi, zenginlere ve çelebilere ait evlerde uygulanmıştır(433). Devlet yönetiminde görev almış kişilere ait; Artvin(434) ve Tokat'taki(435) örnekler oldukça geç tarihli olmakla birlikte, köy yerleşmesindeki ağa evi(436) bu grupta değerlendirilebilecek örnekler arasında yer almaktadır.

Anadolu ve Balkanlar'da, günümüze kadar araştırma konusu olmuş yerleşmelerin hepsinde, daha önce uygulanan bir plan tipinin yerine geçen veya birlikte uygulanan iç sofalı plan örgütlenmesinin Bayburt evlerinin bütününde görülmesi, ayırtkan bir özellik olarak sunulabilir.

Ticaret ve zenaata dönük kentsel yaşam özelliklerini barındıran bu biçimlenmenin yaygınlık kazanması, büyük şehirlerle doğrudan ilişkili sosyo-ekonomik yapının öngördüğü etkilenme olgusu ile çakışmaktadır.

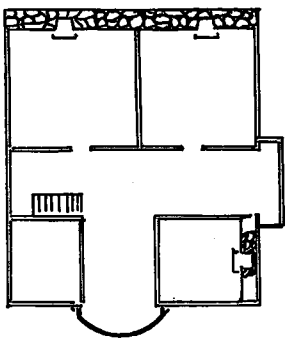

a. ARTVİN M.EDİP DİNÇ EVİ
(C. ERUZUN)

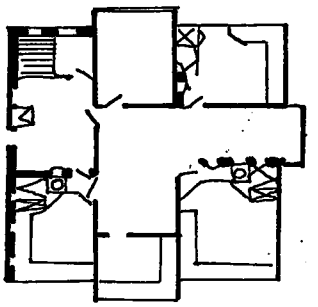

b. İPEK'DE KASAPOLİ EVİ
(N. AKIN)

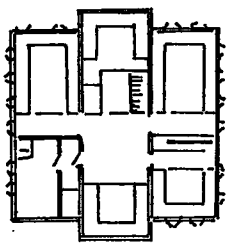

c. ANKARA AVUNDUKZADELER EVİ
(S. HAKKI ELDEM)

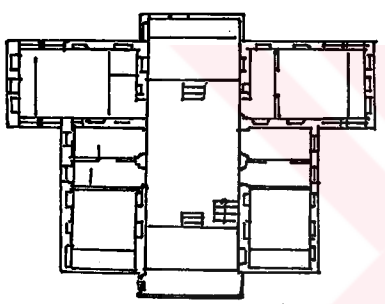

d. EREĞLİ'DE BİR EV(E.AKSOY)

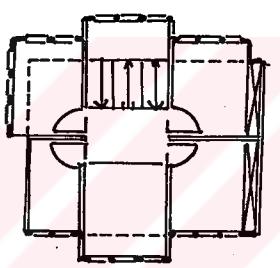

e. ESKİŞEHİR'DE BİR EV
(N. SÖNMEZ)

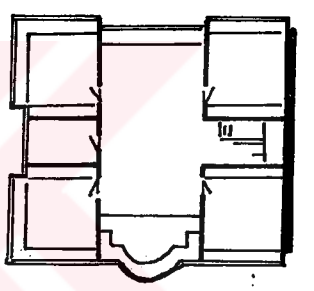

f. UŞAK OKKALAR EVİ
(S. HAKKI ELDEM)

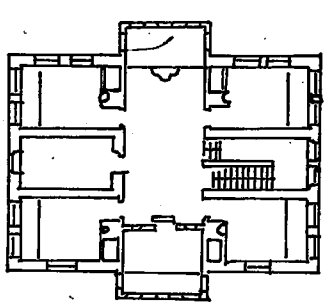

g. KONYA BAHADDİN ÇELEBİ EVİ
(C.BERK)

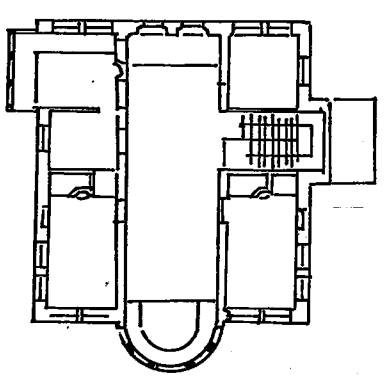

h. KONYA HACI ABDURRAHMAN EVİ
(C.BERK)

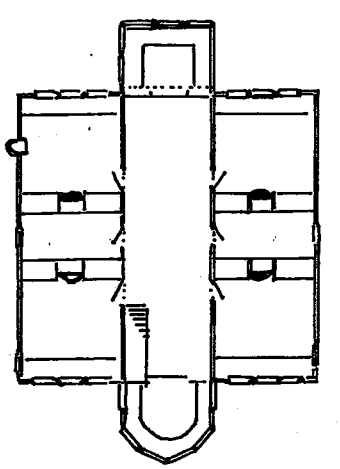

i. SIRBİSTAN'DA BİR EV
(A. ERTUG)

ŞEKİL 13

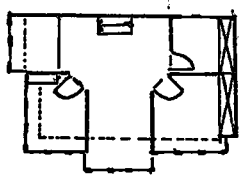

a. ESKİŞEHİR'DE BİR EV
(N. SÖNMEZ)

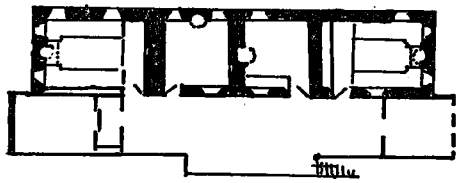

b. AKŞEHİR ESKİ KALE MAHALLESİNDE BİR EV
(S.HAKKI ELDEM)

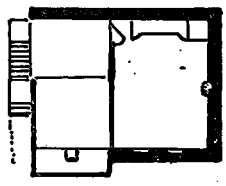

c. KULA, KIZIKLAR EVİ
(Y. TOSUN)

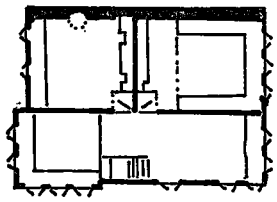

d. GEBZE E.H.BEKİMOĞLU EVİ (S.HAKKI ELDEM)

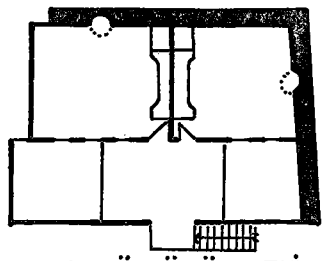

e. KULA, KÜLKÖMÜR EVİ (R.BOZER)

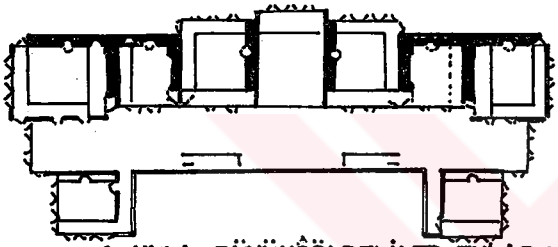

f. KULA, BÜYÜKGÖLDELİLER EVİ (S.H.ELDEM)

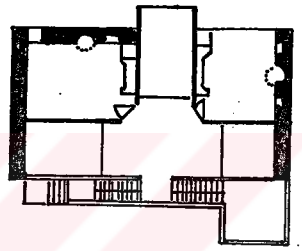

g. KULA, BOZERLER EVİ (R.BOZER)

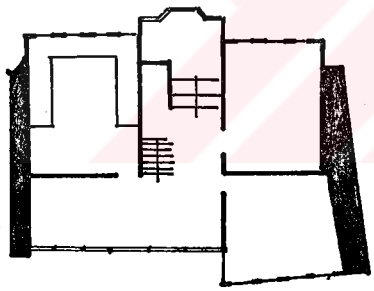

h. KÜTAHYA, DEFTERDAR KONAĞI (L.ESER)

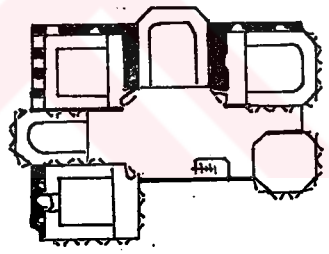

i. TESELYA, AMBELAİKA'DA BİR EV
(S.H.ELDEM)

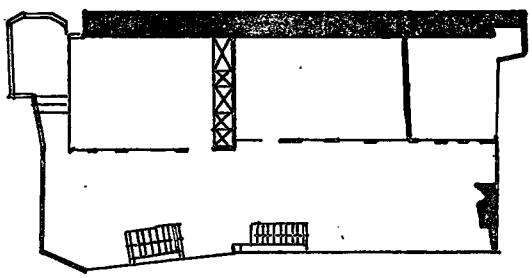

j. KÜTAHYA, MACAR EVİ
(L.ESER)

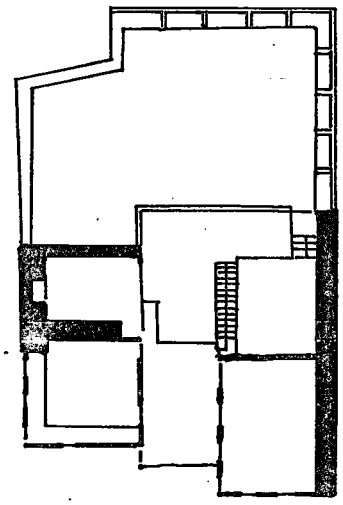

k. KAYSERİ'DE BİR EV
(N. ÇAKIROĞLU)

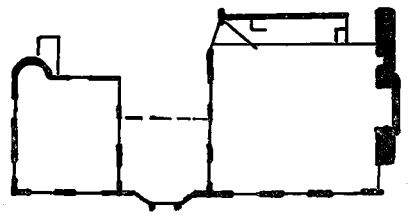

l. MİLAS, BAHATTİN AĞA EVİ
(A. ER)

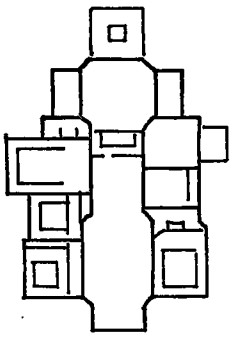

a. AYNALI KAVAK KÖŞKÜ

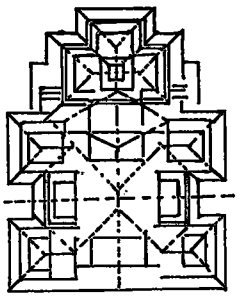

b. TOMAK KASRI

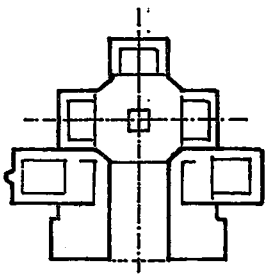

c. TOPKAPI SARAYI- CİRİT KÖŞKÜ

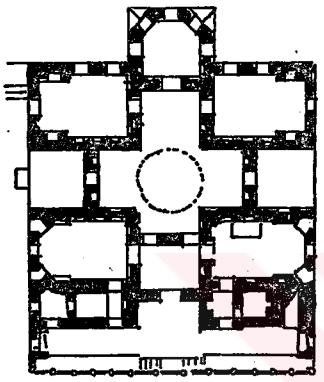

d. TOPKAPI SARAYI ÇİNİLİ KÖŞK (A.ERTUG)

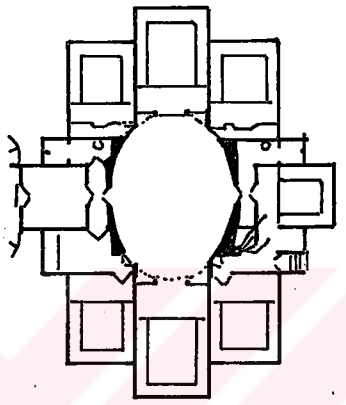

e. BEBEK NİSPETİYE KASRI (S.HAKKI ELDEM)

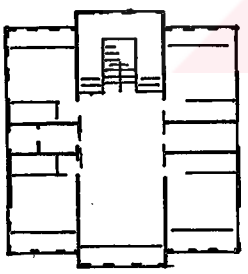

f. ÜSKÜDAR'DA BİR EV (S.HAKKI ELDEM)

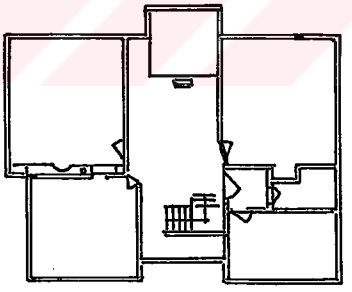

g. SIRBİSTAN, LESKOVATZ'DA BİR EV (N.AKIN)

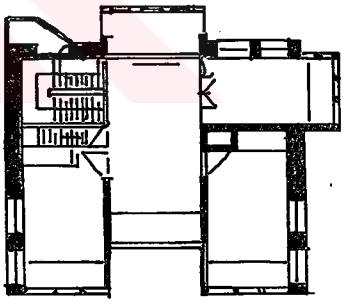

h. KONYA MUHARREMOĞLU EVİ (M.SÖZEN ON DÜLGERLER)

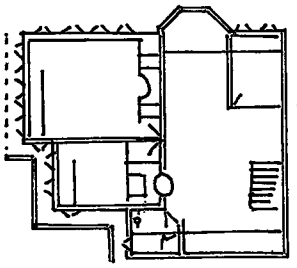

i. ARAPGİR'DE BİR EV (T. ERŞAVAŞ)

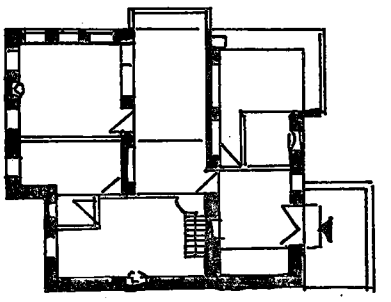

j. İSTANBUL SALMA TOMRUK'TA EV (S. HAKKI ELDEM)

ŞEKİL 15

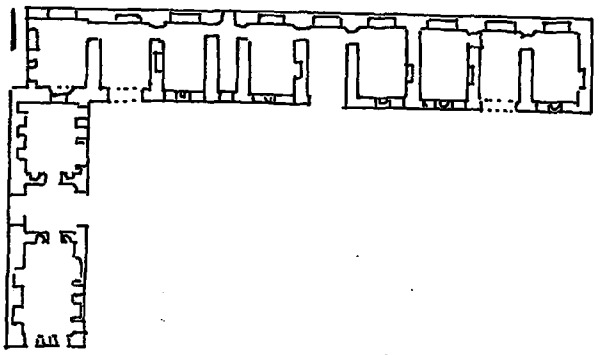

a. HASANKEYF CİHAN AİLESİ EVİ(G.AKIN-N.AKIN)

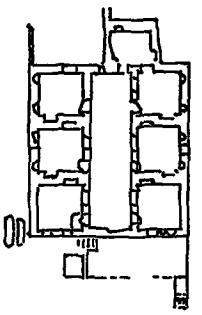

b. HARRAN'DA BİR AĞA EVİ (G.AKIN)

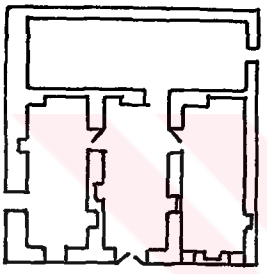

c. KAHTA, DAMLACIK'TA HİLÂNİ
(G.AKIN-N.AKİN)

d. KAYSERİ, ZENNECİOĞULLARI EVİ
(N.ÇAKIROĞLU)

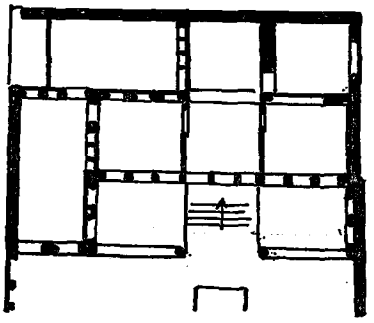

e. DİYARBAKIR, E.OCAK EVİ
(D.ERGİNBAŞ)

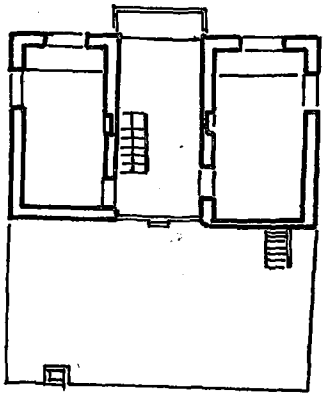

f. AROZİK, YUSUF DOĞAN EVİ
(A.ALPÖGE)

ŞEKİL 16

6.2. Yapım Sistemi ve Bezeme Özelliklerinin İrdelenmesi

Bayburt evleri, Türk çağının Anadolu'da geliştirdiği konut kültürünün temsilcileri olup, taş yapım sistemiyle oluşturulan Kuzey Doğu Anadolu'nun ahşap hatıllı taş yapı mimarisi ile, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ahşap iskeletli ev mimarisinin geçiş özelliklerini içerir. Kuzey Doğu Anadolu'nun ahşap hatıllı olan taş yapım sistemi Bayburt evlerinin bütün yapı katlarında görülür. Zemin katı ahşap hatıllı taş yapım sistemi, üst katı ise ahşap yapım sistemiyle oluşturulmuş ev sayısı oldukça azdır (Eski tekel birası, Şingah Mahallesinde kalenin altında Cilaralıların Ev). Bu tip evler Doğu Karadeniz Bölgesi'nin, ahşap iskeletli yapım sisteminin Bayburt'taki izlerini görme olanağı verir. Bayburt'ta, az da olsa, görülmeye başlanan ahşap iskeletli evlerin, Gümüşhane kökenli olduğu, burada yapı malzemesi olarak, taş, kerpiç ve ahşap kullanıldığı görülür. Zemin katların, Bayburt'ta da yaygın olarak görülen, hatıllı moloz taş ile örüldüğü, bazı evlerde de moloz taşın yerini düzgün yonu taşının aldığı görülmektedir. Üst katlarda, cephelerde, ahşap karkas arasına kerpiç dolgulu veya hatıllı kerpiç duvarlar örülmüştür. İç bölmeler, çıkmalar ve bazen bütün cepheler "bağdadi duvar"dır. Bayburt'ta kullanılan geleneksel dam malzemelerinin yanısıra burada Karadeniz'de kullanılan "hartama" ve kiremitin de kullanıldığı görülür. Binaların dış cephesi ise, bazılarında sıvalıdır.(437) Bayburt evleri dışarıdan sıvanmamıştır. Yerleşme alanında yöreye özgü taş dokunun hakimiyeti görülür. Doluluk oranı fazla olan alt kat, bol pencereli üst katla pekiştirilmiştir. Bu pekiştirme bazen bir çıkma ile, bazen de katları dış cephede birbirinden ayıran bir kat silmesi ile yapılabilmiştir. Yaygın olarak da, evleri düz ve hareketsiz cephenin egemen olduğu görülür. Bu özgün kütlesel görünüme sahip Bayburt evleri düz toprak damları veya metal kaplı beşik çatılarıyla, yakın ve uzak çevrede, ardzamanlı ve eş zamanlı; "kentsel" ve "kırsal" ev tipleri ile benzerlik gösterirler. Düz damların üstünün aktif olarak kullanıldığı (kış hazırlıkları için sebze ve meyvelerin kurutulmaları ile yatak ve yastık yünlerinin kurutulması gibi) Bayburt evlerinde, taş ve ahşap malzeme ile oluşturulan saçaklar sadece toprak damı sınırlayan yapısal ayrıntılardır .

Bayburt evlerinde uygulanan döşeme, tavan ve düz dam yapım sistemi," malzeme ve işçilikteki kalitesine karşın, kökü eski kültdür katmanlarına kadar uzanabilen bölgesel niteliğini korumaktadır. Bazı evlerde görülen ve herhangi bir kademelenme ve bezeme içermeyen, taşıyıcı düzeni açıkta bırakılan, yalın tavan biçimlenmesi bütün evler için geçerli

olmadığından ayırıcı bir özellik olarak değerlendirilememektedir. Oysa bu yalın tavan biçimlenmesinin varlığına karşın, yaygın olarak; çıtalarla ve oymalarla bezenmiş, yakın ve uzak çevresindeki (Divriği, Erzurum, Gümüşhane, Bursa ve Anadolu'nun diğer kesimlerindeki) evlerin tavan benzemeleriyle benzerlikler göstermektedirler. Bayburt'ta ve çevresinde, özellikle bölgenin kırsal olmayan yerleşmelerinde, düz ahşap atkılı yalın tavan biçimlenmesinin yerini belli bir süreç içinde, gelişerek "ters" ve "tekne" tavanlara bıraktığı söylenebilir. Tavan bezemelerinin ve tavan sistemlerinin de çevrede değişik adlar aldığı görülür. Düz ahşap atkılı tavanların Divriği'deki adı, "Kallenguçlu", bezemeli tavanların ise, "zarlı" ve "işlemeli" tavandır(438). Düz atkılı tavanlar Elazığ (Harput) ve yakın çevresinde "cisirli tavan" adını alır. Ancak, Harput konaklarının tavanlarında yer alan ahşap kirişlerin üç taraftan renkli ahşap motiflerle bezendiği belirtilmektedir(439). Diyarbakır evlerinde ise tavan kirişlemesine bazı ahşap ayrıntıların eklenmesiyle "sandıklı tavan" adını almıştır(440). Kayseri evlerinde, açıkta bırakılan kirişler odalarda çeşitli renklerde boyanmıştır(441).

Bayburt evleri mekânlarından, üst kat sofası ile selâmlık adı verilen galerinin döşemesi ve tandırevinde yer alan sekinin döşeme kaplaması ahşaptır. Buna karşılık servis mekânları, giriş kat sofası ve tandırevinin döşeme kaplamasının "sal taşı" adı veirlen düzgün taşlarla kaplandığı belirlenebilmektedir. Günümüzde, açıkta kalan örneği olmadığı için döşeme kaplamasında taşların yerleştirilme düzeni hakkında bilgi verilememektedir. Günümüze gelebilen ahır örneklerinde ise, sal taşlarının genellikle bir düzen içinde, gelişigüzel yerleştirildiği görülmektedir.

Geleneksel Anadolu konutu, işlevsel ögeler arasındaki boyutsal dengeye dayandırdığı dış mimarisinde bezemeye fazla yer vermez.

Öte yandan, iç mekânlarda değişen üslup anlayışı ve ev sahibinin sosyo-ekonomik konumuna bağlı olarak, çeşitlenmeler gösteren, bezemeli yüzeylere önem vermiştir. Bayburt evleri bu bağlamda ele alındıklarında, sadeliğe dayanan bezeme anlayışının üslup değişiminden az da olsa etkilendiği söylenebilir.

6.3. Sonuç

Anadolu'da yer alan çok sayıdaki tarihsel yerleşme arasında; Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Karadeniz Bölgesi arasındaki kesişme noktasında yer alan Bayburt'un evleri ve yerleşme dokusu, tarihsel kimliği ile beraber irdelenmeye çalışılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Karadeniz Bölgesinin mimari özelliklerin bir arada tutan Bayburt yerleşmesinin Anadolu Türk yerleşmeleri ve geleneksel evleri arasındaki niteliklerini belirlemeye yönelik bazı sonuçlara varılmıştır.

6.3.1. Yerleşme Dokusuna Ait Sonuçlar

İlk çağlardaki kuruluşunu kesin olarak tarihlendirecek verilere henüz ulaşılamamış olan Bayburt yerleşmesi hakkında bizi bilgilendirecek kaynaklar M.Ö. 3000-2500 yıllarının ötesine gidememektedir.

Bazı kaynaklara göre Anadolu'nun dağlık kesiminde yaşayan Orta Asya kökenli hurriler tarafından M.Ö. 3000-2500 yılları arasında kurulduğu tahmin edilmektedir(442). Bazı kaynaklara göre ise Bayburt'un eski çağlarda Haldiler'in yaşadığı alanda kaldığı belirtilmektedir(443). Ancak yazılı tarih kaynaklarının en eskisi Hititler devrine ait olduğu için Bayburt'un kesin kaynaklara dayalı olarak tarihlendirilmesini de bu dönemden itibarin başlatmanın daha doğru olacağı kanısındayım. Bayburt ve çevresinin tarihsel gelişimi hakkında en önemli bilgileri; 1906-1912 yılları arasında Boğazköy'de Alman Arkeolog HUGO WINKLER'in yaptığı kazılarda çıkarılan tabletler vermektedir. Bu bilgiler ışığında eski bir yerleşme olduğunu söyleyebileceğimiz Bayburt'un yerleşme dokusunun mekânsal varlığını belirleyen veriler ise XVI.yüzyıldan itibarendir.

İlin yerleşim alanının sınırlarını arazinin topografik yapısı belirlemiştir. Bu alanda oluşan yerleşme dokusunun gelişmesi ve işlevsel bölünmesini, arazinin eğimiz, yeşil doku ve su ögeleri v.b. doğal verilere dayalı olarak açıklanabilmektedir.

Yerleşme dokusunun gelişim sürecinin, kentin burada kurulmasının nedeni olarak da sayılabilen Çoruh Nehri etrafında başladığı söylenebilir. Eldeki verilerden kalede ve Çoruh

Nehri etrafında kurulduğu açıklanabilen yerleşme dokusunun gelişimi; Kadızade Mehmet Çelebi Cami ile Zahid Efendi Cami'nin çevresi ve Çoruh Nehri'nin karşılıklı iki kenarı boyuncadır. XVII.yüzyılda Bayburt'a uğrayan Evliya Çelebi'nin, kalenin içinde 300, kalenin garp kapısının altında ise 1000 kadar toprak evden oluştuğunu anlatması(445), XVI.yüzyıla ait Osmanlı tapu tahrir defterlerinin şehirin bu yüzyılda 10 mahalleden oluştuğunu belirtmesi(446) Bayburt yerleşmesinin yerini doğrular niteliktedir. Türk devrinin ise erken kaleden taşarak Çoruh Nehri'nin etrafında geliştiği, kitabesi olmayan Ulu cami'nin yapım üslubundan (İlk Selçuklu ve Danişment'li camileri üslubu üzerinin çatı ve toprakla örtülü olması) anlaşılır.(447) Ayrıca yerleşme alanının güneyinde Koruk mevkisi olarak adlandırılan alanda oluşmuş alt kat atölye, marangozhane, oto tamir atölyesi v.b. işlemleri, üst kat ise konut işlevini yüklenmiş yapılardan oluşan alanın, çevredeki yeşil alanların varlığı ile yerli halkla yapılan görüşme ve eski fotoğraflar, yakın zamanda oluştuğunu göstermektedir.

Sınırları arazinin topoğrafik verileriyle belirlenmiş bir alanda XVI.yüzyıldan itibaren oluştuğunu söyleyebileceğimiz fiziksel dokunun, artan nüfus nedeniyle gittikçe sıklaşan bir yapılanma düzeniyle XIX.yüzyıla geldiği söylenebilir. Bayburt bu XIX.yüzyıla ait yerleşme dokusunu yakın zamana kadar koruyarak gelebilmiş yerleşmelerimizden biridir. Yerleşmenin fiziksel gelişim süreci ise, Osmanlı dönemi özellikleri gösteren mevcut dokuda izlenememiştir.

Yerleşmenin kuzeyinde, sarp kayalar üzerinde yer alan ve yerleşmeye bağlanan çevre yolları izleyebilecek konumdaki Bayburt kalesinin, Türk öncesi dönemine ait tarihlendirilmesi ile veriler henüz kesinlik kazanmamıştır. Kalenin tarihlendirilmesi ile ilgili araştırma yapanlardan Gülyüz AKAGÜN; kalenin M.Ö. 58 yılından önce kurulduğunu, çeşitli kaynaklarda geçen bir olayla bağlantı kurarak açıklar.(448) Xenaphon'un ise "Anabasis" adlı eserinde, Helen ordusunun M.Ö. 401-400 yıllarında Harpasos (Çoruh) Nehri kıyısındaki; GYMNIAS'a yakın Bayburt kalesi önünden geçtiğini açıklaması(449) ile Bayburt kalesinden Çoruh Nehri'ne inen oyma tünellerin Urartular'ın coğrafi sınırları içinde yer alan Harput, Küçük Çağdariş, İzolu, Toprakkale, Pertek ve Kızılkaya kalelerindeki örneklerle aynı karakterde oluşu ayrıca Şenkaya ve Bayburt Kalesindeki Kilisenin apsisleri önünde bulunan sunak çukurlarının aynılığı, Bayburt Kalesi'nin Çoruh Nehri'nin etrafını bir yay gibi saran sarp ve yüksek kayalar üzerindeki konumunun; Divriği, Oltu, Pali (Şebeteria) ve Kemah kalelerinin konumlarına benzemesi gibi Urartu kökenli delillere sahep olması(450) gözönüne

alınarak kalenin M.Ö. VIII.yüzyılda Urartular döneminde şekillendirilmiş olabileceği söylenebilir.

Yerleşme dokusunun; ortasından geçen Çoruh Nehri'nin doğu ve batı vadisinde, nehre paralel, çizgisel bir oluşum gösterdiğini belirleyebiliriz. Nehrin doğu ve batı vadisinde, nehirle, nehre paralel ilk yol arasında rastlanan yeşil dokunun aralıklı olarak, yapılaşma ile (ticaret alanı) kesildiği, bunu yoldan itibaren de eşyükselti çizgilerine paralel olarak ve bu çizgiler boyunca devam eden yoğun yapılaşmanın izlediği görülür. Eğim yükseldikçe yapılaşmaya uygun olmayan şartlardaki dik alanlarda bile yapılaşmanın devam ettiği görülür.

Yerleşmedeki mevcut yollar ise Anadolu-Türk dönemi yerleşmelerinde olduğu gibi, organik oluşum sınırları içindedir. Eşyükselti çizgilerine ve birbirlerine paralel olarak yerleşme dokusu boyunca devam eden bu yolları Çoruh Nehri vadisine ve eşyükselti eğrilerine dik konumdaki, bazen basamaklı bazen de dik yolların böldüğü görülür. Fiziksel dokuda meydan tanımına uyan bir alana rastlanmaz. Ancak dört adet yolun sonlandığı meydan niteliği taşımayan küçük alanlarla zaman zaman karşılaşılabilir. Bunların en belirgin olanı Cumhuriyet Caddesi, Semerciler Yokuşu, Dik Sokağın devamındaki köprü ve Fabrika Sokağın devamının bağlandığı, ortasında saat kulesinin de yer aldığı alan ile Şingah Mahallesinde Şingah Camisi'nin önünde, Kayalık, Beşikçi, Pehlivan ve Kaleardı yollarının sonlandığı küçük alan sayılabilir. Bu alanlardan Saat Kulesinin yer aldığı kesişim alanının yatay bir düzlem oluşturduğu, Şingah Camisi'nin önündeki yol kesişim alanının ise yatay bir düzlem oluşturmadığı görülür.

İlhanlılar döneminde İslam dünyasının merkezi haline gelen Tebriz, Erzurum ve Trabzon'a bağlayan yol üzerine yer alması nedeniyle Bayburt'un ekonomik yapısının önemli ticari etkinliğe olanak sağladığı fikrini kuvvetlendirir. Bu dönemde Bayburt önemli bir pazar şehri ve ticaret merkezi olmuştur. Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra bu özelliğini bir müddet muhafaza ettikten sonra XVI.yüzyılın ikinci yarısında Erzurum, Erzincan gibi komşu kentlerin önem kazanmasıyla ticari yönden bunların gerisinde kalmıştır.(451) Tarihsel süreç içinde yerleşme merkezinden geçen Tebriz-Trabzon yolunun, günümüze kadar ana arter olarak kullanılması mevcut yol dokusunda işlemsel kademelenmenin meydana gelmesine sebep olmuştur. Şehrin içindeki ikinci derecedeki önemli yol ise, ticaret merkezindeki arayolların bağlandığı, Cumhuriyet Caddesi, Semerciler Yokuşu ile 1 no.lu Erzurum

Caddesidir. Nehrin doğu ile batı yakasının dört adet köprü ile birbirlerine bağlandığı görülür. Öte yandan topoğrafyanın yönlendirici niteliği ile parsellerin sık bölünmesine sebebiyet veren hızlı ve yoğun yapılaşma nedeniyle, yol dokusunun yapı adalarını gelişigüzel bölmediği gözlenmektedir.

Bayburt'ta fiziksel dokunun işlev yönünden; konut alanları, çarşı ve yönetim merkezi ile dini ve sosyal merkez olmak üzere üç öğeden oluştuğu görülür.

XVI.yüzyılda, şehirdeki hane sayısını belirten kaynaklara ulaşılabilmektedir.(452) Aynı yüzyılda şehrin on mahalleden oluştuğu(453), tarihi süreç içinde bu mahallelerin sayısında artış görüldüğü, XVII.yüzyılda şehrin 19 Müslüman, 7 Ermeni mahallesinden oluştuğu belirtilmektedir. XVI.yüzyılda şehrin, merkezde yer alan ve çarşı bölgesini de kapsayan Kadı Zahid Efendi, Şeyh Hayran ve Cami mahalleleri ile bu merkez mahallelerin çevresinde gelişen, Ferruhşad Bey Mescidi, Akkümbet, Orta, Tuzcuzade, Taş, Ciğerşin ve Şingah mahallelerinden oluştuğu, günümüzde ise bu mahallelerin sayısının 14'ü bulduğu öğrenilmektedir. Mahalle isimleri incelendiğinde ise doğal çevreyi tanımlayan tanımlar ile şehrin toplumsal yaşamında etkinliği olan şahısların isimlerinden oluştuğu görülmektedir.

Şehirde Müslüman ve gayri müslimlerin bir arada, aynı mahallelerde yaşadıkları kesinlik kazanmaktadır. Ekonomik gücü iyi olan ailelerin yaptığı evlerin gerek kapladığı alan bakımından, gerekse dış cephedeki işçilik, pencere düzene, giriş kapılarındaki bezeme ve kat adetleri ile mekânların içindeki donatılarda yer alan bezemeler bakımından konut dokusunda farklılık gösterdikleri günümüze kadar gelebilen yapılardan saptanabilmektedir.

Çarşı merkezinin ise, tarihi süreç içerisinde, yer değiştirmediği, alışveriş ve ticaret merkezi olma işlevi haricinde, içinde yönetim yapılarını da barındırarak bu işlevi de yüklendiği görülür. XIX.yüzyıl sonunda Anadolu kentlerinde ayrı oluşan çarşı merkezi ve yönetim merkezi düzeninin Bayburt'ta oluşmadığı saptanmaktadır.

İlçenin önemli anıtsal yapıları ise çarşı bölgesinde ve çarşının yakın çevresindeki mahallelerde bulunmaktadır.

6.3.2. Bayburt Evlerine Ait Sonuçlar

Genellikle arazinin topografik yapısı nedeniyle, eğime paralel ve dik yolların iki kenarını sınırlayan Bayburt Evlerinde yönlendirici faktörün, öncelikle Çoruh Nehri olduğu saptanmıştır. Evin tasarımında; sokağın ev ile giriş düzeyindeki ilişkisinin, yönlenmeden daha önce geldiği söylenebilir. Eğime tasarımında sokağın ev ile giriş düzeyindeki ilişkisinin, yönlenmeden daha önce geldiği söylenebilir. Eğime paralel yolların iki kenarını sınırlayan evlerin farklı katlardan, yolla doğrudan ilişkisinin kurulduğu görülür. Evin ön cephesinde giriş kat, arka cephesinde ise üst kat, yolla doğrudan ilişki kurar. Üst katların bazen yan cepheden, yan yolla doğrudan ilişkilendirildiği görülür. Yolun bir tarafından alt kat; bir tarafında ise üst kat sokak düzeyindedir.

Türk evinin zemin kat düzeyinde dış çevreye açılması, Bayburt evlerinde de görülür. Evlerin; eğime paralel yolların bir tarafı ön yüzleri, diğer tarafında ise arka yüzleri ile sokak siluetine katıldıkları görülür. Bu katılımda evin katlarının her iki cephedeki egemenlikleri farklıdır.

Arazinin eğimine dik olarak konumlanmış yollarda evlerin, genellikle, yan cepheleri ile sokağı sınırladıkları görülür. Bu konumlanma şeklinde evler ön-yan veya arka-yan cepheleri ile sokak silüetine katılırlar.

Bayburt evlerinde kat adetini yapının eğimli arazideki konumuyla yol ile doğrudan kurabileceği ilişki belirler.Evlerin alt kat, üst kat bazen de köşk katını içerdikleri görülür.

Konut dokusunun farklı özelliği, evlerin alt ve üst katlardan, çevre ile doğrudan bağlantı kurabilmeleridir. Bu bağlantı evin yol ve arazi ile ilişkisine göre, değişiktir. Üst katta yol ile doğrudan bağlantısı olmayan evlerle de karşılaşılmaktadır. Üst katın sokak kapısının, evde ölüm, mevlüt, düğün ve nişan günlerinde, topluluk giriş çıkışlarının yaşama birimine doğrudan ve kolay olmasını sağlamak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Bayburt evlerinde servis birimleri evin giriş katında yaşama birimleri ise evin üst katında yer alır. Alt katta (griiş katı), sofaya (avluya) açılan özerk odanın, mahalleli arasında varolan dayanışmanın sürdürülebilmesi amacıyla oluştuğu söylenebilir. Geleneksel Türk

evinin katları arasında görülen işlevsel kademelenme Bayburt evlerinde, üst katta yaşama birimlerinin, alt katta ise servis birimlerinin örgütlenmesi şeklinde kendini gösterir. Yaşama (oturma) birimlerinin evin manzaraya hakim ön kesiminde, servis birimlerinin ise evin arka kesiminde yer aldıkları görülür. Evin yaşama birimlerinin manzara cephesinde konumlanma arzusunun, evin her katta dış çevresi ile doğrudan ilişki kurma arzusundan kaynaklandığı söylenebilir. Alt katta sofaya açılan, bazen bir, bazen iki, bazı evlerde ise biri sofaya biri de tandır evine açılan iki odanın yer aldığı gözlenir. Bu odalardan tandır evine açılan, "harem odası", sofaya açılan ise "(özerk) selâmlık odası"dır. Alt katta (giriş katı) yer alan, bazen bir, bazen iki odanın, yatayda kapladıkları alanın, bu kattaki servis birimlerinin alanına göre oranı azdır.

Geleneksel Türk evlerinde plan tipolojisine esas olan üst katların; Bayburt evlerinde sokak ve ana giriş ile doğrudan bağlantısı konusu ele alındığında, bazen zemin kat konumunda olduğu gözlenmektedir. Ancak bu kat, evin katları düzeyinde ele alındığında, alt katın (giriş katının) üstünde yer aldığı görülür. Çok dik, meyilli araziye oturtulmuş evlerde, bazen, giriş katın altında bir katın daha yer aldığı görülür. Halk arasındaki adının "yer katı" olduğu bu kat genelde depo (yakacak deposu) işlevini yüklenmiştir.

Geleneksel Türk evlerinin iç sofalı plan tipinin mekân örgütlenmesi ilkeleri doğrultusunda tasarlanan Bayburt evlerinin biçimlenmesinde arazinin, topografik yapısı ile şehrin ortasından geçen Çoruh Nehri'ne yönelme arzusunun etkin olduğu saptanmıştır. Bu evlerde iç sofalı plan şemasının özgün biçimini oluşturan ögelerin ise; ortada, aralık (avlu) adı verilen sofa, sofanın iki kenarında yer alan birer oda ile servis birimleri olduğu görülür. Bu birimlerden odaların evin ön kesiminde, servis birimleri ise arka kesiminde konumlanır. Sofanın bazen evin ön cephe duvarıyla sınırlandırıldığı, bir örnekte de sofanın uzantısı döşemede kademelendirilerek ön cephede "divanhane" oluşturulduğu görülür. Geleneksel Bayburt evlerinde sofa, mekânların açıldığı bir geçit olup, aynı zamanda evin diğer katlarının dış çevre ile doğrudan ilişkisini sağlayan mekândır.

Bu nedenle sofanın, giriş ve manzara ile ilişkisine bağlı olarak biçimlenmesinde çeşitlenmeler görülür. Genelde dikdörtgen şeklinde olan sofanın bazen "L" şeklini aldığı da görülmektedir.

Evlerin mekânsal örgütlenmesinde; "selâmlık odası"na özel önem verilmiştir. Evin bütünü içinde yer alan "selâmlık" bölümü, bazı ögelerle evin iç yaşamından ayrılmıştır. Selâmlık bölümünde yer alan mekânlar ve donatıları ev sahibinin ekonomik gücüne bağlı olarak biçimlenmiştir. Selâmlık odaları; mahalle erkeklerinin dönüşümlü olarak toplandığı , düğün, sünnet, nişan, mevlüt v.b. törenler ile Bayburt'un ticaret merkezi ve pazar şehri niteliğine bağlı olarak dışarıdan gelen tüccarlarla, bazen iş görüşmelerinin yapıldığı , ehram ve kilim dokuma gibi eylemlerin sürdürüldüğü üretim mekânlarıdır.

Geleneksel Bayburt evlerinde, Doğu Anadolu ve özellikle Erzurum hariç, diğer bölgelerin evlerinde görülmeyen niteliklere sahip "tandırevi" yer alır.Tandırevi; oturmak, yatmak, pişirmek, yemek yemek ve dinlenmek gibi faaliyetlerin sürdürüldüğü, kısaca ev halkının günlük yaşamının geçtiği, bazen de evin hanımının misafirlerini ağırladığı mekândır. Evin arsasının durumuna bağlı olarak evin "zemin katı"nın değişik yerlerde konumlandığı görülür. Halk arasında; "yer evi", "ev", "aşhane" ve "tandırevi" gibi isimler alan bu mekâna genellikle sofadan (avludan) girilir. Geleneksel Bayburt evi bu mekânın etrafında oluşmaktadır.Bu mekânın evin en geniş mekânı olduğu gözlenir. En önemli ögesi ise zeminde, farklı ebatlarda üç tandır bulunduran ve "ocak gaşı" adı verilen bir ahşap kemer ve tandır evinin zemininde 0.4-0.5 m. yüksekte bulunan zemini ile tandırevinden ayrılan "tandırbaşı"dır. "Tandırevi"nin bir kenarında yer alan ahşap seki ile genellikle tandır evine giriş kapısının karşısındaki duvarda, bazende bu duvarla beraber bitişiğindeki duvardada dönen "tecir-terekler" ile tandır evine giriş kapısınını arkasında yer alan taş sandık şeklinde ahşap kapaklı kurun ve un tahıl v.b. gibi gıda maddelerinin depolandığı ahşaptan yapılmış tekir adı verilen "anbar" ve "kurun"un önü ile "tandırevi"nin ortasında yer alan "kehliz",bu mekânın başlıca donatılarıdır. Evin bütün servis mekânlarının bağlandığı bu mekân da aynı zamanda üst katla bağlantıyı sağlayan ahşap bir merdiven yer alır. Tandırevine açılan oda evin hanımlarının kullandığı mekândır. Tandırevi, evin içinde avluya (sofaya) bağlı olarak ikinci bir sofa işlevini yüklenmiştir. Evin bütünü " harem" bölümünü oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İklimin ağır koşulları nedeniyle; tüteklikli bacası, donatıları boyutları yüklendiği işlevler bakımından evin en önemli mekânı olan "tandırevi", evin tasarım programının yönlendiren öğelerden biridir. Bayburt evlerinde, evin zemin katı tandırevi ile beraber evin

yaşama katını oluşturmaktadır. Bu nedenle, geleneksel Bayburt evlerini Türk evi plan tipleri arasında "iç sofalı-tandır evli tip"e yerleştirebiliriz.

Evlerin düz toprak damları, örtme işlevinin yanısıra, sebze ve meyvaların kurutulması, bulgur ve halk arasında gendime adı verilen aşurelik buğdayın hazırlanması ile yün çırpma v.b. önemli işlevleride yüklenen mekân olarak tasarlanmıştır.

Evlerin taşarım programında mekânların örgütlenmesinde, işlevselliğe dayalı, net ve yalın çözümler kullanılmıştır. Planda net dikdörtgenlerin yerç aldığı,ileri- geri, oynamalara çok az rastlandığı saptanmıştır.

Yapının işlevsel ve sağlam olmasına öncelik verilen Bayburt evlerinde genellikle Çoruh Nehrine yönelme arzusu; tek cephenin (ön cephenin) hakimiyetine sebep olmuştur. Evlerde, bazen odaların, bazende oda ve aralarında yer alan sofanın, benzer ilişkiler düzeni içinde, ön cephede yer alması, aynı malzeme ile benzer uygulamanın tekrarlanması, benzer cephe biçimlerinin hakimiyetini egemen kılmıştır. Cephelerde, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görülen malzeme farklılaşmması görülür. Evlerin çoğunda subasman oluşturulmadığı görülür. Yol kotundan eşik yüksekliğinin ± 000 ile 0.10 m. arasında değiştiği görülerek kar kalınlığının önemsenmediği saptanmıştır. Sayıları önemsenmeyecek kadar az evin haricinde yapıların tamamı taş örgülüdür.Evlerde; beyaz, açık toprak, sarı ve krem renklerde yöresel doku görülür. Evlerin cephelerinde taş örgü ve katları ayıran ögelerin haricinde bezeme yer almaz. Ancak, iki evin (Şingah Mahallesi'nde İspirliler Evi ve Hacı Dursun Onatçı Evi'nde) ön cephelerinde aynı ustanın yapımından kaynaklanan taş işçiliği (oyma, kabartma), Fehmi Sekmenli Evi'nin ön ve yan cephelerinde yer alan üst kat pencerelerinin üzerinde ise çini tabak süslemelerin yer aldığı, cephedeki izlerden anlaşılmaktadır. Bu evlerin haricinde genellikle evlerin oldukça sade, düz, hareketsiz cephelerden oluştuğu, cephelerdeki en- boy oranlarının ise 3/2 olduğu saptanmıştır. Pencereler demir parmaklıkları ve söveleri ile cephelerin başlıca süs ögesini oluştururlar. Evlerin cümle kapısı ise, genellikle sanatkârca işlenmiş tokmağı, üzerindeki şekilli halkaları ve bazılarınında işli demir levha kaplamaları ile ön cephenin süslemesine katılmaktadırlar .

Geleneksel Bayburt evleri; düzgün geometrik planları, ahşap hatıllı moloz duvarları veya düzgün kesme taş örgülü duvarları ile; bu duvarlardan, genellikle ön cephe duvarında yer

alan taş söveli veya ahşap pervazlı pencereleri, cümle kapıları ve cephe duvarlarının sona erdiği, bazen çizgisel, bazen de eyimli, alttan ahşap kaplı geniş saçaklarıyla prizmatik bir cephe görünümü sergilerler.

Bazı evlerde yer alan çıkmaların ise; alt kattan üst kata geçişi sağlayan ögeler ve manzaraya yönelen mekânlar arasındaki kademelenme isteğiyle cephelerde tekrarlandıkları görülür.

Geleneksel Bayburt evleri, yapım özellikleri, plan şeması ve tasarım ögeleri bakımından diğer yapılarla karşılaştırıldığında şu sonuçlara varılmıştır. Yapım sistemini ilkeleri doğrultusunda biçimlenmiş dikdörtgen şeklindeki odalar, bölgede, erken çağlardan beri varlığa belirlenen oda biçimlenmeleri ve işlevsel kademelenme bakımından, plan düzleminde benzerlik gösterirler. Sınırlı yapılanma şartları ve kırsal yaşama biçimi içeren çevrelerde olağan görülen bu biçimlenme, Geleneksel Bayburt evlerine kentlerle kurulan sosyo-ekonomik ilişkiler neticesinde oluşan kentsel ev biçimlenmesine yöresel geleneklerin aktarılması olarak yansımıştır. Evlerin taşınabilir (mangal) ögelerle ısınma ilkesine dayalı mekânlarının örgütlenmesinden ise göçebe döneminin çadırları ile bölgedeki eski kültür katmanlarında yer alan evler ve günümüzde kullanılan evler arasında ilişkiler saptanmıştır.

İç sofalı plan şemasının ilkeleri doğrutlusunda ve bölgesel geleneklerin yönlendiriciliğinde oluşan geleneksel Bayburt evleri; özgün, Anadolu'nun gelişmiş örneklerindendir. Plan şemaları dikkate alınarak incelendiklerinde, dört grupta toplanan geleneksel Bayburt Evlerinin ilk grubunda; evin üst katına tandır evinde yer alan ahşap merdivenin bağlandığı galeriden ulaşılabilmektedir. İkinci grupta; topladığımız evlerin tandır evinde merdiven yoktur. Katları birbirine bağlayan merdiven evin iç sofasının bir kenarında yer alır. Bu grupta toplanan evlerin tandır evi galerisizdir. Üçüncü grupta; topladığımız evlerde birinci ve ikinci grupta topladığımız evlerin plan şemalarının birbirine eklendiği görülür. Katlar arasındaki ilişki tandır evinde yer alan ve selâmlık adı verilen galeriye bağlanan ahşap merdiven ile, evin iç sofasının yeni bir kenarında yer alan ahşap merdivenle sağlanır. Dördüncü grupta; topladığımız evler ise merdivenin; iç sofa ile ilişkili mekânların arasında konumlandığı, planı örgütleyen mekânların her katta sofaya bağlandıkları görülür. Bu evler, "karnıyarık tipi evler" olup Karadeniz Bölgesi'ndeki evlerde uygulanan iç sofalı plan şemasının bir anlamda tekrarlarıdır.

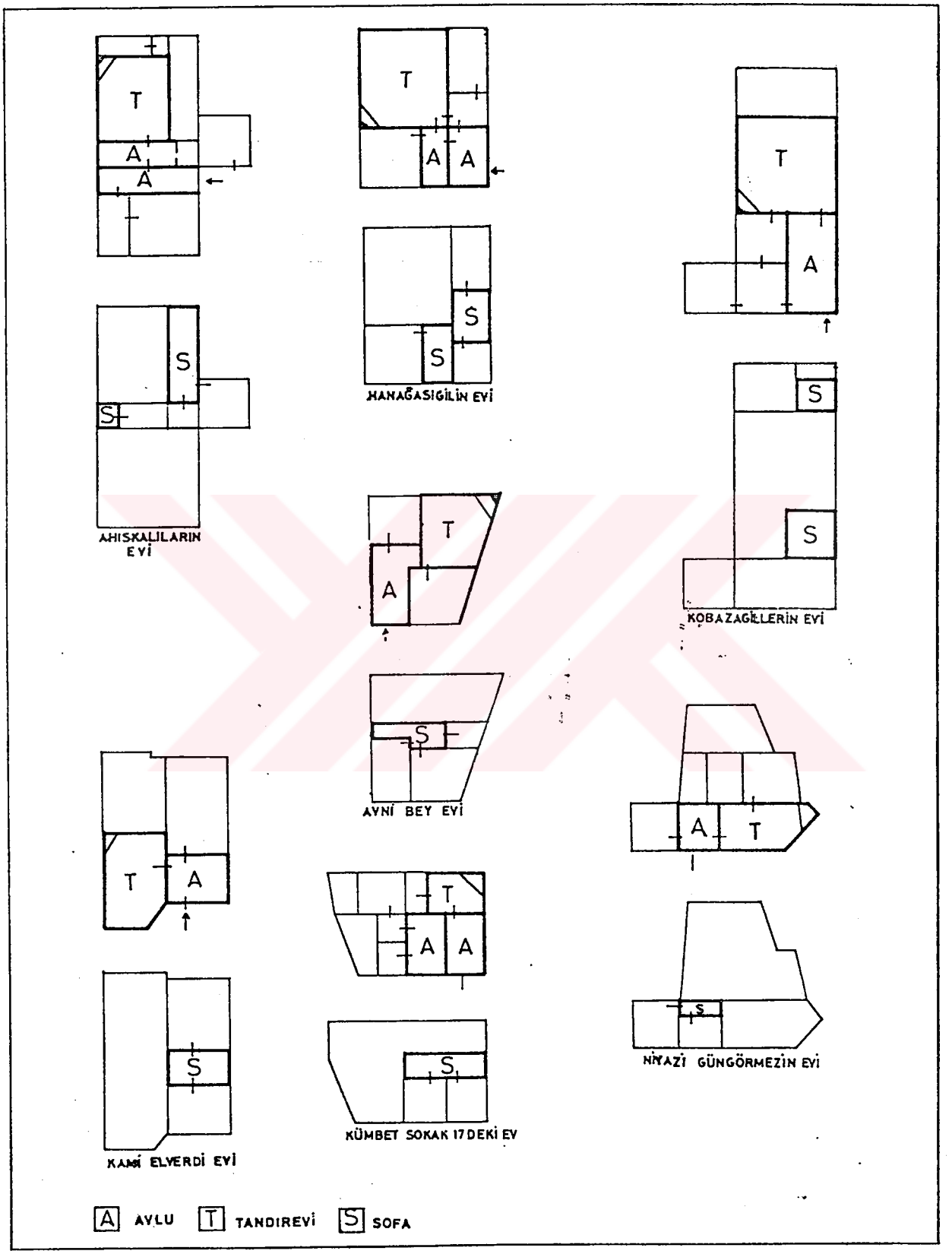

Erzurum evlerinde zemin katta avlu-tandırevi ilişkisinin 1. katta sofayı ve odaları yönlendirişini gösteren çizim. (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri")

BAYBURT EVLERİ PLAN TİPOLOJİSİ

GALERİLİ (T1)

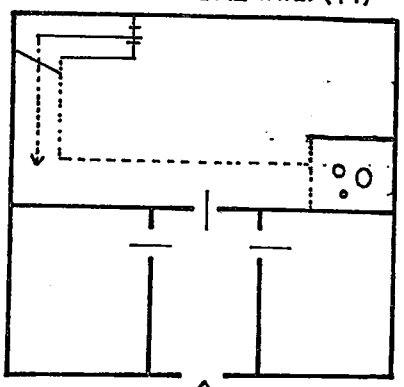

GİRİŞ KATI

GALERİSİZ (T2)

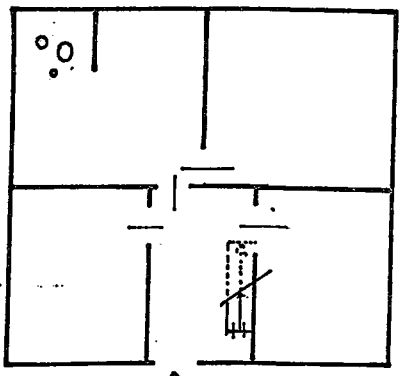

GİRİŞ KATI

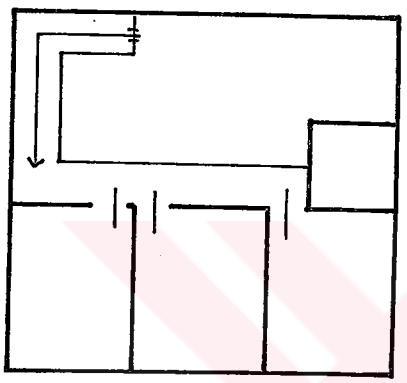

ÜST KAT

EKLEŞİK TİP (T3)

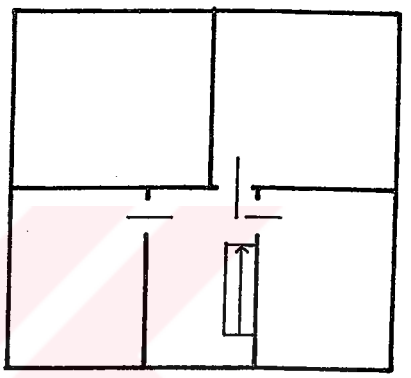

ÜST KAT

KARNIYARIK (T4)

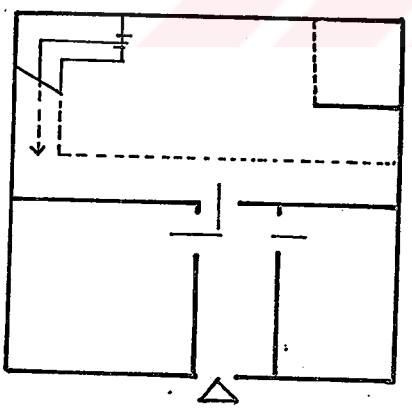

GİRİŞ KATI

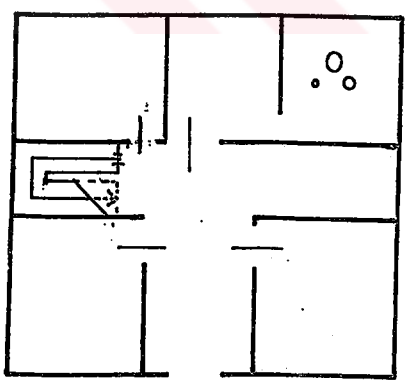

GİRİŞ KATI

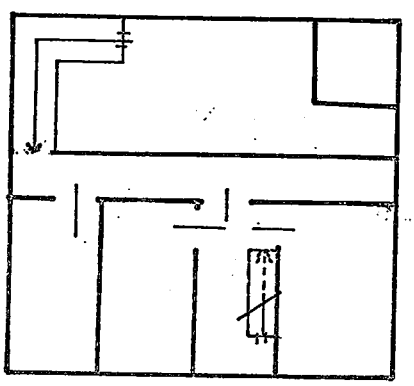

ÜST KAT

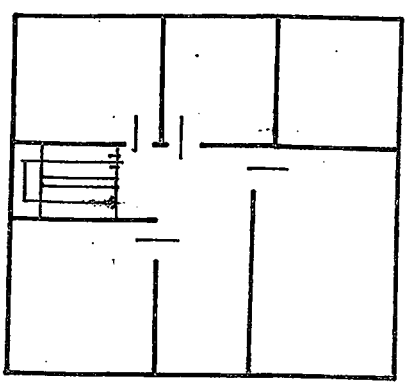

ÜST KAT

GÜMÜŞHANE EVLERİNİN PLÂN KROKİLERİ

TURAN MANİSALI EVİ

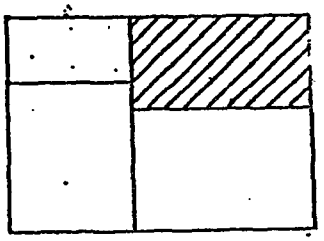

KARABİBERLERİN EVİ

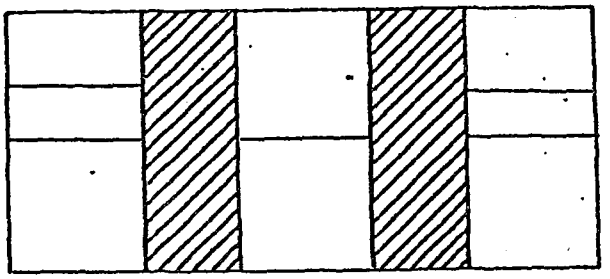

AHMET KAYA EVİ

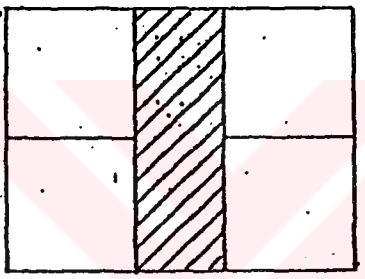

RAMİZ-HALİS İLTER EVİ

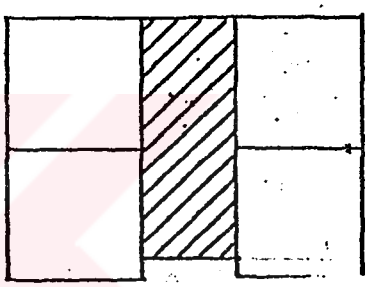

NURETTİN TUNA EVİ

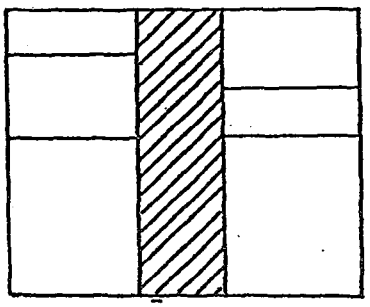

MUAMMER DALOĞLU EVİ

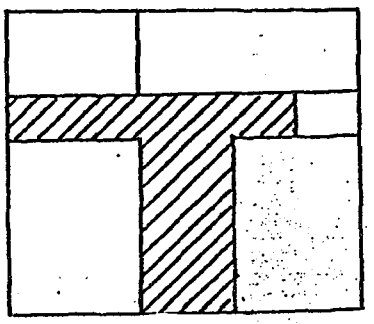

ŞAHBENDERZADE KONAĞI

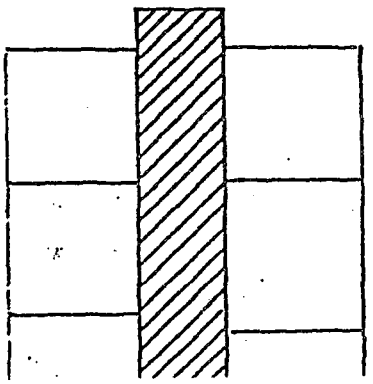

RAİF TUNA EVİ

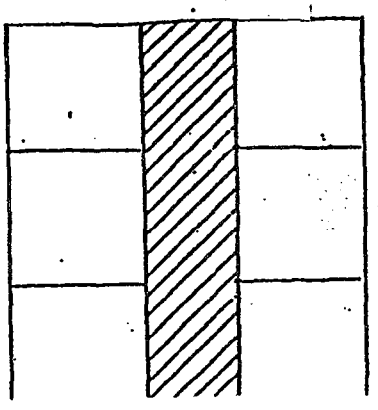

TRABZON EVLERİ

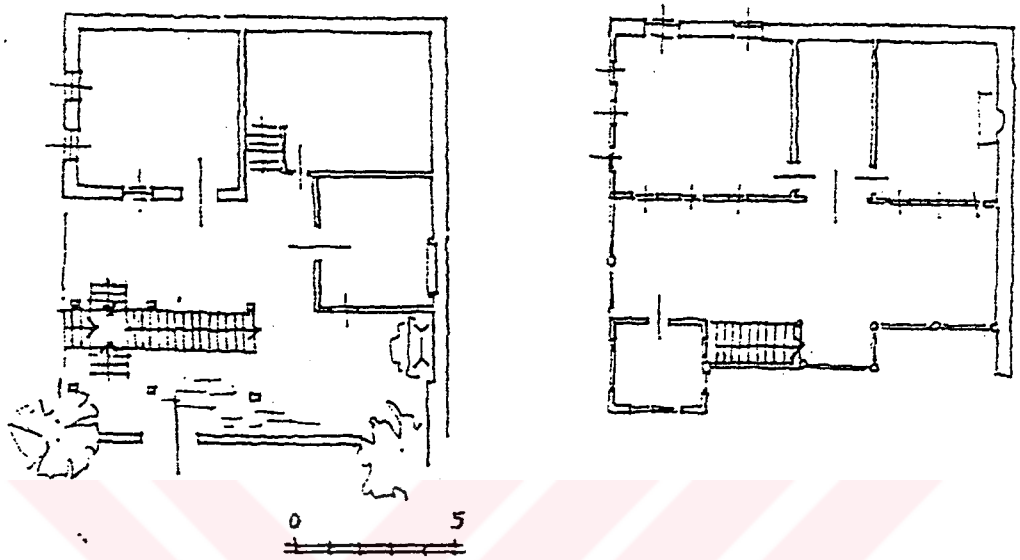

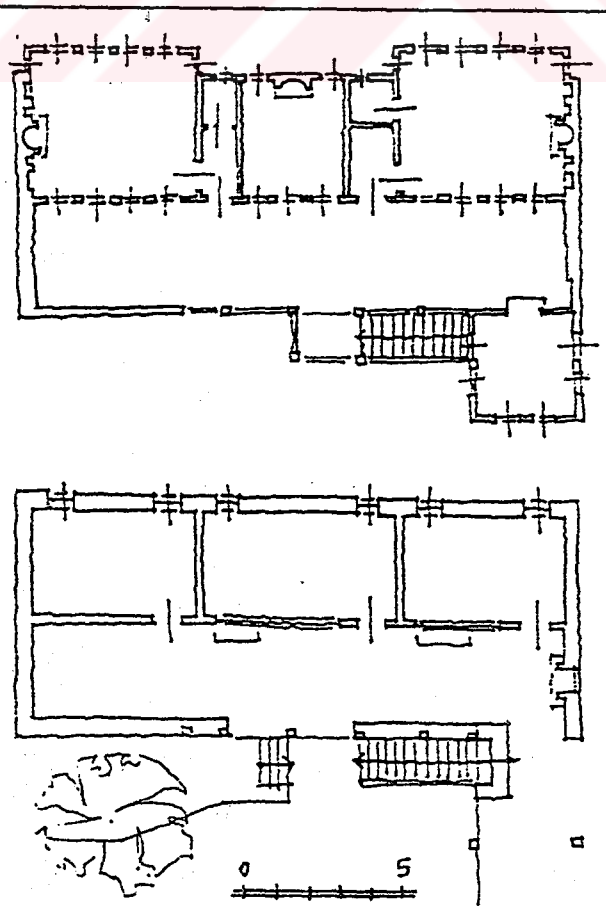

Bayburt; Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz arasında, tam bir geçiş veya kesişme noktasında bulunmaktadır. Bu nedenle, Bayburt'un geleneksel evleri; Doğu Anadolu Bölgesi (özellikle Erzurum Evleri) ve Doğu Karadeniz Bölgesi (özellikle Trabzon Evleri)nin mimari özelliklerini taşımaktadır.Örneklemek gerekirse; Doğu Karadeniz Bölgesinin (galerisiz, tek merdivenli, sofası üstten çıkmalı) "KARNIYARIK" olarak adlandırılan plan tipi ile Erzurum Evleri'nin (iç sofalı, tandır evli katları arasında sofaya bağlı merdivenin ilişki kurduğu) plan şeması arasında ilintiler kurulabilmektedir.

Geleneksel Bayburt evlerinde iklim koşulları bölgesel gelenekler ve bölgede kolay elde edilebilecek malzemeler, yapım sisteminin oluşmasında yönlendirici etkenler olmuşlardır. Ayrıca Doğu Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin mimari özellikleri Bayburt'a, bu iki bölgeden gelen yapı ustaları tarafından yönlendirilmiş olabileceği de düşünülebilir. Nitelikli malzeme ve üstün işçilik özelliklerine dayalı yapım sistemi ile işlevsellik ve sağlamlık ilkelerine dayalı tasarım düzeninde, yalın iç mekânların örgütlenmesiyle oluşan evlerin, tavanlarının bezemeli biçimlenmesi, çok sade ahşap ve saltaşı yer döşemelerinin kullanımını gerektirmiştir. Yerleşme dokusunun topografyasına egemen oluş ticari aktiviteler yakın ve uzak kentlerle kurulan ilişki kentsel yapılaşmanın etkileri, bölgesel geleneklere dayalı tasarım programında yer alan mekânların örgütlenmesi Anadolu'nun geleneksel konut mimarisinde Bayburt'un özel kimliği olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, Anadolu'nun farklı mimari özellikler gösteren geleneksel konut bölgeleri arasında ve geçiş bölgesinde yer alan Bayburt evlerinin; tasarım programında yerel geleneklere dayalı mekân ve donanım ögeleri; yapım özellikleri, plan örgütlenmesi, kütle düzeni bakımından , Osmanlı döneminde gelişen kentsel konut biçimlenmesinin örnekleri arasında mimarlık tarihimizde önemle yeralması gerekmektedir.

Bayburt geleneklerinden olan halk arasındaki dayanışma, hoşgörü ve sevgi, halka dönüşümlü olarak, her akşam, bir evin odasında oturup toplum meselelerini tartışma, sohbet etme imkânı sağlayan ilişkiler, evlerde; iç yaşamdan kopuk, özerk, oda veya odaların oluşumuna sebep olmuştur. Giderek mahalle sınırlarının genişlemesi ve nüfusun artması evlerdeki mevcut özerk odaların büyümesine sebep olmuştur. Süreç içinde, gittikçe halkın sosyal dayanışmasına cevap veremez duruma gelen evlerdeki bu özerk odalar, mahallelerde,

"mahalle odaları"nın oluşmasına sebep olmuştur. Mahallelerin büyüklüğüne bağlı olarak ve kolay ulaşabilme koşulları dikkate alınarak, her mahallede görülen bir veya iki mahalle odasının; Baybut folklorunun yapı biçimlenmesinde etkili olduğu değerlendirilebilir. Ayrıca Bayburt dokusunda yer alan mahalle odaları batı toplumlarındaki "Toplum merkezi"ne de benzetilebilir. Çünkü bu merkezler de tetkik edildiğinde amacın sosyal içerikli olduğu görülür. Mahalle sakinlerinin ortak etkinliklerle birbirleriyle kaynaşmaları, bireylere ait olma duygusunu kazandırma amacı ile kurulan bu merkezlerin Bayburt'taki mahalle odalarının geleneksel işlevleriyle benzeştiği söylenebilir. Ayrıca mahalle odalarında kilit şahıs olduğu görülen muhtarların, mahalle sorunları ile ilgili toplantılar ile, kahve içme ve cenaze törenlerinde, özellikle cenaze evinin konukluk süresince ailevi ve ticari önem taşıyan acil işler ile v.b. işlevleri bizzat yürüten kişiler olarak 4541 sayılı yasada belirtilen idari işlerden ayrı olarak yüklendikleri sosyal içerikli işler ile, özel günlerde yemek verecek ailelerin sıraya konması ve bazı işlerin yürütülmesinde kaynak olarak kullanılan gönüllü katılım payının belirlenmesinde, mahallenin zor durumda kalmayacağı şekilde organize edilmesi şartının yer alması, Bayburt muhtarlarının mahalle sakinlerini çok iyi tanıma ve mahalleye ait sosyal içerikli toplantılarda kilit adam olma özelliği, Bayburt'taki muhtarların ülkemizin diğer muhtarlarından ayrı bir konumda olduklarının işaretidir.

Bütünleşmiş toplumların oluşturulmasında etken olan mahalle odalarının özünde yer alan dayanışma, sevgi ve hoşgörü ilkelerini, kaybetmeden, geleceği aktarmak için, mahalle odalarının süreç içinde kaybolmamasına özen göstermek, sosyal alt yapı arasında mahalle odalarına yer vermek, onların işlevlerini çoğaltarak (okuma odalarını oda ile bütünleştirerek, dönüşümlü olarak çeşitli beceri kurslarının sürdürülebileceği mekânlar ilâve ederek sık sık ilave edilen bu mekânlarda eğitsel konuşmalar düzenleyerek, her yaştaki grupların sık sık uğramasını gerektiren merkez haline getirerek) geleceğe aktarılmasına özen gösterilmelidir.

Tarihi süreç içinde; ürettikleri el sanatları ile de çevresinde belli bir konuma gelen Bayburt'ta, günümüze kadar, azalarak süregelmiş ehram ve kilim dokumacılığı ile taş işçiliği çanak ve çömlek yapımı, binek ve yük hayvanı nal ve koşum takımları yapımı ile dantel ve örgü çeşitleri görülmektedir. Birer kültür ögesi olarak günümüze kadar gelebilmiş bu el sanatlarının kaybolmaması, bölge, ülke ve dünya kültürü açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle giderek daha az kişinin örtündüğü ve günümüzde varlığı güçlükle sürdürülmeye çalışılan ehram ile kilimlere yeni işlevler bularak, onları, bölge dışında tanıtmak

dokumacılarla işbirliği yapılarak daha seri imalat yapan tezgahlar oluşturmak ve uygun şartlarda üreticilere ulaştırmak, onlara uygun yer temin etmek bu el sanatlarının devamı için zorunlu görünmektedir.

Günümüzde, çok çeşitli yapı malzemeleri ile inşaat sektörüne hizmet veren yapı malzeme endüstrisinin varlığı nedeniyle doğal taşa olan talebin azaldığı görülmektedir. Sadece cami, şadırvan ve çeşme yapılarında kullanılan Bayburt taş, işçiliğinin yok olmaması için ise; bütün ocak ve rezervler tespit edilmeli, taşın cinsi, rengi, sağlamlığı ve kimyasal özellikleri laboratuvarlarda saptanarak katalog haline getirilmeli ve katalog broşürleri çoğaltılarak, yapı fuarlarında tanıtım yapılmalı ve taşı ülkenin her köşesine kolaylıkla ulaştıracak ulaşım imkanları sağlanması, ölmüş ve günümüzde yaşayan tüm taş ustaları kimlikleri belirlenerek kitap haline getirilmeli, giderek yok olan çömlekçilik sanatının sürdürülmesi için , yörede üretilmiş tüm çanak çömlek ürünlerinin envanteri yapılmalı ve sergiler düzenlenmelidir. Bayburt evlerinin yer aldığı plan şemasında adına yer verdiğimiz tandır geleneğinin sürdürülebilmesi için bu ögenin kentte üretiminin sağlanması için gerekli önlemler alınmalıdır. Daha önemlisi ise, Bayburt'ta günümüzde kullanılmaz durumda olan Bayburt Bedesteni'nin en kısa zamanda restore edilerek, Bayburt el sanatlarının sergilendiği ve satıldığı bir çarşı haline getirilmesi sağlanmalı, Türkiye'de yalnız Bayburt, Erzurum ve Erzincan'da dokunan ehram ve kilimler ülke çapında yaygınlaştırılarak, ehramların çağdaş giysilerde, kilimlerin ise çeşitli aksesuarlarda kullanılması sağlanmalıdır.

NOTLAR

I. BÖLÜM

(1) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 7.

(2) Sadri KARAKOYUNLU., Bayburt Tarihi, Ankara, 1990, s. 1.

(3) a.g.e.,s. 136.

(4) a.g.e.,s.. 139.

(5) A. RAWLINSON., ADVENTURS IN THE NEAR EAST (Yakın Şarkta Maceralar),NEWYORK, 1927, s. 270-271.

(6) İsmail Habip SEVÜK., Yurttan Yazılar, İstanbul, 1943, s. 257.

(7) a.y.

(8) Sadri. KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 143.

(9) Deyrolle THEOPHILE., Trabzon'dan Erzurum'a, Çev. Reşat Ekrem KOÇU, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1943, s .51.

(10) a.g.e.,s. 51.

(11) Sadri. KARAKOYUNLU., a.g.e.,s. 143.

(12) AVDİS., K. Sanjian., Colophons of Armenian Mauscripts (1301 - 1480), Cambridge, 1969, s. 83, 85, 255.

(13) Pauly VWISSOWA., Realencyclopadie, Cilt : II, Stutgart, 1896, süt. 2275.

(14) E. HONİGMANN., Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Trc. F. Işıltan, İstanbul, 1970., s. 51-179.

(15) Anna Comnena, Alexiad, nşr. M. Leib, Paris, 1937-1945, Cilt : III, s. 29-30.

(16) H.A. MANANDIAN., The Trade And Cities Of Armenia In Relation to Ancient World Trade,Lisbon, 1965, s.193.

(17) Marco POLO., Travels of Marco Polo, nşr. Yule, London 1929, Cilt : I, s.49.

(18) Mu'cemu'l - Buldan, Beyrut, 1955, Cilt : I, s.307.

(19) Şehabettin TEKİNDAĞ., Berkuk Devrinde Memlük Sultanlığı, İstanbul, 1961, s.48, 54, 62.

(20) Ebubekr-i Tahrani., Kitâb-ı Diyarbekriyye, nşr. N. Lugal, F. Sümer, Ankara, 1962, Cilt : I, s.35, 37, 68, 90.

(21) B. AZİZ., Erdeşir-i Esterâbâdi, Bezm ü Rezm, İstanbul, 1928, s.246.

(22) İsmail GALİP., Takvim-i Meskükât-ı Selçukiyye, Ankara, 1971, s.92-93.

(23) EVLİYA ÇELEBİ., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, 1314, Cilt : II, s.344.

(24) Tapu 60, s. 141, Tapu 387, s. 820, Tapu 95. s. 208, Tapu 157, s. 2, Tapu 199, s. 69.

(25) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 150.

(26) İsmet MİROĞLU., XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, İstanbul, 1975, s. 11.

(27) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 149.

(28) Oktay AKŞİT., Roma İmparatorluk Tarihi, İstanbul, 1970, s. 232.

(29) Marco POLO., a.g.e., London, 1929, Cilt : I, s. 49.

(30) Ernest HONIGMANN., Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, trc. F. Isıltan, İstanbul, 1970, s. 51, 179.

(31) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 9.

(32) Marco POLO., a.g.e., London. 1929. Cilt : I, s. 49.

(33) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 156.

(34) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 11.

(35) Enver KONUKÇU., "Bayburt'un Tarihi", Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 MAYIS 1988), ERZURUM, 1989, s. 11-19.

(36) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 11-19.

(37) a.y.

(38) A. Şerif BEYGU., Erzurum Tarihi, İstanbul, 1936, s. 241-242.

(39) Osman TURAN., Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 374.

(40) İsmail GALİB., Takvim-i Meşkûkât-ı Selçukiye, Ankara, 1971, s. 92-93.

(41) R. Hüseyin ÜNAL., Monuments Islamiques pre-Ottoman de la Ville de Bayburt et de Ses Environs, Revue des Etudes Islamiques, XXX/1, 1972, s. 99-127.

(42) Hamdullah KAZVİNİ., Nüzhetü'l- Kulüb, nşr. M.D. Şiyaki, Tahran, 1336, s. 111.

(43) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 15.

(44) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 13.

(45) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 16.

(46) a.y.

(47) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 11.

(48) Enver KONUKÇU., a.g.e., s.17.

(49) Ömer Lütfü BARKAN., Uzun Hasan'a Ait Kanunlar, Tarihi Vesikaları, Mecmua : 1, İstanbul, 1941, s. 95.

(50) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 340.

(51) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 18.

(52) Hoca Saadettin Efendi., Tâcü't-Tevârih, Cilt : II, İstanbul, 1279, s. 284.

(53) HAYDAR ÇELEBİ., Ruzname (Feridun Bey, Münşeâtü's- Selâtin), İstanbul, 1274, Cilt : I, s. 396., (Feridun Bey, I, s. 458.)

(54) a.g.e., s. 497.

(55) "Hashâ-yı Nasuh Bey Mirlivâ-i Erzincan" Tapu 60, s. 4.

"Hashâ-yı Nasuh Bey Mirlivâ-i Vilayet-i Bayburt", Tapu 60, s. 145.

(56) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 24.

(57) (1517 senesinde tanzim edilen ve Osmanlı idari teşkilatını gösteren defter. Bu defter; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde D. 9772 numara ile kayıtlıdır.), Dündar AYDIN., Erzurum Beylerbeyliği Ve Teşkilatı Kuruluş Ve Gelişme Devri (1535-1566), Doktora Tezi, Erzurum, 1972, s. 220.

(58) Tapu 387, s. 820.

(59) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 24.

(60) Celâl-Zâde Mustafa., Tabakatu'l Memâlik Ve Derecatü'l Mesâlik, Ayasofya Kütüphanesi, No: 32196, 238/e aynı eserin Süleymaniye Kütüphanesinde (nüshası) No: 4422, 238/6.

(61) Dündar AYDIN., a.g.e., s. 219.

(62) Dündar AYDIN., Erzurum Şehrinin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı, İskânı ve İlk Sakinleri, A.Ü.E.F. A.D. Cilt : I.. Erzurum, 1970, s. 106-107.

(63) Tapu 468, (Tarih 976/1568), s. 126.

(64) Şerafeddin TURAN., XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun Taksimatı (Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı), Erzurum, 1962, s. 221.

(65) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 25.

(66) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 27.

(67) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 28.

(68) a.y.

(69) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 14.

(70) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 17.

(71) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 12.

(72) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU., Tüm Çevresiyle Bayburt Ve Trabzon İran Transit Yolu Bağlantısı, Ankara, 1976, s. 346.

(73) Devlet İstatistik Enstitüsü., 1991 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüşü, D.İ.E. Yayınları, Ankara, 1991.

(74) EVLİYA ÇELEBİ., a.g.e., s. 29.

(75) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 123.

(76) Sami ŞEMSETTİN., Kamus-u âlâm, Cilt : 2, İstanbul, 1899, s. 1230.

(77) Vital CUINET., Asya Türkiyesi, Paris, 1898, s. 223.

(78) Şinasi AYDEMİR., Bayburt Yöresel Mimari Ve El Sanatları Araştırması, Trabzon, 1991, s. 3.

(79) a.y.

(80) D.İ.E., 1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, D.İ.E Yayınları, Ankara, 1991.

(81) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 11.

(82) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 50.

(83) a.y.

(84) EVLİYA ÇELEBİ a.g.e., s. 130-130.

(85) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 130.

(86) MİROĞLU., İsmet., a.g.e., s. 130.

(87) Anadolu Yakası Bayburt Kültür Ve Dayanışma Derneğin den edilen bilgiye dayanarak.

(88) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 125.

(89) Osman TURAN., Doğu Anadolu'da Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, s. 44.

(90) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 129.

(91) Vital CUINET., La Turquie d'Asie, Paris, 1898, s. 118.

(92) Anabritannica, Cilt: III, İstanbul, 1987, s. 467.

(93) Tayyar AYYILDIZ., "Bayburt İlçesinin Genel Ekonomik Ve Tarımsal Yapısının Değerlendirilmesi," Türk Tarihinde Ve Kültürün de Bayburt Sempozyumu, Erzurum, 1989, s. 382.

(94) KATİP ÇELEBİ, Cihannüma, İstanbul, 1145, s. 323.

(95) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 156.

(96) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 130.

(97) Joseph Von HAMMER., Devlet-i Osmaniye Tarihi, Cilt: IX, trc. M. Atâ, İstanbul, 1914, s. 206.

(98) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., Cilt: II, s. 345.

(99) EVLİYA ÇELEBİ, a.y.

(100) Yurt Ansiklopedisi., Cilt : 5, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982, s. 3227.

(101) İ. Hakkı UZUNÇARŞILI., Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal., Ankara, 1970, s.283.

(102) Tapu 60, s. 144.

(103) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 345.

(104) Tapu 966, s. 111, 126, 134, 141, 156, 256.

(105) Yurt Ansiklopedisi, a.g.e., s. 3227.

(106) Vital CUINET., a.g.e., s. 225.

(107) a.y.

(108) Erzurum Vilayeti Salnamesi, Miladi 1899, Hicri 1317, s.277-279.

(109) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 130.

(110) Vital CUINET., a.g.e., s. 225.

(111) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU., a.g.e., s. 350.

(112) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU, a.g.e., s. 353-355.

(113) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU., a.g.e., s. 352-353.

(114) Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 5, s. 3244.

(115) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU., a.g.e., s. 353.

(116) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 8.

(117) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 39.

(118) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 14-27.

(119) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 8.

(120) XENOPHON., Onbinlerin Dönüşü., İstanbul, 1939, s. 138.

(121) Vital CUINET., a.g.e., s. 160-161.

(122) KATİP ÇELEBİ., a.g.e., s. 323.

(123) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 18.

(124) Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu, Erzurum, 1989, s. 366.

(125) a.y.

(126) a.y.

(128) a.y.

(129) a.y.

(130) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 4-6.

(131) Anabritanica Cilt: 3, İstanbul, 1987, s. 467.

(132) Bayburt İl Turizm Envanteri, T.C. Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:5, Ankara, 1993, s. 8.

(133) ŞEMSETTİN SAMİ., a.g.e., s. 1230.

(134) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344.

(135) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 138.

II. BÖLÜM

(136) XENOPHON., a.g.e., s. 138.

(137) George WISSOWA., "GYMNIAS": PAULYS REALENCYCLOPADIE, Stutgart, 1912, s. 2776. (İskitler döneminde M.Ö.VIII-VII yüzyılda Bayburt'un mamur ve zengin bir şehir olduğu belirtilmekte)

(138) STRABON., Coğrafya Anadolu (Kitap XII, XIII, XIV), Çeviren: A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları Antik Kaynaklar Dizisi I, İstanbul, 1987, s. 39-40.

(139) XENOPHON., a.g.e., s. 138.

(140) STRABON., a.g.e., s. 39-40.

(141) XENOPHON., a.g.e., s. 136-137.

(142) ALFRED, RUCKNEMULLER VERLAGIN., PAULYS REALENCYCL OPADIE, GYMNIAS maddesi, STÜTTGART, 1896. s. 2086.

(143) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 104.

(144) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 12.

(145) A. Şerif BEYGU., Erzurum Tarihi, Erzurum, 1936, s. 82.

(146) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 96.

(147) Osman TURAN., Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, s. 40.

(148) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 96.

(149) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU., a.g.e., s. 346.

(150) İbn Battuta, Seyahatname, trc. Şerif Paşa, Cilt: 1, İstanbul, 1333-1335, s. 328.

(151) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 13.

(152) Hamdullah Müstavfi KAZVİN-İ., Nzhetül- Kulüb, nşr. M.D. Şiyâki, Tahran, 1336, s. 111.

(153) Tapu 60, s. 144-147.

(154) Tapu 387, Tapu 966, Kuyûd-ı Kadime 46.

(155) 1591 tarihli defterlerde bu mahallelerin isminin geçmediği görülür.

(156) U. TANYELİ., Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15 yüzyıl), Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. 34.

(157) Pars TUĞLACI., Osmanlı Şehirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 49, sü: 2.

(158) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 32.

(159) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 98.

(160) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 98.

(161) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-345.

(162) Ferhat AKYÜREK SARIMOLLAOĞLU., a.g.e., s. 349.

(163) Enver KONUKÇU., a.g.e., s. 17.

(164) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 97.

(165) a.y.

(166) Erzurum İl Yıllığı, 1899, s. 277 - 279.

(167) ŞEMSETTİN SAMİ., a.g.e., cilt : II, İstanbul, 1899, s.1230.

(168) Vital CUINET., a.g.,e., s. 223.

(169) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 123.

(170) a.y.

(171) Doğan KUBAN., 100 soruda Türkiye Sanat Tarihi, 4. Baskı, İstanbul, 1981, s.206-208.

(172) U. TANYELİ., a.g.e., s. 154.

(173) Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs, Editör : Rıfat YILDIZ), Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayını, Ankara, 1994, s. 378.

(174) Tapu 60, s. 144-147.

(175) Tapu 387, s. 826.

(176) Doğan KUBAN., Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975,
s. 194.

(177) a.y.

(178) M.KAZMAOĞLU, U. TANYELİ., "Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar", Yapı, Sayı: 33, Mart, 1979, s.33.

(179) Osman TURAN., Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, s. 49.

(180) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 121.

(181) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 345.

(182) Osman TURAN, a.g.e., s. 49.

(183) U. TANYELİ., a.g.e., s. 163.

(184) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 121-125.

(185) Bayburt Belediyesi Mahalle Sınırlarından.

(186) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 20.

(187) a.y.

(188) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 345.

(189) 1890'lı Yıllara ait Fotoğraf.

(190) HAMILTON, a.g.e., s. 232; Gülyüz USLU (AKAGÜN)., Gümüşhane Çevresindeki Tarihi Yapılar, s. 44.

(191) İ.TEKELİ., "Anadolu'daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar", Toplum ve Bilim, Sayı 9-10,1980, s. 35; S. AKTÜRE., 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlenmesi, Ankara 1978.

(192) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 113-114.

(193) Erzurum Vilayeti Salnamesi, H. 1304, Miladi 1887, s. 283.

(194) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-345.

(195) a.y.

(196) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 130.

(197) İ. Hakkı UZUNÇARŞILI., Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara, 1970, s. 283.

(198) ŞEMSETTİN SAMİ., Kamu-u Alâm, Cilt: II, İstanbul, 1899, s. 1230.

(199) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 37-40.

(200) Osman TURAN., a.g.e., s. 42.

(201) Yurt Ansiklopedisi, Cilt: 5, Anadolu Yayıncılık, 1982, s. 3244, sü: 1.

(202) Heyd W., Historie du Commerce du Levent au Moyen-age, Cilt: II, Leipzig, 1923, s. 121.

(203) Marco POLO., a.g.e., s. 49.

(204) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 45.

(205) Tapu 60, s. 148.

(206) Tapu 387, s. 826.

(207) Tapu 966, s. 108-109.

(208) Tapu 966, s. 206.

(209) Tapu 966, s. 11, 126, 134, 141, 156.

(210) Erzurum Vilayeti Salnamesi 1887, s.283.

(211) Erzurum Vilayeti Salnamesi 1898, s. 277-279.

(212) İsmet MİROĞLU, a.g.e., s. 125.

(213) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., 345.

(214) Erzurum Vilayeti Salnamesi, H. 1304/1887, s. 283.

(215) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri, İstanbul, 1980, s. 47.

(216) Kitabesinden 1517 yılında yapıldığını öğrenmekteyiz. Ayrıca Osman TURAN, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, s. 48.

(217) İsmet MİROĞLU, a.g.e., s. 125.

(218) Bayburt Valiliği, Uygarlıklar Beşiği Bayburt, Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No: 9, Ankara, 1997, s. 22.

(219) Rahmi Hüseyin Ünal., "Bayburt Ulu Camii'nin Tanıtımı Ve Mimari Özellikleri", Türk Tarihinde Ve Kültüründe Bay Burt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Ankara, 1994, s. 405-407.

(220) a.y.

(221) Gülyüz USLU(AKAGÜN)., a.g.e., s. 48-49.

(222) A. Şerif BEYGU., a.g.e., s. 245.

(223) Gönül ÖNEY., "Akşehir Ulu Camii" Anadolu (Anatolia), IX, 1965. s. 171-184.

(224) A.GABRIEL., Monmments Turcs d'Anatolie, Cilt: 1, Paris, 1931, s. 33.

(225) A.GABRIEL., a.g.e., s. 172-174.

(226) C. Esat ARSEVEN., Tük Sanat Tarihi, Cilt: 1, İstanbul, 1954, s. 95.

(227) Gülyüz USLU(AKAGÜN)., a.g.e., s. 49.

(228) A. Şerif BEYGU., a.g.e., res. 53 (Vakıflar Genel Müdürlüğünden edinilen bilgiye göre Erzurum'un bir buçuk saat batısında ki bir mesafede yer alan Tericik köyündeki Selçuklu sandukaları üzerinde de bu kandil motiflerine çok benzeyen motifler görülmektedir.)

(229) A. Şerif BEYGU., a.g.e., lev XXXIV/1.

(230) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 30.

(231) İ. Hakkı KONYALI., Abideleri Ve Kitabeleriyle Niğde Aksaray Tarihi, Cilt: 1, İstanbul, 1974, s. 1187-1197.

(232) A.GABRIEL., Monuments Turcs d'Anatolie, Cilt : I, Paris, 1931, s. 35. Lev: VIII-1.

(233) G.ÖNEY., a.g.m., Lev: V-VII.

(234) Türk Tarihinde Ve Kültüründe Bay Burt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Ankara, 1994, s. 409.

(235) A.GABRIEL., a.g.e., s. 36-39, Lev. X-1. Benzer süslemeler için Rahmi Hüseyin Ünal, Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taç Kapılar, İzmir, 1982, s. 91, 92.

(236) Tapu 60, s. 193.

(237) Tapu 199, s. 62-63.

(239) Tapu 199, s. 63.

(240) Uygarlıklar Beşiği Bayburt,İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, No:9, Ankara, 1997,
s. 23.

(241) Osman TURAN., Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, s. 48.

(242) Tapu 60, s. 179.

(243) Tapu 199, s. 181.

(244) Tapu 60, s. 181.

(245) Tapu 199, s. 69.

(246) Tapu 60, s. 149, 155, 163, 164.

(247) Tapu 60, s. 159.

(248) Tapu 199, s. 65.

(249) Tapu 60, s. 162.

(250) Tapu 199, s. 64.

(251) Tapu 60, s. 193.

(252) Tapu 60, s. 168.

(253) Tapu 199, s. 64.

(254) İsmet MİROĞLU, a.g.e., s. 126.

(255) Abdüsselam ULUÇAM., "Bayburt Kalesi'nin Tarihi Ve Mimari Özellikleri", Türk Tarihi'nde Ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ),Ankara, 1997, s. 422.

(256) Pars TUĞLACI., a.g.e., s.49.

(257) HAMILTON., a.g.e., s. 232, J.ARNOTT; Byzantine Architecture and Decoration, London, 1881, s. 1125.

(258) TOZER. REVÇ FANSTASHAWE. Henry; Turkish Armenia and Eastern Asia Minor, London, 1881, s. 425.

(259) Gülyüz USLU(AKAGÜN)., a.g.e., s. 44.

(260) Kripta: Mahsen mezar.

(261) David WINFIELD., - June WAINWRIGHT., Som Byzantine Churches from the Pontus (Anatolian Studies), Cilt :XII, London, 1962, s. 145-146.

(262) David WINFIELD., a.g.e., s. 166-167.

(263) David WINFIELD., a.g.e., s. 166-169.

(264) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 47.

(265) Bu tip türbeler İran'da Selçuklu öncesi devirlerde görüldüğü halde Anadolu'da XIII. Yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlamıştır.

(266) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., IV. Cilt, s. 40.

(267) HAMILTON., - J.WILLIAM., Researches in the Asia Minor Pontus And Armenia With Some Account of their Antiquites And Geology, Cilt :1, London, 1842, s. 232.

(268) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 51.

(269) ALBERT GABRIEL., Les Monuments Turcs d'Anatolie, Paris, 1934, s. 104. PL. XXV.

(270) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 52.

(271) İsmet MİROĞLU., a.g.e., 125.

(272) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 37.

(273) İsmet MİROĞLU , a.g.e., s. 127.

(274) Tapu 199, s. 60.

(275) Tapu 199, s. 64.

(276) A. Şerif BEYGU., a.g.e., s. 244.

(277) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 55.

(278) Tapu 199, s. 61.

(279) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 125.

(280) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 1.

(281) Tapu 60, s. 170.

(282) Tapu 199, s. 62.

(283) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-346.

(284) ŞEMSETTİN SAMİ., a.g.e., s.1230.

(285) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 5.

(286) İsmet MİROĞLU, a.g.e., s. 125-129.

(287) Tapu 199, s, 68.

(288) Tapu 60, s. 166, 169, 177, 191, 199.

(289) Tapu 199, s. 66.

(290) Tapu 60, s. 164, 193.

(291) Tapu 199, s. 66.

(292) Tapu 60, s. 158, 173, 192, 193.

(293) Tapu 199, s. 67.

(294) Tapu 60, s. 171, 174.

(295) Tapu 199, s. 67.

(296) Tapu 387, s. 835.

(297) Tapu 199, s. 65.

(298) Vital CUINET., a.g.e., s. 223-224.

(299) İ. ORTAYLI.., Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları, İstanbul, 1985, Araştırma Dizisi: 2, s. 1111.

(300) 1887(1304) Erzurum Vilayeti Salnamesi Çeviren: Veysel GİDER., Erzurum, 1988,
s. 1-6.

(301) EVLİYA ÇELEBİ., a.g.e., s. 345.

(302) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 49.

(303) Rev.TOZER., Henry FANSHAWE., a.g.e., s. 429.

(304) Prokuplos, BULDINS, III. s. 9-17; Nazmi SEVGEN., Anadolu Kaleleri, Ankara, 1959, s. 71; İsmet MİROĞLU; a.g.e., s. 120.

(305) Gülyüz USLU(AKAGÜN)., a.g.e., s. 40; Fahrettin KIRZIOĞLU., Kars Tarihi, Cilt: 1, İstanbul, s. 231.

(306) XENOPHON., a.g.e., s. 27.

(307) Abdüsselam ULUÇAM., "Bayburt Kalesinin Tarihi ve Mimari Özellikleri.", Türk Tarihinde eve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No:9, Ankara, 1997, s. 415; ŞEMSETTİN SAMİ., Kamus-u Alâm,
Cilt: II, İstanbul, H. 1316, s. 1230.

(308) Feridun Fazıl TÜLBENTÇİ., "Gümüşhane", Vatan Gazetesi, 28.1./1953, No: 55.

(309) Abdüsselam ULUÇAM., "Bayburt Kalesinin Tarihi ve Mimari Özellikleri.", Türk Tarihinde eve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No:9, Ankara, 1997, s. 415.

WINFIELD., DAVID., a.g.e., s. 166.

(310) Abdüsselam ULUÇAM., "Bayburt Kalesinin Tarihi ve Mimari Özellikleri.", Türk Tarihinde eve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No:9, Ankara, 1997, s. 420; WINFIELD, DAVID., a.g.e., s. 166.

(311) Nazmi SEVGEN., Anadolu Kaleleri, Cilt: 1, Ankara, 1959, s. 71-72.

(312) A. Şerif BEYGU., a.g.e., s. 422, "Mugusiddin Tuğrul., Şah'ın başkumandanı anlamındaki sipehsalar unvanını alan mimar bu suru yaptı veya Melikin kumandanı eliyle, Melikin mimarı Lü'lü bu suru yapmıştır manası da anlaşılabilir"demektir, L.A, Mayer.,

İslamik Architects And Their Works Geneve, 1956, s. 84. De Ziyaeddin lülü, Selçuk Sultanı Tuğrul Şah Bin Kılıç Aslan'ın komutanı olup Mimar adıyla anılıyordu.

610(1283) da Bayburt Kale duvarını yeniden yapmıştır." Şeklinde kayıtlıdır., Zafer BAYBURTLUOĞLU., Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları Yazıt Ve Yapıtları, Erzurum, 1981 (Doçentlik Tezi), s. 264. de, Lülü yapı yöneticisi olarak değerlendirilmiştir.

(313) A. Şerif BEYGU., a.g.e., s. 243.

(314) Charles TEXIER., Description de L'Armenie La Perse, La Mesopotamie, Paris, 1842, s. 59; Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 41.

(315) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 593; William HAMILTON., a.g.e., s. 232., İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 401.

(316) William HAMILTON., a.g.e., s. 232.

(317) Gülyüz USLU(AKAGÜN)., a.g.e., s. 42; Selina BALLACE., Cilt: X, London, 1960, s. 167.

(318) Sadri KARAKOYUNLU., Eteği Yeşil, Başı Dumanlı Belde Bayburt, Sayı: 4, s. 5.

(319) Osman TURAN., Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1973, s. 49, EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-345.

(320) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 120.

(321) Abdüsselam ULUÇAM., "Bayburt Kalesinin Tarihi ve Mimari Özellikleri.", Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No:9, Ankara, 1997, s. 422.

(322) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 242-243.

(323) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 43.

(324) Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No:9, Ankara, 1997, s. 422-423.

(325) Gülyüz.USLU(AKGÜN), a.g.e., s. 54.

(326) İsmet MİROĞLU., a.g.e, s. 125.

(327) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 345., TURAN Osman., a.g.e., s. 49.

(328) Uygarlıklar Beşiği Bayburt, Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, No: 9, Ankara, 1997, s. 25.

(329) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 54.

(330) a.y.

(331) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 345.

(332) Ara ALTUN., Mardin'de Türk Devri Mimarisi, İstanbul, 1971, s. 112.

(333) Semavi EYİCE., İznik'te Büyük Hamam Ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme, Tarih Dergisi, Sayı: XI, İstanbul, 1960, s. 110-111.

(334) a.y.

(335) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 40.

(336) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 57.

(337) Gündüz ÖZDEŞ., Türk Çarşıları, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1953, s.

III. BÖLÜM

(338) Haşim KARPUZ., a.g.e., s. 48-49.

(339) Şinasi AYDEMİR., Bayburt Yöresel Mimari Ve El Sanatları Araştırması, K:T:Ü. Mühendislik Ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Yayınları, Trabzon, 1991, s. 26-27; Haşim KARPUZ, "Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri", Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (Haziran 1990), Gümüşhane Valiliği Yayınları, Ankara, 1991, s. 155-183.

(340) a.y.

(341) Haşim KARPUZ, "Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri", Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane sempozyumu (Haziran 1990), Gümüşhane Valiliği Yayınları, Ankara, 1990, s. 155-183.

IV. BÖLÜM

(342) Osman TURAN., a.g.e., s. 48.

(343) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 113-117.

(344) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-345.

(345) Doğan KUBAN, 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, II. Baskı, İstanbul, 1973, s. 207.

(346) Doğan KUBAN., 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi , II. Baskı, İstanbul, 1973, s. 204-207.

(347) Sedat Hakkı ELDEM., Türk Evi Plan Tipleri, II. Baskı İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968, s. 25-91.

(348) Prf. Dr. Şinasi AYDEMİR., a.g.e., s. 94.

(349) N. ÇAKIROĞLU., Kayseri Evleri, İstanbul, 1952 ,s:19.

(350) M. Ali ESMER., Avanos'un Eski Türk Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 22.

(351) Haşim KARPUZ., a.g.e., s. 47.

(352) Z. BAŞAR., "Halkımızın Yaşamında Tandır", Türk Folkloru araştırmaları Yıllığı, 1975 -1976, s. 27-40; B. OĞUZ., Türk Halkının Kültür Kökenleri, Cilt: 1, İstanbul, 1977, s. 371-372, 792-795.

(353) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.40.

(354) Şinasi AYDEMİR., a.g.e., s. 17.

(355) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 49.

(356) Berrin ALPER., Kemaliye (Eğin) Yerleşme Dokusu Ve Evleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 80.

(357) N.SAKAOĞLU., Divriği'de Ev Mimarisi, İstanbul, 1978, s. 33.

(358) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 50-52.

(359) a.y.

(360) a.y.

(361) Hatice ÇUBUKÇUOĞLU., Güzelyurt (GELVERİ) deki Yöresel Sivil Mimarlık Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1985, s. 79-80; Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 51.

(362) Leman TOMSU., Bursa Evleri, Doçentlik Çalışması, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1950, s. 64-67.

(363) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 108, 148, 156.

(364) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 108, 113, 157.

(365) Leman TOMSU., a.g.e., s. 64-67.

(366) Necdet SAKAOĞLU., a.g.e., s. 53-54.

(367) Kanat: Evin ön cephesinde yer alan ve evin zemin katındaki günlük yaşamı sokaktan gizleyen avlu niteliğindeki bahçe. Her evin önünde yoktur. Arazinin topoğrafyasına göre, cümle kapısı ya sokağa doğrudan açılır, ya da kanata açılır. Ev Kanat kapısı aracılığı ile sokakla doğrudan ilişki kurar.

(368) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 53, 81, 85, 88.

(369) Haşim KARPUZ., "Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri", Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (Haziran 1990), Gümüşhane Valiliği Yayınları, Ankara, 1991, s. 157-159.

(370) a.y.

(371) a.y.

(372) Araştırma Kapsamına giren evlerin plan şemasından anlaşılmaktadır.

(373) Haşim KARPUZ., Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri, Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (Haziran 1990), Gümüşhane Valiliği Yayınları, Ankara, 1990, s. 157.

(374) Ö. KÜÇÜKERMAN., Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, 3.Baskı, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1988, s. 110.

V. BÖLÜM

(375) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 130.

(376) Uygarlıklar Beşiği Bayburt, Bayburt İl Turizm Müdürlüğü Yayını, s. 36.

(377) O. TÜRKDOĞAN., Türkiye'de Köy Sosyolojisinn Temel Sorunları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 170, s.

(378) Şinasi AYDEMİR., a.g.e., s. 127.

VI. BÖLÜM

(379) R. NAUMANN., Eski Anadolu Mimarlığı, Çeviren: B.Madra, T:T:K. Yayınları, IV. Dizi, sayı:9, Ankara, 1975, s. 14.

(380) a.e., "Eğik açılı köşeler yalnız erken dönem evlerinde uygulanmakla kalmazlar, aynı zamanda, anıtsal yapılarda dik açılı köşelere özellikle özen gösterilen Büyük Hitit Krallığı çağında da varlıklarını sürdürürler."

(381) Camilerde orta sahın mihrap önünden başlayarak giderek merkezileşme eğilimi gözlenir .Klasik Osmanlı Camilerinde ise orta mekanın üzeri kubbe ile örtülü kare bir biçime ulaşmıştır.

(382) H.Z. KOŞAY., Keban Projesi (1968-1970 çalışması) Pulur Kazısı, O.D.T.Ü. Keban Projesi Yayınları, Seri: III, No: 1, Ankara, 1976, s. 14-17; H. HAUPTMANN, "Noşuntepe Kazıları", Keban Projesi 1973 Çalışmaları, O.D.T.Ü. Keban Projesi Yayınları, Seri:1, No: 6, s. 46-49.

(383) R. NAUMANN., a.g.e., s. 398.

(384) R. NAUMANN., a.g.e., s. 506.

(385) R. DURU., Keban Projesi Değirmentepe Kazısı 1973, O.D.T.Ü. Keban Projesi Yayınları, Seri: III, No: 2, Ankara, 1979, s. 41.

(386) R. NAUMANN., a.g.e., s. 192-193.

(387) H. Von. MOLTKE., Türkiye Mektupları, Çeviren: H. ÖRS, Remzi Kitapevi İstanbul 1969, s.40,(Arnavut Köy) /1836: "Tandır üzerine yorgan örtülü bir masadır. Yorgan her yandan yere kadar sarkar. Masanın altına bir mangal konur. Etrafında da alçak bir sedir vardır."

(388) S. ÖGEL., Hayat (Sofa) Köşkü ve Tahtseki,"Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı: IX-IX, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1979-1980, s. 230; Doğan KUBAN, Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s. 206.

(389) Sedat Hakkı ELDEM., Türk Evi Plan Tipleri, II. Baskı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968, s. 19.

(390) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Ankara, 1993, s. 29.

(391) B. DENİZ., Malatya Darende, Balaban'da Türk Ev Mimarisi, "Basılmamış Lisanüstü Tezi, A.Ü.D.T.C. Fakültesi, Ankara, 1978, s. 64-70. Üst katta olanlara "yazlık" adı verilir.

(392) Haşim KARPUZ., "Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri", Geçmişte Ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, (1990), Ankara, 1991, s. 158.

(393) S. ÖGEL., a.g.e., s. 16.

(394) A. REL., Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, No:11, İzmir, 1992, s. 42.

(395) Günkut AKIN., Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da ki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam,İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 26.

(396) N. ÇAKIROĞLU., Kayseri Evleri, İstanbul, 1952, s. 12.

(397) Günkut AKIN., a.g.e., s. 26-37.

(398) Haşim KARPUZ., Erzurum Evleri, Ankara, 1993, s. 50.

(399) E.Heinrich., "Haus Maddesi" Reallexikon der Assyriologie, Cilt:IV, Berlin, 1972-75, s. 177-178; S. Sions., Die Vorklassischen Hausformen İn der Agais, Mainz 1971, s. 10.

(400) W. Watson., "Japon Von Neolithikum Bis Heute", Versunkene Kulturen, Zürich, 1963, s. 98; K.Chang, The Archeology Of Ancient China, London, 1968, s.99.

(401) K.Chang., a.g.e., s. 99.

(402) XENOPHON, a.g.e., s. 25, "Evler yer altındadır. Kapıları bir kuyu ağzı gibi dar, alt tarafı genişti. Hayvanlar için yollar kazılmıştı. Fakat insanlar merdivenle iniyorlardı.

(403) G. AKIN., a.g.e., s. 33.

(404) C. Praschniker., "die Datierung", (Belevi), Forschungen in Ephesos, Cilt:IV, s. 109-121.

(405) D. TOKGÖZ., "IĞDIR Tümülüs Kazısı Raporu", Türk arkeoloji Dergisi, Sayı: XXII-2, Ankara,1975, s. 150-157, Res. 2, 3, 6, Şekil: 1, 3, 4.

(406) A.Choisy, L'Art De Batir Chez Le Byzantins, Paris, 1893, Levha 10, 2 den naklen K. Fischer, Dacher. Decken Und Gewölbe İndischer Kultstatken Und Nut Zbawten, Veisbaden, 1974, s. 43.

(407) W. V. Diest., Nysa Ad Meandrum, Berlin, 1913, s. 51.

(408) G. AKIN., a.g.e., s. 34.

(409) A. YETKİN., Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1972, s. 42; M. AKOK., "Hacıbektaşi Veli Mimari Manzumesi", Türk Etnografya Dergisi, sayı: X, 1967, s. 32.

(410) G. AKIN., a.g.e., s. 36.

(411) D. TER-MOWSESJANZ., "Das Armenische Bauernhaus", Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft İn Wien, Cilt: 22, 1892, s. 125-172.

(412) A.V. Le Cog. Bilder Atlas Zur Kunst Und Kulturgeschichte Mittel - Asiens, Berlin, 1925, s. 102, Şekil, 240, 241.

(413) F. AELMANN., Home Sweet Dome, Frankfurt, 1981, s. 32-33, 41.

(413) F. EBERT., Haus Und Hof İm Altertum, Cilt:1, Berlin, 1927, s. 65.

(414) EBERT, W. M. Home Sweet Dome, Frankfurt, 1980. s. 32-33-41.

(415) H.Z. KOŞAY., "Yapı ile İlgili Sözler" Yıllık Araştırmalar Dergisi, Sayı: II, 1957, s. 236.

(416) O. REUTHLER., Das Wonhnhaus en Bagdad, Berlin, 1910, s. 16-19.

(417) OTTO-DORN, K., Die Kunst des İslams, s. 64, 88.

(418) N. ÇAKIROĞLU., a.g.e., İstanbul, 1952, s. 12.

(419) R. NAUMANN., a.g.e., s. 368-497.

(420) R. NAUMANN., a.g.e., s. 376-377.

(421) a.e., s. 381-384.

(422) a.e., s. 387.

(423) a.y.

(424) Doğan KUBAN., Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s. 196.

(425) a.e. s. 197.

(426) G. AKIN., a.g.e., s. 17.

(427) Bütünlüklerini koruyarak arka arkaya dizilen bu birimleri G. AKIN "Hilani" (a.g.e. s. 18) ; M. Erdim ise iki odalı orta eyvanlı birim olarak değerlendirmektedir. M. ERDİM., Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi Art zamanlı ve Eş zamanlı ilişkilerin irdelenmesi ve Fırat Havzası Konutlarından Plan Tipolojilerinin Çözümlenmesi Üzerine Bir Yöntem Araştırması, Yayınlanmış Doktora Tezi, E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1980, s. 90.

(428) G. AKIN., a.g.e., s. 17.

(429) Sedat Hakkı ELDEM., Türk Evi Cilt: I, İstanbul, 1984, s. 18; (Dış Sofalı evden iç sofalı eve geçiş süreci aynı biçimde yorumlanmaktadır.)

(430) Sedat Hakkı ELDEM., a.g.e., s. 25.

(431) a.e. s. 13-14.

(432) N. SAKAOĞLU., a.g.e., s. 25.

(432) C. BERK., Konya Evleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul,1951, s. 95.

(434) C.ERUZUN., "Doğu Karadeniz'de Dolma Tipi Evler", Türk Folkloru Araştırmaları, Sayı: 1, Kültür Bakanlığı Milli Folklor araştırma Dairesi Yayınları, No: 32, Ankara, 1981, s. 27.

(435) H. ÇAL., Tokat Evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 894, Tanıtma Eserleri Dizisi: 9, Ankara, 1988, s. 21, 30.

(436) A. ALPÖGE., "Keban Bölgesi Anonim Mimarisi Çlaşımaları 1969", Keban Projesi 1969 Çalışmaları, O.D.T.Ü. Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No:2, Ankara, 1971, s. 133, 108 109.

(437) Haşim. KARPUZ., "Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri", Geçmişte Ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (1990), Ankara, 1991, s. 156.

(438) N. SAKAOĞLU., a.g.e., s. 22, 42.

(439) İ. SUNGUROĞLU., Harput Yollarında, Cilt: 4, İstanbul, 1968, s. 255.

(440) D. ERGİNBAŞ., Diyarbakır Evleri., İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1953, s. 29, L. 30: Şekil 69, 72.

(441) N. ÇAKIROĞLU., a.g.e., s. 19.

(442) Kılıç KÖKTEN., Kuzey Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt ve Çevresinin Yeri, A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, Sayı: 3, Ankara, 1944; Sadri KARAKOYUNLU., Bayburt Tarihi, Ankara, 1990, s. 136; Mahmut PEHLİVAN., "Başlangıçtan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Bayburt ve Yöresi" Bayburt Sempozyumu (23-29 Mayıs 1988), Ankara, 1994, s. 327-329.

(443) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 11.

(444) Sadri KARAKOYUNLU., a.g.e., s. 139.

(445) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-345.

(446) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 121.

(447) Enver KONUKÇU., "Bayburt Tarihi", Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-29 Mayıs 1988), Bayburt Hizmet Vakfı Yayını, Ankara, 1994, s.375-380.

(448) Gülyüz USLU (AKAGÜN)., a.g.e., s. 40.

(449) XENOPHON., a.g.e., s. 27.

(450) Abdüsselam ULUÇAM., " Bayburt Kalesinin Tarihi ve Mimari Özellikleri", Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988), s. 375-380.

(451) İsmet MİROĞLU., a.g.e., s. 130.

(452) Enver KONUKÇU., "Bayburt Tarihi", Türk Tarihinde Ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988), Erzurum, 1989, s. 17.

(453) EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s. 344-345.

BİBLİOGRAFYA

AELMANN,F., Home Sweet Dome , Frankfurt, 1981.

AKIN, Günkut., Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam , İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, No: 11, İzmir, 1984.

AKOK, M., "Hacıbektaşi Veli Mimari Manzumesi", Türk Etnografya Dergisi ,Sayı: X, 1967.

AKŞİT, Oktay., Roma İmparatorluk Tarihi, İstanbul, 1970.

AKTÜRE, S., 19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlenmesi, Ankara, 1978.

AKYÜREK SARI MOLLA OĞLU, Ferhat., Tüm Çevresiyle Bayburt Ve Trabzon - İran Transit Yolu Bağlantısı, Ankara, 1976.

ALFRED, RUCKNEMULLER VERLAGIN., Paulys Realencyclopadie, "GYMNIAS maddesi", Stutgart, 1896.

ALPER, Berrin., Kemaliye(Eğin) Yerleşme Dokusu Ve Evleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1990.

ALPÖGE, A., "Keban Bölgesi Anonim Mimari Çalışmaları 1969", Keban Projesi 1969 Çalışmaları, O.D.T.Ü., Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 2, Ankara, 1971.

ALTUN, Ara., Mardin'de Türk Devri Mimarisi, İstanbul, 1971.

ANABRITANICA, Cilt: III, İstanbul, 1987.

ANNA, COMNENA ALEXİAD., nşr,M. Leib, Cilt: III, Paris, 1937 - 1945.

AREL, A., Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayımları, No: 11, İzmir, 1992.

ARNOTT, J., Byzantine Architecture And Decoration, London, 1881.

ARSEVEN, Celal Esat., Türk Sanat Tarihi, Cilt:1 , İstanbul, 1954.

AYDEMİR, Şinasi., Bayburt Yöresel Mimari Ve El Sanatları Araştırması, Trabzon, 1991.

AYDIN, Dündar., Erzurum Şehri'nin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı Ve İlk Sakinleri, A.Ü.E.F. A.D., Cilt: 1, Erzurum, 1970.

AYYILDIZ Tayyar., "Bayburt İlçesinin Genel Ekonomik Ve Tarımsal Yapısının Değerlendirilmesi", Türk Tarihinde Ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23 - 25 Mayıs 1988, Editör: Rıfat YILDIZ), Erzurum , 1989.

A.V. Le Cog., Bilder Atlas Zur Kunts Und Kulturgeschichte Mitel - Asiens, Berlin, 1925.

BARKAN, Ömer Lütfü., Uzun Hasan'a Ait Kanunlar, Tarihi Vesikaları, Mecmua: 1, İstanbul, 1941.

BAŞAR, Z., "Halkımızın Yaşamında Tandır", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, Cilt: 1, 1975 - 1976.

BAYBURTLUOĞLU, Zafer., Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları Yazıt Ve Yapıtları, Doçentlik Tezi, Erzurum, 1981.

BERK, C., Konya Evleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1951.

BEYGU, A. Şerif., Erzurum Tarihi, Erzurum, 1936.

B, AZİZ., Erdeşir-i Esterâbâdi, Bezm ü Rezm, İstanbul, 1928.

BALLACE, Selina., Cilt: 10, London, 1960.

Celâl - Zâde, Mustafa., Tabakatu'l Memâlik Ve Derecatü'l Mesâlik, Ayasofya Kütüphanesi No: 32196 , 238/ e,aynı eserin Süleymaniye Kütüphanesinde (nüshası), No: 4422 , 238/ 6.

Chang, K., The Archeology of Ancient China, London, 1968.

Choisy, A., L'Art De Batir Chez Le Byzantins, Paris, 1893

C, Praschniker., "die Datierung", (Belevi), Forshungen in Ephesos, Cilt: IV.

CUINET, Vital., Asya Türkiyesi, Paris, 1898.

ÇAKIROĞLU, N., Kayseri Evleri, İstanbul, 1952.

ÇAL, H., Tokat Evleri, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 894, Tanıtma Eserleri Dizisi: 9, Ankara, 1988.

ÇUBUKÇUOĞLU, Hatice., Güzelyurt(GELVERİ) deki yöresel Sivil Mimarlıkm Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1985.

DENİZ, B., Malatya Darende, Balaban'da Türk Ev Mimarisi, Basılmamış Lisansüstü Tezi A.Ü.D.T.C.F., Ankara, 1978.

DURU, R., Keban Projesi Değirmentepe Kazısı 1973, O.D.T.Ü., Keban Projesi Yayınları, Seri: III, NO: 2, Ankara, 1979.

D.İ.E., 1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, D.İ.E. Yayınları, Ankara, 1991.

EBERT , F., Haus Und Hof im Altertum, Cilt: 1, Berlin, 1927.

EBERT, W. M., Home Sweet Dome , Frankfurt, a.m, 1980.

Ebubekr-i Tahrani, Kitâb-ı Diyarbekriyye, nşr. N. Lungal, F. Sümer, Cilt: 1, Ankara, 1962.

ELDEM , Sedat Hakkı., Türk Evi Plan Tipleri, 2. Baskı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1968.

ERDİM, M., Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi Art Zamanlı Ve Eş Zamanlı İlişkilerin İrdelenmesi Ve Fırat Havzası Konutlarının Plan Tipolojilerinin çözümlenmesi Üzerine Bir Yöntem Araştırması, Yayınlanmış Doktora Tezi, E. Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1980.

ERGİNBAŞ, D., Diyarbakır Evleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1953.

ERUZUN, C., "Doğu Karadeniz'de Dolma Tipi Evler", Türk Folkloru Araştırmaları, Sayı: 1, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, No: 32, Ankara, 1981.

Erzurum Vilayeti SalnamesiMiladi 1899, Hicri 1317.

Erzurm Vilayeti Salnamesi, Hicri1304, Miladi1887.

ESMER, M. Ali., Avanos'un Eski Türk Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Evliya ÇELEBİ, Evliya ÇELEBİ Seyahatnamesi, Cilt: II, İstanbul, 1314.

EYİCE, Semavi., "İznik'te Büyük Hamam Ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", Tarih Dergisi, sayı: XI, İstanbul, 1960.

FISCHER, K., Dacher Decken Und Gewölbe İndischer Kultstatken Und Nut Zbawten, Veisbaden, 1974.

GABRIEL, ALBERT., Les Monuments Turcs d'Anatolie, Paris, 1934.

İSMAİL, Galib., Takvimii Meşkûlât-ı Selçukiye, Ankara, 1971.

HAMILTON, WILLIAM, J., Researches in the Asie Minor Pontus And Armenia With Some Account of Their Antiquites And Geology, Cilt : 1, London, 1842.

HAMMER, Joseph Von., Devlet-i Osmaniye Tarihi, Cilt : IX, trc. M. Atâ, istanbul, 1914

HAUPTMANN, H., Noşuntepe Kazıları Keban Projesi 1973 Çalışmaları, O.D.T.Ü., Keban Projesi Yayınları, Seri:1, No:6.

HAYDAR ÇELEBİ, Ruzname, (Feridun Bey, Münşeâtü's - Selâtin), İstanbul, 1274.

HEINRİCH, E., "Haus Maddesi", Renllexikon der Assyriologie, Cilt : IV, Berlin, 1972-1975.

Hoca Saadettin Efendi, Tâcü't - Tevârih, Cilt : II, İstanbul, 1279.

HONIGMANN, E., Bizans Devletinin Doğu Sınırı, trc. F. Işıltan, İstanbul, 1970.

İbn Battuta, Seyahatname, trc. Şerif Paşa, Cilt:1, İstanbul, 1333-1335.

KÖKTEN, Kılıç., Kuzey Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Ve Çevresinin Yeri, A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, Sayı : 3, Ankara, 1944.

KARAKOYUNLU, Sadri., Bayburt Tarihi, Ankara, 1990.

KARPUZ, Haşim., Erzurum Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

KARPUZ, Haşim., "Gümişhane Evlerinin Mimari Özellikleri", Geçmişte Ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (Haziran 1990), Gümüşhane Valiliği Yayını, Ankara, 1990.

KATİP ÇELEBİ, Cihannüma, İstanbul, 1145.

KAZMAOĞLU, M ; TANYELİ, U., "Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar", Yapı, Sayı: 33, Mart 1979.

KAZVİNİ, Hamdullah., Nüshedül - Kulûb, nşr.M.D., Şiyaki Tahran, 1336.

KIRZIOĞLU, Fahrettin., Kars Tarihi, Cilt: I, İstanbul.

KONUKÇU, Enver., "Bayburt'un Tarihi", Türk Tarihinde Ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör : Rıfat YILDIZ), Erzurum, 1989.

KONYALI, İ. Hakkı., Abideleri Ve Kitabeleriyle Niğde - Aksaray Tarihi, Cilt:1, İstanbul, 1974.

KOŞAY, H.Z., Keban Projesi (1968-1970 Çalışması) Pulur Kazısı, O.D.T.Ü. Keban Projesi Yayınları, Seri : III, No:1, ANKARA, 1976.

KUBAN, Doğan., 100 Soruda Türkiye Sanatı, 2. Baskı, İstanbul, 1973.

KUBAN, Doğan., Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975.

KÜÇÜKERMAN, Ö., Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, 3. Baskı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1988.

MANANDIAN, H.A., The Trade And Cities Of Armania in Relation To Ancient World Trade, Lisbon, 1965

MARCO POLO, Travels Of Marco Polo, nşr. Yule, Cilt: 1, London, 1929.

MAYER, L.A., Islamik Architects And Their Works Geneve, 1956.

MİROĞLU, İsmet., XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, İstanbul, 1975.

MOLTKE, H. Von., Türkiye Mektupları, Çeviren: H. ÖRS, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969

Mu'cemu'l - Buldan., Cilt : 1,Beyrut, 1955.

NAUMANN, R., Eski Anadolu Mimarlığı, Çeviren : B. Madra, T.T.K. Yayınları, IV. Dizi, Sayı: 9, Ankara, 1975.

OELMANN, F., Haus Und Hof İm Atertum, Cilt:1, Berlin 1927.

ORTAYLI, İ., Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.

OTTO-DORN, K., Die Kunst des Islams,

ÖGEL, S., "Hayat (Sofa) Köşkü ve Tahtseki", Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı IX-X, İ.Ü., Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1979-1980.

OĞUZ, B., Türk Halkının Kültür Kökenleri, Cilt: 1, İstanbul, 1977.

ÖNEY, Gönül., "Akşehir Ulu Camii", Anadolu (Anotolia) IX, 1965.

PEHLİVAN, Mahmut., "Başlangıçtan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Bayburt Ve Yöresi" Bayburt Sempozyumu (23-29 Mayıs 1988), Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

Praschniker, C., "die Oatierung" (Belevi), Forsehungen in Ephesos, Cilt IV.

Prokupios, BULDINS, III

RAWLINSON, A., ADVENTURS IN THE NEAR EAST (Yakın Şarkta Maceralar), Newyork, 1927.

REUTHLER, O., Das Wonhnhaus en Bagdad, Berlin, 1910.

SAKAOĞLU, Necdet., Divriği'de Ev Mimarisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1978.

ŞEMSETTİN SAMİ., Kamus-u Alân, Cilt: II, İstanbul, 1899.

SEVGEN, Nazmi., Anadolu Kaleleri, Cilt: 1, Ankara, 1959.

SEVÜK, İsmail Habip., Yurttan Yazılar, İstanbul, 1943.

STRABON., Coğrafya Anadolu (Kitap XII, XIII, XIV.), Çeviren: A. PEKMAN, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları Antik Kaynaklar Dizisi :1, İstanbul, 1987.

SUNGURLUOĞLU, İ., Harput Yollarında, Cilt:4, İstanbul, 1968.

TANYELİ, U., "Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar", Yapı, Sayı:33, Mart 1979.

TANYELİ, U., Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (XI - XV. Yüzyıl), Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1987.

TEKELİ, İ., "Anadolu'daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar", Toplum Ve Bilim, Sayı:9-10, 1980.

TEKİNDAĞ, Şehabettin., Berkuk Devrinde Memlük Sultanlığı, İstanbul, 1961.

TER-MOWSESJANZ, D., "Das Armenische Bauernhaus", Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Cilt:22, 1892.

TEXIER, Charles., Description de L' Armenie, La Perse, La Mesopotamie, Parris, 1842.

THEOPHİLE, Deyrolle., Trabzon'dan Erzurum'a, Çeviren: Reşat Ekrem KOÇU, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1943.

TOKGÖZ, D., "Iğdır Tümülüs Kazısı Raporu", Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı:XXII-2, Ankara, 1975.

TOMSU, Leman., Bursa Evleri, Doçentlik Çalışması, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1950.

TOZER, REVÇ FANSTASHAWE, Henry., Turkish Armenia and Eastern Asia Minor, London, 1881.

TURAN, Osman., Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.

TURAN, Osman., Doğu Anadolu'da Türk Devletleri Tarihi, İstanbul 1973.

TURAN, Şerafeddin., XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Taksimatı, Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı, Erzurum, 1962.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl., "Gümüşhane", Vatan Gazetesi, 28/1/1953, No:55.

TÜRKDOĞAN, O., Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

USLU (AKAGÜN), Gülyüz., Gümüşhane Çevresinin Tarihi Ve Sanat Eserleri, İstanbul, 1980.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı., Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara, 1970.

ÜNAL, R. Hüseyin., Monuments Islamiques Pre Ottoman de la Ville de Bayburt et de Ses Environs, Revue des Etudes Islamiques, XXX/1, İzmir, 1972.

ÜNAL, R. Hüseyin., Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taç Kapılar, İzmir, 1982.

ÜNAL, R. Hüseyin., "Bayburt Ulucamii'nin Tanıtımı Ve mimari Özellikleri", Türk Tarihinde Ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988, Editör: Rıfat YILDIZ), Ankara, 1994.

W, Heyd., Historie du Commerce du Levent au Moyenage, Cilt:II, Leipzig, 1923.

W, V., Diest., Nysa Ad Meandrum, Berlin, 1913.

W, Watson., "Japon Von Neolithikum Bis Heute", Versunkene Kulturen, Zürich, 1963.

WILLIAM, J., Researches in the Asia Minor Pontus And Armenia With Some Account of their Antiquites And Geology, Cilt:1, London, 1842.

WIN FIELD, DEVID., - WIANWRIGHT, June., Some Byzantine Churches From the Pontus (Anatolian Studies), Cilt:XII, London, 1962.

WISSOWA, George., "GYMNIAS", PAULYS REALEN CYCLOPADIE, Stutgart, 1912.

WISSOWA, Pauly., Realencyclopadie, Cilt:II, Stutgart, 1896.

YETKİN, Ş., Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1972.

YURT ANSİKLOPEDİSİ, Cilt:V, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982.

XENOPHON, Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), İstanbul, 1939.

ARŞİV VESİKALARI

Tapu - Tahrir Defterleri (Tapu) :

60 Numaralı Defter (Tarih : 922-924/1516-1518) : Kemah, Erzincan ve Bayburt sancaklarının köylerini, mahallelerini, Zeâmet, has, timar ve evkafını içeren 228 sayfalı mufassal bir defterdir. Kanun-nâmesi vardır.

387 Numaralı Defter (Tarih : 926/1520) : Karaman - Rum eyâletlerine ait 978 sayfalı bir icmal defteridir.

966 Numaralı Defter (Tarih : 937/1530) : Bayburt Sancağı Köyleri'ndeki nüfus, hasılat, malikâne ve evkafı ile ekrada verilen timarları gösteren 325 sayfalı mufassal bir defterdir. Son kısımları eksiktir. Kanun-nâmesi vardır.

Evkaf Defteri :

199 Numaralı Defter (Tarih : 937/1530) : Erzurum, Erzincan, Pasin, Kemah, Tercan, Bayburt, Kelkit, Kovans ve Şogayn nahiyeleri ile köylerindeki vakıfları içeren 108 sayfalı bir defterdir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

72706

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ
ANA BİLİM DALI

Hatice UÇAR

BAYBURT VE BAYBURT EVLERİNİN MİMARLIK TARİHİNDEKİ YERİ

II

ÇİZİMLER, FOTOĞRAFLAR VE HARİTALAR

72706

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof.Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU

ERZURUM - 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

AÇIKLAMA

Tezin ikinci cildinde;III Bölüm yer alır. 1. Bölümde rölövesi alınan evlere ait planlar ve görünüşler, rölövesi alınan evlerin bulundukları mahallenin yerleşme dokusundaki konumları ile evlere ait cümle kapıları, kapılar,yüklükler, pencereler ile Bayburt ve yöresinde dokunan ehramlara ait dokuma tezgahı ve yün tarağına ait çizimler yer alır.

II. BÖLÜMDE ise; evler ile diğer anıtsal yapılara ait fotoğraflar ile Bayburt ve yöresinde dokunan ehramlara işlenen nakışlara (motiflere) ait fotoğraflar yer alır. III. BÖLÜMDE ise Bayburt'ta tesbit edilen geleneksel evler ve diğer anıtsal yapılar ile Erzurum Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunca tescil edilen yapıların listesi ile bu yapıların halihazır haritalardaki yerleri ve Bayburt merkezinde günümüzde var olan mahallelerin sınırları yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMA

I. BÖLÜM : ÇİZİMLER 1

1. RÖLÖVESİ ALINAN EVLER. 1

1.1. Cevriye MANGAN Ev 1

1.2. Hüseyin TURGUT Evi 5

1.3. Abdullah PRUT Evi 8

1.4. Zülkârni BOYACI Evi 11

1.5. Hacı Dursun ONATÇI Evi 14

1.6. Rıza SİSNELİ Evi 16

1.7. Hüssam DEVELİ Evi 20

1.8. Şahan HAFIZ Evi 22

1.9. Sami OZAN Evi 25

1.10 İsmail ÇİKOT Evi 28

1.11. Yaşar UÇKAN Evi 31

1.12.Şaban CİBALİ Evi 34

1.13. Fehmi ARICI Evi 36

1.14. Fehmi SEKMENLİ Evi 39

1.15. Nevzat AKGÖZ Evi 42

1.16. Alibey ALİBEYOĞLU Evi 44

1.17. Ömer CAN Evi 48

1.18. Yusuf ÖZNUR Evi 51

1.19. Ehsan POLAT Evi 54

1.20. Lütfü PAMUKÇU Evi 57

1.21. Murat YILDIZ Evi 60

1.22. Hacı (Hakkı) KOCAMAN Evi 63

1.23. KAVALALILAR'ın Evi 67

1.24. Mustafa NARMANLI Evi 71

1.25. Selahattin ALTUNCU Evi 73

1.26 Nazım İŞAŞIR Evi 76

1.27. Celal ÇİLİNGİR Evi 79

1.28. CİLARALILAR'ın Evi 81

2. RÖLÖVESİ ALINAN EVLERİN MAHALLE DOKUSUNDAKİ KONUMLARI 82

2.1 MEHMET ÇELEBİ Mahallesi yerleşme dokusunda rölövesi alınan konutların konumu 82
2.2. ŞİNGAH Mahallesi yerleşme dokusunda rölövesi alınan konutların konumu. 83
2.3. TUZCUZADE Mahallesi yerleşme dokusunda rölövesi alınan konutların konumu 84
2.4.VEYSEL Mahallesi yerleşme dokusunda rölövesi alınan konutların konumu 85
2.5. ZAHİD Mahallesi yerleşme dokusunda rölövesi alınan konutların konumu. 86

3. ÖZELLİKLİ ÇİZİMLER 87

3.1. CÜMLE KAPILARI 87

3.1.1. Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık bölümü cümle kapısı 87
3.1.2. Akif KOCAMAN Evi giriş katı cümle kapısı 88

3.2.KAPILAR 89

3.2.1. Hacı Dursun ONATÇI Evi zemin kat selâmlık bölümü selâmlık (konuk) odası kapısı 89
3.2.2 Hacı Dursun ONATÇI Evi üst kat selâmlık bölümü selâmlık odası kapısı 90
3.2.3. Hacı Dursun ONATÇI Evi üst kat harem bölümü harem odası kapısı 91
3.2.4. Hacı Dursun ONATÇI Evi zemin kat harem avlusundan selâmlık avlusuna geçiş kapısı 92
3.2.5. Hacı Dursun ONATÇI Evi üst kat selâmlık bölümünden harem bölümüne geçiş kapısı 93

3.2.6. Akif KOCAMAN Evi zemin kat konuk odası kapısı 94
3.2.7. Akif KOCAMAN Evi zemin kat oda kapısı 95
3.2.8. Fehmi SEKMENLİ Evi üst kat selâmlık odası kapısı 96
3.2.9. Fehmi SEKMENLİ Evi üst kat oda kapısı 97

3.3. PENCERELER 98

3.3.1. Hacı Dursun ONATÇI Evi selâmlık bölümü giriş kat (selâmlık) odası penceresi 98
3.3.2. Abdullah PRUT Evi selâmlık odası penceresi 99
3.3.3. Akif KOCAMAN Evi zemin kat oda penceresi 100
3.3.4. Fehmi SEKMENLİ Evi çıkma penceresi 101
3.3.5. Hastane Caddesi 1 nolu evin oda penceresi 102
3.3.6. Rıza SİSNELİ Evi oda penceresi 103

3.4.YÜKLÜKLER 104

3.4.1. Hacı Dursun ONATÇI Evi selâmlık bölümü selâmlık odası yüklüğü 104
3.4.2. Akif KOCAMAN Evi zemin kat selâmlık odası yüklüğü 105
3.4.3. Akif KOCAMAN Evi üst kat selâmlık odası yüklüğü 106
3.4.4. Fehmi SEKMENLİ Evi üst kat odasında yüklük 107
3.4.5. Yusuf ÖZNUR Evi giriş katı odası yüklüğü 108

3.5. TEKİR 109

3.5.1. Hacı Dursun ONATÇI Evi yerevi dolabı (Tekir) 109

3.6. "TANDIRBAŞI" ENSTALLASYONU PROJESİ 110

3.6.1. Kapak 110
3.6.2. Tandırın kesiti 111
3.6.3. Tandır 112
3.6.4. Hetirceg 113
3.6.5. Büyük egiş , küçük egiş 114
3.6.6.Hamur teknesi 115
3.6.7.Rapata(İrepata) 116
3.6.8. Duvag(Küvle kapağı) 117
3.6.9. Gafıga 118

3.6.10. Debbe 119
3.6.11.Küp 120
3.6.12.Güveç 121
3.6.13. Yaban tezeği 122
3.6.14. Basma tezek 123
3.6.15. Kerme tezek 124

3.7.EHRAM DOKUMA TEZGAHI VE YÜN TARAĞI 125

II. BÖLÜM: FOTOĞRAFLAR

1. CÜMLE KAPILARI 126
2. KAPILAR 133
3. PENCERELER 140
4. YÜKLÜKLER 145
5. TAVANLAR 152
6. MERDİVENLER 165
7. TANDIRBAŞI 167
8. TECİR-TEREK 169
9. KURUMLAR 171
10.SEKİLER 172
11.KEHLİZLER 173
12.TEKİR 174
13.KAHVE OCAĞI ÖGELERİ 176
14.EVLERDE KULLANILAN ÇEŞİTLİ EŞYALAR 178
15.KÖŞK KATLARI 180
16.SAÇAKLAR 183
17.ÇIKMALAR 187

18. BAYBURT MERKEZİNDE EVLERİN HARİCİNDEKİ ANITSAL YAPILAR 195

18.1. CAMİLER 195
18.2. BAYBURT ULUCAMİ 196
18.3. HAMAMLAR 201
18.4. ÇEŞMELER 205
18.5. KALE 211

18.6. BAYBURT TAŞHAN 212
18.7. ŞEHİT OSMAN TEPESİ'NDEKİ 1 NOLU TÜRBE 213
18.8. ŞEHİT OSMAN TEPESİ'NDEKİ 2 NOLU TÜRBE 214
19. BAYBURT'TAN KONUT CEPHESİ ÖRNEKLERİ 215
20.ERZURUM'DAN KONUT CEPHESİ ÖRNEKLERİ 220
21.GÜMÜŞHANE'DEN KONUT CEPHESİ ÖRNEKLERİ 225
22.BAYBURT YÖRESİNDE DOKUNAN EHRAMLARA KONULAN NAKIŞLAR(MOTİFLER) 229
23. OTELLER 230
24. FOTOĞRAF LİSTESİ

III. BÖLÜM: BAYBURT'TA TESPİT EDİLEN GELENEKSEL EVLER VE ANITSAL YAPILAR

3.1. BAYBURT'TA TESBİT EDİLEN GELENEKSEL EVLERİN LİSTESİ
3.2.GELENEKSEL EVLER VE ANITSAL YAPILARIN HALİHAZIR HARİTALARDAKİ YERLERİ
3.3.ERZURUM KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU'NCA TESCİL EDİLEN YAPILARIN LİSTESİ
3.4. TESCİLLİ YAPILARIN HALİHAZIR HARİTALARDAKİ YERLERİ
3.5. BAYBURT MERKEZİNDE GÜNÜMÜZDE YER ALAN MAHALLELER VE SINIRLARI

I. BÖLÜM : ÇİZİMLER

RÖLÖVESİ ALINAN EVLER.

. ÖZELLİKLİ ÇİZİMLER

EHRAM DOKUMA TEZGAHI VE YÜN TARAĞI

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T2
CEVRİYE MANGAN EVI			RÖLÖVE NO:1			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 84	PAFTA 23	PARSEL 54

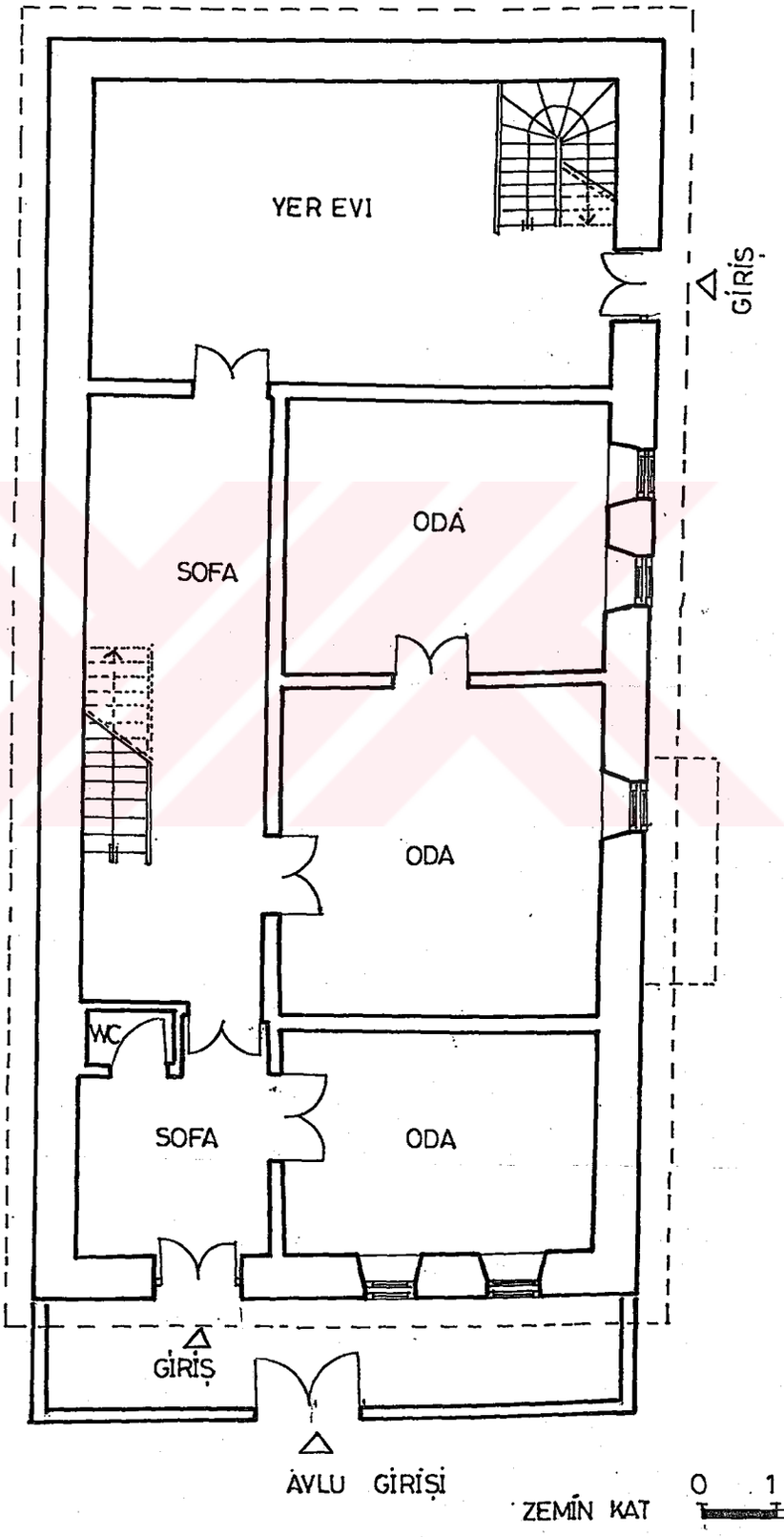

ZEMİN KAT 0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP, T2	
CEVRİYE MANGAN EVİ			RÖLÖVE NO:1				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 84	PAFTA 23	PARSEL 5-4	

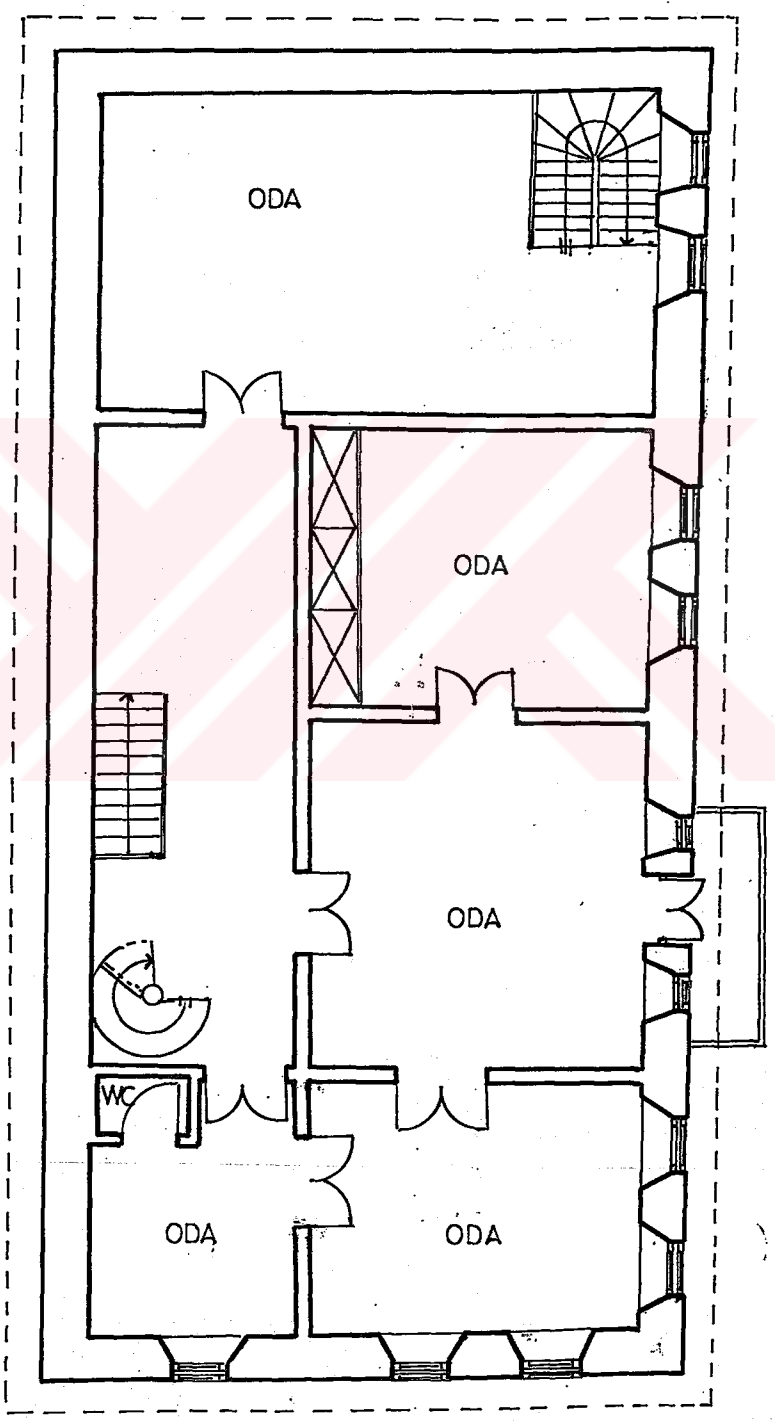

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T 2
CEVRİYE MANGAN EVİ			RÖLÖVE NO:1			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 84	PAFTA 23	PARSEL 54

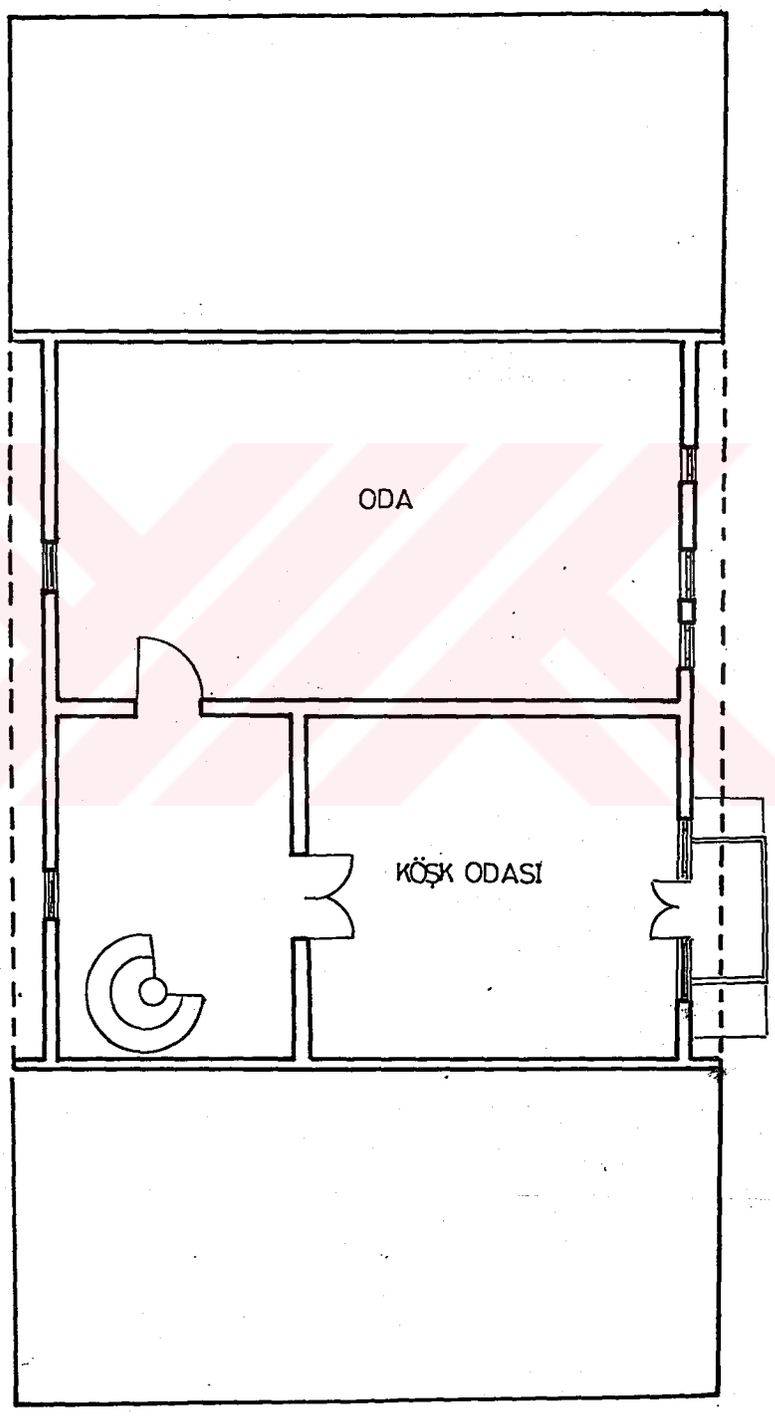

ÇATI KATI (KÖŞK KATI)

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

CEVRİYE MANGAN EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP,	T1
HÜSEYİN TURGUT EVİ			RÖLÖVE NO: 2				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 83	PAFTA 23	PARSEL 9	

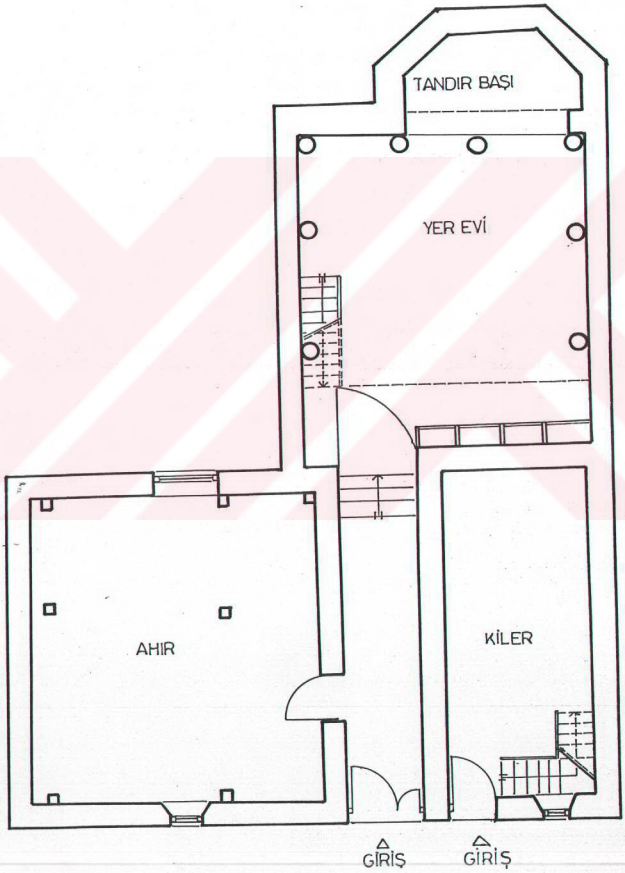

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP T1
HÜSEYİN TURGUT EVİ			RÖLÖVE NO: 2			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 83	PAFTA 23	PARSEL 9

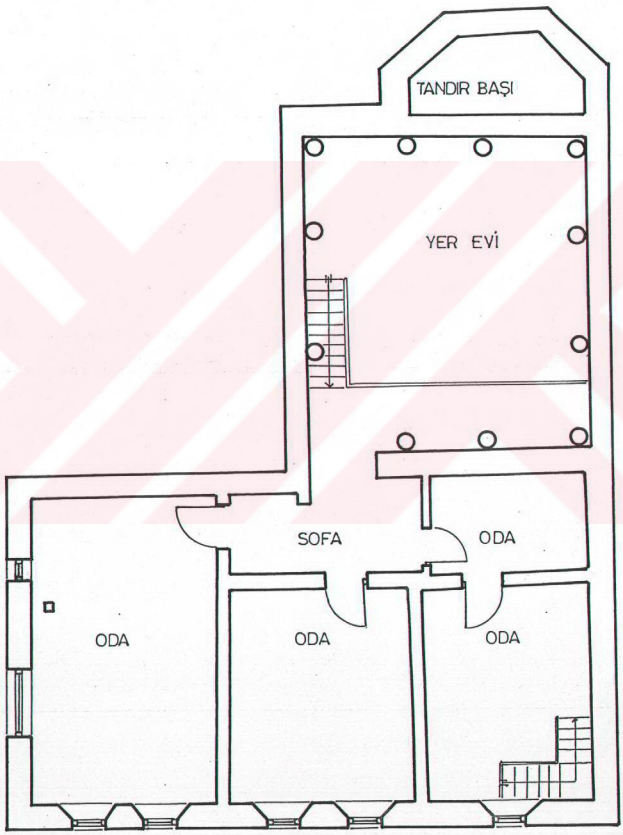

1.KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

HÜSEYİN TURGUT EVİ

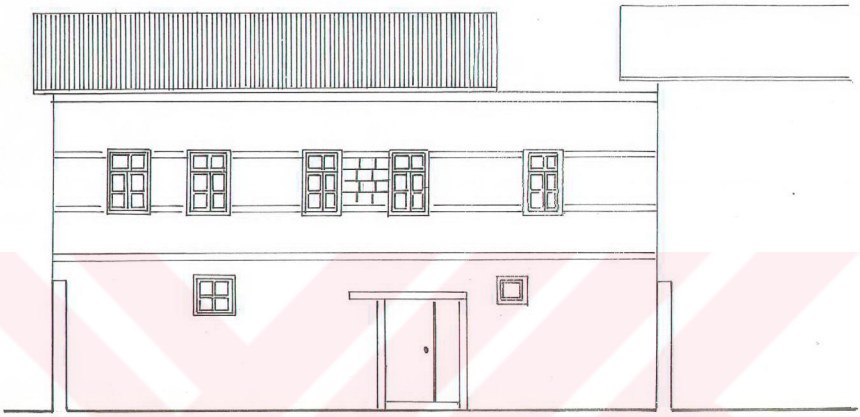

ÖN GÖRÜNÜŞ

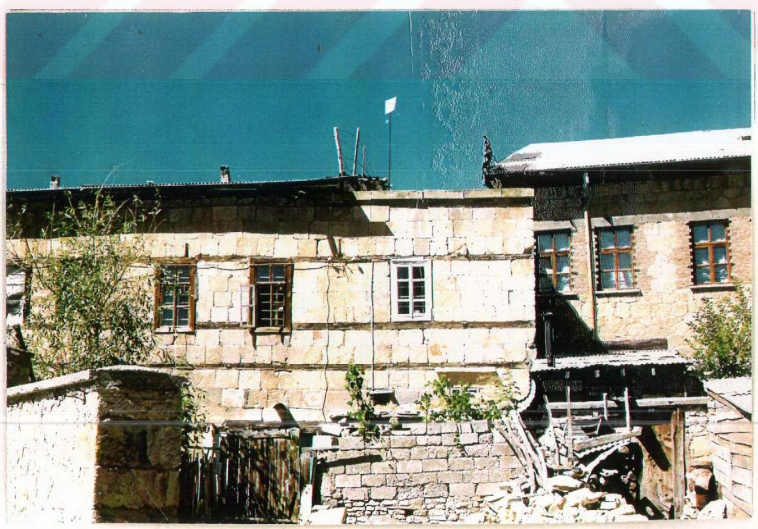

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						TİP, T3
ABDULLAH PRUT EVİ			RÖLÖVE NO: 3			
İL, BAYBURT	MAH, VEYSEL	SOK, DİK	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 249	PAFTA 12	PARSEL 13

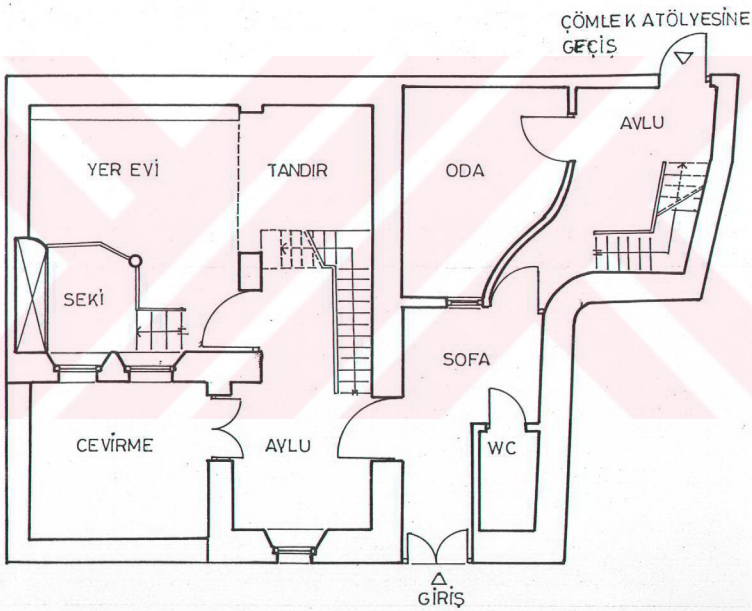

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
				TİP, T3		
ABDULLAH PRUT EVİ			RÖLÖVE NO: 3			
İL, BAYBURT	MAH, VEYSEL	SOK, DİK	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 249	PAFTA 12	PARSEL 13

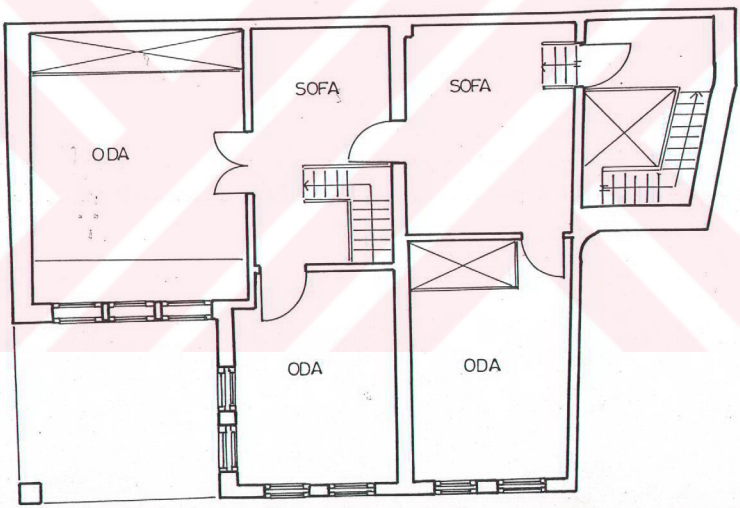

1. KAT PLANI.

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ABDULLAH PRUT EVİ

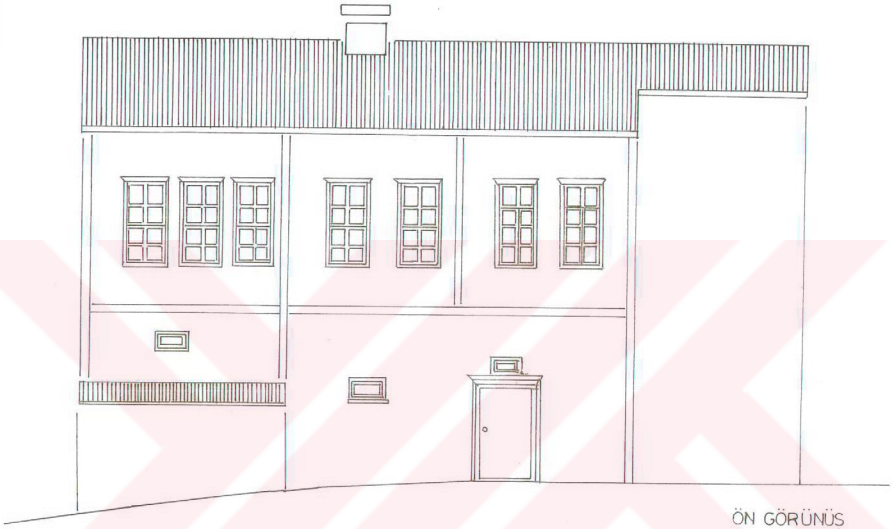

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP T4
ZÜLKARNİ BOYACI EVİ			RÖLÖVE NO: 4			
İL, BAYBURT	MAH, MEHMET ÇELEBİ	SOK, MEKTEP	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 147	PAFTA 6	PARSEL 1

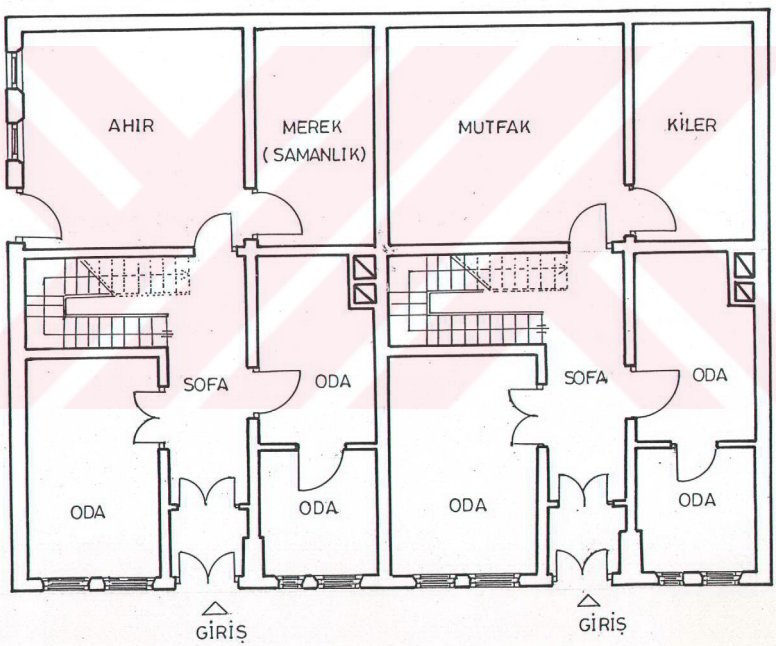

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
					TİP, T4	
ZÜLKARNİ BOYACI EVİ			RÖLÖVE NO: 4			
İL, BAYBURT	MAH, MEHMET CELEBİ	SOK, MEKTEP	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 147	PAFTA 6	PARSEL 1

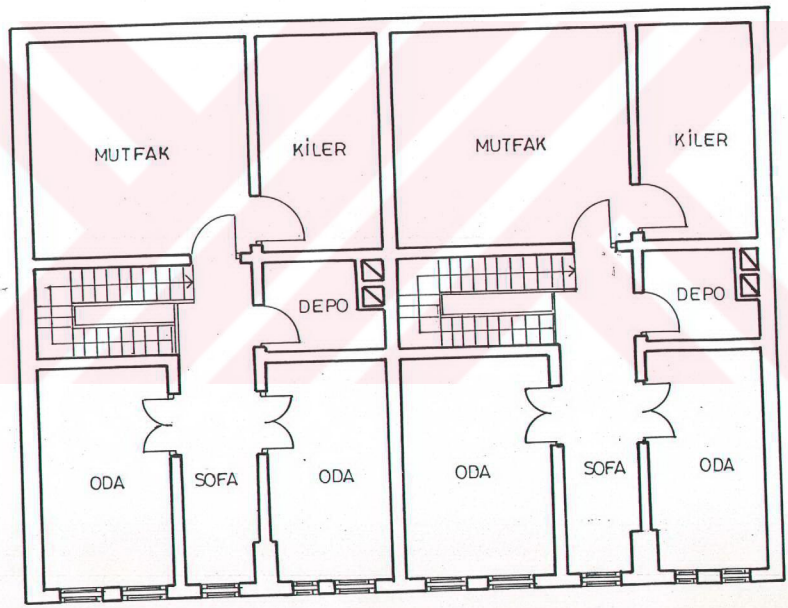

1, KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ZÜLKARNİ BOYACI EVİ

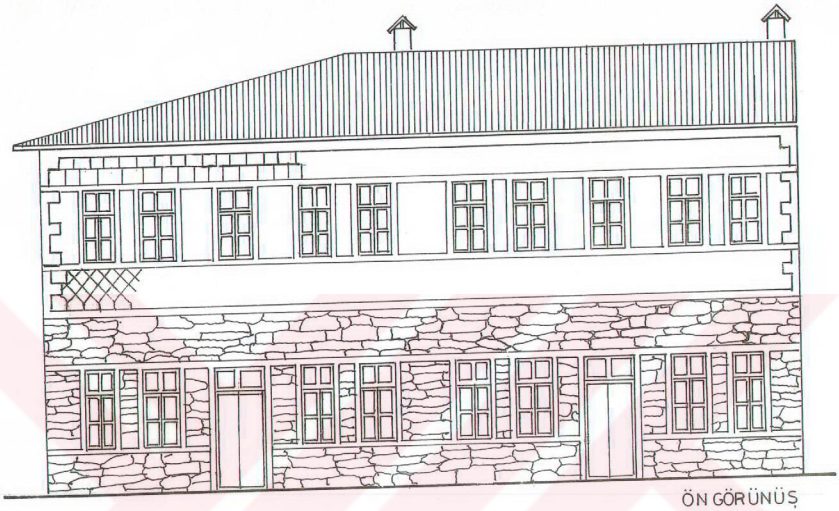

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP: T3

HACI DURSUN ONATÇI EVİ | RÖLÖVE NO: 5

İL: BAYBURT | MAH: ŞİNGAH | SOK: DOĞAN | RÖLÖVE TAR: 1996 | ADA: 84 | PAFTA: 23 | PARSEL: 1

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP: T3

HACI DURSUN ONATÇI EVİ

RÖLÖVE NO: 5

İL	MAH	SOK	RÖLÖVE TAR.	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	ŞİNGAH	DOĞAN	1996	84	23	1

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
							TİP, T2
RIZA SİSNELİ EVİ			RÖLÖVE NO:6				
İL, BAYBURT	MAH, ZAHİT	SOK, 2.ERZURUM CD.	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 332	PAFTA 13	PARSEL 5	

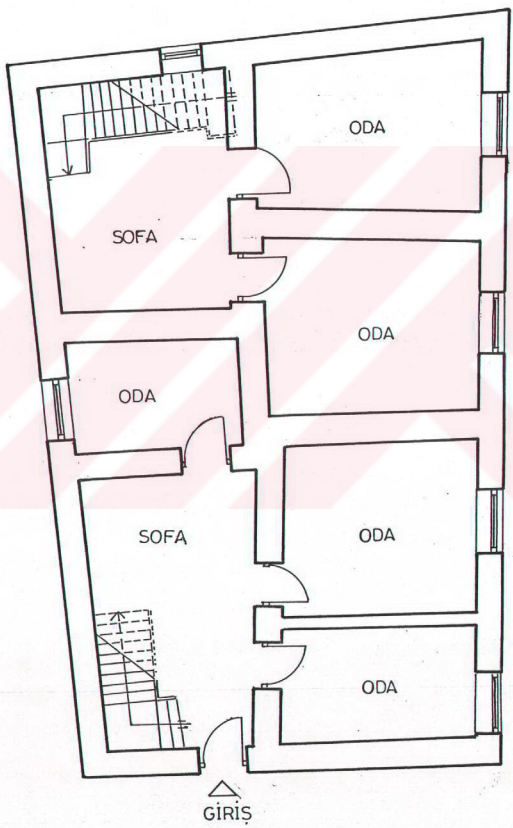

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T2
RIZA SİSNELİ EVİ			RÖLÖVE NO: 6			
İL, BAYBURT	MAH, ZAHİT	SOK, 2 ERZURUM CD.	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 332	PAFTA 13	PARSEL 5

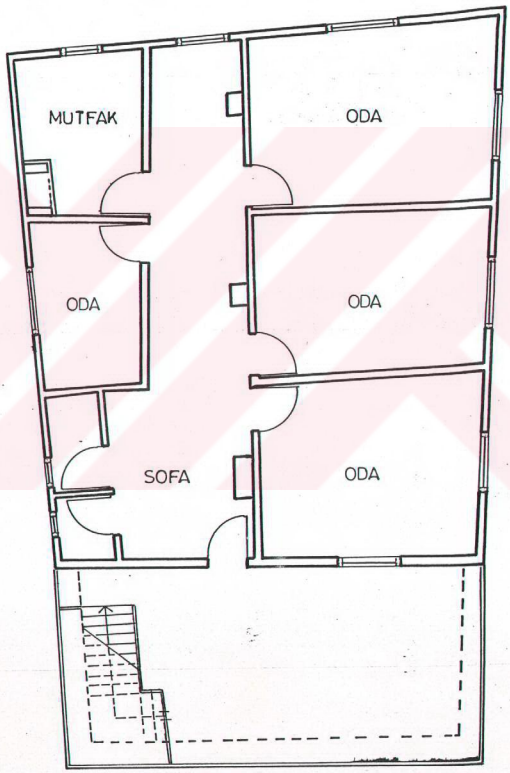

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
					TİP,	T2
RIZA SİSNELİ EVİ			RÖLÖVE NO: 6			
İL, BAYBURT	MAH, ZAHİT	SOK, 2 ERZURUM CD	RÖLÖVE TAR 1996	ADA 332	PAFTA 13	PARSEL 5

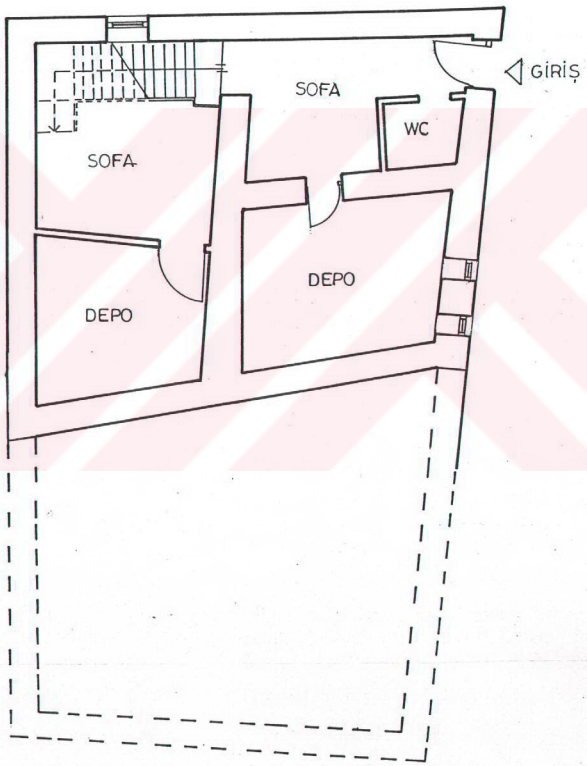

BODRUM KAT (YER KATI)

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

RIZA SİSNELİ EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP, T3

HÜSSAM DEVELİ EVİ

RÖLÖVE NO: 7

IL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 88	PAFTA 23	PARSEL 5

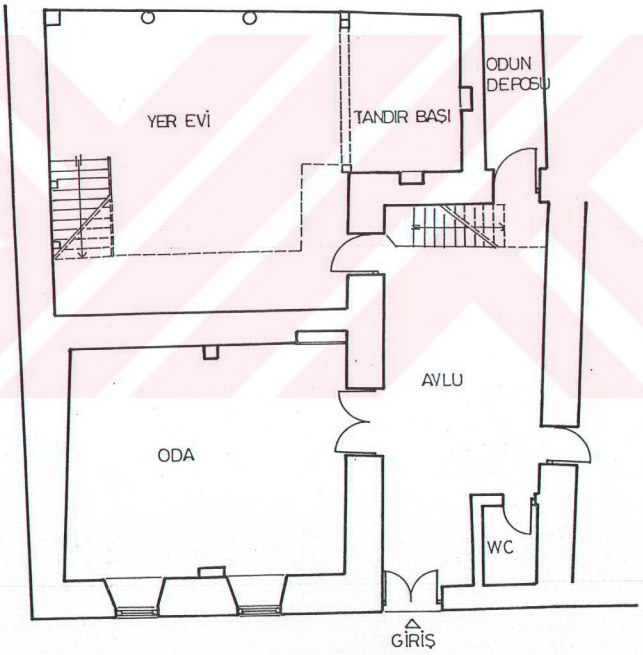

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP, T3

HÜSSAM DEVELİ EVİ

RÖLÖVE NO: 7

İL,	MAH,	SOK,	RÖLÖVE TAR,	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	ŞİNGAH	DOĞAN	1996	88	23	5

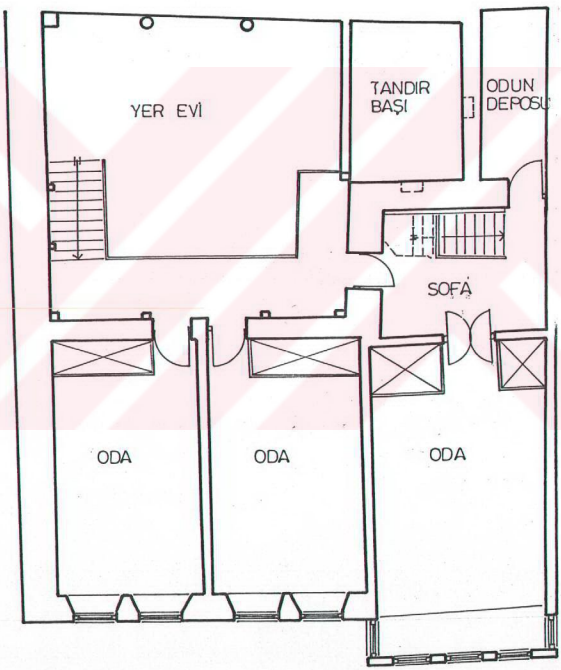

1. KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						TİP T2
ŞAHAN HAFIZ EVİ			RÖLÖVE NO: 8			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 96	PAFTA 23	PARSEL 5

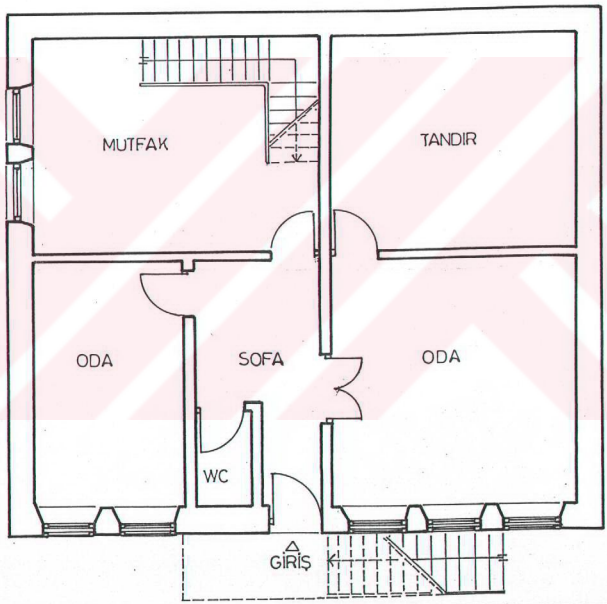

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							TİP T2
ŞAHAN HAFIZ EVİ			RÖLÖVE NO: 8				
İL BAYBURT	MAH ŞİNGAH	SOK ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR 1996	ADA 96	PAFTA 23	PARSEL 5	

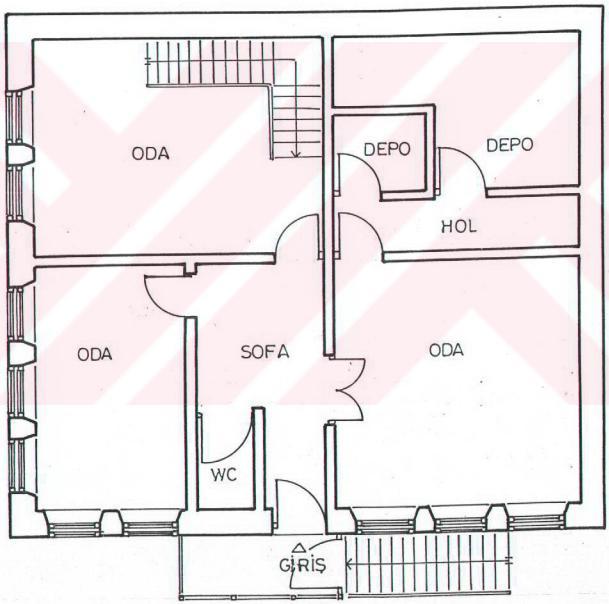

1.KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞAHAN HAFIZ EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP T1

SAMİ OZAN EVİ

RÖLÖVE NO: 9

İL, BAYBURT | MAH, TUZCUZADE | SOK, TRABZON YOLU | RÖLÖVE TAR, 1996 | ADA 610 | PAFTA 59 | PARSEL 12

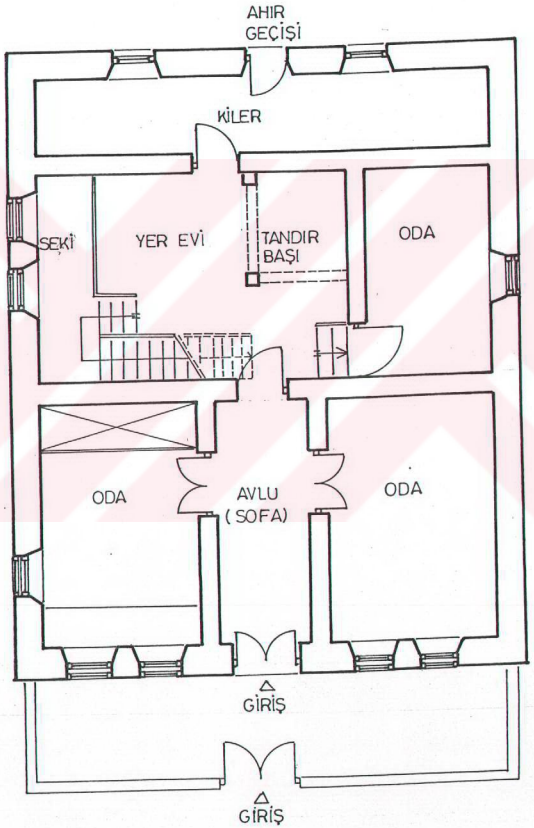

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP T1

SAMİ OZAN EVİ

RÖLÖVE NO:9

İL	MAH,	SOK,	RÖLÖVE TAR,	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	TUZCUZADE	TRABZON YOLU	1996	610	59	12

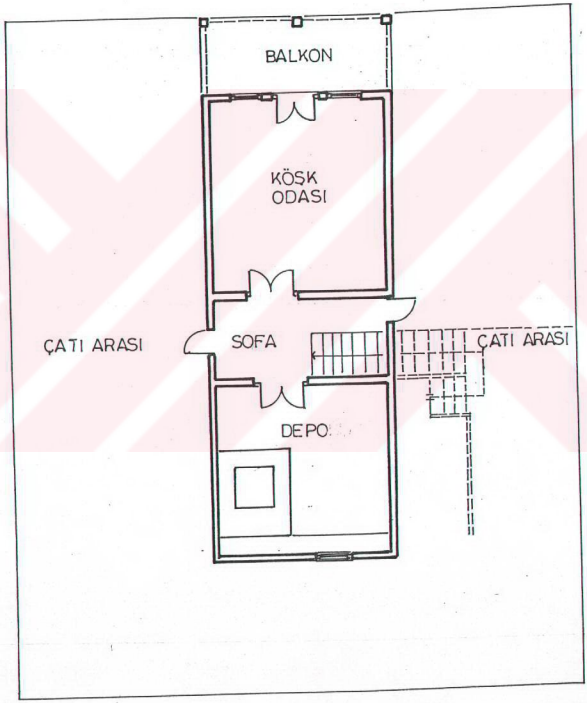

ÇATI KATI (KÖŞK KATI)

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

SAMİ OZAN EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

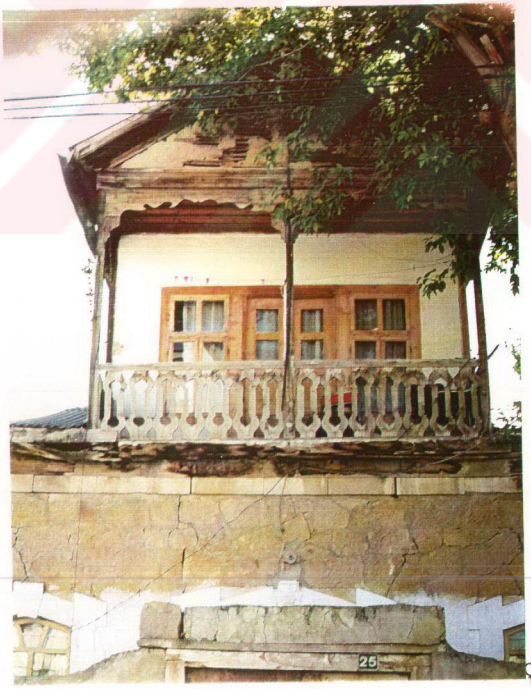

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP,	T3
İSMAİL ÇİKOT EVİ			RÖLÖVE NO:10				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, TOZLU	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 82	PAFTA 23	PARSEL 3	

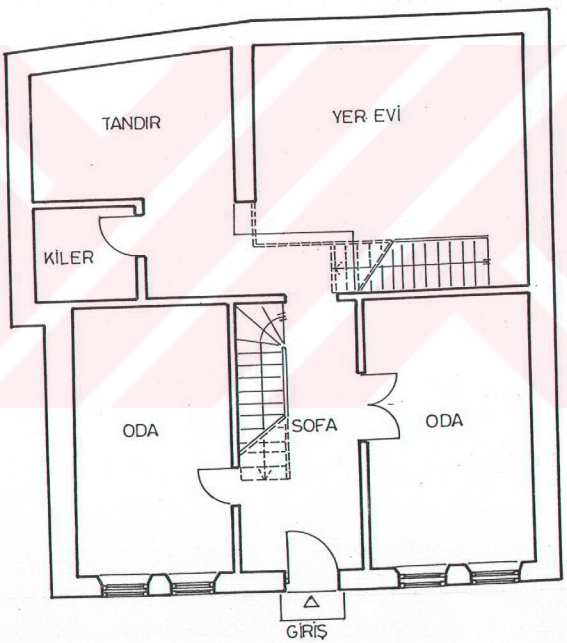

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							TİP, T3
İSMAİL ÇİKOT EVİ			RÖLÖVE NO:10				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, TOZLU	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 82	PAFTA 23	PARSEL 3	

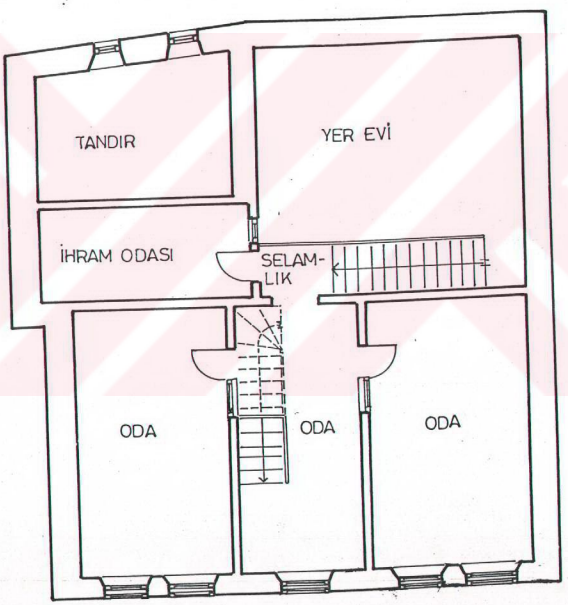

1. KAT KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

İSMAİL CİKOT EVİ

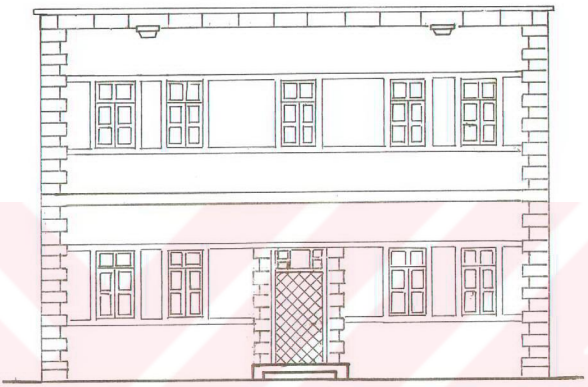

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
				TİP: T1		
YAŞAR UÇKAN EVİ			RÖLÖVE NO:11			
İL: BAYBURT	MAH: KADIZADE	SOK: ÇİĞDEM	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 185	PAFTA 21	PARSEL 1

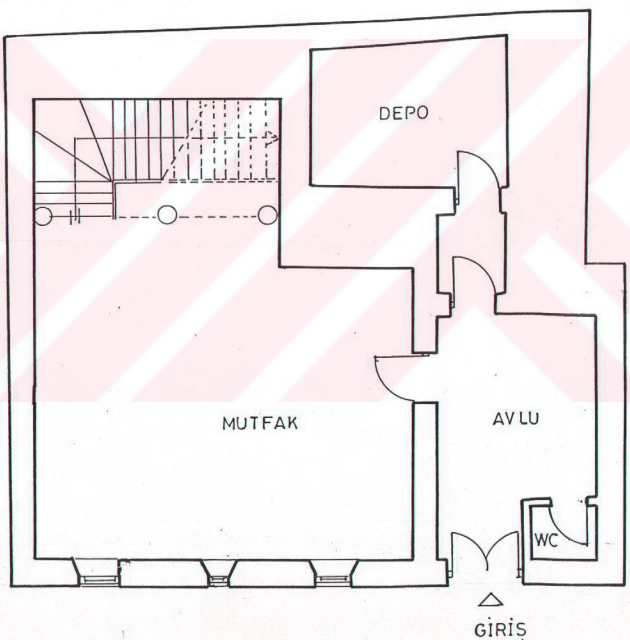

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP: T1	
YAŞAR UÇKAN EVİ			RÖLÖVE NO: 11				
İL: BAYBURT	MAH: KADIZADE	SOK: ÇİĞDEM	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA 185	PAFTA 21	PARSEL 1	

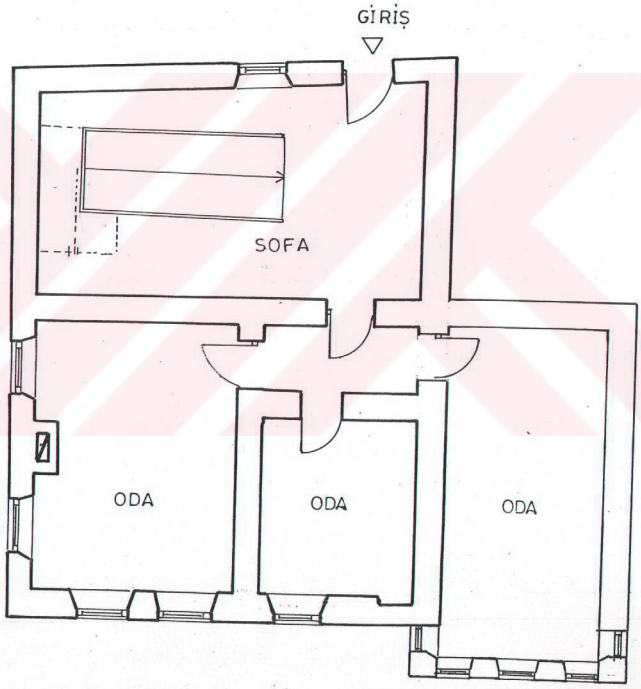

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YAŞAR UÇKAN EVİ

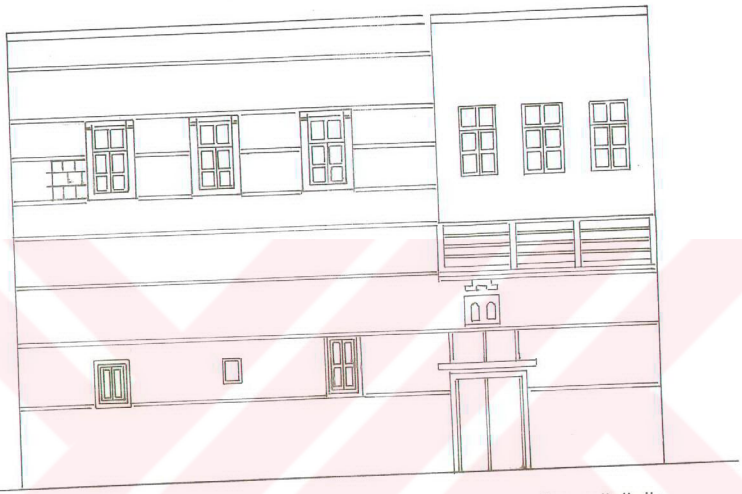

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
					TİP	T1
ŞABAN CİBALİ EVİ			RÖLÖVE NO: 12			
İL, BAYBURT	MAH VEYSEL	SOK BELLİ	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 266	PAFTA 9	PARSEL 11

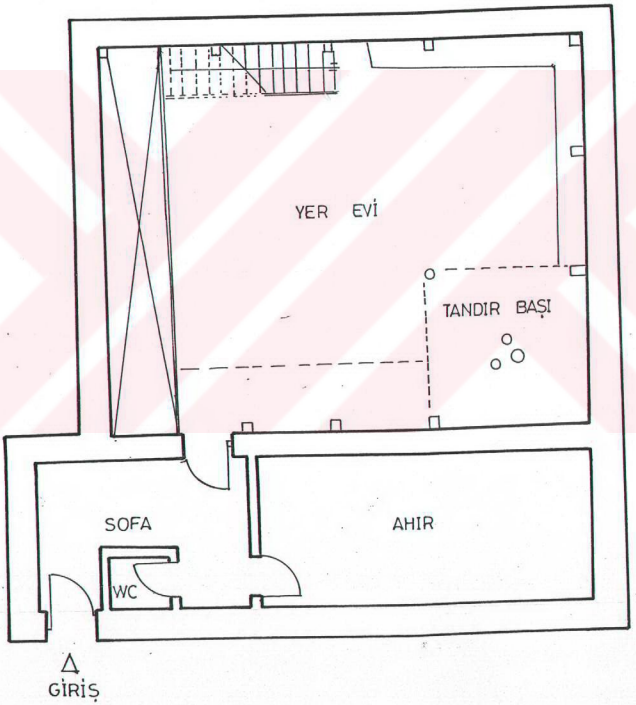

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T1
ŞABAN CİBALİ EVİ			RÖLÖVE NO: 12			
İL, BAYBURT	MAH, VEYSEL	SOK, BELLİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 266	PAFTA 9	PARSEL 11

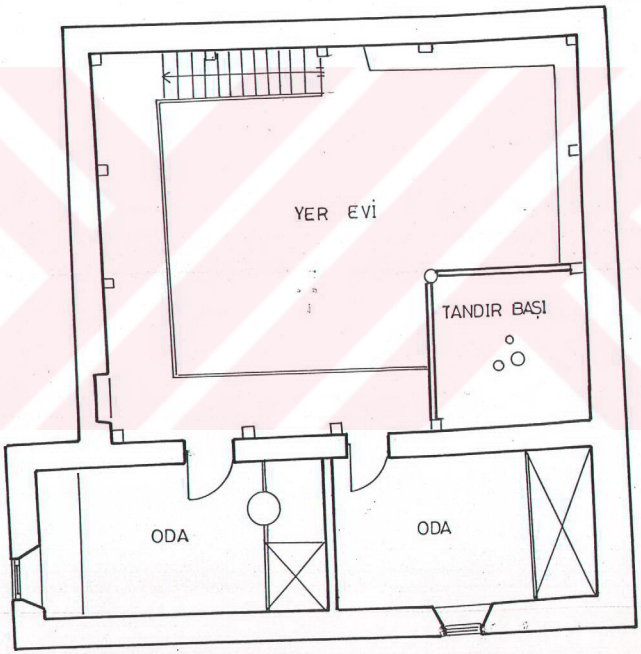

0 1 2 3

1 KAT

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP T4

FEHMİ ARICI EVİ

RÖLÖVE NO:13

İL	MAH.	SOK.	RÖLÖVE TAR.	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	ZAHİT	BAHÇELİ	1996	371	13	2

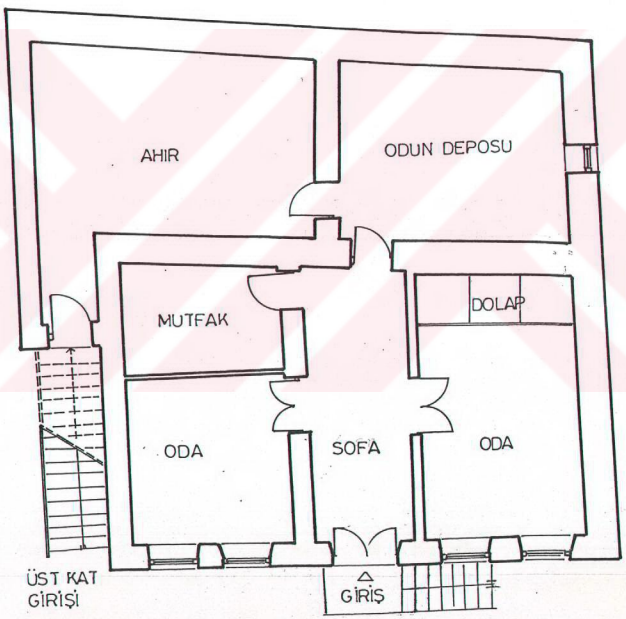

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP, T4

FEHMİ ARICI EVİ

RÖLÖVE NO 13

İL,	MAH,	SOK,	RÖLÖVE TAR,	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	ZAHİT	BAHÇELİ	1996	371	13	2

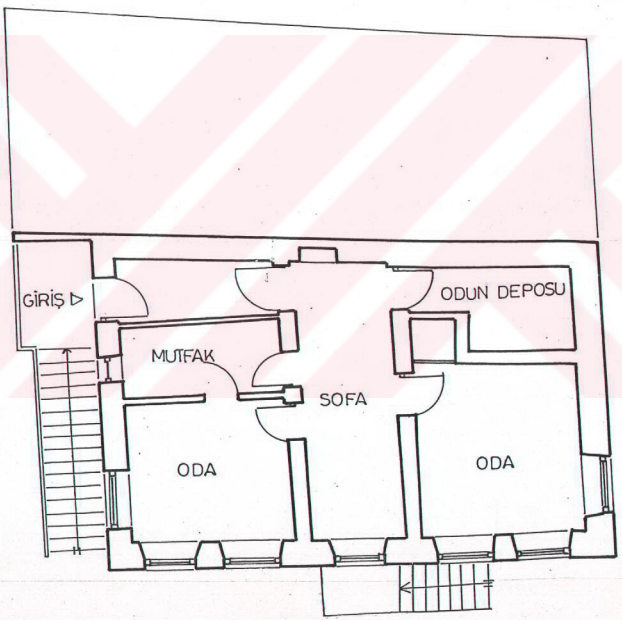

1. KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

FEHMİ ARICI EVİ

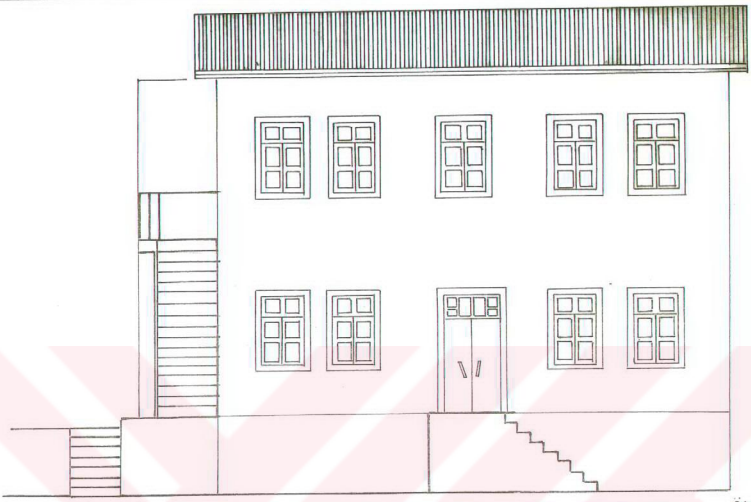

ÖN GÖRÜNÜŞ

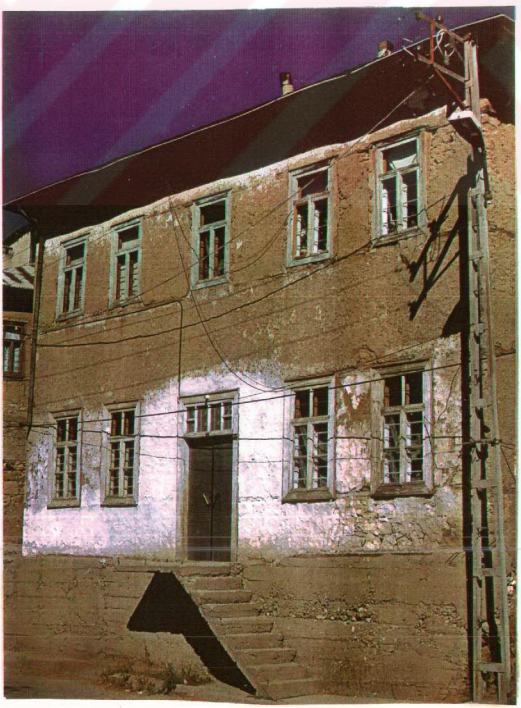

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
					TİP, T4	
FEHMİ SEKMENLİEVİ			RÖLÖVE NO: 14			
İL, BAYBURT	MAH, VEYSEL	SOK, BELLİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 264	PAFTA 9	PARSEL 7

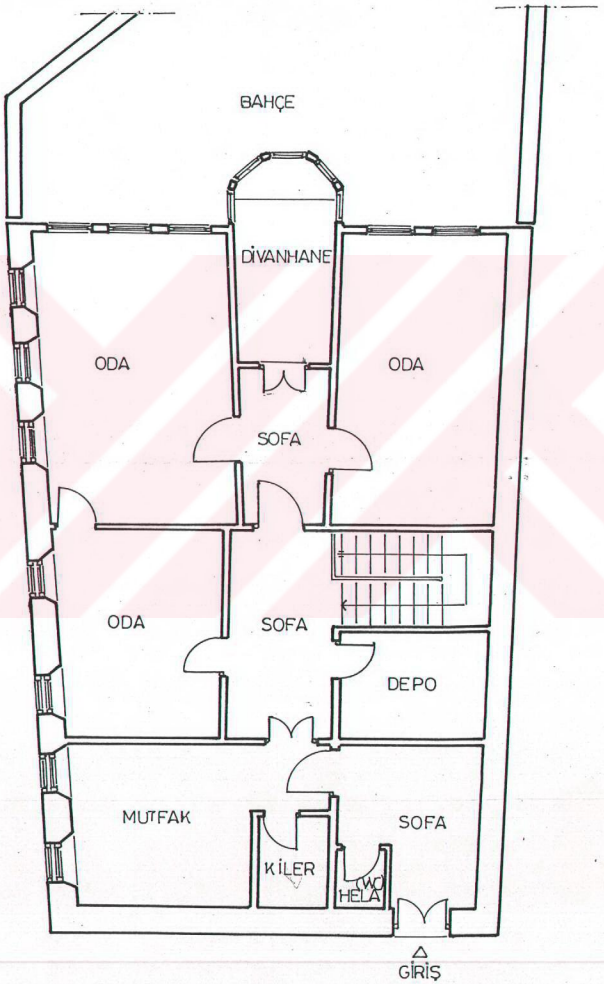

1.KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

FEHMİ SEKMENLİ EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

FEHMİ SEKMENLİ EVİ

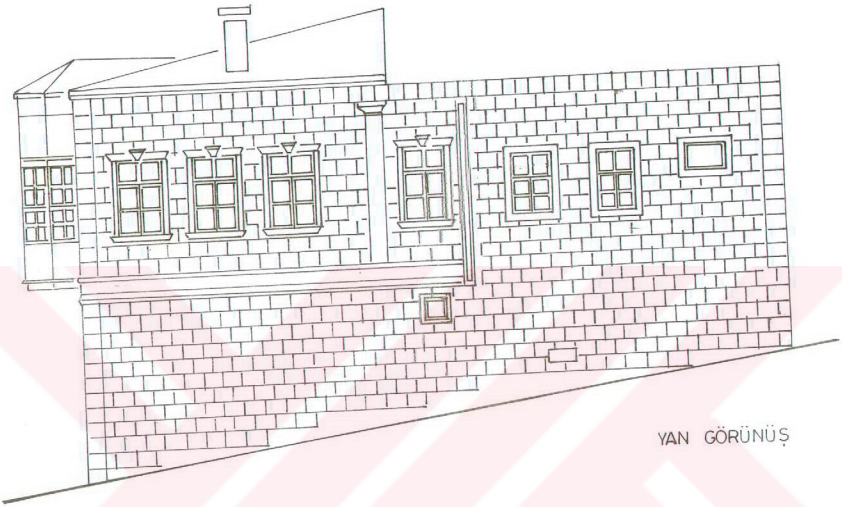

YAN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DAL						
					TİP,	T1
NEVZAT AKGÖZ EVİ			RÖLÖVE NO: 15			
İL, BAYBURT	MAH, TUZCUZADE	SOK, AKGÖZ	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 516	PAFTA 59	PARS 9_1

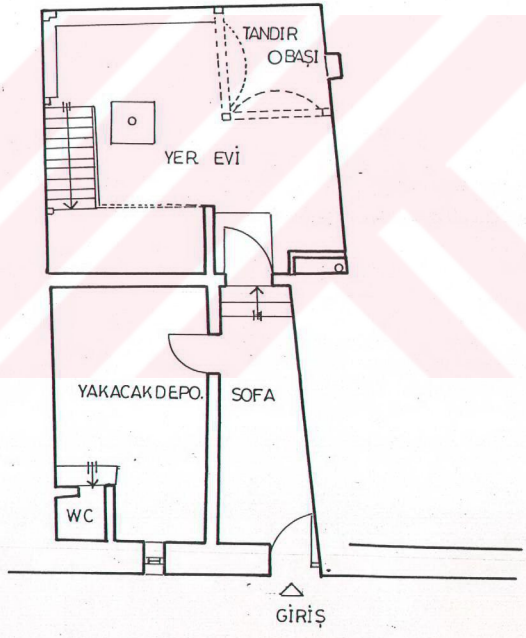

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP: T1
NEVZAT AKGÖZ EVİ			RÖLÖVE NO: 15			
İL: BAYBURT	MAH: TUZCUZADE	SOK: AKGÖZ	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 516	PAFTA 59	PARSEL 9—13

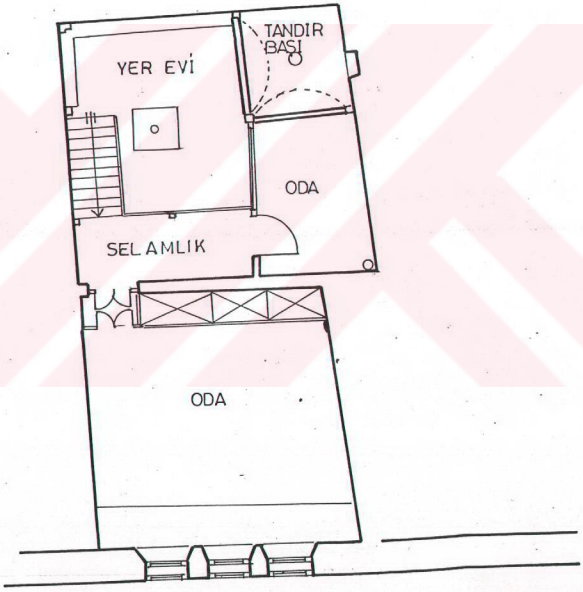

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
							TİP T1
ALİBEY	ALİBEYOĞLU EVİ		RÖLÖVE NO: 16				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, YAZICIOĞLU	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 96	PAFTA 23	PARSEL 13	

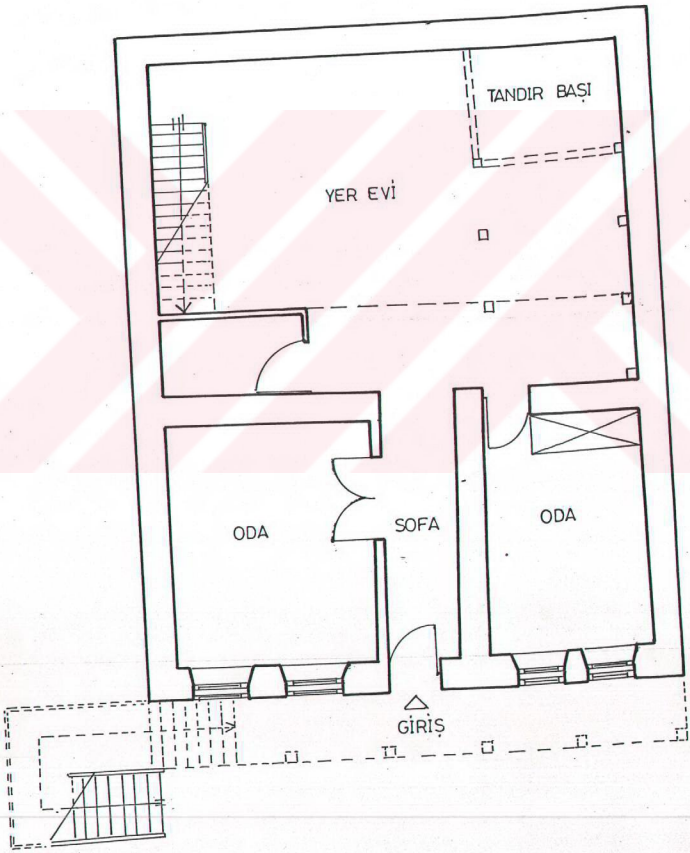

ZEMİN KAT

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							TİP: T1
ALİBEY ALİBEYOĞLU EVİ			RÖLÖVE NO: 16				
İL BAYBURT	MAH ŞİNGAH	SOK YAZICIOĞLU	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 96	PAFTA 23	PARSEL 13	

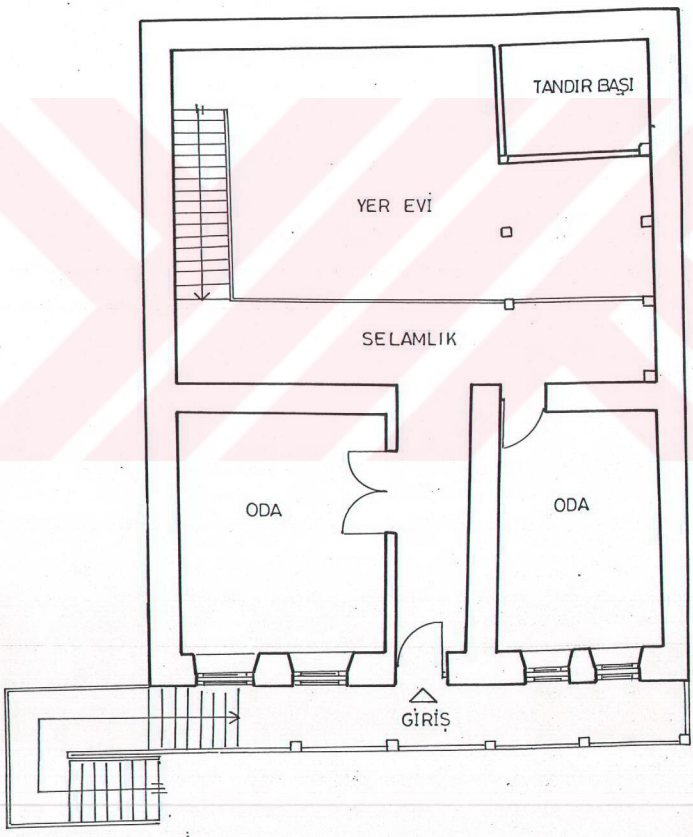

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ALİBEY ALİBEYOĞLU EVİ

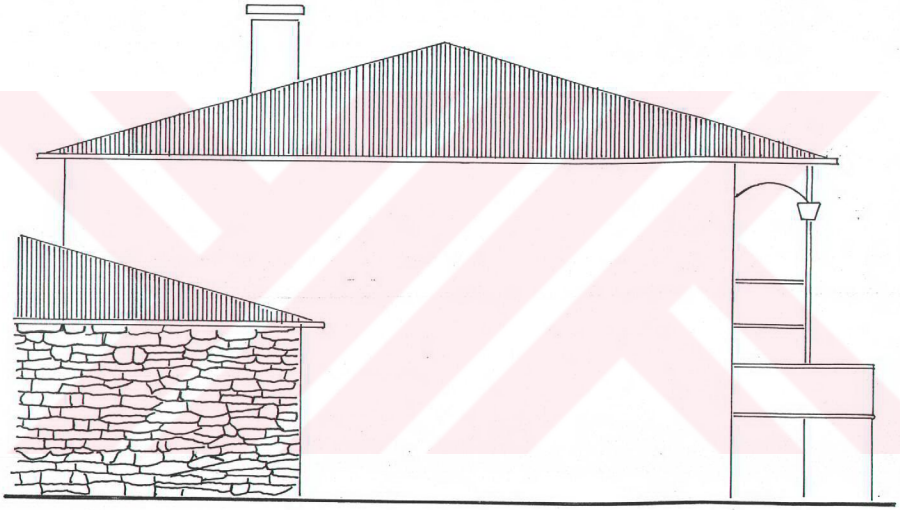

YAN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ALİBEY ALİBEYOĞLU EVİ

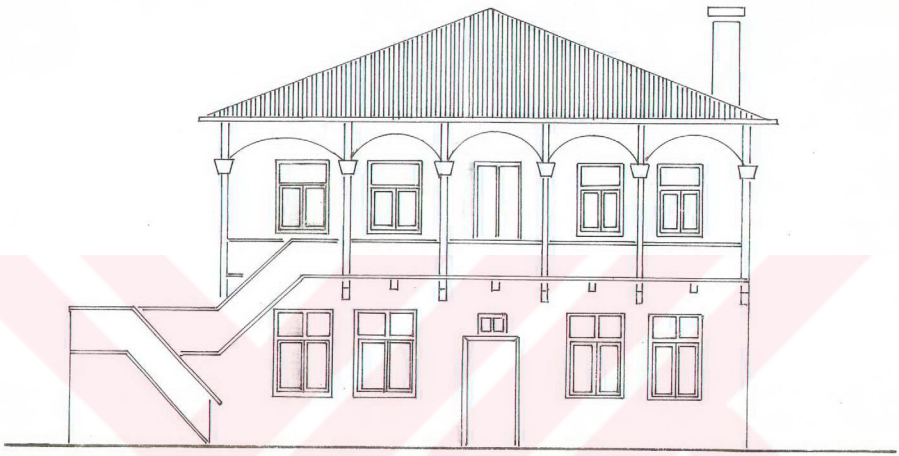

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP T2
ÖMER CAN EVİ			RÖLÖVE NO: 17			
İL BAYBURT	MAH MEHMETÇELEBİ	SOK MEKTEP	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 147	PAFTA 6	PARSEL 4

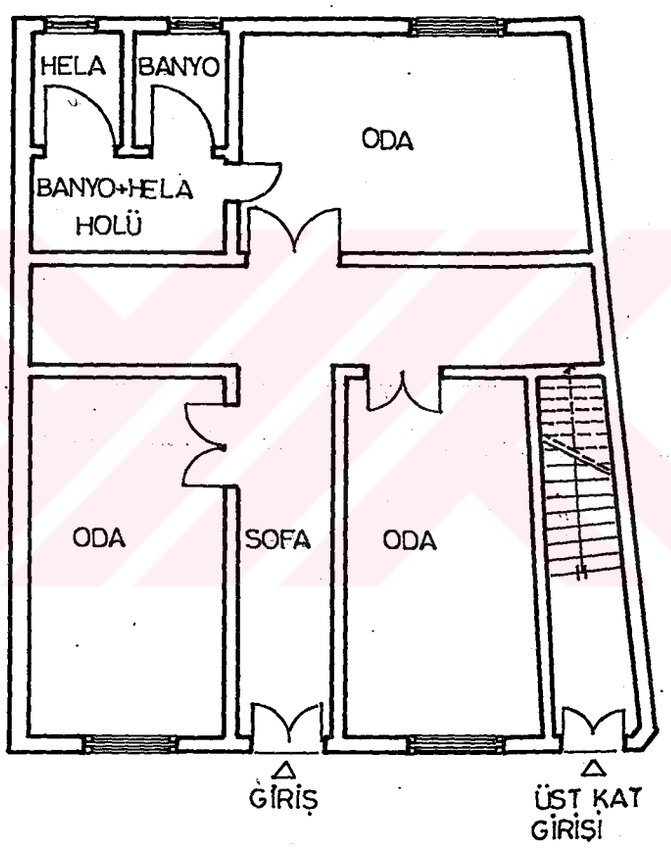

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						TİP T2
ÖMER CAN EVİ			RÖLÖVE NO: 17			
İL BAYBURT	MAH MEHMETÇELEBİ	SOK MEKTEP	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 147	PAFTA 6	PARSEL 4

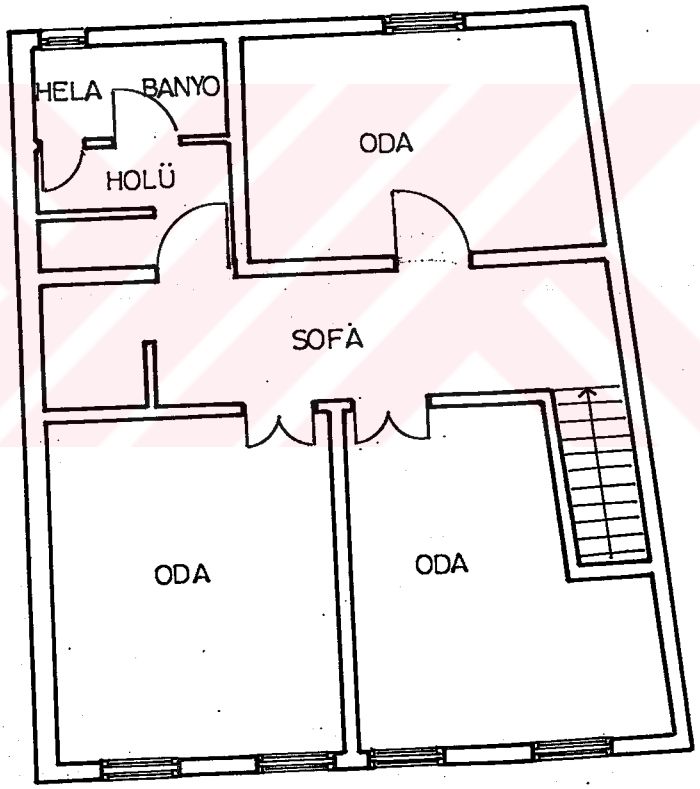

1. KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ÖMER CAN EVİ

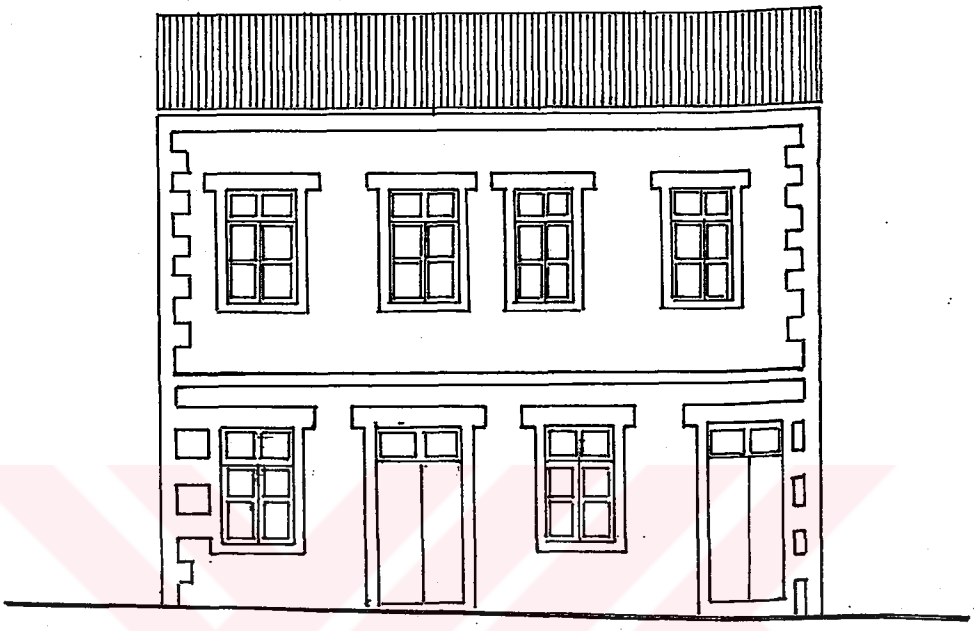

ÖN GÖRÜNÜŞ

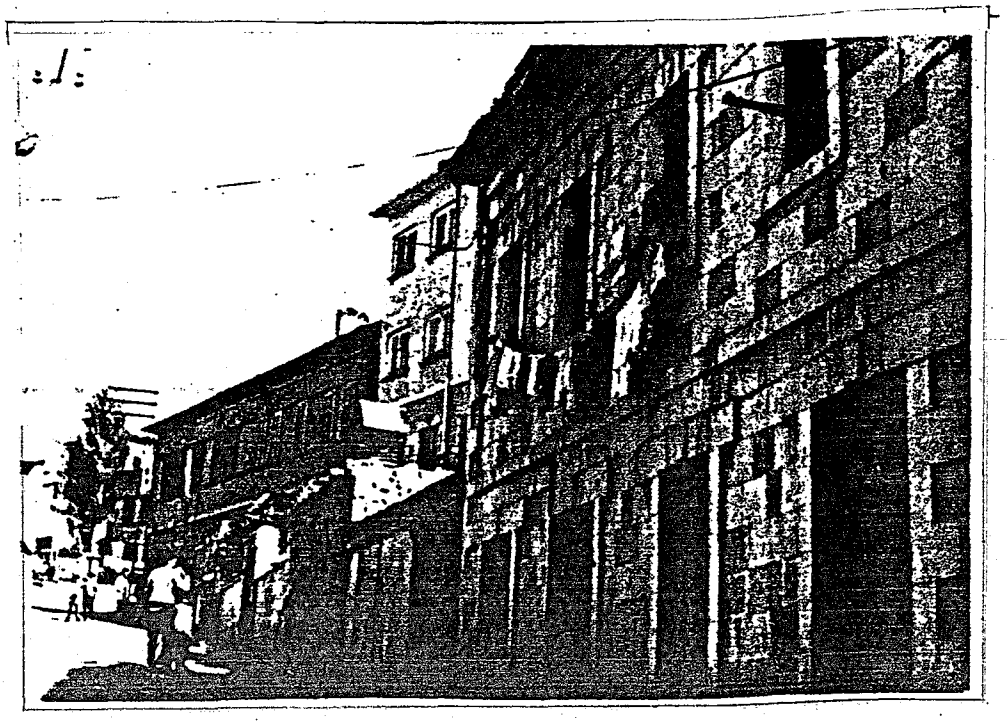

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP,	T2
YUSUF ÖZNUR EVİ			RÖLÖVE NO: 18				
İL, BAYBURT	MAH, MEHMETÇELEBİ	SOK. KISA	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 151	PAFTA 6	PARSEL 5_6	

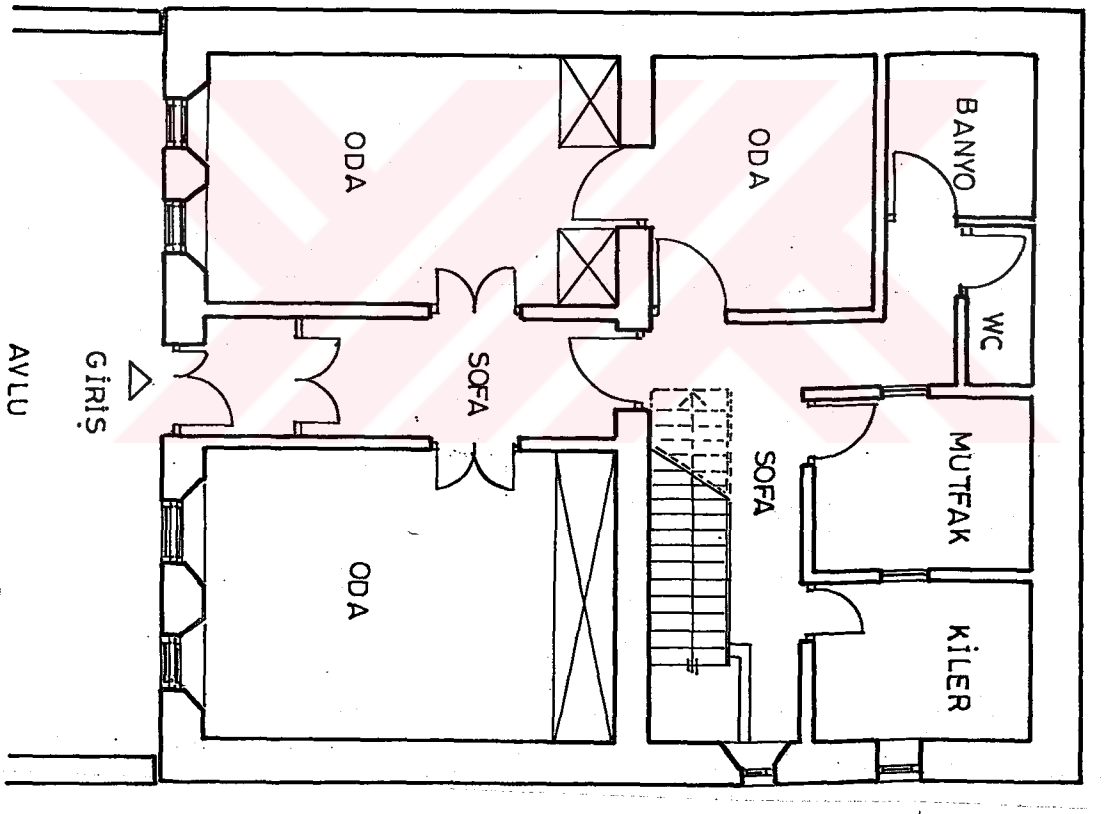

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP,	T2
YUSUF ÖZNUR EVİ			RÖLÖVE NO :18				
İL BAYBURT	MAH, MEHMETÇELEBİ	SOK, KISA	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 151	PAFTA 6	PARSEL 5 6	

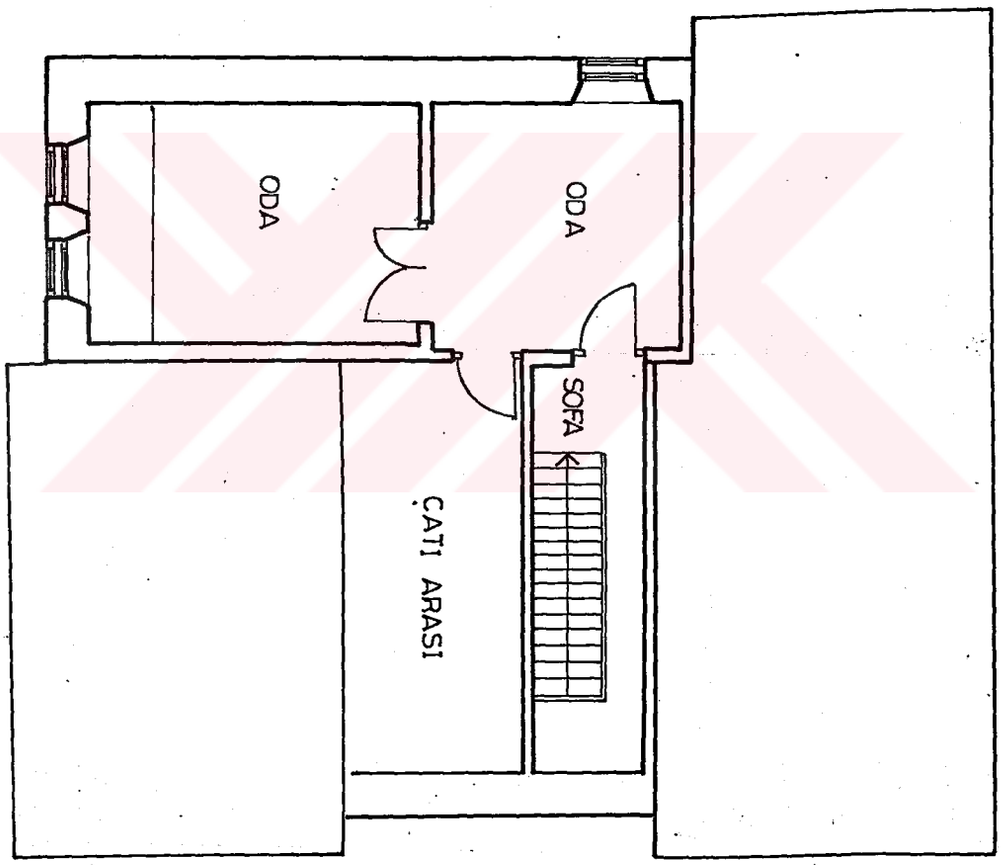

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YUSUF ÖZNUR EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

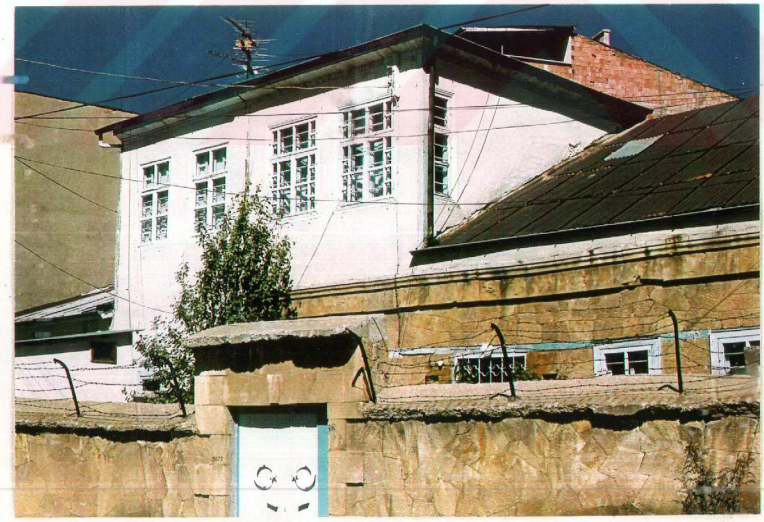

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							TİP. T2
EHSAN POLAT EVİ			RÖLÖVE NO:19				
İL, BAYBURT	MAH. ŞİNGAH	SOK. DOĞAN	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 84	PAFTA 23	PARSEL 5_2	

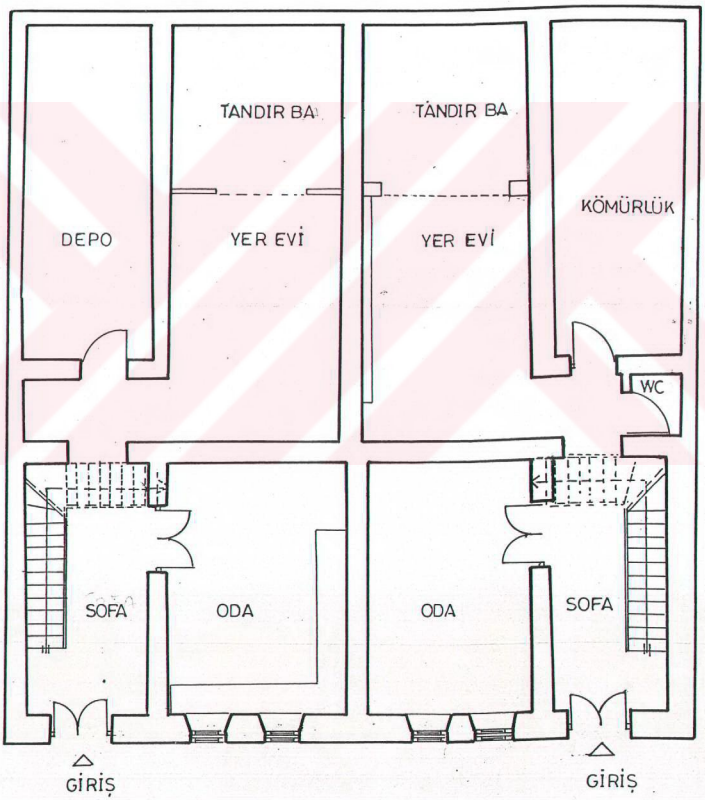

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP: T2

EHSAN POLAT EVİ

RÖLÖVE NO 19

İL	MAH,	SOK,	RÖLÖVE TAR,	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	ŞİNGAH	DOĞAN	1996	84	23	6-2

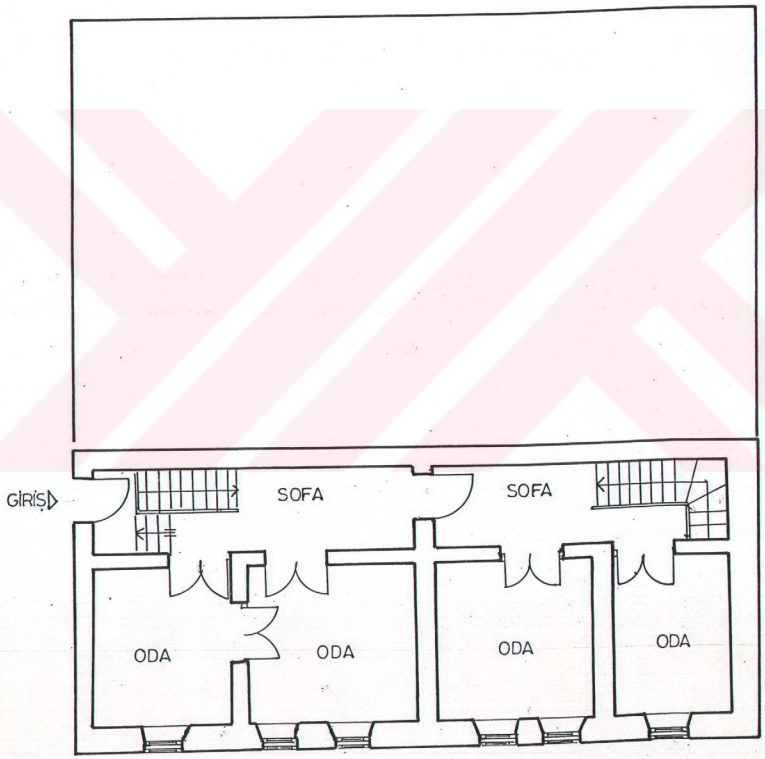

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

EHSAN POLAT EVİ

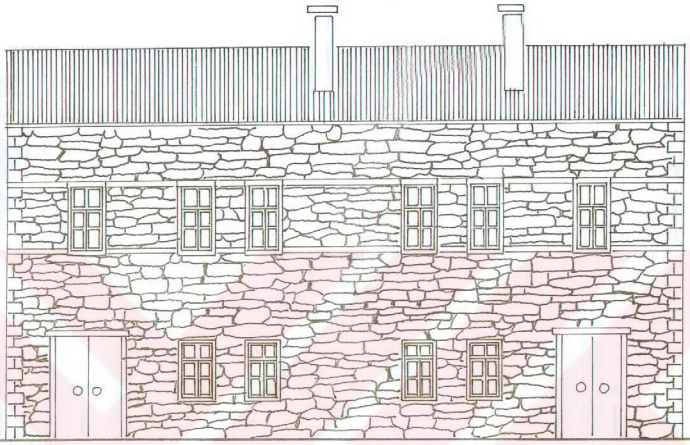

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T1
LÜTFÜ PAMUKÇU EVİ			RÖLÖVE NO:20			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 100	PAFTA 23	PARSEL 7

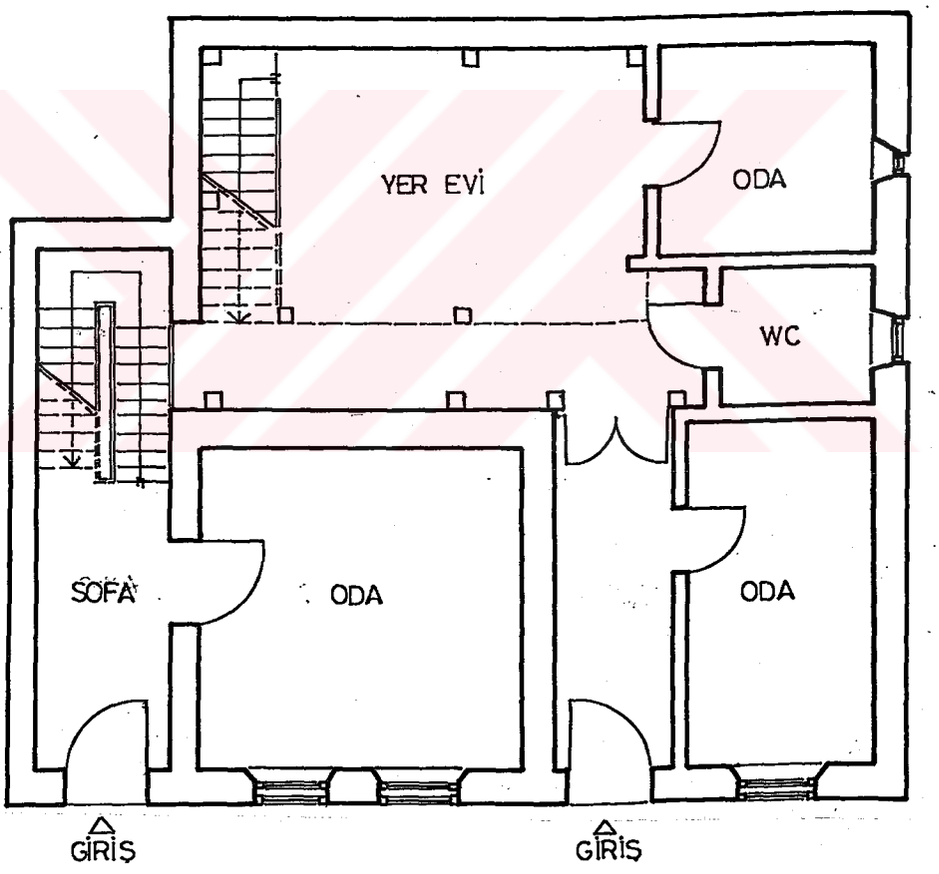

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
							TİP, T1
LÜTFÜ PAMUKÇU EVİ			RÖLÖVE NO:20				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 100	PAFTA 23	PARSEL 7	

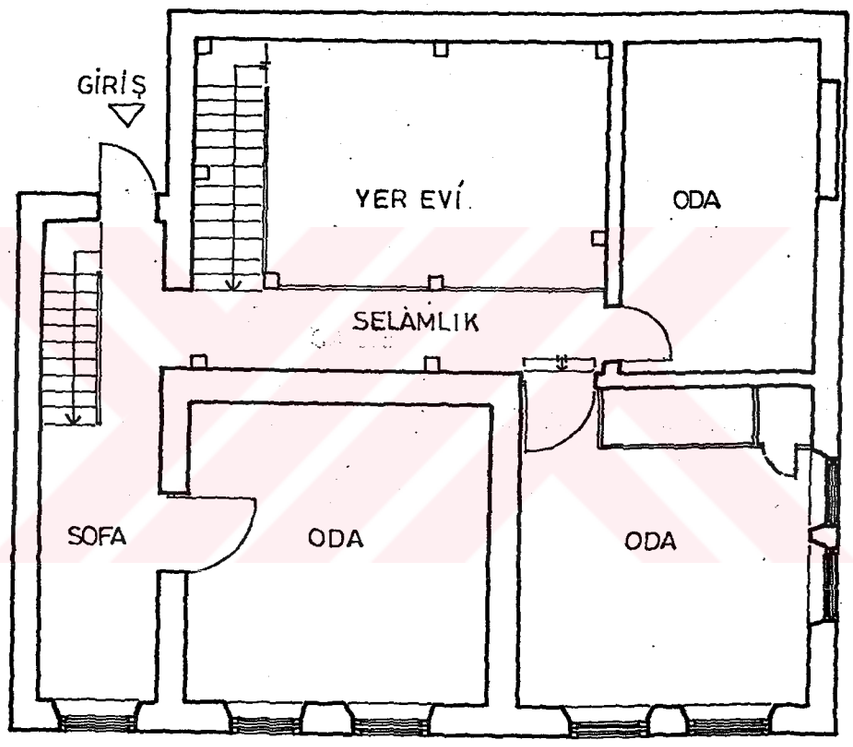

1. KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

LÜTFÜ PAMUKÇU EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

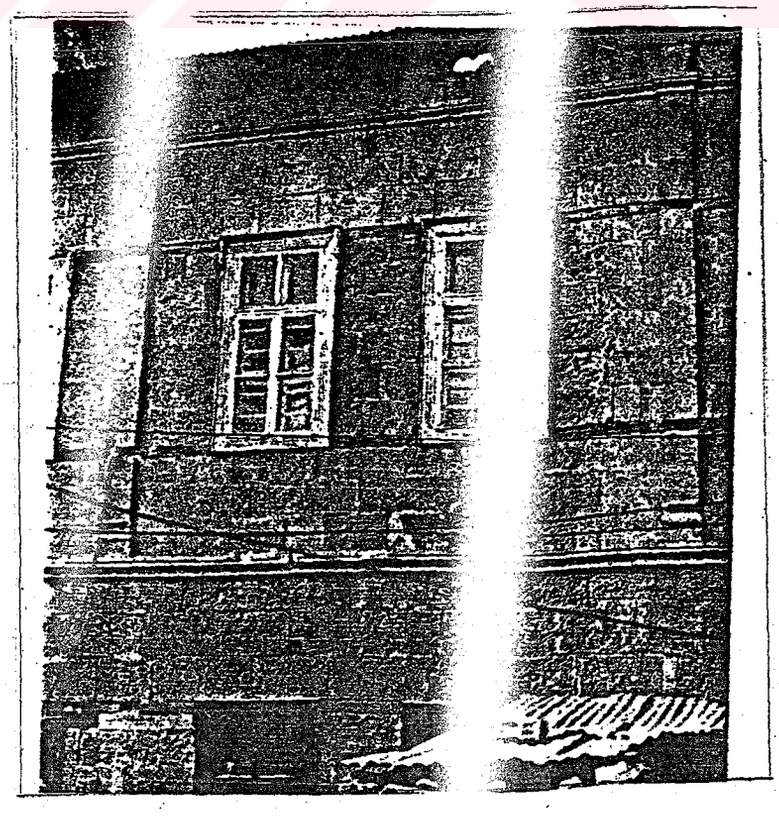

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
							TİP: T1
MURAT YILDIZ EVİ			RÖLÖVE NO: 21				
İL: BAYBURT	MAH: MEHMET ÇELEBİ	SOK: SARAYDÜZÜ	RÖLÖVE TAR: 1996	ADA: 133	PAFTA: 6	PARSEL: 15	

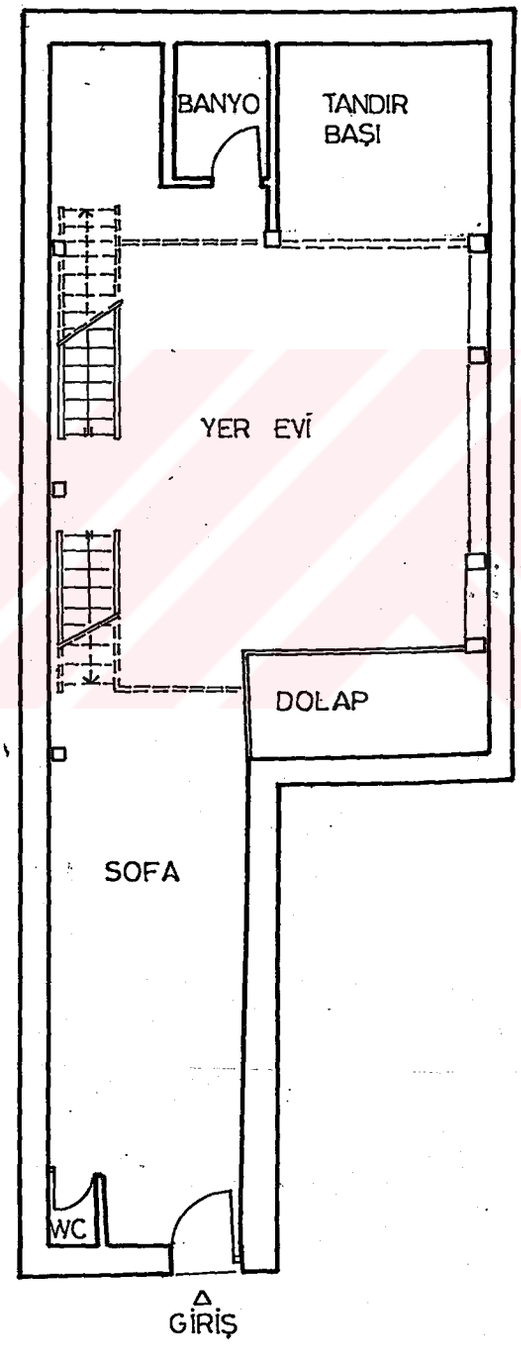

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP T1

MURAT YILDIZ EVİ

RÖLÖVE NO: 21

İL: BAYBURT | MAH: MEHMET ÇELEBİ | SOK: SARAYDÜZÜ | RÖLÖVE TAR.: 1996 | ADA: 133 | PAFTA: 6 | PARSEL: 16

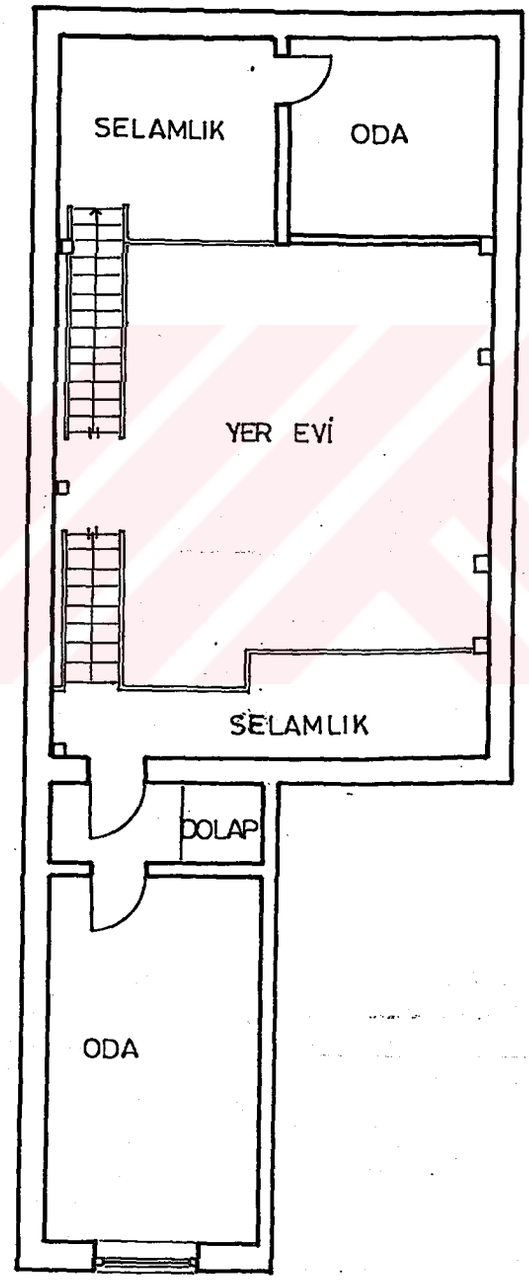

1.KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

MURAT YILDIZ EVİ

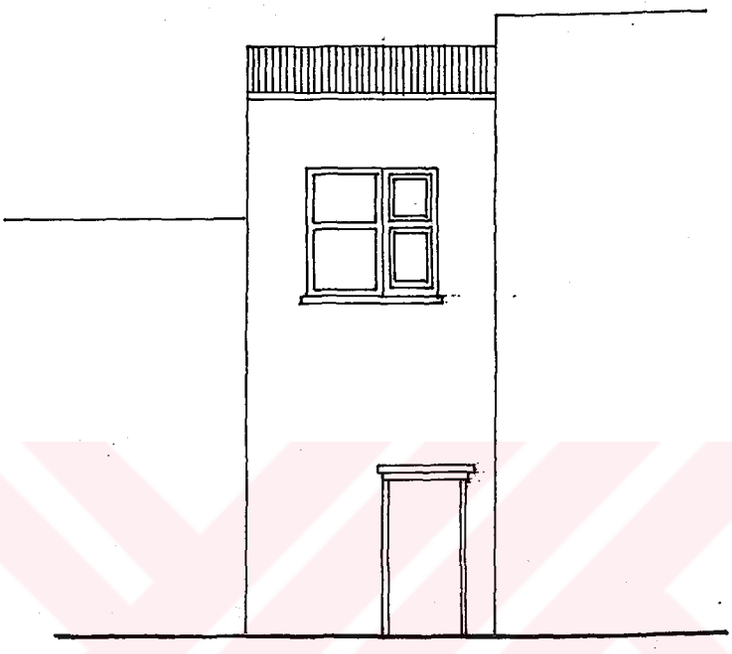

ÖN GÖRÜNÜŞ

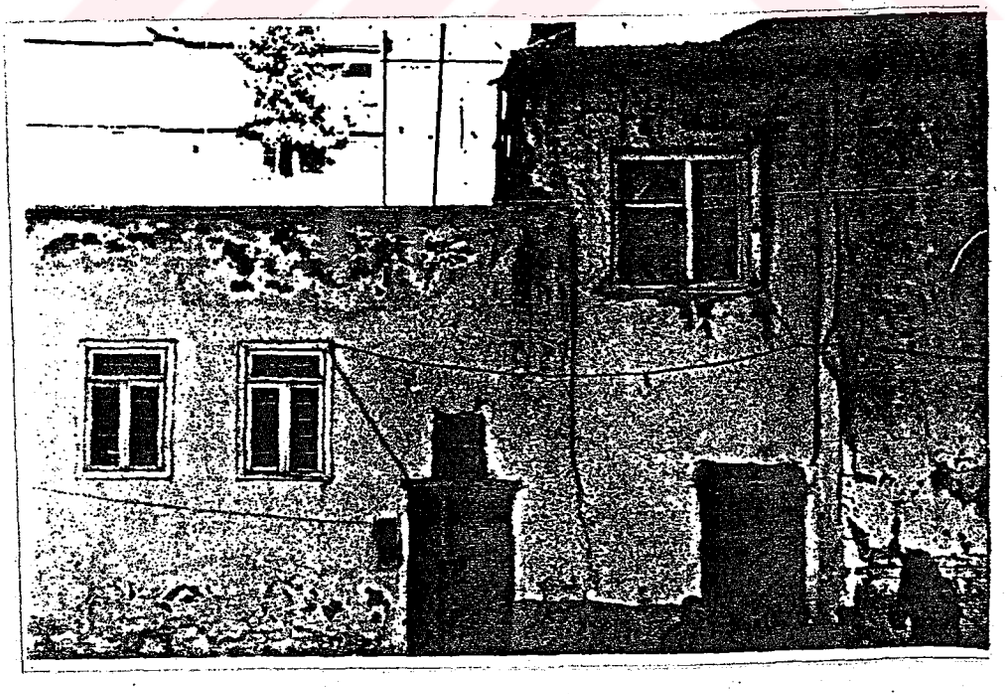

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM - DALI						
						TİP T2
HACI KOCAMAN EVİ			RÖLÖVE NO: 22			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 100	PAFTA 23	PARSEL 1

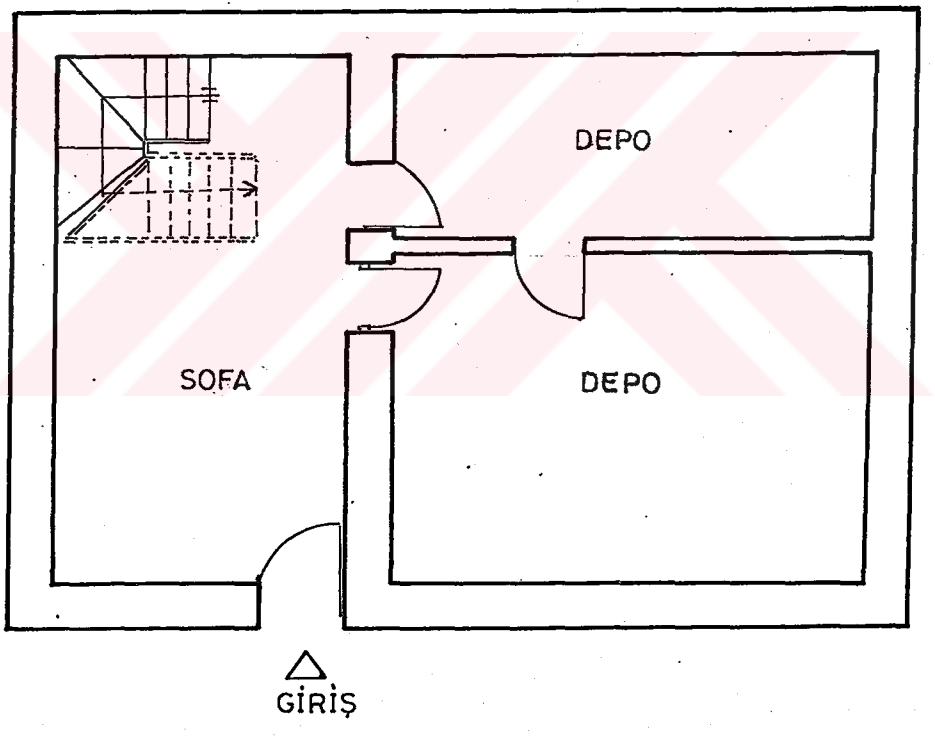

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
							TİP, T2
HACI KOCAMAN EVİ			RÖLÖVE NO: 22				
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 100	PAFTA 23	PARSEL 1	

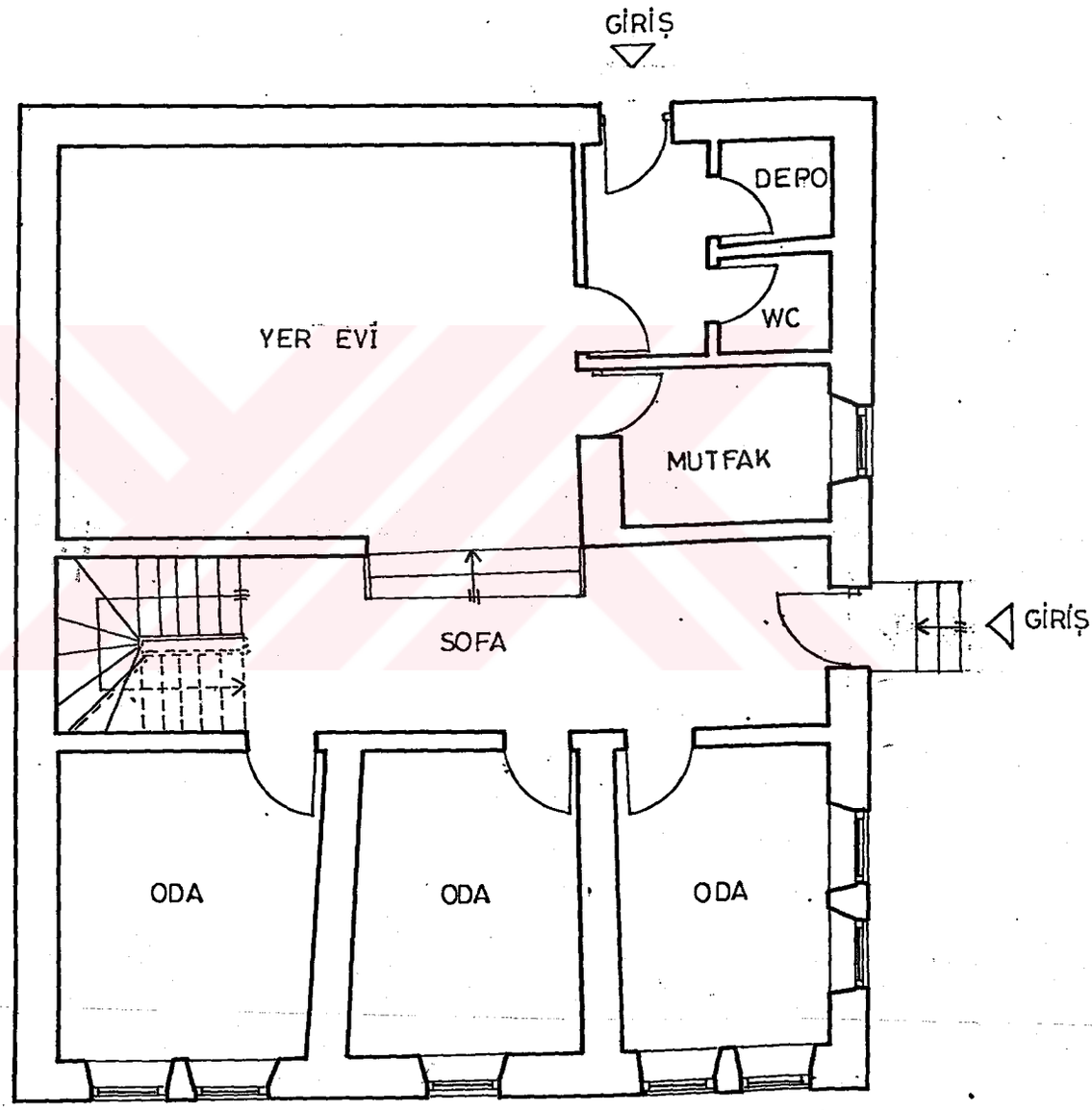

1. KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T2
HACI KOCAMAN EVİ			RÖLÖVE NO :22			
İL, BAYBURT	MAH, ŞİNGAH	SOK, ŞAİR ZİHNİ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 100	PAFTA 23	PARSEL 1

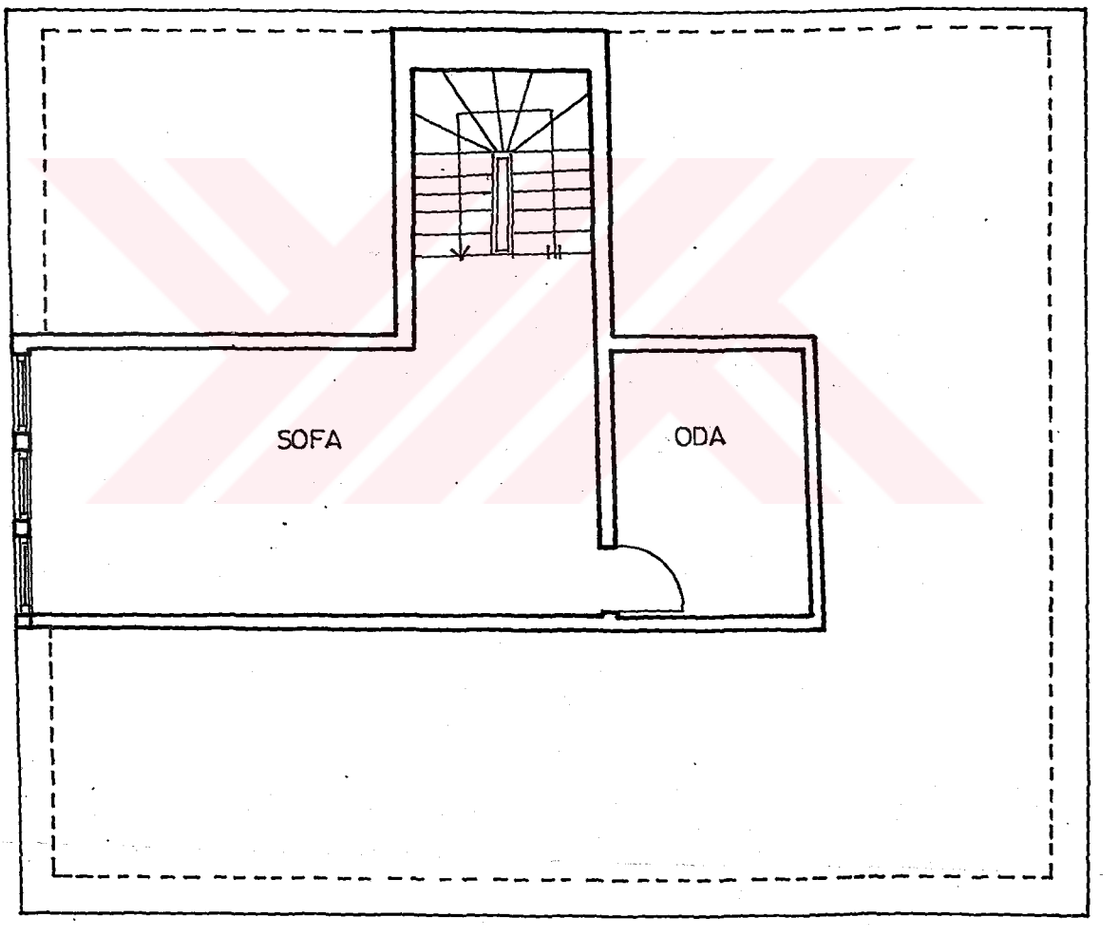

ÇATI KATI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

HACI KOCAMAN EVİ

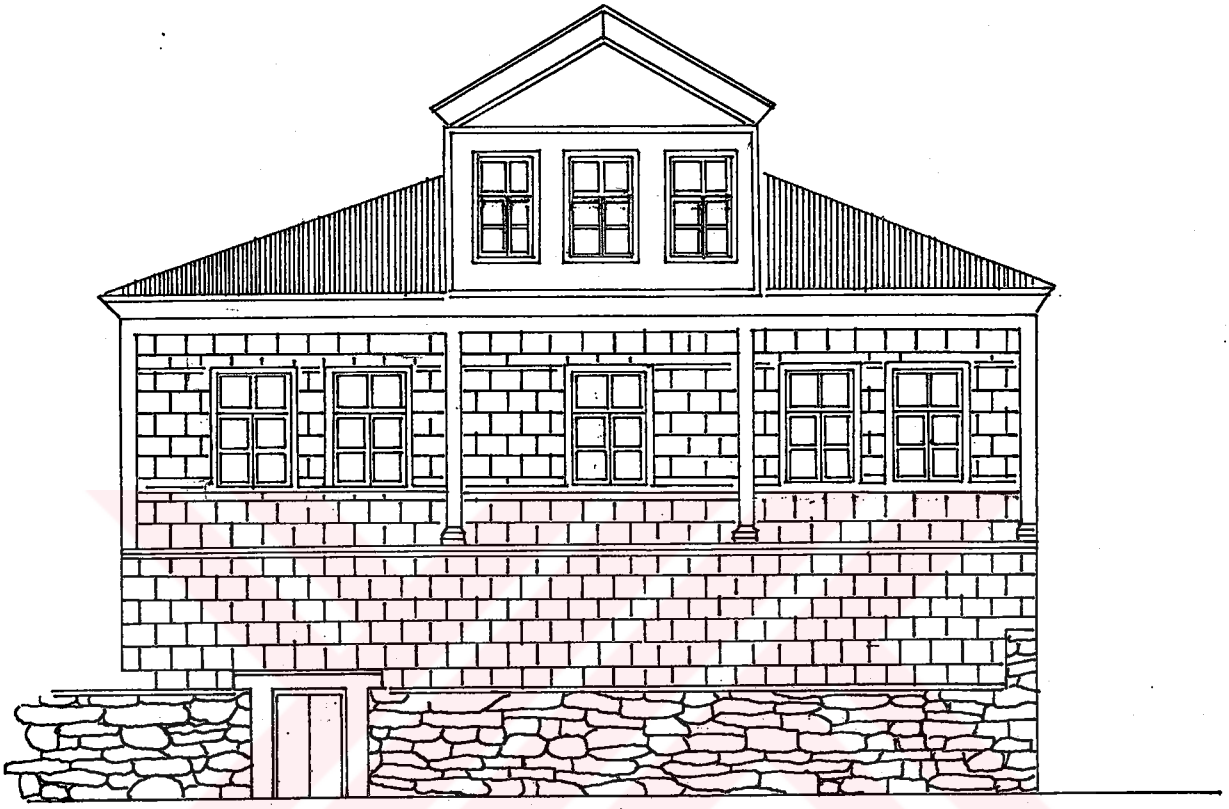

ÖN GÖRÜNÜŞ

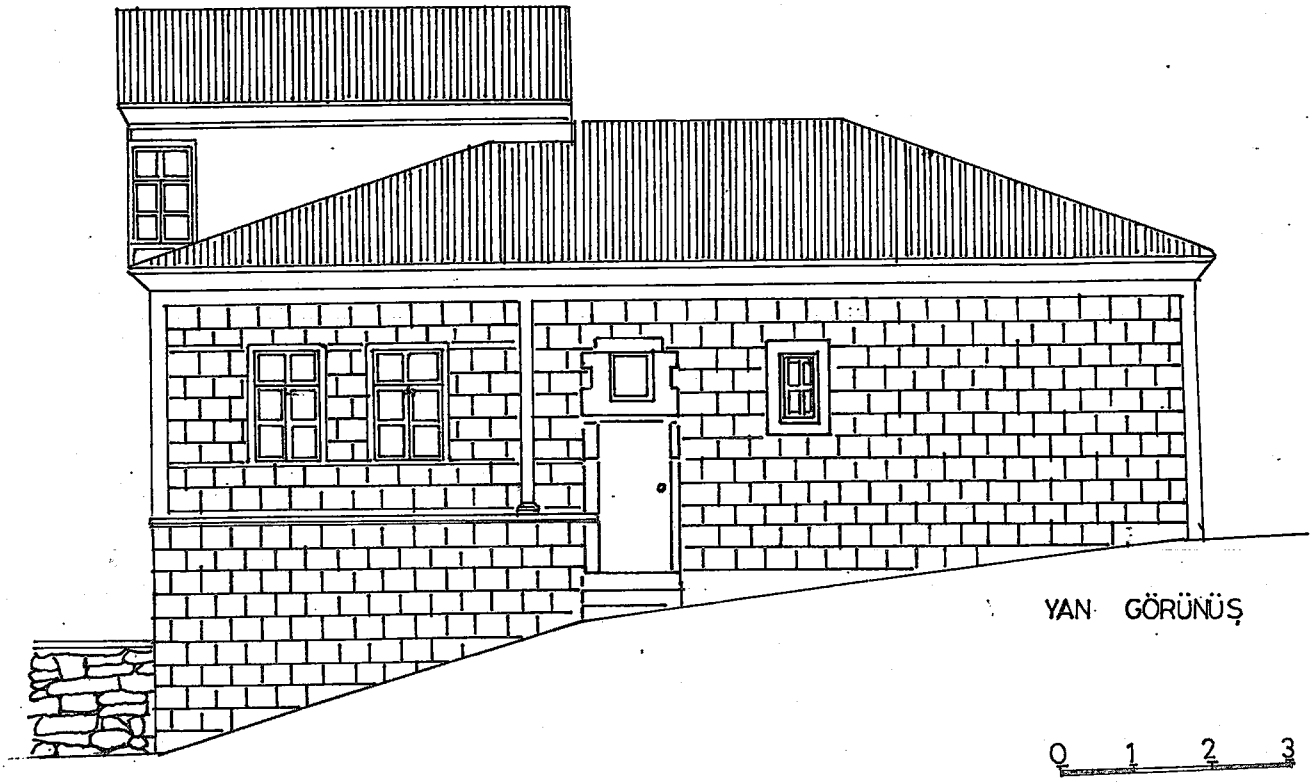

YAN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
							TİP T2
KAVALALILAR EVİ			RÖLÖVE NO: 23				
İL, BAYBURT	MAH, ZAHİT	SOK, 2. ERZURUM CD	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 334	PAFTA 13	PARSEL 67	

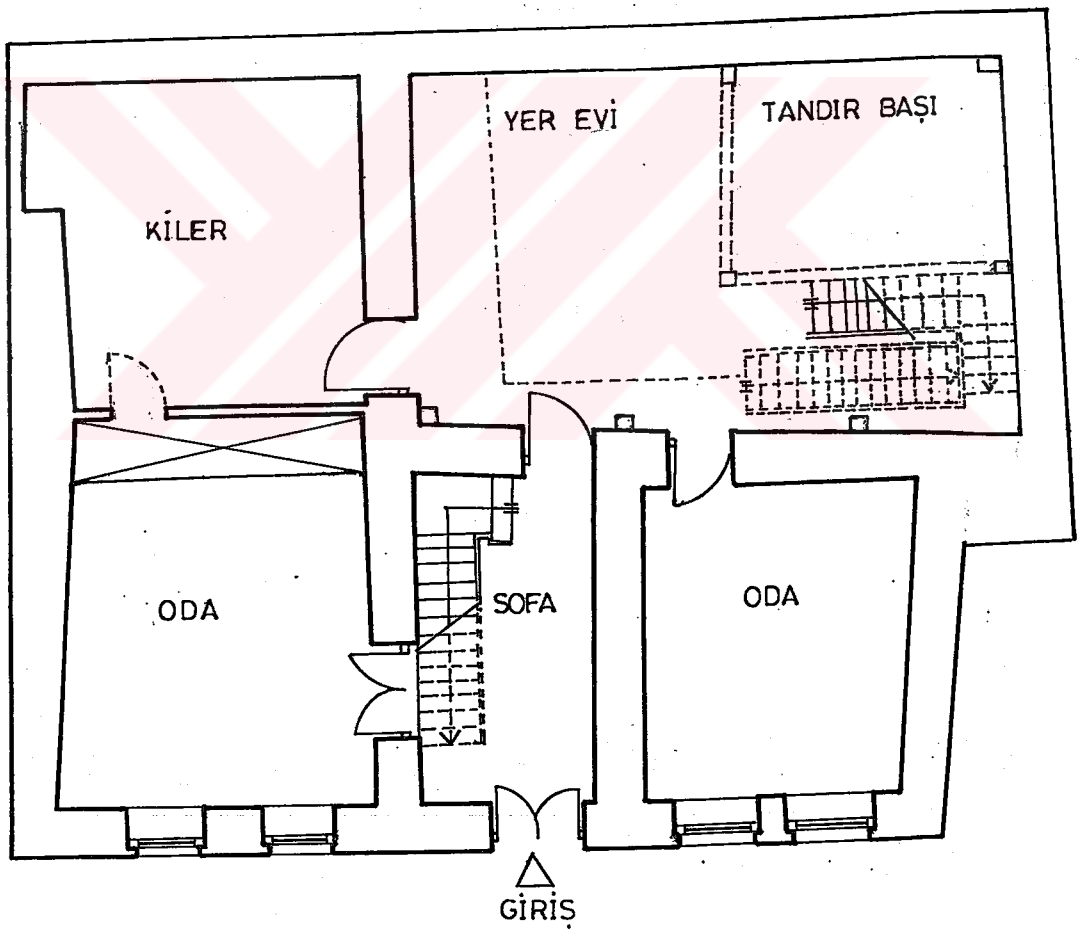

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP T2
KAVALALILAR EVİ			RÖLÖVE NO: 23			
İL BAYBURT	MAH. ZAHİT	SOK ERZURUM CD	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 334	PAFTA 13	PARSEL 6_7

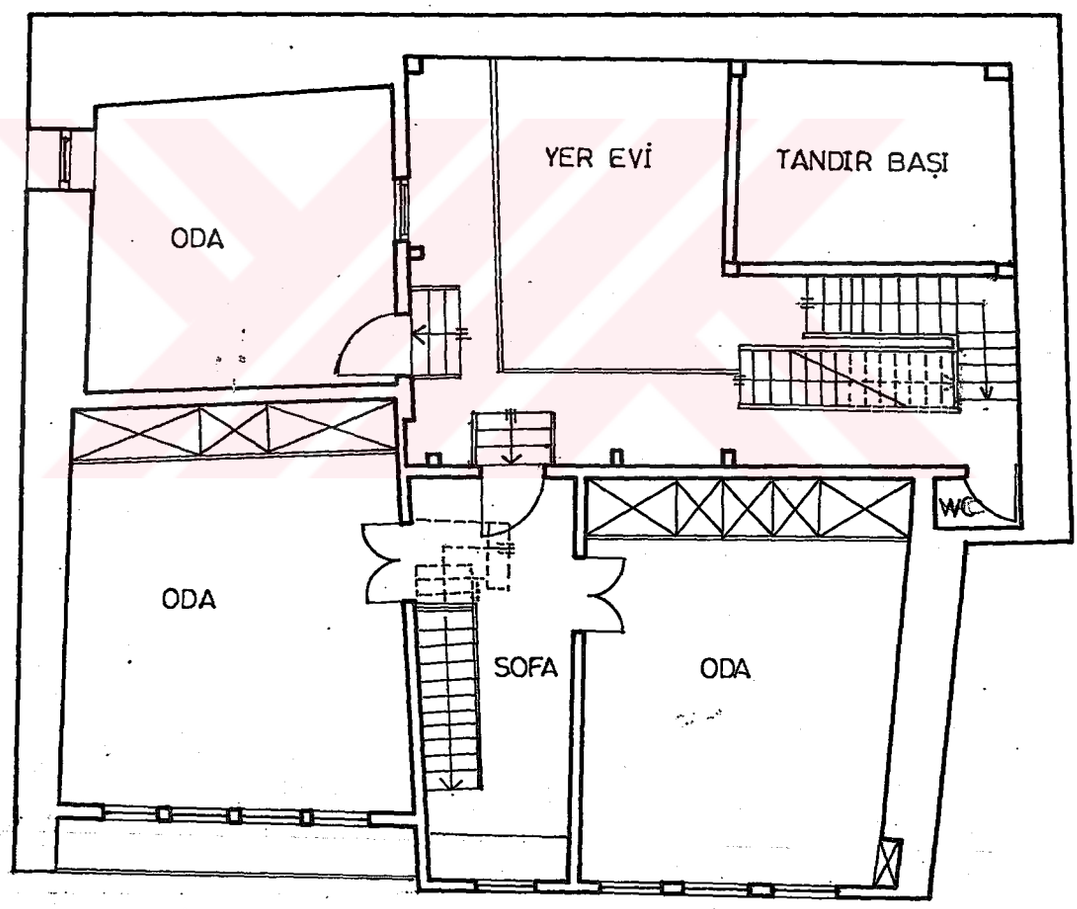

1 KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
						TİP, T2
KAVALALILAR EVİ			RÖLÖVE NO: 23			
İL, BAYBURT	MAH, ZAHİT	SOK, ERZURUM CD	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 334	PAFTA 13	PARSEL 6-7

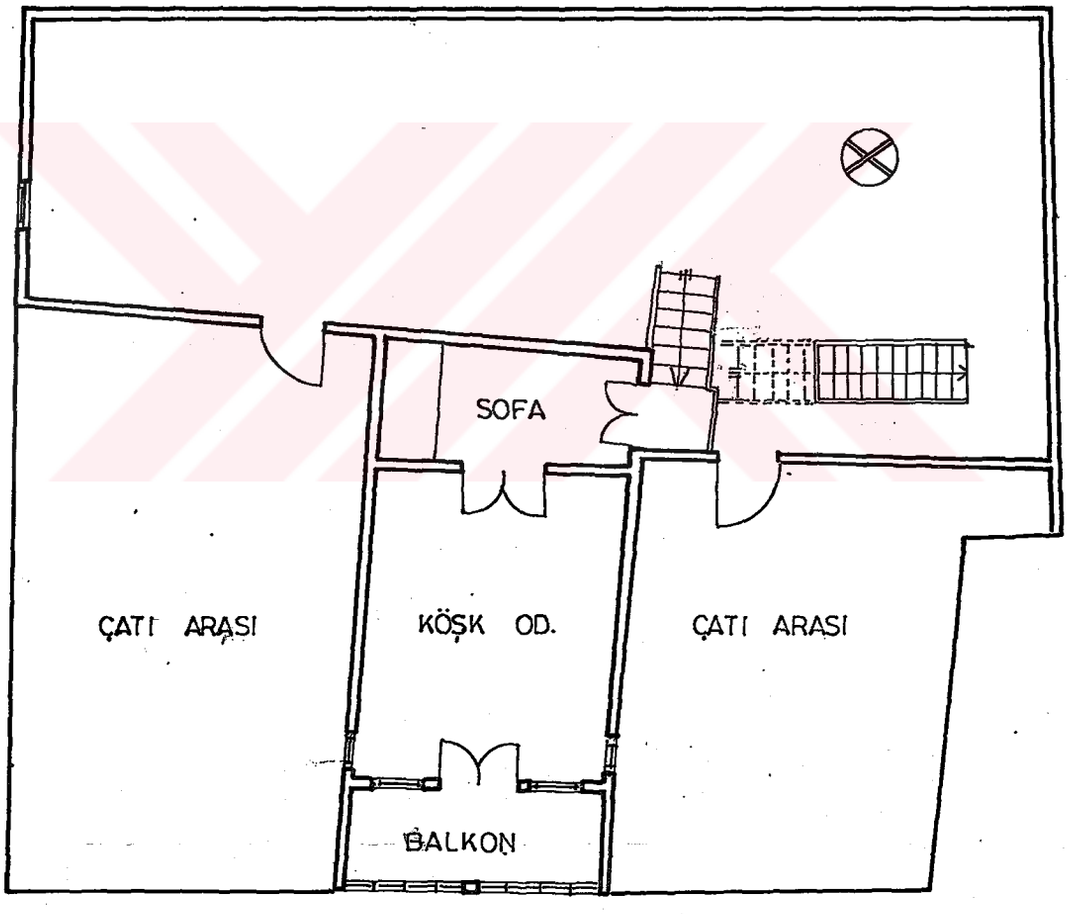

ÇATI KATI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

KAVALALILARIN EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

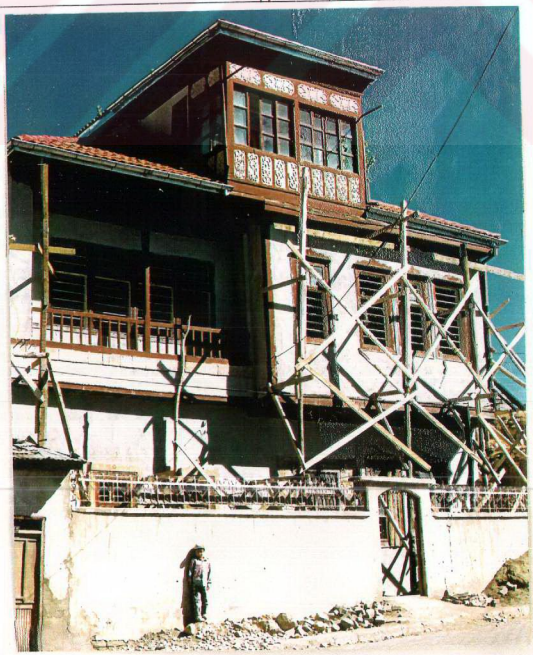

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP	T1
MUSTAFA NARMANLI EVİ			RÖLÖVE NO: 24				
İL BAYBURT	MAH. TUZCUZADE	SOK. KURDAL	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 516	PAFTA 59	PARSEL 6_5	

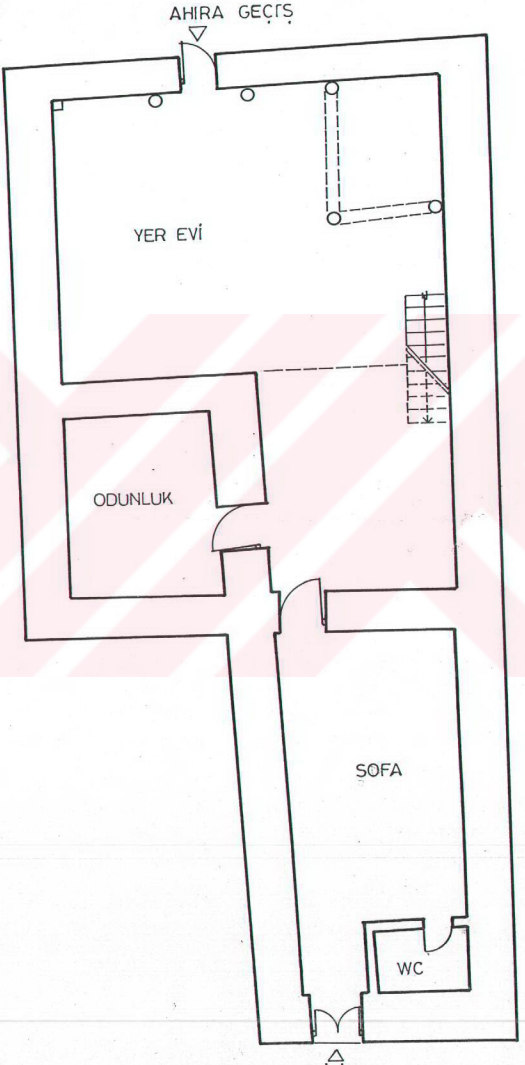

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİP T1

MUSTAFA NARMANLI EVİ

RÖLÖVE NO : 24

İL	MAH	SOK	RÖLÖVE TAR:	ADA	PAFTA	PARSEL
BAYBURT	TUZCUZADE	KURDAL	1995	516	59	6_5

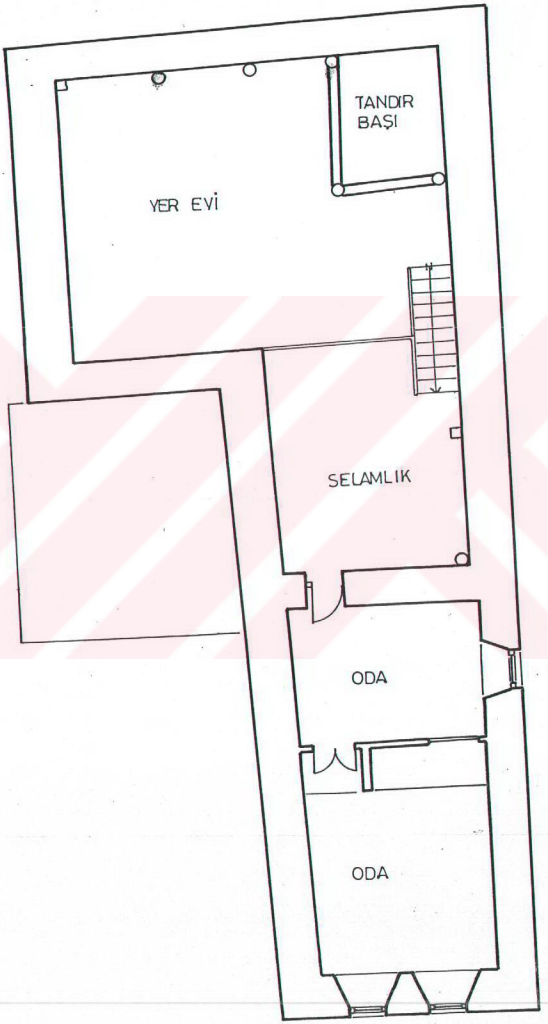

1.KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP	T2
SELAHATTİN ALTUNCU EVİ			RÖLÖVE NO : 25				
İL. BAYBURT	MAH. ŞİNGAN	SOK. DOĞAN	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 83	PAFTA 23	PARSEL 4.5	

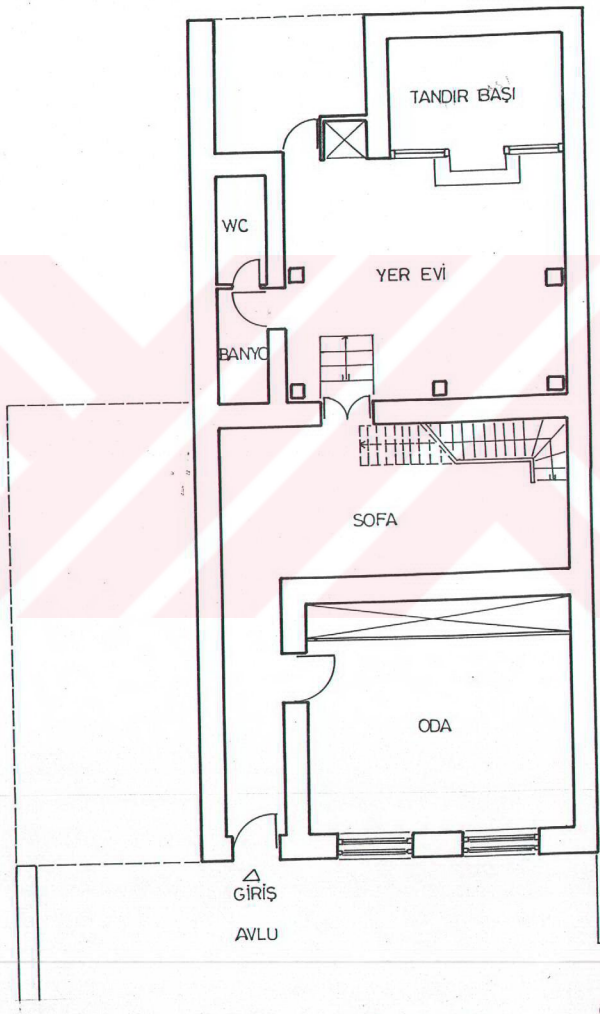

ZEMİN KAT PLANI.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						TİP T2
SELAHATTİN ALTUNCU EVİ			RÖLÖVE NO : 25			
İL BAYBURT	MAH, ŞİNGAN	SOK, DOĞAN	RÖLÖVE TAR. 1995	ADA 83	PAFTA 23	PARSEL 4-5

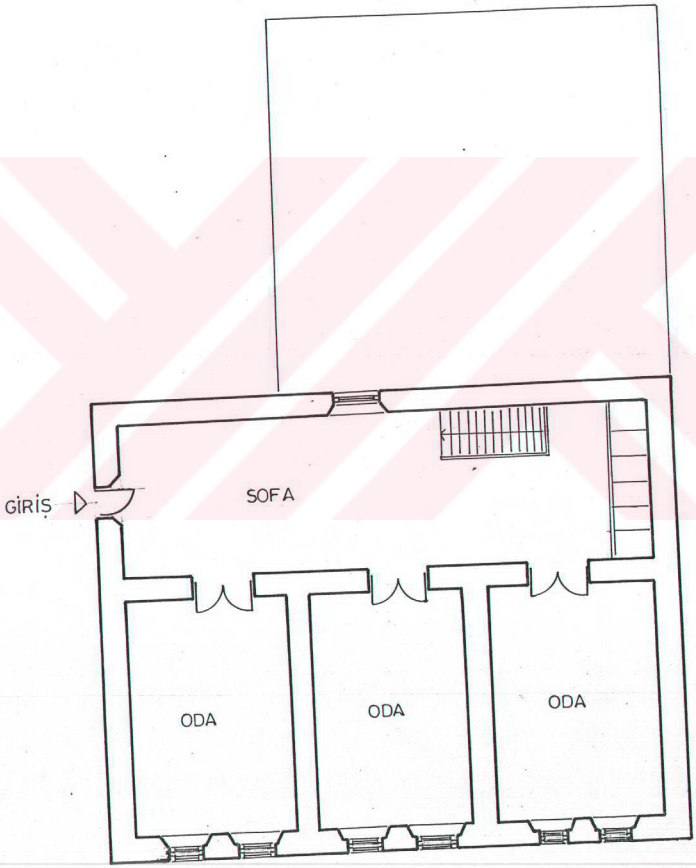

1. KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

SELAHATTİN ALTUNCU EVİ

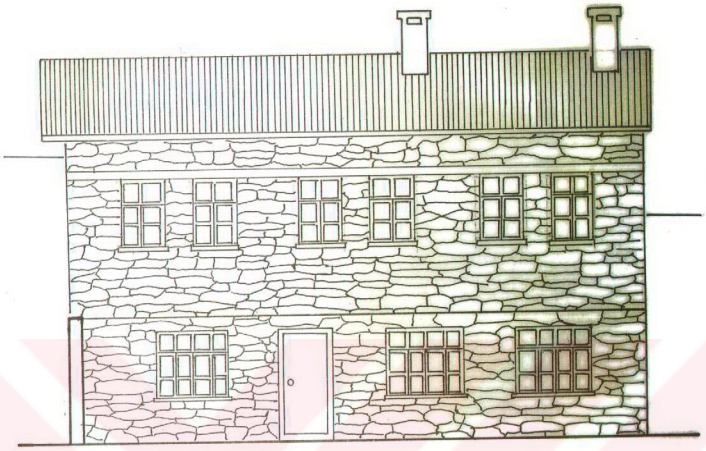

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
						TİP	T 3
NAZIM İŞAŞIR EVİ			RÖLÖVE NO: 26				
İL BAYBURT	MAH MEHMETÇELEBİ	SOK SARAYDÜZÜ	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 133	PAFTA 6	PARSEL 10	

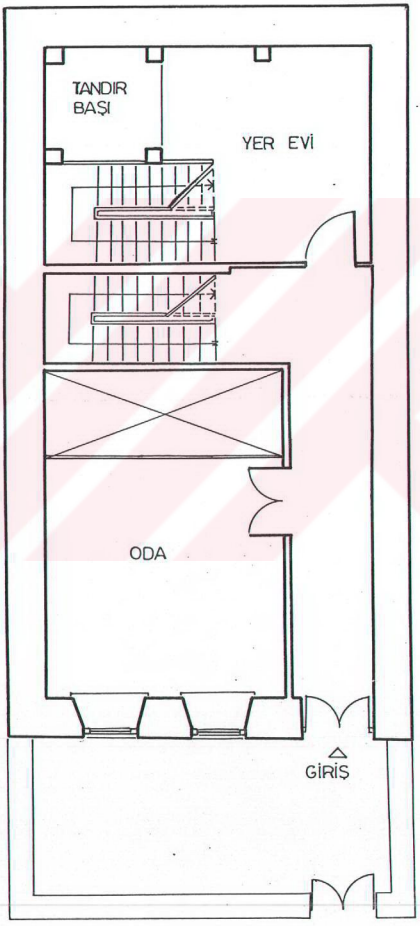

ZEMİN KAT

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI						
					TİP,	T3
NAZIM İŞAŞIR EVİ			RÖLÖVE NO: 26			
İL, BAYBURT	MAH, MEHMET ÇELEBİ	SOK, SARAY DÜZÜ	RÖLÖVE TAR, 1996	ADA 133	PAFTA 6	PARSEL 10

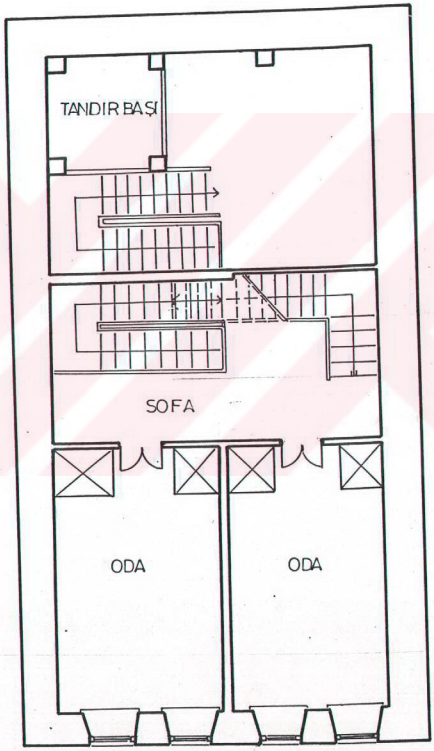

1. KAT PLANI

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

NAZIM İŞAŞIR EVİ

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI							
CELAL ÇİLİNGİR EVİ			RÖLÖVE NO: 27				T1
İL BAYBURT	MAH ŞİNGAH	SOK EHRAM	RÖLÖVE TAR. 1996	ADA 83	PAFTA 23	PARSEL 2	

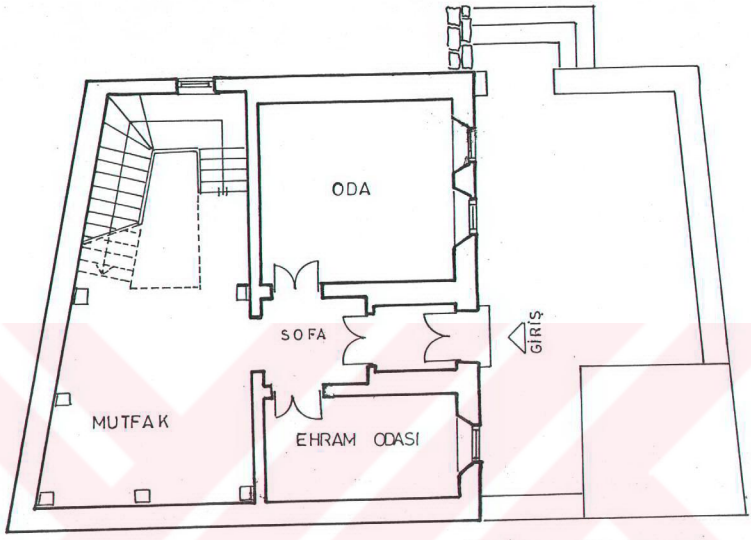

ZEMİN KAT PLANI

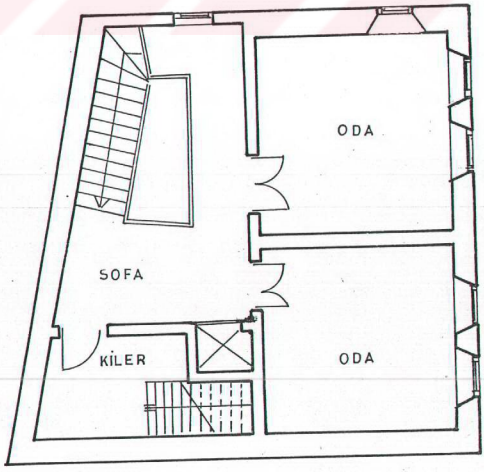

1. KAT PLANI

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

CELAL ÇİLİNGİR EVİ

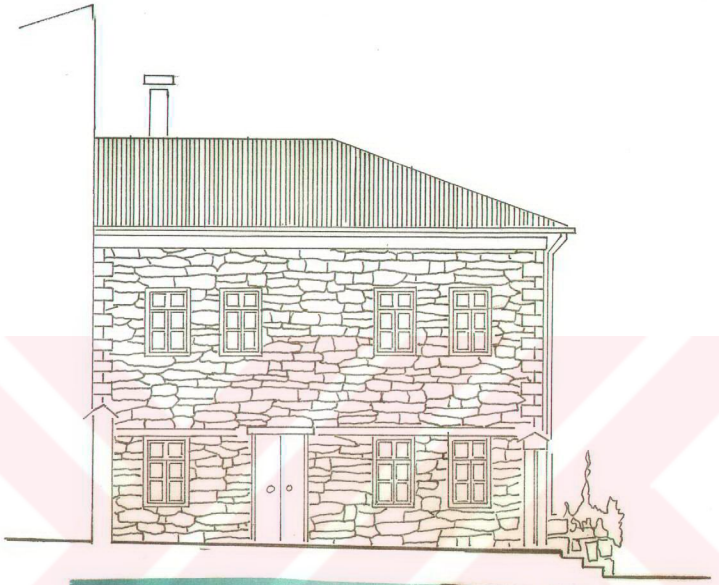

ÖN GÖRÜNÜŞ

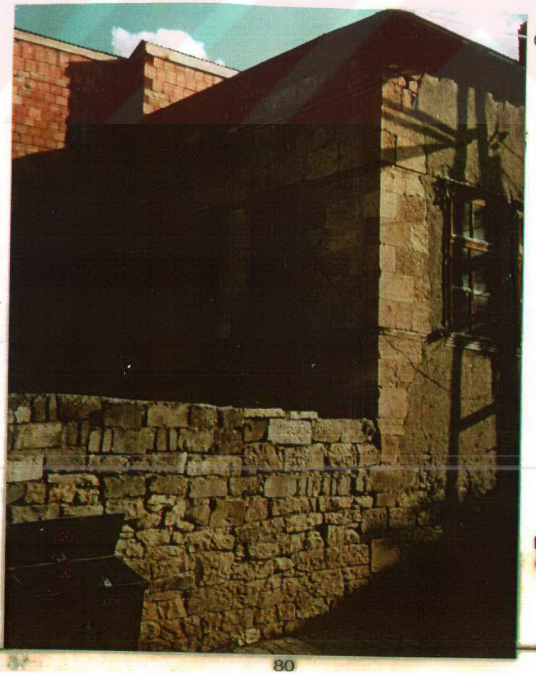

0 1 2 3

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

CİLARALILARIN EVİ

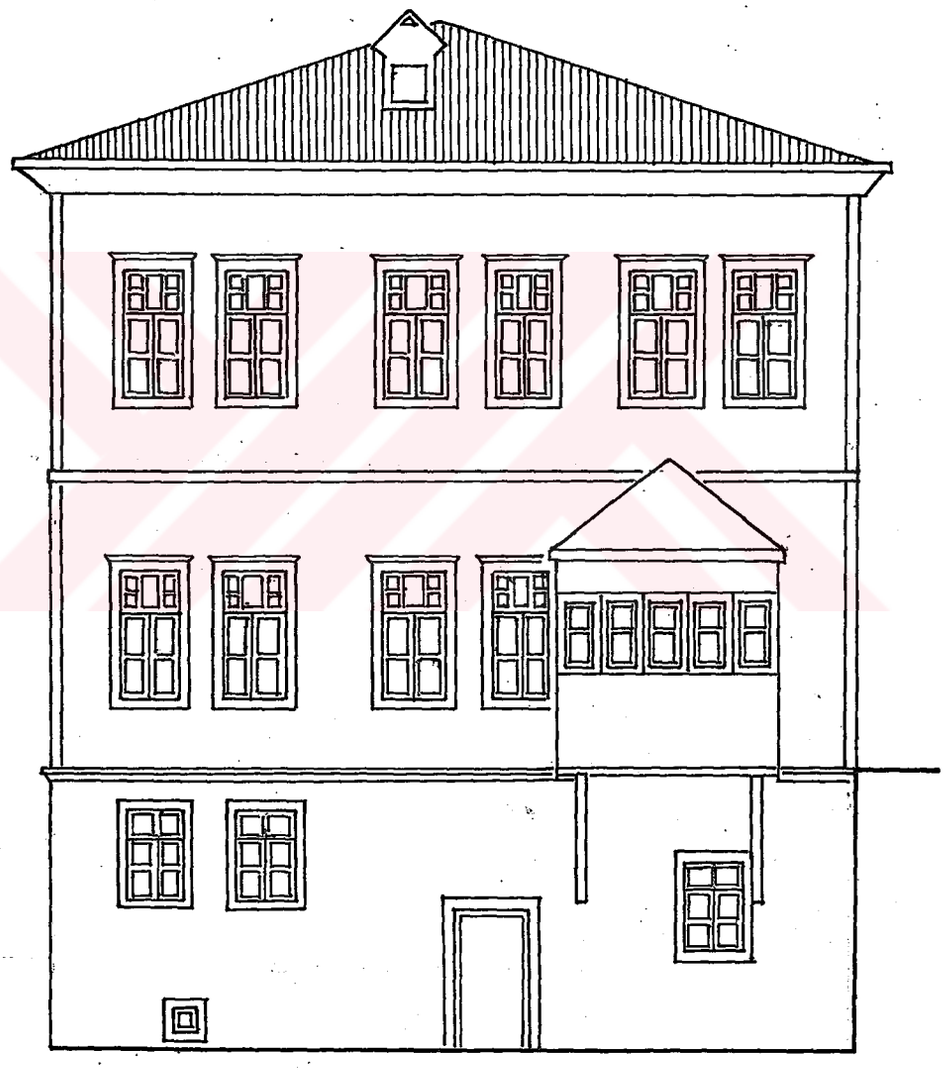

YAN GÖRÜNÜŞ

0 1 2 3

MEHMET ÇELEBİ MAH. YERLEŞME DOKUSUNDA RÖLÖVESİ ALINAN KONUTLARIN KONUMU

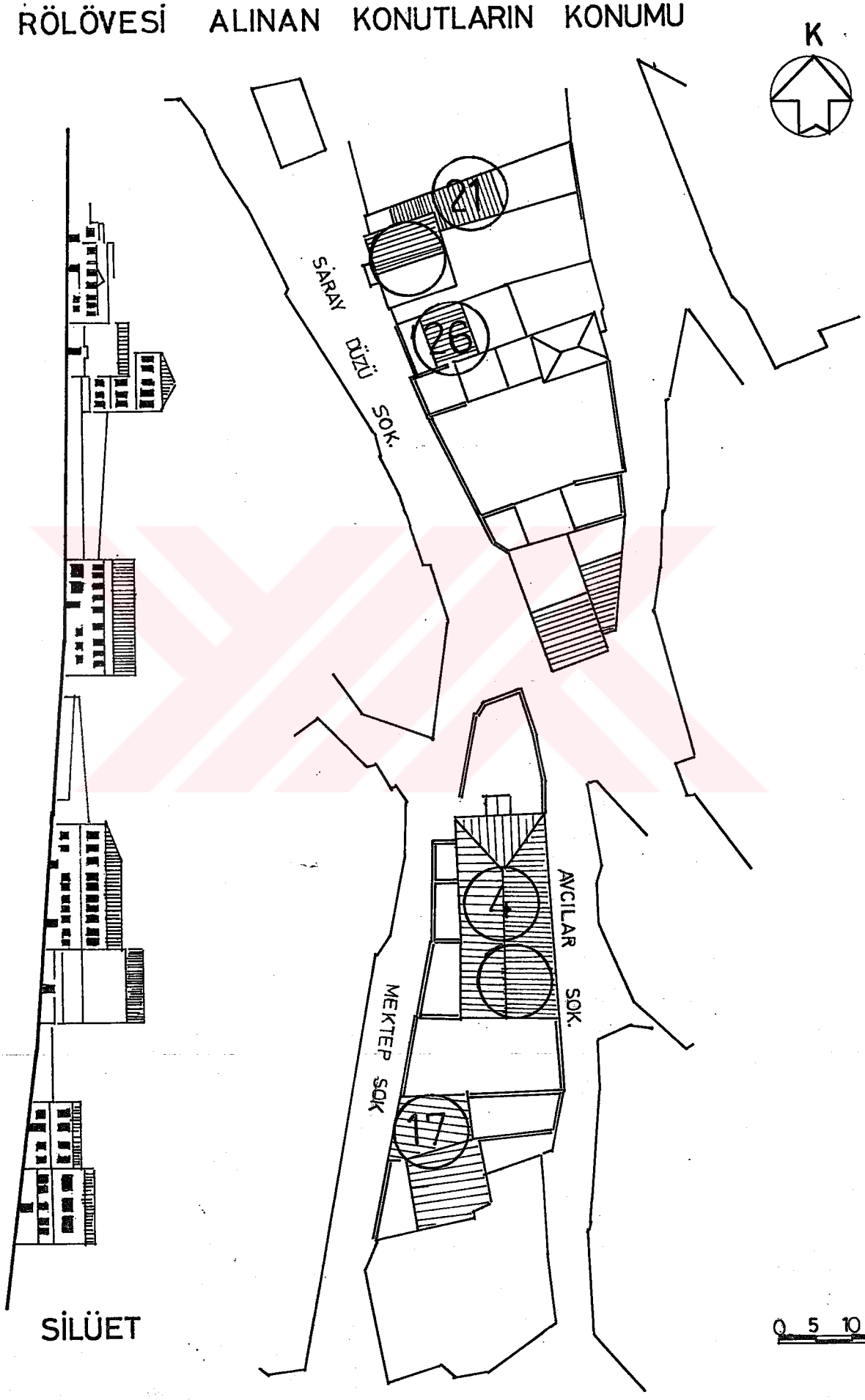

ŞİNGAH MAHALLESİ YERLEŞME DOKUSUNDA RÖLÖVESİ ALINAN KONUTLARIN KONUMU

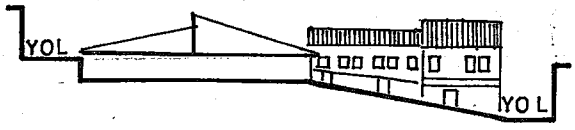

KESİT

0 5 10 15

TUZCUZADE MAH. YERLEŞME DOKUSUNDA RÖLÖVESİ ALINAN KONUTLARIN KONUMU

VEYSEL MAHALLESİ YERLEŞME DOKUSUNDA RÖLÖVESİ ALINAN KONUTLARIN KONUMU

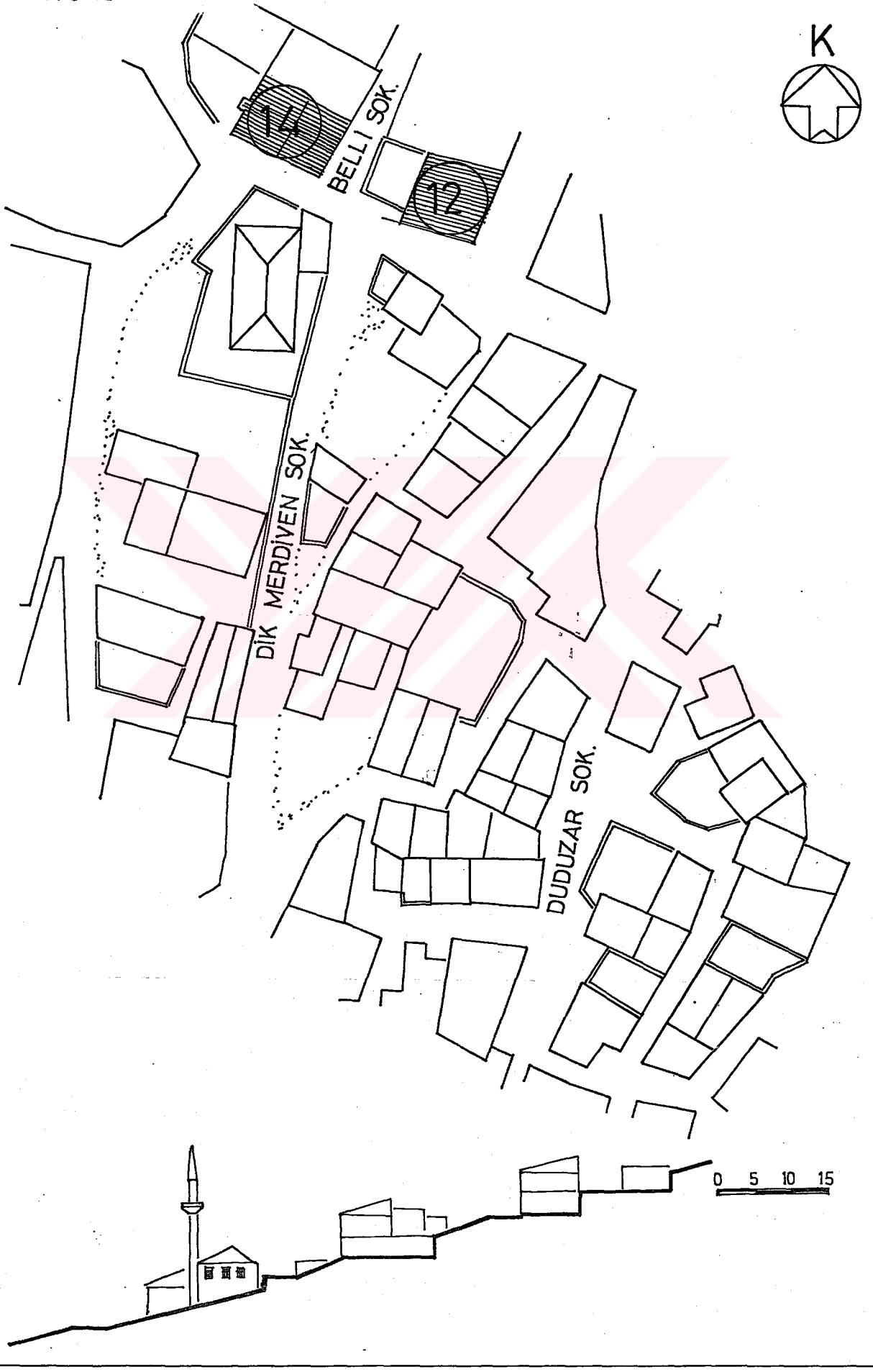

ZAHİD MAH. YERLEŞME DOKUSUNDA RÖLÖVESİ ALINAN KONUTLARIN KONUMU

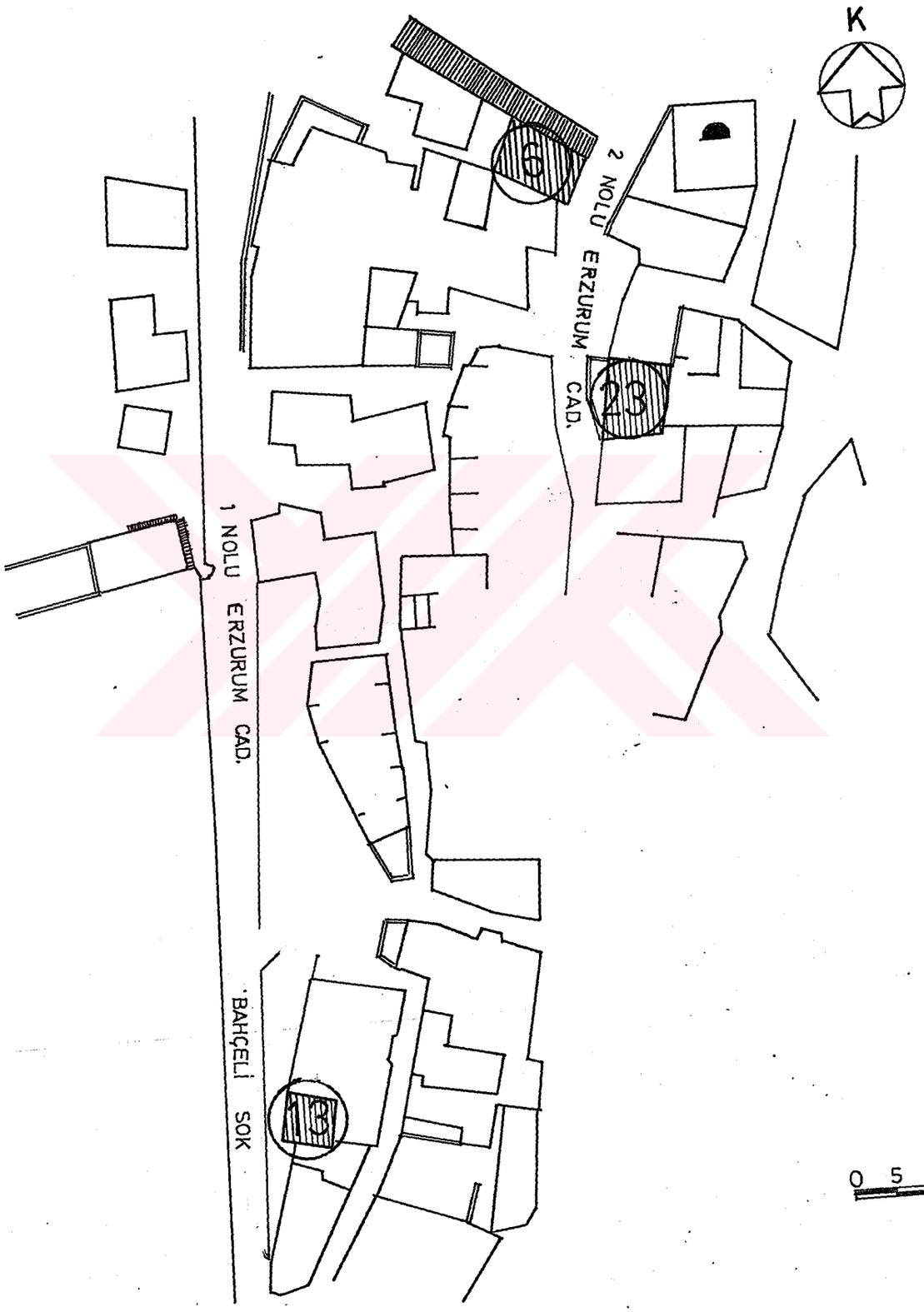

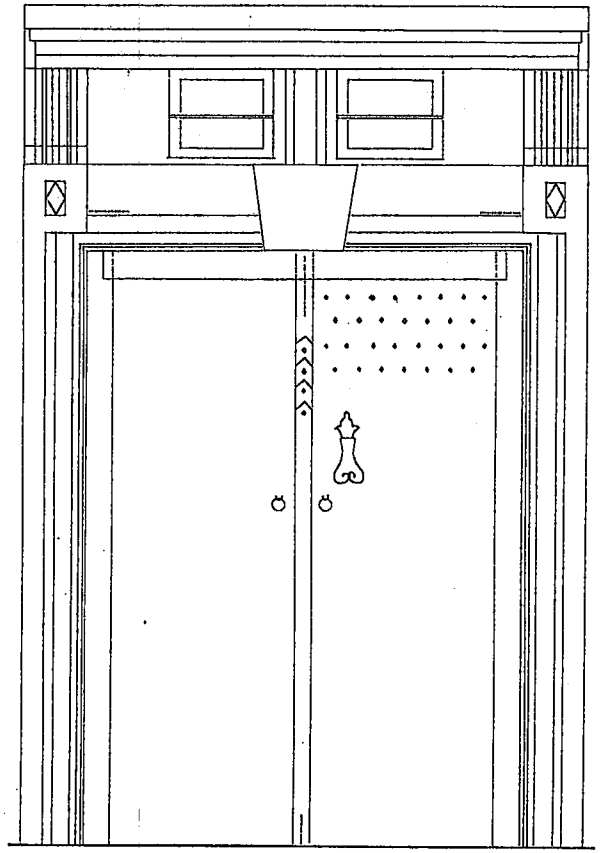

ÖN GÖRÜNÜS

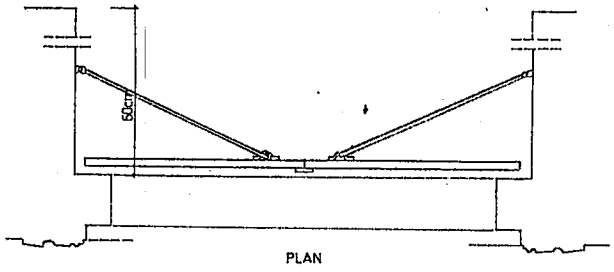

PLAN

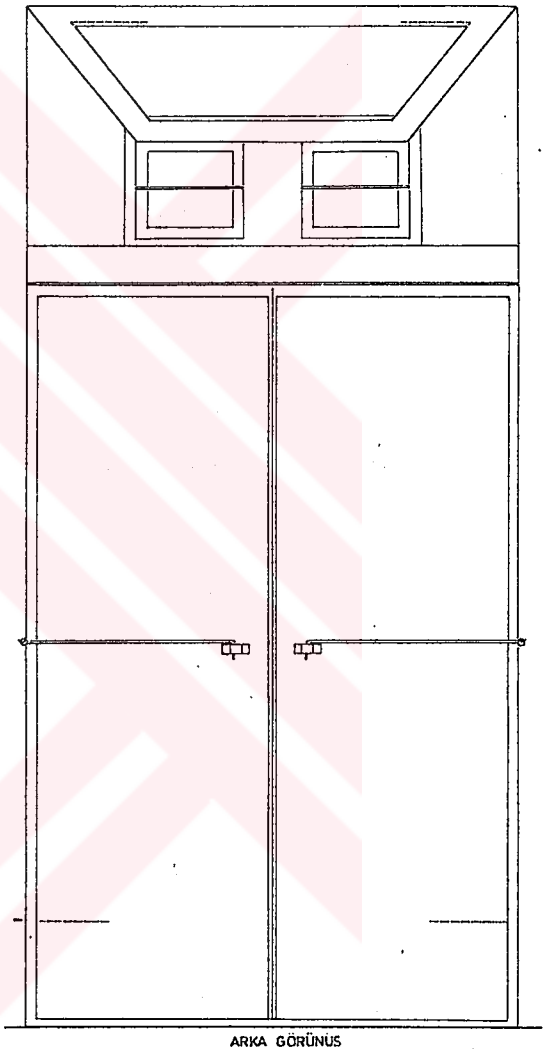

ARKA GÖRÜNÜS

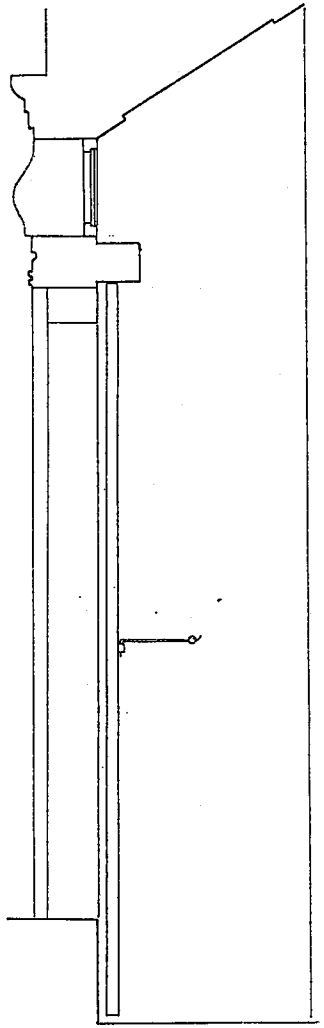

KESİT

HACI DURSUN ONATÇI EVİ SELAMLIK BÖLÜMÜ CÜMLE KAPISI

0 10 20 30cm

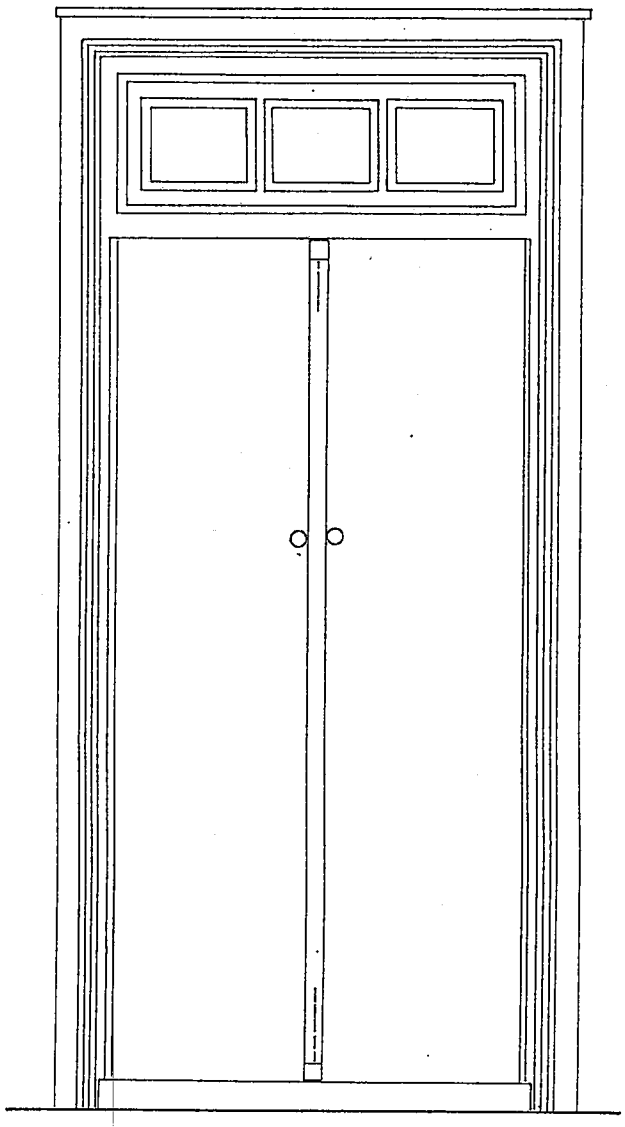

ÖN GÖRÜNÜŞ

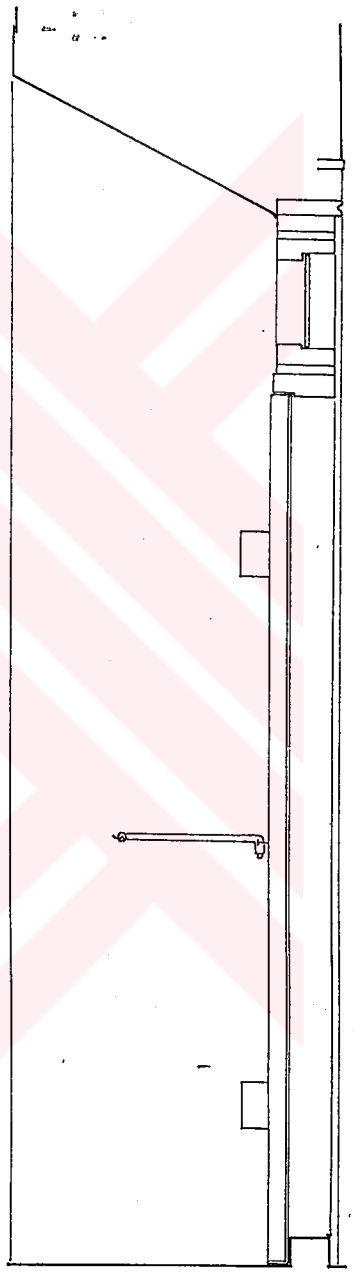

KESİT

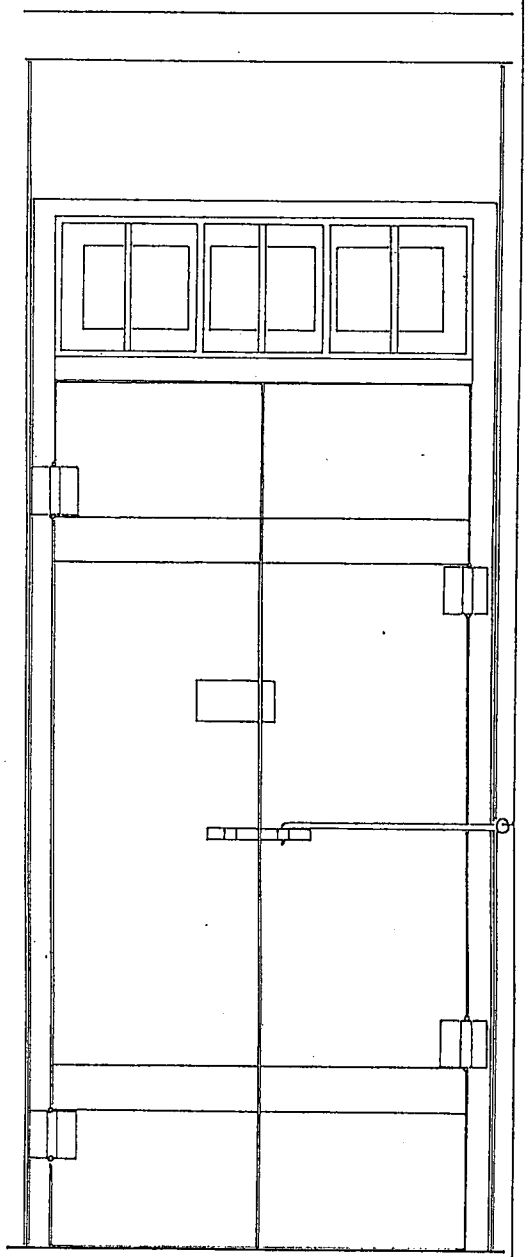

ARKA GÖRÜNÜŞ

0 10 20 30 cm

AKIF KOCAMAN EVİ GİRİŞ KATI CÜMLE KAPISI

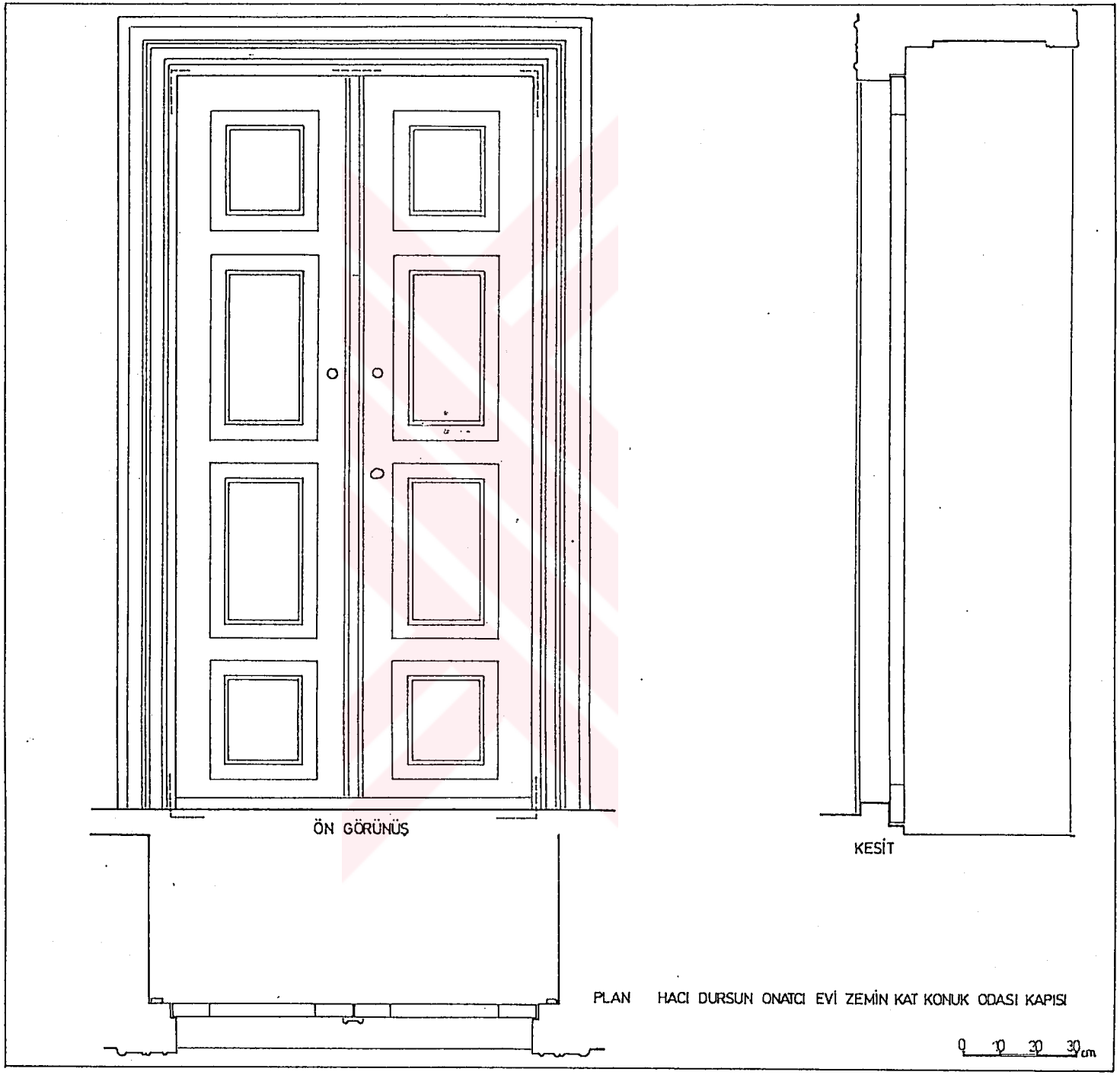

HACI DURSUN ONATCI EVİ ZEMİN KAT KONUK ODASI KAPISI

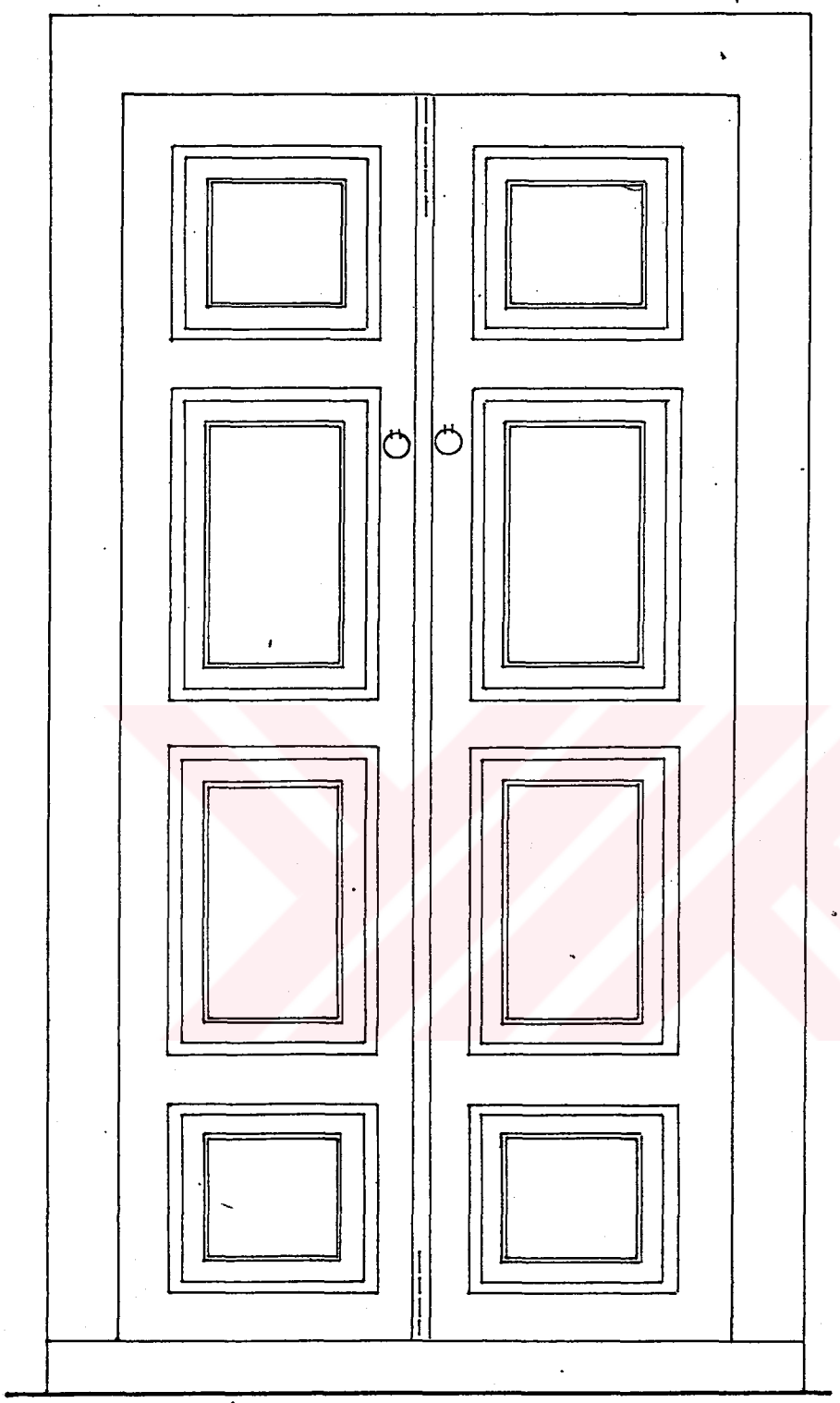

ÖN GÖRÜNÜS

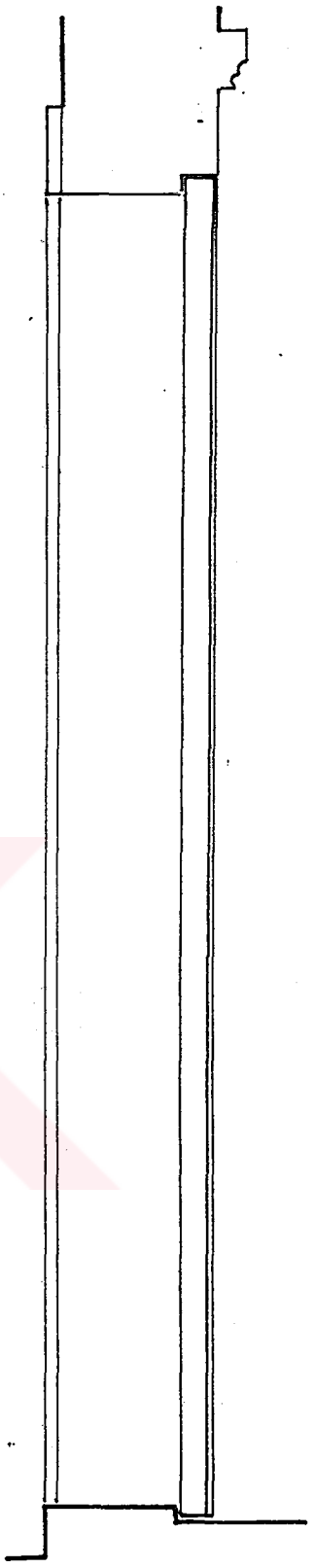

KESIT

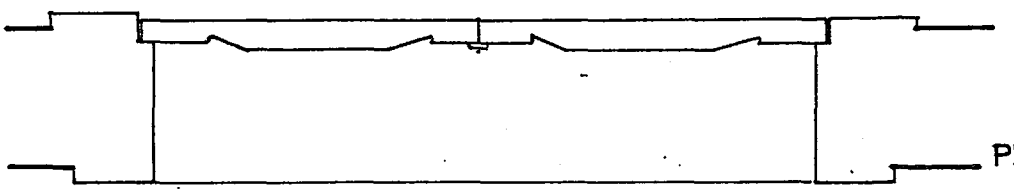

PLAN

HACI DURSUN ONATCI EVİ ODA KAPISI

0 10 20 30 cm

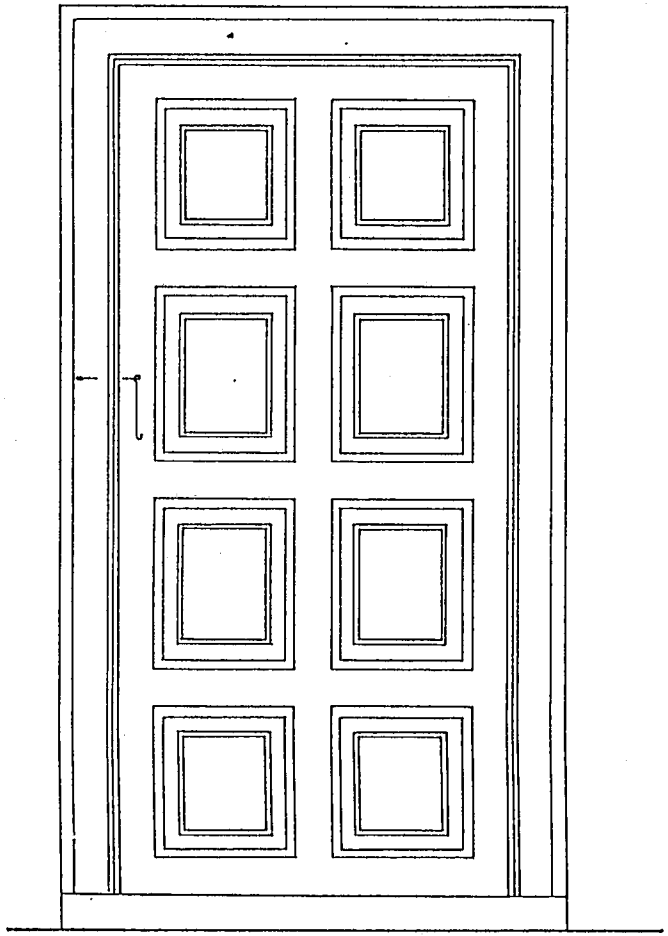

ÖN GÖRÜNÜŞ

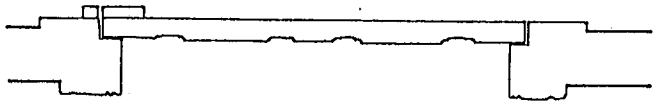

PLAN

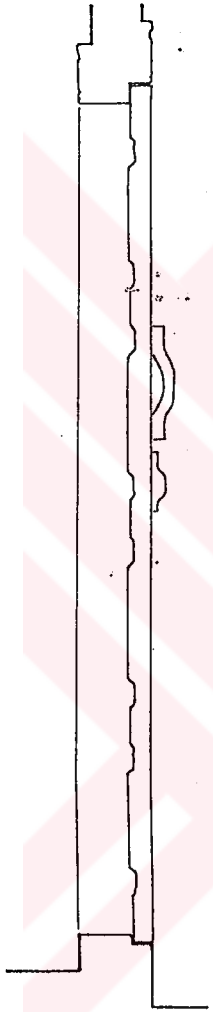

KESİT

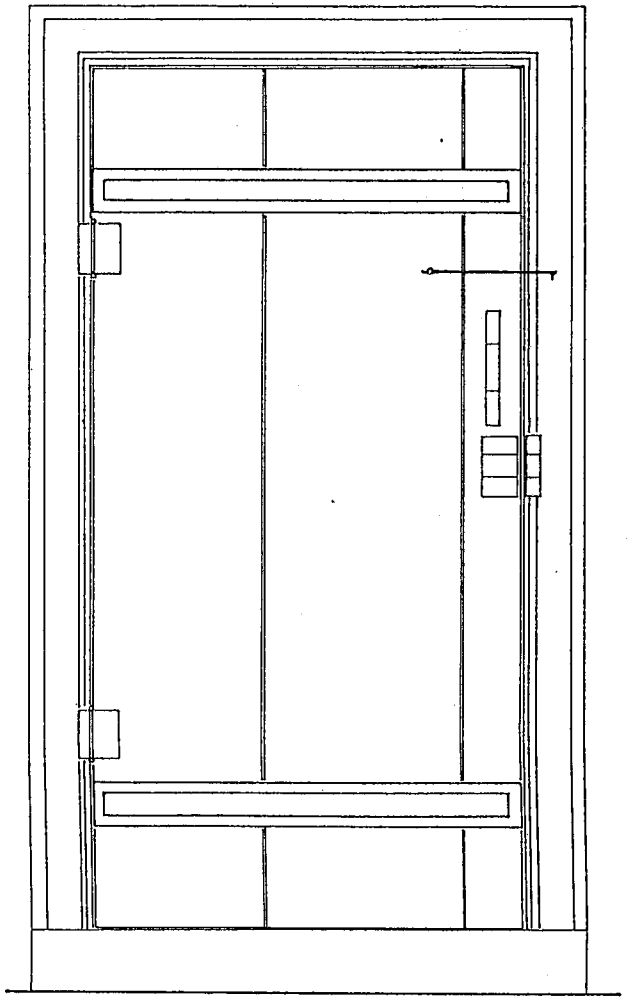

ARKA GÖRÜNÜŞ

HACI DURSUN ONATÇI EVİ ÜST KAT ODA KAPISI

0 10 20 30 cm

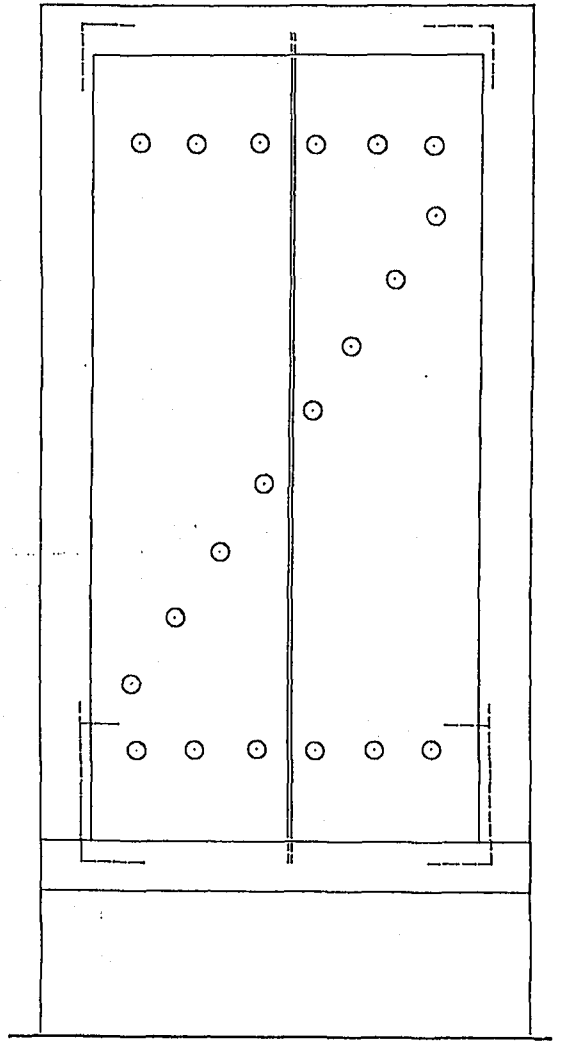

ÖN GÖRÜNÜŞ

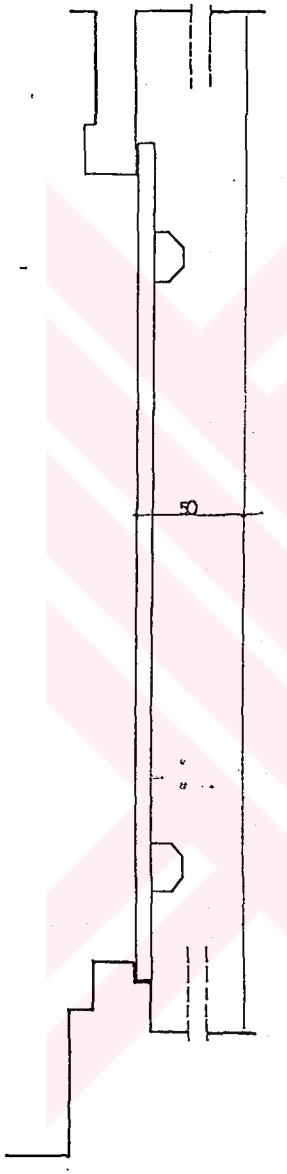

KESİT

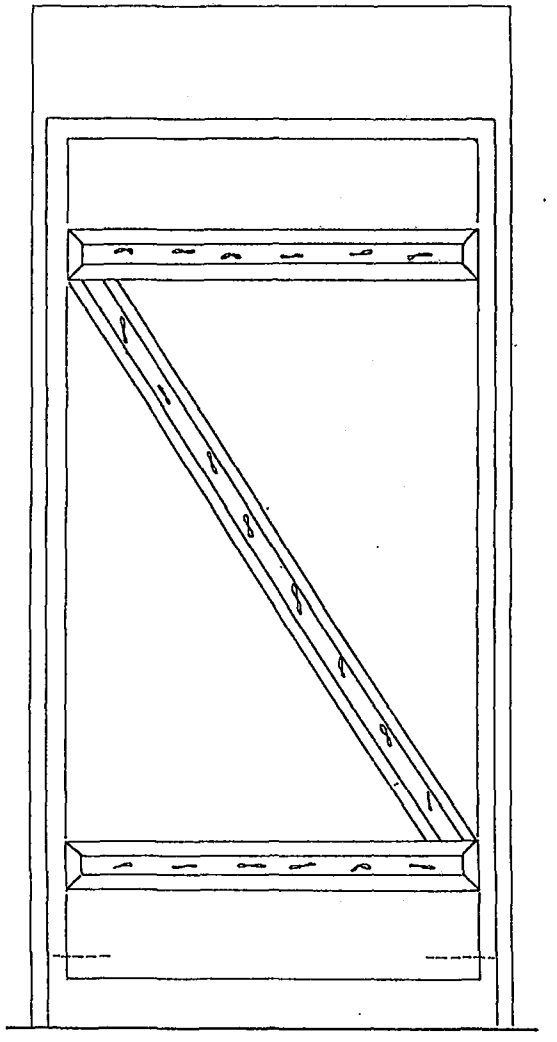

ARKA GÖRÜNÜŞ

HACI DURSUN ONATÇI EVİ ZEMİN KAT HAREM AVLUSUNDAN SELAMLIK AVLUSUNA GEÇİŞ KAPISI

0 10 20 30 cm

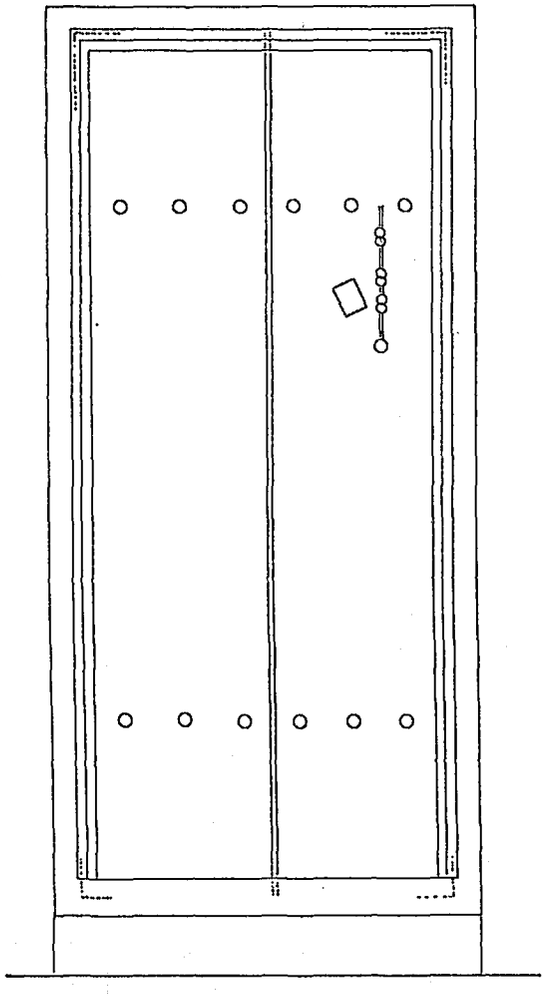

ÖN GÖRÜNÜŞ

KESİT

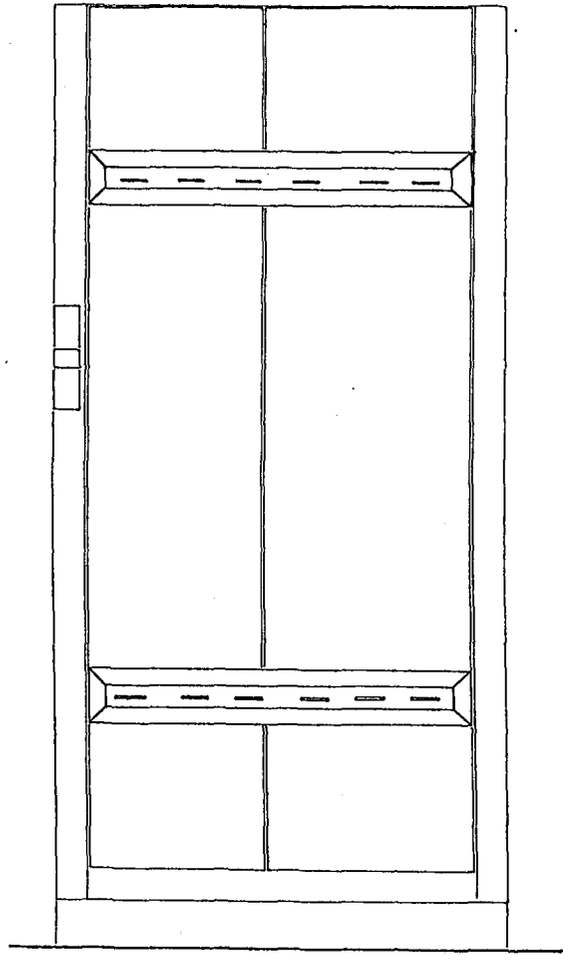

ARKA GÖRÜNÜŞ

HACI DURSUN ONATÇI EVİ ÜST KAT SELAMLIK BÖLÜMÜNDEN HAREM BÖLÜMÜNE GEÇİŞ KAPISI

0 10 20 30 cm

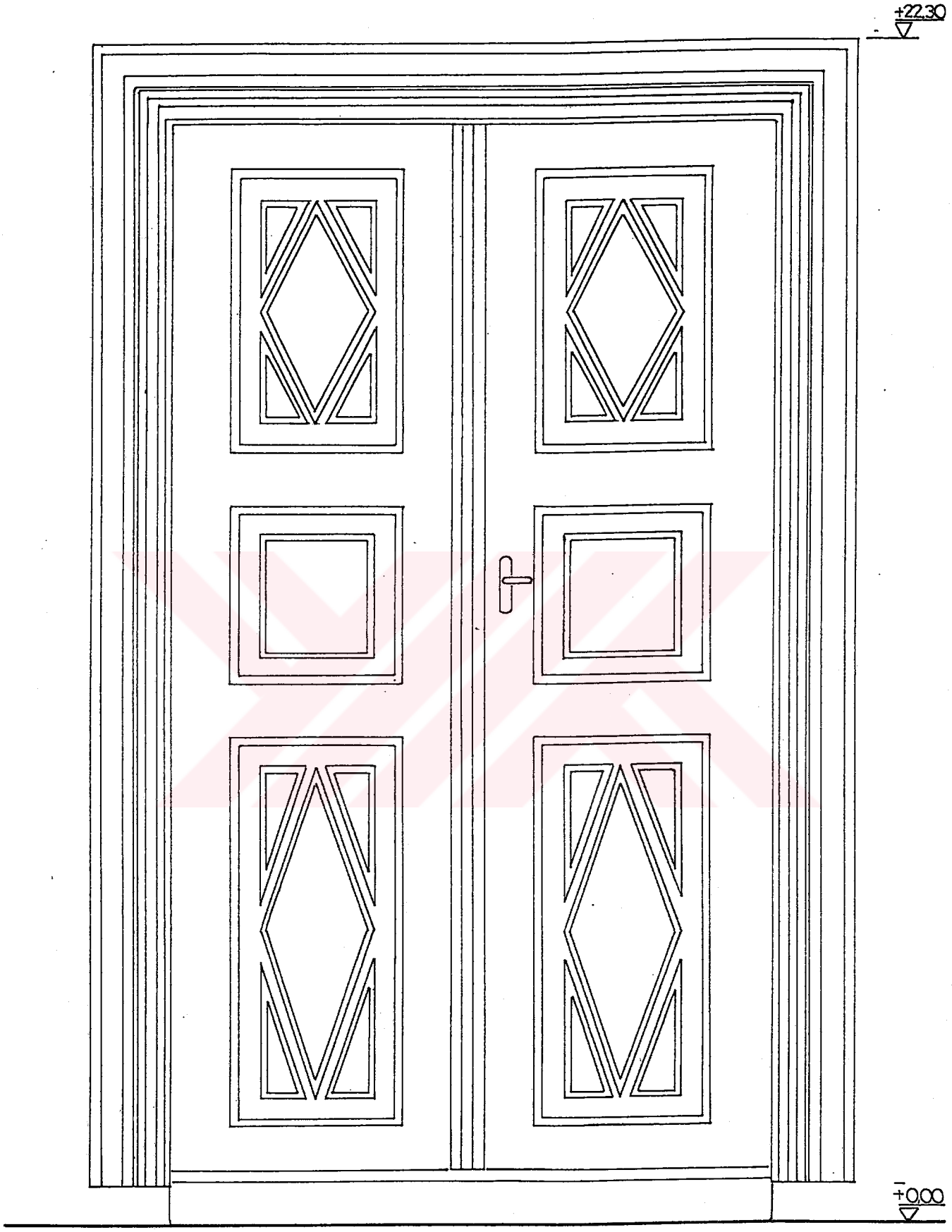

AKİF KOCAMAN EVİ ZEMİN KAT ODA KAPISI

0 10 20 30 cm

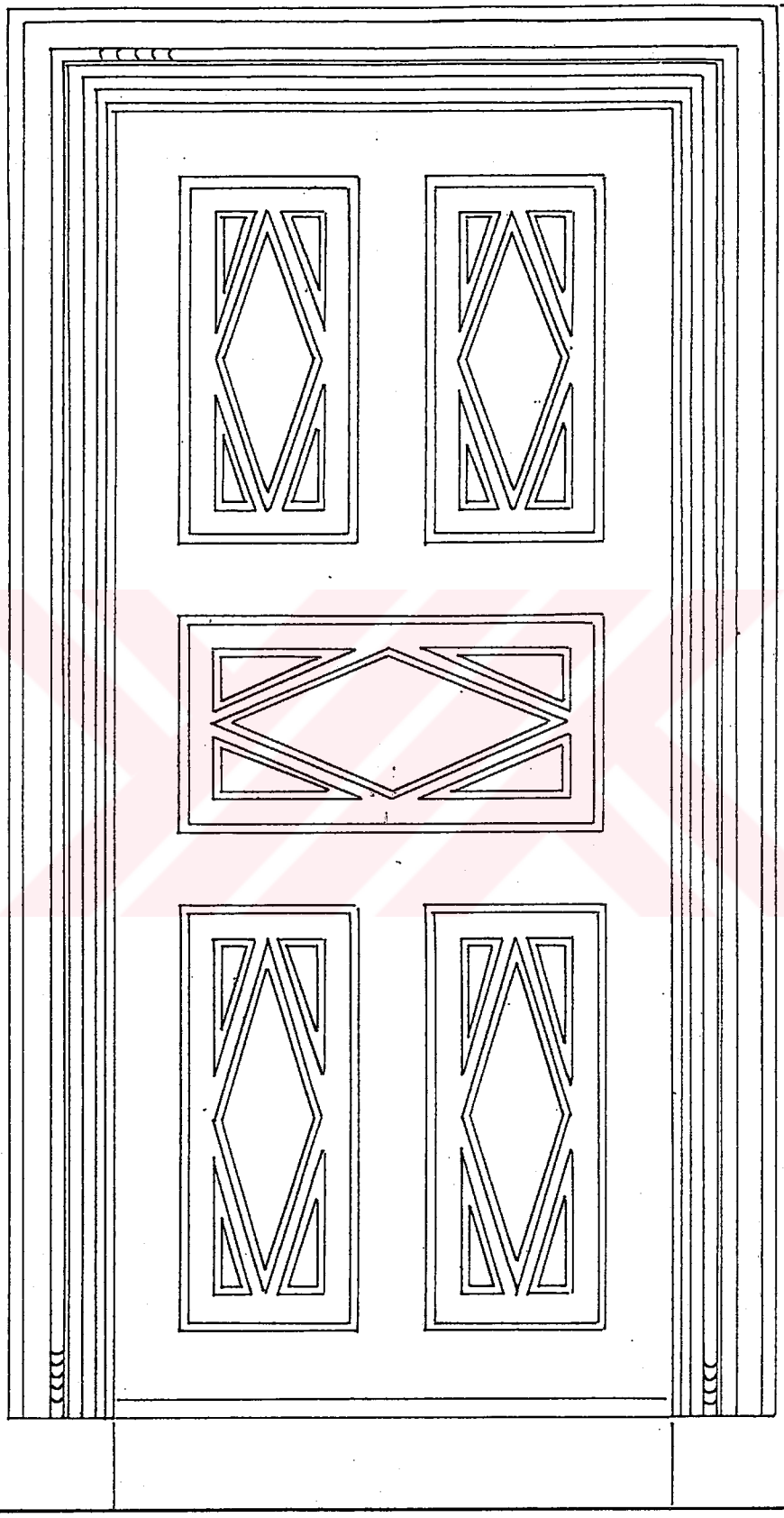

AKİF KOCAMAN EVİ ZEMİN KAT ODA KAPISI

0 10 20 30 cm

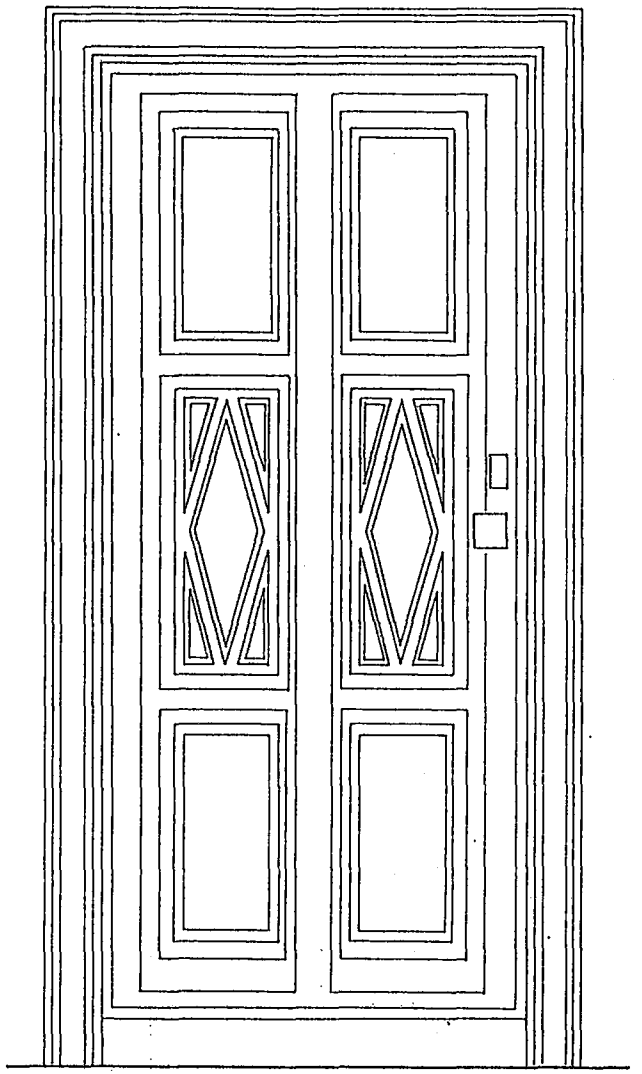

ÖN GÖRÜNÜŞ

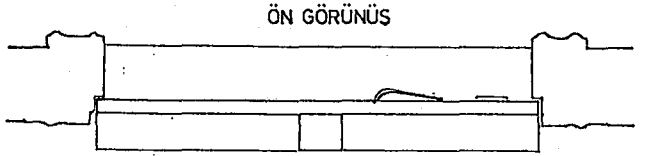

PLAN

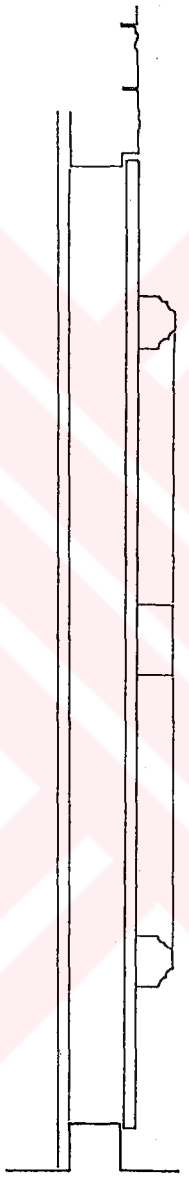

KESİT

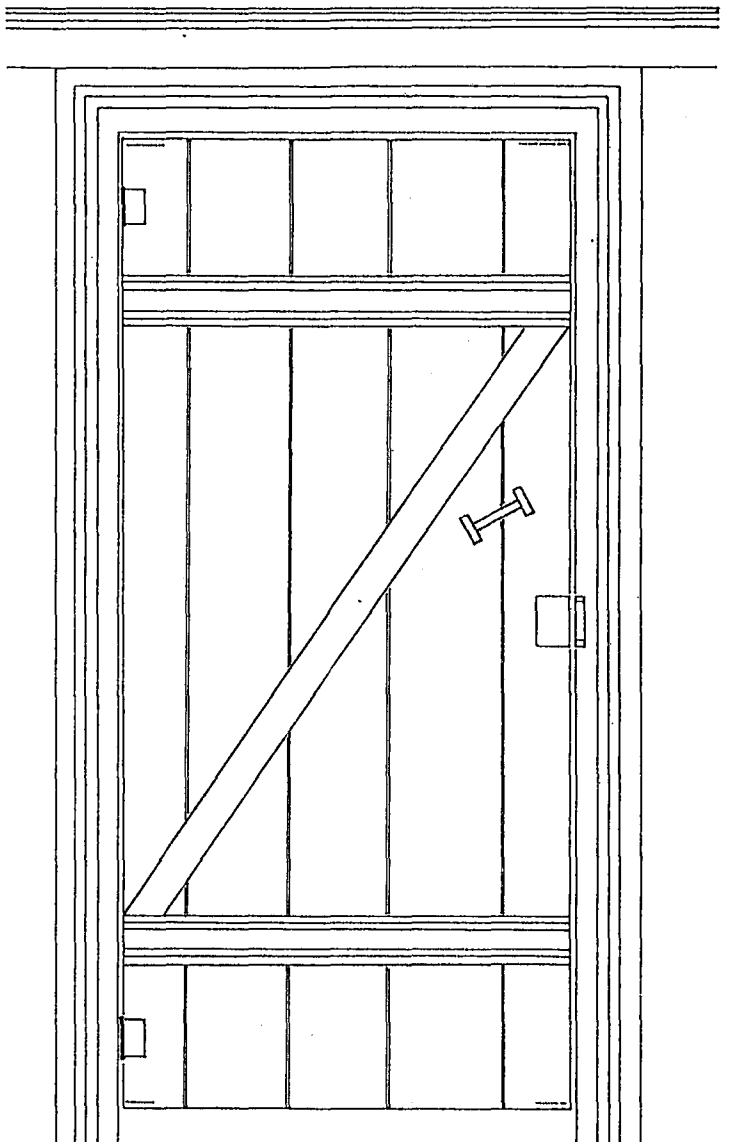

ARKA GÖRÜNÜŞ

FEHMİ SEKMENLİ EVİ ÜST KAT ODA KAPISI

0 10 20 30 cm

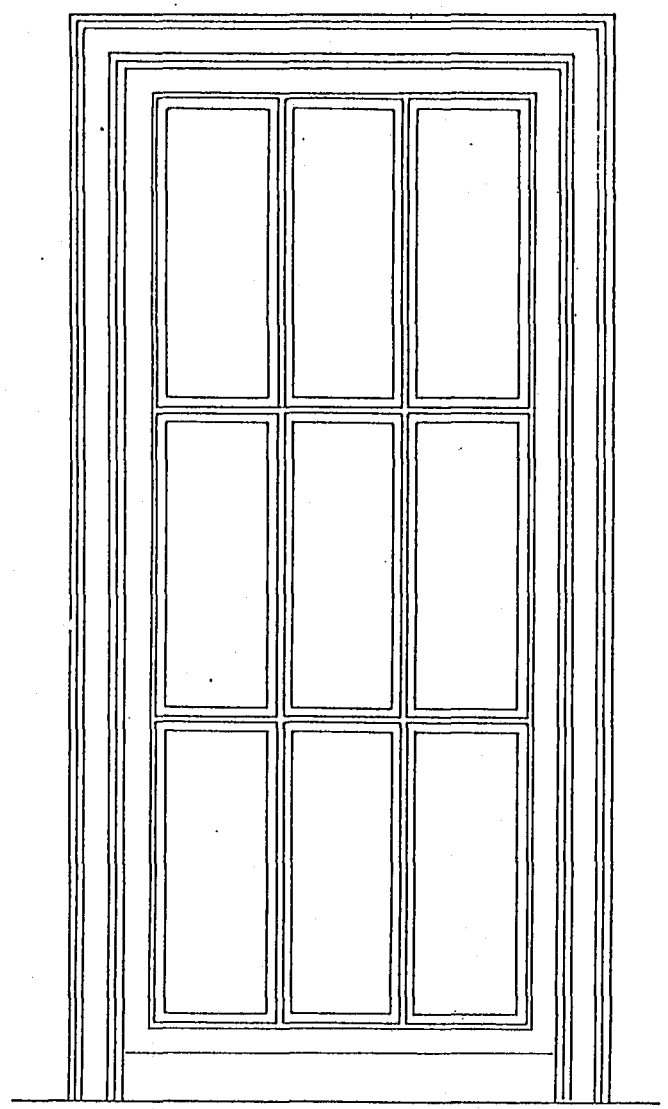

ÖN GÖRÜNÜŞ

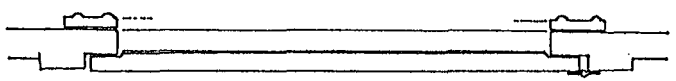

PLAN

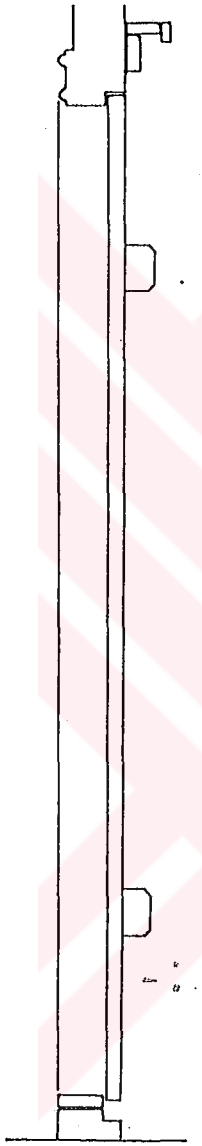

KESİT

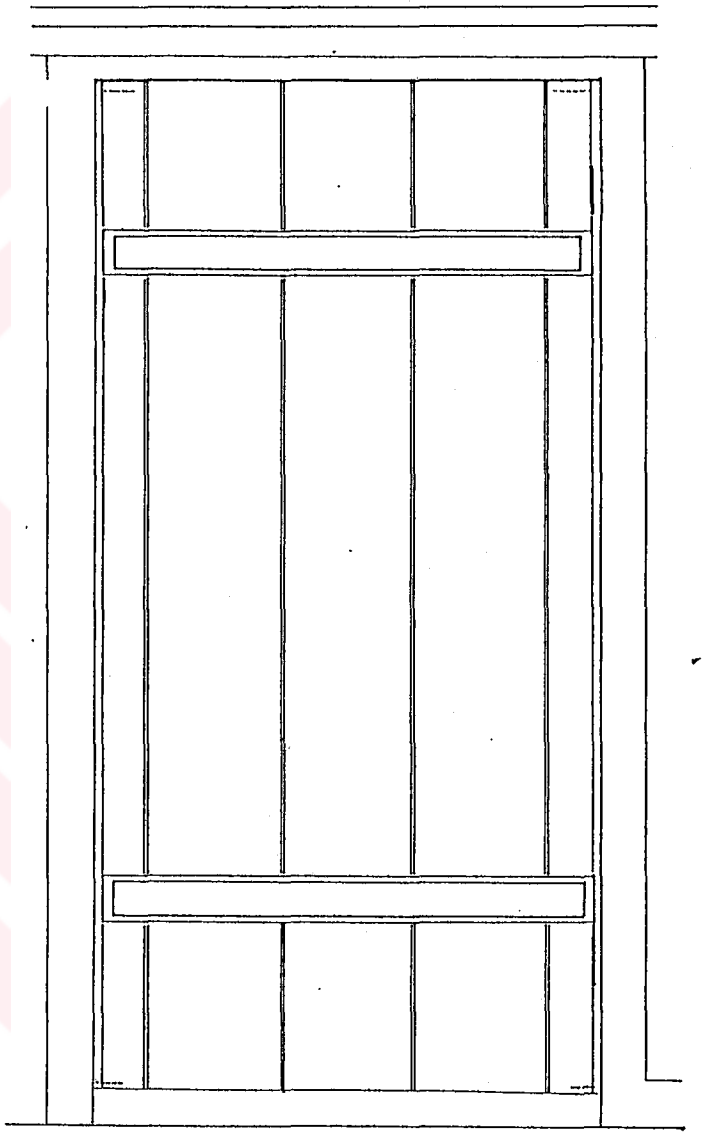

ARKA GÖRÜNÜŞ

FEHMİ SEKMENLİ EVİ ÜST KAT ODA KAPISI

0 10 20 30 cm

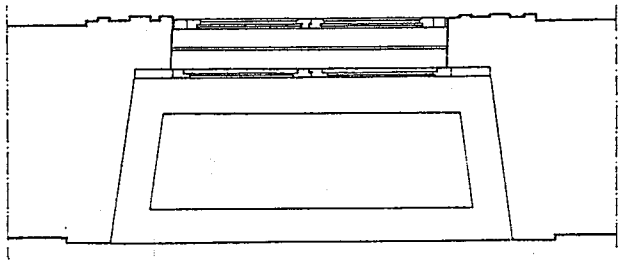

PLAN

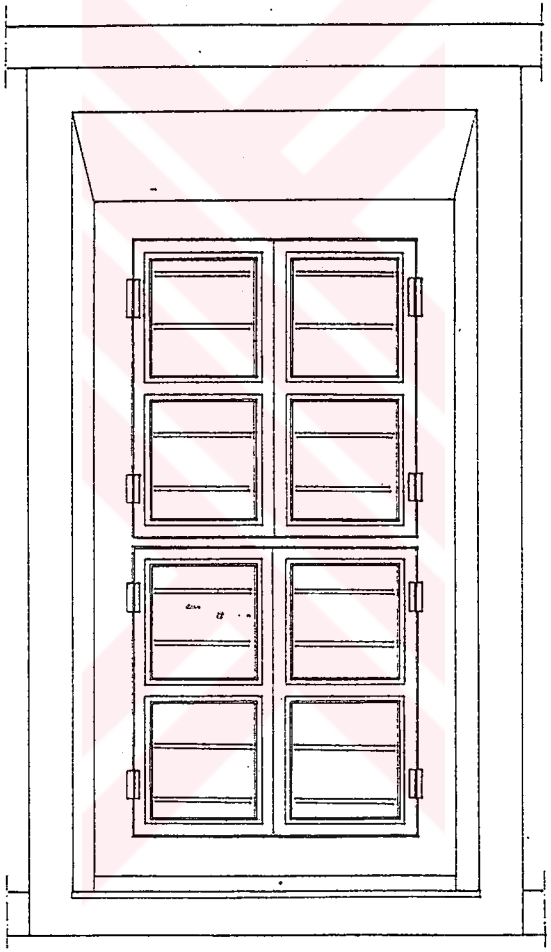

İÇTEN GÖRÜNÜŞ

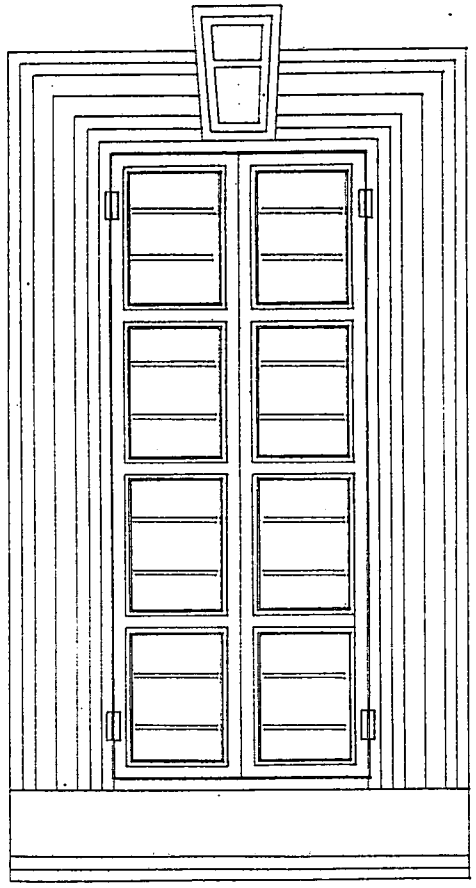

DIŞTAN GÖRÜNÜŞ 0 10 20 30 cm

HACI DURSUN ONATCI EVİ SELAMLIK BÖLÜMÜ GİRİŞ KAT ODASI PENCERESİ

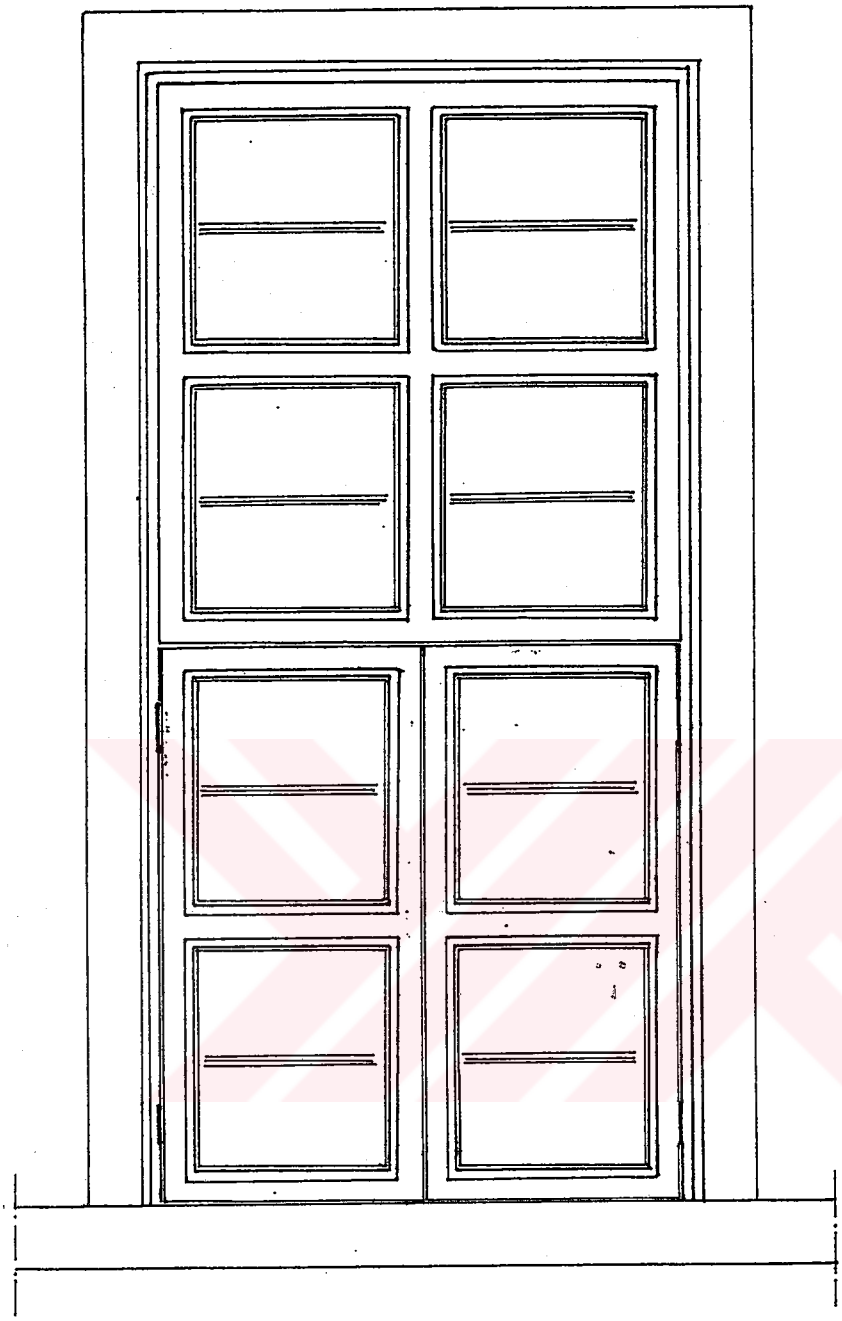

GÖRÜNÜŞ

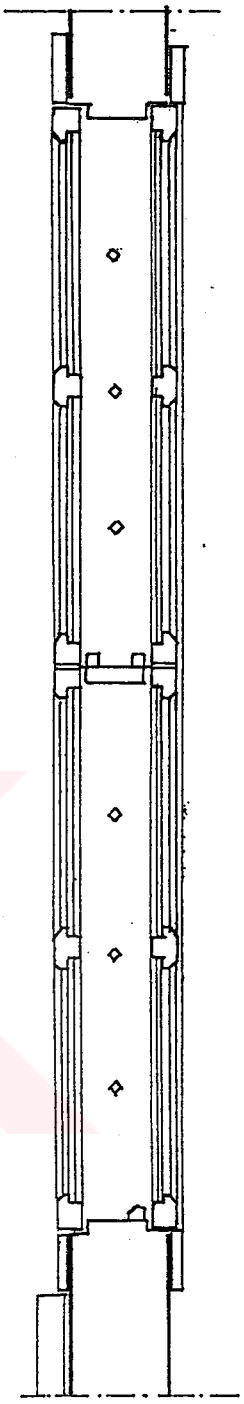

KESİT

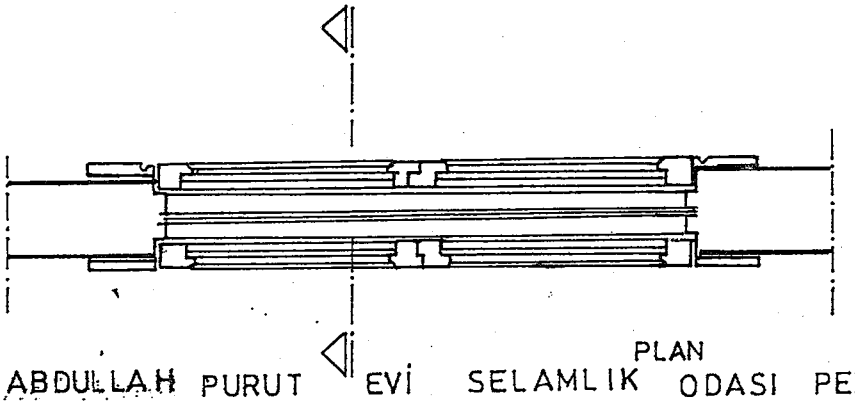

PLAN

0 10 20 30 cm

ABDULLAH PURUT EVİ SELAMLIK ODASI PENCERESİ

100

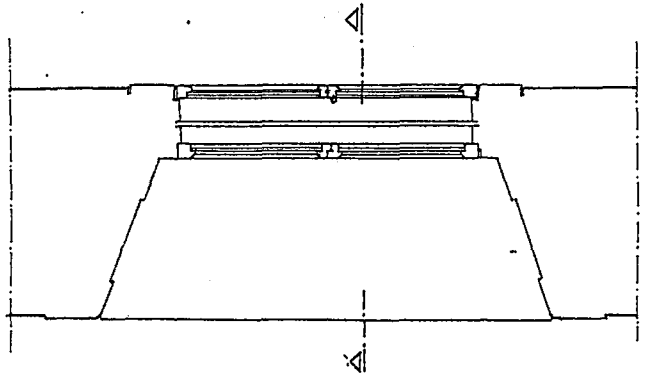

PLAN

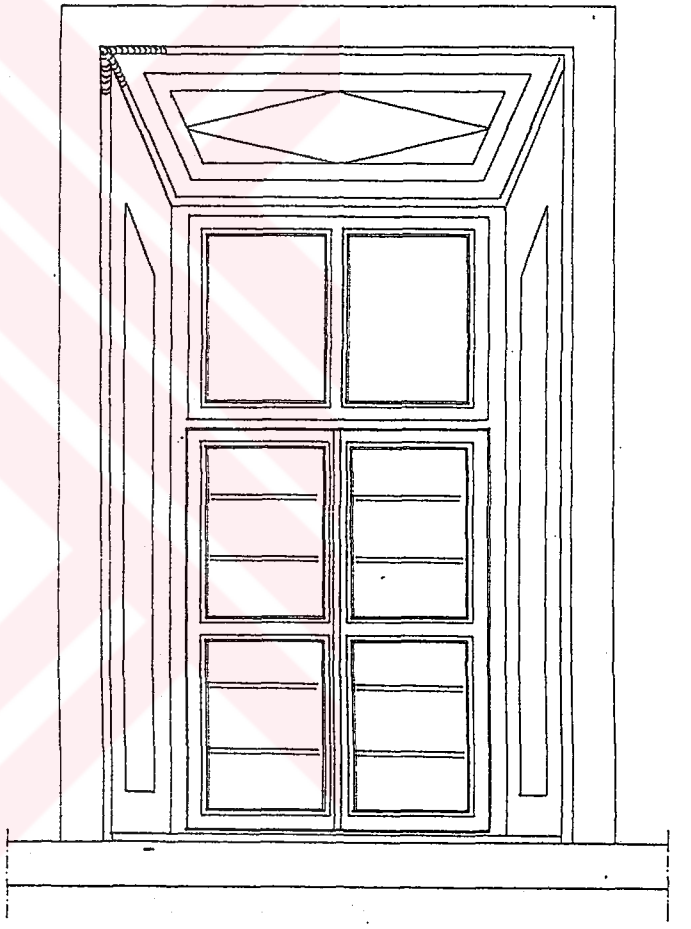

İÇ GÖRÜNÜŞ

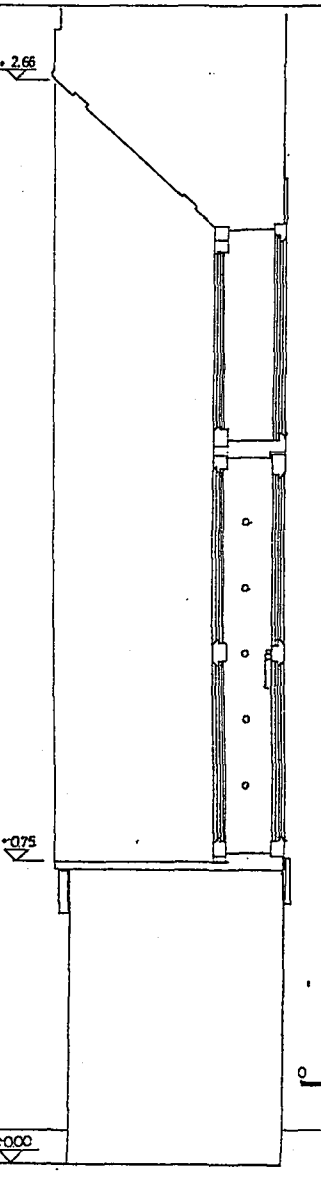

KESİT

0 10 20 30 cm.

AKİF KOCAMAN EVİ ZEMİN KAT ODA PENCERESİ

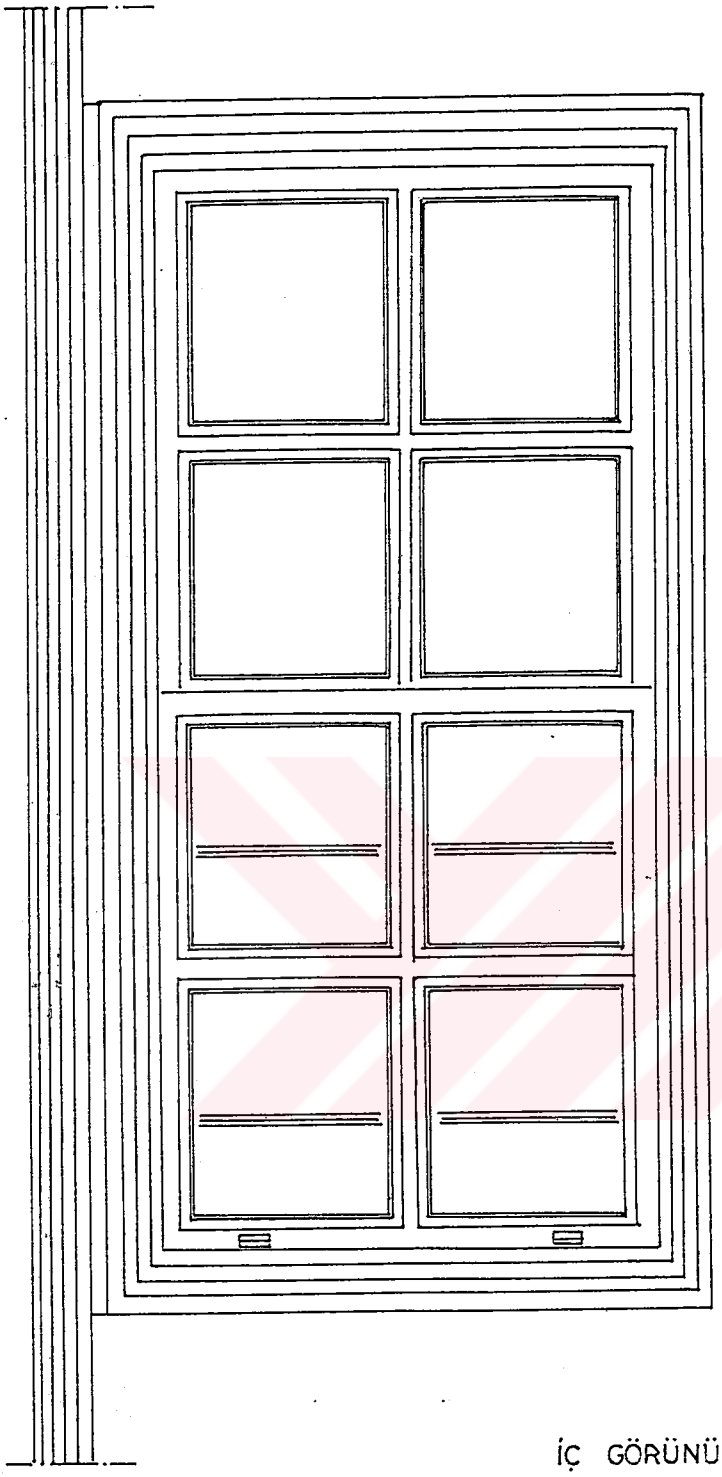

İÇ GÖRÜNÜŞ

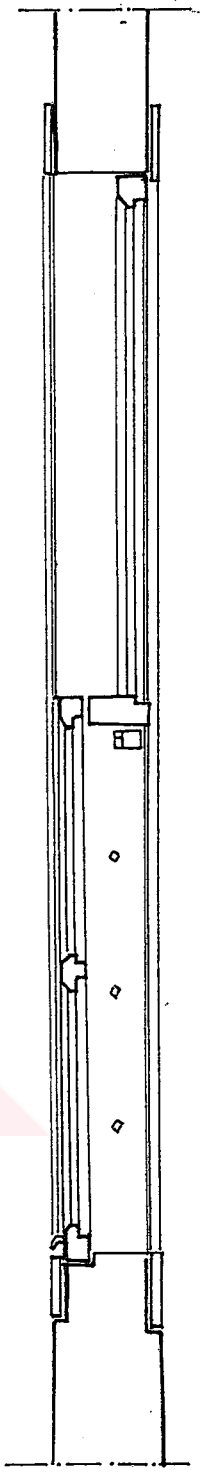

KESİT

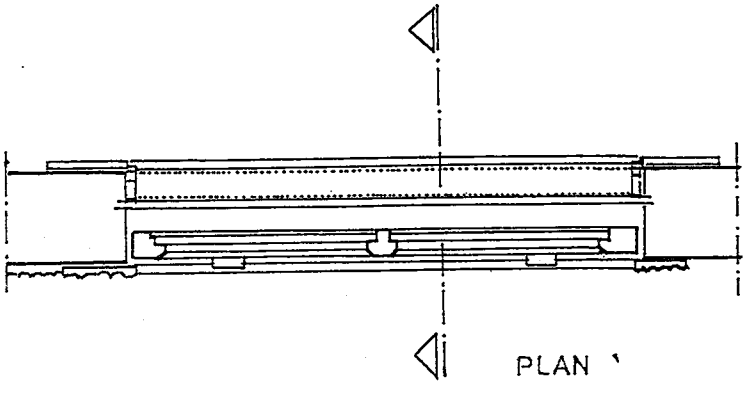

PLAN

0 10 20 30cm

FEHMİ SEKMENLİ EVİ ÇIKMA PENCERESİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

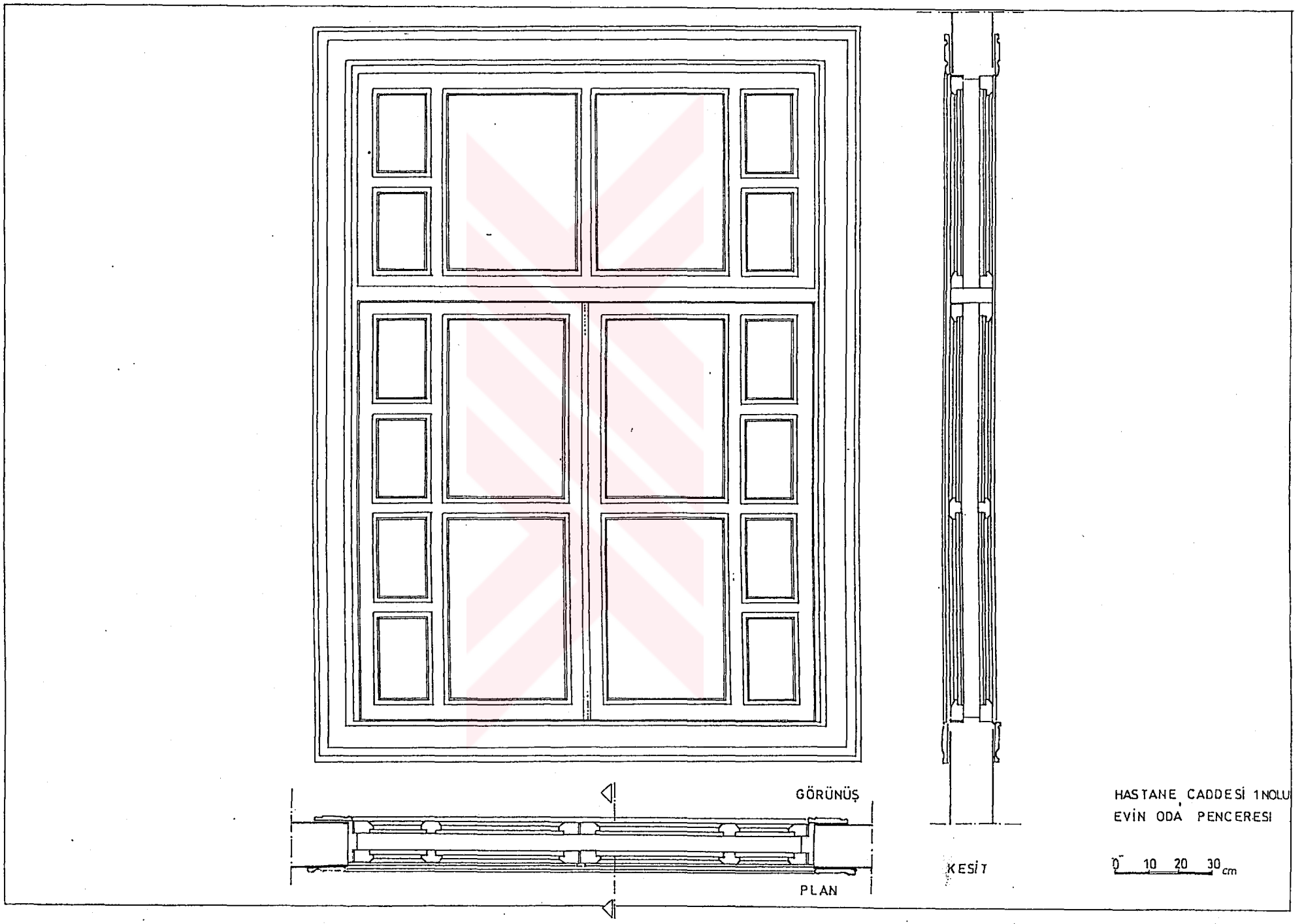
GÖRÜNÜŞ
PLAN
KESİT
HASTANE CADDESİ 1 NOLU
EVİN ODA PENCERESİ
0 10 20 30 cm

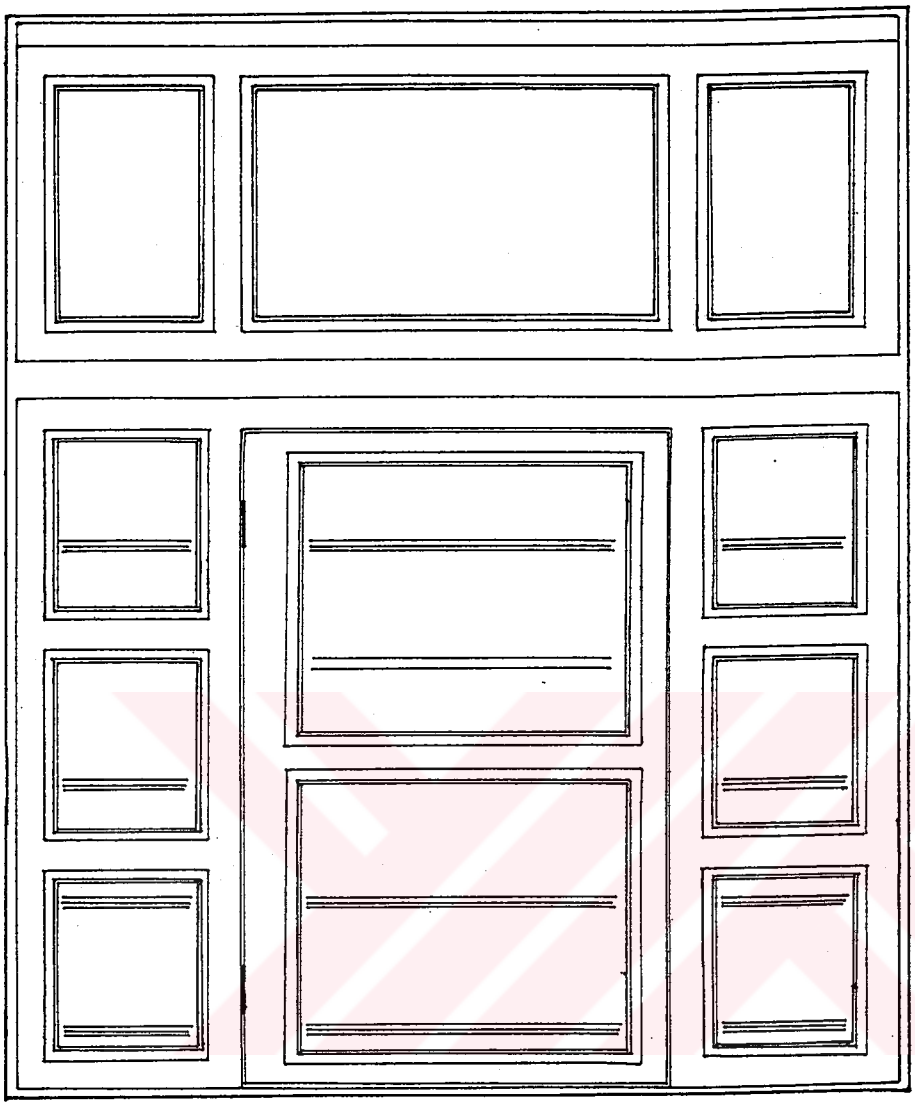

İÇ GÖRÜNÜŞ

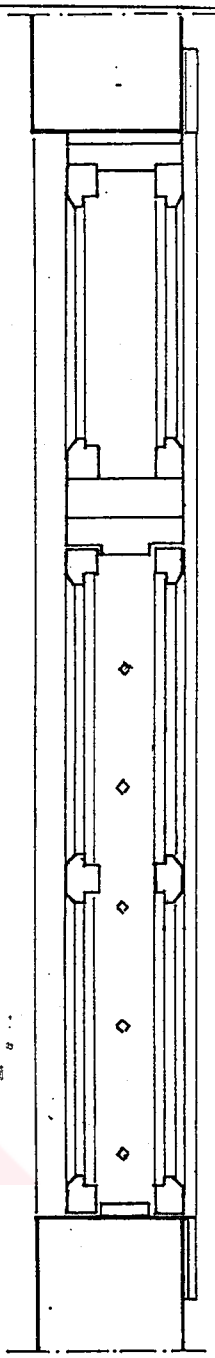

KESİT

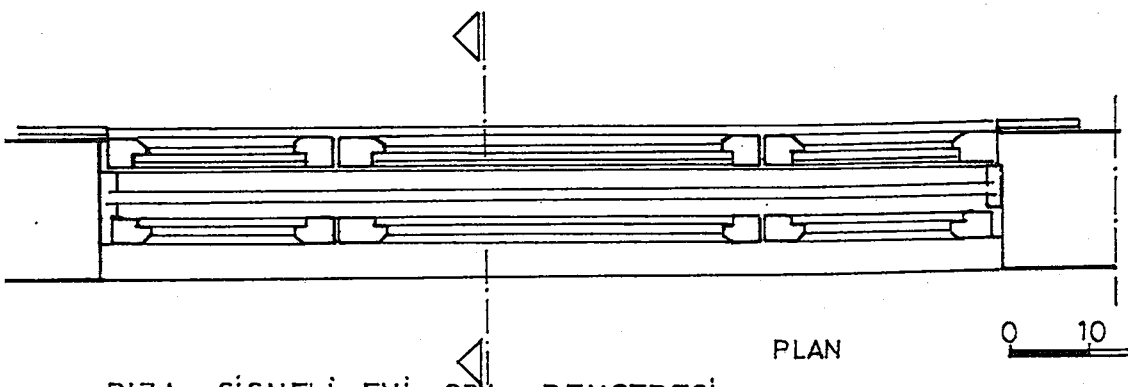

PLAN

0 10 20 30 cm

RIZA SİSNELİ EVİ ODA PENCERESİ103

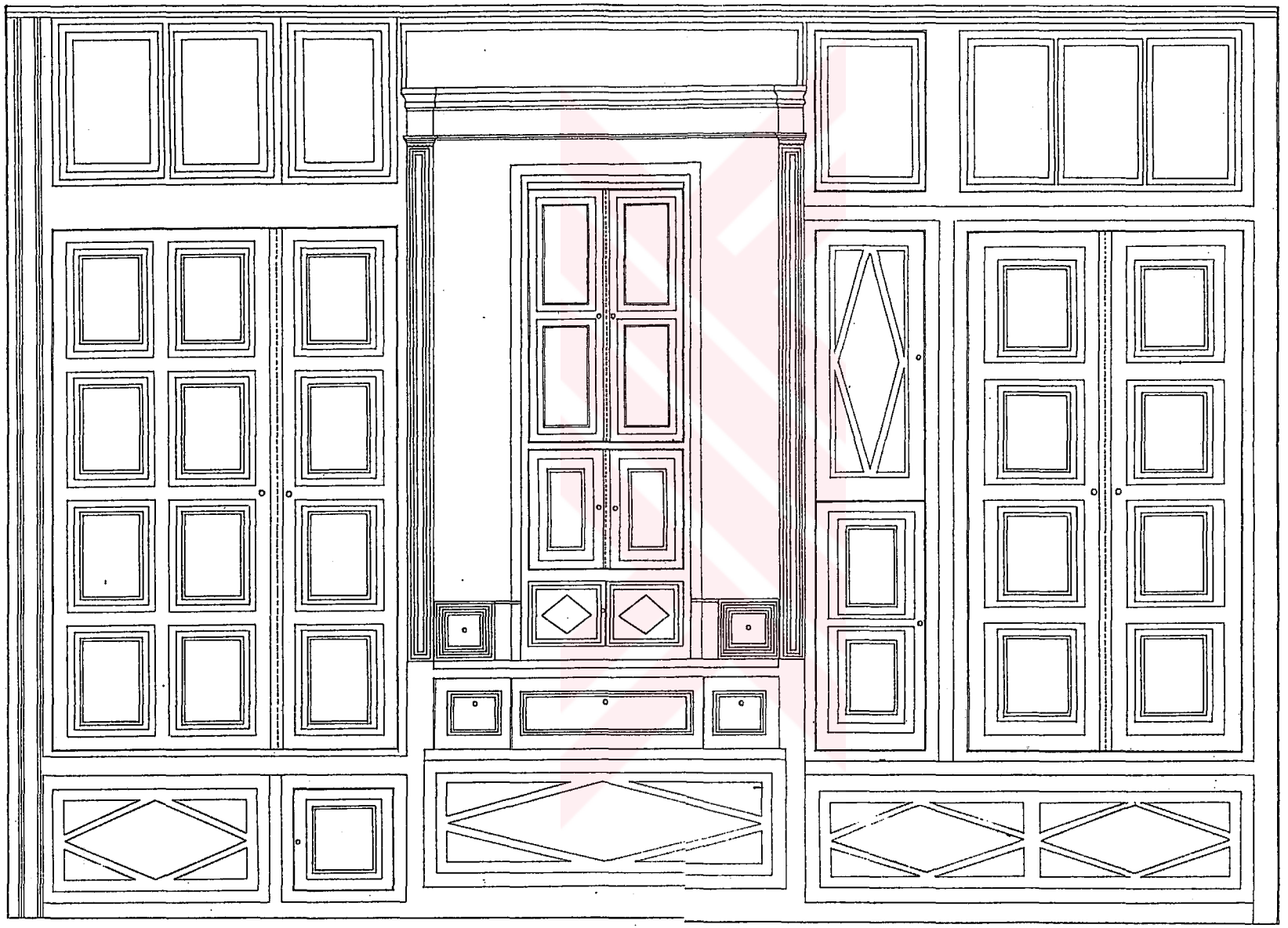

HACI DURSUN ONATÇI EVİ SELAMLIK BÖLÜMÜ SELAMLIK ODASI YUKLÜĞU

0 10 20 30 cm.

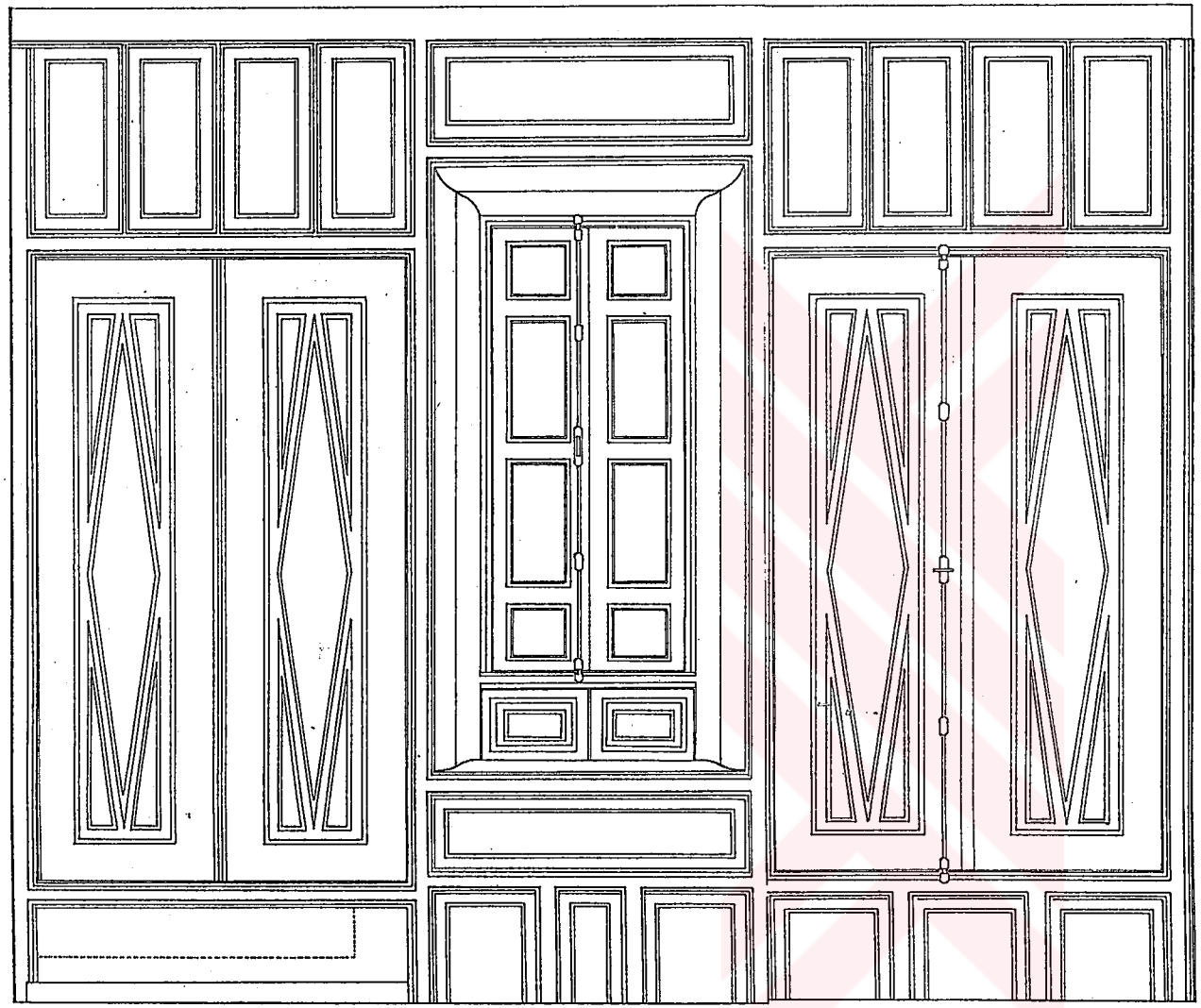

GÖRÜNÜŞ

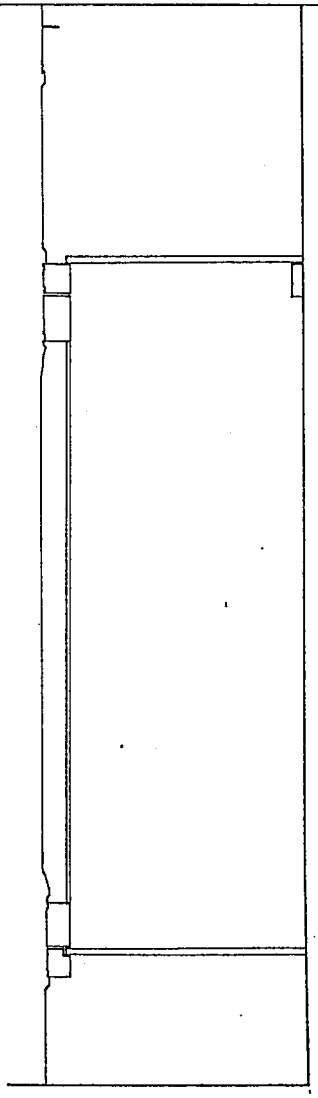

KESİT

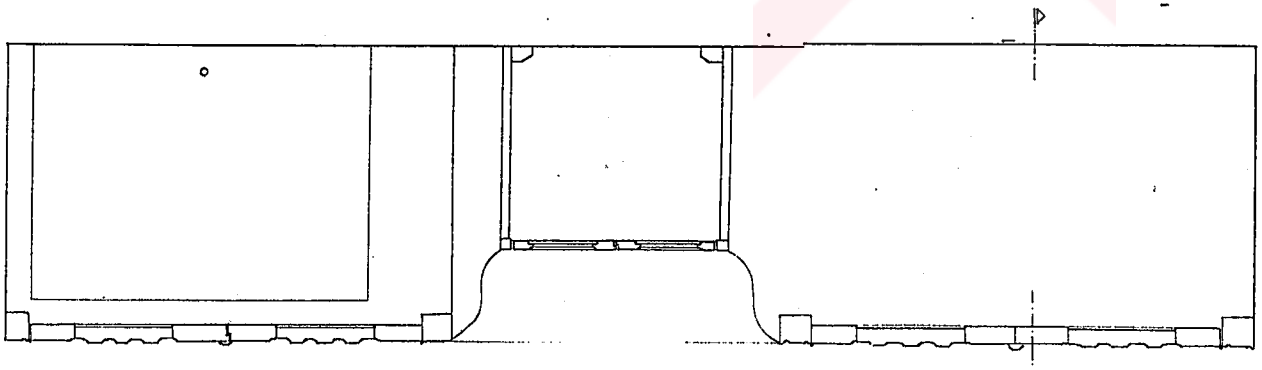

PLAN

AKİF KOCAMAN EVİ
ZEMİN KAT SELAMLIK ODASI
YÜKLÜĞÜ

0 10 20 31 cm

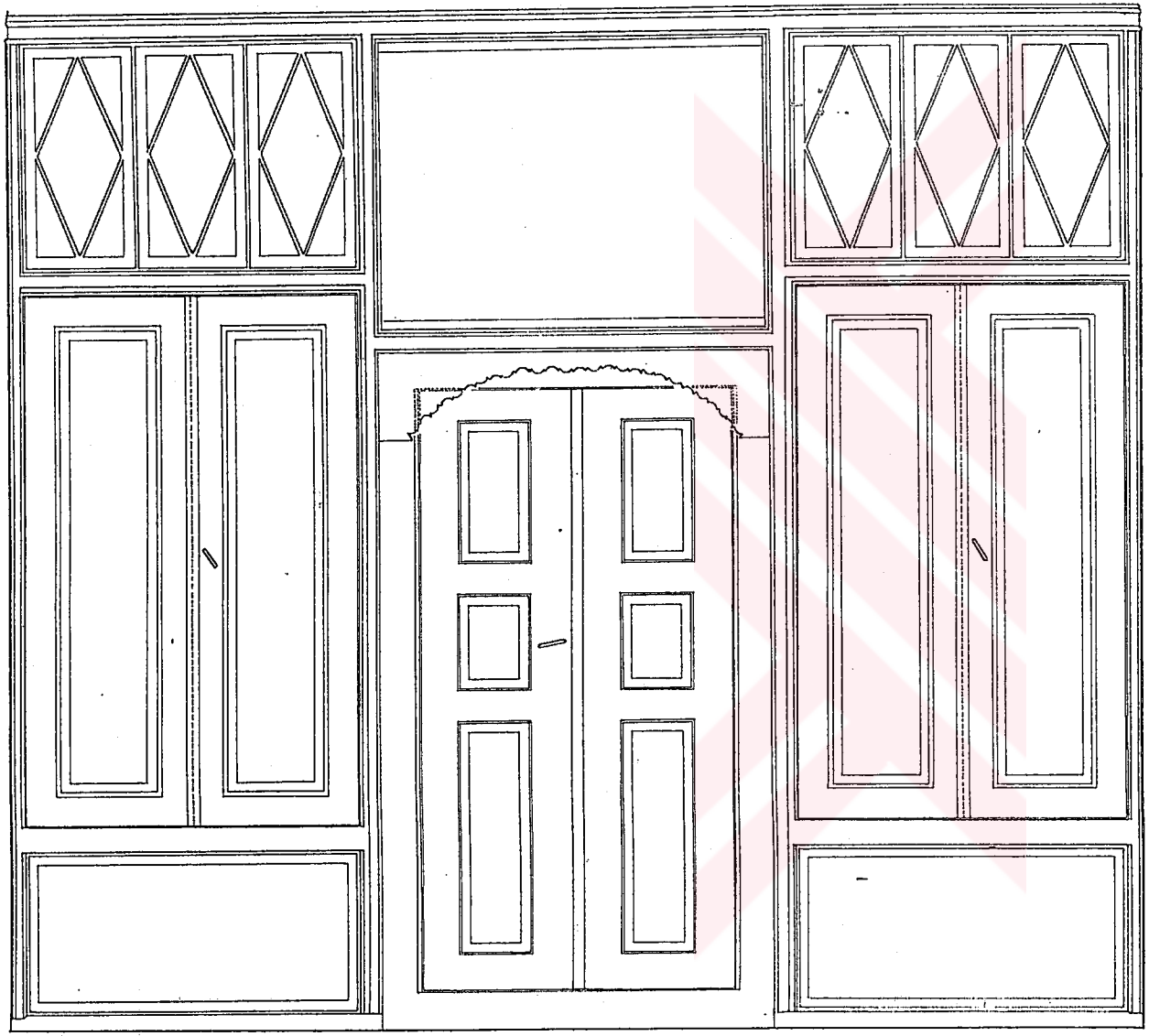

AKİF KOCAMAN EVİ ÜST KAT SELAMLIK ODASI YÜKLÜĞÜ

GÖRÜNÜŞ

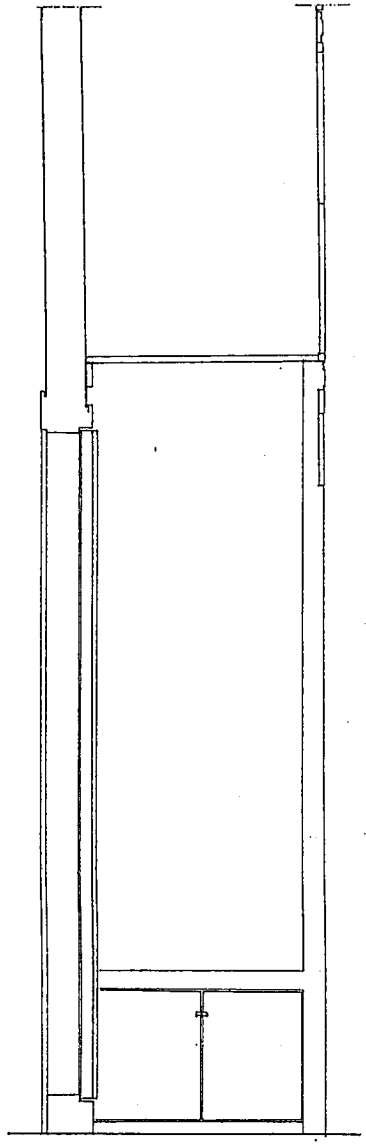

KESİT

0 10 20 30 cm.

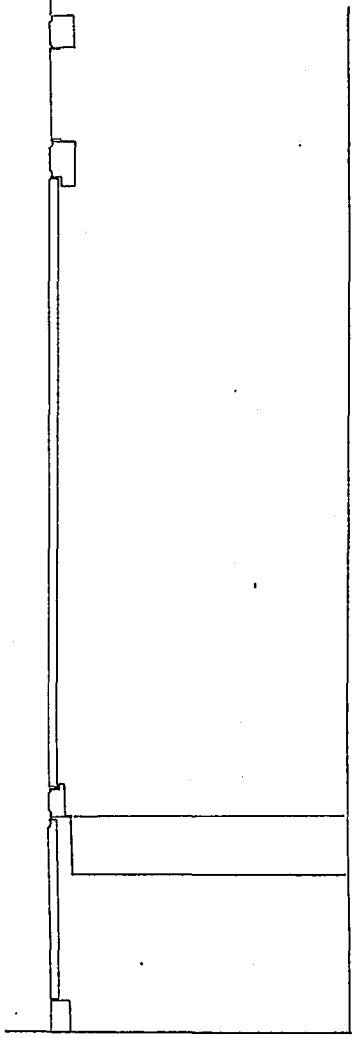

KESİT

GÖRÜNÜŞ

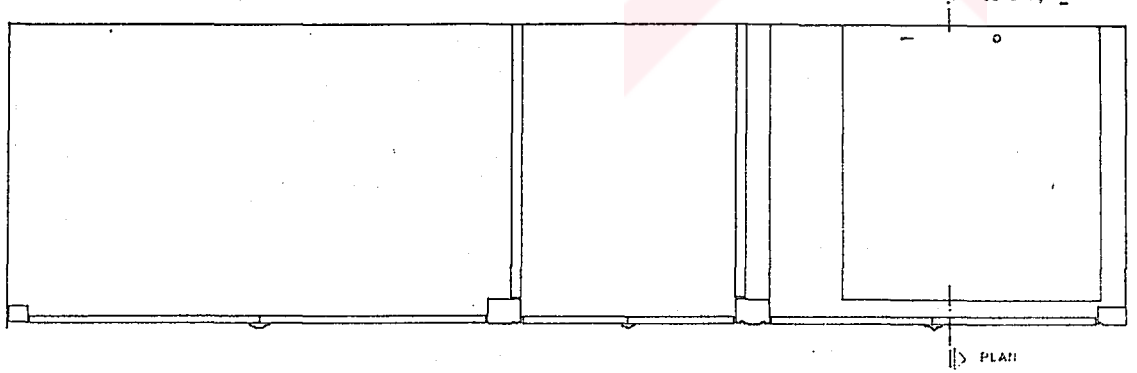

PLAN

FEHMİ SEKMENLİ EVİ

ÜST KAT ODA YÜKLÜĞÜ

0 10 20 30 cm

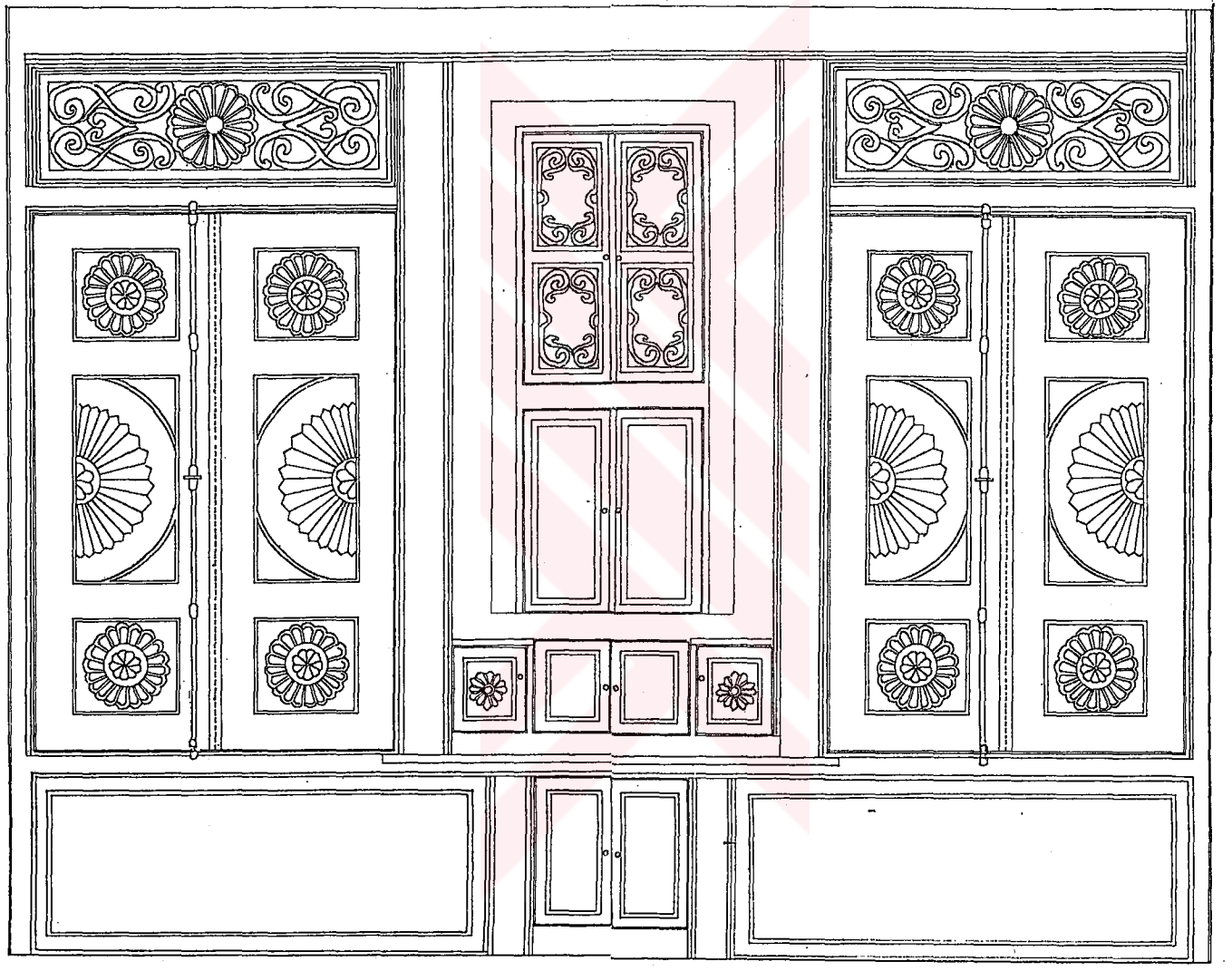

DİŞÇİ ALİ ÖZNUR EVİ GİRİŞ KATI ODASI YUKLUĞÜ

0 10 20 30 cm

GÖRÜNÜŞ

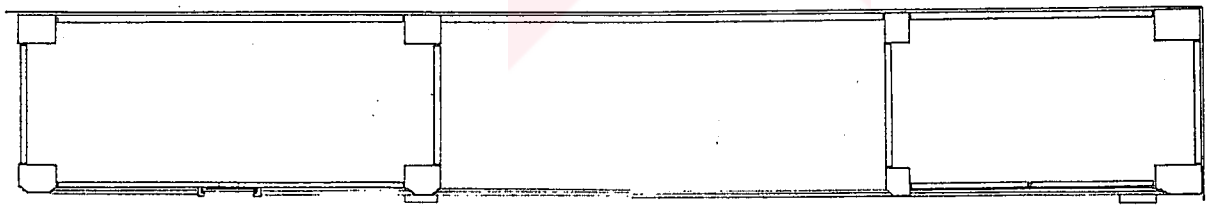

PLAN

0 10 20 30

HACI DURSUN OHATCI EVİ YER EVİ PLANI

7. İSTANBUL SANAT BAYRAMI
YENİ EĞİLİMLER SERGİSİ
3-31 MART 1994

" TANDIRBAŞI "
ENSTALLASYONU PROJESİ..

METİN AKKAYA / SANCAK BAKIR

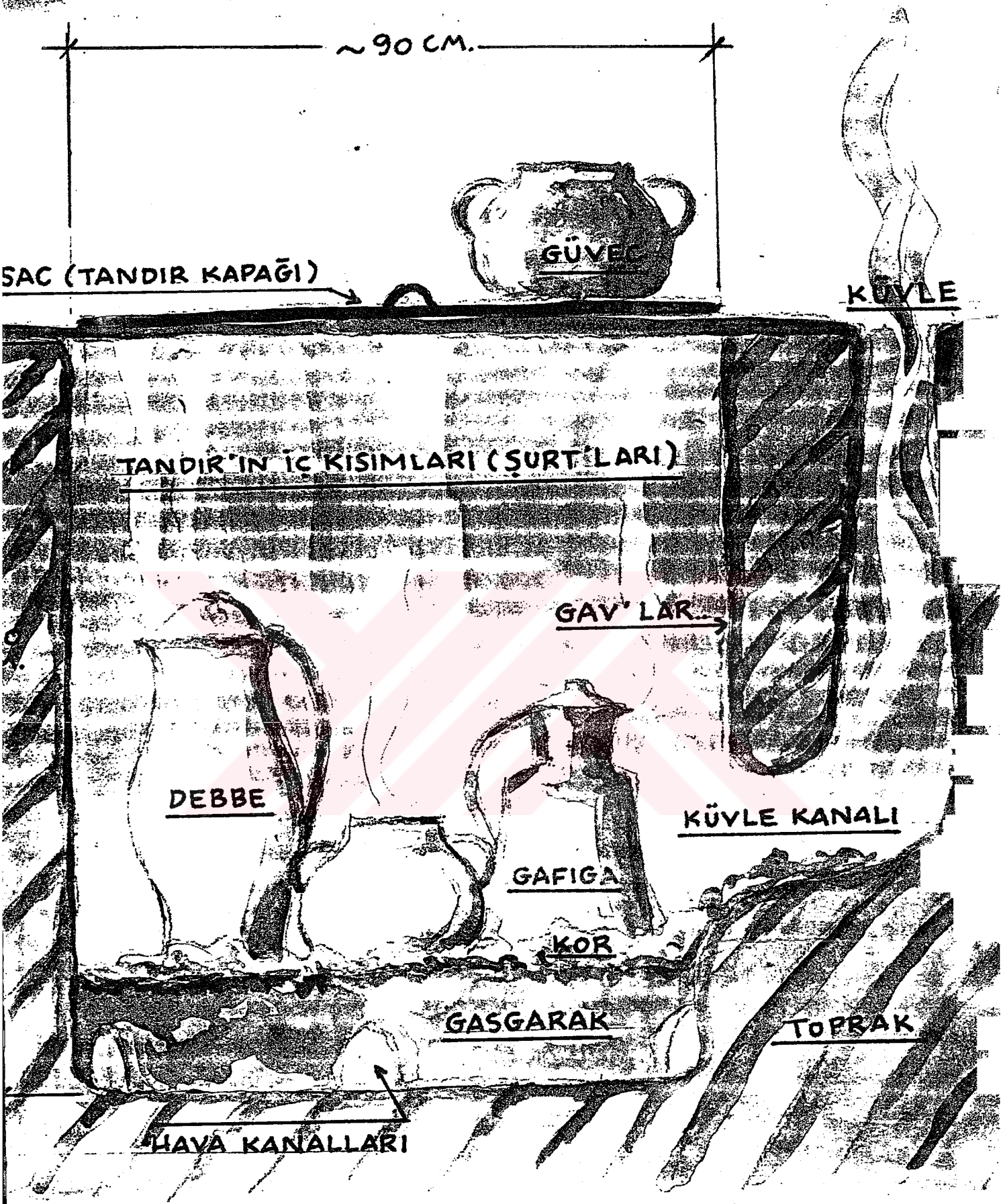

TANDIR'IN KESİTİ

KÜVLE: TANDIR'LA AYNI GÖVDEDE YER ALAN, DUMANI ÇEKEN BÖLÜM.

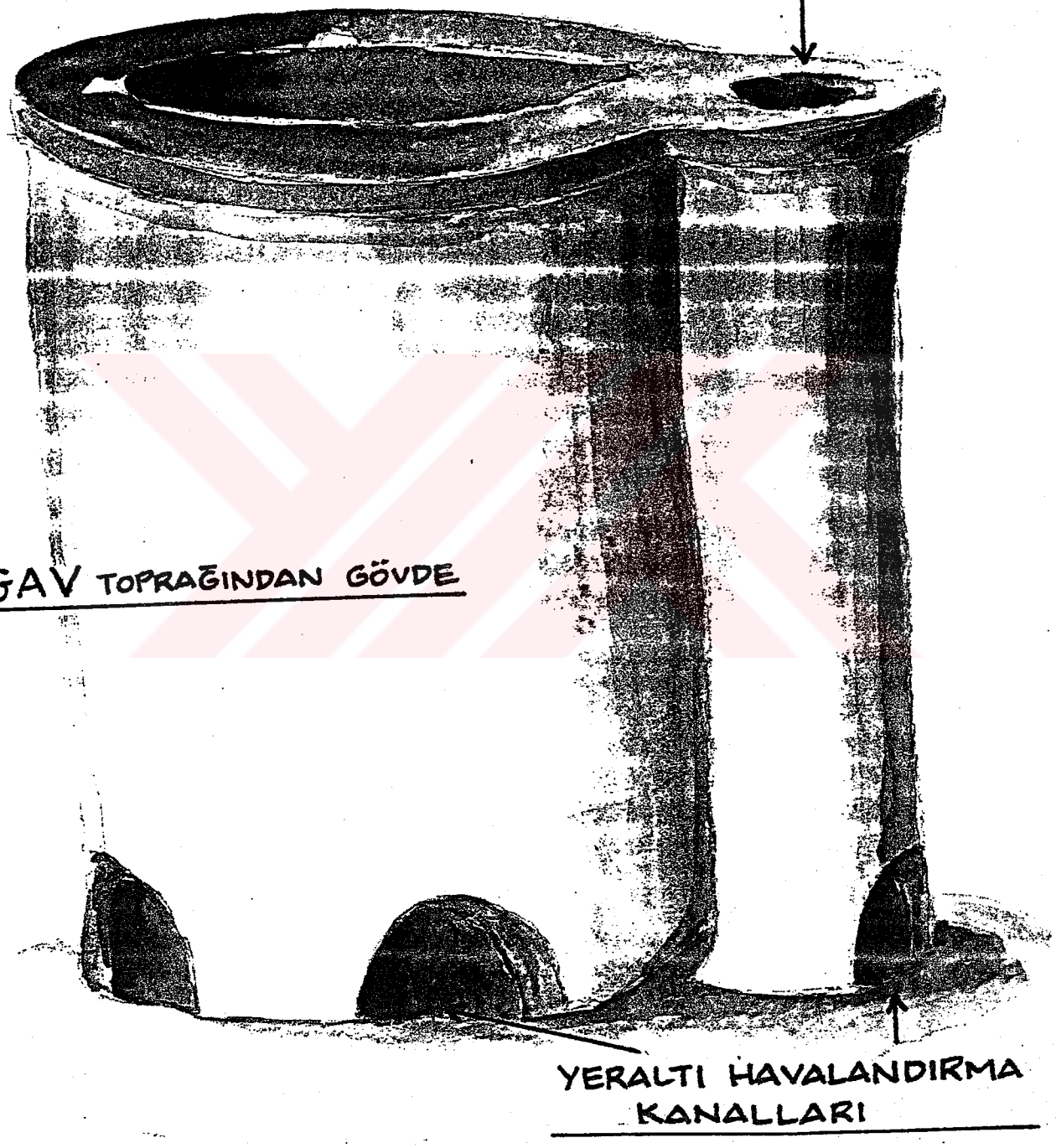

GAV TOPRAĞINDAN GÖVDE

YERALTI HAVALANDIRMA KANALLARI

TANDIR

"GAV" DENİLEN ÖZEL, YÖRESEL BİR ÇAMUR İLE İNŞA EDİLEN, SİLİNDİRİK FORMLU, PİŞİRİLEN TÜM KAPKACAĞIN VE KOR'UN (ATEŞİN) YER ALDIĞI OCAK...

HETİRCEG: ISITILAN KAP-KACAĞIN TANDIRIN İÇİNE DÜŞMEMESİ İÇİN, TANDIRIN AĞZINA YERLEŞTİRİLEN, DEMİRDEN ÜRETİLMİŞ HAÇ BİÇİMİNDE ARAÇ..

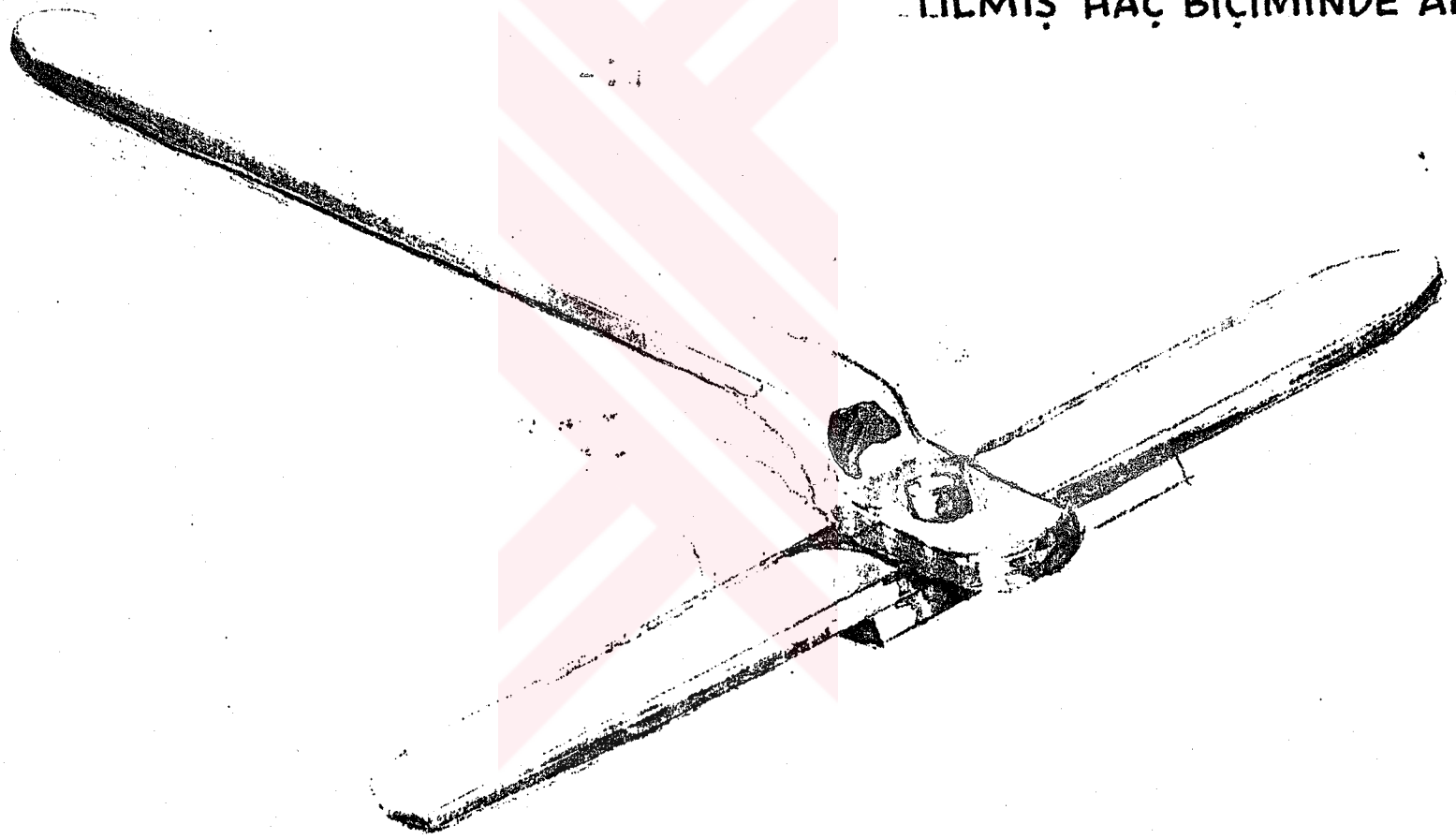

HETİRCEG

BÜYÜK EGİŞ : TANDIRIN ATEŞİNİ KARIŞTIRMAK İÇİN KULLANILAN DEMİR ARAÇ..

BÜYÜK EGİŞ

KÜÇÜK EGİŞ : TANDIRDA PİŞEN EKMEKLERİ VE KAP-KAÇAĞI YUKARI ÇEKMEK İÇİN KULLANILAN DEMİR ARAÇ..

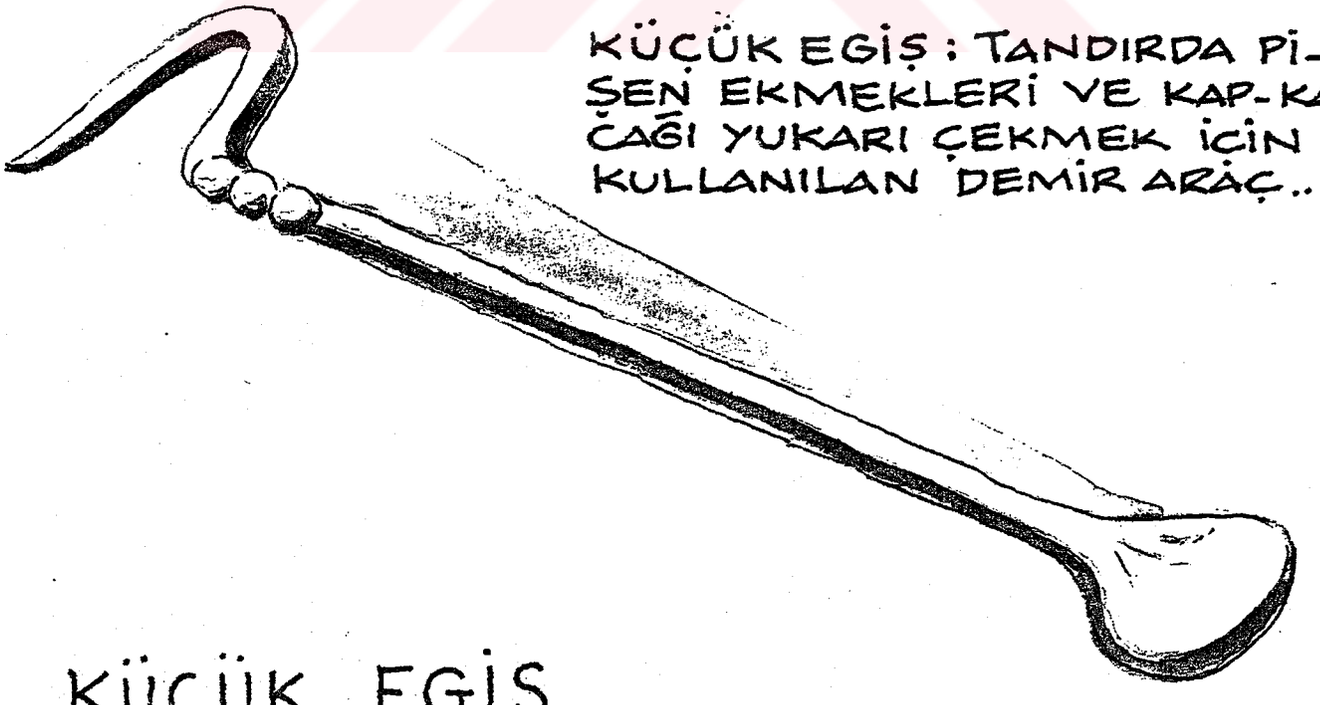

KÜÇÜK EGİŞ

HAMUR TEKNESİ : HAMURUN YOĞRULDUĞU, DAHA SONRA PİŞEN EKMEKLERİN KONULDUĞU YARIM KÜRE FORMUNDA ÖZEL AHŞAP KAP..

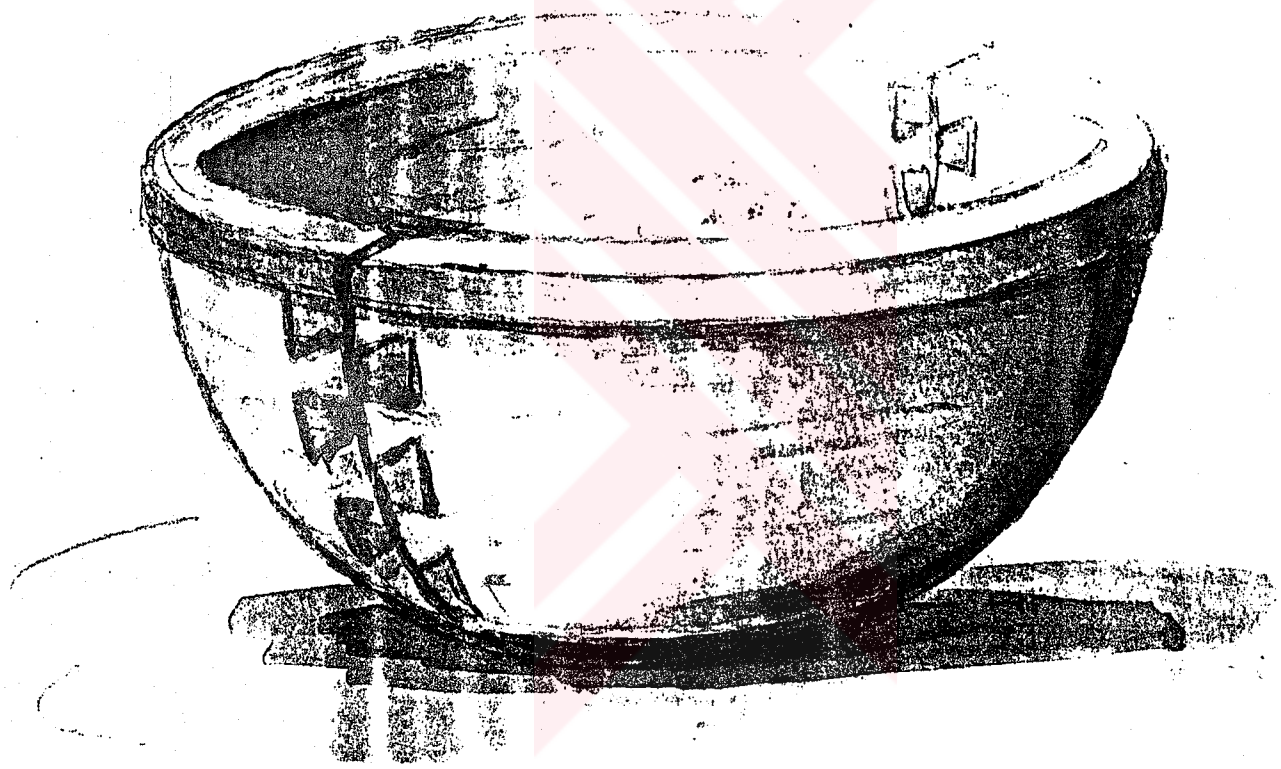

HAMUR TEKNESİ

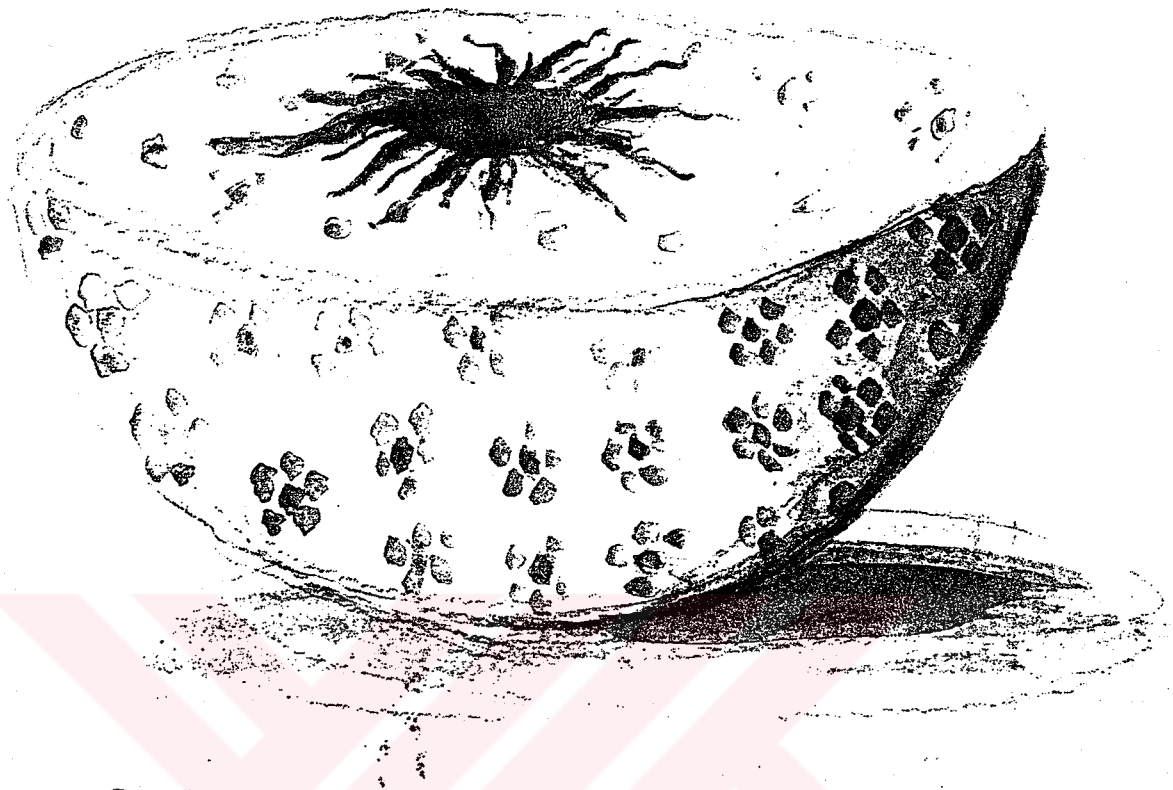

RAPATA : "COMBAR" DENİLEN BİR BİTKİNİN SAPLARINDAN YAPILAN, MAYALANMIŞ HAMUR PARÇALARININ AÇILMASI (GENİŞLETİLMESİ) AMACIYLA KULLANILAN ARAÇ.

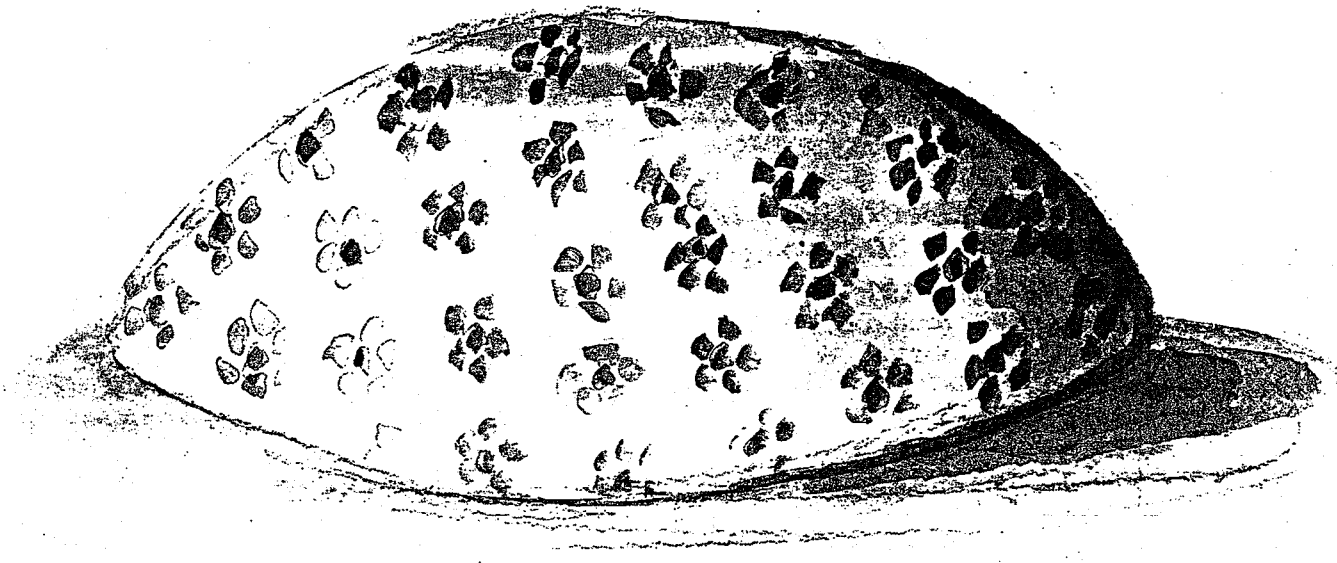

RAPATA (İREPATA)

DUVAG : TANDIRLARIN HAVA ALMASINI SAĞLAYAN KÜVLE DENİLEN DELİĞİN ÖZEL TOPRAKTAN YAPILMIŞ KAPAĞI...

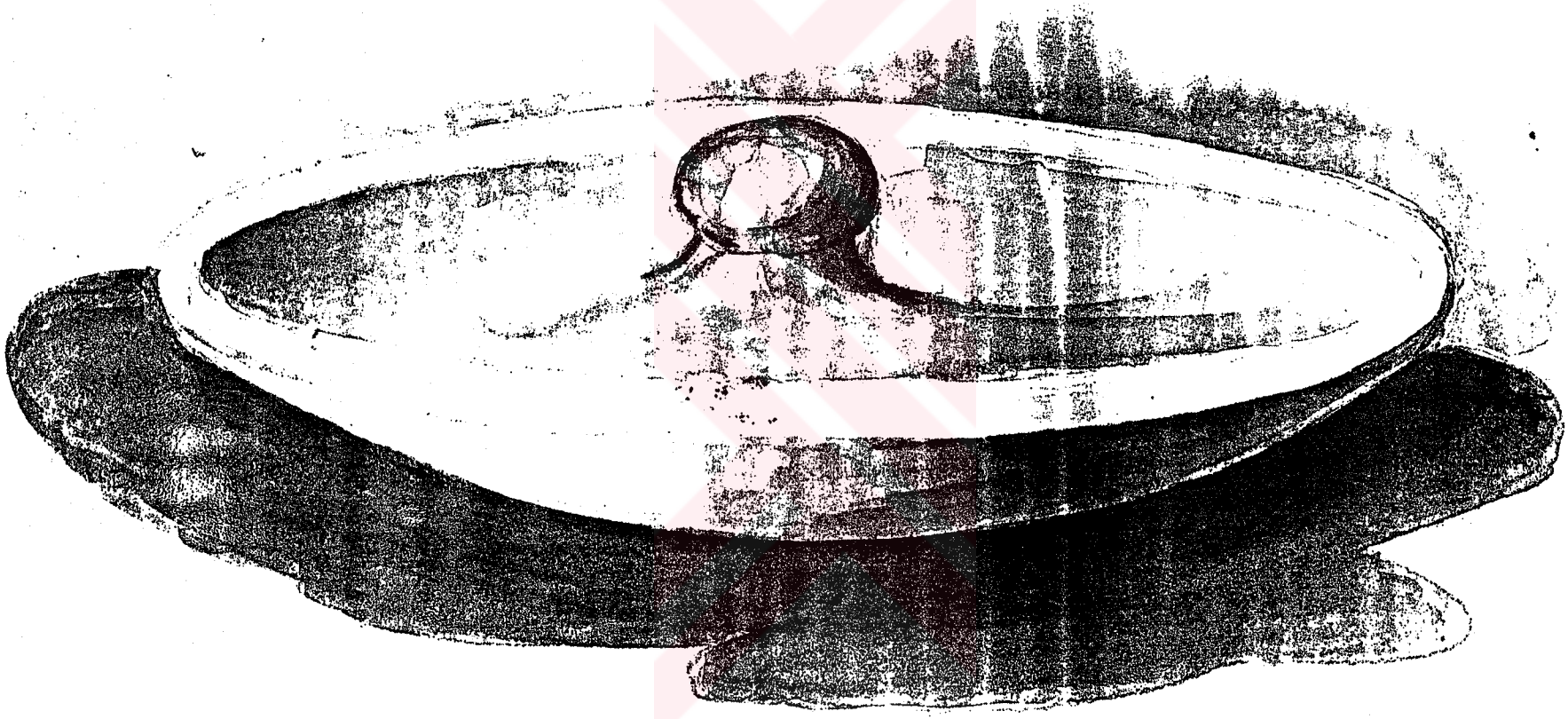

DUVAG (KÜVLE KAPAĞI)

GAFIGA : TANDIRDA SU ISITMAK İÇİN KULLANILAN BAKIRDAN YAPILMIŞ SU KABI..

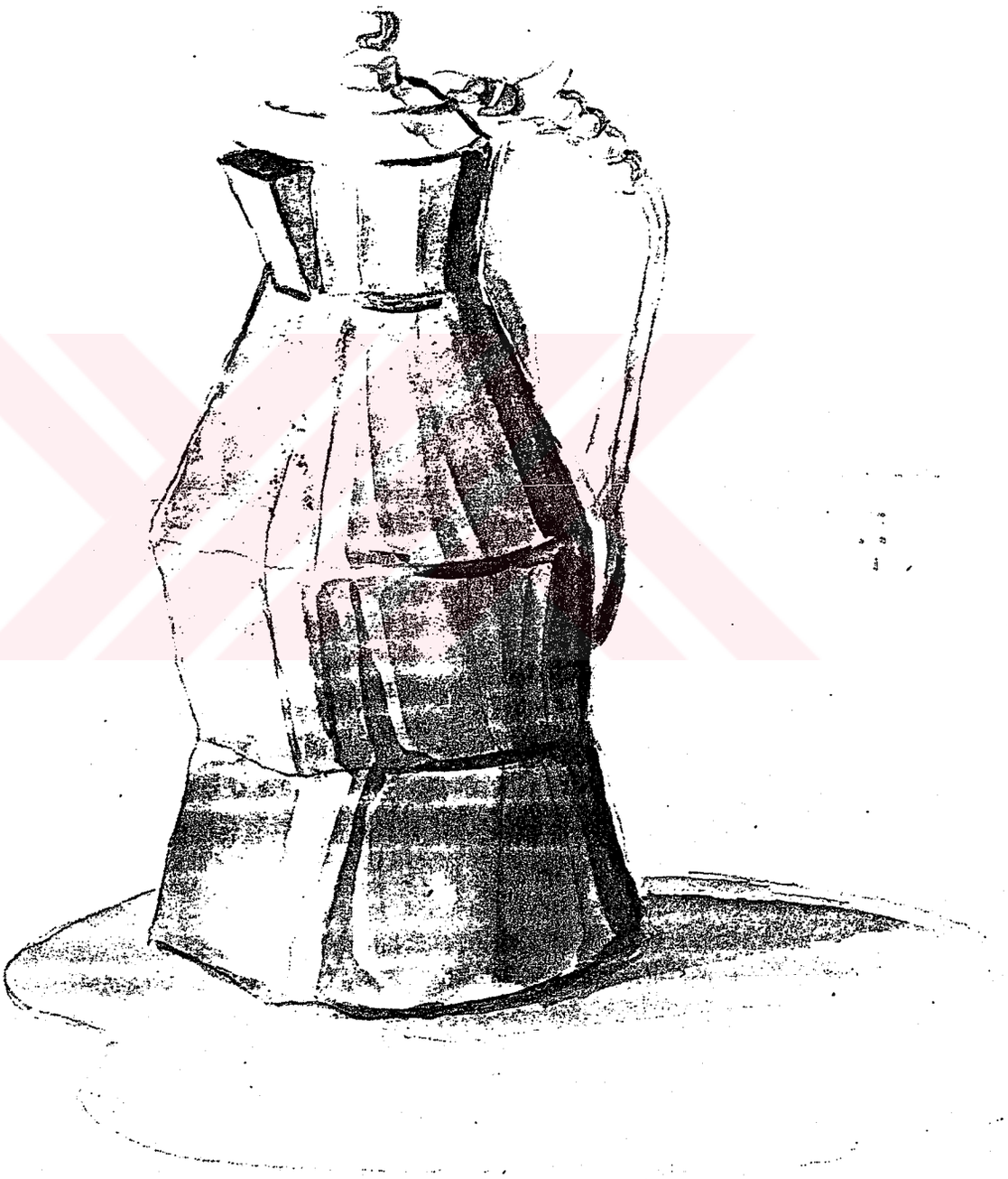

GAFIGA

DEBBE : TANDIRDA SU ISITMAK İÇİN KULLANILAN BAKIR SU KABI..

DEBBE

KÜP: "GAV" DENİLEN ÖZEL TOPRAKTAN ÜRETİLMİŞ, İÇERİSİNDE ÇEŞİTLİ TAHILLAR SAKLANAN DERİN KAPLAR.. KÜPLERİN AĞIZLARINA "DUVAG" DENİLEN, YİNE TOPRAKTAN YAPILMIŞ KAPAKLAR KOYULUR..

KÜP

GÜVEC: İÇERİSİNDE YEMEK PİŞİRİLEN, "GAV" DENİLEN ÖZEL TOPRAKTAN ÜRETİLEN BİR KAP...

GÜVEÇ

YABAN TEZEĞİ: DAĞLARDA VE ÇAYIRLARDA, BÜYÜK BAŞ HAYVANLARIN BIRAKTIĞI DIŞKILARDAN OLUŞAN KALORİ DEĞERİ DÜŞÜK, PEK MAKBUL OLMAYAN TANDIR YAKITLARINDANDIR...

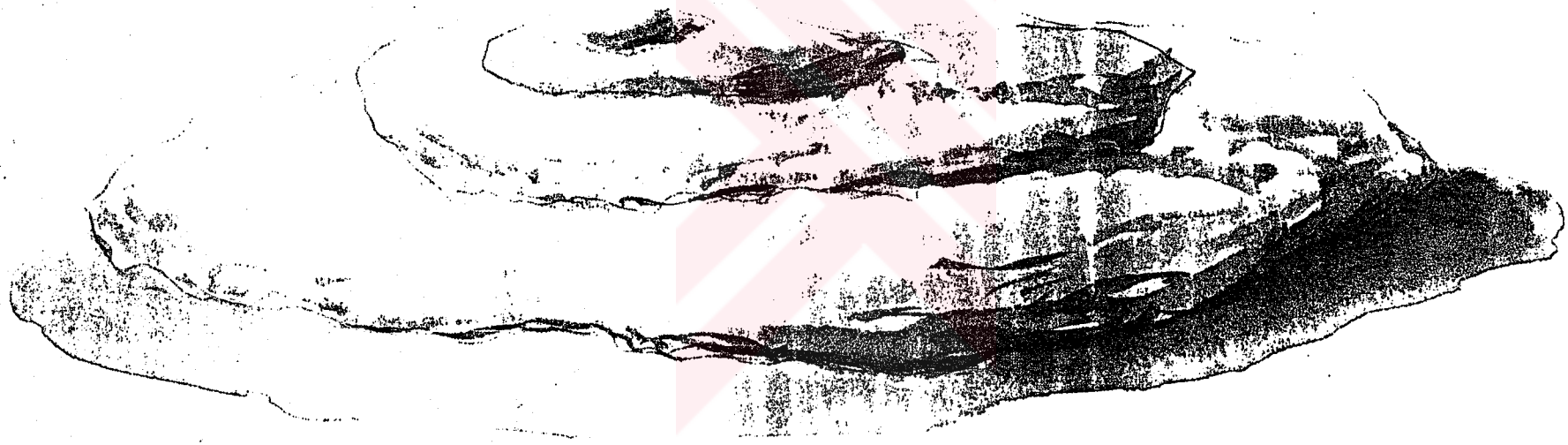

YABAN TEZEĞİ

BASMA TEZEK: BÜYÜKBAŞ HAYVANLARIN DIŞKILARININ BİRİKTİRİLEREK, BAHAR AYLARINDA BOŞ ALANLARDA YAYILIP, DAHA SONRA KEŞİLİP, KURUTULARAK, KALORİ DEĞERİ YÜKSEK TANDIR YAKITI OLARAK KULLANILIR. UZUN SÜRELİ KÖZ BIRAKTIĞI İÇİN DEĞERLİ BİR YAKIT TÜRÜDÜR...

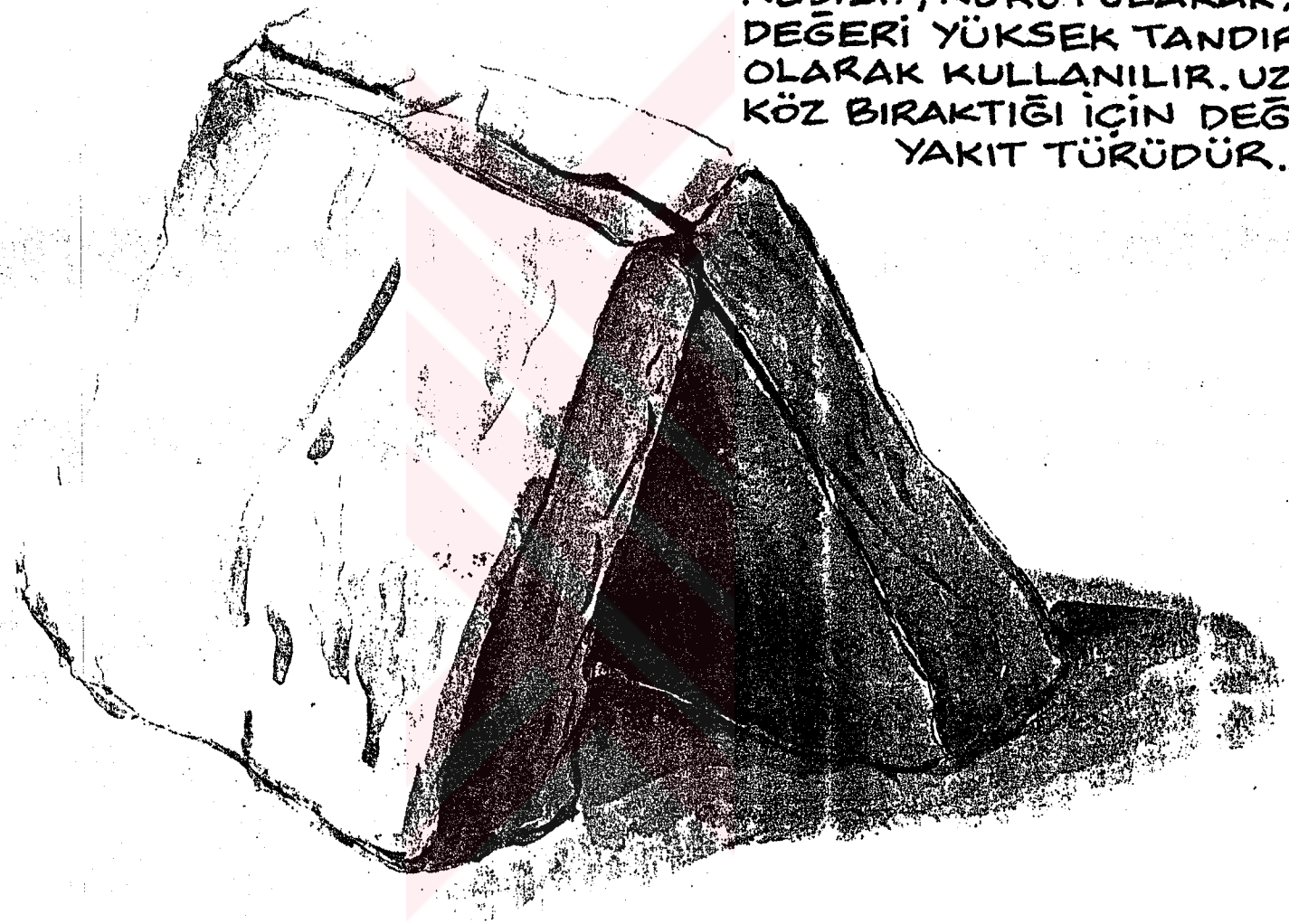

BASMA TEZEK

KÜÇÜK BAŞ HAYVANLARIN AĞILLARDA. KENDİ DIŞKILARINI ÇIKARIP, DAHA SONRA ONLARI ÇİĞNEYEREK OLUŞAN YAKIT TÜRÜ. ÇOK YÜKSEK KALORİ DEĞERİNDE OLDUĞU İÇİN GENELLİKLE SOBALARDA KULLANILIR. ANCAK ZENGİN KONAKLARINDA TANDIR YAKITI OLARAK KULLANILIR.. KALORİ DEĞERİ, KOK KÖMÜRÜ İLE EŞ DEĞERDEDİR...

KERME TEZEK

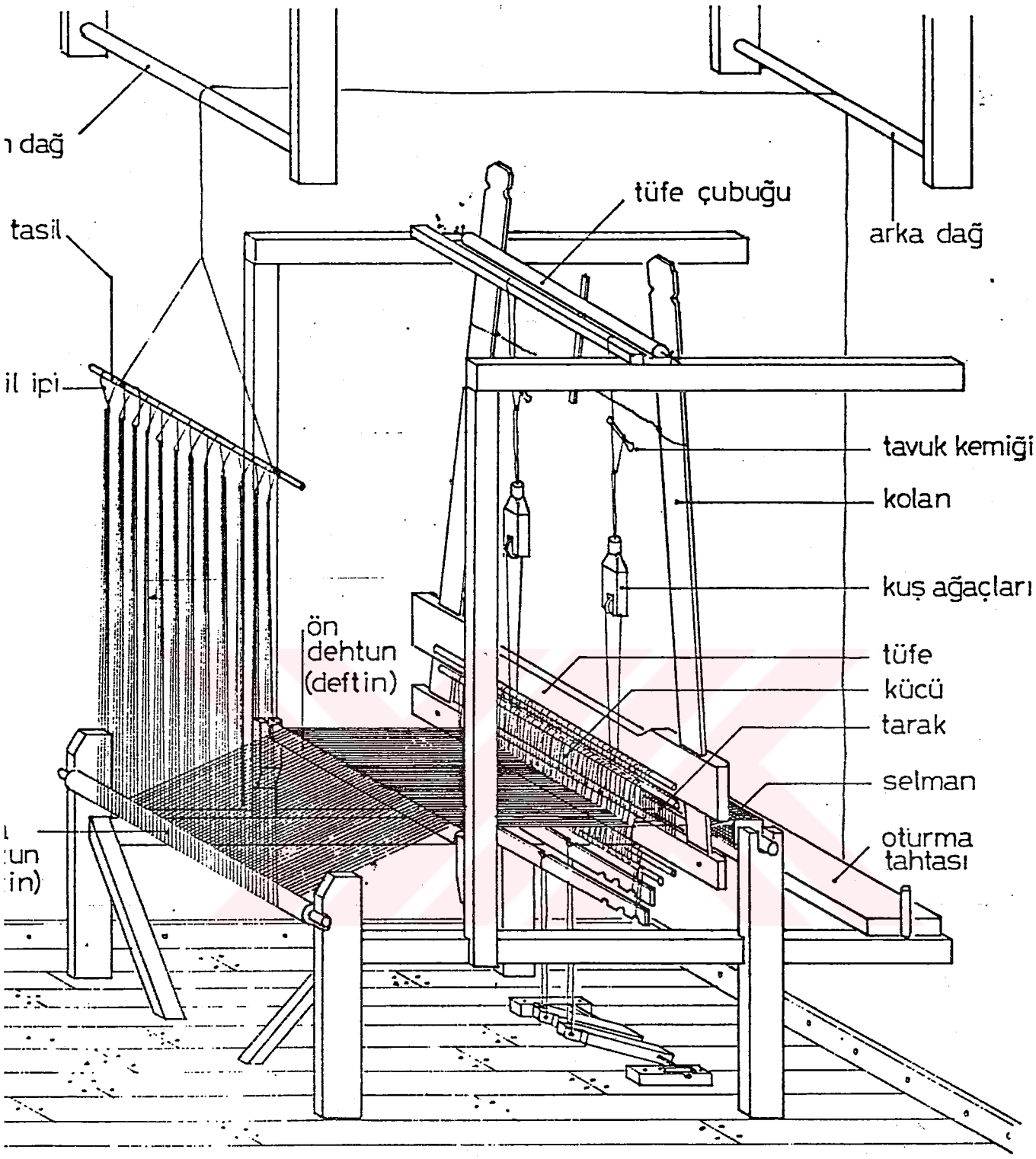

EHRAM DOKUMA TEZGAHI

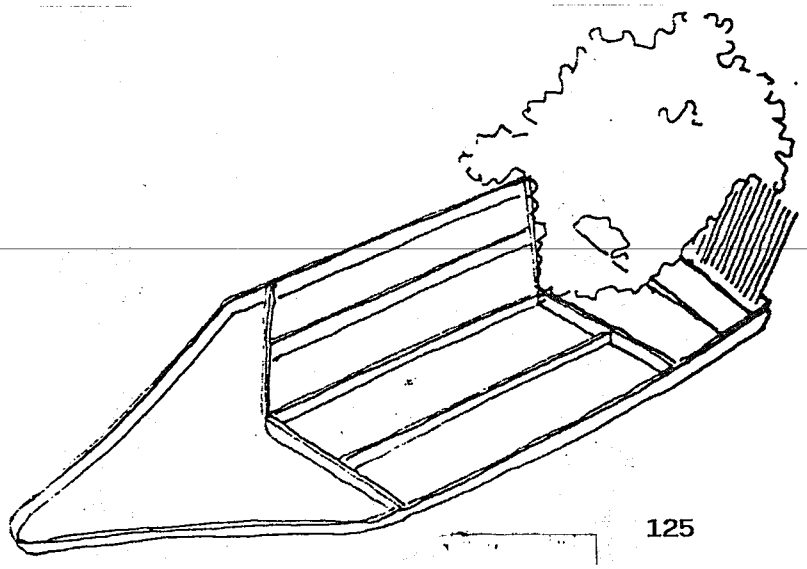

II. BÖLÜM: FOTOĞRAFLAR

FOTOĞRAF LİSTESİ

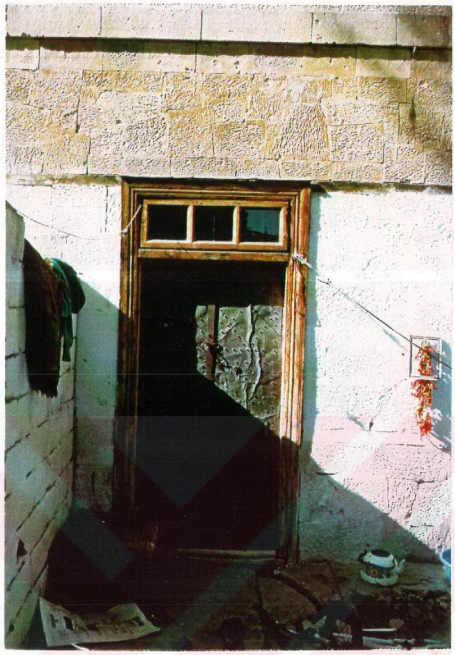

F1

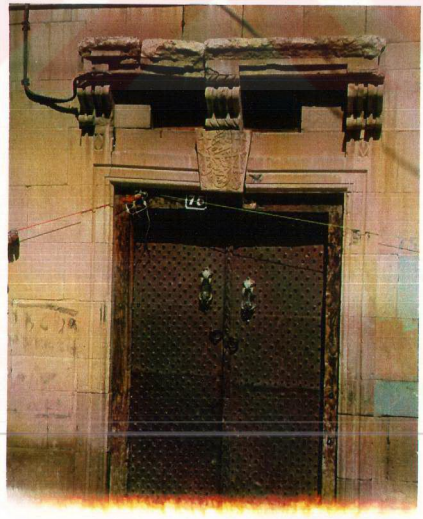

F2

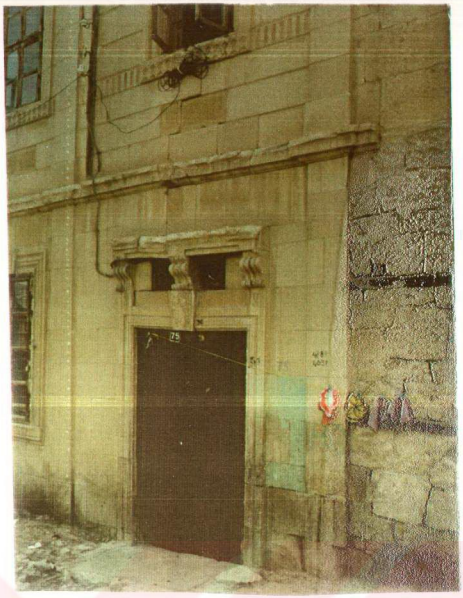

F3

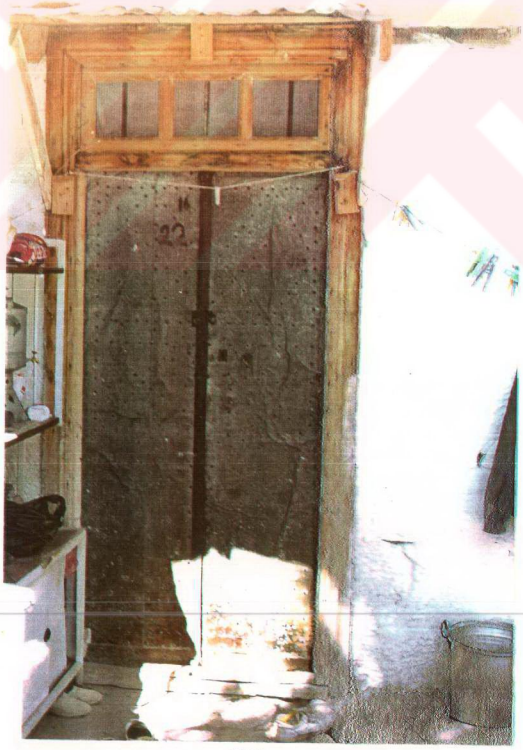

F4

F5

F6

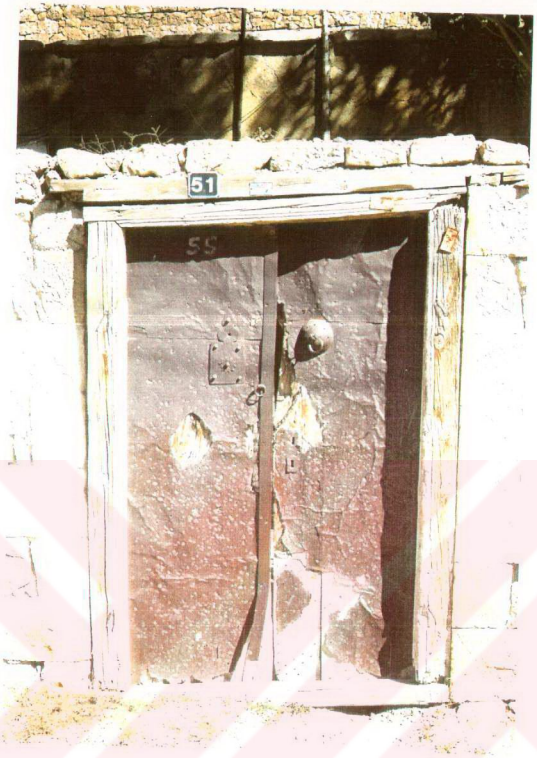

F7

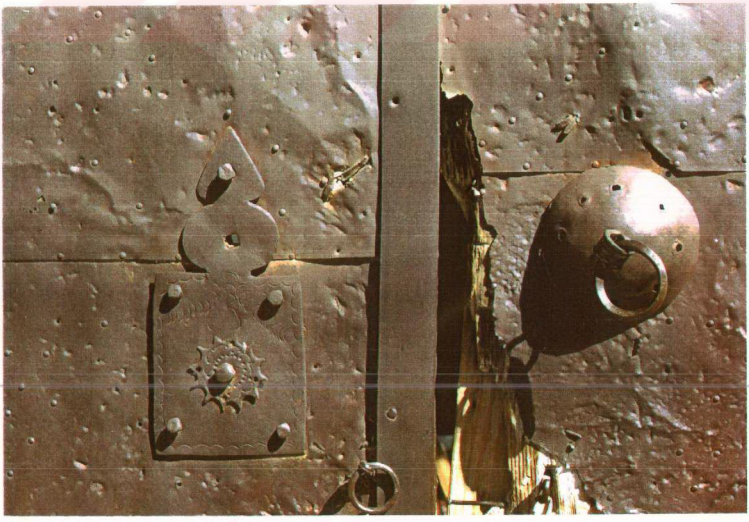

F8

F9

F10

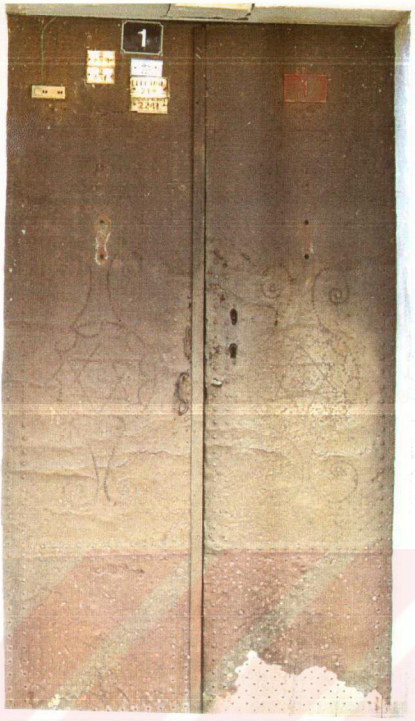

F11

F12

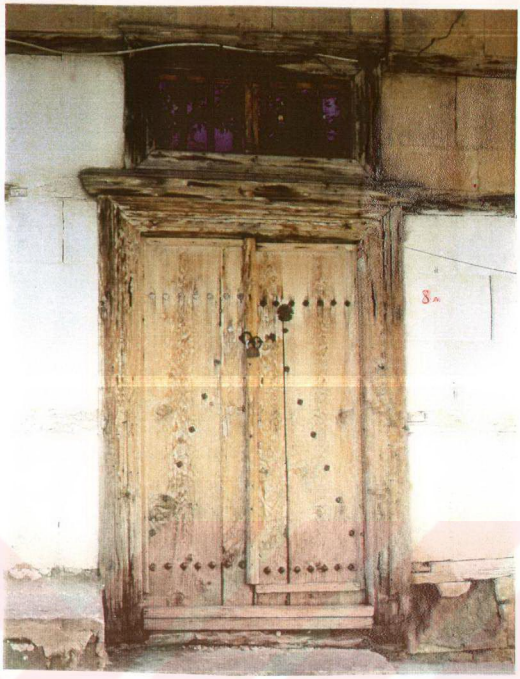

F13

F14

F1

F2

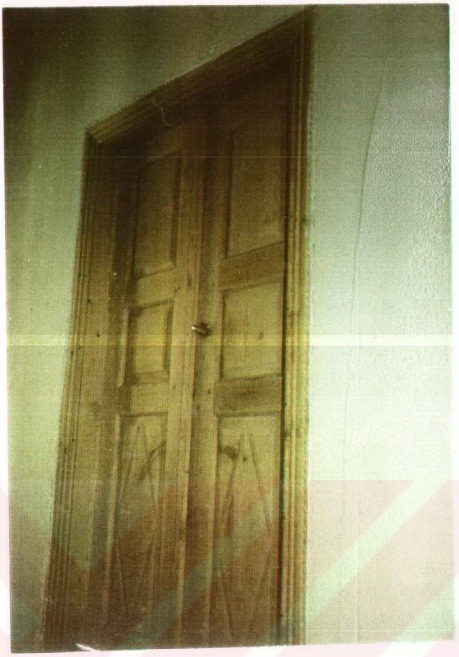

F3

F4

F5

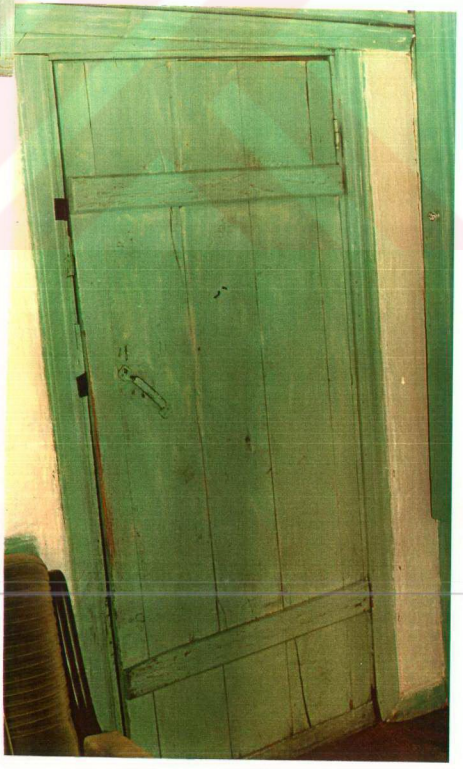

F6

F7

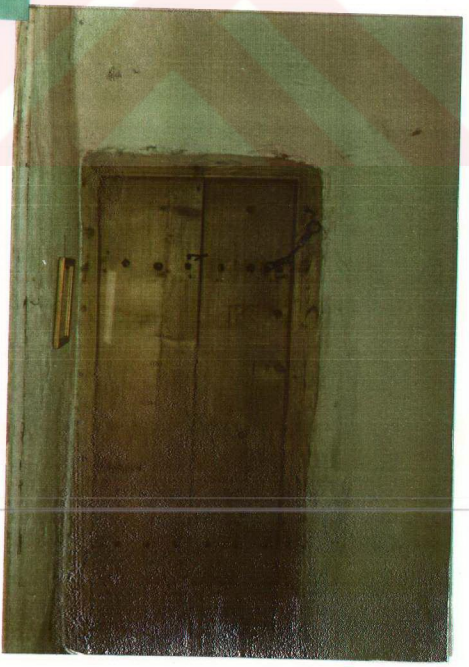

F8

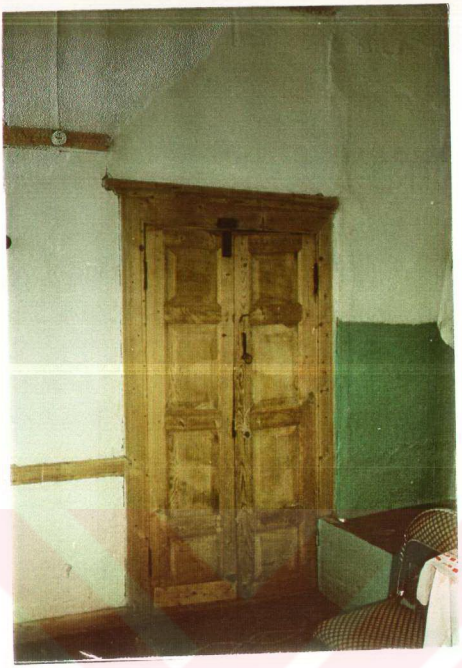

F9

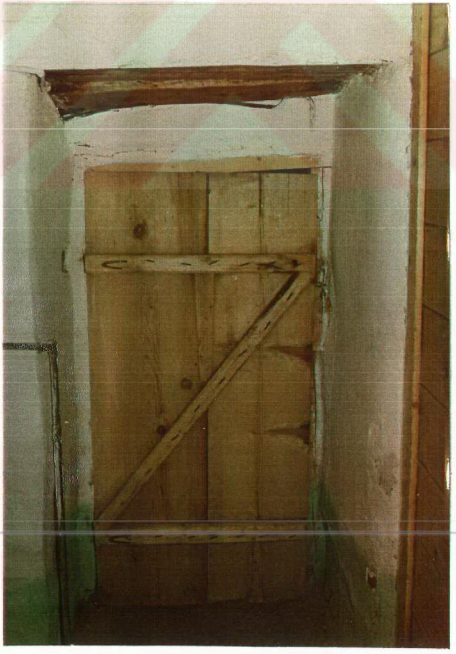

F10

F11

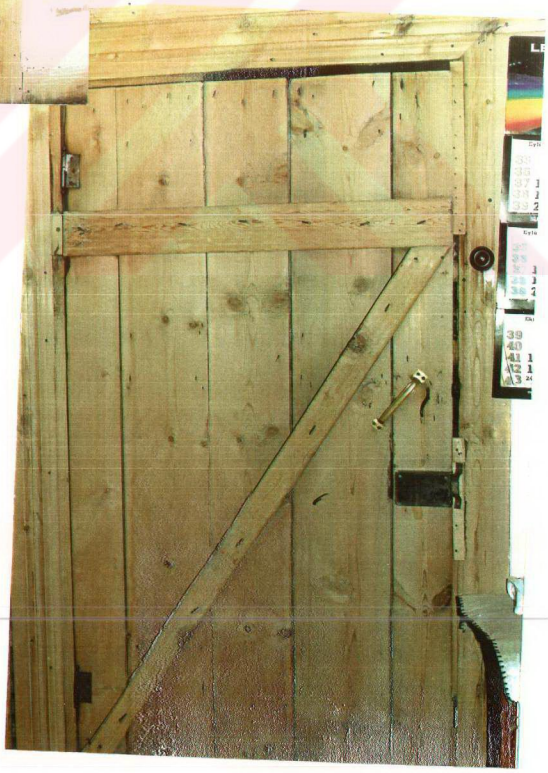

F12

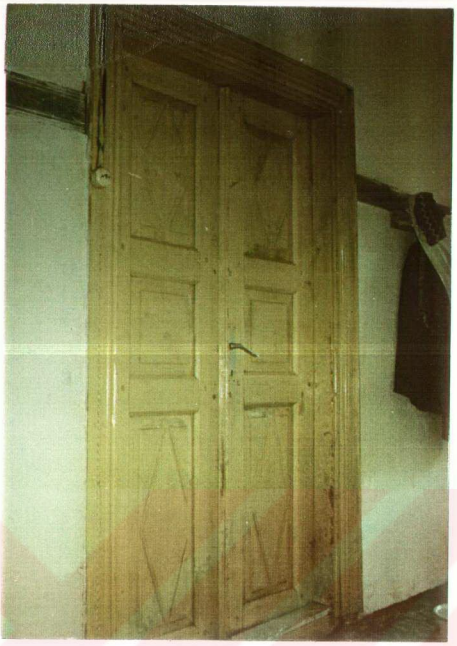

F13

F14

PENCERELER

1

F2

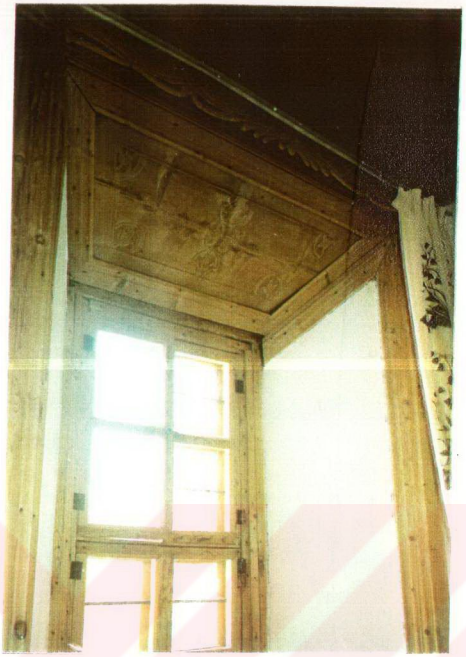

F3

F4

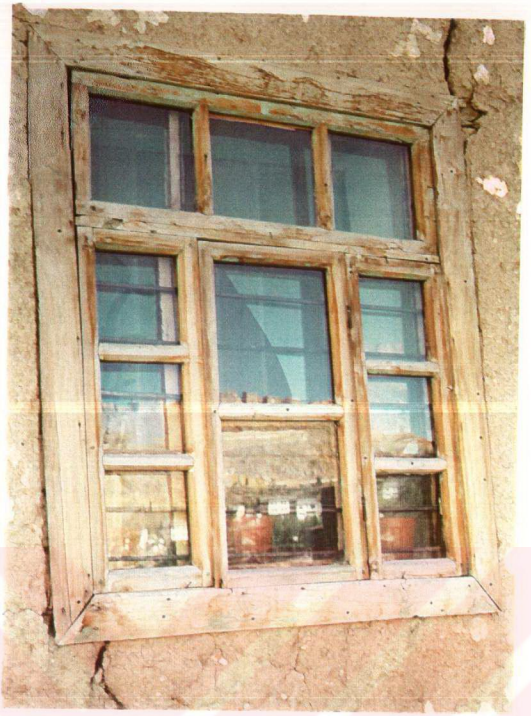

F5

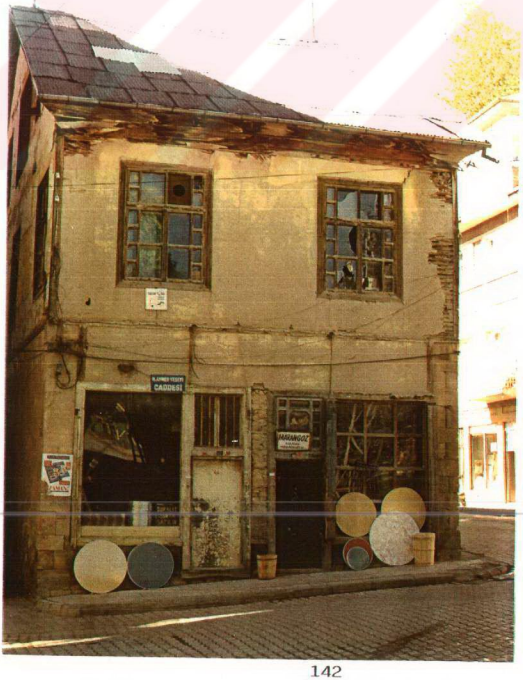

F6

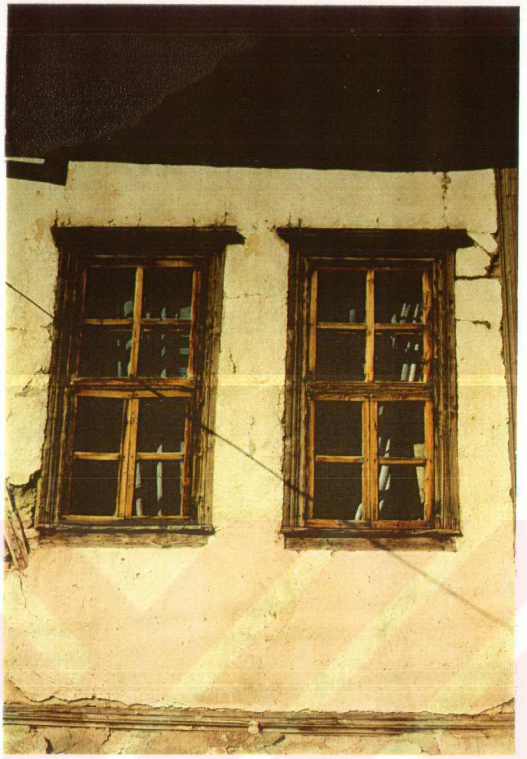

F7

F8

F9

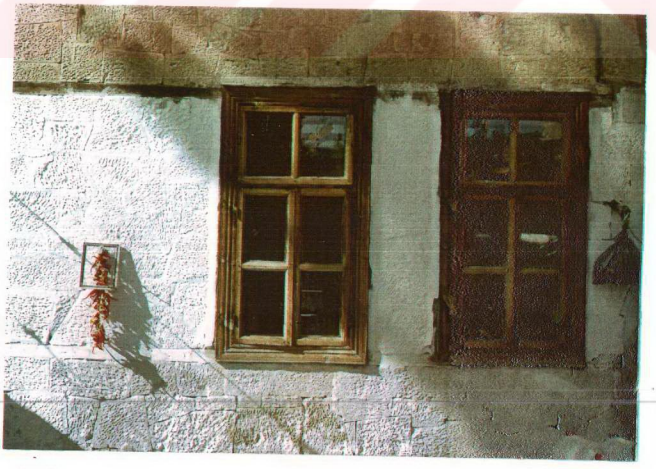

F10

YÜKLÜKLER

F1

F2

F3

F4

F5

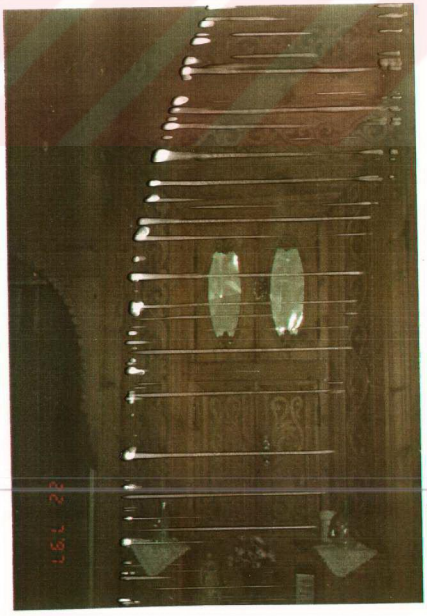

F6

F7

F8

F9

F10

F1

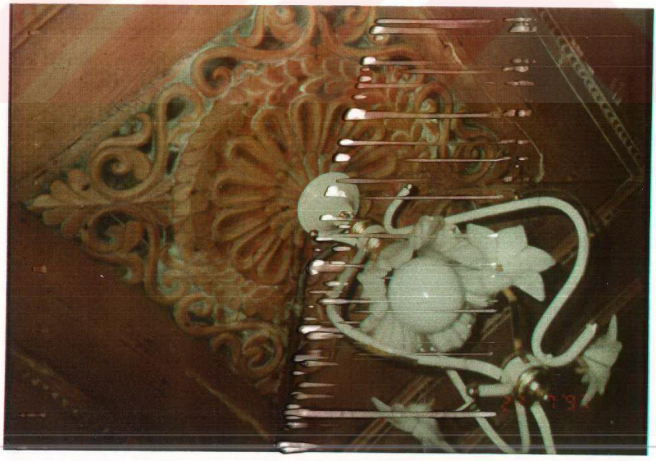

F2

F3

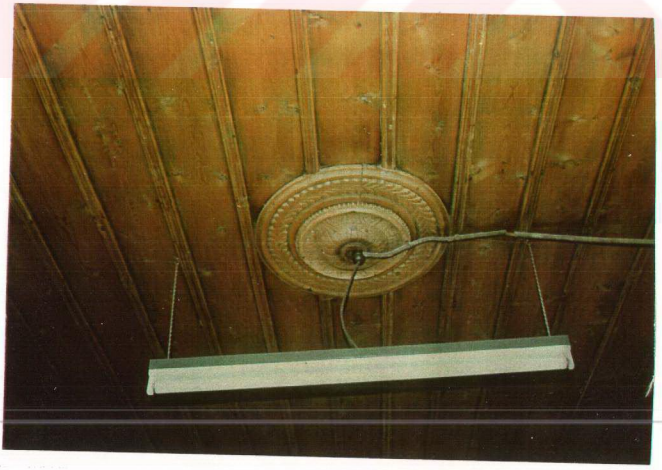

F4

F5

F6

F7

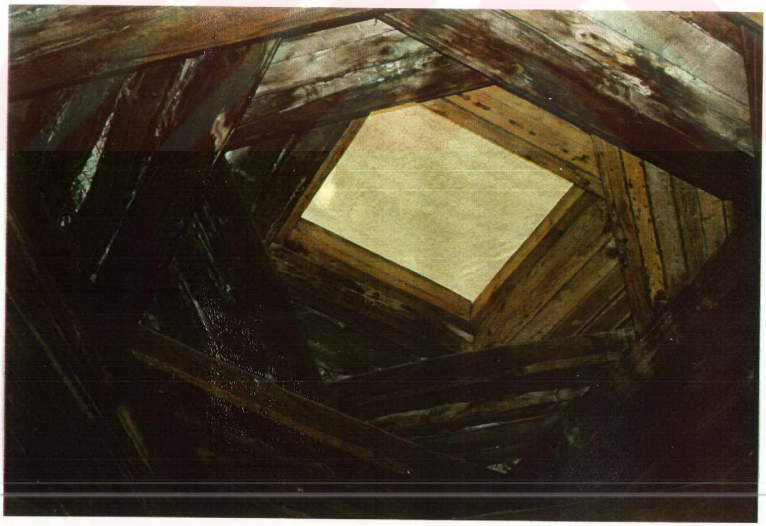

F8

F9

F10

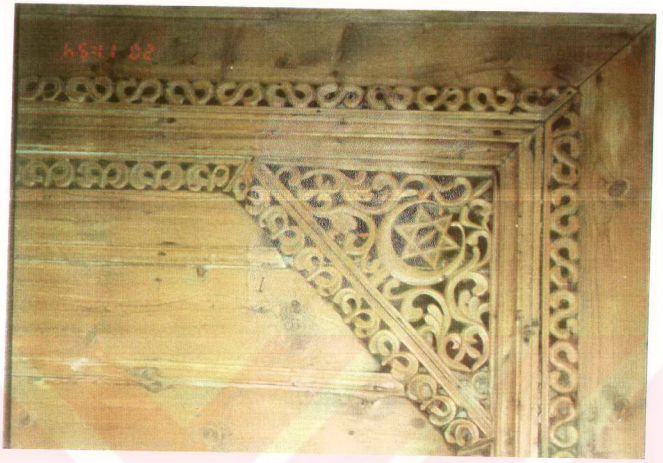

F11

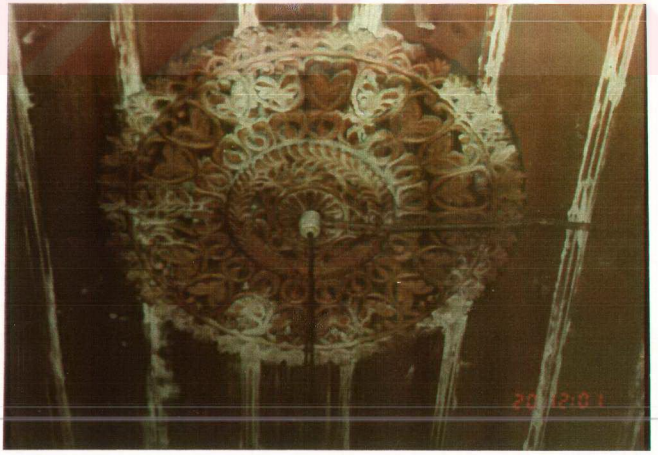

F12

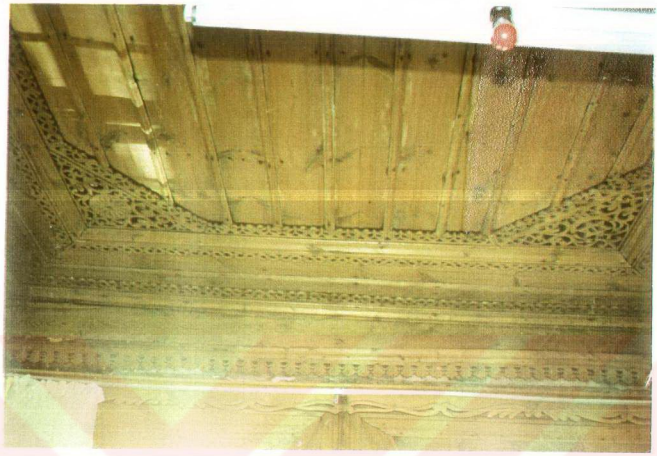

F13

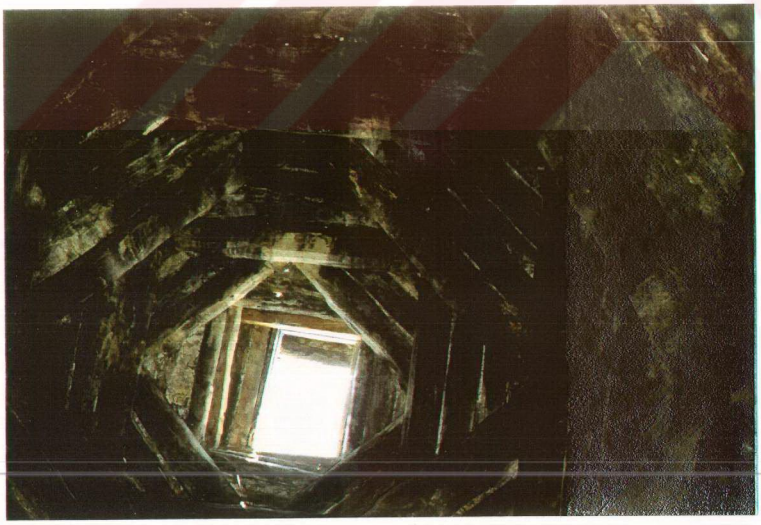

F14

F15

F16

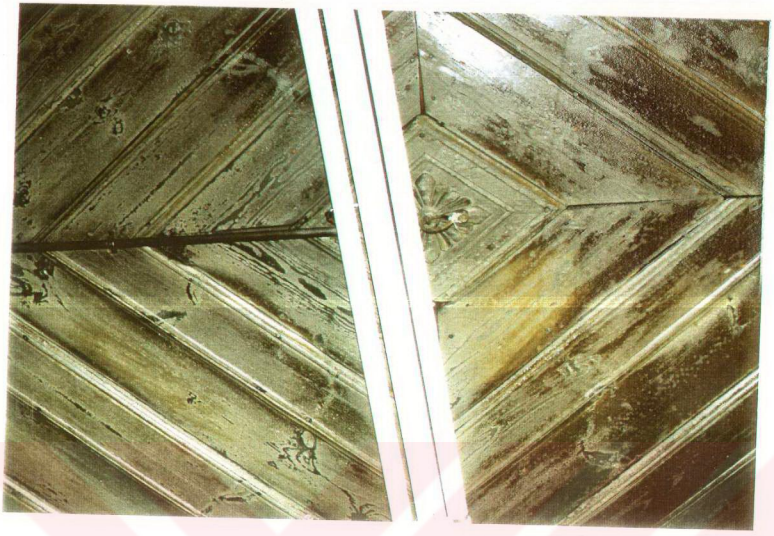

F17

F18

F19

F20

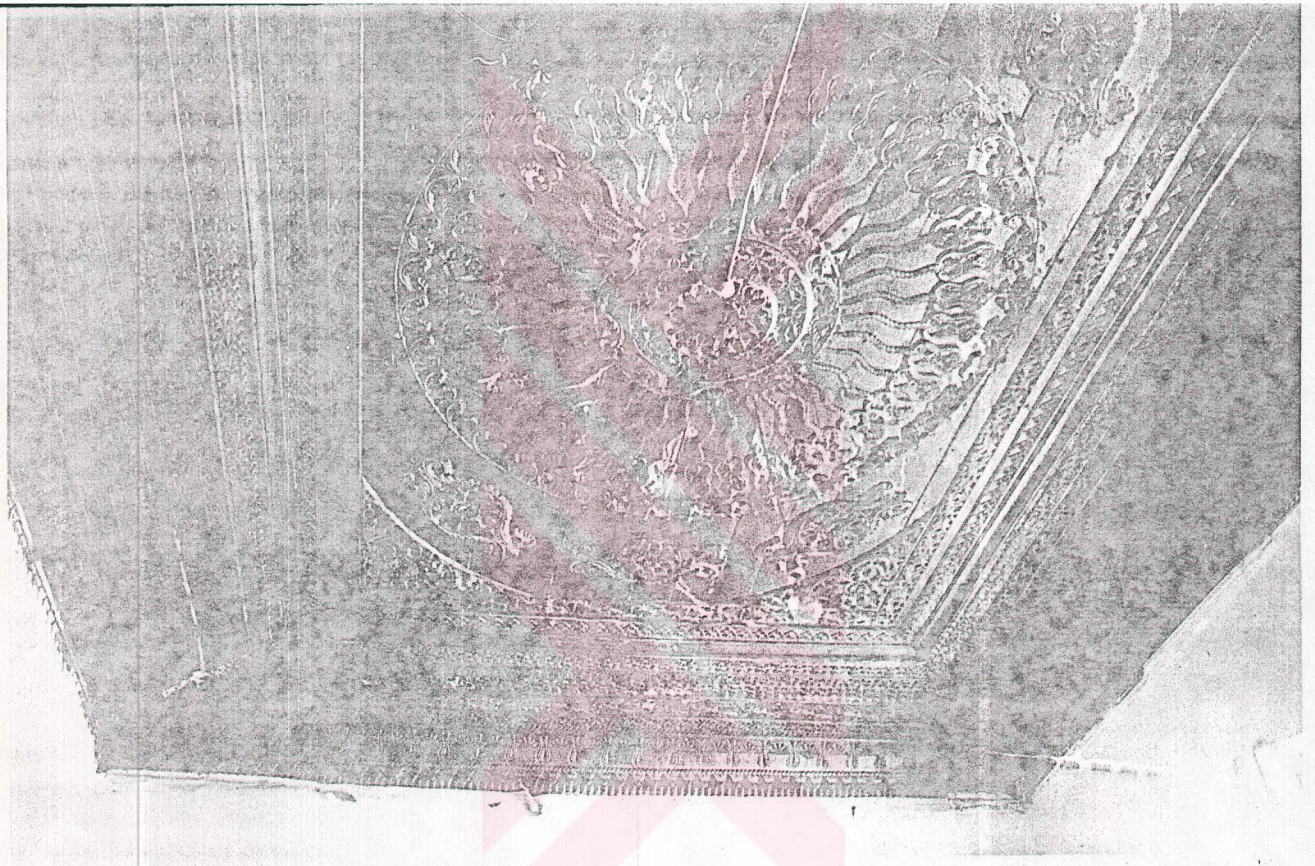

F21 Yapımı bir yılı aşan Çarkıfelekli tavanlara güzel bir örnek. Hanağasıgilin Evi selamlık bölümü. (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri")

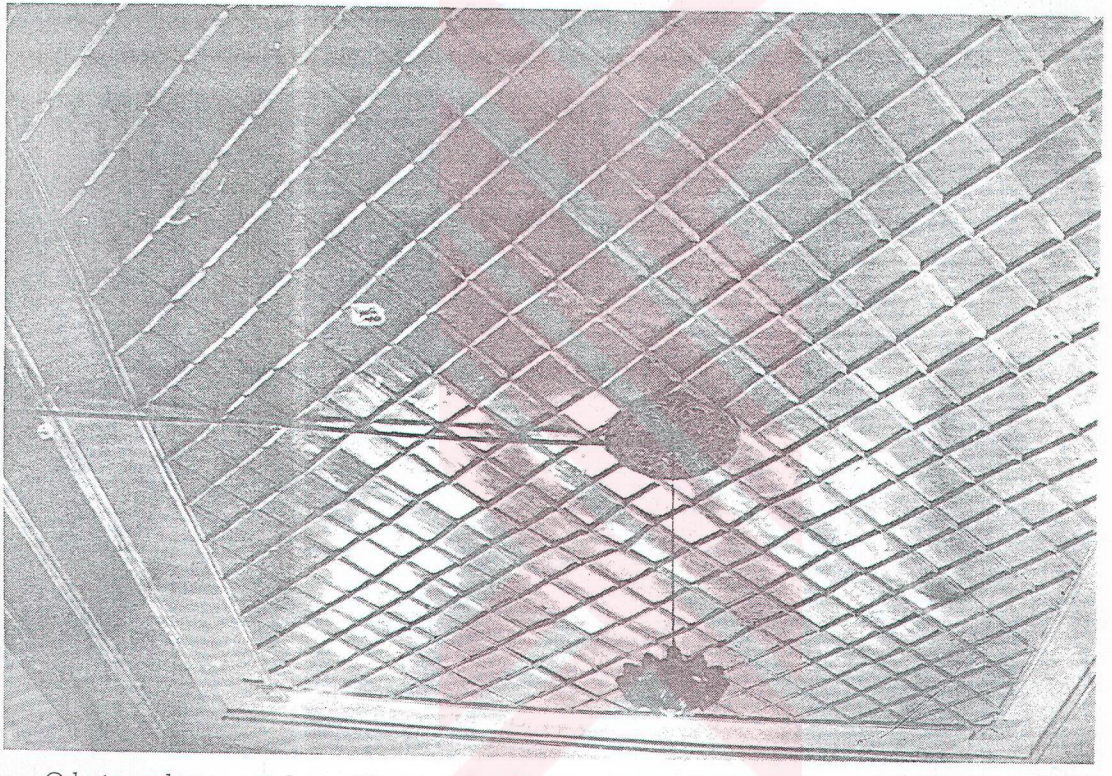

F22 Oda tavanlarının süsleme düzenine örnek: Çıtalı tavan, Refik Dinler Evi (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri"),

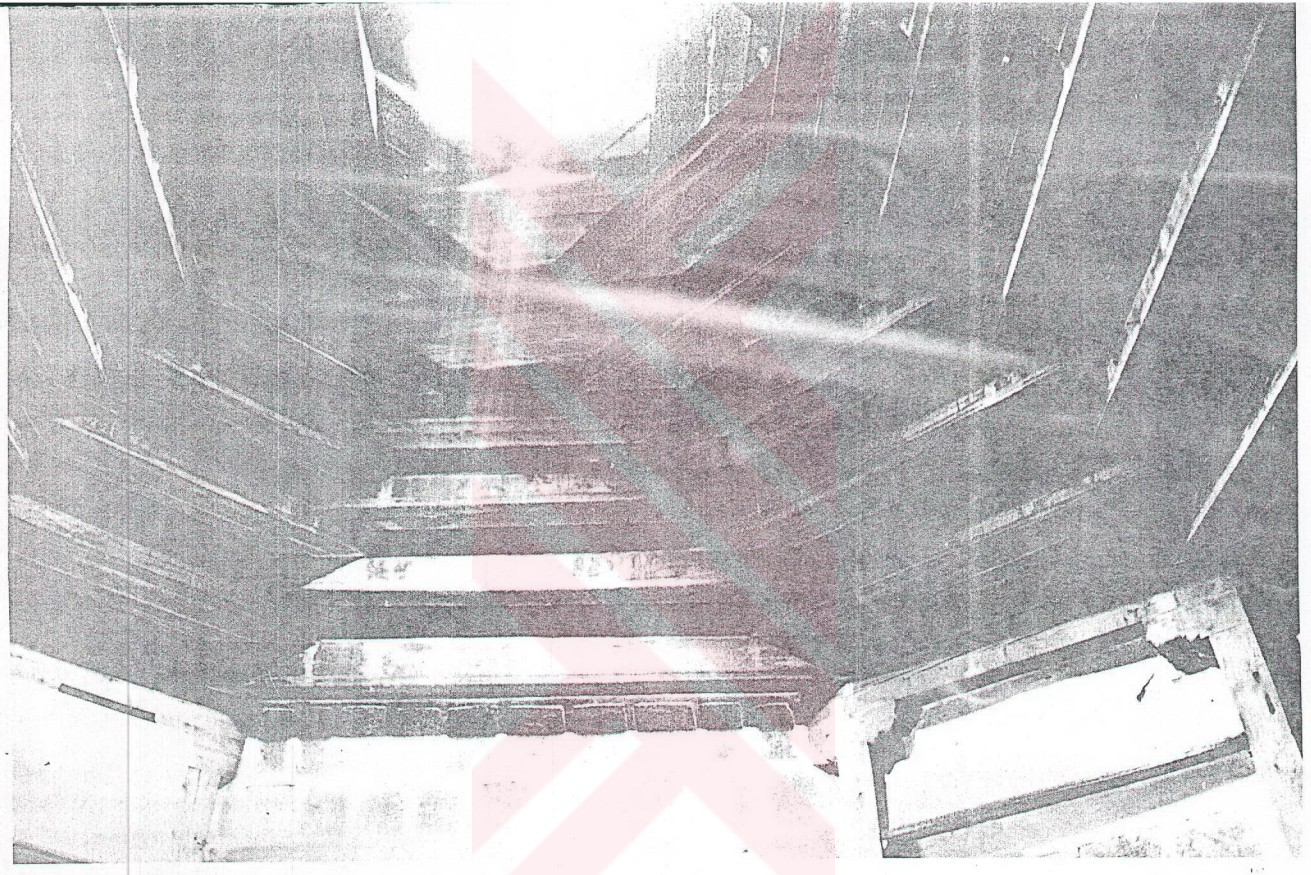

F23 Hacı Kazım Bey'in Evinde kırlangıç örtü. Ortadaki ışıklıkla bu mekân bütünüyle aydınlatılmaktadır. (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri")

MERDİVENLER

F1

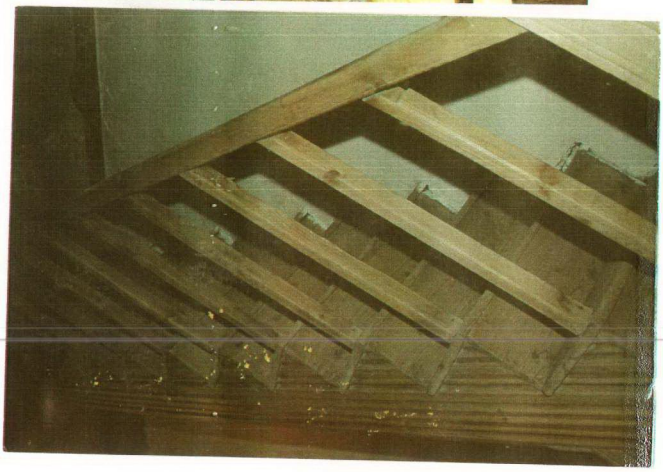

F2

F3

F4

F2

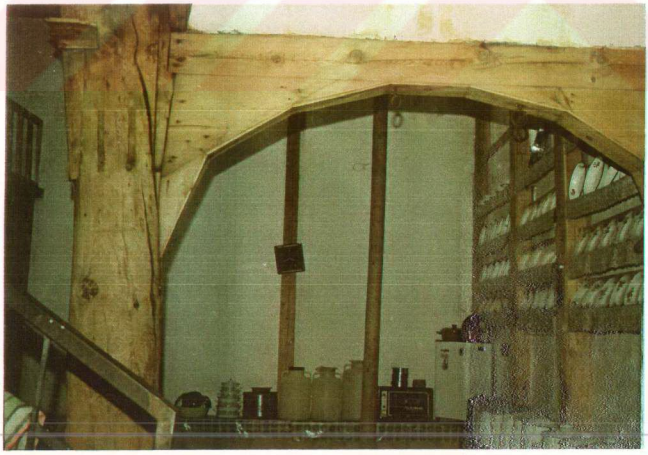

F1

F3

F4

F1

F2

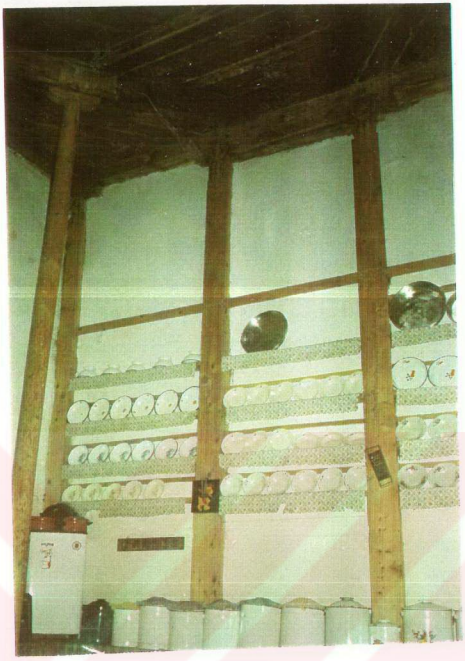

F3

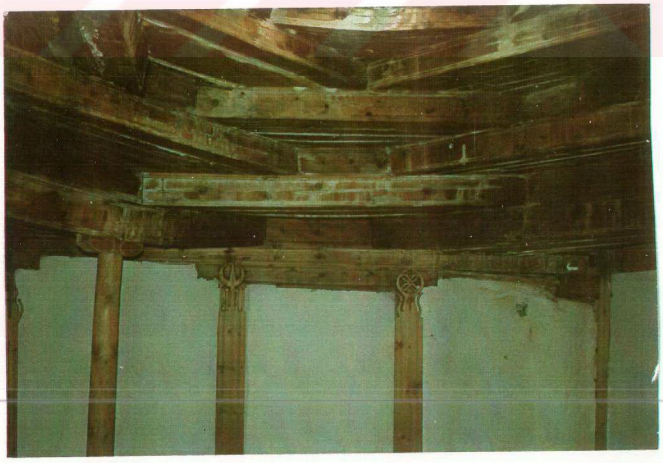

F4

KURUNLAR

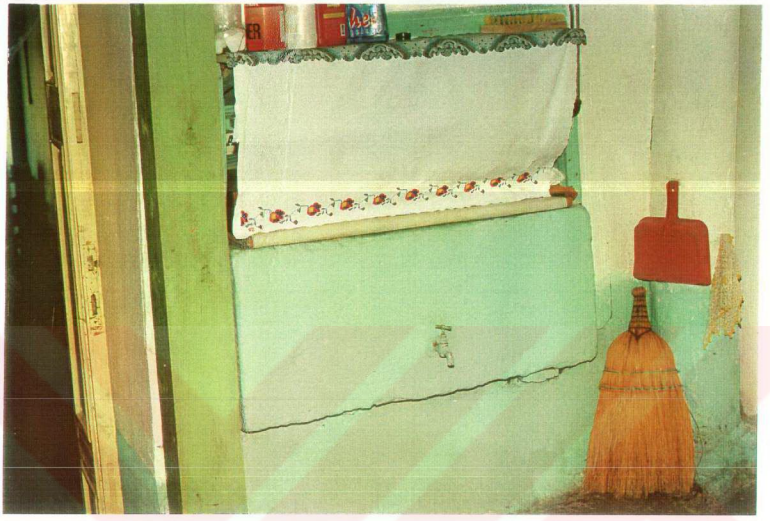

F1

F2

SEKİLER

F1

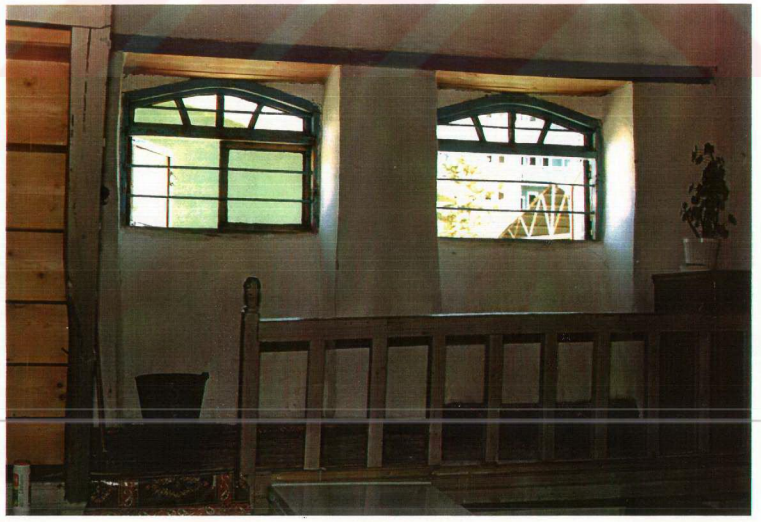

F2

KEHLİZLER

F1

F2

F1

F2

KAHVE OCAĞI ÖGELERİ

F.

F2

F3 OZULU ETHEM EFENDİ KONAĞI'NIN KAHVE OCAĞI

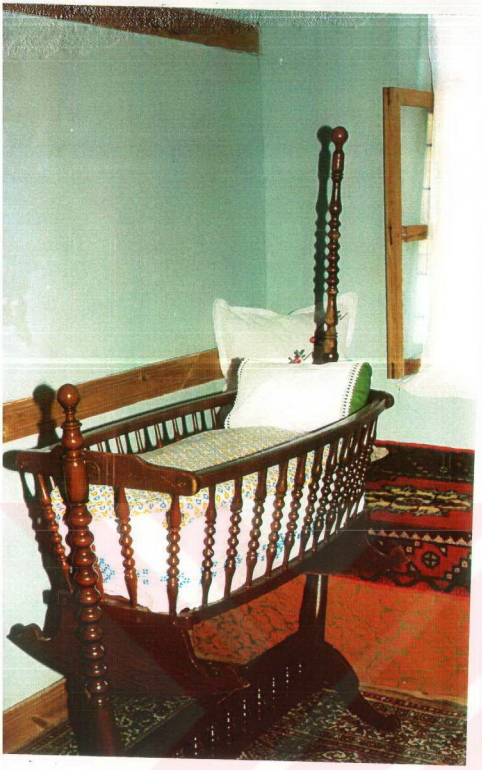

F1

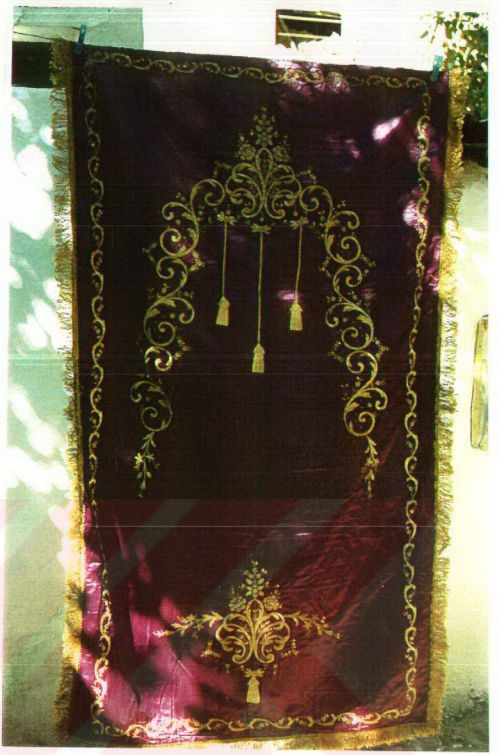

F2

F3

EVLERDE KULLANILAN ÇEŞİTLİ EŞYALAR

F4

F5

KÖŞK KATLARI

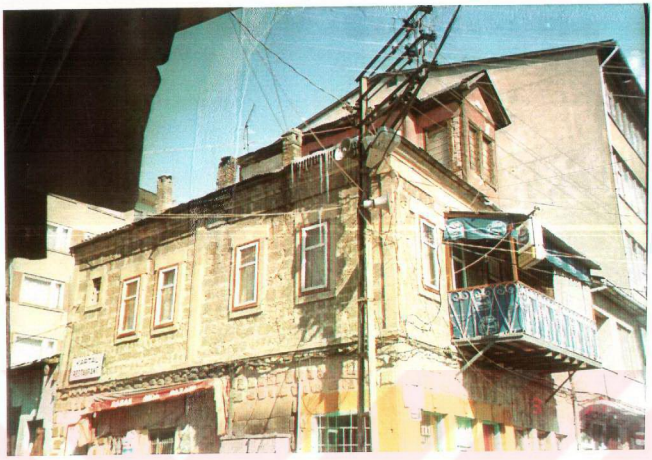

F1

F2

F3

F4

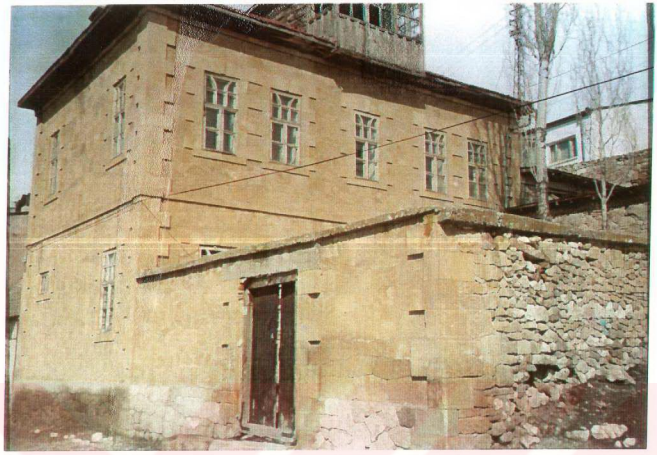

F5

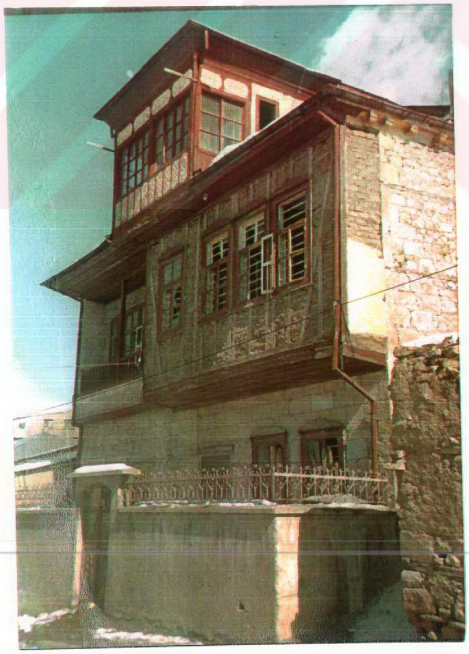

F6

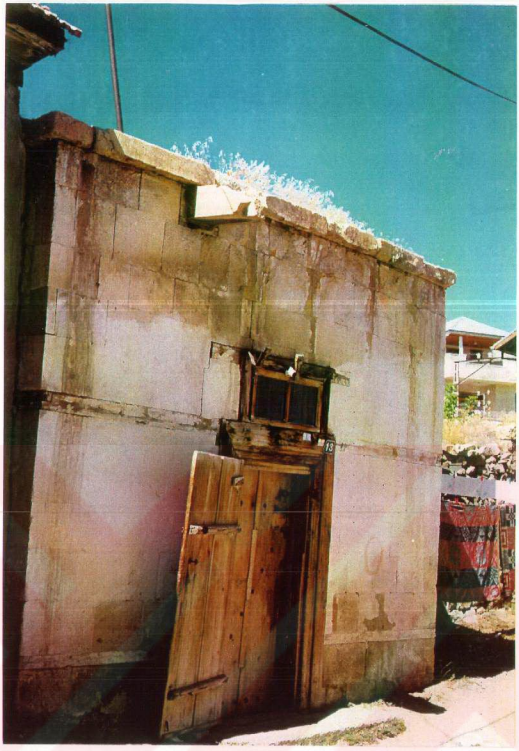

F1

F2

F3

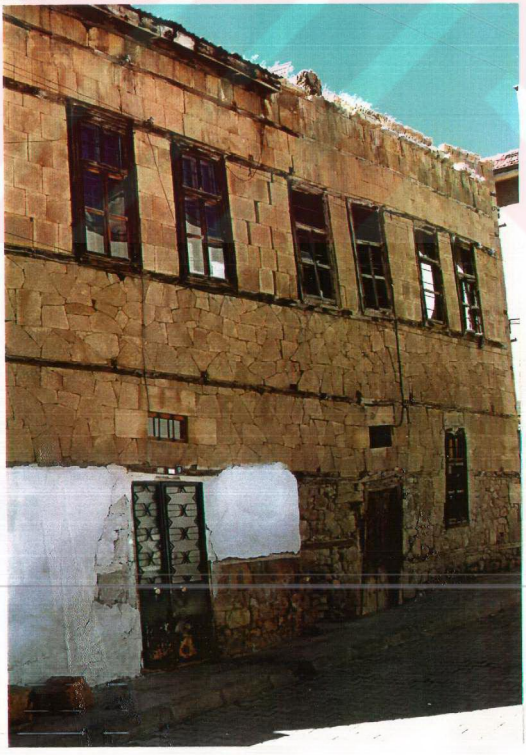

F4

F5

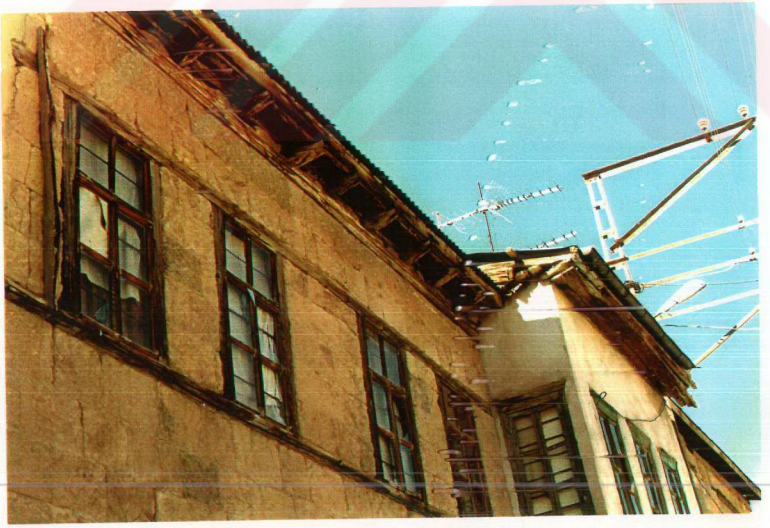

F6

F7

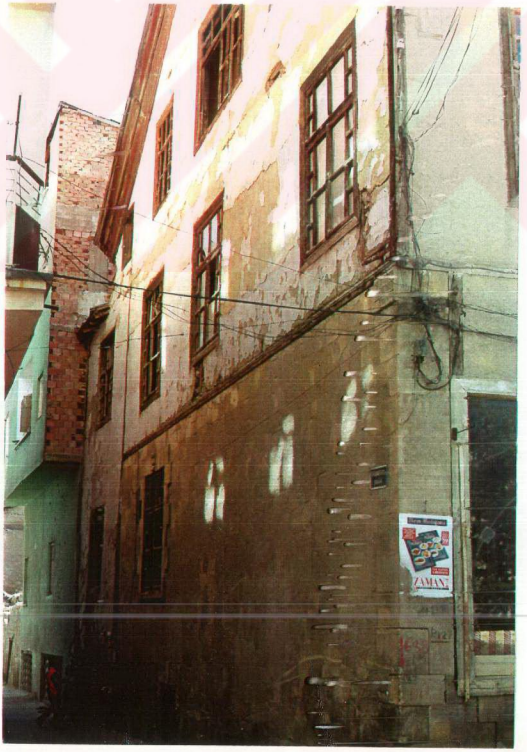

F8

F1

F2

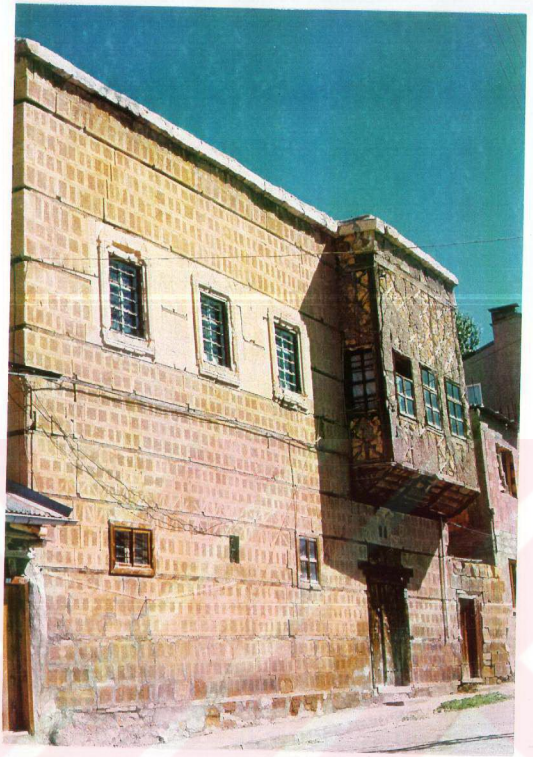

F3

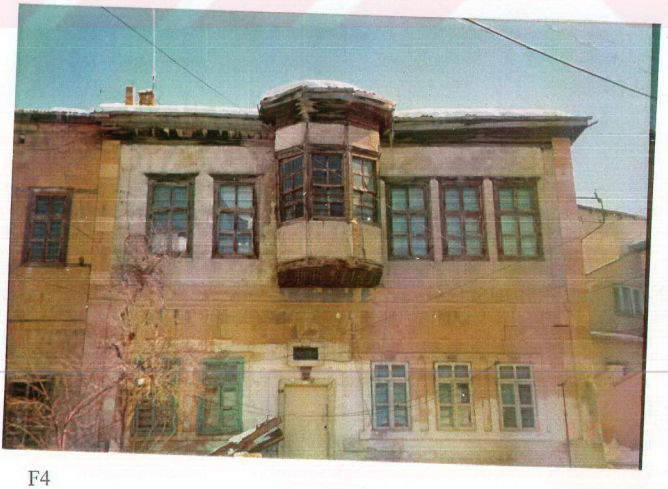

F4

F5

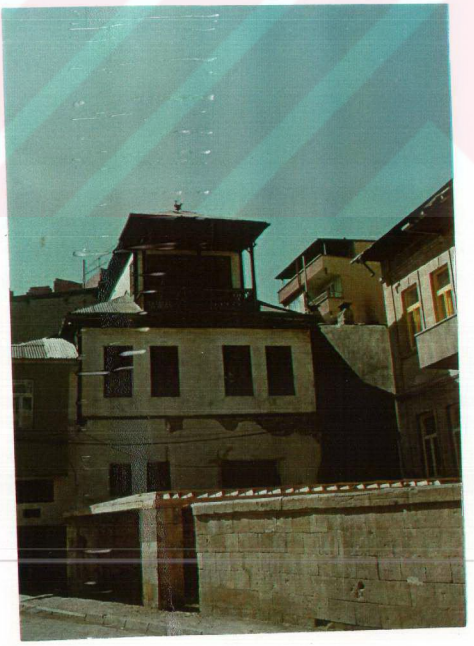

F6

F7

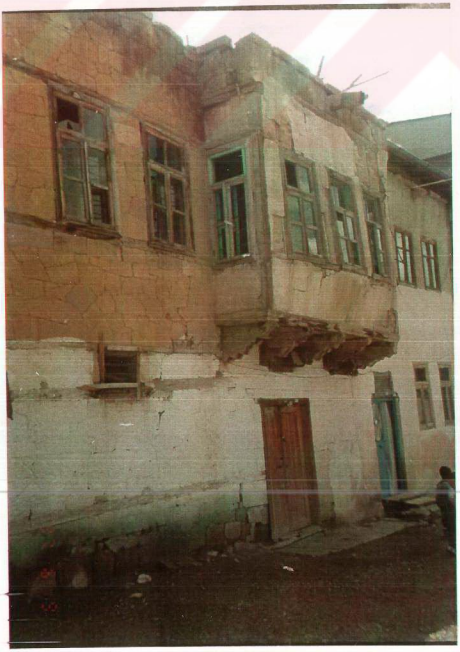

F8

T.C.
BAYBURT VALİLİĞİ
İl Kültür Müdürlüğü

Parsel

SAYI : B. I6. O. PER. 4.69.00.00/ 720- 459

BAYBURT

KONU : Tescilli Taşınmazlar.

07 / 11 / 1994

BELEDİYE BAŞKANLIĞINA
BAYBURT

Belediyeniz sınırları içerisinde bulunan, 2863 ve 3386 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca, "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" olarak tescil edilen, taşınmazlara ait liste ekte gönderilmiş olup, 10.12.1987 gün ve 19660 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tesbit ve Tescili hakkındaki" yönetmenliğinin 7. maddesi gereğince ilgililere duyurulması gerekmektedir.

Bu nedenle yazımız ekinde gönderilen taşınmazların, ücretsiz olarak belediyeniz hoparlörüyle halkımıza duyurulmasını rica ederim.

EKLERİ: 3 Adet Liste.

Sabri SEZEN
Vali a.
Vali Yardımcısı

DAĞITIM:

-Bayburt Belediye Başkanlığı
Akşar Belediye Başkanlığı
Arpalı Belediye Başkanlığı
Konursu Belediye Başkanlığı
-Aydıntepe Belediye Başkanlığı
-Demirözü Belediye Başkanlığı
Gökçedere Belediye Başkanlığı

K:1272
08.11.1994
İmar Şl. Müd.
Karim Karaizioğlu
Blg/Bşk.Yard.

	Eserin Adı	:	Adresi	:	Pafta	Ada	Parsel
30	Konut (Ağa AKARSU Evi)		Kadızade Mah.,Fabrika Sokak No: 1-1/A		21	180	12
33	Konut (Akif KOCAMAN Evi)		Kadızade Mah.,Fabrika Sokak No: 26		21	168	2
32	Konut (Akif KOCAMAN Evi)		Kadızade Mah., Fabrika Sokak No: 24-22		21	168	3-4-8
25	Konut (Sabiha AKBAŞ Evi)		Mehmet Çelebi Mah., Avcı sokak No: 19		6	133	11
24	Konut (Kadir SEZGİN Evi)		Mehmet Çelebi Mah., Saraydüzü sokak No: 12		6	133	12
19	Konut (Cevriye MANGAN Evi)		Şingah Mah.,Doğan Sokak No:67		23	84	4-5
18	Konut (Hakkı POLAT Evi)		Şingah Mah.,Doğan Sokak No: 63-65		23	84	6-2
15	Konut (Nazım İŞAŞIR Evi)		Mehmet Çelebi Mah., Saraydüzü Sokak No:14		6	133	10
16	Konut (Nihat KÜÇÜK Evi)		Mehmet Çelebi mah., Saraydüzü Sokak No: 30		6	132	3
	Karargah Binası I		Merkez		-	-	-
	Karargah Binası II		Merkez		-	-	-
34	Cumhuriyet OTELİ		Kabasakal Mah.,Unutulmaz Cad.,		12	237	1
31	Yıldız OTELİ		Merkez		7	210	44-45-46
51	Hükümet KONAĞI		Merkez		-	-	-
3	Astsubay Orduevi		Merkez		1	9	14
2	Bayburt Kalesi		Merkez		-	-	-
4	Bayburt Kalesi Kilisesi		Bayrampaşa (Hığnı)		-	-	-
	Bayram Paşa Kalesi		Merkez		-	-	-
9	Saat Kulesi		Kitre Köyü		-	-	-
	Kitre Kalesi		Yeniyol Köyü		-	-	-
	Harşit Çayı Köprüsü		Merkez		-	-	-
7	TAŞHAN (Bedesten)		Seydi Yakup Köyü		7	213	9
	Seydi Yakup Mezarı		Camii Kebir Mah.,		-	-	-
	Sad-Rüş Şeria Türbesi		Konursu Köyü		-	-	-
	Konursu Çeşmesi		Kaleardı Mah.,Boylu Sokak		-	-	-
	Hafiz Ağa Çeşmesi		Tuzcuzade Mah.,Trabzon Cad.,		45	457	22
	Kışla Çeşmesi		Veysel Mah.,Yamaç Sokak		59	507	2
	Veysel Efendi Camii Çeşmesi		Tuzcuzade Mah.,Hamam Sokak		9	306	2
	Paşaoğlu Çeşmesi				58	513	2
	Paşaoğlu Kondolotlar Hamamı		Tuzcuzade Mah.,		58	511	1
	Nurlan Hamamı		Merkez		21	237	7-8
	Bent Hamamı		Kadızade Mah.Fabrika Sokak		21	178	2
	Meydan (Çarşı) Hamamı		Camii Kebir mah.,		-	-	-
	Ulu Camii		Camii Kebir Mah.,		-	-	-
	Ulu Camii Haziresi						

Gizili Yerler

Bayburt - 7

BAYBURT MERKEZİNDE YER ALAN TESCİLLİ TAŞINMAZLAR

	Eserin Adı	Adresi	Pafta	Ada	Parsel
45	Konut (Mustafa NARMANLI Evi)	Tuzcuzade Mah., Trabzon Cad. No: 1	59	569	1
	Konut (Sadullah YALÇINTAŞ Evi)	Uzungazi Mah.,Bayraktar Sokak No: 13	3	32	2
	Konut (Zeki ÖZEL Evi)	Uzungazi Mah.,Bayraktar Sokak No:11	3	32	3
17	Konut (Numan ERENGİL Evi)	Mehmet Çelebi Mah.,Saraydüzü Sokak No: 58	5	131	1
23	Konut (H.Abdullah ŞENSOY Evi)	Şingah Mah.,Kaleardı Yolu Sokak No: 12	5	137	4
29	Konut (Yaşar UÇKAN Evi)	Kazızade Mah.,Çiğdem Çiğdem sokak No: 13	21	185	1
36	Konut (Hayrettin CANMEMİŞ Evi)	Kabasakal Mah.,Unutulmaz Cad.,No: 33	12	237	2
43	Konut (Tahsin SEVİMLİ Evi)	Zahit Mah.,Erzurum Cad. No: 51	13	334	2
22	Konut (Necati SEZGİN Evi)	Mehmet Çelebi Mah.,Kuzgun Sokak No: 5	5	119	3
40	Konut (Talip YEŞİL Evi)	Veli Saban Mah.,Düz Sokak No: 32	12	251	9
41	Konut (Sadettin TEKDEMİR Evi)	Veli Şaban mah.,Düz Sokak No: 22-24	11	258	1
0 21	Konut (Hacı Dursun ONATÇI Evi)	Şingah Mah., Doğan Sokak No: 75	23	24	1
39	Konut (Fehmi SEKMEN Evi)	Veysel mah.,Yamaç Sokak No:28	9	264	2
44	Konut (Ali AKGÖZ Evi)	Tuzcuzade Mah.,Akgöz Sokak No: 26-26/A	59	516	9-10-11-12-13
42	Konut (Bekir KOLOĞLU Evi)	Zahit Mah.,Turgut Sokak No: 45	13	328	11
	Konut (Şevket DÜNDAR Evi)	Kabasakal Mah.,Kaleardı Sokak No: 1-1/A	12	237	13-14
46	Konut (Sami OZAN Evi)	Tuzcuzade Mah.,Trabzon Cad.,No:31	59	610	12
	Konut (Naci KARAMAN Evi)	Veysel Mah.,Esen sokak No:13	12	250	16-17-18
37	Konut (PURUTOĞLU Evi)	Veysel mah., Dik Sokak No: 35	12	249	13
27	Konut (Naim SAATÇİ Evi)	Şingah Mah.,Bilgiç Sokak No: 8-6	23	100	11-12
26	Konut (Hakkı KOCAMAN Evi)	Şingah Mah., Doğan Sokak No: 10	23	100	1
28	Konut (İsmail ZENGİN Evi)	Uzungazi Mah., Dikçe Sokak No: 5	3	31	1

Çizili Yerler

Eserin Adı	Adres	Pafta	Ada	Parsel
I nolu Türbe	Merkez	56	485	54-55-56
~~Akşar Anonim Türbesi~~	~~Akşar Köyü~~	–	–	–
Şehit Osman Türbesi (II.Nolu)	Merkez	56	485	54-55-56
Şeyh Hayram Türbesi	Merkez	–	–	–
Ahi Emir Ahmet Efendi Kümbeti	Merkez	–	–	–
Sultan Fahriye Mezarı	Zahit Mah.,	–	–	–
Çayıryolu Köyü Camii Haziresi	Çayıryolu Köyü	–	–	–
Çayıryolu Köyü Camii Minaresi	Çayıryolu Köyü	–	–	–
Konursu Camii	Konursu Köyü	–	–	–
Çavuş Şehit Osman Şehitliği	Yıldırım Köyü	–	–	–
Garnizon Şehitliği	Tuzcuzade Mah.,	58	530	29
Kop Şehitler Anıtı	Kop Köyü	–	–	–
Ekmelettin Baberti Hz. Şehit.	Y.Kırzılı Köyü	7	–	488
İmaret Tepesi Şehitliği	Turgutzade Mah.,	58	530	28
Şehit Osman Şehitliği	Tuzcuzade Mah.,	56	–	54
Ali Baba Şehitliği	Yıldırım Köyü	–	–	–
Garnizon Sineması	Cumhuriyet Cad.,No:22	–	–	–
Ziraat Bankası	Çumhuriyet Cad.,	1	8	1
Ali CAMADAN	Veysel Mah., Hapishane Cad.	12	247	17
CİBALİ Evi	Veysel Mah.,Issız Sokak	9	266	11
Söğütlü Köyü (Ermeni) Kilisesi	Söğütlü Köyü	–	–	–
Çatalçeşme Köyü Camii	Çatalçeşme Köyü	–	–	–

A Y D I N T E P E

Hadrak Karakolu	Balkaynak	–	–	–
Yer Altı Şehri	Bütün Şehir Alanı	–	–	–
A.Kırzi Köyü Mezarlığı	A.Kırzı Köyü	–	–	–
Yakutiye Camii Haziresi	Merkez	–	–	–
Mezar Odası		–	–	–

D E M İ R Ö Z Ü

Anonim Kümbet	Merkez	–	–	–
Gökçedere Camii Haziresi	Gökçedere Köyü	–	–	–
Çiftetaş Köyü Mezarlığı	Çiftetaş Köyü	–	–	–
Pulur Camii	Pulur Köyü	–	–	–
Pulur Medresesi	Pulur Köyü	–	–	–

Çizili Yerler

CAMİLER

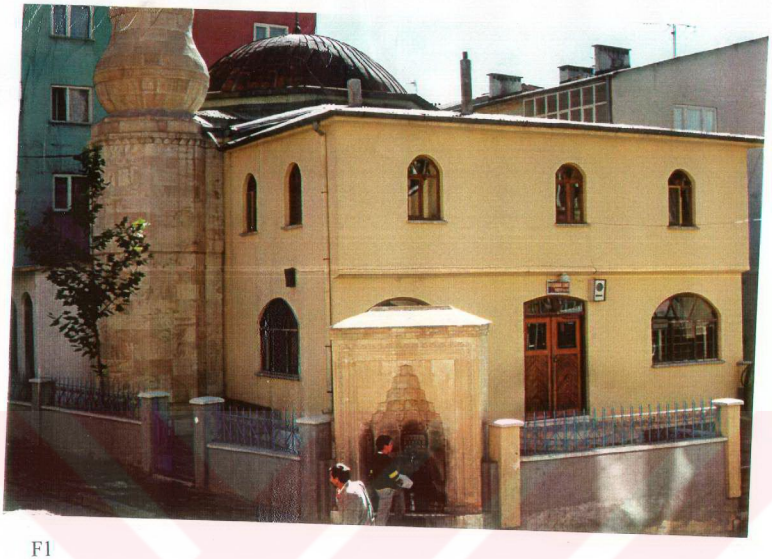

F1

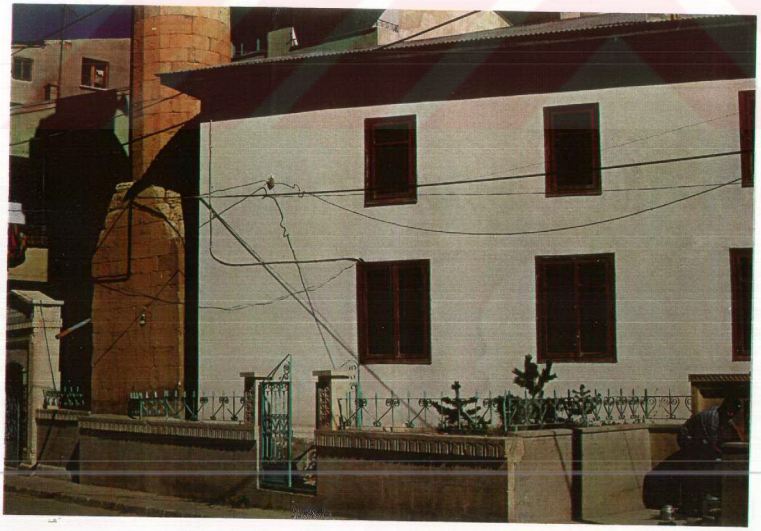

F2

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BAYBURT ULU CAMİİ

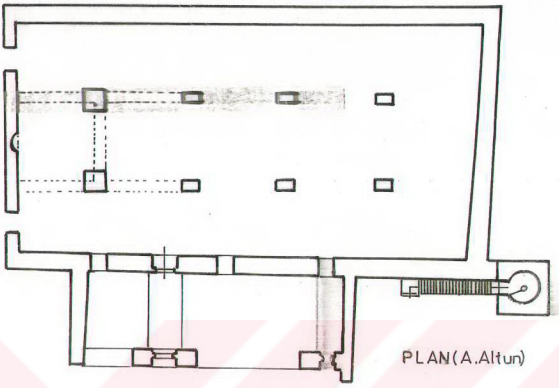

PLAN(A.Altun)

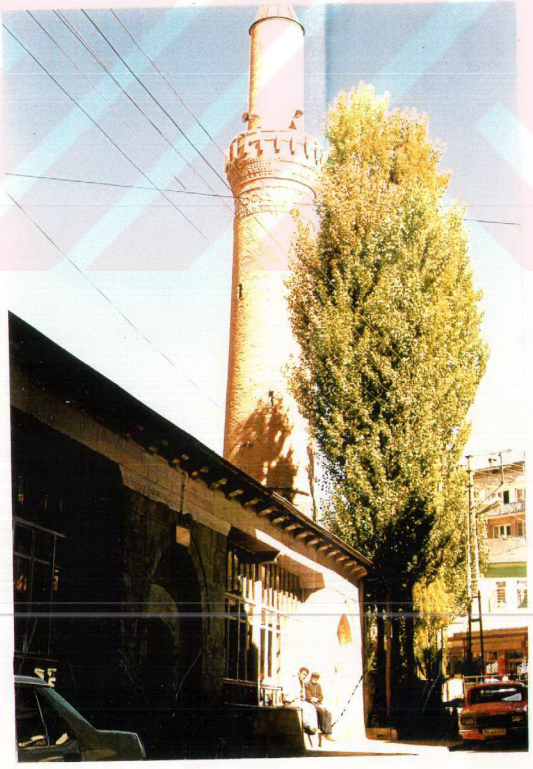

F1

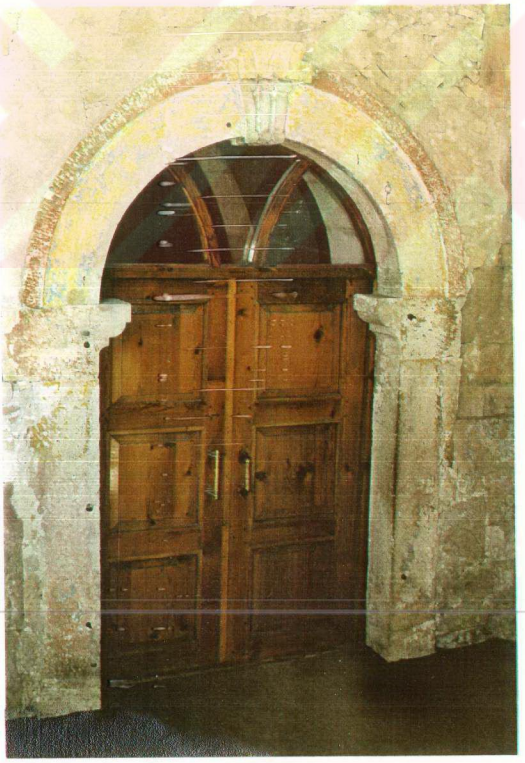

F2

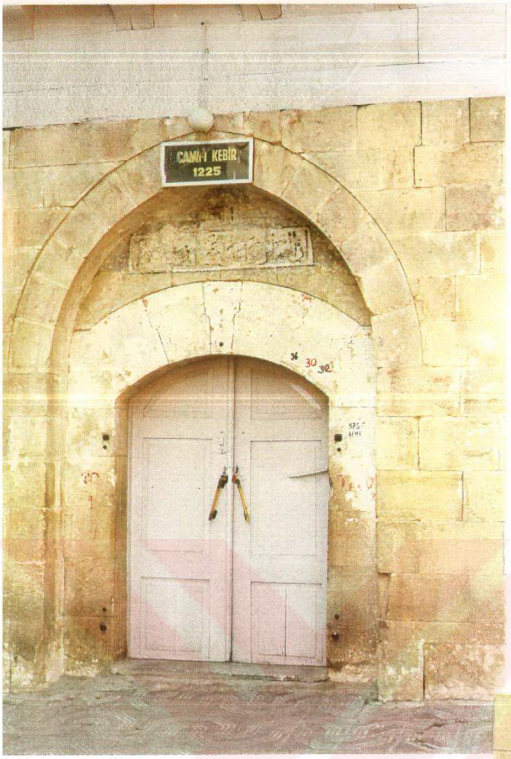

F3

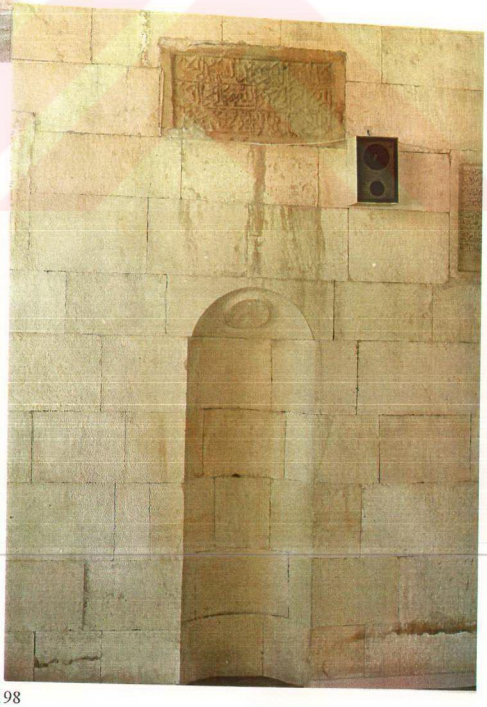

F4

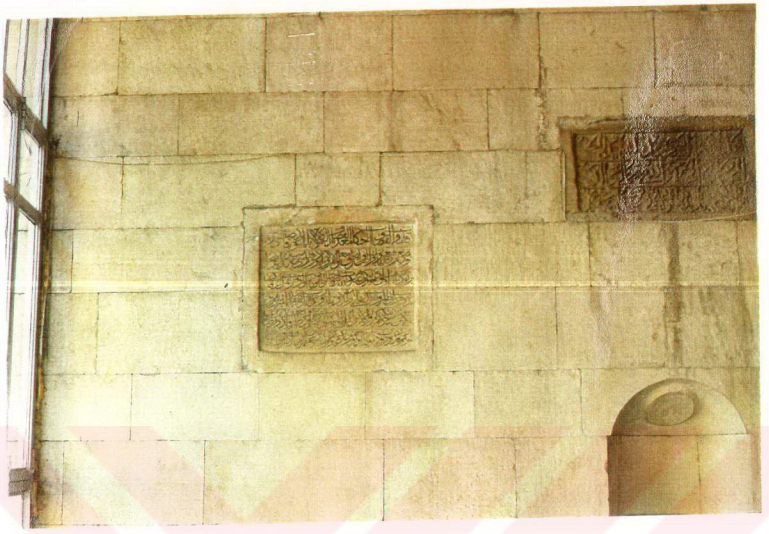

F5

F6

F7

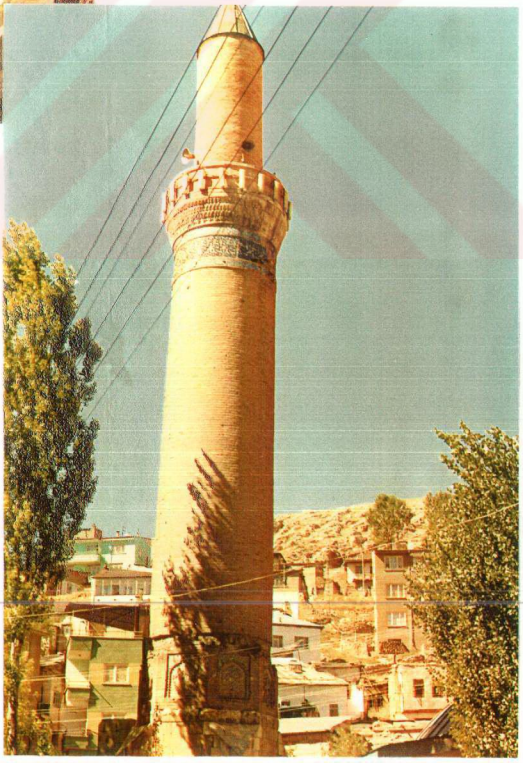

F8

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BAYBURT HAMAMLARI

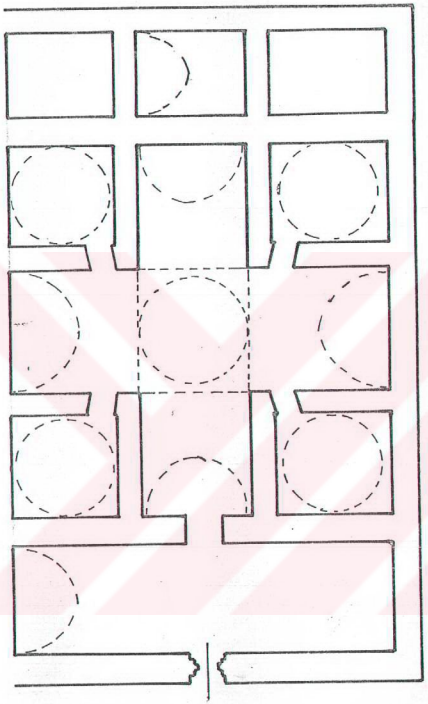

PAŞAOĞULLARI HAMAMI (A. Altun)

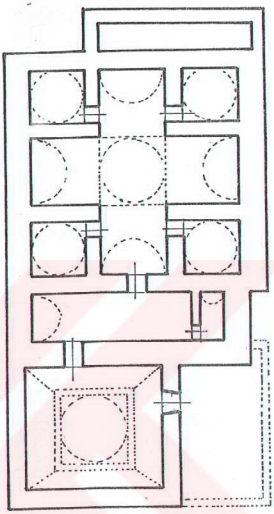

BENT HAMAMI
(A. Altun)

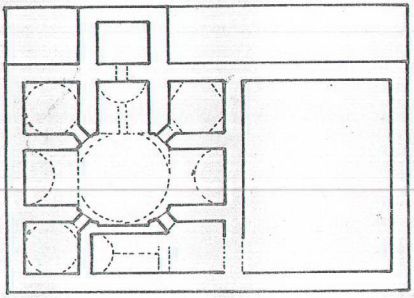

ALİ ŞİNGAH HAMAMI (A. Altun)

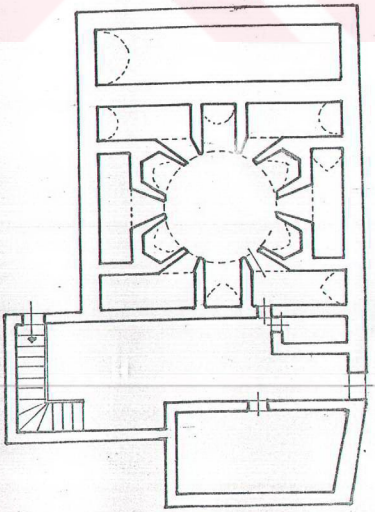

ÇARŞI HAMAMI (A. Altun)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

F1

F2

F3

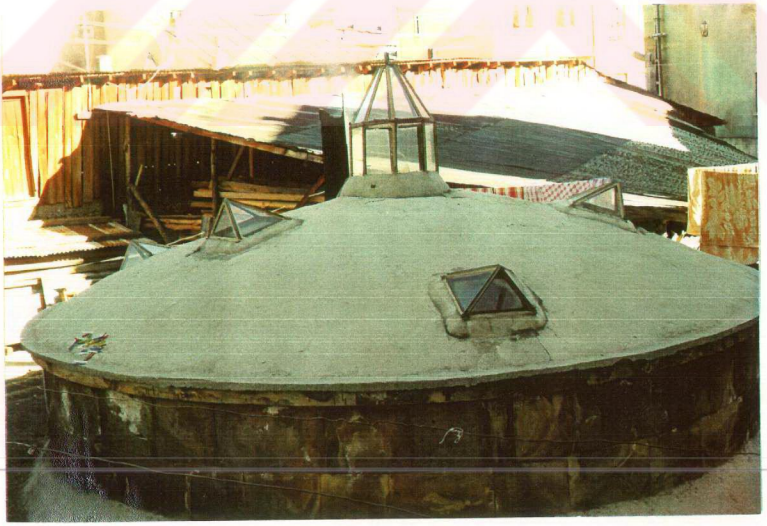

F4

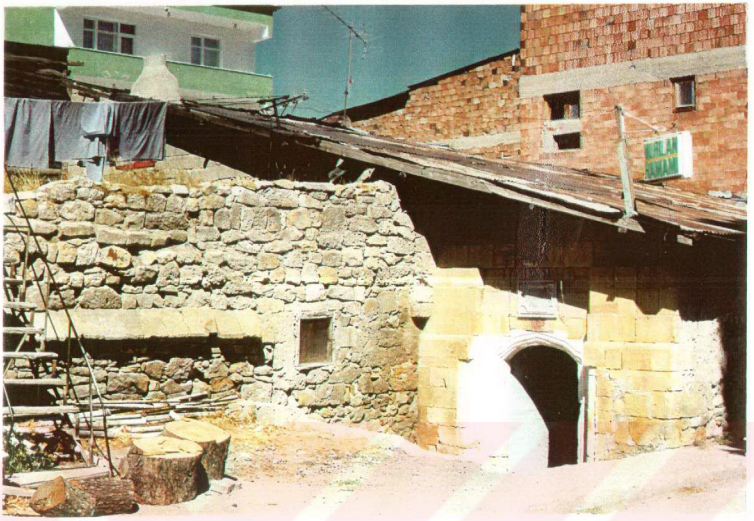

F5

F6

ÇEŞMELER

F1

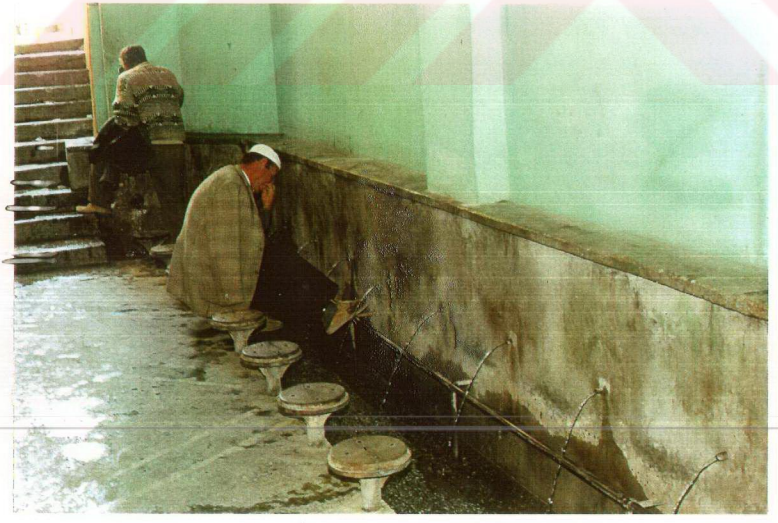

F2

F3

F4

F5

F6

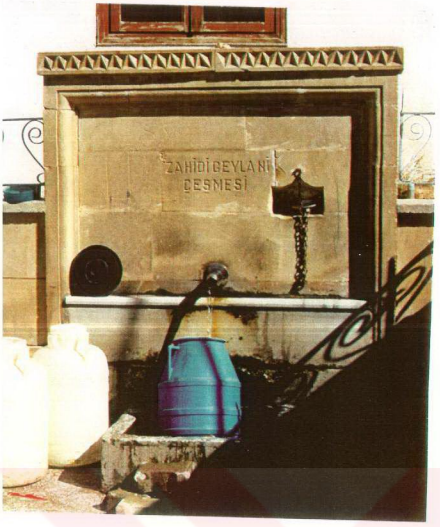

F7

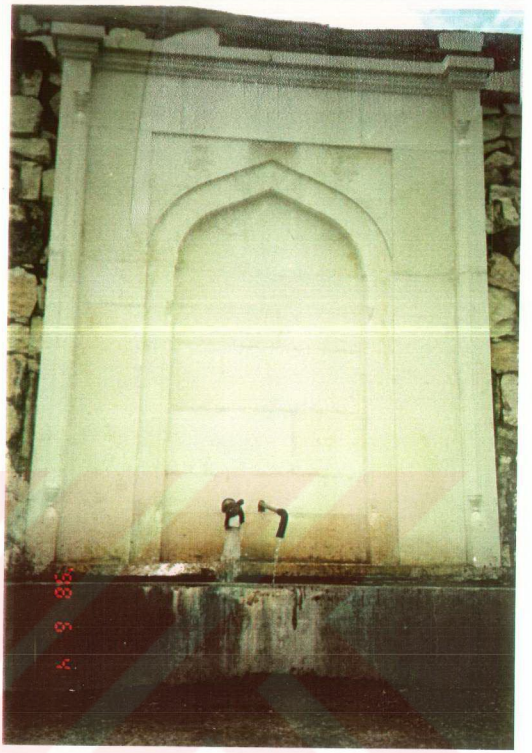

F9

F8

F1

F2

F3

F4

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BAYBURT KALESİ'NDEKİ KİLİSE

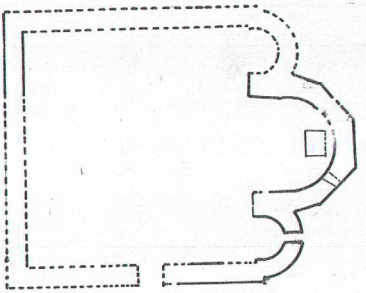

BAYBURT KALESİNDEKİ KİLİSE

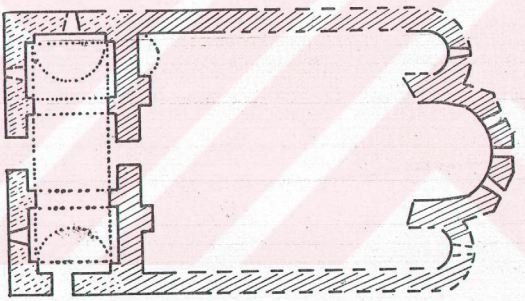

İSPİR KİLİSESİ

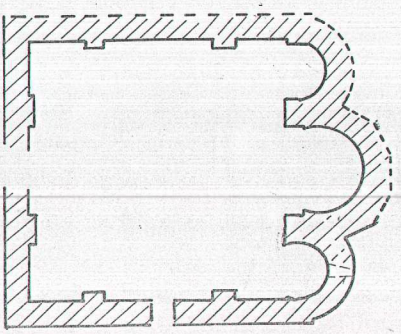

TRABZON AYVASİL KİLİSESİ

BAYBURT TAŞHAN

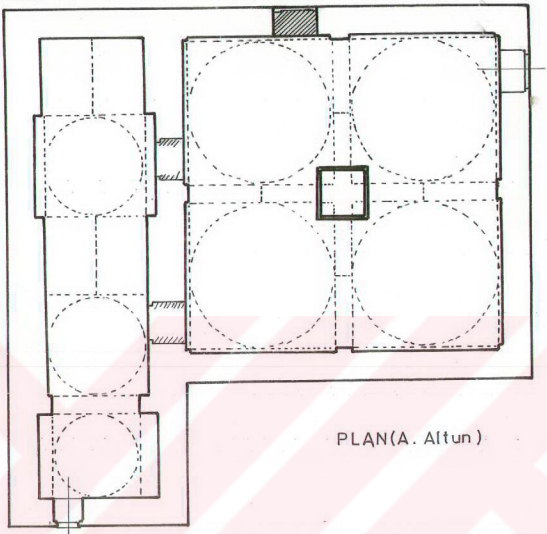

PLAN(A. Altun)

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞEHİT OSMAN TEPESİNDEKİ 1 NOLU TÜRBE

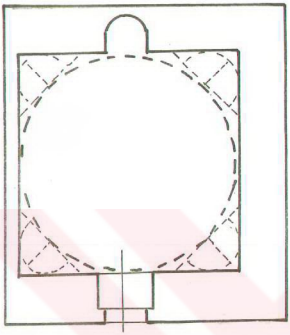

PLAN (A.Altun)

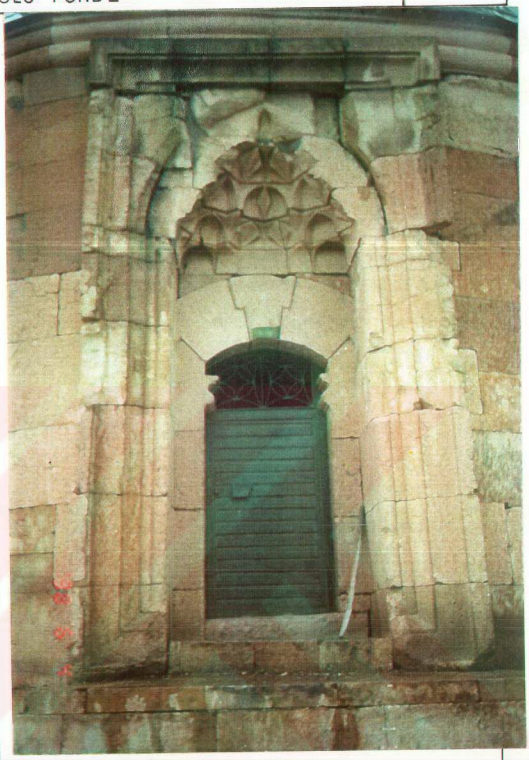

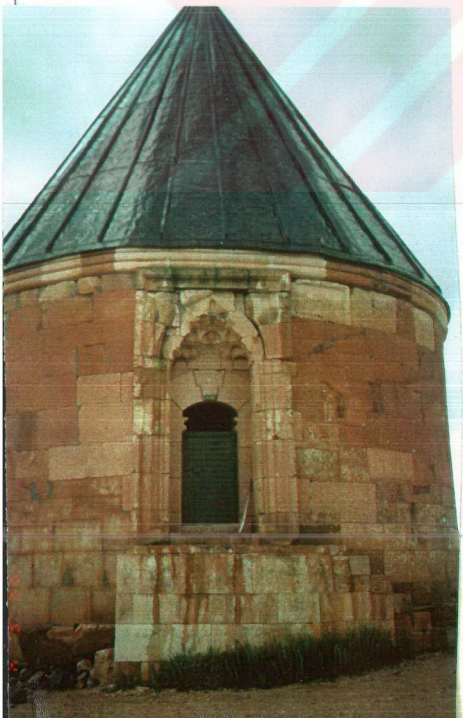

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ŞEHİT OSMAN TEPESİNDEKİ 2 NOLU TÜRBE

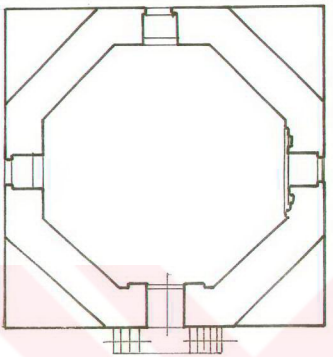

PLAN (A. Altun)

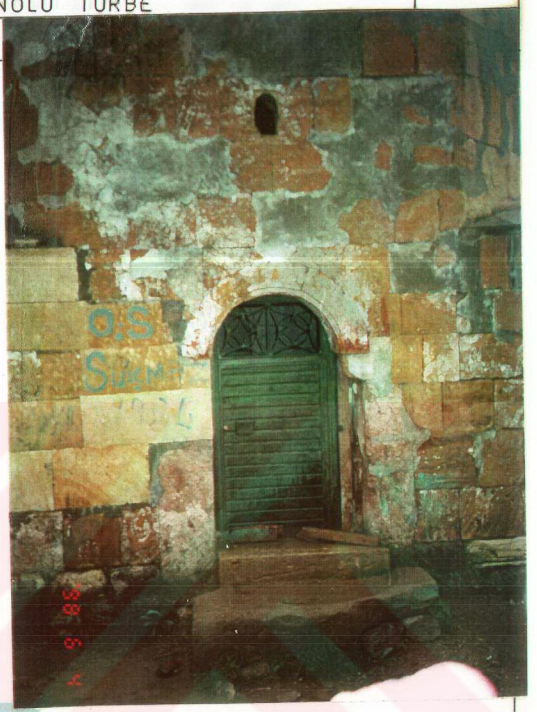

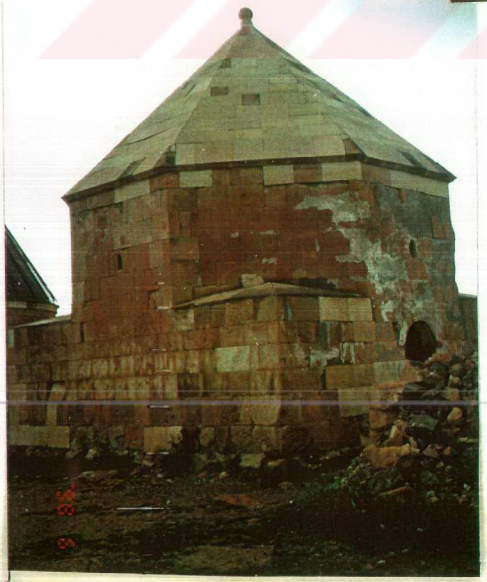

BAYBURT'TAN KONUT CEPHESİ ÖRNEKLERİ

F1

F2

F3

F4

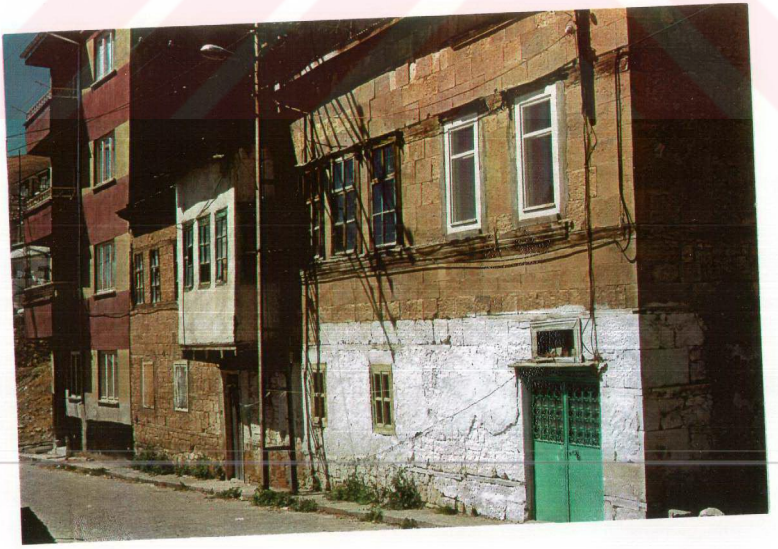

F5

F6

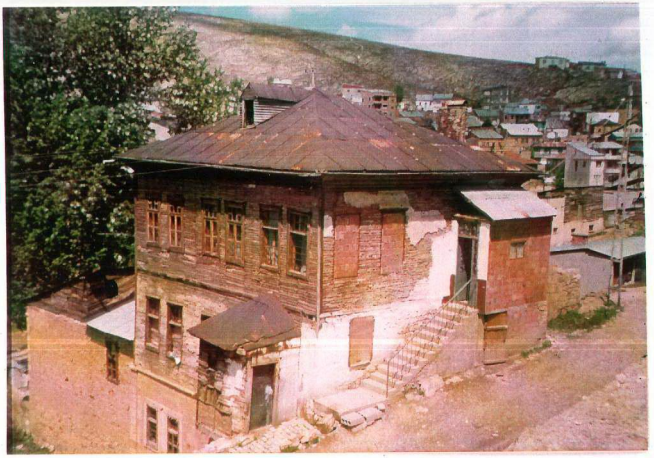

F7

F8

F6

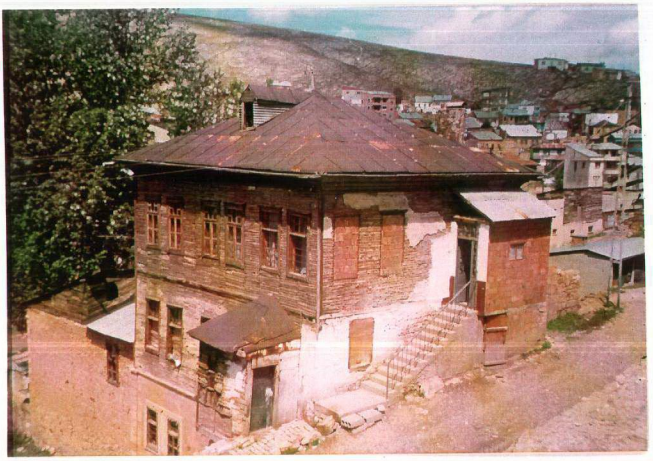

F7

F8

F9 KONDOLOTLAR KONAĞI

F10 OZULU ETHEM EFENDİ KONAĞI

F1 Salih Efendi Evi (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri").

F2 İbrahim Yerdelen Evi, doğudan görünüş. (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri").

F3 Kemal Alkur Evi, cepheler yenilenmiştir (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri").

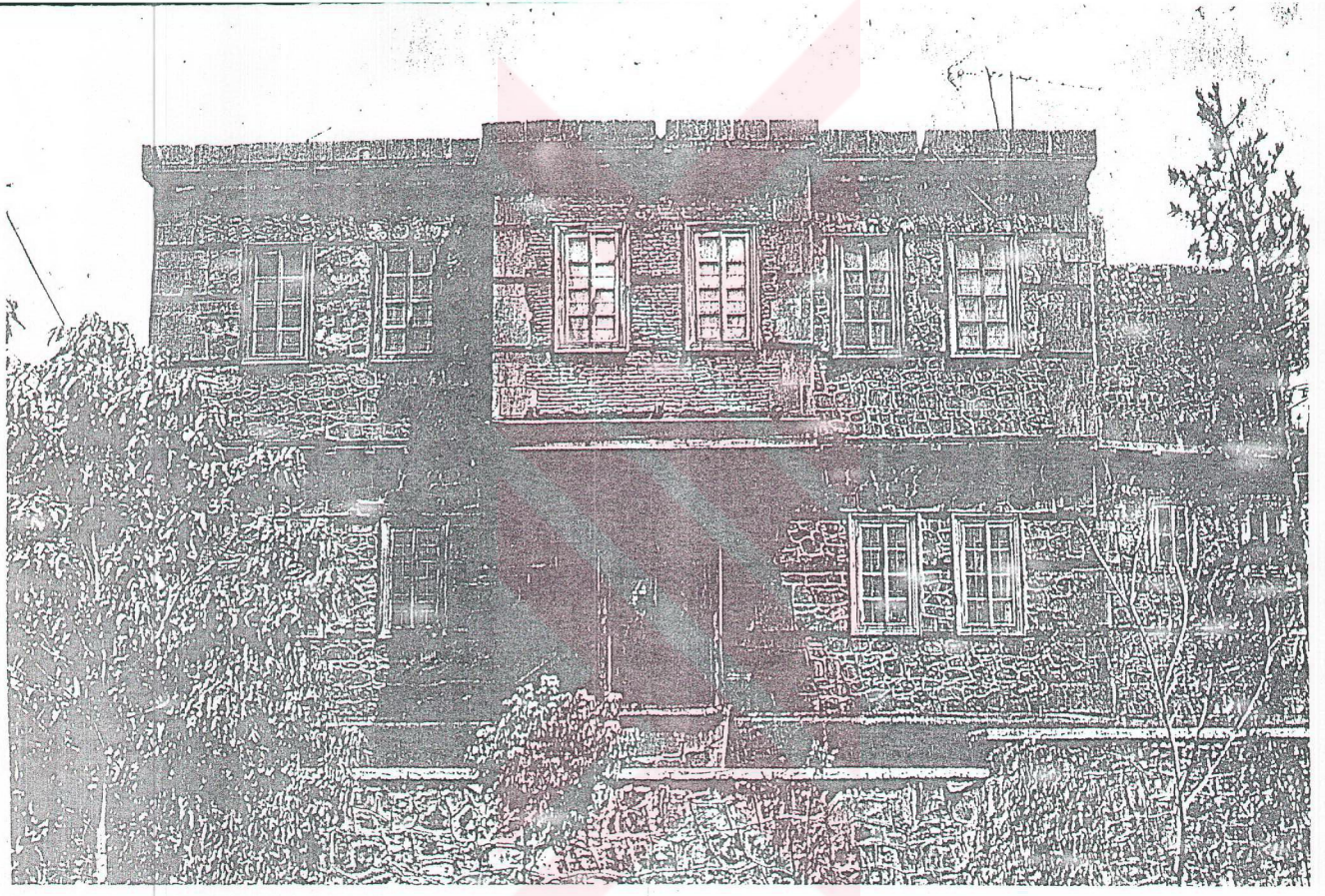

F4 Süreyya Narmanlı Evi (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri")

F5 Zırnıklı Vehbi Bey Evi'nin kuzey cephesindeki açık konsol çıkması. (Haşim KARPUZ, "Erzurum Evleri")

F1. Trabzon yolu üzerindeki Balyemezlerin konağı

F2 Raif Tuna Evi, cepheden görünüş (Haşim KARPUZ, "Gümüşhane Evleri").

F3 . Ramiz-Halis İlter Evi, genel görünüş

F4 Karabiberler'in Evi, batıdan görünüş (Haşim KARPUZ, "Gümüşhane Evleri").

F5 Muammer Daloğlu Evi genel görünüş

F6 Rafet Çubukçu Evi, genel görünüş (Haşim KARPUZ, "Gümüşhane Evleri").

MOTİFİN ADI : UCAN KUŞLAR

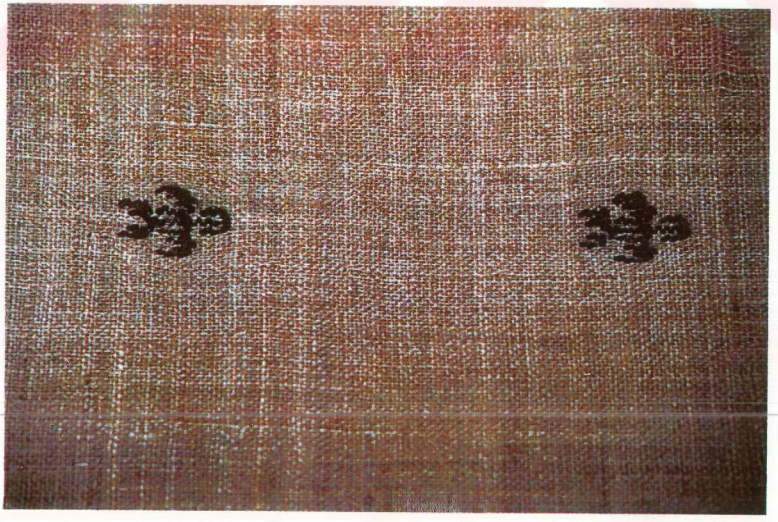

MOTİFİN ADI : UCAN KUŞLAR

MOTİFİN ADI : PİRİNÇ DENİ

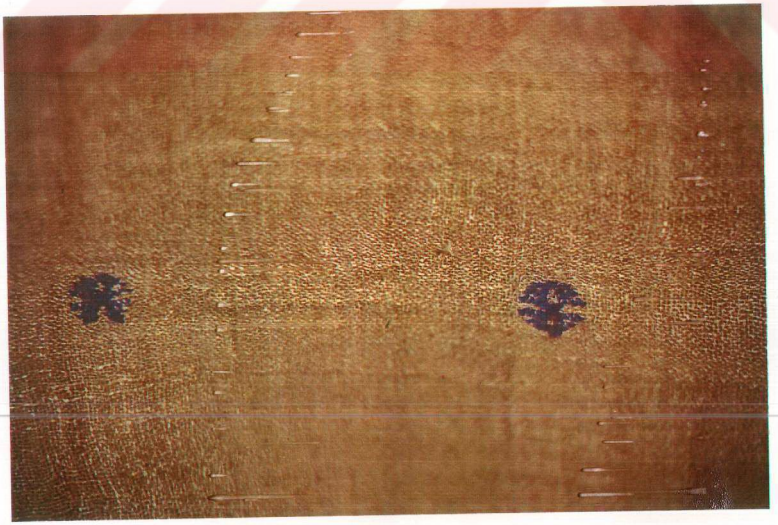

MOTİFİN ADI : CEVİZ KANADI

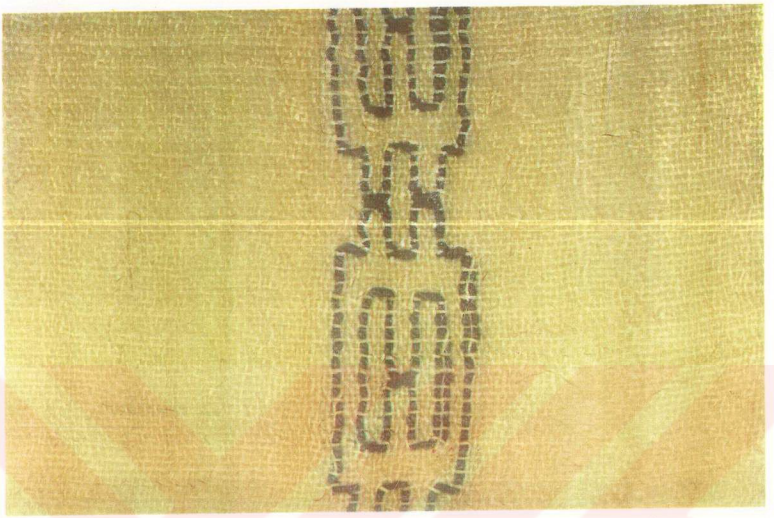

MOTİFİN ADI : ÇİFTLİĞİ SATTI KORDAYI ALDI

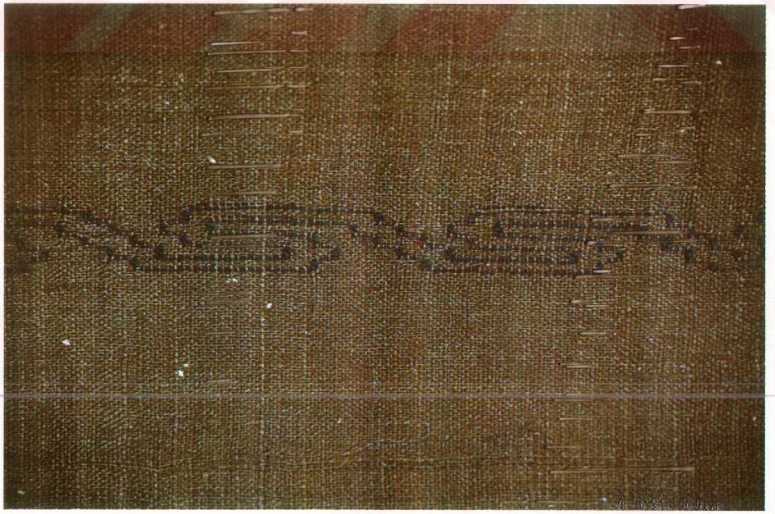

MOTİFİN ADI : ERZURUM KORDASI

MOTİFİN ADI : MERCİMEK DENİ

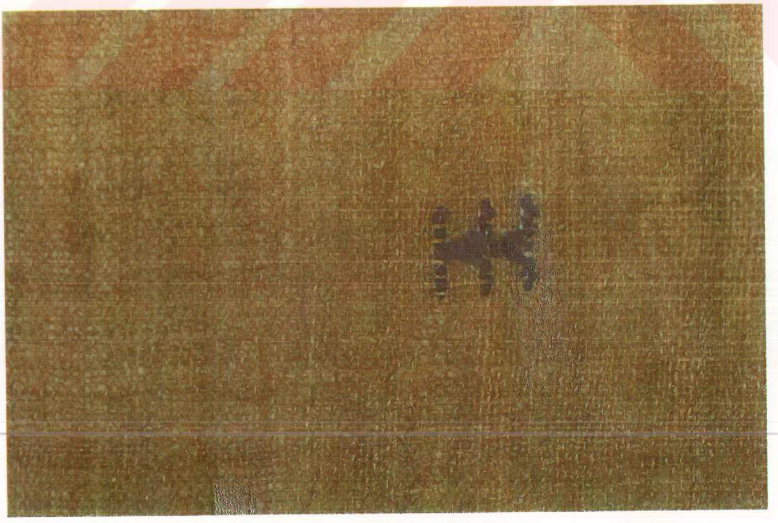

MOTİFİN ADI : YILDIZIN OYNAŞI VEYA SİNEK

MOTİFİN ADI : KEPENEK (Kelebek)

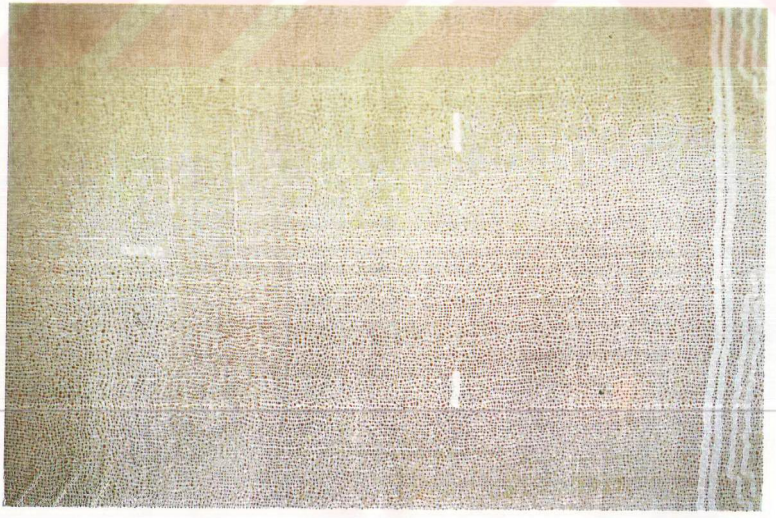

MOTİFİN ADI : ELİF

MOTİFİN ADI : ÇİFT ZİNCİR

MOTİFİN ADI : ELMA ŞELEĞİ

MOTİFİN ADI : PETEN HAŞİYE

MOTİFİN ADI : TETİKLİ ZİNCİR

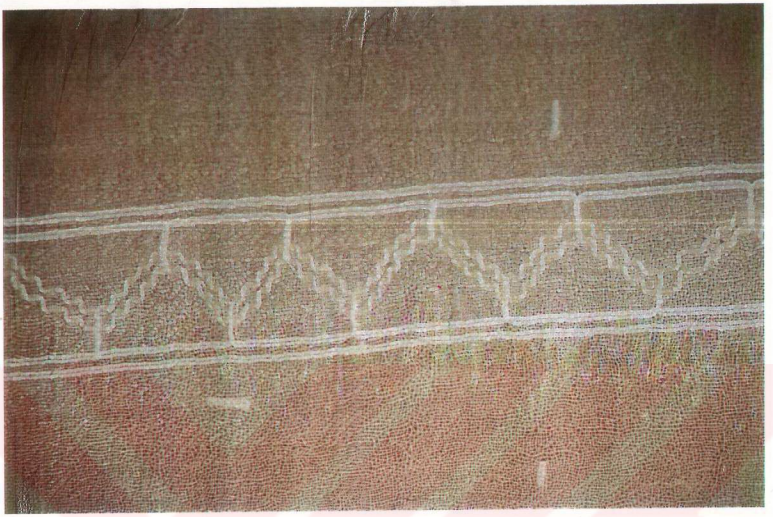

MOTİFİN ADI : ÇİFT ZİNCİR

MOTİFİN ADI : TETİKLİ ZİNCİR

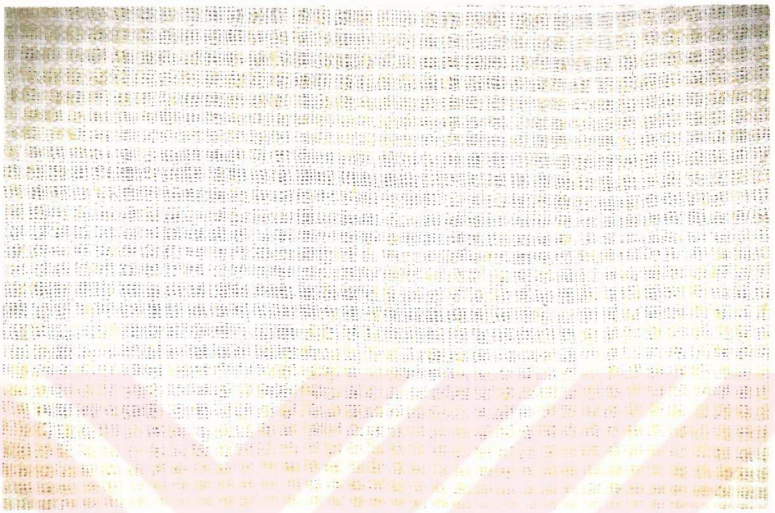

MOTİFİN ADI : KUŞGÖZÜ VEYA SANDAL

MOTİFİN ADI : BAYBURT KORDASI

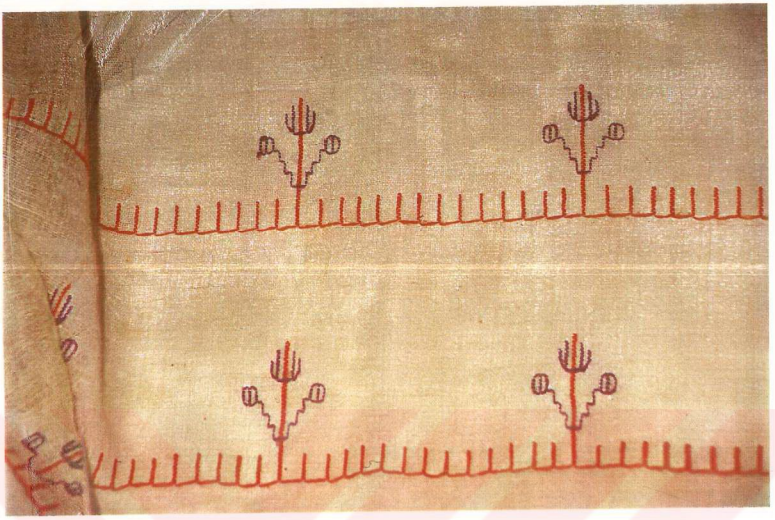

ESKİ EHRAM ÖRNEKLERİ

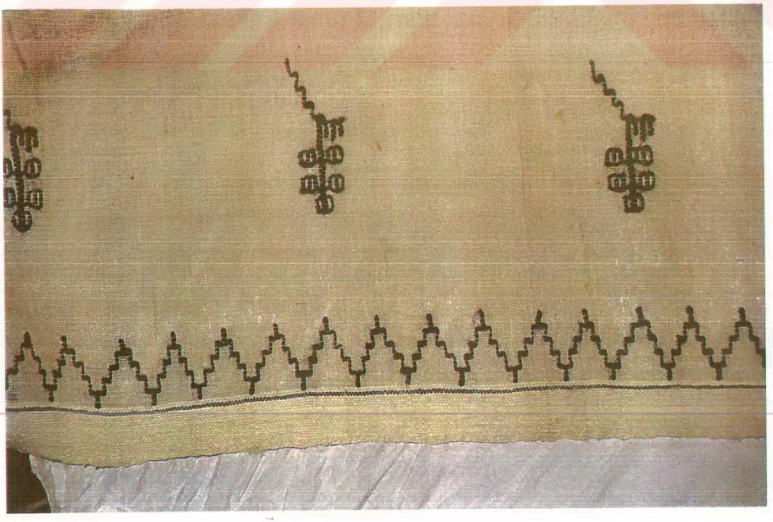

ESKİ EHRAM ÖRNEKLERİ

F1 BAYBURT BELEDİYE OTELİ VE CUMHURİYET OTELİ

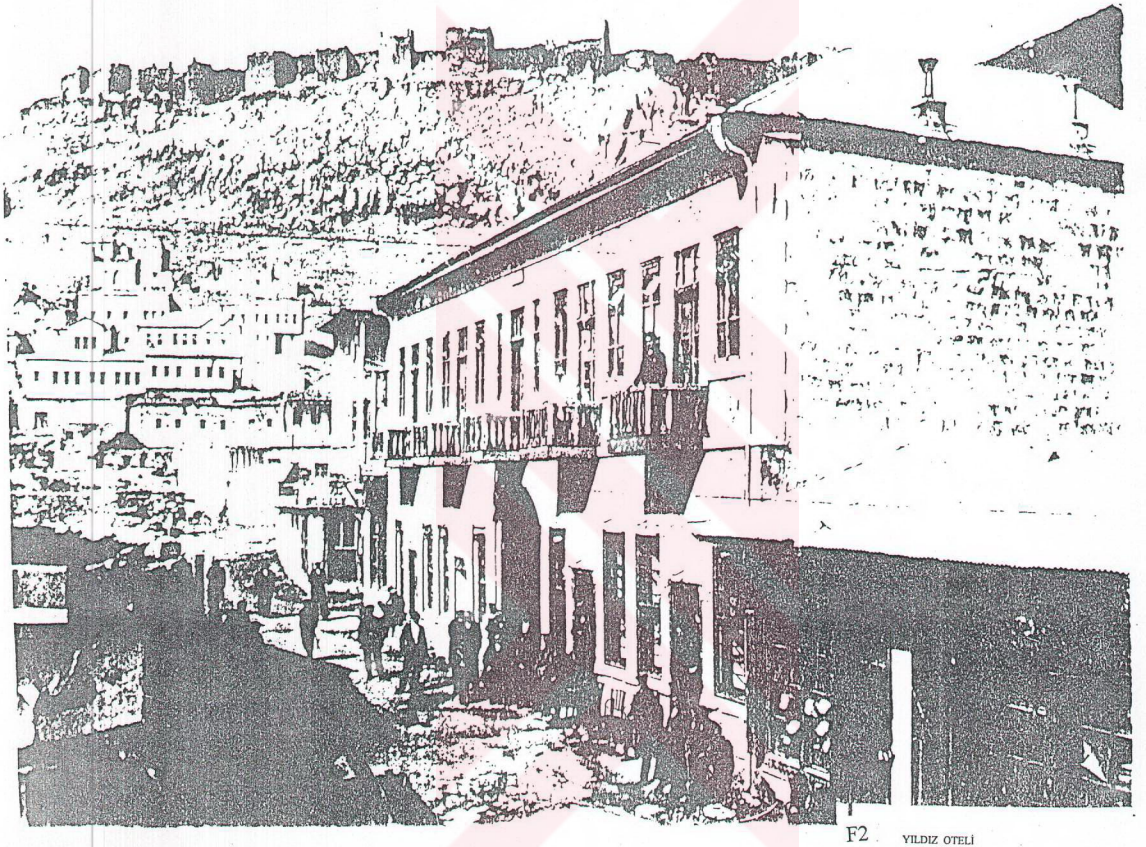

F2 YILDIZ OTELİ

FOTOĞRAF LİSTESİ

1. CÜMLE (GİRİŞ) KAPILARI

F1: Akif KOCAMAN Evi Giriş Kat Cümle Kapısı.

F2-F3: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Cümle Kapısı.

F4: Geleneksel Bayburt Evleri Cümle Kapılarından Bir Örnek.

F5: Sami OZAN Evi Cümle Kapısı.

F6: Yaşar UÇKAN Evi Giriş Kat Cümle Kapısı.

F7: Geleneksel Bayburt Evleri Cümle Kapılarından Bir Örnek.

F8: Aynı Kapıya Ait Detay.

F9: Geleneksel Bayburt Evleri Cümle Kapılarından Bir Örnek.

F10: Geleneksel Bayburt Evleri Kanat (Bahçeye Giriş Kapısı) Kapılarından Bir Örnek.

F11: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Cümle Kapısı.

F12: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Cümle Kapısının İçeriden Görünüşü.

F13-F14: Geleneksel Bayburt Evleri Cümle Kapılarından Örnekler.

KAPILAR

F1: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Odası Kapısı.

F2: Yusuf ÖZNUR Evi Selâmlık Odası Kapısı.

F3: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Selâmlık Odası Kapısı.

F4: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Galerisinden Üst Kat Harem Sofasına Geçilen Kapı.

F5-F6: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Selâmlık Odası Kapısının Oda İçinden ve Sofadan Görünüşü.

F7: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Yerevinden Yakacak Deposuna Geçiş Kapısı.

F8: Hacı Dursun ONATÇI Evi Üst Kat Selâmlık Sofasından Harem Sofasına Geçiş Kapısı.

F9: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Üst Kat Harem Odası Kapısı.

F10: Hacı Dursun ONATÇI Evi Giriş Katı Harem Sofasından Yerevine Geçişi Sağlayan Kapı.

F11: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Selâmlık Odası Kapısının Sofadan Görünüşü.

F12: Aynı Kapının Selâmlık Odasının İçinden Görünüşü.

F13: Akif KOCAMAN Evi Giriş Kat Selâmlık Odası Kapısı.

F14: Akif KOCAMAN Evi Giriş Katta Oda Kapısı.

PENCERELER

F1: Akif KOCAMAN Evi Üst Kat Selâmlık Odası Penceresi.

F2: Yusuf ÖZNUR Evi Giriş Katı Selâmlık Odası Penceresi.

F3: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Odası Penceresi.

F4: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Harem Odası Penceresi.

F5: Rıza SİSNELİ Evi Giriş Kat Oda Penceresi.

F6: Hastahane Caddesi 1 No.lu Evin Üst Kat Oda Penceresi.

F7-F8: Abdullah PRUT Evi Üst Kat Selâmlık Bölümü Selâmlık Odası Penceresinin İçeriden ve Dışarıdan Görünüşü.

F9: Sami OZAN Evi Giriş Kat Selâmlık Odasının Pencereleri.

F10: Akif KOCAMAN Evi Giriş Kat Selâmlık Odası Penceresi.

YÜKLÜKLER

F1: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Üst Kat Selâmlık Odasında Yüklük.

F2: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Selâmlık Odası Yüklüğü.

F3: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Alt Kat Selâmlık Odası Yüklüğü.

F4: Mustafa NARMANLI Evi Selâmlık Odası Yüklüğü.

F5-F6: Mustafa NARMANLI Evi Selâmlık Odası Yüklüğünden Detaylar.

F7: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Bölümü Üst Kat Selâmlık Odası Yüklüğü.

F8: Yusuf ÖZNUR Evi Giriş Kat Selâmlık Odası Yüklüğü.

F9: Akif KOCAMAN Evi Giriş Kat Selâmlık Odası Yüklüğü.

F10: Akif KOCAMAN Evi Üst Kat Selâmlık Odası Yüklüğü.

TAVANLAR

F1: Mustafa NARMANLI Evi Selâmlık Odası Tavanı.

F2: Yusuf ÖZNUR Evi Giriş Kat Selâmlık Odasının Tavanında Göbek Motifi.

F3-F4: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Odalarının Tavan Göbeği.

F5: Akif KOCAMAN Evi Üst Kat Sofa Tavanı.

F6: Fehmi SEKMENLİ Evi Üst Kat Selâmlık Odası Tavanı.

F7: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Yerevi Tavanı.(Kırman)

F8: Selahattin ALTUNCU Evi'nin Yerevi Tavanı.

F9-F10: Yusuf ÖZNUR Evi Giriş Kat Selâmlık Odası Tavanı.

F11-F12: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Oda Tavanında Göbek ve Köşe Motifi.

F13: Hacı Dursun ONATÇI Evi Üst Kat Harem Odası Tavanın Duvarla Birleşimi.

F14: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Yerevi Tavanı.

F15: Geleneksel Bayburt Evlerinde Yuvarlak Kesitli Ahşap Kirişlerle Geçilen Düz Tavan Örneği.

F16: Sami OZAN Evi'nde Düz Tavan.

F17: Abdullah PRUT Evi Üst Kat Selâmlık Bölümü Selâmlık Odası Tavanı.

F18: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Bölümünde Oda Tavanı.

F19: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Bölümünde Oda Tavanının Duvarla Birleşimi.

F20: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Bölümü Selâmlık Odasının Tavanında Köşe Motifi.

F21, F22 : Erzurum Evlerin'den Tavan Örnekleri

F23 : Erzurum Evlerinde Kırman Tavan Örneği

MERDİVENLER

F1: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Bölümü Merdiveni.

F2: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Merdiveni.

F3: Yusuf ÖZNUR Evi'nde Merdiven.

F4: Sami OZAN Evi'nde Yerevini Köşk Katına Bağlayan Merdiven.

TANDIRBAŞI

F1: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümünde Tandırbaşı.

F2: Selahattin ALTUNCU Evi'nde Tandırbaşı.

F3: Abdullah PRUT Evi'nde Tandırbaşı.

F4: İsmail YILMAZTÜRK Evi'nde Tandırbaşı.

TECİR - TEREK

F1: Sami OZAN Evi Yerevinde Tecir - Terek.

F2: İsmail YILMAZTÜRK Evi Yerevinde Tecir - Terek.

F3-F4: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Yerevinde Tecir - Terek.

KURUNLAR

F1: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Sofasında Kurun.

F2: İsmail YILMAZTÜRK Evi Yerevinde Kurun.

SEKİLER

F1: Abdullah PRUT Evi Yerevinde Seki.

F2: Sami OZAN Evi Yerevinde Seki.

KEHLİZLER

F1: Selahattin ALTUNCU Evi Yerevinde Kehliz (Çaydaşı).

F2: Hacı Dursun ONATÇI Evi Yerevinde Kehliz.

TEKİR

F1: Hacı Dursun ONATÇI Evi Harem Bölümü Yerevinde Tekir.

F2: Hacı Dursun ONATÇI Evi Selâmlık Bölümü Yerevinde Tekir.

KAHVE OCAĞI ÖGELERİ

Hacı Dursun ONATÇI Evi'nin Selâmlık Bölümüne Ait Kahve Ocağının Ögeleri.

F1: Ocak, Işıklık ve Kapaklı Duvar Dolabı.

F2: Tecir - Terek.

F3: Ozulu Ethem Efendi Konağına Ait Kahve Ocağı Ögeleri

EVLERDE KULLANILAN ÇEŞİTLİ EŞYALAR

F1: Selahattin ALTUNCU Evi Üst Kat Selâmlık Odasında Ahşap Beşik.

F2: İki Nolu Erzurum Caddesi 31 Kapı Numaralı Eve Ait Seccade.

F3: Abdullah PRUT Evi Selâmlık Bölümü Giriş Sofasında Ahşap Sandık.

F4-F5: İki Nolu Erzurum Caddesi 31 Kapı Numaralı Eve Ait Sedir Örtüleri.

KÖŞK KATLARI

F1: Samih Raci AKARSU Evi'nde Köşk Katı.

F2: İmaçların Eve Ait Köşk Katı.

F3-F4: Halis KILIÇ Evi'nin Köşk Katı.

F5: İmaçların Eve Ait Köşk Katı.

F6: Kavalalılar (Bayburt Müzesi) Evi'nin Köşk Katı.

SAÇAKLAR

F1: Geleneksel Bayburt Evlerinde Düz Toprak Damı ve Taş Çörten Örneği.

F2: Reşat BAŞGÜL Evi'nde Metal Çatı Kaplaması ve Saçak.

F3: Nevzat AKGÖZ Evi'nde Metal Çatı Kaplaması ve Saçak.

F4: Geleneksel Bayburt Evlerinde Metal Çatı Kaplaması Örneği.

F5: Geleneksel Bayburt Evlerinde Düz Toprak Dam ve Semer Duvarı Örneği.

F6: Hüssam DEVELİ Evi'ne Ait Saçak.

F7: İmaçların Evi"ne Ait Saçak.

F8: Hastahane Caddesi Kapı No:1' deki Evin Metal Çatı Kaplaması ve Saçağı.

ÇIKMALAR

F1: Hüssam DEVELİ Evinde Çıkma.

F2: Geleneksel Bayburt Evlerinde Çıkma Örneği (2 Nolu Erzurum Caddesinde Bir Ev).

F3: Yaşar UÇKAN Evinde Çıkma.

F4: Fehmi SEKMENLİ Evinde Çıkma.

F5: Uzun Gazi Mahallesi Kura Sokaktaki Bir Eve Ait Çıkma Örneği.

F6: Halis KILIÇ Evinde Çıkma.

F8: Geleneksel Bayburt Evlerinde Çıkma Örenkleri

BAYBURT MERKEZİNDE EVLERİN HARİCİNDEKİ ANITSAL YAPILAR

CAMİLER

F1: Veli ŞABAN Camii.

F2: Zahid Efendi Camii.

BAYBURT ULUCAMİ

F1: Caminin Son Cemaat Yerindeki Kitabelerden Biri.

III. BÖLÜM: BAYBURT'TA TESPİT EDİLEN GELENEKSEL EVLER VE ANITSAL YAPILAR

BAYBURT MERKEZİNDEKİ GELENEKSEL EVLER VE DİĞER ANITSAL YAPILARIN HALİ - HAZIR HARİTALARDAKİ YERLERİNİN TEBİTİ

BAYBURT MERKEZİNDEKİ TESCİLLİ YAPILARIN HALİ - HAZIR HARİTALARDAKİ YERLERİ

BAYBURT MERKEZİNDEKİ GELENEKSEL EVLER VE DİĞER ANITSAL YAPILAR

	MÜLKİYETİ	MAHALLE	SOKAĞI	KAPI N	PAFTA	ADA	PARSEL	TES. DUR.
85	Mehmet DAŞDAN EVİ	ŞİNGAH MAH	PEHLİVAN SOK	33-31	22	78	2-3	
86	Ali DAŞDAN EVİ	ŞİNGAH MAH	PEHLİVAN SOK		22	78	4	
87	Ömer ÇARPADAN EVİ	ŞİNGAH MAH	PEHLİVAN SOK		22	67	2	
	Lütfü PAMUKÇU EVİ	ŞİNGAH MAH	BİLGİÇ SOK.	2	22	100	10	
58	Yusuf ÖZNUR EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	KISA SOK	25-27	6	151	5-6	
59	Hikmet ÇAĞLAR EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	OKUL SOK	7-9	6	150	5	
60	Fikri GÜZEL EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	OKUL SOK	5	6	150	8	
61	Abdurrahman KARAPINAR EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	OKUL SOK	1	6	150	10	
62	Hürmüz HACIASLAN EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	OKUL SOK	9	6	151	5	
63	CEVRİYE MANGAN EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	OKUL SOK	2	6	152	2	
64	Salih KARAPINAR EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	20-22	6	148	1	
65	Ülkü Güney EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	SEMERCİLER CAD	6	6	156	4	
66	Osman OKUYUCU EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AKASYA SOK	10	6	147	2	
67	Halil İbrahim TÜRKOĞLU	MEHME ÇELEBİ MAH	AKASYA SOK	12-14	6	147	1	
68	Hasan GÜLEÇ EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	11	6	147	2	
69	Kazım İŞARIR EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	9	6	147	3	
70	Ali DAĞLI EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	KUZGUN SOK	99-101	6	136	3	
71	Hüseyin KAYA EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	KUZGUN SOK	.89	6	134	5	
72	Ağa AYYILDIZ EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	17	6	133	16	
73	Zekeriya SARGUT EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	19	6	133	9	
74	Fadime UÇURUM EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	2	6	155	14	
75-76	Ahmet ve Sare SEZER EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	14-18	6	155	7-8	
77	Hacı Mehmet ALİ ? EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	12	6	155	10	
78	Hacı Muhammet OCAKLI EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	KURTULUŞ CAD	20	6	155	2	
90	Abdülkadir YÜCEL EVİ	MEHME ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	18	6	133	8	
1	Cemal Zeki GÜNGÖR EVİ	UZUNGAZİ MAH	2 NO Ş OSMAN KÜMESİ	18	3	20	7	
2	Cemal Zeki GÜNGÖR EVİ	UZUNGAZİ MAH	2 NO Ş OSMAN KÜMESİ	16-17	3	20	4	
3	Ömer DEMİRHAN EVİ	UZUNGAZİ MAH	KAZMACI SOK	8	3	25	3	
3	Asım KIZILALP-Şefika GELEZ	UZUNGAZİ MAH	KAZMACI SOK	10	3	25	4	
4	Münevver ve ortakları EVİ	UZUNGAZİ MAH	KAZMACI SOK	6	3	25	2	
5	Fadime SEYRAN EVİ	UZUNGAZİ MAH	PİRE SOK	9-9A	3	25	4	
6	Fehim SARICAM EVİ	UZUNGAZİ MAH	KAYADİBİ SOK	14	3	39	2	
6	Dursun GÖĞER EVİ	UZUNGAZİ MAH	KAYADİBİ SOK	16	3	39	3	
7	Derviş ÇOBAN-Adil BURSALI E	UZUNGAZİ MAH	KAYADİBİ SOK	.8-10	3	21	7-8	
8	Sefer SORGUT EVİ	UZUNGAZİ MAH	PİRE SOK	42	3	39	6	
9	Ömer DİNÇER EVİ	UZUNGAZİ MAH	KAYADİBİ SOK	34-36	3	39	22-23	
10	Tahsin KARAER EVİ	UZUNGAZİ MAH	DİKÇE SOK.	15	3	29	7-8	
*11	Zeki ÖZEN EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	11	3	32	3	
*12	Sadullah YALÇIN EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	13	3	32	2	
13	Kemalettin ZENGİN EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	6	3	32	1	
14	Vural İŞAŞIR EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	4	3	32	6	
15	Resul OKUMUŞ EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	2	3	32	5	
16	?	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	18	3	32	9	
17	Muammer YILMAZ EVİ	UZUNGAZİ MAH	KURA SOK	14	3	31	10	
18	?	UZUNGAZİ MAH	KURA SOK	8	3	31	8	
28	Naim ? EVİ	UZUNGAZİ MAH	KOCABAY SOK	28	3	?	7	
29	?	UZUNGAZİ MAH	KOCABAY SOK	—	3	?	8	
30	Fikri CENGİZ EVİ	UZUNGAZİ MAH	KOCABAY SOK	22	3	?	6	
31-3	Aliye KARAALİ EVİ	UZUNGAZİ MAH	KOCABAY SOK	20	3	28	1	
33	Zeynep -Ali Karısı ve Kadriye	UZUNGAZİ MAH	BİLGİÇ SOK.	2	3	27	10	
	Enis karısı EVİ							

	MÜLKİYETİ	MAHALLE	SOKAĞI	KAPI N	PAFTA	ADA	PARSEL	TES. D
124	Mehmet KURT EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI	23	23	80	3	
125	Sahit DODUN EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI	16	23	79	30	
145	Kemal KAN EVİ	ŞİNGAH MAH	BAYIR SOK	37	23	103	3	
146	İhsan ve Yılmaz ÇİKOT EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK	16-18	23	82	3	
134	Rabia TÜRKOĞLU ve	ŞİNGAH MAH	KURTULUŞ CAD	1-3	23	100	8	
	Tevfik YANGÖZ EVİ							
135	Vehbi ERASLAN EVİ	ŞİNGAH MAH	ŞAİR ZİHNİ SOK	3	23	98	5	
136	Lütfü PAMUKÇU EVİ	ŞİNGAH MAH	ŞAİR ZİHNİ SOK	1	23	100	7	
137	Ziver BUDAK EVİ	ŞİNGAH MAH	ŞAİR ZİHNİ SOK	3-3A	23	100	5	
139	Ruşen YILMAZTÜRK EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK	17-19	23	95	14-15	
140	Ruşen YILMAZTÜRK EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK		23	95	13	
141	Hüssam DEVELİ EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK	43-45	23	88	5	
142	Hüseyin YILMAZOĞLU EVİ	ŞİNGAH MAH	TAŞ MERDİVEN SOK	3	23	95	1	
143	Nail SAATÇİ EVİ	ŞİNGAH MAH	BİLGİÇ SOK	8-6	23	100	11-12	
19	Hüseyin KARSLI EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK	1	23	76	2	
20	Necat YARMEN EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK		23	81	1	
21	Sıtkı ÖZTAŞ EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK	6	23	76	3	
22	Şevket YURT EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK	14	23	82	2	
23	İhsan ve Yılmaz ÇİKOT EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK	16	23	82	3	
25	Tuncay ÇİKOT EVİ	ŞİNGAH MAH	TOZLU SOK	20	23	82	4	
144	Lütfü PAMUKÇU EVİ	ŞİNGAH MAH	BİLGİÇ SOK	2	23	100	10	
88	Lütfü BÖLEN EVİ	ŞİNGAH MAH	KALEARDI YOLU SK	11	23	79	12	
26	Nevzat SARAYCIKLI EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK	91	23	85	3	
79	Hasan TOPALLAZ Evi	ŞİNGAH MAH	KAYABAŞI SOK	24	22	70	2	
80	İsmail ÇACAŞ EVİ	ŞİNGAH MAH	MEZARLIK YOLU SOK	12	22	52	2	
81	H. Abdurrahman KÖSE EVİ	ŞİNGAH MAH	MEZARLIK YOLU SOK	25	22	51	5-6	
91	Nihat KÜÇÜK EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	30	6	132	3	
100	Ziya İBRAHİMOĞLU EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SOBACI SOK		6	133	3	
101	Faruk SATAR EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	70	6	130	1	
102	Mustafa KÜÇÜK EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	2	6	137	12	
103	Cengiz BAYRAM EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	KUZGUN SOK	17	6	119	13	
104	Kemal YILMAZ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	KUZGUN SOK	15	6	119	14	
105	Şükrü SEZGİN EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	KUZGUN SOK	5	6	119	3	
106	H. Abdullah PRUT EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	KALEARDI YOLU SK	10	6	137	4	
107	Abdullah Tahir ŞENSOY EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	KALEARDI YOLU SK	8	6	137	5	
92	Pehlil MERCAN EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	44	5	131	4	
93	REMZİ İMAÇ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	9-9A	5	154	8	
95-94	Cevat İMAÇ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	11-13	5	154	6-7	
96	Ruşan YILMAZ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	50	5	131	6	
97-98	Necat ve Cevat İMAÇ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	15-15A	5	154	3	
99	Numan ERENGİL EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	58	5	131	1	
148	Hüseyim MEMİŞ EVİ	CAMİİKEBİR MAH	KURTULUŞ CAD	21	7	204	1	
150	Baki ŞİMŞEK EVİ	CAMİİKEBİR MAH	KURA SOK	39	7	218	5	
151	Necmi KALKAN EVİ	CAMİİKEBİR MAH	ZAFER YOKUŞU SK	29	7	218	5	
152	Recep İŞCAN EVİ	CAMİİKEBİR MAH	ZAFER YOKUŞU SK	23	7	218	6	
153	Nuri KARAKAŞ EVİ	CAMİİKEBİR MAH	ZAFER YOKUŞU SK	19	7	218	7	
154-155	Vehbi ÖZHAN EVİ	CAMİİKEBİR MAH	ZAFER YOKUŞU SK	12-14	7	204	13-12	
156	Aşır AHISKALI EVİ	CAMİİKEBİR MAH	KURTULUŞ CAD	9	7	204	8	
157	Veli HOCA EVİ	CAMİİKEBİR MAH	KURTULUŞ CAD		7	204	7	
159	Sebahattin KARACA EVİ	CAMİİKEBİR MAH	KURTULUŞ CAD	13	7	204	5-6	
160	Zülkarneyn BOYACI EVİ	CAMİİKEBİR MAH	YILDIZ CAD	24-16-13	7	210	44-46-59	

	MÜLKİYETİ	MAHALLE	SOKAĞI	KAPI N	PAFTA	ADA	PARSEL	TES. DUR.
126	Hacı ? EVİ	UZUNGAZİ MAH	ZAFER YOKUŞU S	39	3	35	?	
127	Hulusi AKSAKAL EVİ	UZUNGAZİ MAH	ZAFER YOKUŞU S	35	3	?	?	
128	Gülşah POLAT EVİ	UZUNGAZİ MAH	GAZİOĞLU SOK	6	3	40	1	
129	Fehmi GAZİOĞLU EVİ	UZUNGAZİ MAH	GAZİOĞLU SOK	10	3	40	1	
130	Naci Savacı EVİ	UZUNGAZİ MAH	GAZİOĞLU SOK	8	3	40	.1	
131	Hacı Baki ŞİMŞEK EVİ	UZUNGAZİ MAH	GAZİOĞLU SOK	20	3	40	2	
132	Abdülbaki ŞİMŞEK EVİ	UZUNGAZİ MAH	GAZİOĞLU SOK	22	3	40	3	
133	Abdülbaki ŞİMŞEK EVİ	UZUNGAZİ MAH	PİRE SOK	25	3	38	2	
147	Mürsel AKTAŞ EVİ	UZUNGAZİ MAH	KURA SOK	?	3	?	7	
34	Hacı Hafız ŞERATLI EVİ	UZUNGAZİ MAH	BİLGİÇ SOK	8	3	27	6	
35	Reşat ALTAY EVİ	UZUNGAZİ MAH	BİLGİÇ SOK	10	3	27	13	
36	Safi İlyas Efendi EVİ	UZUNGAZİ MAH	BİLGİÇ SOK	18	3	27	1	
108	Necip DEVELİOĞLU EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK	43-45	23	87	1	
109	M. ALTUNCU EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	51-53	23	83	5	
110	Hüseyin DURGUT EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	49	23	83	9	
111	Zakire YILMAZ EVİ	ŞİNGAH MAH	ÇELEBİ SOK	3-5	23	88	2	
112	Lütfü ATAMER EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	55-59	23	83	3-4	
113	Celal ÇİLİNGİR EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	1	23	83	2	
114	İhsan POLAT EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	63	23	84	2-6	
115-116	Cevriye MANGAN EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	67-73	23	84	4-5	
118-119	Filiz DEVELİ EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	11-13	23	81	1-2	
117	Hacı Dursun ONATÇI EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	75-77	23	84	3	
120-121	Naci KOÇANEL EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	7-9	23	81	3-4	
122	Alaattin KEŞKEŞ EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	5	23	81	5	
123	Hasan KÖSE EVİ	ŞİNGAH MAH	İHRAMCI SOK	19	23	80	4	
37	Zeki Mehmet TEKİN ve Metin	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	48	21	168	14	
	ÖZYURT EVİ							
38	Firdevs, Solmaz, Refika,Yusuf	KADIZADE MAH	MÜFTÜ SOK	1	21	169	11	
	Nihat,Fuat,Bayram FETTAHOĞLU E							
39	Hanefi KALKAN EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	45	21	169	6	
40	.....? TÜRKOĞLU EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	37-37A	21	169	9-10	
41	Akif KOCAMAN EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	30-32-34	21	168	3-4-5	
*42	Halis OKUMUŞ EVİ	KADIZADE MAH	PİLAF EFENDİ SOK	1	21	178	8	
43	..... MÜFTÜOĞULLARI EVİ	KADIZADE MAH	KALE SOK	32	21	170	5	
44	Akif DEMİRHAN EVİ	KADIZADE MAH	KALE SOK	13-15-17	21	161	8	
44	Ahmet ve İsmail ÇELİK EVİ	KADIZADE MAH	KALE SOK	19-21	21	161	9	
45	Yaşar DEMİRHAN EVİ	KADIZADE MAH	PİLAF EFENDİ SOK	23A	21	172	9	
46	Yahya AYKUT EVİ	KADIZADE MAH	PİLAF EFENDİ SOK	14	21	170	3	
47	Yaşar UÇKAN EVİ	KADIZADE MAH	ÇİĞDEM SOK	13	21	185	1	
48	Yüksel-Avni-İlhan KARAPINAR	KADIZADE MAH	ÇİĞDEM SOK	1	21	184	4	
50	Hacı Faruk KARAPINAR EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	ALPASLAN SOK	19	21	188	2	
49	?	KADIZADE MAH	ALPASLAN SOK	35	21	159	17	
51	?	KADIZADE MAH	ALPASLAN SOK	37	21	159	16	
52	Zeki AKÇAY EVİ	KADIZADE MAH	ALPASLAN SOK	45	21	159	15	
53	Cihan ALTUNTAŞ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	ALPASLAN SOK	7	21	189	4	
54	Reşit TOSUN EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	1 NOLU KAVİ	27	21	157	5	
55	Ağa AKARSU EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	1-1A	21	180	12	*
56	İlhan AYDINLI EVİ	KADIZADE MAH	KULOĞLU SOK	36	21	174	08.Eyl	
57	Naim BULUNMAZ EVİ	KADIZADE MAH	KULOĞLU SOK	30	21	174	6	
82	Salih KÖSE EVİ	ŞİNGAH MAH	MEZARLIK YOLU SK	23	22	51	7	
83	Zahit BOĞA EVİ	ŞİNGAH MAH	MEZARLIK YOLU SK	19	22	51	8	
84	Ali KÖSE EVİ	ŞİNGAH MAH	MEZARLIK YOLU SK	45	22	114	4	

	MÜLKİYETİ	MAHALLE	SOKAĞI	KAPI N	PAFTA	ADA	PARSEL	TES. DUR.
161	Murat TÜRKER	CAMİİKEBİR MAH	------		2	209	-	
162	Alay HANECİOĞLU EVİ	ŞEYH HAYRAN MAH	HASTANE CAD		1	2	5	
163	Hakkı KODANOĞLU EVİ	ŞEYH HAYRAN MAH	HASTANE CAD		1	3	1	
164	?	ŞEYH HAYRAN MAH	BALABAN SOK		1	18	10	
165	Nazım GİDİCİ EVİ	ŞEYH HAYRAN MAH	BALABAN SOK		1	14	3	
166	Korkmaz, Musa, Yılmaz,	ŞEYH HAYRAN MAH	ŞAİR CELALİ CAD		1	12	12	
	Refik KIZILTAN EVİ							
179	Hasan TÜYLÜ	ŞEYH HAYRAN MAH	ZİNCİRLİ KUYU SOK		1	12	10	
179	Maksut SEVGİ	ŞEYH HAYRAN MAH	ZİNCİRLİ KUYU SOK		1	12	11	
179	Yılmaz ve Korkmaz KIZILTAN E	ŞEYH HAYRAN MAH	ZİNCİRLİ KUYU SOK		1	12	12	
179	İbrahim ŞİMŞEK	ŞEYH HAYRAN MAH	ZİNCİRLİ KUYU SOK		1	12	31	
167	Suat ve Sami OZAN EVİ	TUZCUZADE MAH	TRABZON YOLU	25	59	610	12	*
	Mustafa HAMANLI EVİ	TUZCUZADE MAH	TRABZON YOLU	8	59	569	1	
177	Hamit GÜRBÜZ EVİ	TUZCUZADE MAH	LOJMANLAR CAD		59	507	1	
	?	TUZCUZADE MAH	AKGÖZ SOK	1	59	516	4	
169	İsmail İŞAŞIR EVİ	TUZCUZADE MAH	?		56	501	20-21	
169	Hüseyin Timur AKYOL EVİ	TUZCUZADE MAH	?		56	501	22	
	Kadiye, Fethiye AKARSU	KOCAZADE MAH	?		21	180	12	
	Merziye KAVİ, Vadia BALI EVİ							
169	Mehmet ve Ahmet KUTUSER E	TUZCUZADE MAH	HAMAM SOK	3-3A	58	513	3-4	
170	Halit AKKOYUNLU EVİ	TUZCUZADE MAH	YILDIRIM SOK	71	58	519	6	
171	Çetin DİKTAŞ EVİ	TUZCUZADE MAH	YILDIRIM SOK		58	520	2	
172	Ahmet KARAHAN EVİ	TUZCUZADE MAH	YILDIRIM SOK	41	58	523	9	
173	Rıza TOP EVİ	TUZCUZADE MAH	YILDIRIM SOK		58	523	6	
174	Salih İMAÇ EVİ	TUZCUZADE MAH	ORHAN SOK		58	523	5	
175	Ali KIRAR EVİ	TUZCUZADE MAH	AKGÖZ SOK		58	534	1	
175	Bekir YILMAZ EVİ	TUZCUZADE MAH	AKGÖZ SOK		58	534	2-3	
175	Kenan AVCI, Ali O. KAYMAZ E	TUZCUZADE MAH	AKGÖZ SOK		58	534	7-8-9	
175	Nuri, Lütfü, şükrü ve memnune	TUZCUZADE MAH	AKGÖZ SOK		58	534	5	
	KIRICI Evi							
175	?	TUZCUZADE MAH	?		58	525	7	
149	Dursun ATAMER, Muammer	CAMİİKEBİR MAH	ÇAKIR SOK	11	7	212	4	
	KOSTİK EVİ							

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

BAYBURT MERKEZİNDE YER ALAN TESCİLLİ TAŞINMAZLAR
(BAYBURT EVLERİNİN OTURDUĞU TARİHİ YAPI ORTAMI)

	MÜLKİYETİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	KAPI N	PAFTA	ADA	PARSEL
45	MUSTAFA NARMAN EVİ	TUZCUZADE MAH	TRABZON CAD	1	59	569	1
	SADULLAH YALÇINTAŞ EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	13	3	32	2
	ZEKİ ÖZEL EVİ	UZUNGAZİ MAH	BAYRAKTAR SOK	11	3	32	3
17	NUMAN ERENGİL EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	58	5	131	1
23	H. ABDULLAH ŞENSOY EVİ	ŞİMGAH MAH	KALEARDI YOLU S	12	5	137	4
29	YAŞAR UÇKAN EVİ	KADIZADE MAH	ÇİĞDEM SOK	13	21	185	1
36	HAYRETTİN CANMEMİŞ EVİ	KARASAKAL MAH	UNUTULMAZ CAD	33	12	237	2
43	TAHSİN SEVİMLİ EVİ	ZAHİT MAH	ERZURUM CAD	51	13	334	2
22	NECATİ SEZGİN EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	KUZGUN SOK	5	5	119	3
40	TALİP YEŞİL EVİ	VELİ ŞABAN MAH	DÜZ SOK	22-24	11	258	1
0-21	HACI DURSUN ONATÇI EVİ	ŞİMGAN MAH	DOĞAN SOK	75	23	24	1
39	FEHMİ SEKMEN EVİ	VEYSEL MAH	YAMAÇ SOK	28	9	264	2
44	ALİ AKGÖZ EVİ	TUZCUZADE MAH	AKGÖZ SOK	26-26A	59	516	9-10-11-12-13
42	BEKİR KOLOĞLU EVİ	ZAHİT MAH	TURGUT SOK	45	13	328	11
	ŞEVKET DÜNDAR EVİ	KARASAKAL MAH	KALEARDI YOLU S	1-1A	12	237	13-14
46	SAMİ OZAN EVİ	TUZCUZADE MAH	TRABZON CAD	31	59	610	12
38	NACİ KARAMAN EVİ	VEYSEL MAH	ESEN SOK	13	12	250	16-17-18
37	ABDULLAH PRUTOĞLU EVİ	VEYSEL MAH	DİK SOK	35	12	249	13
27	NAİM SAATÇİ EVİ	ŞİMGAH MAH	BİLGİÇ SOK	6-8	23	100	11-12
26	HAKKI KOCAMAN EVİ	ŞİMGAH MAH	DOĞAN SOK	10	23	100	1
28	İSMAİL ZENGİN EVİ	UZUNGAZİ MAH	DİKÇE SOK	5	3	31	1
30	AĞA AKARSU EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	1-1A	21	180	12
32	AKİF KOCAMAN EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	26	21	168	2
33	AKİF KOCAMAN EVİ	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK	22-24	21	168	3-4-8
25	SABİHA AKBAŞ EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	AVCI SOK	19	6	133	11

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

BAYBURT MERKEZİNDE YER ALAN TESCİLLİ TAŞINMAZLAR

	MÜLKİYETİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	KAPI N	PAFTA	ADA	PARSEL
24	KADİR SEZGİN EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	12	6	133	12
19	CEVRİYE MANGAN EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK	67	23	84	4-5
18	HAKKI POLAT EVİ	ŞİNGAH MAH	DOĞAN SOK	63-65	23	84	2-6
15	NAZIM İŞARIR EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	14	6	133	10
16	NİHAT KÜÇÜK EVİ	MEHMET ÇELEBİ MAH	SARAYDÜZÜ SOK	30	6	132	3
	ALİ CAMADAN EVİ	VEYSEL MAH	HAPİSHANE CAD		12	247	17
42	CİBALİ EVİ	VEYSEL MAH	ISSIZ SOK		9	266	11
	ESERİN ADI						
	KARARGAH BİNASI I	MERKEZ			—	—	—
	KARARGAH BİNASI II	MERKEZ			—	—	—
3	ASTSUBAY ORDUEVİ	MERKEZ			1	9	14
51	HÜKÜMET KON (VİLAYET KON)MERKEZ	MERKEZ			—	—	—
52	BAYBURT KALESİ	MERKEZ			—	—	—
53	ZİRAAT BANKASI		CUMHURİYET CAD		1	8	1
31	YILDIZ OTELİ	MERKEZ			7	210	44-45-46
34	CUMHURİYET OTELİ	KARASAKAL MAH	UNUTULMAZ CAD.		12	237	1
	HAFIZ AĞA ÇEŞMESİ	KALEARDI MAH	BOYLU SOK		45	457	22
2	KIŞLA ÇEŞMESİ	TUZCUZADE MAH	TRABZON CAD		59	507	2
1	VEYSEL EFENDİ CAMİİ ÇEŞM	VEYSEL MAH	YAMAÇ SOK		9	306	2
6	PAŞAOĞLU ÇEŞMESİ	TUZCUZADE MAH	HAMAM SOK		58	513	2
7	PAŞAOĞ KONDOLOTLAR NURDAN HAM. TUZCU. M		YILDIRIM SOK		58	511	1
8	BENT HAMAMI	MERKEZ			21	237	7-8
9	MEYDAN (ÇARŞI) HAMAMI	KADIZADE MAH	FABRİKA SOK		21	178	2
48	ULU CAMİ	CAMİİ KEBİR MAH			—	—	—
	ULU CAMİ HAZİRESİ	CAMİİ KEBİR MAH			—	—	—
14	BAYBURT KALESİ KİLİSESİ	MERKEZ			—	—	—
49	SAAT KULESİ	MERKEZ			—	—	—
47	TAŞHAN (BEDESTAN)	MERKEZ			7	213	9
11	SAD-RÜŞ ŞERİA TÜRBESİ	CAMİİ KEBİR MAH			—	—	—
	I NOLU TÜRBE	MERKEZ			56	485	54-55-56
	ŞEHİT OSMAN TÜRBESİ (IINOLU) MERKEZ				56	485	54-55-56
50	AHİ EMİR AHMET EFENDİ KÜMB. MERKEZ				—	—	—
10	ŞEYH HAYRAN TÜRBESİ	MERKEZ			—	—	—
	SULTAN FAHRİYE MEZARI	ZAHİT MAH			—	—	—
	GARNİZON ŞEHİTLİĞİ	TUZCUZADE MAH			58	530	29
	İMARET TEPESİ ŞEHİTLİĞİ	TUZCUZADE MAH			58	530	28
	ŞEHİT OSMAN ŞEHİTLİĞİ				56	—	54
	GARNİZON SİNEMASI	MERKEZ	CUMHURİYET CAD	22	—	—	—

T. C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ERZURUM KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. :28.11.1990/20
Karar Tarihi ve No. :28.11.1990/ 281

Toplantı yeri : BAYBURT

YAPININ ADI VE TÜRÜ	A D R E S	PAF.	ADA	PAR.	KORUMA GRUBU
2- Bekir Koloğlu Evi	Zeyit Mah. Turgut Sokak No: 45	13	328	11	III
3- Tahsin Sevimli Evi	Zeyit Mah.Erzurum Cad. No: 51	13	334	7	II
4- Ali Akgöz Evi	Tuzcuzade Mah. Akgöz Sokak No: 26-26/A	59	516	9-10 11-12-13	III
5- Mustafa Harmanlı Evi Eski Kışla Binası	Tuzcuzade Mah.,Trabzon (loj) Cad. No: 1	59	569	1	II
6- Sami Ozan Evi	Tuzcuzade Mah.,Trabzon Cad. No: 31	59	610	12	II

BAŞKAN
Prof.Dr.Zafer BAYBURTLUOĞLU

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Abdullah YAYLALI

Üye
Doç.Ilgar KIRZIOĞLU
Plancısı

Üye
Uzm.Şerap YAYLALI
Müze Md.
(Bulunmadı)

Üye
Dr.Yılmaz TOSUN
(Bulunmadı)

Üye
an ARDAHAN
İşl.Md.

Üye

Üye

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ERZURUM KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 28.11.1990/ 20
Karar Tarihi ve No. : 28.11.1990/ 281

Toplantı yeri : BAYBURT

YAPININ ADI VE TÜRÜ	A D R E S	PAF.	ADA	PAR.	KORUMA G
1- Bayburt Kalesi, Kilisesi	Merkez, Veysel Mah.	-	-	-	Tescil
Veysel Efendi Cami Çeşmesi		9	356	2	Tescil
2- Kışla Çeşmesi	Tuzcuzade Mah.	59	507	2	Tescil
3- Astsubay Ordu Evi	Cumhuriyet Cad.	1	9	14	Tescil I
4- Karargah Binası I	Merkez	-	-	-	Tescil I
5- Karargah Binası II	Merkez	-	-	-	Tescil I
6- Paşaoğlu Çeşmesi	Tuzcuzade Mah. Hamam Sokak.	58	513	2	Tescil
7- Paşaoğulları-Kondolotlar Nurlan-Galer Hamamı	Tuzcuzade Mah.	58	511	1	Tescil
8- Bent Hamamı	Merkez	21.	237	7-8	Tescil
9- Meydan-Çarşı Hamamı	Fabrika Sokak No:4	21	178	2	Tescil
10- Seyh Heyran Türbesi	Merkez				Tescil
11- Sad-Rüş Şeria Türbesi	Camii Kebir Mah.	-	-	-	Tescil
12- Sultan Fahriye Mezarı	Zahit Mah.	-	-	-	Tescil
13- I Nolu Türbe	Merkez	56	485	54-55-56	Tesc
14- Bayburt Kalesi Kilisesi	Merkez	-	-	-	
15- Nazım İşaşır Evi	Mehmet Çelebi Mah. Saraydüzü Sokak No:14	6	133	10	III
16- Nihat Küçük Evi	Mehmet Çelebi Mah. Saraydüzü Sokak No:30	6	132	3	IV
17- Numan Erengil Evi	Mehmet Çelebi Mah. Saraydüzü Sokak No:58	5	131	1	IV
18- İ. Hakkı Polat Evi	Şingah Mah. Doğan Sokak No: 63-65	23	84	6-2	IV
19- Çevriye Mangan Evi	Şingah Mah. Doğan Sok. No:67	23	84	4-5	III
20- Hacı Dursun Onatçı Evi	Şingah Mah. Doğan Sok. No: 75	23	84	1	II
21- Hacı Dursun Onatçı Evi	" " " NO:75	23	84	1	III
22- Necati Sezgin Evi	Mehmet Çelebi Mah. Kuzgun Sokak No:5	5	119	3	III
23- H. Abdullah Şensoy Evi	Şingah Mah. Kaleardı Yolu Cad. No:12	5	137	4	II

T. C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ERZURUM KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. :28.11.1990/ 20
Karar Tarihi ve No. :28.11.1990/ 281

Toplantı yeri : BAYBURT

YAPININ ADI VE TÜRÜ	A D R E S	PAF.	ADA	PAR.	KORUMA GRUBU
4-Kadir Sezgin Evi	Şingah Mah.Doğan Sokak No: 75	6	133	12	III
5-Sabiha Akbaş Evi	Mehmet Çelebi Mah.Avcı Sokak No: 19	6	133	11	IV
6-Hakkı Kocaman Evi	Şingah Mah.Doğan Sokak No: 10	23	100	1	II
7-Naim Saatçi Evi	Şingah Mah. Bilgiç Sokak No: 8-6	23	100	11-12	III
8-İsmail Zengin Evi	Uzungazi Mah.Dikçe Sok. No: 5	3	31	1	II
9-Yaşar Uçkan Evi	Kazızade Mah. Çiğdem Sokak No: 13	21	185	1	IV
10-Aga Akarsu Evi	Kazızade Mah.Fabrika Çad. No: I-IA	21	180	12	II
31-Yıldız Oteli	Merkez	7	210	44-45-46	I
32-Akif Kocaman Evi X	Kazızade Mah. Fabrika Sokak No: 24-22	21	168	3-4-8	I
33-Akif Kocaman Evi X	Kazızade Mah.Fabrika Sokak No: 26	21	168	2	I
34-Cumhuriyet Oteli	Kabasakal Mah. Unutulmaz Cad.	12	237	1	II
35-Konut (Sevket Dinçer)	Kabasakal Mah.Kaleardı Sokak No: I-I/A	12	237	13-14	II
36-Hayrettin Canmemiş Evi	Kabasakal Mah.,Unutulmaz Cad. No: 33	12	237	2	I
37-Konut (Puratoğlu Evi)	Veysel Mah. Dik Sokak No: 35	12	249	13	I
38-Naci Kdçaman Evi	Veysel Mah.,Esen Sokak No: 13	12	250	16-17-18	I
39-Fehmi Sekman Evi	Veysel Mah., Yamaç Sok. No: 28	9	264	7	I
40-Talip Yeşil Evi	Veli Şaban Mah. Düz Sok. No: 22-24	12	251	9	I
41-Sadettin Tekdemir Evi	Veli Şaban Mah.Düz Sok.	11	258	1	I

BAYBURT ADA TAKSİMATI ve MAHALLE SINIRLARI KROKİSİ
SİNGALİ MAH.
UZUNGAZİ MAH.
KADIZADE MAH.
KAHVECİKALE MAH.
TUZCUZADE MAH.
ESENTEPE MAH.
KALEARDI